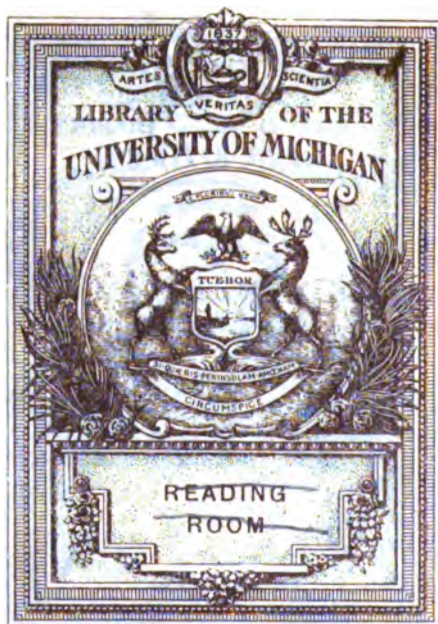

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
READING
ROOM

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

XV. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

VIJFTIENDE DEEL.

FAA-FRA.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVI.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

FAA.

FAAN, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, nabij *Groningen*, in het Kerklijke gecombineerd, met *Oldekerk* en *Niekerk*; de Predikant der drie Dorpen heeft zijne woonplaats te *Niekerk*, als leggende tusschen *Oldekerk* en *Faan*. Nabij *Faan* legt het Huis *Beima*.

BACHIENE, *Geogr.* bl. 237.

FAAN, (.....) Heer van *Mepsche*, was, in het Jaar 1730, Regter van *Ooster-Langewold*, in de *Groninger Ommelanden*. In openbaare schriften van dien tijd, werd hij openlijk beschuldigd, als hadde hij de hand in de strafoeffeningen, over de gruwelijke zonde van *Sodomie*; doch alle die beschuldigingen waren slegts gegrond, op het geen van de zijde der veroordeelden was voortgebragt, zonder eenige agt te slaan op het geen de Heer FAAN, ter zijner verontschuldiginge, daar tegen aanvoerde. Hevige geschillen veroorzaakte dit naderhand, tusschen de *Ommelanden* en de drie andere Kwartieren, doordien, in het Jaar 1732, zeker verzoekschrift, ten behoeve van eenige gevangenen om *Sodomie*, aan de zes Onderkwartieren in handen gesteld was, tegen den zin der drie anderen, met magt om daarop een afdoende vonnis te vellen. De Baron VAN LINTELO, Heer van *Stedum*, onder het twisten hier over, zig uitgelaaten hebbende, in woorden, welke de zes Kwartieren zeer aanstootelijk voorkwamen, werd gelast, zig uit de *Ommelander Vergadering* te onthouden. De rechtspleeging, die, middelerwijl, door den Heer FAAN, over de beschuldigden gehouden was, werd bij de zes Onderkwartieren verworpen, en door de drie andere, die zijne zijde hielden, goedgekeurd.

Beide partijen vervoegden zig, sedert, bij de Algemeene Staaten, die eene uitspraak deeden over het geschil, waarin de zes Onderkwartieren genoegen namen. De Stad, hiervan de lucht gekreegen hebbende, trok zig de zaak aan, en nam het euvel op, dat de Staaten eenige schikkingen scheenen te willen maaken, op de rechtspleeging in de *Ommelanden*, die, huns oordeels, door twee leden konden geregeld worden. Maar die van de zes Onderkwartieren der *Ommelanden* vertoonden, dat zij op zig zelve konden huishouden, zelfs in het stuk van rechtspleeginge, zonder dat zij verbonden waren, zig te onderwerpen aan de deschikking van der Hoofdmannen-Kamer, bij welke de rechtspleeging, over de beschuldiging van *Sodomie*, was goedgekeurd. De zes Onderkwartieren voeren intusschen voort, met het maaken van schikkingen, op de rechtspleeginge in de *Ommelanden*, tragtende dezelve intevoeren, op het gezag der Algemeene Staaten, zeer tegen den zin der Stad, die vertoond, dat hierdoor de Hoogheid der Staaten van 't Gewest, meer of min gekwetst werd. Ook oordeelden de drie Onderkwartieren dat de Landschaps Vergadering onwettig was, zo lang zij, gelijk tegenwoordig, alleen uit de zes Onderkwartieren bestond. De Vergadering werd, derhalven, opgeschort. De Algemeene Staaten verzuimden vervolgens niet, de Stad te vermaanen tot het hervatten van de Vergaderinge, alzo de gemeente niet weinig leed, door de opschorting van dezelve. Doch de Stad de zijde der drie Onderkwartieren houdende, was hiertoe niet te beweegen, zo lang de drie Kwartieren leden van de Vergadering bleeven. Ondertusschen kon men de bewilliging der Staaten van het Gewest, in overeenkomst, wegens de onzijdigheid der *Oostenrijksche Nederlanden*, daardoor niet bekoomen. Hierom beslooten de Algemeene Staaten, in de maand December, van het Jaar 1733, de geschillen, in de *Ommelanden*, die, behalven het stuk der rechtspleeginge, ook het begeeven der Ampten betroffen, door hun gezag en uitspraak, te beslissen. De Stad, nogthans, schoon de Algemeene Staaten erkennende voor handhaavers van het *Ommelander-Reglement*, waartoe zij, weleer, door beide de leden, verzogt waren, vond geen genoegen in de uitspraak, door de Algemeene Staaten gedaan.

Ook

Ook was dezelve niet naar den zin der drie Kwartieren. Dus werd de Landdag, andermaal, afgebrooken, en de verwijdering grooter. De rechtspleeging van den Heere FAAN, onder anderen ook, over negen van zijne Eigenërfden, die hem, naar zijn zeggen, in de kuiperije lang waren tegen geweest, werd, door de zes Onderkwartieren, verdagt gemaakt, bij de Algemeene Staaten. De Stad, daarentegen, verdeedigde die rechtspleeging; beweerende, naar waarheid, dat men den Heere FAAN, als Rechter, veele valschheeden had aangewreeven: ook bewerkte zij, dat deeze rechtspleeging, die zo veele geschillen veroorzaakt had, ten uitvoer gebragt werd, in het volgende Jaar.

Vaderlandsche Historie, XIX Deel, bl. 39, 171 en 173.

FABER, (EGIDIUS) Monnik van de Orde der *Carmeliten*, gebooren te *Brussel*. Hij onderwees de Jeugd, te *Leuven*, in de Godgeleerdheid, en werd, door zijne Leerredenen, zeer vermaard. Hij was in groote achting bij Keizer MAXIMILIAAN, die, om zijnent wille, zijne Orde zeer bevoorregtte. Hij overleed, in het Jaar 1596, nalaatende eene menigte Godgeleerde Schriften, in de *Latijnsche* taal.

FOPPENS, *Bibl. Belgica*.

FABER, (JACOBUS) was een tijdgenoot van den beroemden FABER STAPULENSIS van *Picardie*, die te zaamen, over en weder, briefwisseling hielden met ERASMUS. Onze FABER onderwees de Jeugd, in zijne Geboortestad *Deventer*, in de taalen en wetenschappen, en gaf ook eenige schriften in 't licht. Onzeker is het, ondertusschen, of hij die JACOB VAN DEVENTER geweest zij, welken eenigen houden voor den Aardrijksbeschrijver van *Friesland*, welke in de Chronijk van SEBASTIAAN MUNSTERUS is ingelast, en waarvan de kaarten te *Mechelen* vervaardigd zijn.

Zie REVIUS, *Hist. Daventriæ*, Lib. II.

FABER, (JOHANNES) Rechtsgeleerde te *Mechelen*. Door veelvuldig ſtudeeren en ſchrijven had hij zijne hersſenen zodanig gekrenkt, dat hij in hoogen ouderdom, te *Keulen*, als een dwaas bij den weg liep. Hij ſtierf aldaar, in armoede, tusſchen de Jaaren 1570 en 1580.

VAL. ANDREAS.

FABER, (JOHANNES) gebooren in het Dorp *Weert*, in *Braband*; hij heeft geſchreeven, de *recta pronunciatione*; en *de arte Metrica*.

Ibidem.

FABER, (PETRUS) gebooren te *Nijmegen*. Hij was een Godgeleerde van de Orde der *Predikheeren*, en heeft zijnen meesten tijd te *Rome* doorgebragt, alwaar hij, in groote achting, overleed in het Jaar 1525; zijnde door vergif omgebragt.

Ibidem.

FABER, (TIMAEUS) werd, in het Jaar 1578, te *Leeuwaarden*, in *Friesland*, gebooren, en leide aldaar de gronden zijner ſtudiën. Vervolgens werd hij Hoogleeraar in de rechten, te *Franeker*, in plaatze van JULIUS BEIMA, en overleed, den 17 September, in het Jaar 1623. De Hoogleeraar BOURICIUS deed de Lijkrede over zijnen Amptgenoot. Zijne ſchriften vind men genoemd, door

VAL. ANDREAS.

FABRICIUS. (ALBERT) Hij was een der Staatsleden, welke, in het Jaar 1722, als Gecommitteerden van wegen de Heeren Staaten van *Holland*, met en benevens de Heeren KAREL FILIPS VAN DORP, WILLEM BUYS en H. DAAY, naar *Utrecht* en *Overijsſel* gezonden werden, om, ware het mooglijk, te beletten, dat de Prins van *Oranje*, WILLEM DE IV, in *Gelderland*, tot Stadhouder verkooren werd; en, daartegen, te bewerken, dat de

toen-

toenmalige Regeeringsform, buiten het Stadhouderschap, zo wel in die Provintie, als in *Holland*, *Zeeland*. *Utrecht*, en *Overijssel*, gehandhaafd werd. Doch deeze bezending, zo als uit de Geschiedenissen van dien tijd, bekend is, liep vruchteloos af, dewijl die van *Gelderland*, met hun voorgenoomen oogmerk, doorgingen.

Vaderl. Historie, Deel XVIII, bl. 244, enz.

FABRICIUS, (CAREL) een uitstekend Schilder van perspectiven, en daar voor, als de beste van zijnen tijd, bekend, was ook teffens een goed Pourtraitschilder. Onzeker is de tijd en plaats zijner geboorte. Zeker is het, dat hij, veele Jaaren, te *Delft* gewoond heeft: gelijk ook zijn naam, in de Stads Archiven, op het Jaar 1654, den 12 October, bij het springen van 't Kruidmagazijn, bekend staat, nevens die van zijne schoonmoeder en broeder, midsgaders SIMON DEKKER, Koster van de Oude Kerk, met wien hij toen bezig was, om hem te pourtraiteeren; ook MATHIAS SPOORS, zijn leerling: alle welke, door het instorten van het huis, onder de puinhoopen, deerlijk verplet en gesneuveld zijn. In FABRICIUS alleen vond men nog eenig leven, na dat hij, nevens de anderen, na verloop van 6 a 7 uuren, onder de puin, waaronder zij bedolven waren, werden weg gesleept. Om dat de huizen der Geneesmeesters, voor het meeste deel, waren ingestort, werden zij in het Gasthuis gebragt, alwaar, een kwartier uur daarna, FABRICIUS den geest gaf; hebbende hij nog naauwlijks den ouderdom van dertig Jaaren bereikt.

HOUBRAKEN, *Schouburg*, III Deel, bl. 337.

FABRICIUS. (CHRISTOFFEL) Eerst was hij een *Karmeliter-Monnik*, gebooren te *Brussel*, daarna, het Pausdom verlaatende, trouwde hij eene vrouw, en onthield zig, eenigen tijd, in *Engeland*. Daarna, door zijne Geloofsgenooten, terug ontbooden, bediende hij de *Antwerpenaars*, een poos, als Leeraar. Zes maanden had hij dit ampt waargenoomen, wanneer hij,

door zekere vrouw, LANGE MARGRIET genaamd, die zig geneerde met het verkoopen van Bonnetten, en voorgaf, door hem in den Godsdienst te willen onderweezen worden, op den 2 Julij van het Jaar 1564 verraden werd; nevens eenen OLIVIER DE BAK, van *Aalst*, Hoogleeraar der *Latijnſche* taale te *Heidelberg*, die, ten dien tijde, te *Antwerpen* zig onthield, om eenige zaaken te verrichten. FABRICIUS werd, daags na zijne gevangenis, op den pijnbank geworpen, en ondervraagd naar zijn ampt, huwelijk, mededienaars, en naar 't beleid der heimelijke Vergaderingen. Zonder iemand te willen bezwaaren, deed hij openlijk belijdenis van zijn geloof, en van het geen hij gepredikt had.

De Geestelijken redetwistten met hem, op hunne gewoone wijze, en behandelden hem ongemeen hard. Ook zogten zij zijnen medegevangene te ondervragen; doch deeze weigerde te antwoorden, en beriep zig op den Keurvorst, zijnen Souvrain; die ook, door een afgezant, zo veel te weeg bragt, dat hij, den 1 November, uit zijne gevangenis ontſlagen werd.

FABRICIUS zogt noch vond uitkomst, dan in den dood. Ten vuure verwezen zijnde, droeg hij dit kruis, met eene buitengemeene ſtandvastigheid, zagtmoedigheid en Christelijke gelatenheid. Vrienden en vreemden troostte hij, met brieven, uit zijne gevangenis, kort vóór zijnen dood geſchreeven; zelfs aan zijne verraderesſe, LANGE MARGRIET, vergeevende haar het gepleegde misdrijf, en haar vermaanende tot bekeeringe. 's Nachts vóór zijnen ſterfdag, vergaderde het volk, in groote menigte, voor zijnen Kerker, als meenende, dat hij in 't duiſter zou worden omgebragt. Hij hield zig bezig met het zingen van Pſalmen en Geestelijke liederen. Den volgenden morgen, den 4 October, ter ſtrafplaatze gevoerd wordende, zag hij, dat het volk, van alle kanten toeſchietende, zeer beroerd was. Vreezende voor oproer, ſprak hij het aan, met deeze woorden: *Lieve broeders! dat zig niemand voordoe, om mij te verlosſen; laat de Heere zijn werk in mij volbrengen*; anderen vermaande hij, *dat zij bij de leere, door hem voorgeſteld, zouden volharden.* Sommigen, dit hoorende, zeiden toen: *ſtrijd vromelijk, waarde*

broe-

broeder: want dit is de uure. De Schout, dit hoorende, riep tot zijne dienaars: *vangt, ſmijt, ſlaat dood;* en dreigde te ſchieten. Op de markt gekoomen zijnde, knielde FABRICIUS bij den houtſtapel, om God te bidden; maar men rukte hem terſtond naar den brandſtapel, en drong hem aan den paal; waaraan hem de beul, met een ijzeren keten, vast hegtte, en een ſtrop om den hals wierp, om hem het ſpreeken te beletten. Terwijl hij aan den ſtaak ſtond, begonnen veele omſtanders verſcheiden Pſalmen te zingen. De Hellebardiers riepen, dat zij zwijgen zouden, en kwamen van dreigen tot ſlaan. 't Volk wierp met ſteenen, en wel met zulk eene woede, dat eerst de beul, en daarna de Schout de vlugt nam; roepende de laatſte, eer hij vlugtte: *Burgers, ſtaat bij; wij zijn het niet, die hem dooden, maar het vonnis des Konings.* Doch 'er was niemant, die een voet voor hem verzette, of een hand voor hem uitſtak. Men liet het volk begaan. Eenigen ſprongen hierop in 't perk, om den Predikant te ontzetten, rukten de paalen uit den grond, en den keten los; maar het was te laat. Want de beul had, vóór zijne vlugt, met een ijzeren hamer, hem de herſſenen ingeſlagen, en, van agteren, met een ponjaard doorſtoken. Men liet het vuur, dat al ontſteeken was, branden; men zag 'er den man, ſchoon zo doodelijk gekwetst, nog lang in leeven, zijn hoofd verroeren, zijn mond, lippen en handen openen en ſluiten: tot dat hij, eindelijk, in het vuur vallende, den geest gaf. Het gemarteld lijk, na dat het vuur gebluscht was, bleef wel agt uuren leggen. Ten laatſten werd het aan een grooten ſteen gebonden, en in de *Schelde* geſmeeten. Dus deerlijk was het einde van CHRISTOFFEL FABRICIUS, in het 37 Jaar zijns Ouderdoms. Het oproer, 't welk, gedimmende zijnen marteldood, begonnen was, duurde nog eenige dagen. 's Daags na zijnen dood, werd, op de markt, een gedigt aangeplakt, te kennen geevende, dat 'er binnen *Antwerpen* waren, die met eede zig verbonden hadden, om zijnen dood te wreeken. Eenigen der zamenverbondenen ontmoetten, dien zelfden dag, LANGE MARRIET op ſtraat, vielen op haar aan, met ſcheldwoorden en ſteenen, en zouden, waarſchijnlijk, haar hebben afgemaakt, hadde zij niet tijdig, in

een huis, de vlugt genoomen. Eenen van hun, welke, bij den dood van FABRICIUS, met steenen geworpen had, deed de Landvoogdes, met de koorde, ter dood brengen; hier mede bragt zij den schrik onder de Gemeente, en hield alzo de Stad in rust.

Zie E. V. METEREN. *Nederl. Gesch.* I Deel, bl. 33; BRANDT, *Hist. der Reformatie*, I Deel, bl. 149, 262 en 263.

FABRICIUS, (FRANCISCUS), een Geneesheer van *Roermond* geboortig, practizeerde te *Aken*, en schreef, in het *Latijn*, verscheiden werken. Ook heeft hij den *Lijdenden Christus*, van GREGORIUS NAZIANZENUS, uit de *Grieksche* in *Latijnsche* versen overgebragt. Hij overleed in 't Jaar 1572.

PONTANUS, *Geldersche Geschieden.*, fol. 59.

FABRICIUS, (FRANCISCUS) een beroemd Taalkundige, Zoon van JOH. FABRICIUS ROLLAND, die de beroerten der *Munstersche Wederdoopers* beschreeven heeft. Na dat hij, in het Vaderland, eenig onderwijs had genoten, reisde hij naar *Frankrijk*, om de lessen van TURNEBIUS en RAMUS te hooren. In het Jaar 1563, werd hij Rector te *Dusseldorp*. Met grooten vlijt bekleedde hij dien post, en maakte, door zijne geleerdheid, veele vrienden: onder anderen, de beide UITTENHOVENS, de JUNIUSSEN, en anderen. Hij overleed te *Dusseldorp*, den 25 Maij, in het Jaar 1573. Zijne veelvuldige schriften zijn aangeweezen, door VOSSIUS. THUANUS en TEISSIER gewagen met lof van hem.

FABRICIUS, (FRANCISCUS) Doctor en Professor in de H. Godgeleerdheid en Redeneerkunde, op de Hooge Schoole te *Leiden*, Lid van het Koninklijk Genootschap in *Engeland*, Predikant te *Leiden*, en aldaar overleeden, den 17 Julij, van het Jaar 1738. Om 's mans leevensloop en karakter te schetsen, zullen wij ons bedienen van de Lijkrede, op hem gedaan,

daam, door den Hoogleeraar JOHAN VAN DEN HONERT, *T. H. Zoon*, den 16 van de maand September des gemelden Jaars.

De vader van FRANCISCUS FABRICIUS, JOHANNES FABRICIUS genaamd, was afkomstig van aanzienlijke *Amsteldamsche* Kooplieden, in die Stad gebooren, in het Jaar 1632. JOHANNES FABRICIUS was eerst Predikant, op een Dorp, het *Zandt* genaamd, gelegen in het *Marquizaat van Bergen op den Zoom*, en daarna op een ander Dorp, *Nieuwkerk*, in de nabuurschap der Stad *Meurs*. Hij begaf zig in huwelijk, te *Amsteldam*, met KATHARINA FELBIER, dogter van FRANS FELBIER, wiens broeder, HANS FELBIER, nevens zijnen Neef, MICHIEL, onder de Regeeringspersoonen der Stad *Gouda*, bekend zijn geweest. FRANS, de moederlijke Grootvader van onzen FRANCISCUS, was een aanzienlijk Koopman te *Amsteldam*, Lid van den Burger-Krijgsraad, en Ouderling der Gereformeerde Kerk aldaar. Bij KATHARINA FELBIER, heeft JOHANNES verwekt, vijf kinderen, die allen, uitgenomen FRANCISCUS, jong gestorven zijn. Hij werd niet gebooren te *Meurs*, alwaar zijne ouders toen hunne woonplaats hadden, maar te *Amsteldam*, ten huize van opgemelden zijnen moederlijken Grootvader, op den 10 April, van het Jaar 1663; wordende hij ook, in die Stad, door JOHANNES FELBIER, ten doop gehouden. FRANCISCUS, pas vijf Jaaren oud zijnde, verloor, eerst zijnen vader, en kort daarna zijne moeder, en kwam dus onder het opzigt van zijnen Grootvader FELBIER, die hem, met zijn tiende Jaar, in de Stads openbaare Schoolen bragt, tot het leeren van de *Latijnsche* en *Griekſche* taalen. Drie maanden had hij hier naauwlijks doorgebragt, of de dood ontrukte hem ook deezen getrouwen Voedstervader, die, echter, op zijn doodbedde, hem verklaarde, zijn uitersten wil te zijn, dat hij, op het voetspoor van zijnen vader, zig tot den Predikdienst schikken en zou trachten bekwaam te maaken. Aan deeze begeerte voldeed hij in allen deele. Na, te *Amsteldam*, te hebben genooten het onderwijs der Hoogleeraaren DE RAY, WOLZOGEN en FRANCIUS, begaf hij zig, in het Jaar 1681, naar *Leidens* Hooge Schoole, aan welke hij vijf Jaaren lang, de vermaardste mannen van dien tijd hoorde. Thans keerde hij, in het Jaar 1686, naar *Amsteldam* terug,

 al-

alwaar hij, in het volgende Jaar, tot den Predikdienst bekwaam gekeurd en toegelaaten, en, nog in de maand November van dat zelfde Jaar, beroepen werd te *Velzen*. Negen Jaaren bediende hij deeze Gemeente, geduurende welken tijd, verscheiden beroepen door hem werden afgeslagen. Eindelijk nam hij het beroep te *Leiden* aan, en werd 'er, den 7 Maij, in het Jaar 1696, in den dienst bevestigd.

Geduurende zijn verblijf te *Velzen*, had hij, op den 20 Februarij in het Jaar 1690, zig in huwelijk begeeven, met ANNA VAN TRILINGEN, eene vrouwe, zo vermaard om haare deugd als aanzienlijk Geslacht. Uit dit huwelijk werd hem één zoon, JOHANNES genaamd, gebooren, die op den ouderdom van 24 Jaaren overleed.

In het Jaar 1705. werd FRANCISCUS FABRICIUS, na den dood van JACOBUS TRIGLAND, tot Hoogleraar in de Godgeleerdheid, door Curatoren der Hooge Schoole te *Leiden*, aangesteld, met behoud van eene halve Predikantsplaats; welken halven dienst hij ook getrouwelijk heeft waargenoomen, tot in het Jaar 1734.

Na veele Jaaren, te *Leiden*, onderweezen te hebben, in de konst om gewijde Redenvoeringen te doen, werd hij, in het Jaar 1722 verwaardigd met een nieuwen, en, tot dien tijd, onbekenden tijtel, van Hoogleeraar in de gewijde Redeneerkonst; vier Jaaren daarna, werd hij aangenoomen, tot Lid der *Engelsche Koninklijke Maatschappij, ter voortplantinge van het Euangelie, in de Overzeesche Gewesten*; welke Maatschappij, in het Jaar 1701, door Koning WILLEM DEN III, was opgeregt. In bovengemelde Lijkrede, vindt men de aanzienlijke Eerampten, welk FABRICIUS, aan de hooge Schoole te *Leiden*, bekleed heeft, opgeteld; als mede eene aanwijzing van zijne schriften: van welke wij hier alleen opnoemen, zijne *plegtige Redenvoering*, gedaan den 8 Februarij, van het Jaar 1725, ter gelegenheid van het vijftigste Jubeljaar der *Hollandsche* Academie, te *Leiden*; bij welke gelegenheid hij, ten derdenmaale, het Rectoraat dier Academie nederleide. Deeze Redenvoering is, door DIRK SMOUT, uit het *Latijn* vertaald, en, met Plaaten en Pourtraiten, onder welke ook dat des Hoogleeraars, door P. VAN DER AA, in gr. 4to in druk uitgegee-

geeven. Onder de Geschiedkundige Gedenkstukken van ons Vaderland, verdient dit stuk geplaatst te worden.

FABRICIUS stierf, zo als gezegd is, den 27 Julij, in het Jaar 1738, in den ouderdom van 76 Jaaren, in tegenwoordigheid van zijnen Amptgenoot, J. VAN DEN HONERT, *T. H. Z.* en van zijne Huisvrouw; van welke beiden hij, met de volgende woorden, een Christelijk en geloovig afscheid nam: „ Ik „ sterve in dat geloove, dat ik altijd gepredikt heb. Ik ver„ zoeke u, zoo ik iets op u vermag, en gebiede het u, dat „ gij dit aan allen zegt, die iets van mij begeeren te weeten. „ Ik hebbe, in dit Jaar, de Sijnode niet konnen bijwoonen; „ maar zeg mijnen broederen, dat ik heenen gaa naar de He„ melsche Sijnode, en dat ik hen daar afwachte."

FABRICIUS, (GEORGIUS) werd, in de 107 zitting der Nationaale Sijnode te *Dordrecht*, den 11 Maart, in het Jaar 1619, in plaats van JOHANNES BYSTERVELD, Hofprediker te *Siegen*, die den 18 April overleden was, in de Sijnode toegelaaten.

BRANDT, III Deel, bl. 502,

FABRICIUS, (JOHANNES JACOBUS) geboortig uit *Keulsof Bergsland*, was eerst Predikant te *Zwol*, en naderhand te *Sulsbach*. Hij overleed te *Amsteldam*, den 4 Maart 1637; hebbende aldaar geschreeven het *verstokte Egipten*, of *verhandeling over de waare Boetvaardigheid.*

FABRICIUS, (JOHANNES LODEWYK) gebooren te *Schafhausen*, den 29 Julij, des Jaars 1632, alwaar zijn vader Rector was. In zijne Geboortestad de eerste gronden van geleerdheid gelegd hebbende, vertrok hij naar *Keulen*, tot zijnen ouder broeder SEBALDUS, onder wiens opzigt, hij zig aldaar, in de *Latijnsche* en *Griekfche* taalen, en in de Wijsbegeerte oefende. In 't Jaar 1648, kwam hij in zijne Vaderstad terug. Het Jaar daaraan begaf hij zig naar *Heidelberg*, alwaar zijn gemelde broeder tot Hoogleeraar in de *Griekfche* taale bevorderd was. In het Jaar 1650 bevond hij zig te *Utrecht*, en verwierf 'er eerlang vrijheid, om de Jeugd te onderwijzen. Twee Jaaren

ren daarna reisde hij, met den Heer DE LA LANE, zoon van den Gouverneur van *Rees*, als Hofmeester, naar *Parijs*. Drie Jaaren bleef hij in deezen dienst, en begaf zig vervolgens, als Pedagoog, of Huisonderwijzer, in dienst van den Edelman LE COCQ. In het Jaar 1656, nam hij de reize, over *Bazel*, naar *Heidelberg* aan, alwaar hij, onder voorzitting van den Hoogleeraar FREDRIK SPANHEIM, openlijk disputeerde, meester der konsten wierd, en kort daarna, tot Hoogleeraar in de *Griekfche* taal aangefteld; wordende ook, fchoon hij geen vast beroep had, tot den Predikdienst toegelaaten. In dat zelfde Jaar, vertrok hij, op bevel van den Keurvorst, met den Baron LODEWYK VAN ROTHENSCHILD, als Hofmeester, naar *Parijs*, en vervolgens naar *'sGravenhage*. In het Jaar 1660, reisden zij te zamen naar *Engeland*, van waar de Baron naar *Parijs*, en FABRICIUS naar *Leiden* keerde, alwaar hij ook den eeretrap van Doctor beklom. Te *Heidelberg*, vervolgens, tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aangefteld, werd hem het opzigt over de Letteroeffeningen van den Keurprins, en over het *Collegie der wijsheid* toebetrouwd. In het Jaar 1664, werd hij Keurpaltzifche Kerkenraad, en in het Jaar 1666, naar *Schafhuizen* gezonden, om de reden van den *Lotharingfchen* krijg af te vraagen. Toen, in het Jaar 1674, de *Franfchen* voor *Heidelberg* gerukt waren, nam hij de wijk naar *Fredriksburg*, en van daar naar *Keulen*; doch kwam, in dat zelfde Jaar, terug. In het Jaar 1680, moest hij, na 't bieden van langen tegenftand, nevens een *Roomfchen* Geestelijke, de *Eendrachtskerk*, te *Manheim*, inwijden. Na dat *Heidelberg*, in het Jaar 1688, aan de *Franfchen* was overgegaan, verkreeg hij, op voorfpraak van den Raad van *Schafhuizen*, vrij geleide, om naar *Zwitzerland* te mogen gaan; doch keerde, in het volgende Jaar, te *Heidelberg* terug. Doch alzo die Stad, door de *Franfchen*, bij aanhoudenheid, ontrust werd, begaf hij zig van daar naar *Frankfort*, en vervolgens, op aanhouden van den Koning van *Engeland* en de Algemeene Staaten, naar *Zwitzerland*, ter onderfteuninge van den *Engelfchen* Gezant, en ter bevorderinge van de belangen der Algemeene Staaten. Bij uitneemenheid deed hij hier veel werk, om de *Waldenzen* met den Hertog van *Saveijen* te bevre-

vredigen. Wijders gebruikten hem hier de Algemeene Staaten, om met gemelden Hertog, in hunnen naam, een verbond te sluiten; 't geen hem ook gelukte. Zo dra hij hier zijn ontslag verkreegen had, keerde hij terug naar *Heidelberg*. Kort vóór de overstrooming, bragt hij alle de oude stukken en handvesten der Kerken en Hooge Schoole naar *Erbach*, en van daar naar *Frankfort* in zekerheid. Hij overleed in deeze Stad, in het Jaar 1697; wordende zijn dood, door de *Paltzische* Kerk, lang betreurd. 's Mans leven is, in de *Latijnsche* taale, door HEIDEGGERUS beschreeven.

FABRICIUS; (WILLEM) deeze was, in het Jaar 1672, Vroedschap der Stad *Haarlem*, en werd, in dat zelfde Jaar, na dat de opgeruide Gemeente aldaar, even als in andere *Hollandsche* Steden, de Regeering had gedwongen, WILLEM DEN III tot Stadhouder, uitteroepen, met drie anderen, afgevaardigd, om den Prinse, van die verheffing, van wegen de Stad *Haarlem*, de tijding te brengen. Met de verandering, die gemelde Stadhouder in de Vroedschap te *Haarlem* maakte, werd ook deeze Mr. WILLEM FABRICIUS, als de 29 in rang der Vroedschappen, op nieuw aangesteld, op den 14 September des gemelden Jaars.

Vaderl. Hist. XIV. Deel; *Handvesten van Haarlem*, fol. 570.

FABRICIUS DE LA BASSECOUR. Hij was Predikant, in de *Waalsche* Gemeente, te *Amsterdam*, in 't Jaar 1615, en zeer berugt, door de Kerklijke geschillen, die aldaar voorvielen. Hevige twisten waren, in die Gemeente, ontstaan, met den Predikant SIMON GOULART. Na dat deeze in zijnen dienst, geschorst was, werd zijne zaak gebragt op de Sijnode te *Middelburg*, en aldaar voorgesteld, dat de *Waalsche* Gemeente te *Amsteldam* voorneemens was, FABRICIUS DE LA BASSECOUR op den Predikstoel te brengen, ten minsten tot zo lange dat GOULART zig met de Kerk verzoent zoude hebben. De leden der Sijnodaale Vergadering, dit gantsch niet naar den zin zijnde, raadden zij den Kerkenraad, daarvan afteezien, ter

zaake

zaake van zijne ongestadigheid en gegeevene ergernisse. Hij was, zeiden zij, Priester geweest in de *Roomsche* Kerk, van 't Pausdom tot de Hervormden overgegaan, en weder afgevallen tot de *Roomsche* Kerk, de waarheid der Hervormde Leer verzaakende. Naderhand zig wederom bij de Gereformeerden vervoegd hebbende, was hij een ijveraar voor de *Contra-Remonstranten* geworden. De Leden van het Consistorie verzweegen dit voorstel der Sijnode, en bragten, met toestemming van de Magistraat, FABRICIUS DE LA BASSECOUR op den Predikstoel. Doch, vóór zijne bevestiging, vergaderde de *Waalsche* Sijnode te *Amsterdam*. Hier werd het Consistorie zo hevig berispt over het verzwijgen van het verhandelde te *Middelburg*, dat het den Predikant LA VIGNE traanen koste, en hij genoodzaakt was, tot zijne verschoning, intebrengen, dat de genegenheid van de leden der Gemeente voor FABRICIUS niet had konnen gekeerd worden. De Sijnode beklaagde zig naderhand openlijk, zo wel over het gedrag van het *Amsteldamsche* Consistorie, als over den persoon, door hetzelve ten Predikstoel gebragt. Ook werd zijne beroeping niet erkend, vóór het Jaar 1617, op een *Waalsche* Sijnode, die toen te *Leiden* gehouden werd. Na deeze erkenning verzette zich FABRICIUS DE LA BASSECOUR, te *Amsteldam*, openlijk, tegen de *Remonstranten*, en hunne gevoelens, die door hem, zo als in de brieven van NIELLIUS verhaald wordt, beschuldigd werden, als Landverraaders, en die briefwisseling hielden met de *Jesuiten*. De *Remonstranten*, onder anderen NIELLIUS, antwoordden hierop, en in een gedrukt geschrift, 't welk in de *Fransche* taal, in het Jaar 1618, in het licht kwam: „ dat Basfecourt
„ en zijns gelijken zelfs verraders waren van den Staat en
„ Kerk, wanneer zij zulke dingen wisten die niet aanbragten
„ en beweezen, daar het behoorde; of dat zij agterklappers en
„ lasteraars waren, als zij het volk met zulke dingen aan het
„ hollen hielpen, zonder iet te konnen bewijzen." FABRICIUS DE LA BASSECOUR schreef, daarentegen, dat men hem met onwaarheid betigtte; maar erkende, gepredikt te hebben, *dat 'er veele luiden in het land waren, gelijk Achas, die goede miene maakten, en niettemin verraders van het Vaderland waren, niettegenstaande hunnen goeden raad en*

voor-

ARENT MEINDERTZE FABRICIUS.
Æt. 75. 1622. Obiit 1624.
naar het origineele Schildery berustende onder de Wel Geb.t Heer
A. C. Fabricius te Amsterdam.

voorzigtigheid voor zo veelze met hunne dwalingen en valsche leeringen, het oordeel Gods over het land haalen. UITTENBOGAART bewees daarna, uit een eigen geschrift van FABRICIUS, dat hij daarin gezegt had, *datter drie of vier Pelgrims* (*Remonstrantsche* Predikanten) *naar Antwerpen waren gegaan, om de Jesuiten, Capucijnen en anderen Compagnons te bezoeken; en dat een derzelven een boek uit de Bibliotheek der Capucijnen gestoolen had.* FABRICIUS heeft dit niet ontkend; maar een der *Remonstranten* gaf daartegen een boekje in 't ligt, waarin hij ronduit verklaarde, dat het gezegde, hier boven gemeld, een puure logen was; maar dat, integendeel, drie of vier van de *Contra-Remonstrantsche* Predikanten (die daarin met naamen genoemd werden,) in gezelschap van een *Remonstrantsch* Predikant, door den Schrijver medegenoemd, te samen komende van eene *Walsche* Sijnode, gehouden te *Breda*, alleen uit nieuwsgierigheid, om dat zij *Antwerpen* nooit gezien hadden, derwaarts waren getrokken; dat zij te samen aldaar geweest waren in het Klooster der *Capucijnen*, zonder bij dezelven nat of droog geproefd te hebben; en dat zij aldaar tot de Bibliotheek toegelaten zijnde, een der vier *Contra-Remonstrantsche* Predikanten, (welks naam door hem niet genoemd word) een klein geschreeven boekske heimelijk had medegenomen. Dus ontzagen de partijen, in dien tijd, elkander niet het geringste. FABRICIUS DE LA BASSECOUR word ook nagegeeven, dat hij, in de maand December van het Jaar 1618, op den Predikstoel te *Dordrecht*, zo hevig tegen de *Remonstranten* uitvoer, dat de Magistraat dier Stad zig genoodzaakt vond, bij Plakaat daar tegen te voorzien.

Zie UITTENBOGAART, *Kerkl. Historie*; BRANDT, *Reformatie*, II. Deel, bl. 265, 266, 543, en 544, en de Twistschriften van dien tijd.

FABRICIUS, (ARENT MEYNERTS) bij welke laatste benaaming deeze vermaarde Staatsman, bij alle Schrijvers, zo BRANDT, WAGENAAR, als CERISIER bekend geweest is, was gebooren in het Jaar 1547, werd, in het Jaar 1577, Raad in de Vroedschap der

der Stad *Haarlem*, en naderhand in den Jaare 1583, bij Acte of nader Octroij van Prins WILLEM DEN I, in dato den 21 October, tot Raad in de Vroedschap dier Stad aangesteld. Hij was Schepen aldaar, in de Jaaren 1588, 1596, 1598 en 1599, Burgemeester in de Jaaren 1595, 1602, 1607, 1608, 1610 en 1618, Gecommitteerde in het Collegie der Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde der Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, in het Zuiderkwartier, Ao. 1600, 1601, 1604, 1605, 1606, 1619, 1620 en 1621, Gecommitteerde Raad ter Admiraliteit te *Hoorn* in 't Jaar 1589, te *Amsteldam*, in 't Jaar 1613, 1615, 1602, 1623 en 1624. In welke posten zijn Ed. mede tot de voornaamste Staatszaaken gebruikt werd, als onder anderen, op aandrijving van 's Lands Advokaat van OLDENBARNEVELT, als Gedeputeerde van H. H. Mog. de Staaten Generaal, tot de directie van zaaken, geduurende het vermaarde beleg der Stad *Ostende*; in het Jaar 1603. Waar in de Heer FABRICIUS zig zo loffelijk gekweeten had, dat 's Lands Staaten hem daar na ter erkentenisse beschonken hebben, met eene zilveren vergulden kop, boven op versiert met het Wapen van *Holland*, en van binnen in het deksel met de afbeelding van de belegering dier Stad, welke als nog berust bij deszelfs nazaat, den Wel Ed. Heere FABRICIUS, en daarenboven een Lijfrente van honderd guldens Jaars, ten laste van *Holland* en *Westfriesland*, ter keuze of ten zijnen naame, of ten naame van zijnen zoon, geprocureert bij MARIA WILLEMSDOGTER, blijkens den inhoud van dit onderstaande getuigschrift.

„ De Ridderschap Edelen ende Steden van Hollandt ende Westvrieslandt, representeerende de Staten van denselven Lande, doen condt allen jegenswoordigen ende toecommenden dien desen aangaan sal, dat wij geleth hebbende op de goede merckelicke ende zeer notabele diensten, den gevnieerden Nederlanden in 't generael ende den voorsz. Landen in 't particulier goedwillichlick gedaen ende beweesen bij Arent Meijnerts &c., Burgemeester der Stadt Haerlem, onsen geweesden Gecommitteerde Raed ende Gedeputeerde van de Ed. Mog. Heeren Staten Generael van de Vereenigde Nederlanden tot directie van de saecken van de belegerde Stede van Oosteijnde, in 't be-

bevorderen van alle nootsaeckelickheijd en gedient hebbende tot conservatie van deselve Stadt van Oosteijnde ende den Crijchsvolcke, so daer binnen geweest sijnde, als van tijd tot tijd aff ende aengebracht weesende daer inne hij gebruijckt hebbende sulcke vuijsterste ende extraordinaris devoir dat alle 't selve mede extraordinaris vergoedinge vereijschte, wij omme denselven daer ouer te vereeren ende ons danckbaer te thonen jegens alsulcke moeijten ende trauaille, als in 't beleijt ende vuijtvoeren van de voorsz. last bij hem gedaen, den voornoempden Arent Meijnerts &c. (bouen de vereeringe van eene silveren vergulden Cop ouer de twee hondert ponden van XL groot 't pont weerdich, verciert bouen op met 't wapen van den voorsz. Lande ende binnen in den deksele, met het pourtrait van de belegeringe van de voorsz. Stede van Oosteijnde) geconstitueert hebben, als wij hem constitueeren op ende tot laste van de voorsz. Lande, een Lijffrente jegens den penninck, zome van hondert ponden van XL groot 't pont tsjaers, ten Lijue van Meijnert Arents &c. sijnen soone oudt omtrent seventhien Jaeren, geprocreert bij Maria Willems &c. zijne Huijsvrouwe. So ist dat wij tot vaste verseekerheijt van de voorsz. Lijffrenten van hondert ponden munte voorsz. tsjaers den voorn. Arent Meijnerts &c. ten behoune van sijnen soone ten goeder trouwe belooft hebben, als wij belouen bij desen, Jaerlicx aen ende ten behouue als bouen geduerende t' leuen van de voorn. Meijnert Arents &c. ende langer nijet te doen betaelen op ten eersten Januarij daer van 't eerste Jaer Renten gevallen ende verschenen sal sijn den eersten Januarij des Jaers festhien hondert ende vier, lastende ende ordonneerende Cornelis van Mierop Heere van Hoocht ende Aertswoude &c. onsen Ontfanger Generael van den voorsz. Lande, ofte anderen in der tijd wesende, onwederroepelick ter tijd thoe de voorsz. Rente affgestorne sal weesen, vuijten middele tot betalinge van des gemene Lants Renten gedestineert ofte noch te destineeren, de voorsz. Lijfrenten van hondert ponden munte voorsz. Jaerlicx als voren te betaelen, ofte te doen betaelen aen de voorn. Arent Meijnerts &c. vuijte eerste ende gereetste penningen van den selven ontfanck ten lancxsten binnen sess weeckens na den voorsz. verschijndach, vrij gelts, sonder eenige cor-

tinge

tinge van verpondinge, honderste, vijftichste penningen ofte eenige andere impositien ofte ommeslagen hoe die genaempt souden mogen worden, nijettegenstaende eenige Ordonnantien ende Placcaten alrede gemaeckt ofte noch te maecken, die tegens dese beloften eenighsints souden mogen strijden, dewelke wij als nv voor als dan ende als dan voor als nv gederogueert gerenunchieert, ende te buijten gegaen hebben, deragueeren, renunchieeren ende gaen te buijten bij desen ende tot meerder versekertheijt van de betalinge der voorsz. Lijffrenten, in gevalle den voorn. onsen Ontfanger Generael ofte anderen in der tijd in gebreecken waren de betaelinge als voorsz. is te doen, hebben wij daar vore verbonden, ende verbinden bij desen, alle des gemeijne Lants middelen ende incompsten in de respective Steden, ten eijnde de betalinge voorsz. daer vuijt te mogen doen, ende sal 't selve den Ontfanger ofte Collecteur derseluer valideeren, mits quitantie van deselue betalinge ende blijcke van 't leue van den voorn. Meijnert Arents &c. overbrengende, ende tot onderhoudenisse van alle ende eenen ijegelick der voorsz. poincten, hebben wij voorts te buijten gegaen ende gerenunchieert, gaen te buijten ende renunchieeren bij desen, allle rechten, exceptien, gratien ende beneficien gegeuen ende noch te geuen daer mede het onderhoudt van desen ofte eenich poinct van dien soude mogen worden ontgaen, ende namentlick de Rechten disponeerende dat generale denunchiatie van geender waerdeij is, ten waere speciaele voorgaet; gedaen in den Hage onder onse groten Zegele ende Signature van onse Gecommitteerde Raden den twaelfflen Augusti Anno sesthien hondert ende drije" (van Olenbarnevelt)

Holparik Corneliff.

1603.

In het Jaar 1618 werd zijn Ed. mede aangesteld tot een der Gedelegeerde Rechters, over de Heeren J. VAN OLDENBARNEVELD, DE GROOT en HOGERBEETS. Het waarneemen van dien post, zou sommigen geen al te gunstig denkbeeld van hem doen vormen, ware het niet, dat men in het zekere onderrigt was, dat hij nimmer in het doodvonnis over dien vermaarden Staatsman gestemd, en ook volstandig geweigerd had,

had, de bepaalde som van 2400 gulden daar voor te ontvangen. En dat zijn Ed. in dat fameuse doodvonnis, volgens het getuigenis van zijn zoon, niet heeft gestemd, noch heeft konnen stemmen, kan men opmaaken, uit het getuigenis, dat de Heer FABRICIUS aan OLDENBARNEVELD gegeeven heeft, met te zeggen: *Dat Holland nooit Personaadje gedraagen hadt, die den Advocaat gelijk was, en dat hij zich nergens in hadt vergreepen, dan alleen in eene zaak: dat hij met Huza zijn hand aan de Arke des Heeren hadt geleid.* Wat aangaat de beschuldiging tegen den Heere FABRICIUS, ten aanziende Heer JOHAN DE HAAN, Pensionaris te *Haarlem*, bij WAGENAAR, verkeerdelijk uit BRANDS Historie van de Rechtspleeging aangehaald, zal op het Art. DE HAAN (JOHAN) ter toets worden gebragt.

De Heer ARENT FABRICIUS, *Meijnertszoon*, stierf te *Haarlem*, den 19 December, in het Jaar 1624, en werd aldaar in Noordertrans van de Groote Kerk begraaven, zijnde zijn Graf gemerkt, No. 202. Onder zijn wapen op de Zerk uitgehouwen, leest men:

Hier leid een dapper Heer in 't Sant
Een vader van het Vaderland
Oostende was zo niet vermaart
Hadt zijne trouw haar niet bewaart,
In veelerlei Regeeringsstaat:
Genoot de Stad en 't Land zijn Raad
Gods Kerk heeft ook zijn dienst bespeurd
Dus Kerk en Raadhuis hem betreurt.

Hij was getrouwd geweest met MARIA LAKEMAN, dogter van WILLEM LAKEMAN en ANNETJE WARRENLOOS; welke WILLEM LAKEMAN in de Registers van den Krijgsraad der Stad *Haarlem*, in 't Jaar 1548, gemeld word als vinder van de Burgerij, en in 't Jaar 1550 geweest Regent van 't Leprozenhuis. Zijne vrouw was geboortig van *Antwerpen*.

Volgens megedeelde berichten. Het origineele Schilderij, waarna het hier bijgevoegde Pourtrait in het koper is gebracht, berust bij den Wel Ed. Heer FABRICIUS. Zie verder WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* X Deel, BRANDS, *Historie der Rechtspleeging*, in 4to. CERISIER, *Tafreel*, V Deel.

FA-

FAGEL, is de naam van een Geslacht, waarvan men de afkomst en Geslachtlijsten, als oorspronkelijk uit *Vlaanderen*, vindt bij SANDERUS, in zijn *Flandria Illustrata*, Tom. I. pag. 383. Een Geslacht, welk in *Holland*, geduurende een reeks van Jaaren, mannen heeft opgeleverd, die de aanzienlijkste Ampten bekleed hebben. Dit kan blijken uit de gedrukte lijsten van de Presidenten en Raden van de Hoven van Justitie, in *Holland*.

Onder anderen vind men, op die lijsten, op het Jaar 1619. gemeld, den Heer

FAGEL, (FRANCOIS) Raadsheer in den Hoogen Raad; overleden in het Jaar 1644. Deeze was de vader van den Raad-Pensionaris van *Holland*. Verder eenen anderen

FAGEL, (FRANCOIS) President in den Hoogen Raad, in den Jaare 1677.

FAGEL, (BENJAMIN) Raadsheer in den Hove van *Holland*, in 't Jaar 1674.

FAGEL, (NICOLAAS) Burgemeester der Stad *Nijmeegen*, Postmeester Generaal van *Gelderland*, broeder van den Raad-Pensionaris van *Holland*.

FAGEL, (FRANCOIS NICOLAAS) van wien nader.

FAGEL, (HENDRIK) Griffier van H. H. Mogende, een Staatsdienaar van zeer groote bekwaamheid: hij was de vader van

FAGEL, (FRANCOIS) mede Griffier van H. H. Mogende, van wiens wel versnedene pen de In- en Uitlandsche Staatkundigen eenpaarig bekenden, dat 'er maar weinigen gevonden werden, die, in het stellen van Resolutien en brieven, zo eene groote wijsheid, duidelijkheid, republikeinsche rondborstigheid, minzaamheid en omzigtigheid wisten aan den dag te brengen. Zijn broeder was:

FAGEL, (CORNELIS GERRIT) Raadsheer in den Hove van *Holland*, Commissaris Politiek, wegens Hun Ed. Groot Mogende

gende op de fijnodale Vergaderingen van *Noord-Holland*; een Regter en Regtsgeleerde van uitmuntende geleerdheid. Hij liet na één Zoon:

FAGEL, (HENDRIK) Commies van H. H. Mogenden, die, in het Jaar 1728, zijnen oom, den Heere HENDRIK FAGEL, opvolgde als Griffier van H. H. Mogende. Nog meer andere aanzienlijke mannen zijn uit dit Geflacht voortgefprooten, doch die wij, bij gebrek van voldoende berigten, niet allen kunnen noemen. Hierom moeten wij ons vergenoegen, met de meest vermaardfte dier mannen nader te doen kennen.

FAGEL, (GASPAR) Raad-Penfionaris, Groot-Zegelbewaarder, en Stadhouder van de Leenen van *Holland*, Hoogheemraad van *Rhijnland*, enz. een Staatsdienaar, van wien, in gedrukte gefchriften, met lof en laster gefprooken word. Hij werd gebooren in het Jaar 1629. De Regeerders van *Haarlem* benoemden hem, in 't Jaar 1663, tot Penfionaris van hunne Stad; in het Jaar 1670, na het overlijden van den Heere RUISCH, werd hij, op den 5 November, tot Griffier van de Staaten Generaal verkooren. H. H. Mogenden zonden hem, in het Jaar 1672, nevens twee andere Heeren, aan den Prins van *Oranje*, WILLEM DEN III, om hem kennis te geeven van het befluit, bij hun genomen, om zijne Hoogheid te verheffen tot de waardigheid van Kapitein Generaal, en met een te verzoeken, dat het zijner Hoogheid behaagen mogt, zig, door den Griffier, (dien men nagaf, tot die verheffing, hemel en aarde bewogen te hebben) te laaten inleiden in de Vergadering van H. H. Mogenden, om aldaar zijne Commisfie te ontvangen, en den eed te doen. De Heer FAGEL leidde den Prins, bij de hand, over de galderijen, tot in het vertrek van H. H. Mogenden, en, na het afleggen van den eed, weder terug. Algemeen word gezegd, dat FAGEL, tot den post van Griffier, een meer dan gewoone bekwaamheid bezat, en, in dien benarden tijd, eenen ijver voor het Vaderland betoonde, die voor alle gevaaren pal ftond. Na dat de Koning van *Frankrijk*, met zijne Krijgsmagt, de *Betuwe* genaderd was, kwam, volgens echte verhaa-

len, de Heer Raad-Pensionaris J. DE WITT, op eenen morgenten vier uuren, bij den Griffier FAGEL, hem verklaarende, *dat hij ten einde raad zijnde, geen kans zag het langer te houden*; en dat daarop de Griffier hem te gemoet voerde, *dat* FILIPS DE II, *ruim zo magtig als* LODEWYK DE IV, *de Provintien in veel benarder staat had gebragt; dat het alleen aankwam op eerdaatheid en kloeke Resolutie; Holland en Zeeland hadden alles, wat tot een langen en dapperen tegenweer van noden was.*

Bij dat zelfde denkbeeld bleef deeze Minister, bij gelegenheid van die zeer zonderlinge Resolutie, bij de meerderheid van *Holland*, uitgezonderd *Amsteldam*, genoomen, om een deputatie, met onbepaalde magt, te zenden aan den Koning van *Frankrijk*, om met denzelven te handelen; in welk geval de Heer FAGEL weigerde, als Griffier, die onbepaalde volmagt te tekenen. *Gij mogt*, zeide bij, gerugsteund door de Afgevaardigden van *Amsteldam*, *het land aan Frankrijk verkoopen; maar ik hoope dat het nimmer aan u zal staan, het zelve te leeveren. Eerder liet ik mij aan stukken kappen, dan dat ik zulk eene bezending zoude op mij neemen.* Na dat de Heer JOHAN DE WITT, op den 12 Augustus van het Jaar 1672, zijn ontslag als Raad-Pensionaris van *Holland*, op deszelfs verzoek, verkreegen had, *werd in de plaats van hem*, (zegt J. LE CLERC) GASPAR FAGEL *verkoren, die schoon een aanhangeling van den Prins van Oranje, de Republiek met zeer veel getrouwheid en lof heeft bediend.* De Griffier klom dan op, tot dien zo gewigtigen post, van Raad-Pensionaris van *Holland*, in die verwardste gesteldheid van binnen, en in zo dringenden nood van buiten, en gaf blijken van zijnen ijver voor het Vaderland. Doch anderen spreeken 'er van op eene wijze, die hem op verre na zo veel eer niet aandoet. Uit een gemaakte nominatie, tot dit zo gewigtig ampt, werd de Heer G. FAGEL, op den 20 Augustus, met meerderheid van stemmen gekooren, en, den 27 van die maand, het ampt van Griffier opgedragen aan deszelfs ouder broeder, den Heere HENDRIK FAGEL. De Heer JAN SPRONSSEN diende vervolgens als tweede Griffier, tot den 12 Junij van het Jaar 1681; wanneer gemelde Heer HENDRIK

FAGEL, deszelfs zoon, den Heer FRANCOIS, FAGEL, den 7 Augustus van dat zelfde Jaar, tot Commies van Hun Hoog Mogende, bevorderd zag, wordende vervolgens, den 13 September, van het Jaar 1685, in den post van zijnen Heer vader, zonder bezwaar van het land, geadjungeert, en eindelijk in den Jaare 1690, den Heer HENDRIK FAGEL overleeden zijnde, tot Commies aangesteld; en het ampt van tweeden Griffier vernietigd.

Na de verheffing van den Prins van *Oranje* tot Stadhouder, de Heer G. FAGEL dus bevorderd en aangesteld zijnde, vond de Heer FAGEL, in deszelfs persoon wederkeerig eenen eersten Staatsdienaar, die zijne belangen ongemeen ter harte nam. Ook vindt men aangetekend, dat gemelde Prins, bij de ontvangst der tijdinge van zijne aanstellinge, ongemeen verheugd was. Zijne ongemeene bekwaamheid, zijne getoonde kordaatheid, in dit hachlijkste tijdstip, waarin zo veelen onder de vreeze zugtten, zegt men, was de oorzaak van het volmaakt vertrouwen, dat de Stadhouder in den Raad-Pensionaris stelde. Zelfs wil men dat de Heer J. DE WIT zou gezegd hebben: *dat hij niemand kende, zo bekwaam tot deeze bediening, dan den Heer Griffier* FAGEL; *eene bediening, onderhevig aan klippen, die met geene omzigtigheid, hoe groot, gemijd konden worden.* G. LETI, in zijn *Theatro Belgico*, gedrukt in het Jaar 1690, getuigt, zo als ook algemeen bekend is, dat nooit in de Republiek neteliger zaaken voorvielen, dan gedurende het Ministerschap van dien Heer. En, echter, heeft, volgens het eenparig getuigenis, de Heer Raad-Pensionaris, niettegenstaande alle die oneindige zwaarigheden, dien verschrikkelijken, en reeds zo verre doorgedrongen aanval der twee magtigste Vorsten van Europa, mitsgaders andere zaaken van groote beslommering, dit ampt kloekmoedig getorst, en vervolgens den tijd van zestien Jaaren, met lof en laster bekleed.

Men zag, binnen de twee eerste Jaaren van zijn Ministerie, den oorlog van de grenzen verwijderd; de Republiek gesterkt, door aanzienlijke alliantien, met den *Keizer*, *Spanje*, *Denemarken*, *Brandenburg* en meer andere Vorsten; in *Engeland*, onder de hand, vrienden gemaakt, met dat gevolg, dat deszelfs Koning den krijg moest staaken; zo dat de Republiek,

met eene harde voorwaarde, der *Keulsche* negotiatie omging. Voorts werden de voorgevallene zaaken tot zo eene gelukkige gedaante hersteld, dat als men, te *Nijmeegen*, de Vredesonderhandelingen aanving, de vijanden, van alle hunne gemaakte conquesten, niets overig hadden, dan alleen *Maastricht*, 't welk naderhand mede moest worden afgestaan.

Een kleine schets van zijne doordringende kennis in de zaaken van Europa, zo in het dirigeeren der Krijgsoperatien, als het maken van Traktaaten, en het neemen van voordeelige maatregelen, kan worden opgemaakt, uit een gesprek, tusschen hem, en den *Engelschen* Ambassadeur W. TEMPLE, gehouden den 3 Januarij, in het Jaar 1677; de laatste heeft het ons, in zijne *Memorien*, nagelaaten; het komt hierop uit.

Na vooraf te hebben ter nedergesteld, een gesprek, welk hij te vooren gehouden had, met den Prins van *Oranje*, over den *Nijmeegschen* Vredehandel, zegt hij: „ Twee dagen daarna sprak ik den Pensionaris FAGEL over eenige gemeene zaaken, raakende mijne Ambassade in den *Haag*, die in de handen van den Secretaris van die Ambassade gebleeven waren. Deeze discoursen geëindigd zijnde, vraagde hij mij, of ik de Vrede van *Nijmeegen* bragt? Ik antwoordde, dat dewijl hij zo onweetend scheen, van het geene daar was voorgevallen, ik het hem zou verhaalen; dat zij *Hollanders* hunne zaaken aldaar, als braave lieden (wel te verstaan spottender wijze) hadden aangelegd. Dat zij, om de Geallieerden tot het Congres te doen spoeden, voorgegeeven hadden, dat zij, na het verschijnen van dien dag, de vertoonde volmagten hadden gewraakt, en nieuwe verzogt; mitsgaders de Mediateurs van den eenen na den anderen te doen gaan, en aldus verspilt den tijd van twee maanden; zulks, dat zij het spoor der *Keizersche* en *Spaansche* Ministers volgden, het welke ik oordeelde haar opzet te zijn, om zelfs die pas verder te houden."

„ De Pensionaris antwoordde mij ernstig, en met een bedroefd aangezigt, dat ik, de Staaten en den loop van haare zaaken, zederd ik den Haag verlaaten hadde niet kende, of wilde kennen: dat zij niet alleen de Vrede van harte wenschten, maar die ook noodzaaklijk vóor haar oordeelden;

den; dat zij tot de Vredehandelinge op die tijd zekerlijk getreeden zouden zijn, indien de Franschen eenigzints aanneemelijke volmagten hadden overgeleverd, of zig verbonden nieuwe te zullen bezorgen, en dat de Staaten zelfs op geene Vrede, volgends de pretensien van haar Geallieerden zouden dringen: ook konde hij niet verzekeren, dat zij geene separate vrede zouden maaken: ik zeide dat dit een werk van zodanig gewigt was, dat ik mij verzekerde, dat zij zig nog wel een Jaar daarop zouden bedenken. Hierop trok hij zijn stoel wat nader bij mij, en begon een discours, met meer ijver en ernst, dan met den staat van zijn gezontheid toen overeenkwam, zeggende eerstelijk: dat zij genoeg op die zaak gedagt hadden, en door die veel bedagt te hebben, begonden te bevinden, dat 'er geen remedie was."

„Dat zij aan Spanje veel verpligt waren, om dat, die kroon in den Oorlog getreeden was, om haar Land te behouden, en daardoor ook Vlaanderen te bewaaren; dog dat zij de Spaanschen geene kwade vergelding hadden gedaan, in het continueeren van den Oorlog drie Jaaren lang, alleenlijk ten aanzien van het intrest van Spanje, dewijl 'er niets van gewigt tusschen haar en Frankrijk overbleef, dat zij zig verder verpligt hadden, om in het aanstaande Jaar een Oorlog te voeren, en zulks ook met zo veel magt, als zij, in 't voorleden Jaar zouden gedaan hebben, indien de Geallieerden, haare beloften volbragt hadden. Maar dat Spanje geene zorge droeg, dan om haar te laaten zien, dat zij beslooten hadden te vergaan. Dat dezelve de Hollandsche Vloot, van Sicilien t'huis gezonden had, zonder de beloofde betaalinge en het zelve op de wederkomste, aan de Staaten hadden overgelaaten."

„Dat de Staaten niet één stuiver werd betaald, van een groote somme, die de Spaanschen dezelve schuldig waren, wegens togtkosten en vivres in de laatste zomer, van welke men magazijnen voor 't aanstaande Jaar zou opregten, zonder dewelke haare legers in dat land niet konden marcheeren, dewijl zij verzekerd waren, geen magazijn te zullen vinden, dat door de Spaanschen verzorgt was. Dat zij aan Spanje, de noodzaaklijkheid hadden voorgedragen, om alleenlijk zo veel

welgereguleerde magt op de been te houden, als genoeg was, om haar Steden te beschermen, terwijl de Prins met het leger van den Staat te veld zou gaan, en alle groote belegeringen zou verhinderen of onnut maaken, doch dit al zonder antwoord; dat zij, dezelve naderhand verzogt hadden, om zo veel benden van de Duitsche Vorsten, haare Geallieerden, over te neemen, als haar voornaamste Steden zouden konnen verdedigen; maar dat zij dezelven integendeel uit haar land dreeven. Dat zij den Keizer altijd verklaard hadden, dat ten zij, zijn leger in Frankrijk rukten of ten minste dezelve tot een batalje dwongen, door zodanige magt, die groote Fransche detachementen kon trekken uit Vlaanderen, dat het land van deze zomer, of ten uitterste in de aanstaande niet behouden kon worden, indien de Keizerschen de winterkwartieren in den Elsas, of aan die zijde van den Rhijn niet betrokken. Maar dat men te Weenen, Vlaanderen zo weinig, als de Hollanders Hongarijen aanmerkten; en om dat de Hoogduitsche Officieren haar particulier belang in de winterkwartieren van Duitschland beter vonden, als in een verwoest land, gelijk den Elzas was, moesten haar legers den Rhijn deze winter passeeren, en daardoor alle de voordeelen van de laatste, en hope van de aanstaande veldtogt verliezen. Dat door gebrek aan magazijnen in Vlaanderen, twee of drie sterke Frontierplaatsen, aldaar in de aanstaande zomer zouden verlooren gaan, voor dat de Keizerschen in het veld zoude konnen verschijnen; en, dat in dien Kamerijk, Valencien en Mons genomen wierden, alle de anderen zoude afvallen, ter oorzaake van de reeds geledene, en indien den Oorlog nog duurde nog te lijdene ellenden. Dat de Prins niet magtig was, om het te beletten of vroeg genoeg in het veld te konnen komen, om te marcheeren, door gebrek van provisien in Vlaanderen, werdende dat land woest, door de ongereguleerde contributien; of ten minsten niet met een leger gedekt, hetwelk bekwaam was om een slag te wagen, of een Stadt te ontzetten, terwijl de Spaansche troupen zo zwak waren, en de Franschen zo sterk zouden zijn, op een tijd als zij geen vijand hadden, om aan den Rhijn een diversie te maaken. Dat de vrienden van den Prins niet konde lijden, dat hij te veld ging, alleenlijk om Steden in zijn gezigt te verliezen

zen, en misschien wel gantsch Vlaanderen, terwijl men verwagtte dat hij het beschermen zoude, daar hij op zekeren tijd tweemaal in het zelve verhinderd werd, door de misslagen der Spaanschen, die nogthans niet zoude nalaaten hem zo wel, als zijn vijanden buiten, en zijne benijders binnenslands, die na die gelegenheid haakten, te beschuldigen. Dat de Staaten ondertusschen van Frankrijk alle conditien konden verkrijgen, die zij begeerden, het zij, door de ontruiming van Maastrigt; een Reglement van Koophandel, of eenige voordeelen aan het Huis van Oranje; en wegens, dit laatste alles wat de Prins zelfs zou konnen begeeren: dat zij ten dien einde alle weeken ernstige brieven van Monsieur d'Estrades ontvongen, om een separate vrede te maaken, en hoewel hij daar toe met het uiterste leedwezen zou treden, kon hij nogthans niet bespeuren, wat men anders zou konnen doen: ook kende hij niemant in Holland, die van dezelve gedagten niet was. Dat hij met mij niet sprak als een Ambassadeur, maar als een vriend, wiens gevoelen hij agtte, en verzogt, dat hij mij openhertig, *de sterkte en zwakheid* geopenbaard hebbende, verheugd zou zijn, in het weten van het geene ik dagt, dat zij, in alle deze omstandigheden, en *verval van haaren staat door zo langduurigen Oorlog*, zouden doen. Ik beantwoordde het compliment van den Pensionaris, doch verschoonde mij van het verklaaren van mijne gedagten aan een persoon, die zo bekwaam was, om mesures te neemen, die de gevoeglijkste voor het beleid der Staaten en zijn eigen waren. Maar ik verzogt van hem te weten, wat hij dagt, dat van Vlaanderen zou worden, indien de Hollanders een separate Vrede sloten; om dat het noodlot van dat land het zelve was, waarin de rest van hun gebuuren zo veel belang hadden als zij. Hij antwoordde: dat het in eenen zomer, of in twee, maar waarschijnlijker in eenen, verlooren zou worden: dat hij geloofde dat Kamerijk, Valencien, Namen en Mons in eenen zomer zouden verlooren gaan; dat na derzelver verlies, de groote binnelandsche Steden zig niet zouden tragten te verweeren, uitgenomen Antwerpen en Oostende, voor welke men misschien met Frankrijk eenige mesures zou konnen neemen: gelijk ik wist, dat de Franschen, aan de Heer DE WITT, op haar eerste inval gedaan hadden in het Jaar

1667. Ik vraagde hem, hoe hij dagt dat de Staaten met Frankrijk, naa het verlies van Vlaanderen, zouden moeten leven? en of hij wel dagt, dat het anders, dan volgens discretie der Franſchen kon zijn?"

„ Hij verzogt mij te gelooven, dat indien zij konden hoopen, om Vlaanderen door den Oorlog te behouden, zij nooit op een ſeparate Vrede ſouden denken; doch indien het dog verlooren moest worden, wilden zij liever, dat zulks zou geſchieden, door de Vrede, die het land zo niet zou uitputten, nog den Prins onteeren; dat zij na het verlies van Vlaanderen, ſodanig met de Franſchen zouden moeten leven, dat zij dezelve zouden doen begrijpen, dat het meer haar interest was, den Staat te behouden, als te verdelgen; dat 'er geene keur was, maar dat men het als een desperate remedie moest inzwelgen; dat hij op eenige herſtellinge, door beter beleid in de Spaanſche zaaken, gehoopt had, of dat eenige voornaame onderneemingen van Hoogduitſche legers, aan die zijde tegens Frankrijk, de Vrede tot eenigzints redelijke conditien gebragt zouden hebben: dat hij voor zijn deel, altijd van gedagten geweest was, dat Engeland zelfs op de eene pas, of de andere, die Frankrijk zoude maaken, *hou op* zoude roepen; en dat indien wij te vreeden waren, de helft van Vlaanderen, verlooren te zien gaan, wij nogthans het gantſche verlies, nog dat van Sicilien ten aanzien van onze Negotie, in de Middelandſche *Zee* niet zouden gehengen. Dat de Koning de Vrede al twee Jaaren in zijn hand had gehad, en dezelve, wanneer 't hem beliefde, geſloten kon hebben, op ſodanige conditien, als hij zou denken, dat met de regtvaardigheid, en de veiligheid, van de rest van zijne gebuuren en zijn eigen, zouden overeenkomen. Dat een ieder wel wist dat Frankrijk in geen ſtaat was, om zijne Majeſteit eenige conditien, die hij zou mogen begeeren, afteſlaan, of een Oorlog tegens Engeland, in conjunctie met de Geallieerden, te wagen; dat het minſte blijk van het zelve, indien het maar eenigſints in Frankrijk geloofd werd, genoeg was, om de Vrede te veroorzaaken; dat zij dit alles overlang, door den Heer van Beuningen, in Engeland hadden voorgedragen, en aangeboden om zijne Majeſteit arbiter van de Vrede te maaken, en de conditien aan-

te-

meenen, die hij zou voorschrijven; dog zonder het minste antwoord, maar dat alles zo koel als het mooglijk was, werd aangehoord, hoewel veele luiden dagten, dat wij redenen hadden, om wat gevoeliger deswegens te zijn; dat dit hem te meer aanporden om te denken, dat eene separate Vrede noodzaaklijker was, dan al het andere; dat hij bekende, *dat men het allereerst moest bezoeken*, maar dat hij het op 't laatst, *een ongeneeslijke wonde* bevonden had."

„Dat hij wel wist, wat ik door de vraag, *hoe zij met Frankrijk leven zouden naa het verlies van Vlaanderen?* verstond: dog dat het oogmerk van Frankrijk meer op Italien of Duitschland, of wel misschien op Engeland zou zijn; dat het intrest van de Franschen niet kon zijn, om den Staat te verdelgen of te conquesteeren, maar om denzelven in onafhanglijkheid van die kroon te bewaaren; dat zij beter nut van de Hollandsche Vlooten konden krijgen, dan van eenige weinige Visserspiaatsen daar men Holland toe zou brengen; indien men haare vrijheden en religie eenig geweld deed; dat de Koning van Frankrijk haar land gezien had, het zelve kende, en ook zo voorstond, dat hij in alle gelegenheden zeide, dat hij dezelve liever tot vrienden als onderdaanen wilde hebben; dog indien ik al besloot dat de Staat in vierentwintig uuren zou verlooren gaan, het nogthans beter voor haar was, het verderf tot het laatste uur uittestellen, en dat het des nagts zou gebeuren, als des middags."

„Dit werd met zodanige hevigheid en ijver uitgesprooken, dat hij geen krachten genoeg had, om zijne reden te vervolgen; en hebbende gezegt, dat het geen zaak was, die wij tusschen ons beiden konden besluiten, scheide ik van hem, na hem gezondheid genoeg gewenscht te hebben, om de gedagten, en zaaken van zo groote aangelegenheid, in die gevaarlijke omstandigheden uittevoeren en waarteneemen."

Zie daar een verhaal, zo als gezegd is, alleen genoeg om de bekwaamheid van den Heer G. FAGEL te doen kennen, en met één den Lezer over de Staatsgesteldheid van dien tijd een juist oordeel te doen vellen; en waaruit tevens blijkt, dat de Ridder TEMPLE niet mistastte, met te zeggen,

dat de Raad-Pensionaris de belangen der Hoven van Europa zo goed als iemand kende.

De Heer FAGEL was niet alleen een groot Staatkundige, maar tevens een man, die lijf noch leven schroomde. Hij vergezelde, niettegenstaande het groot gewigt van zijn ampt, als Raad-Pensionaris, in veele belegeringen en onderneemingen, den jongen Stadhouder, die zig ook getrouwelijk van zijnen raad bediende, en een volkoomen vertrouwen op hem stelde, ter bezorging van het geen tot den Oorlog van noden was. Toen de *Engelschen* de kust met eene landing dreigden, begaf zig de Raad-Pensionaris op de Vloot, en ontbood alle de Scheeps-Opperhoofden, aan boord van het Schip, waarop hij zig bevond, en vertoonde aan hun de middelen, die zij moesten te werk stellen, om den vijand, die op de hoogte van *Texel* en 't *Flie* lag, te wederstaan, en de kust voor een landing te bevrijden. Tevens vraagde hij de gedachten der aanwezenden, hoe elk dagt, om op de best mooglijke wijze, de verwagt wordende *Oostindische* Schepen in veiligheid te brengen; met verzekering, dat alles, wat 'er aan volk of Oorlogsbehoeften ontbrak, terstond zou bezorgd worden. Nog dien zelfden avond deed de Raad-Pensionaris verslag aan de Staaten van *Holland*, en rende den volgenden morgen weder naar de *Helder*, om den Stadhouder, welke zig daar bevond, het zelfde rapport te doen. Op de tijding dat de Prins inmiddels naar den *Haag* gekeerd was, begaf hij zich insgelijks derwaarts, en deed, daags daaraan, zijnde den 11 Augustus, in de Vergadering der Staaten, rapport van 't geene hij, met den Stadhouder, overleid en nodig geoordeeld had, en beraamde, op staanden voet, eene order voor de Vloot, welke door den Admiraal Generaal werd afgevaardigd, en niet weinig toebragt ter verijdeling van de oogmerken der vijanden.

Niet minder was zijn ijver voor de behoudenis van den heerschenden Godsdienst van den Staat. Twee uitmuntende blijken daarvan gaf hij: eerst in het Jaar 1680, in eene fraaije en kragtige deductie, ten verzoeke van den Graave VAN SUNDERLAND, Secretaris van Staat in *Engeland*, door hem op het papier gebragt; en, door den *Engelschen* Gezant SIDNY, naar

Lon-

London gezonden, om Koning KAREL DEN II te bewegen, tot het geeven van zijne toestemming, op zekere Resolutie, bij het Huis der Gemeenten genomen, om den Hertog VAN JORK buiten de successie te sluiten. De andere blijk was in het Jaar 1687, toen de Gemeenten van *Engeland* ten voorschijn bragten, dat de Hervormde Godsdienst niet veilig konde zijn, indien een Koning den *Roomschen* Godsdienst beleedt. Ook leerde de ondervinding eerlang, dat die bekommering maar al te gegrond was; wanneer de Hertog VAN JORK, naderhand Koning van *Engeland*, den *Roomschen* Godsdienst, met onderdrukking van dien der Protestanten, door allerlei middelen, poogde te doen zegevieren. Doch de wetten, die hem tegen waren, zag hij geen kans te konnen vernietigen, ten ware de Prinsesse *van Oranje*, als de naaste Erfgenaame van de kroon, zig mede openlijk voor de vernietiging dier wetten verklaarde. Men meende, in *Engeland*, dit door te drijven, door aan die vernietiging den naam te geeven, van *Tolerantie* en *Vrijheid van geweeten*. Een zeker Regtsgeleerde, met naame JACOBUS STEWART, werd door het Hof te werk gesteld, om den Heer FAGEL, door brieven, tot het overschrijven van het gevoelen, van den Prins en de Prinses, omtrent die wetten, te beweegen.

De Raad-Pensionaris toonde zig zeer huiverig, om over die stoffe iets op het papier te brengen, als zeer wel bewust zijnde, hoe veel de gedagten hunner Hoogheden van die van het *Engelsche* Hof verschilden. Doch, hoe meer hij dit van de hand wees, hoe sterker de aandrang werd; met bijvoeginge, dat dit verzoek geschiedde, met voorweeten en goedkeuring van den Koning. WILLEM en MARIA inmiddels verstaande, dat men het volk in *Engeland* diets maakte, dat de *Roomschgezinden*, in *Holland*, niet alleen vrijheid van openbaare Godsdienstoeffeninge hadden, maar ook tot alle ampten werden toegelaaten, vonden zig genoodzaakt, daarvan eene andere verklaringe te geeven. De Raad-Pensionaris, daar toe, door hunne Hoogheden, verzogt zijnde, schreef toen, in 't *Latijn*, een zeer bondigen brief, inhoudende de waare gesteldheid der Tolerantie, welke hier te Lande plaats had. Op den 4 November

vem-

vember, in het Jaar 1687, werd deeze brief aan STEWARD gezonden.

Uit *Engeland* ontving men eerlang berigt, dat het Hof alom verſpreidde, dat de Prins en Prinſesſe tot de vernietiging dier wetten geſtemd hadden; dit noodzaakte den Prins, om de kwaade gevolgen, die daar uit ontſtaan mogten, den brief van den Raad-Penſionaris publiek te maaken; wordende dezelve vervolgens door BURNET in 't *Engelsch*, en door een anderen in het *Nederduitsch* overgezet. De uitwerkzelen van dien brief kon men ontwaar worden, door de zeldzaame maatregels, welke het Hof en de Jeſuiten daar tegen beraamden. De Heer FAGEL had dien brief, alvoorens, aan den *Engelſchen* Gezant, den Marquis VAN ABBEVILLE, in den *Haag*, medegedeeld. STEWART had aan den Raad-Penſionaris geſchreven, dat hij zijnen brief aan den Koning had vertoond. Dit alles onaangezien, durfde het *Engelſche* Hof, bij een openbaar geſchrift, *Parliamentum Pacificum* genaamd, met toeſtemming van een Secretaris gedrukt, der Gemeente op den mouw ſpelden, dat de brief verkeerd was, en dat de Miniſter van *Holland* geen deel altoos hadde aan het ſchrijven van dien brief. Doch het uitgeeven van STEWARTS eigen brieven, gevoegd bij een brief van den Heere FAGEL aan den Marquis VAN ABBEVILLE, waarbij de Miniſter van *Holland* voldoening eischte, wegens die lastering, ontdekte het gantſche bedrog. De Jeſuiten en de *Engelſche* Miniſters verlooren hierop eensſlags al hun credit bij het gemeen. Het groot en gewigtig nut, door den brief van den Heere FAGEL, aan het Proteſtantſche belang, in het hachelijkſte tijdgewricht, waarin het ooit geweest was, te wege gebragt, vindt men, onder anderen, bij een voornaam *Engelsch* Hiſtorieſchrijver, L. ECARD, Hofprediker van den Aartsbisſchop van *Canterburij*, in deeze woorden erkend. „ De „ brief van den Raad-Penſionaris (zegt hij) diende om 't „ waare belang der Natie te onderſchragen, en veroorzaakte „ een volkoomen vertrouwen op den Prins en de Princes, bij „ de Kerk van *Engeland* en bij de Disſenters, dewelke toen „ begonnen hoop te ſcheppen van die zijde, bijaldien eenige „ geweldige middelen tegen hen werden ter hand genomen."

Een

Een ander *Engelsch* Schrijver van dien tijd zegt, onder anderen: „ Ik moet bekennen, dat 'er, ſints het Huwelijk van „ hunne Hoogheden, niets is voorgevallen, dat zo veel tot „ welſtand van het Proteſtantſche wezen heeft toegebragt, als „ deeze brief van den Heere FAGEL."

De Proteſtanten waren in hunne hoop ook niet bedrogen. De Miniſter, die, met zijne pen, het waare belang der Natie zo treffelijk had weten te onderſchragen, was vervolgens de voornaamſte beſtierder van de groote Expeditie op *Engeland*: een wonder voor alle de volgende eeuwen, en de behoudenis van het Proteſtantendom in *Engeland*. Men verſpreidde, op zijnen raad, dat de Prins een oogmerk had naar den kant van *Keulen*. De *Franſche* Ambasſadeur was zeer opmerkzaam; hij meende, als 'er iets wegens *Engeland* op 't tapijt kwam, eene ſtribbeling onder de Leden, of ten minſten een uitſtel, te zullen te weeg brengen; maar de groote vooruitzigten van den Heere FAGEL, zegt BURNET, kwamen alles te boven. De Raad-Penſionaris, om zijn voorneemen binnenslands vast te ſtellen, ontbood, van tijd tot tijd, de Predikanten, uit de aanzienlijkſte Steden, en gaf hun te kennen, dat 'er geen middel was, tot behoud van de Religie en het Vaderland, dan de Expeditie op *Engeland*; hun beveelende, des Prinſen regtvaardige onderneeminge in hunne gebeden indagtig te zijn. Doch hij beleefde den uitſlag niet. Evenwel gelukte het hem, den Prins bij zijn vertrek te begroeten, en uit naam der Staaten eene gelukkige reize te wenſchen. Kort daarna werd hij van eene ziekte overvallen. Zommigen verhaalen, dat wanneer hij, op zijn ziekbedde, vernam, dat de Prins te *Torbaij* voet aan land gezet had, hij met groote blijdſchap zou gezegd hebben: *Nu ga ik gerust van hier ſcheiden*: in het vast vertrouwen naamlijk van eene goede uitkomst der zaake, waarvan hij het voornaamſte beweegrad geweest was. Hij ſtierf op den 15 December, in het Jaar 1688, in den ouderdom van 59 Jaaren, en werd in de groote Kerk in '*s Hage* begraaven.

Deeze groote Staatsman, van wiens lof en laster verbazend veel geſchreeven is, was middelmatig van lengte; van een aangenaame geſtalte en wezen; levendig, vaardig en vrolijk

van

van geest, en, volgens het getuigenis zijner tijdgenooten, de welsprekendste man, die immer in *Holland* leefde; zijne aanspraken en voorstellingen waren liefталig en minlijk. De Schrijver, dien wij boven hebben bijgebragt, ten bewijze van het nut van zijnen brief, om aantetoonen, dat de brief waarlijk van hem was, geeft dit volgende van zijn Karakter op: „ De brief, zegt hij, is den Autheur gelijk: de stof is wigtig, de redenen bondig, de stijl deftig, vol zin en klaar, „ gelijk die van een Regtsgeleerden; ze heeft doorgaans een bewijs „ die de Religie en het humeur van den Schrijver uitdrukt, „ gelijk de stoffe en de methode zijne bekwaamheid en oordeel te kennen geeven; alle deeze hoedanigheden maaken „ het Karakter van den Heer FAGEL uit."

In zijne jeugd had hij, met eene bijzondere naarstigheid, zig op de Studie der regten toegeleid; en die voltrokken hebbende, eenige Jaaren, met lof, als Advocaat, voor het Hof gepleit; van welken tijd hij naderhand altoos met veel genoegen sprak. Nooit is hij gehuwd geweest. De eenigste vlek, die hem is aangewreeven, is, dat hij al te groote ijveraar was voor de belangen van Prinse WILLEM DEN III. De Heeren JOHAN DE WITT en GASPAR FAGEL maakten dus een volmaakt contrast. De eerstgenoemde stelde, dat de Republiek zonder Stadhouder wel en gelukkig konde bestierd worden: daar FAGEL al het welvaaren van dezelve van het Stadhouderschap deed afhangen; zeggende, dat de Republiek zonder Stadhouder, zonder ziel of leven was. Hoe groot die beide mannen ook mogen geweest zijn, is het, echter, van agteren gebleeken, dat zij beiden hunne denkbeelden, ten nadeele van de Republiek, te verre getrokken hebben. De reden deezer aankleevinge aan het Huis van *Oranje*, en bijzonder aan den persoon van WILLEM DEN III, door hem verklaard aan den Afgezant van *Groot Brittanje*, was, volgens diens verklaaring „ de liefde voor zijn Vaderland, doordien hij „ (FAGEL) vastelijk geloofde, dat door den Prins alleen het „ Land behouden kon worden." Een geloof, 't welk, onzes bedunkens, geene geringe minachting voor alle waare Vaderlandsche Regenten in zig bevatte. Geen wonder dan ook, dat een man van dien invloed op de Republiek, uit hoofde

van

van zijne bekwaamheid en gewigtige Amptsbediening, van WILLEM DEN III, die al zijne grootheid aan hem verschuldigd was, ongemeen bemind werd. BURNET, die zig veel moeite gegeeven heeft, om het egt Karakter van den Raad-Pensionaris te doen kennen, zegt, dat hij een man was, vol van moed, als de zaaken voor den wind gingen; maar dat het gantsch anders met hem gesteld was, in hachelijke omstandigheden. En, op eene andere plaats, dat hij altoos geneegen was, zig zelven te vleijen. Doch, gantsch anders is het afbeeldzel, welk G. LETI van hem maakt, zeggende, „ Hij (de „ Raad-Pensionaris) kweet zig, in alle opzigten, met zo „ groote vaardigheid, in alle de Raadsvergaderingen, dat 'er „ geen voorbeeld van was; hij wist, zo verre het zijn Ampt „ raakte, het Schip van staat, onder de zwaarste tempeesten, „ in eene goede haven te stieren, met zulk een beleid en „ kloekmoedigheid, dat men met waarheid zeggen kan, dat „ hij den Staat voor zwaare Schipbreuken heeft behoed; waar „ door hij dan ook, na zijnen dood, door veelen betreurd is „ geworden; zijnde 'er niets ten zijnen nadeele te zeggen, dan „ alleenlijk, dat hij niet gemakkelijk te genaaken was. Doch „ zijne veelvuldige bezigheden, en onophoudenlijke arbeid, „ beletten hem ieder te woord te staan, en vooral niet voor „ die geenen, die tot hem kwaamen, om bloote complimen„ ten te maaken." Anderen, die zig bevlijtigd hebben om zijnen lof te verbreiden, verklaaren dat hij geheel en al vrij was van eenige schraapzugt; zij brengen bij tot bewijs, dat, schoon hij twee Jaaren bekleed had het Ampt van Griffier, zestien Jaaren dat van Raad-Pensionaris van *Holland*, op een traktement van twaalfduizend guldens, en vervolgens, door den dood van den Heere VAN DUIVENVOORDEN, geworden zijnde Groot Zegelbewaarder van *Holland*, en Stadhouder van de Leenen, welke Ampten mede eene goede somme opbrengen, daarenboven nog Hoog Heemraad van *Rhijnland* was, echter weinig of niets heeft nagelaaten; als hebbende het grootste deel zijner middelen verspild aan de Abtdij van *Leeuwenhorst*, eene plaatze aan de Ridderschap behoorende, die hem tot zijne uitspanninge vergund was. SANDERUS in zijn *Verheerlijkt Vlaanderen*, weid nog breeder in zijnen lof uit.

Uit

Uit alle het bovenstaande is ten duidelijksten gebleeken, dat de Raad-Pensionaris FAGEL, in veele gevallen, alles heeft doorgedrongen, wat tot verheffing en vermeerdering van het gezag des Stadhouders dienen kon. Ieder kundig leezer zal daaruit ook ontwaar worden, dat alle de Schrijvers van dien tijd, als niet voorziende de nadeelige gevolgen, die daaruit, voor de Republiek, te dugten waren, dit alles tot zijnen lof hebben uitgemeeten. Maar hoe moet die lof verminderen, als men, in de tegenwoordige meer verlichte tijdsomstandigheden, de meeste onheilen, die de Republiek van binnen zo geweldig beroeren, inzonderheid in de Provintien *Gelderland Utrecht* en *Overijssel*, aan zijn bestier moet toeschrijven? En wel vooral, nu men, in die Provintien, het drukkend juk der Regeerings-Reglementen ten volle gevoelt, en hierom van den hals wil schuiven, na het honderd en elf Jaaren getorscht te hebben. Hoe de zaaken, in dien tijd, door hem bestuurd zijn, blijkt ten klaarsten uit de Resolutien, Advijsen, Brieven en Reglementen, volgens inhoud der Extracten, uit het Register van Hun Hoog Mogende, en Hun Ed. Gr. Mogende, rakende de assumptie in de Unie, en het bestel der Regeeringe, van de respective Provintien, die onder het geweld der *Franschen* zijn gebragt geweest, en bijzonderlijk van de Provintie van *Utrecht*, die wij hier zullen laaten volgen, zullende daar mede van het Art. van den Raad-Pensionaris FAGEL afstappen.

Extract uyt de Resolutien, van de Staten Generael.

Van dato den . . . .

Dat de Staten Generael by sekere hare Resolutie, van den 1. September 1592. seer loffelijck hebben verklaert, dat den welstandt van den Lande in 't generael, ende eicke Provintie in 't particulier, daer aen ten hooghsten gelegen is, dat een yder

yeder in sijn Gerechtigheydt, Recht, en Privilegies wierde gemainteneert, soo de Wapenen by den Landen daer voor aengenomen, en noch tegenwoordigh gevoert worden, ende dat het selve geschiedende, achtervolgens de generale Unie, by de Provintien beswooren, sonder op eenige tijden den eenen op den anderen in 't minsten yets te empieteeren, Godt den Almogende de gemeyne saecken zegenen, en eene goede uytkomste daer van verleeven sal, ende daer tegens doende, daer meerder ongeluck ende straffe hier namaels soude geraken te volgen.

Extract uyt de Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, in haer Ed: Groot Mog: Vergaderinge genomen.

Donderdaghs den 4. Augusti 1672.

By Resumptie gedelibereert zijnde op de Sessie van de Heeren Gedeputeerden uyt de Provintie van Gelderlandt, Utrecht, en Overyssel ter Generaliteyt, ten opsichte, dat de hoogh gemelte drie Provintien, jegenwoordigh onder het geweldt van de Vyanden worden gehouden, is na voorgaende deliberatie, en daer op al-voorens ingenomen wesende de consideratien en het hoog-wijs Advis van den Heere *Prince van Orangien*, goet gevonden, ende verstaen, dat van wegen haer Ed: Gr: Mo: de sake ter Generaliteyt daer heenen soude werden gedirigeert; ten eynde de gemelte hare Gedeputeerden van de Provintien van Gelderlandt, Utrecht en Overyssel, by provisie, en op de civielste, en op de bescheydenste manier van de Sessie aldaer: mitsgaders oock in de Generaliteyts Collegien mogen werden geëxcuseert, ende dat de saeken onder de hand is doenlijck, derwaerts mogen worden beleydt; dat de gemelte Heeren haer vrywillich dienthalve sonder eenige Resolutie van de Bontgenooten af te wachten, uyt de Vergaderinge van haer Ho: Mo:

mitsgaders oock uyt de Collegien van de Generaliteyt mogen absenteeren en haer onthouden.

Dinghsdag den 9. Augusti 1672.

Op 't geene alhier ter Vergaderinge is gerapporteert, dat namentlijck de Heeren Gedeputeerden van de Provintie van Gelderlandt versocht hadden, om met de Gecommitteerdens van haer Ed: Gr: Mo: in Conferentie te komen, omme den inhoud en van haer Ed: Gr: Mo: Resolutie van den vierden deses lopende Maents genomen, op de admissie van de gemelte Heeren Gedeputeerden, is naer voorgaende deliberatie goedt gevonden, ende verstaen, dat de voorsz. versochte Conferentie van wegen haer Ed: Gr: Mo: beleefdelijck geëxcuseert, ende voorts by de voorsz. Resolutie van den voorsz. 4. Augusti deses, gepersisteert sal worden.

Extract uyt het Register der Resolutien van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden.

Lunæ den 29. January 1674.

Den Heere Raed-Pensionaris *Fagel*, en andere haer Ho: Mog: Gedeputeerden, hebbende, ingevolge en tot voldoeninge van der selver Resolutie Commissoriael van den 26. deses, in conferentie geweest, met den Heere *Prince van Orangie*, hebben ter Vergaderinge gerapporteert, dat Sijn Hooghheyt aendachtelijck overwoogen hebbende, 't gunt in den Jaare 1672. met de Vyanden van desen Staet was ghepasseert, geoordeelt hadden, dat men considereeren moeste, dat het Godt de Heere Almachtigh gelieft hadde in den selven Jare 1672. desel. ve Landen seer swaer te besoecken, toelatende, dat de *Koningen van Vranckrijck* en *Groot-Brittannien*, sonder eenige rechtveerdige redenen, den Staet met een seer hevigen Oorlogh te Water en te Lande aengegrepen, en voorts soodanige generale consternatie over het geheele Lant te senden, dat den

hoogh-

hoogh-gedachten *Koningh van Vranckrijk*, en sijn Majesteyts *Geallieerden*, daer door in seer weynigh tijd Meester geworden waren, van seer considerabele Frontieren van desen Staet, en van drie geheele Provintien. Dat Godt de Heere Almachtigh daer na de Wapenen van den Staet, en van des self hoogh *Geallieerden*, wederom soodanigh gezegent hadde, dat de Provintie van Utrecht in het geheel, oock een goet gedeelte van de Provintie van Gelderlandt en Overyssel, gekomen waren onder desen Staet, het een seer harde saeck soude wesen, die hoogh-gemelte Provintien uyt de Unie te willen secludeeren, om dat Godt de Heere Almachtigh deselve Provintien het gesagh, en het gebiedt van een Uytheemsch Heer hadde doen proeven, en de andere Provintien daer van genadelijck verschoont. Daer de Unie wel expressselijck mede bracht, dat de Geunieerde Provintien voor des anderen conservatie, goedt en bloedt opsetten moesten. Dat het oock seer hardt soude wesen, de Plaetsen, die voor desen onder de hoogh-gemelte Provintien hadden behoort, haer te willen benemen, of sich toe te eygenen, alleen om dat die aen eenighe van de andere Provintien niet qualijck voegen, ofte dienen souden: en datmen tegens die geene, die een ende het selve lichaam van Staet, met die over-geblevene Provintien hadden gemaeckt, in diervoegen procedeerde, alleen om dat het voorsz. ongeluck haer hadde getroffen, en dat de andere Provintien daer van verschoont gebleven waren, seer soude justificeeren de Wapenen van den Vyandt: die den Oorlogh tegen den Staet, uyt geen andere redenen hadde aengevangen, als om dat die aen haer seer wel passen souden, en daer-en-boven de Zegen van Godt Almachtigh misschien wederhouden. Ende dat die Forten gelegen waren, eenige ten deele in de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West Vrieslandt, ende ten deele in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, eenige oock in 't geheel in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht. Ende dat de hoogh-gemelte Sijn Hoogheydt daer nevens hadde geconsidereert, dat de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, genootsaeckt waren gheweest, eenige Forten tot bescherminge van deselve Provintie te doen maken. Dat mede by experientie bevonden was, dat de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt

tegen den aenval der Vyanden, door het inunderen der Landen niet konde werden beschermt, ten zy de voorsz. inundatie oock over de Landen van de hoogh-gemelte Provintie in het werck gestelt wierde, van Advis soude zijn, dat de hoogh gemelte Provintie van Utrecht: mitsgaders de Provintien van Gelderlandt en Overyssel, soo haest die oock insgelijcks onder de Macht van den Staet gekomen sullen zijn, wederom in de Unie souden behooren te werden geadmitteert; ende aen haer vergunt deselve Sessie en Rangh, die de hoogh-gemelte Provintien voor dato van de voorsz. calamiteyten en desastres hadden gehadt. Dat aen de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht en Overyssel, oock wederom souden behooren te volgen de Landen en plaetsen, die voor desen onder deselve Provintien hebben behoort, uytghenomen alleen, dat de Souverainiteyt, met allen gevolgen en aenkleeven van dien, niet uyt-ghesondert over het Landt, of de Plaetsen, op dewelcke by de hoogh gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt eenige Forten zijn geleydt, souden behooren te blijven aen de meer hoogh gemelte Provintien, en sulcks alles alleen voor soo veel aengaet 't gunt beslooten is in Wallen, Grachten, en Fortificatien van de voorsz. Forten, sonder eenige verder extensie op, ofte over het platte Landt, om deselve Forten gelegen. Dat oock de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt soude hebben vryen toegangh, acces en reces tot, en uyt de voorsz. Forten over den Bodem van de hoogh gemelte Provintie van Utrecht, ende dat de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt, soo wanneer de defensie van deselve Provintie sulcks soude mogen komen te vereysschen, vry en onbekommert, en sonder eenige oppositie, of tegensprake sal mogen inundeeren indistinctelijck, soo wel de Landen, die onder de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, als onder de hoog-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt behooren, waer op gedelibereert zijnde, hebben de Heeren Gedeputeerden van de Respective Provintien het hoogh-gemelte Advis over ghenomen, om in de haren breder gecommuniceert te werden, dewelcke versocht worden, haer daer op ten spoedighste te verklaren.

Ex.

Extract uyt de Resolutiën van de Heeren Staten van Hollandt.

Vrydagh den 2 Febr. Anno 1674.

By resumptie gedelibereert zijnde op het Advis van den Heere *Prince van Orangie*, ende de H: H: haer Ed: Gr: Mog: Gecommitteerden, hebbende ingevolge, ende tot voldoeninge van der selver Resolutie Commissoriael van den 24. November des voorleden Jaers 1673. overleyt ende overwogen, hoe de Provintie van Utrecht by de gemeene Bontgenoten soude behooren te werden geconsidereert, ende met deselve geprocedeert, midtsgaders wat Interessen haer Ed: Gr: Mog: omtrent deselve Provintie van Utrecht in acht te nemen hadden, breder onder de Notulen van den 23. January deses lopenden Jaers gemelt, hebben de H: H: van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de respective Steden, in den name ende van wegen Burgemeesteren ende Vroedschappen van deselve Steden eendrachtelijck verklaert, gelijck haer Ed: Gr: Mog: verklaren by desen, dat de hooghghemelte Provintie van Utrecht: mitsgaders de Provintien van Gelderlandt ende Overyssel, soo haest die insgelijcks onder de Macht van den Staet gekomen sullen wesen, wederomme in de Unie sullen werden geadmitteert, ende aen haer vergunt deselve Sessie en Rangh, die de hoogh gemelte Provintien voor date van de Calamiteyten en Desastres den Lande in den Jare 1672. overgekomen, hadden gehadt: Dat aen de hooghgemelte Provintien van Gelderlant, Utrecht ende Overyssel oock wederom sullen volgen de Landen ende Plaetsen, die voor desen onder deselve Provintien hebben gehoort, uytgenomen alleen dat de Souverainiteyt met allen den gevolge en de aenkleven van dien, niet uytgesondert over het Landt, ofte de Plaetse op dewelcke by de Provintie van Hollant en West-Vrieslandt eenige Forten ofte Fortificatien zijn geleydt, sal blijven aen de selve Provintie, ende sulcks alles alleen voor soo veel aengaet 't gunt besloten is in de Wallen,

 Grach-

Grachten en Fortificatien van de voorsz. Forten, sonder eenige verder extensie, op ofte over het platte Landt, om deselve Forten gelegen, behoudelijck dat de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht niet sal vermogen, binnen de hondert roeden te reeckenen van het uyterste van de Fortificatie der voorsz. Forten, eenige Huysen, Gebouwen, Plantagien, ofte yets anders te bouwen, te planten ofte te maken, ofte yets aen ofte in de Gebouwen ofte Plantagies, die althans binnen de voorsz. hondert roeden souden mogen zijn, te vermaken ofte veranderen, het gunt de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt sal vermogen eygener authoriteyt te demolieeren en te vernietigen, 't gunt binnen de voorsz. hondert roeden van nieuws gebouwt, geplant, gemaeckt; ofte in de Gebouwen ende Plantagies, die althans binnen de voorsz. hondert roeden souden mogen staen, vermaeckt ofte verandert souden mogen zijn: Dat oock de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt sal hebben vryen toegangh, acces ende reces, tot ende uyt de voorsz. Forten over den Bodem van de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht: Dat insgelijcks de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt, soo wanneer de defensie van deselve Provintie sulcks soude mogen komen te vereysschen, vry onbekommert ende sonder eenige oppositie ofte tegenspraeck sal mogen inundeeren, indistinctelijck soo wel de Landen die onder de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt ende Utrecht, als die onder de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt ghehooren.

Dat voorts soo veel belanght de Landen, Polderen, Dijckgraef ofte Waterschappen, die met ofte over de hoogh-gemelte Provintie van Hollant en West-Vrieslandt uytwaterende zijn, ofte noch soude mogen uytwateren, gelijck van outs alle Quaestien, Processen en differenten concerneerende het Dijck ofte Heemrecht, met alle den ghevolge ofte aenkleven van dien, niets uytgesondert, ende sulcks soo wel rakende de Regeeringe van dien, boeten, breucken, ommeslagen, als alle anders wat het oock soude mogen zijn, sonder yets te excipieeren, sullen moeten werden geventileert voor Dijckgraef en Heemraden, ofte by gebreken ofte provocatien van deselve

voor

voor den Hove van Hollant, soo wel wanneer het different soude mogen ontstaen tusschen Stichtsche Dorpen, Polders ofte Ingesetenen, onder ofte tegens den anderen, soo wel in het verweeren als in het eysschen.

Dat wijders den Hinderdam van de Vecht voor desen gelegen hebbende in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, nu geamoveert, ende in des selfs plaets geleyt zijnde de Sluys tot Muyden, altoos ten eeuwigen dagen sal moeten blijven geamoveert, en dat de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht den voorsz. Hinderdam niet wederom, 't zy op de plaetse daer die van outs gelegen heeft of ergens elders, waer het oock soude mogen zijn, te maecken ofte te leggen, directelijck of indirectelijck in eenigter manieren.

Ende dat de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt van alles 't gunt voorsz. is, by of van wegen de hoogh-gemelte Provintie van Gelderlant ende Utrecht behoorlijcke Acte bekomen en verkregen hebbende, aen de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht sullen laten de Plaetsen alsnu onder de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West Vrieslandt ghebracht.

Ende is wijders by de gemelte H: H: van de Ridderschap en Edelen: mitsgaders de Gedeputeerde van de respective Steden, in den name ende van wegen Burgermeesteren ende Vroedschappen van de selve Steden, goedt gevonden en verstaen, gelijck haer Ed: Gr: Mog: goedt vinden en verstaen by desen, dat de H: H: der selver Gecommitteerde Raden ende Gedeputeerde ter Generaliteyt, yeder voor soo veel haer aengaet, dese haer Ed: Gr: Mog: Resolutie in de beste en krachtighste forme, daer en soo het behoort ter Executie sullen stellen.

Resolutie van Hollandt, nopende de Herstellinge in de Overheerde Provintien:

Saturdagh den 3. *Febr.* 1674.

Is ter Vergaderinge voorgedragen en gerepresenteert, dat voor desen, by haer Ed: Groot Mog: en vervolgens mede by

haer Ho: Mog: goet gevonden was, dat alle de geene die in de Provintie van Utrecht in eenige Bedieninge waren geweest, buyten de Functie van deselve Bedieninge souden werden gehouden ten tijden ende wijlen toe nader soude wesen geresolveert over de saecken van deselve Provintie, ende dat nu by haer Ed: Gr: Mog: vast gestelt zijnde, dat de hoogh-gemelte Provintie, mitsgaders de Provintien van Gelderlandt en Overyssel, soo haest die wederom onder de Macht van den Staet souden zijn gekomen, in de Unie sullen werden geadmitteert.

Oock dat van noden was, dat gedisponeert soude mogen werden van en over die geene die de Regeeringe aldaer hebben geconstitueert, ende noch souden moeten constitueeren, dat het evident en klaer was, dat verscheyde Persoonen in de hoogh-gemelde Provintie beschuldight wierden van haer soodanigh in hare Charges niet te hebben gecomporteert, als den Staet van goede en ghetrouwe Bontgenoten hadde konnen en moeten verwachten, ende dat het dienvolgende niet alleen veel opspraeck causeren, maer onverantwoordelijck zijn soude, indien men indistinctelijck alle die geene, die de Regeeringe aldaer hadden helpen constitueren, daer inne simpelijck werderom herstelde, ende dat 'er weynigh correctie ofte verbeteringh te hoopen soude zijn, indien men het selve simpelijck aenbevoolen liet aen die geene, die de Regeeringe voor desen hadden geconstitueert, en dat daer uyt sekerlijck in deselve Provintie murmuratie en diffidentie van de Ingesetenen ontstaen soude (*) *dewijle veele notabele Borgeren en Ingesetenen van de hoogh-gemelte Provintie over verscheyde van de voorsz. Regenten alhereyts seer hadden geklaeght*; En is derhalven in bedencken gestelt, of niet van wegen haer Ed; Gr; Mog: de saecken ter Gene-

(*) *Dese Resolutie is daer nae geconverteert in een Resolutie van de Staten Generael, alleenlijck met die veranderinge, dat de woorden met* Cursyf-letter *gedrukt, daer uytgelaten zijn: ende daerom heeft men het onnodigh geacht, de Resolutie van haer Hoog: Mog: hier nevens te drucken.*

Generaliteyt daer heenen souden behooren te werden gedirigeert, ten eynde by haer Hoogh-Mog: aen den Heere Prince van Orange soude mogen werden gedefereert de Macht, ende Auctoriteyt, omme naer genomene informatie, van nu af, in de Hoog gemelde Provintie van Utrecht, mitsgaders in de Steden ende plaetsen van Gelderland ende Overyssel by de Unie gekomen, ende in de selve Provintien midsgaders andere Steden ende plaetsen van dien, soo haest die mede onder de macht van de Unie gekomen sullen zijn, die gene die de Regeringe in de hoogst gemelde Provintien ofte in de Steden van dien hebben gecomposeert, ofte eenige ampten 't zy van Politie, Justitie, ofte andere hebben geexerceert ofte bekleet, in de functie van de voorsz. hare ampten te continueren, te herstellen ofte oock daer van te verlaten, ende soodanige anderen in hare plaetsen ofte andersints in de vacante ofte deficierende plaetsen te stellen, als sijn Hoogheyd oordeelen sal daer toe de bequaemste, capabelste, ende den Landen meest geaffectioneerste te wesen; behoudelijck dat die gene, die alsoo van de voorsz. Bedieningen ofte ampten souden mogen werden verlaten, daer door aen d'eene sijde niet souden werden gequetst ofte benadeelt in haren goeden Naem en Faem, ende dat oock aen d'andere sijde, die gene die bevonden souden mogen worden haer niet naer behooren te hebben gecomporteert, door de voorsz. verlatinge niet en souden mogen pretenderen, geëximeert te zijn van de straffe die der selver competente Rechters, na de Rechten en 't placcaet van de Landen souden mogen oordeelen tegen haer in Justitie te moeten werden gedecreteert ende geexecuteert, ende dat alle het selve soude geschieden alleen voor dese reyse, ende sulcx sonder eenige præjuditie ofte consequentie voor het toekomende, ten aensien van de privilegien, Vry ende Gerechtigheden de Hoogst gemelde Provintien in 't gemeyn, ofte de Leden en Steden van dien in het particulier competerende.

Waer op gedelibereert en by de H. H. Gedeputeerdens der Stad Amsterdam Copye van het voorsz. geproponeerde versocht zijnde, omme de intentie van de Heeren hare principalen daer op te mogen verstaen, is de finale Resolutie diensthalven te nemen uytgestelt tot nader deliberatie.

Missive geschreven by de Gedeputeerden van haer Ho: Mog: aen de absente Leden van de Regeeringh van de Provintie van Utrecht, na dat de presente Heeren gesuspendeert waren.

Uyt Uytrecht den ⁴⁄₁₄ *Novemb.* 1673.

De Hoog: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, hadden voor desen tot haer uyterste droefheydt en leetwesen verstaen, dat de Vyanden van desen Staet genoeghsaem sonder slaen ofte stoot hadden geoccupeert verscheyde importante Vestingen deser Landen, in veel weyniger dagen als onse Voor-ouderen Jaren hadden besteet, om die tot securiteyt ende veyligheydt der goede Ingesetenen te acquireeren ende vestigen, en dat sy haer oock onder anderen meester hadden gemaeckt van de Provintie ende Stadt van Utrecht, dat het voorsz. verlies haer soo veel smertelijcker is geweest, niet alleen om de groote perijckelen, in de welcke de noch overighe Provintien daer door zijn gestort gheworden, ende de schadelicke desolatien ende devastatien van Moorden, Branden, ende ruïneren van Menschen, Huysen, Landen ende Gewassen, die de selve Provintien hebben moeten uytstaen, maer oock om dat de voorsz. plaetsen, die haer aen den Vyandt over gegeven hebben, niet een druppel Bloedts ten besten hebben gehad, voor de Conservatie van het algemeyne lieve Vaderlandt, de Vrye Oeffeninghe van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie ende Vrijheydts-panden, by de Voor-Ouderen soo hoogh geacht, dat de selve daer voor lijf en goedt met de uyterste genegentheydt hebben op geset, ende die daer op van Godt den Heere Almachtigh soo seer gezeegent zijn geweest, dat de selve tegen alle apparentie van menschelijcke hoope staende gebleven zijn, ende naedemael den selven Godt de Wapenen van den Staet, onder het hoogh wijs beleydt van de Heere *Prince van Orange*, ende die van de Geallieërden, als nu wederom

soo-

foodanigh gezegent heeft, dat de voorsz. Vyanden genoot-druckt zijn geworden, de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht te evacueeren ende ontledigen, ende dat die alsoo wederom by de Unie gekomen zijnde, hoogh-gemelte haer Ho: Mog: met rijkheydt van Raede te overdencken ende overweegen hebben; wat de selve in justitie ende rechtveerdigheydt met de meeste moderatie ende bescheydentheydt schuldigh zijn te doen, aen die geene die haer uyterste debvoir aen-gewend of te daer in gemanqueert hebben; dat deselve mitsdien oock kennisse van het voorsz. voorval hebben gegeven aen den hoogh-gemelte Heere *Prince*, met versoeck dat Sijn Hoogheydt aen haer Hoog: Mog: daer op wilde laten toekomen, des selfs hoogh-wijse Confidentien ende Advys, dat de saecken gehouden mochten werden buyten alle prejuditie ofte præoccupatie; dat oock hoogh-gemelte haer Ho: Mog: goedt gevonden hebben, dat wy ons souden transporteeren nae de gemelte Provintie van Utrecht, om door minnelijcke inductien, ende was het van noode oock door krachtige ende efficacieuse middelen te persuaderen, de Heeren voor desen de Regeeringe van die Provintie bekleet hebbende, dat de selve haer van de exercitie van de Staten Ampten, Officien of Bedieningen die sy voor date hadden bekleet, by provisie ende tot de voorsz. nadere dispositie, souden willen onthouden: soo hebben wy niet konnen manqueeren ons herwaerds te begeeven, om den last ons by hoogh-gemelte haer Ho: Mog: op-geleydt, te volvoeren, ende hebben oock dat geluck ende dien zegen gehadt, dat wy daer inne alhier met groote minsaemheydt hebben geraisseert, op 't versoeck van de gemelte Heeren by Acte aen yeder van haer ter handen gestelt, verklaert hebbende, dat het selve was, onvermindert ende sonder eenigh het alderminste præjuditie van de Privilegien ende Voorrechten, die de hoogh-gemelte Provintie in 't gemeyn, ende de voorsz. Stadt en de Ingesetenen van dien in het particulier; mitsgaders soodanige verdere defensie als yeder van de gemelte Heeren in het bysonder soude competeeren. Wy hadden oock ten selven eynde doen sommeeren U: Ed: met meyninge om de voorsz. onse ordres by U: Ed: insgelijcx af te leggen, dan nademael U: Ed: is absent, zijn wy genoot-

saeckt

faeckt den selven daer van by Missive kennisse te geven, ende in den Naem van haer Ho: Mog: op het ernstighste te versoecken, dat U: Ed: sich van de exercitie van de Stadt ofte Bedieninghe te vooren by de selve bekleedt, by provisie ende tot de voorsz. naedere dispositie toe, onverminderr ende sonder præjuditie als vooren wilt onthouden, wy en behoeven daer toe niet veele redenen ofte argumenten te gebruycken, maer sullen van U: Ed: een acquiescement verwachten, sonder dat U: Ed: ons sal willen necessiteeren om verdacht te moeten wesen op andere middelen, die wy tusschen die geene, die soo goede ende Oude Bondtgenooten zijn geweest, geerne saegen geëviteert. Wy sullen hier op ten spoedighsten ende uyterlick binnen drie daghen naer de receptie deses te gemoet sien U: Ed: rescriptie om te mogen dienen tot onse informatie. Ende onder des sullen wy U: Ed: in de bescherminge Godes beveelen ende blijven.

U Ed: dienstvvillige Dienaren.

Was onderteyckent

J. Geelvinck. Gaspar Fagel. W. van Crommom. B. Gemmenich. Scato Gockinga.

Utrecht den $\frac{17}{27}$ *Novemb.* 1673.

Missive van haer Hoog: Mog: aen de Staten van Vrieslandt, en Stadt en Landen, noopende het herstellen der Provincien die Overheerst zijn geweest, van dato den --- Martij, 1674.

Edele Mogende Heeren,

Het is niet als uyt de uyterste beweginge van ons gemoet, dat wy U: Ed: Mog: moeten representeren den deplorabelen toe-

toestand van de Provintie van Utrecht, mitsgaders van de Steden ende plaetsen van Gelderlandt, ende Overyssel, die albereyds onder de macht van de Unie gekomen zijn, ende die eerst door de Vyanden van den Staet in de grootste ongelegentheydt, armoede ende miserie gebracht zijnde, naderhandt door de langhwijlige Cessatie van hare Regeringhe, dese hare imminerende ruine staen te sullen accompleren, soo niet door eene spoedighe herstellinge daerinne sorghvuldelick wierde voorsien, dat dan ons bewoogen, ende geneceſſiteert heeft onse gedachten te laten gaen, hoe ende op wat wijse de aengroeyende desordres in de voorsz. Provincien, Steden, ende plaetsen, in welcke door het voor-gemelte defect van Regeringhe, naer behooren geene straffe nochte correctie geexerceert kan werden, in hare verdere voortganck sullen kunnen werden gestuyt, ende die Provintie by gevolghe in Staet gesteld, van dese hare presente ende onvermijdelijcke ruine te kunnen overwinnen, ende daeromme goed gevonden, met eene klare ende naeckte representatie van het generael verval in de Justitie, Politie, ende Finantien, die door de voorsz. cessatie in de Provintie ende voorsz. Steden ende plaetsen, van dagh tot dagh grooter staet te werden: De respective Provincien instantelijck te versoecken, van hare Advysen en Resolutien t' onser Vergaderinghe ten spoedighsten te willen in-brengen, gelijck dan dien conform eyndlijck op den negenden deses, de Heeren Gedeputeerdens van de voor-gemelte Provintien hare principale Advysen, rakende de herstellinghe van de Provintien van Gelderlandt, Utrecht, ende Overyssel, t' onser Vergaderinghe geopent hebbende, wy mits de discrepantien daerinne vervat, goedt gevonden hebben de selve door een goedt aental Gedeputeerdens uyt de respective Provintien te laten examineren, de discrepante consideratien, in de selve gevonden werdende te concilieren, oock daer over te hooren ende in te nemen de Hooghwijse Consideratien ende het Advys van Sijn Hoogheyd den Heere *Prince van Orangie*, die dan daer over met hooghgemelte Heeren Gedeputeerdens op heden in een langhdurige Conferentie, ende opereuse besoigne geweest zijnde, eyndelijck tot herstellinghe van de voor-gemelte drie Provintien heeft geformeert, dit by gaende Advys conciliatoir, dat wy versoecken

ken dat by U. Ed: Mog: in dier voegen, ende soo als 't selve ter neder gesteld is, sonder eenigh 't minste uytstel mach werden geampleceert, ende alsoo een eynde gemaeckt aen de ruinen ende desastres die in de voor-gemelte Provintie van Utrecht, door het voorsz. defect van Regeeringhe, hoe langher hoe grooter staen te werden, ende die inder daedt, niet als met de alderuyterste ontsteltenisse, ende droefheydt moeten werden aen-gesien. U. Ed: Mog: kunnen neffens ons wel considereren, dat het van eene groote difficulteyt, soo niet onmogelijcheydt wesen soude, dat men behoudens de respecten ende digniteyten van de voor-ghemelte drie Provintien, 'ghenerałick in alles soude konnen voldoen aen de sentimenten ende opinien van de respective Provintien: Ende dat daerom om de saeck tot een Eenparigh besluyt te brengen, aen de gedachte Consideratien van d'een wat toe-gedaen, en van den anderen wat af-genomen sal dienen te werden, sonderlinghs dewijle by dit langhwijligh uytstel van eene herstelde Regeringhe in de voorsz. Provintien, noch die swarigheden komen, dat de selve daer door, soo niet voor altoos, ten minste voor een langhen tijdt, onbequaem ghehouden ende ghemaeckt werden, om nevens de voorsieninghe van haere particuliere ende domestique Intressen te versorghen, het Generaele Intrest van de ghemeyne Unie, die sonderlinghs door het defect van de voorsz. Regeeringhe staet te sullen lijden, ende in langhe niet sal konnen komen te participeren aen het genot van 't gheene de voorgemelte Provintie van Utrecht, midtsgaders Steeden, ende plaetsen, tot soulagement van de swaere lasten, met welcke de respective Provintien, voor desen swaeren Oorlogh soo jammerlijck werden ghedruckt, in reedelijckheydt geoordeelt sal worden te moeten contribueren, want behalven dat de voorsz. Provintie, Steeden, ende plaetsen van nu aff aen, daer, soo door het generael verval, soo in de Steden selve, als ten platten Lande, genoeghsaem onbequaem gemaeckt werden, oock in 't herstellen van Huysen, ende het cultiveeren ende Bouwen van Landen, geene lust nochte resolutie en kunnen scheppen, vermits door het gebreck van eene goede ende wel gereguleerde Justitie, ende Politie, de Ingesetenen in onseeckerheydt werden gehouden, off daer van yets soude kunnen profiteeren, soo

wordt

wordt door het langer continueeren van dit *interregnum*, de ongebondentheydt, miserie, ende verwoestinge ten platten Lande en in de Steden daer geen respect nochte ontsagh is, van dag tot dag des te grooter, ja sodanigh, dat sy by langer continuatie capabel sal wesen, om eer korten de ruine ende totale onderganck van die Provintie, Steden ende plaetsen, aen welckers conservatie den Staet in 't gemeyn soo seer gelegen is, gansch ende gaer te perfecteren, sulcx dat wy gene expressie van rechtvaerdige klachten over de ruïne ende ongelegentheyd van die Provintie, Steden ende plaetsen, die ten tijde van hare welstand niet gemeriteert hebben van de Bondgenooten in deser wijse getracteert, ende als geabandonneert te werden, en kunnen uyt-vinden of de eygentlijcke ende miserabele gestalte, komt de waerheydt ende rechtvaerdigheydt deser klachten noch te surpasseren, dat dan ons te meerder necessiteert U. Ed: Mog: op 't alderserieuste te versoecken, dat doch tot voorkominge van 't generale verderf ende de uyterste devastatie van de voorsz. Provincie, Steden ende plaetsen, de selve haer hoe eer soo liever, conform dit bygaende Concept conciliatoir gelieven te verklaren, (ende liever aen haer gesustineerde wat toegeven) als door langer deliberatien op sich laden, de smerten ende droefheydt van soo veel duysende zielen, welckers verderf met geen pen te beschrijven (ende niet als te gelijck door een spoedige herstellinge van Regeeringhe, ende miraculeusen toevloedt van Godes genadigen zegen te helen) ende te repareren sal zijn. Wy willen dan hoopen, ende van de gewoone justitie ende equiteyt van U. Ed: Mog: verwachten, dat de selve haer ontrent het voorsz. project conciliatoir, soo wel spoedighlijck als satisfactoirlijck sullen gelieven te verklaren, sonderlinghe, dewijle wy het selve van soo veel billickheydt achten, dat de respective Provincien na redelijckheydt haer genoegen daer in kunnen en behooren te vinden, ende alsoo de goede Ingeseetenen van de voorsz. Provintie, Steden ende plaetsen eeniger wijse benemen de rechtvaerdigheydt van hare klachten, van dat sy door het traineren ende langer uytstellen haerder herstellinge geprecipiteert staen te werden in den staet van de alderuyterste desolatie; die door een goede ende prompte Resolutie dient te werden geprevenieert,

ende

ende sulcx te meerder, dewijle onses oordeels, naer de natuure ende gelegentheydt deser saecke, niet stucks-gewijse, noch anders als in 't voorsz. Concept conciliatoir staet vervat, met eenige vrucht ofte dienst, soo wel voor den gemeynen Staet, als de voorsz. Provintie, Steden ende plaetsen geprocedeert sal kunnen werden. Wy sullen dan hier op U: Ed: Mog: Resolutie ten aldersspoedighste te gemoet sien.

Extract, uyt het Register der Resolutien van de Hoog: Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

Veneris, den XX: *April* 1674. *ten* 4. *uuren naerdemiddagh.*

By Resumptie gedelibereert zijnde, op het Advijs conciliatoir by Sijn Hoogheyt ende de Heeren haer Hoog: Mog: Gedeputeerdens den 16. der voorledene maend Martij uytgebracht, ontrent het herstellen van de Provincien van Gelderlandt, Utrecht, ende Over-Yssel, breder onder de Notulen van den selven dato gementioneert. Is goed gevonden, verstaen, ende vast gestelt, gelijck goed gevonden, verstaen, ende vast gestelt werd mitsdesen, dat de hoogh-gemelte Provincie van Utrecht, mitsgaders de hoogh-gemelte Provincien van Gelderlandt ende Over-Yssel, soo haest die insgelijcks onder de macht van den Staet gekomen sullen wesen, wederom in de Unie sullen werden geadmitteert, ende aen haer vergunt de selve Sessie ende Rangh, die de hoogh-gemelte Provincien voor dato van de calamiteyten ende desastres, den Landen in den Jare 1672. overgekomen hebben gehad. Dan nademael al van over vele Jaren, ende genoeghsaem met den beginne van de Regeeringhe, eene particuliere quæstie is geweest tusschen de Provincien van Utrecht ende Vrieslendt over den Rangh, die de hoogh-gemelte Provincien in de Unie,

Unie, ende onder de Bondgenooten hadden te houden: Dat de voorsz. quæstie over den voorsz. Rangh, sal werden gesubmitteert aen het oordeel van Hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd ende den Heere *Henrick Casemier Furst tot Nassau*, Stadhouder van de hoogh-gemelte Provincie van Vrieslandt, ende dat meer gemelte sijn Hoogheyd ende den wel gemelte Heere Stadthouder van Vrieslandt, de voorsz. questie tusschen de hoogh-gemelte Provincien soodanigh sullen decideren ende termineren, als de selve na recht ende reden in goede justitie sullen bevinden te behooren: Ende dat beyde de hoogh-gemelte Provincien, haer desen aengaende sullen moeten reguleren naer 't gunt daer op, by meer hoogh-gemelte sijn Hoogheyd ende den wel gemelten Heere Stadthouder van Vrieslandt gedecideert ende getermineert sal worden. Dat de hoogh-gemelte Provincien ten voorsz. eynde, binnen den tijdt van vier Maenden, na het nemen van de voorsz. conclusie aen meer hoogh-gemelte sijn Hoogheyd ende den wel gemelten Heere Stadthouder van Vrieslandt, ten wedersijden sullen moeten exhiberen, ende overleveren onder behoorlijcke Inventaris alle soodanige stucken, papieren, en documenten, waer mede de selve haer gepretendeert recht sullen meynen te kunnen justificeren, ende dat den eenen van des anderen voorsz. geexhibeerde, ofte gefurneerde stucken sal mogen lichten Copye, ende dat de hoogh-gemelte Provincien binnen den tijdt van twee Maenden daer naer, by de selve stucken noch sullen mogen voegen eene Deductie van Rechten tot adstructie van hare respective vermeten, ende dat meer hoogh-gemelte sijne Hoogheyd ende den wel gemelten Heere Stadthouder van Vrieslandt, binnen den tijd van twee gelijcke Maenden, de voorsz. questie sullen moeten decideren, ende termineren; ende dat midsdien de voorsz. questie binnen den tijdt van acht Maenden, na het nemen van de voorsz. Conclusie, sal moeten zijn gedecideert ende getermineert. Dat wijders geduyrende den tijdt dat de voorsz. questie noch niet soude mogen zijn gedecideert, ofte getermineert, de hoogh-gemelte Provincien van Utrecht, ende Vrieslandt, by beurten sullen voor sitten, te weten, van vier weken tot vier weken, ende dat door het Lot sal werden gedefinieert, wie van beyde de hoogh-gemelte Provincien de eerste vier weken sal voor sitten,

ten, soo nochtans, dat die van de twee hoogh-gemelte Provincien, die in gebreke soude mogen blijven, sijne stucken binnen den tijdt hier vooren gestelt te exhiberen ende fumeren, sijne alternative ofte toe beurte sal verliesen, ende gedurende den tijdt tot de definitie van de voorsz. questie hier vooren geprefigeert, verliesen sijn voor rangh, ende moeten sitten achter die Provintie die haer stucken geexhibeert ende gefurneert sal hebben.

Dat voorts de hoog-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht, ende Overyssel als vooren in de voorsz. Unie geadmitteert te werden, de selve Unie wederom van nieuws sullen moeten Beswеren, ende namentlijck oock Beloоven metter daedt te sullen af-stellen ende doen cesseren, de Belastinghe daer mede de selvighe ofte eenige Steden ofte Leden van dien, de Goederen, Waren, Gewassen, Bieren, Koopmanschappen, Manifacturen, Materialen, ofte anderen, in het inkomen ofte uytgaen, ofte oock op de Consumptie der selver, hooger ofte swaerder hebben belast, als de Goederen, Waren, Gewassen, Koopmanschappen, Manifacturen, Materialen, ofte anderen, in de hoogh-gemelte Provintien vallende, ofte gemaeckt werdende, Belast zijn, onder wat pretext, titul ofte benaminge de voorsz. Belastinghe soude mogen zijn geintroduceert ofte gegeven geweest, ende overgeven, dat sulcks voor het toekomende niet meer sal geschieden, gelijck mede de Heeren Staten van de vier andere Provintien geene soodanige meerder Belastinge sullen mogen doen, noch ten opsichte van elkanderen, noch ten opsichte van de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht, en Overyssel, ende voor soo veel die gedaen souden mogen wesen, de selve sullen af-stellen.

Dat aen de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht, ende Overyssel oock wederom sullen volgen de Landen ende plaetsen, die voor desen onder de selve Provintien hebben gehoort: uytgenomen alleen, dat de Souvereniteyt met alle den gevolghe ende aenkleven van dien, niet uytgesondert, over het Landt ofte de plaetsen, op de welcke by de Provintien van Hollandt, ende Vrieslandt eenige Forten ofte Fortificatien zijn geleydt, sal blijven aen de selve Provintie, ende dat het in de macht ende facultеyt van de Provintien van Vrieslandt,

ende

ende Stadt en Landen ſal ſtaen tot koſte van de ſelve Provintien, te leggen een Fort by ofte ontrent Roveen, ende dat de Souverainiteyt met alle den gevolge ende aenkleven van dien, niet uytgeſondert, over het Landt ofte de plaetſe, op de welcke het voorſz. Fort ſal weſen geleyt, mitſgaders oock over de Ommer-ſchans, ſoo haeſt die wederom onder de macht van den Staet ſal weſen gebracht, ſal komen aen de hoogh-gemelte Provintien van Vrieſlandt ende Stadt ende Landen, mits dat het repareren ende onderhouden van de voorſz. Forten (welckers Souverainiteyt, in manieren vooren verhaelt) aen de hoogh-gemelte Provintien van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt; Vrieſlandt, ende Stadt en Landen wert gebracht, ſal komen tot laſte van de ſelve Provintien reſpective, ende buyten laſten van den Staet, ende dat oock de voorſz. Souverainiteyt alleen ſal gaen over 't gunt beſlooten is in de Wallen, Grachten ende Fortificatien van de voorſz. Forten, ſonder eenige verdere extenſie op, ofte over het platte Landt, om de ſelve Forten gelegen: behoudelijck dat de hoogh-gemelte Provincien van Utrecht, ende Overyſſel reſpective, niet ſullen vermogen binnen de hondert Roeden, te reeckenen van het uyterſte van de Fortificatie der voorſz. Forten, eenige Huyſen, gebouwen, plantagien, ofte yets anders te bouwen, te planten ofte maecken, ofte yets aen, ofte in de gebouwen ofte plantagies, die althans binnen de voorſz. hondert Roeden ſoude mogen zijn, te vermaecken, ofte veranderen, het gunt de hoogh-gemelte Provintien van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, Vrieſlandt, ende Stadt en Landen reſpective, ſouden mogen oordeelen aen de voorſz. Fortificatien ſchadelijck te weſen, ende dat de ſelve Provintien van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, Vrieſlandt, ende Stadt en Landen reſpective, ſullen vermogen eygener Authoriteyt te demolieeren ende te vernietigen, 't gunt binnen de voorſz. hondert Roeden van nieuws gebouwt, geplant, gemaeckt, ofte in de gebouwen ende plantagien, die althans binnen de voorſz. hondert Roeden ſouden mogen ſtaen, vermaeckt ofte verandert ſoude mogen zijn. Dat oock de hoogh-gemelte Provintien van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, Vrieſlandt, ende Stadt ende Landen reſpective, ſullen hebben vryen toeganck, acces ende reces, tot ende uyt de voorſz.

ten, over den Bodem van de hoogh-gemelte Provintien van Utrecht ende Overyssel. Dat insgelijcks de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt, soo wanneer de defensie van de selve Provintie sulcks soude mogen komen te vereysschen, vry, onbekommert, ende sonder eenige oppositie ofte tegen-spraeck sal mogen inunderen, indistinctelijck soo wel die Landen die onder de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt ende Utrecht, als die onder de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt behooren.

Dat voorts soo veel belanght de Landen, Polderen, Dijck-graef, ofte Waterschappen, die met ofte over de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt uytwaterende zijn, ofte noch souden mogen uytwateren, gelijck van oudts alle questien, processen, ende differenten, concernerende het Dijck ofte Heem-recht, met alle den gevolge ende aenkleeven van dien, niets uytgesondert, ende sulcks soo wel raeckende de Regeeringhe van dien, Boeten, Breucken, Ommeslagen, als alles anders wat het oock soude mogen zijn, sonder yets te excipieeren, sullen moeten worden gheventileert voor Dijck-graeff ende Heem-raden, ofte by gebreecke ofte provocatie van de selve, voor den Hove van Hollandt, soo wel wanneer het different soude mogen uytstaen tusschen Stichtse Dorpen, Polders, ofte Ingesetenen onder ofte tegens den anderen, als tusschen Hollandtsche en Stichtsche Polders ofte Ingesetenen, onder, ofte tegens den anderen, soo wel in het verweeren, als in het eysschen.

Dat wijders den Hinderdam van de Vecht, die voor desen gelegen heeft in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, nu geamoveert is, ende in welckers plaetse geleyt de Sluys tot Muyden, altoos ende ten eeuwigen dage sal moeten blijven geamoveert, ende dat de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, den voorsz. Hinderdam niet wederom, 't zy op de plaetse daer die van oudts gelegen heeft, ofte ergens elders, waer het oock soude mogen zijn, sal vermogen te vermaecken, ofte te leggen, directelijck ofte indirectelijck in eeniger manieren.

Ende naedien gedurende de voorsz. calamiteyten ende desastres, by eenighe Collegien in Hollandt ende West-Vrieslandt re-

residdeerende zijn genegotieert verscheyde sommen van penningen tot verval van de onkosten, die tot Conservatie van eenige Waerden ofte plaetsen moesten werden gedaen, ende namentlijck mede by die van de Crimpenderwaert, tot lasten van den Loopickerwaert, dat oversulcks noch den voorsz. Loopickerwaerdt, noch oock eenighe andere Waerden ofte plaetsen, tot welckers laste geduerende den jegenwoordighen Oorlogh, eenighe penningen by de gemelte Collegien in Hollandt en West-Vrieslandt Residerende, sonden zijn mogen genegotieert, sullen werden gestelt onder het gesagh, beheeringe ofte dispositie van de hoogh-gemelte Provintien van Utrecht, ofte van Gelderlandt, voor ende al eer de selve Collegien sullen zijn gerembourseert van de voorsz. genegotieerde penningen, ende dat oock het Octroy op den 23. January deses loopende Jaers, by de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt aen die van de Ronde Veenen, ten deele gelegen in de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt, ende ten deele gelegen in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, by de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt voornoemt, verleent, standt grijpen, ende volkomen effect sorteeren sal, sonder dat daer toe eenige nieuwe Confirmatie ofte Approbatie van de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, gerequireert sal zijn.

Dat mede de Provintien van Gelderlandt, ende Overyssel, de hoogh-gemelte Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt gerust sullen stellen, dat de Ingesetenen van de gemelte Provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt ongemolesteert ende ongeturbeert gelaten sullen werden, in de possessie daer inne de selve hebben gesouisseert, in het stuck van de Visserye op de Zuyder-Zee, ende het Swarte-water, ende dat alle trubel, hinder, ende empechement, de voorsz. Ingesetenen sedert eenigen tijdt herwaerds, omtrent de voorsz. Visserye aengedaen, metter daedt sal cesseeren, ende niet wederom ter handen genomen worden. Dat wijders de hoogh-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht, ende Overyssel, noyt sullen mogen weder, tegen, ofte ophouden, directelijck ofte indirectelijck in eeniger maniere yets, selfs het minste van het gunt by de Provintien van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, ende Stadt ende Landen, ofte een van de selve vier Provin-

tien in 't byfonder, ofte oock den Raedt van Staten, geoordeelt foude mogen werden te kunnen dienen, tot verdiepinge van de Rivieren der Neder-Rhijn en Yffel, ofte tot het onderwater-fetten, ende houden van de Moeren, gelegen in, aen, ofte ontrent de hoogh-gemelte Provintie van Overyffel, ofte om de felve Rivieren ende Moeren inpaffabel ofte des te bequamer te maecken, om den Vyandt alle paffagien ofte invafien, door ofte over de felve te konnen beletten, ofte difputeeren, dat dienvolgende den gemelten Raedt van Staten fal executeeren, ende in het werck ftellen, alles, 't gunt by de hoogh-gemelte Provintien van Hollandt, Zeelandt, Vrieflandt, ende Stadt en Landen, ofte een van de felve vier Provintien in 't byfonder, ofte oock by den gemelten Raedt van Staten dien aengaende nodigh, ofte dienftigh geacht fal mogen werden, fonder dat de hoog-gemelte Provintien van Gelderlandt, Utrecht, ende Overyffel, haer daer jegens fullen vermogen te oppofeeren, ofte het felve te beletten, onder wat pretext het oock foude mogen fijn, mede directelijck ofte indirectelijck in eeniger manieren, ende dat om 't gunt voorfchreven is, beter ten effecten te brengen, ende in goeden Staet te houden, Jaerlijcks eenige Heeren Gecommitteerden uyt den Raedt van Staten wegens de hoogh-gemelte Provintien van Hollandt, Zeelandt, Vrieflandt, ende Stadt en Landen fullen worden gecommitteert, omme infpectie te neemen van den toeftandt ende gelegentheyt van de voorfz. Rivieren den Neder-Rhijn, ende Yffel, ende de voorfz. Moeren. Ende dat de gemelte Heeren Gecommitteerdens gehouden fullen zijn, een net pertinent ende gecircumftantieert Verbael, aen haer Hoog: Mog: over te brenghen van de Conftitutie, daer inne de felve de voorfz. Rivieren ende Moeren gevonden fullen hebben, ende dat de twee laetfte van de voorfz. overgebrachte Verbaelen, t'elckens geftelt fullen moeten worden in handen van die Heeren, die het volgende Jaer tot de voorfz. infpectie fullen werden Gecommitteert, ende dat de gemelte Heeren Gecommitteerdens uyt den gemelten Raedt, gehouden fullen wefen in haere Perfoonen ende Goederen te verantwoorden, 't gunt de felve aengaende de Conftitutie van de voorfz. Rivieren

ende

ende Moeren, in de voorfz. Verbaelen ter neder hebben gestelt.

Dat binnen 's Jaers naer het eyndigen van den jegenwoordigen Oorlogh, de Heeren Staten van alle de Seven respective Provintien, sullen furneeren ende aen den anderen overleveren, eenen pertinenten Staet van de Constitutie, ende gelegentheydt van der selver Finantie, ende naementlijck wat het Inkomen van yder van de selve Provintien in goede tijden is geweest, ende uyt wat ende hoedanighe Impositien, ende andere schattinghen, ofte revenuen het voorsz. Inkomen heeft bestaen, ende met wat Lasten yder van de selve Provintien is beswaert, alles met de Authentycque stucken van dien, ende expurgatie onder Eede, van dat de selve dien aengaende niets hebben achterhouden, ende dat hoogh gemelte Provintien binnen den tijdt van een half Jaer daer naer, met den anderen de voorsz. Staten sullen examineren, ende voorts reguleren de begrootinge van 't gunt yder van de selve Provintien, voor sijne Quote in de Lasten van de Unie behoort te Contribueren, ende ingevalle de selve den anderen binnen den voorsz. tijdt van ses Maenden, op de begrootinge van de voorsz. Quote, niet en souden kunnen verstaen, dat in sulcken gevalle, binnen den tijdt van gelijcke ses Maenden, de voorsz. begrootinghe der voorsz. Quotes sal werden gedaen by de meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt, als daer toe by de gesamentlijcke Provintien versocht zijnde, ende dat na de begrootinge by hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt te doen, de voorsz. Quotes gereguleert, vermeerdert ofte vermindert sullen werden, sonder eenighe verdere oppositie, ofte contradictie van ymandt.

Dat wijders de Pachters pachtende de Middelen van de respective Provintien, mitsgaders van de Landtschap Drenthe, in ofte aen eenige plaetsen gelegen op de Grensen van de eene ofte andere Provintie, ofte van de voorsz. Landtschap, tot allen tijden sullen hebben Acces, ende d'een den anderen des begeerende, moeten geven Copye t' sijnen redelijcken kosten, van de Collecte ofte andere Boecken ofte Registers, daer op, ofte daer uyt de voorsz. Middelen geheven ofte gevordert worden, ende dat de selve Provintien, mitsgaders Landtschap Drenthe, den een den anderen, met alle getrouwigheyt de handt

handt sullen bieden, om te weeren de frauden, die daer ontrent soude mogen werden gepleegt.

Ende nademael de Heeren Staten van Gelderlandt, van Utrecht, ende van Overyssel, noch eene merckelijcke somme van Penningen schuldigh zijn, aen de respective Collegien ter Admiraliteyt in Hollandt, ende in Zeelandt Residerende, ter saecke van de Consenten by der selver Provintien tot de lasten van de Zee, voor dato van den jegenwoordigen Oorlogh gedragen, dat aen de Decisie van meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd sal gelaten werden, het stellen van redelijcke Termijnen, binnen de welcke het voorsz. achterwesen aen de selve Collegien ter Admiraliteyt sal moeten werden voldaen.

Dat voorts in Consideratie van de goede diensten ende trouhertige dapperheydt by de Heeren Staten van Stadt ende Landen, in den jegenwoordighen Oorlogh ten beste van het gemeyne bewesen, aen de hoogh-gemelte Provintie sal werden toegestaen, soo aen haer toegestaen wordt by desen, een tweede plaetse in den Raedt van Staten, des dat aen de hoogh-gemelte Provintie van Gelderland voor desen aldaer twee plaetsen gehad hebbende, maer een plaetse sal werden gelaten.

Ende hebben voorts haere Hoog: Mog: aen meer hoogh-gemelte Sijn Hoogheyd gedefereert, gelijck de selve336 defereren by desen de Macht ende Auctoriteyt, om nae ingenoome informatie van nu aff in de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, mitsgaders in de Steden ende plaetsen van Gelderlandt, ende Overyssel by de Unie gekomen, ende in de selve Provintien van Gelderlandt, ende Overyssel, mitsgaders de vordere Steden en plaetsen van dien, soo haest die meede onder de macht van de Unie gekomen sullen zijn, die geene die de Regeringe in de hoogh-gemelte Provintien ofte in de Steden van dien hebben gecomposeert, ofte eenige Ampten, 't zy van Politie, Justitie ofte andere hebben geexerceert ofte bekleet, in de functie van de voorsz. hare Ampten te continuëren, te herstellen, ofte oock daer van te verlaten, ende soodanige andere in hare plaetsen, ofte andersints in de vacante ofte deficierende plaetsen te committeeren, ende de Regeringhe in de hoogh-gemelte Provintien soodanigh te Ordonneren ende bestellen, als hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt oordeelen sal, best, bequaemst

ende

ende voor den Landen 't sekerst te wesen, behoudelijck dat die gene alsoo van de voorsz. Bedieningen ofte Ampten souden mogen werden verlaten, daer door, aen de eene sijde niet sullen werden gequetst ofte benadeelt in haren goeden Naem ende Faem, ende dat oock aen de andere sijde die gene, die bevonden soude mogen worden, haer niet na behooren te hebben gecomporteert, door de voorsz. verlatinghe niet en sullen mogen pretenderen, geexcuseert te zijn van de straffe die der selver competente Rechters, na de rechten ende placcaten van den Landen, souden mogen oordelen tegens haer in Justitie te moeten werden gedecreteert, ende geexecuteert: Ende dat alle het selve sal geschieden voor dese reyse, ende sulcks sonder eenige præjuditie ofte consequentie voor het toekomende, ende mede onvermindert ende sonder eenigh nadeel voor het toekomende, ten aensien van de Privilegien, Vry ende Gerechtigheden de hoogh-gemelte Provintien in 't gemeyn, ofte de Leden ende Steden van dien, in het particulier competerende.

Vt.

NIC. STAVENISSE.

Accordeert met het voorsz. Register,

H. FAGEL.

Extract uyt de Resolutien van de Ed: Mog: Heeren Staten 's Lands van Utrecht.

Jovis 16. *Aprilis* 1673.

Den Heere *Prince van Orangie* in de Ordinaris Vergaderplaetse van de Heeren Staten 's Lants van Utrecht verscheenen zijnde, ende aldaer verscheyden hebbende de Heeren, die Sijn Hoogheyt, ingevolge van de authorisatie den 20. deser lopende

 Maent

Maent Nieuwestijl aen hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt, by de Hoogh Mo: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden verleent, goet-gevonden hadde, dat het Lith van de Geëligeerde Raeden, als mede het Lith van de Ridderschap 's Lands, mitsgaders de Magistraet der Stadt Utrecht souden bekleden, heeft aldaer bekent gemaeckt, dat hoogh-gemelte Sijne Hoogheyt, reflectie makende op de groote capaciteyt, langhduerige experientie, goede conduite, ende trouwhertige affectie tot den Lande, ende particulierlijck tot de hoogh-gemelte Provintie van Utrecht, daer van den Heere van *Renswoude*, by alle voorvallende gelegentheden, kennelijcke preuven hadde gegeven. Den gemelten Heere *Renswoude*, niet tegenstaende des selfs krachtigh ende ernstigh versoeck ter contrarie, iterativelijck gedaen hadde aengestelt als President van de Vergaderinge van de Heeren Staten 's Lands van Utrecht, ende als supernumerairen geëligeerde Raet van de voorsz. Lande: ende dat hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt wijders hadde goedt gevonden, dat het voorsz. Lith van geëligeerde Raeden soude worden bekleet door de Heeren hier na genoemt.

Heeren Geëligeerden.

De Heer Johan van Rheede, Heere van Renswonde, &c. President van de Staten.
De Heer Pieter Ruysch.
De Heer Gerard van der Nypoort.
De Heer van Hardenbroeck, Heere tot Hardenbroeck.
De Heer Pieter Rosa.
De Heer Johannes Marcelis.
De Heer Pieter van Beeck.
De Heer Samuel de Marees, Heer van Meersbergen.

Hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt aen sich gereserveert hebbende de faculteyt om noch een achtste persoon tot Geëligeerde Raedt te mogen aenstellen, dewelcke naderhandt is geworden.

De Heer Jacob Mandemaker, Heer van Kattendijck.

Dat

Dat hoogh-gemelte Sijne Hoogheyt voorts goedt gevonden hadde, dat het voorsz. Lith van de Ridderschap soude werden bekleet door de Heeren hier na genomineert, te weten:

De Heeren Edelen in de Ridderschap.

De Heer Caspar van Lienden, Heer van Mijnden.
De Heer Godart van Rheede, Heere van Amerongen.
De Heer Jacob van der Does, Heer van Berkesteyn.
De Heer Gerlach van der Capel, Heer van Arentsbergen ende Schalckwijck.
De Heer Hendrick Jacob Tuyl van Serooskerck, Heere van Zuylen.
De Heer Fredrick van Renes, Heer van der Aa.
De Heer Johan van Lochorst, Heer van Schoonauwen.
De Heer van Hardenbroeck, Heer van Groenewoude.
De Heer N. de Nassouw, Heer van Woudenbergh, Ouwerkerck.
De Heer Fredrick Henrick van Boetselaer, Heer van Langeraeck.
De Heer Carel Valckenaer, Heer tot Valckenaer, Duckenburgh.
De Heer Willem de Nassou, Heer van Zuylesteyn.
De Heer Uytenhoven, Heer van Amelisfwaert.

Hebbende hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt hier by verklaert, dat ter beschrijvinge van Staeten onder het gemelte Lith van de Edelen ende Ridderschap sullen werden geadmitteert de Heeren Baron van *Langeraeck*, den Heer van *Ouwerkerck*, ende den Heere van *Zuylesteyn* behoudens haere militaire chargens, nochtans sonder consequentie, gelijck mede Sijne Hoogheydt in consideratie van de goede ende getrouwe diensten van den Heere van *Amerongen*, aen den Staet, ende Sijne Hoogheydt hier bevoorens ende in dese verwerde conjuncture van tijden, ende saeken alomme gedaen, oock ten reguarde van de goede comportementen van des selfs Soon den Heere van *Ginckel*, Colonel van een Regiment Paerden, mede invoegen als boven, onder de voorsz. Heeren van de Ridderschap

schap te beschrijven met sijne militaire Charges, om t' sijner tijd ter Vergaderinge van de hoogh-gemelte Heeren Staeten te compareren, soo nochtans, dat hy daer toe niet en sal werden geadmitteert, als by het overlijden van gemelten Heere van Amerongen, ofte dat die sijn rangh ende sessie aldaer mocht komen te quiteren.

Ende heeft Sijn Hoogheydt voorts tot Secretaris van dese Provintie aengestelt *Jonathan van Luchtenburgh*, verklarende aen sich te reserveeren de dispositie over alle de vordere ampten, ende bedieningen, daer van Sijne Hoogheydt noch gene begevinge gedaen en hadde.

Ende dat meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt, mede goet gevonden hadde, dat de Magistraet ende Raet der Stad Utrecht soude werden gecomposeert uyt de Heeren hier na genoemt te weten.

Vroedtschap.

Mr. Johan van Nellesteyn, } *Burg.*
Dr. Willem Verstraten, } *Burg.*
Mr. Gijsbert van der Hoolck.
Dr. Cornelis Booth.
Mr. Johan Ram.
Dr. Cornelis van der Voort.
Mr. Samuel Gerobulus.
Jacob van Dinter.
Mr. Johan Strick.
Mr. Jacob Martens.
Mr. Pieter Both van der Eem.
Mr. Anthoris van der Nypoort.
Mr. Aernout van der Lingen.
Wouter van Nellestyn.
Henricus Quint.
Jor. Willem van der Meulen.
De Heer Pieter Hattingh.
Mr. Hendrick Quellenburgh.
Hendrick van Zuylen.
Albert van Benthem.
Justus Vermeer.
Hendrick van Pothuysen.
Ambrosius Bosschaert.
Mr. Paulus Voet van Winssen.
Isaac Tentenier.
Mr. Aernout Straets.
Jor. Taats van Amerongen.
Jor. Caspar Liesman.
Jacob van Doyenburgh.
Steven van Soesdijck.
Mr. Johan van Aelst.
De Swart.
Mr. Van Rijssen.
Willem van Bunnick.
Mr. Cornelius Matthissus.
Dr. Adrianus Gentman.
Mr. Aernout Spoor.
Johan van der Meer.
Mr. Johan van Baerle.
Jor. Adriaen Strick, tot Linschoten.

Ende

Ende heeft hoogh-gemelte Sijne Hoogheyt wijders daer nevens bekent gemaeckt, dat eenige van de voornaemste Borgers der voorsz. Stadt hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt hadde versocht te willen arresteeren een Reglement, waer na de Regeringe 's Lands van Utrecht voorsz. soude worden beleyt. Dat Sijn Hoogheydt 't voorsz. versoeck aendachtelijck overwoogen, ende het voorsz. Reglement met rijpe deliberatie van Raeden geexamineert hebbende, wel hadden geconcipieert een Reglement tot beleydt van de voorsz. Regeringe en soodanich een op gestelt, als Sijn Hoogheydt geoordeelt hadde, dat naest, ende meest over een quam met de Regeeringe van de Provintie, gelijck die van outs was geweest, echter niet hadde connen resolveeren, om het voorsz. Reglement te arresteeren voor ende al eer hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt daer op de consideratien van de presente Heeren gehoort ende der selver goet vinden ende approbatie dien aengaende verstaen soude hebben: Waer op in yder van de voorsz. Leden gedelibereert sijnde, hebben deselve eenparighlijck verklaert, haer het voorsz. Reglement wel te laten gevallen. Ende is vervolgens het voorsz. Reglement ter hoogh-gemelte Vergaderinge gearresteert, ende vastgestelt, gelijck het selve gearresteert ende vastgestelt wert by desen, soo ende in sulcker voegen als het voorsz. Reglement hier nae van woorde tot woorde staet geinsereert.

Ordre ende Reglement waer nae de Regeeringe ende Provintie van Utrecht in het toekomende sal werden bestelt ende beleydt.

Dat de Regeeringe van de hoogh-gemelte Provintie sal blijven bestaen als van outs in drie Leden, te weten Geeligeerde Raden, Edelen ende Ridderschappen, mitsgaders Stadt en Steden.

Dat de Geëligeerde Raden, als nu by Sijn Hoogheydt aengestelt, ende die geene die in het toekomende aengestelt sullen wor-

worden, hare Functie ende Bedieninge sullen bekleden den tijt van drie achter een volgende Jaeren, ende dat de voorsz. Geëligeerde Raeden ofte Raedt, welckers ofte wiens tijdt van bedieninge sal koomen te expireeren, drie maenden voor de expiratie daer van kennisse sal moeten geven aen den Stadthouder van de hoogh-gemelte Provintie in der tijt. Ende dat den wel-gemelten Stadhouder de voorsz. Geëligeerde Raden ofte Raet, 't sy alle ofte eenige van dien, als dan sal vermogen te continueeren voor noch gelijcke drie Jaren, ofte oock wel andere in plaetse van de gene, die niet gecontinueert soude mogen worden, ofte die geduerende de voorsz. tijdt van drie Jaren aflijvich soude mogen werden, verkiesen, uyt het gehele lichaem van Proosten ende Deeckens, ende Canonicken van de vijf Capittelen alhier sonder eenige nominatie, ofte contradictie van ymandt behoudelijck dat de Persoonen die daer toe soude mogen werden verkoren. Sullen moeten hebben geadimpleert den vollen Ouderdom van vijf ende twintigh Jaeren. Ende doen publicque Professie van de ware Christelicke Religie, ende dat de voorsz. Geëligeerde Raden sullen moeten bestaen uyt vier Edelluyden, en vier Borgers.

Dat de voorsz. continuatie ofte nieuwe verkiesinge in manieren hier voorens verhaelt successivelijck van drie tot drie Jaeren, van den Stadthouder in der tijdt versocht ende gedaen sal moeten werden.

Dat den Stadthouder in der tijdt, sal hebben de begevinge van de Prepositurен ofte Proostdyen, soo wanneer die souden mogen komen te vaceren, sonder eenige nominatie, ofte contradictie van ymandt, ende dat den wel gemelten Stadthouder inder tijdt, insgelijcx sal hebben de vrije ende libere dispositie van alle de Canonisyen, die in de ses alsoo genaemde 's Lants ofte Staten maenden sullen koomen te vaceren, daer mede sal mogen doen ende handelen nae sijne goetduncken, ende wel gevallen.

Dat de Decanien ende Canonisien van de voorsz. vijf Capittelen niet sullen mogen werden gealieneert, verhandelt, ofte geresigneert, anders dan met consent ende goet-vinden van den wel-gemelten Stadthouder inder tijdt.

Dat

Dat den Stadthouder in der tijdt sal hebben de dispositie over de inkomsten van alle de Vicarijen, dependerende van de voorsz. Proosten, Dekenen, vijf Capittelen, gene uytgesondert, soo haest elck voorf. Vicarye successivelijck, ende van tijdt tot tijdt sullen koomen te vaceren. Ende dat den selven Stadthouder ten dien eynde een Rentmeester over den Ontfangh van de Inkomsten der voorsz. Vicaryen sal stellen, behoudelijck dat d'inkomsten der voorsz. Vicaryen sullen moeten werden bekeert, tot het onderhoudt der arme Predikanten, haere Weduwen, ofte andere gelijke pieuse saeken, binnen dese Provintie.

Dat tot voorkoominge van alle onlusten, ende questien, die voor desen meenichmael ontrent de Beschrijvinge der Edelen sijn ontstaen, sal werden vastgestelt, gelijck vastgestelt wort by desen: Dat soo wanneer den Stadthouder van dese Provintie inder tydt soude mogen goetvinden de Ridderschap door beschrijvinge te vermeerderen, ofte dat een Heere, in de welgemelte Ridderschap beschreven deser werelt soude mogen koomen te overlijden den selven Stadthouder daerinne absolutelijk, ende sonder eenige contradictie sal mogen beschrijven den geenen die den selven sal oordeelen daer toe bequaemst te zijn; mits dat de Persoonen, by den wel gemelten Stadthouder in manieren vooren verhaelt in de gemelte Ridderschap te beschrijven, daer toe ten aensien van haer geboorte, Jaeren, ende goederen sullen moeten weesen gequalificeert, volgens de Reglementen dien aengaende, ende namentlijck ontrent de qualificatie van de Ridder-hofsteden albereyts gemaeckt, ende noch te maeken, ende dat de selve persoonen oock sullen moeten doen professie van de waere Christelijke Gereformeerde Religie.

Dat de Heeren in de wel gemelte Ridderschap beschreven, daerinne sullen blijven, ende perpetueren haer leven langh geduerende.

Dat de Borgermeesteren, Schepenen, ende Raet by Sijn Hoogheydt als nu aengestelt, ofte noch aen te stellen, binnen de Stadt Utrecht in haer bedieninge sullen continueren tot Remigium ofte den 1. October 1675. toekomende, ende binnen

de

de andere Steden, tot den dach op welcke de nieuwe verkiesinge in het aenstaende Jaer 1675. soude moeten geschieden.

Dat acht dagen voor den dach der voorsz. verkiesinge by Borgemeesteren, Schepenen ende Raden van de voorsz, Stadt en Steden respectivelijck sal werden gedaen eene nominatie van dubbelt getal van Borgermeesteren, mitsgaders van Schepenen van de selve Stadt ende Steden, ende dat de selve nominatie sal werden gesonden aen den Stathouder deser Provintie inder tijt om by den selven daer uyt Borgermeesteren ende Schepenen geëligeert ende verkooren te worden.

Dat die gene, die tot Borgermeesteren ende Schepenen genomineert, ende verkooren sullen worden sullen moeten doen professie van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie, ende voorts gequalificeert zijn volgens de Privilegien van de selve Steden.

Dat niemant langer, dan twee Jaeren Borgermeester ofte Schepen sal mogen sijn, ende als dan een Jaer sal moeten stille staen, sonder tot de voorsz. functien te mogen worden genomineert, ofte geëligeert. Doch een Jaer stilgestaen hebbende, het volgende Jaer daer toe wederom nominabel ende eligibel sal weesen.

Ende wat belanght den Raet, ofte Vroetschap der voorsz. Stadt ende Steden, dat deselve Raet ofte Vroetschap van deselve Stadt ende Steden, alle Jaeren gecontinueert, ofte verandert sal mogen worden, gelijck sulcx van allen ouden ende onbedenckelijke tijden, tot het Jaer 1610. toe onverandelijck is geobserveert geweest, dien volgende, dat den Stadthouder inder tijdt electie gedaen hebbende van Borgemeesteren ende Schepenen respectijf, den Raet ofte Vroedschap van de voorsz. Stadt, ende Steden, het sy in 't geheel, het sy ten deele sal mogen continueren, ofte uyt het gehele Lichaem der Borgeren ende Ingesetenen van de selve Stadt ende Steden Respective andere nieuwe Raden ofte Vroetschappen te verkiesen, mitsgaders op het overlijden van ymandt, die tot Borgermeester of Schepen Geëligeert souden mogen sijn, soo als de welgemelte Stadthouder inder tijdt sal oordelen best, ende bequaemst te wesen sonder eenige nominatie, ofte contradictie van ymand, be-

behoudelijck dat gene andere persoonen tot Raeden sullen mogen werden aengestelt dan die publicke Professie doen van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie, ende daer toe gequalificeert sijn volgens de Privilegien.

Dat den Stadthouder van dese Provintie inder tijd, sonder eenige voorgaende nominatie sal verkiesen, de Schouten, ende Hopft-officieren van de respective Steden, mitsgaders de Maerschalcken, van de Respective quartieren, mits mede doende publicque Professie van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie, ende daer toe gequalificeert sijnde volgens de Privilegien.

Dat den Stadthouder van dese Provincie inder tijdt insgelijcx sonder eenige voorgaende nominatie, ofte contradictie van ymandt sal aenstellen den Secretaris van de selve Provintie, soo meenichmael het voorsz. Secretarisschap sal koomen vacant te vallen, mits dat den voorsz. te eligeeren Secretaris sal moeten doen publique Professie van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie, ende daer toe gequalificeert sijn volgens de privilegien.

Dat den Stadthouder inder tijdt van dese Provintie, sonder eenige nominatie ofte contradictie van ymandt, sal hebben de begevinge van alle Militaire charges gene uytgesondert, het sy dat die, in het Velt ofte daer buyten komen vacant te vallen.

Dat ten aensien van de Deputatie in de vergaderinge van de Heeren Staten Generael, den Raet van Staeten, Collegien ter Admiraliteyt, Generaeliteyts Rekenkamer ofte andere Collegien, ofte Societeyten van de Generaliteyt onder de Leden van dese Provintie sullen worden geobserveert de Tourbeurten, daer inne noch geuseert, mits dat de commissien daer toe te geven, alleen sullen zijn voor ses Jaren. Ende dat het Lith, wiens Tourbeurte het wesen sal eenige van de voorsz. Deputatie te doen, den Persoon daer toe te committeeren, sal moeten presenteeren aen den Stadthouder van dese Provintie inder tijdt ende dat het aen den selven Stadthouder vry sal staen, de voorsz. gepresenteerde Persoonen te verklaren voor aengenaem ofte niet aengenaem, sonder gehouden te sijn daer van eenige redenen te geven. Ende soo wanneer

den Persoon tot de voorsz. Deputatie gepresenteert, voor niet aengenaem soude mogen werden, verklaert, het gemelte Lith de voorsz. Tourbeurte hebbende, gehouden sal wesen t'elckens daer toe een ander Persoon te presenteren.

Ende soo wanneer eenige plaetse, ofte plaetsen van de Presiderende Raden, Advocaet Fiscael, Procureur Generael ofte Griffier in den Hove van dese Provintie soude mogen vacant vallen ofte andersints begeven moeten worden, dat de Heeren Staeten van deselve Provinie als dan sonder onderscheydt van Leden ende buyten Tourbeurte, sullen doen nominatie van een Tripel getal van Persoonen, tot de voorsz. vacante ofte te begeven plaetsen, ende de voorsz. nominatie van het tripel-getal sullen presenteren aen den Stadthouder van de Provintie inder tijdt, omme daer uyt een Persoon tot de voorsz. vacerende plaetse, ofte plaetsen verkooren te worden.

Dat de voorsz. te nomineren, ofte eligeren Persoon, ofte Persoonen sullen moeten doen publicque Professie van de ware Christelijcke Gereformeerde Religie.

Ende nademael de Inkomsten der goederen van de Conventen van Oostbroeck, St. Paulus, St. Catharinen, ende andere (voor soo veel die niet specialijck zijn geaffecteert tot eenige publicque saken) voor desen by de Heeren-Staeten deser Provintie zijn gebruyckt om d'een ende d'ander Familie te benifieeeren, ende gratificeeren. Dat aen den Stadhouder van dese Provintie inder tijdt sal werden gedefereert de dispositie over het overschot der voorsz. inkomsten voor soo veel die tot de voorsz. publicque saken niet specialijck en zijn geaffecteert, ende dat vervolgens den Stadhouder inder tijd sal aenstellen de Rentmeester over de selve goederen.

Dat oock soo wanneer het soude mogen koomen te gebeuren dat tusschen de Leden van dese Provintie, eenige verschillen ofte discrepantien souden mogen koomen te ontstaen, ende dat de saken daer ontrent na haeren aert, ende nature, ende volgens de ordre in de Regeeringe geobserveert, tot geene conclusie soude connen werden gebracht, de definitie ende decisie van de voorsz. verschillen, ende discrepantien van wat nature die oock souden mogen wesen, gene uytge-

son-

fondert, sullen werden verbleven aen de definitie ende decisie van den Stadthouder deser Provintie inder tijdt: ende dat alle de Leden, van de hoogh-gemelte Provintie, sullen moeten naerkoomen ende volbrengen, het gene by die welgemelte Stadthouder gedefinieert ende uytgesproocken sal wesen, sonder eenige oppositie ofte contradictie van ymandt.

Ende is wyders by meer gemelte Sijn Hoogheydt in deliberatie geleyt het arresteeren van een Formulier van Eed, voor alle gene, die in de Vergaderinge van de Heeren Staeten deser Provintie sullen verschijnen, ofte compareeren, ende by de hoogh-gemelte Vergaderinge dien aengaende mede eenparighlijck gearresteert, soo als gearresteert wert by dese, het formulier hier na van woorde tot woorde geinsereert.

Ick Beloove ende Sweere alle Privilegien, Handvesten ende Gereghtigheden van den Landen van Utrecht, ende de drie Leden van dien, als ook d'oude Wettige ende wel-hergebraghte Costuymen te sullen voorstaen ende helpen defenderen, ende handthaven alle de gemeyne Lands saeken, met raed ende daed te helpen bevorderen, daerinne adviseren, ende besluyten, sulkx ik na mijn verstand ende in reghter Conscientie ten gemeynen beste ende welvaren bevinden sal te dienen ende behooren, sonder affectie, gunst, ofte ongunste tot ymand, alle Ordonnantien ende Resolutien van de Staten, ook Commissien ende Lasten my Staets gewijse bevoolen ende op-geleyd, na mijn vermogen ende wetenschap, met allen yver, ende getrouwigheyd na te komen, te doen naerkomen, waer te nemen, ende uyt te voeren: Dat ik ook de Christelijke Gereformeerde Religie, ende Leere, gelijk de selve in den Jare 1619. by de Synode Nationael tot Dordrecht is bevestight, ende in dier voegen in de publique Kerken deser Landen werdt gepredikt, ende geleert, ende die ik in alle opgereghtigheyt geloove, ende houde te wesen de waere Salighmakende Religie, na mijn beste vermogen heylighlijk ende opreghtelijk sal maintineeren, onderhouden, ende doen onderhouden, sonder immermeer (voor soo veel in mijn is) te gedoogen, dat by ymand daer inne, eenige indragt ofte veranderinge werde gedaen; Ende dat ik mede punctuelijk sal observeeren ende na-

komen, het Reglement, noopende het bestel ende beleyd van de Provinciale Regeeringe, op heeden ter Vergaderinge gearresteert. Ende eyndelijk, dat ik Secreet houden sal, alle saken in de Vergaderinge van de Staten verhandelt ofte besloten, die bevoolen sullen werden Secreet te houden. Soo waerlick moet mijn Godt Almachtigh helpen.

Ende hebben dienvolgende alle gemelte Heeren, uytgenomen den Heere van *Zuylesteyn*, *van Amelisweert*, ende *van der Hoolack*, die niet present waren, afgeleght den Eedt op 't voorsz. Formulier.

Den Heere van *Renswoude*, heeft aen haer Ed: Mog: in bedencken gestelt, of het niet voor den Lande dienstigh, ende noodigh soude wesen, dat by de Regeeringe wierde vast gestelt, dat het Stadthouderschap, ende Capiteyn ende Admirael-schap Generael van dese Provintie, werde gedefereert aen den Heere *Prince van Orangien*, ende aen Sijn Hoogheyts Mannelicke wettige Descendenten in wettige Huwelijck te verwecken. Waer op gedelibereert zijnde, hebben haer Ed: Mog: eendrachtelijck verklaert, ende verklaren by desen, dat de selve aendachtelijck hebbende geconsidereert, den Staet ende Constitutie van de Regeringe deser Landen, soo als die in voorleedene tijden, door Godes zeegen onder de Doorluchtige Heeren *Prinsen van Orangien* was geweest, ende particulierlijck, mede 't gunt sedert drie ofte vier-en-twintigh Jaren herwaerts, daer inne gepasseert ende voorgevallen was; gesien ende ondervonden hadden, dat desen Staet sedert het droevigh ende ongeluckigh Jaer 1650. met seer veele calamiteyten, soo van buyten, als van binnen geworstelt hadde; Dat voor soo veel de saecken van buyten aengingh, men by na noyt sonder Oorlogh was geweest; Dat in den Jare 1653. tusschen het Coninckrijck van Engelandt, en desen Staet, een seer swaren Oorlogh was ontstaen, die de Fundamenten van de Regeringe deser Landen dapper hadden geschut, dat men nauwelijks adem in dien Oorlogh geschept hebbende, den Staet wederomme in den Jare 1656. in Oorlog met de Kroon van Portugael, en naderhant in den Jare 1658. en 1659. genoegsaem in een openbaren Oorlogh ter sake van den Oorlogh in het Noorden ont-

staen,

ſtaen, gevallen was; dat daer op wederomme in den Jare 1664. een nieuwen Oorlogh, tuſſchen den Coningh van Groot-Britannien, ende deſe Landen was gereſen, ende dat maer even na het eyndigen van dien Oorlogh, wederomme was op gekomen, den jegenwoordigen droevigen ende luctueuſen Oorlogh, ende dat tuſſchen dien tijdt van de voorſz. openbaren Oorlogen, deſen Staet noch hadde moeten lijden ende ſupporteren, ſeer veele wederwaerdigheden van ſoodanighe Nabueren, van de welcke de ſelve voor deſen ſeer was ontſien geweeſt: Dat voor ſoo veel de ſaecke belangt van binnen, de Republike met innerlicke diſſentie, ende oneenigheden ſeer was gequelt geweeſt, dat van den Jare 1650. af, tot den Jare 1670. toe, eenige Leden van de Unie t'eenemael hadden afgeſien, van den jegenwoordigen Heere *Prince van Orangien*, eenigh naergelaten Manſoir van dat Doorluchtige Huys, ende dat eenige andere Leden met grooten yver hadden geſuſtineert, dat men de handt van Sijn Hoogheyd niet en behoorde af te trecken, ende dat men in 't laeſte van den Jare 1671. ende in 't begin van den Jare 1672. met den anderen gevallen was in ſeer groote differenten, over het Eligeren van meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd, tot Capitain Genereael over de Militie deſer Landen: Dat de voorſz. innerlicke diſſentien, oorſaeck ende aenleydinge aen de Vyanden van den Staet hadden gegeeven, om daer op t'elckens van nieuws te inſulteeren: wetende, dat die ſelve onbequaem maecken, omme met eene gewenſchte Eendraght, by de Voorouderen tot een fundament van deſe Republike geleyt, ende van Godt Almachtigh ſoo genadelijck gezegent, haer defentie ende beſcherminghe te betrachten; ende dat de differenten die ontrent het Eligeren, ende verkieſen van een Cheff over de Militie deſer Landen, t'elckens ontſtonden, ende de diffidentien die men daer inne van den anderen hadden, retardeerden ende wederhielden de deliberatien ende Reſolutien, die nootwendigh genomen moeſten werden om het Uytheems gewelt af te keeren, ende met diſputen onnuttelick deeden verloopen den tijdt, die boven al in achtinge te nemen was. Dat die ſelve diſcrepantien oorſaeck waeren geweeſt, dat men in 't laeſte van den voorſz. Jare 1671. ſoo wanneer den Coningh van Vranckrijck genoeghſaem openbaer betuygde, dat hy

defe Landen met den Oorlogh aengrijpen wilde, maer hadden geconſumeert ende door-gebracht met deliberatien, over de Electie van den Capitain Generael ende den Perſoon van Sijn Hoogheyd, die men hadt behooren te beſteeden, met het aennemen van Krijghs-volck, ende het by een verſamelen van de Middelen tot Defenſie van den Landen gerequireert, en dat daer door toe gekomen was, dat ſoo wanneer den Coningh van Vranckrijck in den Jare 1672. den Staet met de Wapenen aen-taſte, de ſelve in het uyterſte gevaer ende perijckel van haren totalen onderganck, ende ruïne gekomen was; Ende dat deſe Provintie daer van ſoo droevige effecten hadde gevoelt, ende geſmaeckt, dat de ſelve niet geſchapen was in veele Jaren daer van te ſullen bekomen: ende onder het ſwaere jock van eene Uytheemſche Regeeringhe noch ſoude hebben moeten ſuchten, ende eyndelijck te gronde gaen, indien ſijne Goddelijcke Majeſteyt uyt ſijne oneyndelicke goedertierenheyt, haer, door de hoogh-wijſe Conduite, onder het dapper beleyt van hoogh gemelte Sijne Hoogheyd, daer van niet en hadde verloſt: ende dat mede hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd na de voorſz. verloſſinge, by de gemeyne Bondgenooten, ten uyterſten ende krachtelick hadde aengehouden, ende ſoo veel mogelijck geeffectueert, dat deſe Provintie herſtelt ende geconſerveert mochte blijven.

Dat hare Ed: Mog: vervolgens eenparighlijck hadden gemeynt, dat niets beter ofte heylſamer te dencken, ofte te hoopen was, dan aen de eene ſijde, 't gunt occaſie tot de voorſz. diſcrepantie gegeven hadde, t'eenemael in de grond wegh-ghenomen, ende geamoveert mochte werden: op dat men daer door niet wederom mochte vervallen in ſoo ſwaere ongelegentheden, als men jegenwoordigh hadde uytgeſtaen: Ende dat aen de andere ſijde erkent mochten werden de groote dienſten, die het Doorluchtige Huys van *Orangien*, tot erectie ende conſervatie van deſe Provintie, hadde gedaen: Ende hebben over ſulcx haer Ed: Mog: eendrachtelijck gedefereert, gelijck de ſelve defereeren by deſen, aen meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt, ende de Wettelicke, Mannelijkke kinderen, Kinds-kinderen, ende Deſcendenten, ende verdere Nakomelingen die hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd, ende

ende selfs Wettige Mannelicke kinderen, Kinds-kinderen, Descendenten, ende verdere Nakomelingen, in Wettige Huwelijck sullen komen te procre-eeren, het Stadthouder, Capitain ende Admirael Generaelschap, van ende over de hoogh gemelte Provintie van Utrecht, met alle de digniteyten, preëminentien, prerogativen, ende waerdigheden, daer toe eenighsints specterende, niets uytgesondert: ende dat dienvolgende na het Overlijden van meer hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd (die haer Ed: Mog: wenschen ende bidden, dat Godt den Heere Almachtigh seer veele Jaren voorspoedelijcken wil bewaeren, ende zeegenen,) het gemelte Stadthouder, Capitain ende Admiraelschap Generael, van, ende over de hoog-gemelte Provintie van Utrecht, met alle de voorsz. preëminentien, prerogative gerechtigheden, ende waerdigheden daer toe specterende, niets uytgesondert, sal Erven, succedeeren ende volvoeren op de Mannelicke, Wettige kinderen, Kinds kinderen, Descendenten, ende verdere Nakomelingen, by hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd in Wettigen Huwelijck geprocreëert, ende by desselfs Wettige, Mannelicke kinderen, Kinds kinderen, Descendenten, ende verdere Nakomelinghen in Wettigen Huwelick te procreëeren. Ende is voorts by haer Ed: Mog: goet gevonden ende verstaen, gelijck haer Ed: Mog: goet vinden ende verstaen by desen, dat hier van Brieven in behoorlicke forme onder het groote *Zegel* van den Lande, ten behoeven van hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd, ende Sijne Hoogheyds Mannelicke, Wettige kinderen, Descendenten, ende verdere Nakomelingen in Wettigen Huwelijck te procreëeren, sullen gedepescheert werden, ende copye Authentique van dien sal werden gesonden aen den Hove, om aldaer geregistreert te werden.

Dat wijders hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd, in de voorsz. qualiteyt van Stadthouder sal werden geintroduceert in den gemelten Hove, om aldaer geinstalleert te werden, daer toe versocht ende Gecommitteert werden by desen, de Heeren . . . .

En dat vorders van dese haer Ed: Mo: Resolutie aen den Volcke kennisse sal werden gegeven, door den Heere *Baron van Rheede, Heer van Renswoude*, President van de Staten

's Lands van Utrecht, *Godart Adriaen Baron van Rhede van Amerongen*, wegens de Heeren Edelen en Ridderschappen, en Mr. *J. van Nellesteyn*, eerste Regerende Burgermeester van wegen de Stad Utrecht, met haer Ed: Mo: *Secretaris*, aen de Trappen van haer Ed: Mo: Vergader-plaetse:

Is voorts geresolveert, ende verstaen, dat wegens haer Ed: Mog: de saecke ter Generaliteyt daer henen op 't krachtighste sal werden gedirigeert, ten eynde by haer Hoogh Mog. het Capitain ende Admirael Generaelschap aen hoogh gemelte Sijne Hoogheydt, ende Sijne Hoogheydts mannelicke Wettige descendenten, by hoogh-gemelte Sijne Hoogheyd in Wettigen Huwelijck te procreëeren, insgelijcks mach werden gedefereert, ende daer van ten behoeve van meer hoogh-gemelte Sijn Hoogheyd, ende Sijn Hoogheydts mannelicke Wettighe descendenten, by hoogh-gemelte Sijne Hoogheydt in Wettigen Huwelijck te procreëeren, gelijcke Brieven in behoorlijcke forme, onder het groot Zegel van de Generaliteyt mogen werden gedepescheert, ende uytgegeven.

Zie daar, in een aaneengeschakelde order, alles 't geen door den Griffier gesmeet en beraamt was, om de overheerschte Provintien onder het juk van den Stadhouder te brengen; waar van zig deeze zelve Provintien thans trachten te ontslaan: stukken, die in onze dagen hoogstnodig dienen gekend te worden. Uit het vervolg zal blijken, hoe het Geslacht van FAGEL, altoos ten voordeele van den Stadhouder is werkzaam geweest.

FAGEL, (FRANCOIS NICOLAAS) Baron van het *H. Roomsche Rijk*; Generaal van de Infanterij van den Staat; Luitenant Veld-Marschalk ten dienste van den Keizer; Maitre de Camp Generaal van de Legers van *Portugal*; Gouverneur Generaal van *Staats-Vlaanderen*; Kolonel van een Regiment voetvolk, enz. enz. Een Veldheer, die zijnen naam, door uitsteekende dapperheid, beleid en menigvuldige Krijgsverrigtinge, in de Oorlogen van dien tijd, vermaard heeft gemaakt. Hij was de zoon van NICOLAAS FAGEL, Burgemeester van *Nijmeegen*, Postmeester Generaal van *Gelderland*, enz. die volgen zal.

FRAN-

FRANCOIS NICOLAAS FAGEL werd, van zijne jeugd af aan, tot den Krijgsdienst opgeleid, en diende, als Vaandrig, in het Jaar 1672, onder het Regiment van BERKHOFFER, binnen *Maastricht*. Geduurende het beleg dier Stad, door de *Franschen*, kweet zig de Heer FAGEL, in uitvallen en andere gelegenheden, zo kloekmoedig, dat de Vorst VAN WALDEK hem, kort na het beleg, verhief tot den rang van Kapitein. De Stadhouder, Prins WILLEM DE III, ooggetuige zijnde van veele zijner verrigtingen, bevorderde hem, na verloop van vier Veldtogten, tot Luitenant Kolonel, en Kapitein van de Gardes te voet, en, in het Jaar 1679, tot Kolonel van het opengevallen Regiment van LAVERONE; kort vóór de Expeditie naar *Engeland*, benoemde de Prins hem tot Brigadier, en stelde hem op de lijst der Bevelhebberen, welke tot dien togt waren uitgekoozen; FAGEL bragt ook niet weinig toe, ter bevorderinge van 's Prinsen oogmerken. Naderhand diende de Brigadier in *Vlaanderen*, en heeft zig, in het Jaar 1690, in den slag van *Fleurij*, bij uitneemenheid doen zien. De vijand, meer dan een derde sterker, omsingelde den linker vleugel der Geälliëerden. De Ruiterij daarvan nam de vlugt. Het voetvolk, dus ontbloot, werd van vooren, van achteren en van ter zijden, door de vijandelijke Ruiterij en Infanterij, te gelijk aangegrepen. Nooit deed eenig voetvolk grooter daaden, dan dat der Geälliëerden, bij die gelegenheid. De Brigadier deed zijne Bataillons vierkant front formeeren, 't welk door alle de anderen gevolgd werd. Deeze Bataillons quarréëz, gelijk men ze noemt, op alle vier zijden front maakende, en in drie gelederen tot vuuren gereed zijnde, lieten de vijanden, tot op een pistoolschoot, naderen, en gaven toen met zo veel dapperheid vuur, dat geheele Esquadrons ter neder vielen; zo dat de *Franschen* hem eindelijk niet meer dursden aandoen, en, schoon zij het veld behielden, echter tweeëndertig standaarden moesten achterlaaten. Dit deed den Hertog VAN LUXEMBURG zeggen, *dat het Spaansche voetvolk wonderen had gedaan, in den slag van Rocoi; maar dat dit vegten der Hollandsche Infanterij alles overtrof:* een lof, aan welken de Heer FAGEL geen gering aandeel hadt.

Het vermaarde beleg van *Bergen in Henegouwen* verschafte

hem,

hem, in den volgenden Veldtogt, gelegenheid om zijne dapperheid te toonen, tegen een Leger van 100,000 man, onder bevel van den bekwaamsten Generaal, en den kundigsten Ingenieur: BOUFLERS en VAUBAN, door den Koning en den Dauphin, in persoon aangemoedigd. Zijn ongemeen beleid en groote kloekmoedigheid, in het verdedigen van die Stad, tegen zo een geduchte magt, gevoegd bij zijnen aangewenden ijver, om den opstand der Burgers te dempen, deden den roem, dien de Heer FAGEL, in zo veele gevallen, reeds had verkreegen, niet weinig vermeerderen. Naast den Gouverneur, den Prins VAN BERGES, voerde hij het opperste gezag binnen de Stad. De Vesting werd, den 7 Maart, in het Jaar 1691, gantsch onverhoeds, en vóór den gewoonen tijd des Veldtogts, door het gemelde zeer magtig Leger, omsingeld, en met de uiterste woede aangegreepen. De vijand veroverde meer dan één buitenwerk, maar werd 'er telkens, met dezelfde woede, weder uitgeslagen. Dit duurde tot den 6 April, wanneer de vijanden, in dien nacht, met een ijsselijk geweld, negen uuren agter den anderen stormden. De Koning van *Engeland* verzamelde, in allerijl, zijn Leger, bij *Italie*, daar bij den 7 berigt van den Gouverneur ontving, dat hij de Stad nog 5 of 6 dagen zou konnen houden. De Koning besloot, het ontzet den 11 te ondemeemen. De *Franschen*, naar allen schijn, hier van de lugt gekreegen hebbende, deeden de Stad, op den 8, andermaal, met de uiterste woede, twee reizen agter een, bespringen; maar wierden telkens, met groot verlies, terug geslagen. In alle deeze stormen, was de Brigadier tegenwoordig; gevende zijne bevelen met de grootste bedaardheid en oplettenheid; moedigende Officieren en gemeenen, door zijn voorbeeld, aan: 't welk dan ook van dat gevolg was, dat 'er, in ieder storm, over de duizend, of, zo als anderen schrijven, bij de twee duizend vijanden bleeven; wordende zelfs, in een van die aanslagen, verscheiden Prinsen en grooten van het Hof gekwetst.

Na dat de Stad dus zeer dapper, van den 17 Maart tot den 8 April, was verdedigd, tegen het hardste beleg, dat nog in de *Nederlanden* gebeurd was, en de *Franschen* zig tot eenen nieuwen aanval gereed maakten, kwam, dien zelfden dag, de

Bur-

Burgerij, opgeruid door de Geestelijkheid, gantsch mismoedig op de been. De zestig Gezwoorenen vergaderden op het Stadhuis, en verzogten den Gouverneur te spreeken. De Prins begaf zig, met den Brigadier, derwaarts. Hier bij moet worden aangemerkt, dat de Militie, veel zwakker in getal dan de Burgerij, geenzints bestand was, om de muiters in toom te houden, en dus buiten staat om aan twee vijanden het hoofd te bieden. De Gouverneur bediende zig van alle bedenklijke middelen en redenen, om de hoofden tot betere gedachten te brengen. De Heer FAGEL, een van de onversaagtste Bevelhebberen, in Staten dienst, (dus noemt hem SYLVIUS, in zijn vervolg op AITZEMA,) besteedde mede alle zijne welsprekendheid. De Burgers, daarentegen, zeiden: *Hunne Stad was door kogels en bomben verwoest; zij zelve liepen gevaar van het leven te verliezen.* FAGEL had, dien eigen morgen, volgens zijne gewoonte, alle posten naauwkeurig onderzogt, en voerde hun te gemoet, dat zij nog in geen agt dagen dat gevaar te vreezen hadden; dat hij hun dit zelfs wilde aantoonen; doch alles was te vergeefsch. De Prins VAN BERGES en de Brigadier zogten, door minnelijke gesprekken, hen op den thuijl te houden, om nog een dag te winnen; maar alle de Burgers liepen naar 't Stadhuis, schreeuwende: *In 't geweer! in 't geweer!* De doldrifdigsten liepen met een trom naar den wal, en sloegen de *Chamade.* Veele pogingen werden toen nog aangewend, om de voornaamsten tot bedaaren te brengen. De Brigadier vertoonde hun, met de grootste cordaatheid, dat de vreemdelingen alleen moeds genoeg hadden om de Stad tegen de *Franschen* te verdedigen, en dat dus de Burgers zelve hun leven niet behoefden te wagen; als mede dat de Koning van *Engeland* in aantogt was, om de Stad te ontzetten; doch alles was vrugteloos. De bezetting, om niet krijgsgevangenen te worden, was genoodzaakt voor haar zelve te zorgen. De vijand, hoe talrijk en magtig die ook zijn mogt, was, niettegenstaande dit schrikkelijk verraad van binnen, gantsch overbodig in het toestaan van alle eerlijke voorwaarden aan de braave bezetting. De Dauphin, voor wien zij voorbij trokken, betuigde hun zijn genoegen; vraagende, onder anderen, aan den Brigadier FAGEL: *Is het niet waar, mijn Heer,*

Heer, dat nooit Vesting met meerder geweld is aangegreepen, noch met meerder moed verdedigd?

Geene minder blijken van moed en dapperheid, gaf de Heer FAGEL, na dat de Koning van *Engeland* hem tot Major Generaal had verheven, en het volgende jaar, in het berugt beleg van *Namen*, daar hij, 's nagts tusschen den 12 en 13 Julij, den tweeden na het openen der Loopgraaven, de vijanden, die in grooten getale waren uitgevallen, zodanig ontving, dat zij, in de grootste verwarring, te rug keerden. Altoos in het heetste vuur zijnde, werd hij door een musketkogel getroffen, welke naderhand, onder het schouderbeen, in den rug, werd uitgesneden. Na verloop van nog twee of drie veldtogten, waarin hij even zeer uitmuntte, verhief hem de Koning tot Luitenant Generaal. Koning WILLEM zond hem, in 't jaar 1696, met een corps van negen duizend man, om de steden en plaatsen, op de *Vlaamsche* kust, die, in het betaalen van Brandschattinge, ten agteren waren, op nieuw onder contributie te stellen. De Luitenant Generaal posteerde twee duizend man omtrent *Furnes*, om de bezetting binnen te houden, en trok, met zevenduizend man, langs de Zee, tot digt onder *Duinkerken*, van waar ruim twee honderd kanonschoten op dit corps gedaan werden. Hij kwam, met een groot getal gijzelaars, uit alle de omleggende plaatsen, te *Nieuwpoort* te rug, houdende zulk een geregeld gedrag en goede order, dat de vijanden, op den ganschen togt, hem geene de minste verhindering durfden toebrengen.

Na den vrede van *Rijswijk*, in het jaar 1702, wanneer de Oorlog, om de *Spaansche Successie*, aanvong, werd de Heer FAGEL, als een der eerste en ervaarenste Generaals, benoemd, om benevens den Graaf VAN TILLIJ, het vliegend Leger, welk, in den aanvang bij *Sante* campeerde, te gebieden. Hij was het, die, op het aannaderen van de groote Armée, onder den Marschalk BOUFLERS, den raad gaf, om de zestig stukken kanon, met welke dit kleine leger zig belemmerd vond, door middel van den vliegenden brug te *Santen*, over den *Rhijn* te zenden; het welk, hoewel niet zonder groote tegenspraak, twee dagen voor de aankomst der *Franschen* geschiedde: en zeker, ter gelukkiger uure, dewijl anders de geheele artillerij,

alzo

alzo 'er geene paarden waren, om dezelve te vervoeren, noodwendig hadde moeten in de handen der vijanden vallen; al het welk den aftogt niet weinig begunstigde. Zes weeken daarna, in den aftogt van *Chaarenbeek* naar *Nijmeegen*, terwijl de geallieerden te *Groesbeek* campeerden, ontstond 'er een zwaar geschil onder de Generaals, hoe men zig van daar zoude redden, en het voorneemen van den Vijand, die, met buiten om te trekken, de steden *Grave* en *Nijmegen* meende afteſnijden, best zou verhinderen. De Generaal FAGEL, ziende dat men elkander niet kon verstaan, en dus, door die verdeeldheid, de vijand tijd zou winnen, gaf zijne meening te kennen, hoe de marsch moest geregeld worden, met ernstig verzoek aan den Grave VAN ATHLONE, zijnen raad te willen volgen. Deeze daarin bewilligd hebbende, ontwierp FAGEL terstond de Marschroute, namelijk van *Mook* tot *Nijmegen*: de stad en het leger werden hier door behouden.

Geen minder aandeel had hij aan het algemeen ontwerp, of de dispositie, kort daaraan, op de komst des Hertogs VAN MARLBOROUGH, met goedvinden der meeste Generaals, voor dien Veldtogt gemaakt, en aan de Staaten Generaal ter goedkeuring gezonden; als ook aan alle de verrigtingen van dien veldtogt; als mede aan de belegering van *Bon*, met welke de veldtogt van het jaar 1703 geopend werd. De Luitenant Generaal FAGEL kwam, op den 25 April, met de Infanterij, voor de stad, daar hij den aanval, door den Luitenant Generaal DEDEM begonnen, ten einde toe commandeerde. Allerroemrugtigst was zijn gedrag, geduurende dien geheelen veldtogt, en bijzonder in den slag van *Ekeren*. Het leger der geallieerden was, door een veel sterker aantal, omsingeld en afgesneden. De Heer FAGEL, die de agterhoede commandeerde, ziende van een dijk, de Infanterije, in eene weide, aan al het kanon, en aan alle de vijandelijke Ruiterij en Infanterij te gelijk bloot gesteld, kwam, nevens zijnen Adjudant, door een water, rende, in vollen galop, naar die weide, en hield, met de voorsz. Infanterij, tegen des vijands Ruiterij en Voetvolk, het allerhardnekkigste gevegt, dat ooit gezien is, en waarin hij zelfs, tweemalen, eens aan het hoofd, en andermaal aan een been, gewond werd; tot zo lange, dat zijn volk geen lood meer

meer hebbende, hij hetzelve gebood, de knoopen van de rokken in plaats van kogels te gebruiken: waarna hij der Ruiterije, die tot nog toe niets gedaan had, toeriep, dat de Infanterij haare uiterste kragten had in 't werk gesteld; dat het nu haare beurt was; daarbij voegende, dat zij moesten staat maaken, te overwinnen of te sterven; want dat de vijand geen kwartier wilde geeven. Met een gebood hij de Infanterij zig te openen, en de Ruiterij door te laaten. Dit geschiedde, met dat gevolg, dat zij, kort daarop, verscheiden Esquadrons en Battailjons overhoop wierp, en deels aan stukken hakte. Zijne ontvangene wonden beletteden hem niet, den slag, ten einde toe, bij te woonen.

De Baron FAGEL verzelde, nog in dat zelfde jaar, in November, KAREL DEN DERDEN, Koning van *Spanje*, naar *Portugal*, om de troepen van den Staat, in dat gewest, te gebieden. De Koning verklaarde hem, bij het overreiken van een gouden staf, tot *Maitre des Camps Generaal* van zijne legers, op den zelfden dag, met en nevens den Hertog VAN SCHOMBERG, Generaal der *Engelschen*. De Baron, willende zijner Majesteits hand kussen, omhelsde hem de Koning, met een zonderlinge tederheid; hem vervolgens, onder de sterkste betuigingen van achting en genegenheid, verscheiden maalen, op de schouderen drukkende. Den Hertog VAN SCHOMBERG, op verzoek des Konings van *Portugal*, opontboden zijnde, werd de Graaf VAN GALLOWAI, in zijne plaats, gezonden. Deeze was slegts Luitenant Generaal, en wilde, echter, den rang van *Maitre des Camps Generaal* aan FAGEL niet overgeeven. De zaak kwam, in den Raad van *Portugal*, meer dan eens op het tapijt. De meeste leden oordeelden, dat de Baron, volgens zijne commissie, dien rang behouden, en aangemerkt moest worden als een *Portugees*; doch anderen, die zijn gezag en rang benijdden, bragten daar tegen in, dat een *Engelsche* Generaal niet konde staan, onder een Generaal van de *Republiek*. GALLOWAI vorderde, dat de Koning hem zou geeven eene Commissie, gelijk aan die van FAGEL, doch van een ouder dagtekening. Om zijn oogmerk te bereiken, had hij het Ministerie van *Engeland* lastig gevallen, tot zo verre, dat Koningin ANNA daar over schreef aan H. H. Mogenden, die, uit be-

leeft-

teerstheid voor zo eene magtige geallieerde, het middel van vroegere dagtekeninge, volgens resolutie van den 29 December 1704, zig lieten welgevallen, en den Baron FAGEL ordonneerden, zig daar naar te schikken. Hoe zeer ook dit middel den Generaal scheen te benadeelen, ter Liefde nogthans van de goede zaak, en op dat dezelve geene veragtering mogt lijden, verklaarde de Baron zeer edelmoedig, aan den Koning en aan de Staatsdienaars van *Portugal, dat nadien zijne souvrainen hadden goedgevonden, de Koningin van Engeland met die Courtoisie te verpligten, wijl zij het in haare magt hadden, 't nadeel in zijn regard, door andere middelen te vergoeden, hij bereid was, zig het voorgeslagene Expedient, schoon zonder exempel, in den oorlog, met gehoorzaamheid te onderwerpen.*

De Koning van *Portugal*, om zig uit die zwaarigheid te redden, gaf aan GALLOWAI eene commissie van den zelfden datum, als die van FAGEL, en nog eene andere van den zelfden rang en dagtekening, aan den Graave VAN CORSANA, gewezen Onderkoning van *Catalogne*. De Marquis DAS MINAS was opperste Veldheer; de drie *Maitres des Camps Generaal*, de Graaf GALLOWAI wegens *Engeland*, de Graaf CORZANA wegens *Portugal*, en de Baron FAGEL wegens de *Republiek*, commandeerden, dewijl hunne Commissien van de zelfde dagtekening waren, week om week, onmiddelijk onder DAS MINAS. Sommigen wilden *Bajadoz* belegeren, en alzo in *Andalusie* indringen, om *Sevilie* te vermeesteren. Doch FAGEL vertoonde aan den Krijgsraad, dat *Bajadoz* te groot was, om met de troepen, die men hadde, te worden ingeslooten; dat dit zoude zijn, den os bij de hoorns aantetasten; dat men, volgens zijn ontwerp, moest zien in het hart van *Spanje* te komen, om met de genegenheid der Ingezetenen, die, door lang draalen, zoude konnen verkoelen, voordeel te doen; dat men den Veldtogt moest beginnen, met het bemagtigen van *Valenza d'Alcantara*, om in *Castilie* te koomen; dat men vervolgens *Albuquerque* konde veroveren, waar door men meester zou worden van al het Land, tusschen de *Tang* en de *Guadiana*; dat men als dan *Alcantara* ligtelijk zou konnen vermeesteren, welke stad zeer weinig versterkt was, als zijnde

het

het weekste harnas van *Spanje*. Dit Plan van FAGEL werd, door de twee Koningen, goedgekeurd. De Baron maakte de schikkingen tot het beleg van *Valenza d'Alcantara*, en de Prins VAN LICHTENSTEIN schreef hem, den 30 April, een zeer beleefden brief, uit naam van Koning KAREL, over de onderneeming.

Het Leger kwam, den 2 Maij, voor de Stad. FAGEL, daags daaraan, in zijn weeklijksch gebied getreeden zijnde, werd de Stad, onder zijn beleid, op den 8, stormenderhand, na een zeer hardnekkig gevegt, door de bres veroverd; met dat gevolg, dat die van het Kasteel, door schrik bevangen, zig op den zelfden tijd overgaven. Men trok van daar naar *Albuquerque*, welke plaats men, den 17, begon te beschieten; op den 20 sloegen die van binnen de *Chamade*. De Prins VAN LICHTENSTIN wenschte den Baron FAGEL geluk, uit naam des Konings, wegens de behaalde overwinningen; het zelfde deed de Koningin Regentesse van *Portugal*, bij eenen verpligtenden brief, gedagtekend den 26 Maij. De Baron meende thans, het beleg voor *Alcantarra* te slaan; doch zekere persoonen aan het Hof, die zulks niet gaarne zagen, bragten allerlei hinderpaalen in den weg, om deezen, en alle andere voorslagen, die gemakkelijk waren uittevoeren, te dwarsboomen.

Zelfs bleven eenige voornaame mannen niet buiten verdenking. De Hertog VAN CADAVAL was getrouwd met eene dogter van den Hertog VAN ARMAGNAC, Opperstalmeester van *Frankrijk*. De zoon van den Marquis DAS MINAS had een dogter van den Marschalk VAN VILLEROI. Men onderschepte eenen brief van de vrouw van zeker *Portugeesch* Heer, vol van uitdrukkingen, in 't voordeel van *Frankrijk*, haar Vaderland. De Hertog VAN CADAVAL werd openlijk beschuldigd, den Oorlog tegen *Spanje* te hebben tegen gehouden, zo lang hij konde.

Ook moet men aanmerken, dat de *Portugeezen*, doorgaans, zogten, de naast gelegenen plaatzen te vermeesteren, om bij het einde van ieder Veldtogt weder thuis te konnen koomen. Hier bij kwam nog, ten nadeele der algemeene zaak, de jalouzij der Generaals, die niet konden verdragen, dat een plan, van zo groot aanbelang, door een *Hollandschen* Generaal alleen

leen gemaakt, zo veel eer zou ontmoeten. Trouwens, dit was de eerste reize niet, dat de beste ontwerpen, uit enkele jalouzij, gedwarsboomd werden. Het geen de wangunst, tegen den Heer FAGEL, nog meer gaande maakte, was, dat de beide Koningen, op eenen tijd, tot den Baron zeiden, *dat zij övertuigd waren, dat men niet beter konde doen, dan de plans, door hem gemaakt, te agtervolgen.* De Baron, om de afgunst tegen hem te doen staaken, antwoordde, *dat ieder Generaal zijne gedachten over de operatien in geschrift moest overgeeven;* een inval, waarby de Koning van *Portugal*, die daar door ieders bekwaamheid ontdekte, zig zo wel bevond, dat hij daarover, meer dan eens, zijn genoegen aan den Baron betuigde. Maar dewijl de zulken, die door enkele gunst waren opgeklommen, dus hunne onbekwaamheid niet konden verbergen, zo verwekte dit, op nieuw, een heimelijken haat tegen hem. De Baron, zulks niet vermoedende, had zijn ontwerp tot geen ander einde voorgesteld, dan om de beide Koningen, 't Ministerie en de Generaals zelve in staat te stellen, om ieders gedagten te overwegen, en uit allen het voordeeligste plan te kiezen. De Admirante van *Castilie*, had, al vóór de komste der *Engelsche* en *Hollandsche* Generaals, de invasie van *Spanje*, aan de Ministers van *Portugal*, afgemaald, als eene zo gemakkelijke zaak, dat de *Portugeezen*, in slaap gewiegd, geene toebereidzels gemaakt, ja zelfs niet voor voorraad van Graanen gezorgd hadden, om een Corps in het veld te doen bestaan, veel min om iets met vrugt te kunnen onderneemen. 't Was voor de evengemelde Grooten, die den Oorlog onder de hand dwarsboomden, geen zwaar werk, de anderen in die denkbeelden van gemakkelijkheid te koesteren, en om den tuin te leiden. De zaaken bleven, niettegenstaande de menigvuldige vertogen van den Baron, aangaande de noodwendigheden voor de troepen in het veld, in 't zelfde verzuim; tot zo verre, dat FAGEL, geene verandering te gemoet ziende, eindelijk het besluit nam, *Portugal*, met verlof van zijne meesters, te verlaaten, liever dan zijnen roem, ten koste van veelvuldige perijkelen en voorgaande roemrugtige diensten, te wagen, bij een Leger, van al het nodige onvoorzien, en waar van niets goeds kon verwagt worden.

Terwijl zijn verlof onderweg was, werd tot de belegering van *Badojes* besloten. De Koning van *Portugal*, met den Baron alleen in gesprek zijnde, zeide tot hem: *Ik weet, dat dit beleg met uw gevoelen niet overeenkomt, maar ik heb het moeten toestemmen: dus verzoek en bid ik u, 'er mede in te stemmen.* FAGEL antwoordde, dat de wil van zijne Majesteit voor hem eene wet was; maar dat hij klaar voorzag, dat die onderneeming niet wel zou afloopen. Hij vertoonde hierop de grootte en sterkte der plaats; de zwakheid van het Leger; de nabijheid der vijanden, die veel sterker waren en bijzonder in Ruiterij, om ze te ontzetten; hoe zeer het aan al het noodige ontbrak; behalven dat de onophoudelijke regen, in de maand October, de gronden zodanig onbruikbaar maakte, dat de paarden tot den buik toe in de klei zakten; dat ook, al ware dit zo niet, de Artillerij van paarden onvoorzien was, en dus niet dan door ossen, 't geen zeer langzaam voortging, kon worden aangevoerd. Men zou het beleg op het einde van September beginnen. De Baron ontving, op het einde dier maand, te *Elvas*, alwaar alle de Generaals bij een gekomen waren, de Resolutie van H. H. Mogende van den 2 September, waarbij hem verlof gegeeven werd, naar *Holland* weder te keeren. De Ambassadeur van *Portugal* in den *Haage*, had zijnen meester, van die Resolutie, reeds kennis gegeeven. De Koning zeide, bij die gelegenheid, tot zijnen gunsteling, den Graaf VAN SOURS, in half *Portugeesch* en half *Fransch*: *Zo* FAGEL *de Armée verlaat, ben ik verlooren.* De Koning zond zijne beide Secretarissen, ROQUEMONTERO en MENDOZA, aan den *Hollandschen* Minister SCHONENBERG, die te *Lissabon* resideerde, hem te kennen geevende, dat zijne Majesteit een Generaal van zo groote bekwaamheid en ervaarenheid, in deeze omstandigheden, onmogelijk ontbeeren kon; dat de Koning daar over wilde schrijven aan zijnen Minister in den *Haag*, ten einde het gegeeven verlof mogt worden ingetrokken. De Koning zond gemelde zijne Secretarissen, voor de tweedemaal, aan SCHONENBERG, met die zelfde boodschap, en schreef zelfs aan den Baron. De Generaal FAGEL, zig aan de verzoeken des Konings overgeevende, begaf zig naar de Armée. waarin hij, den 8 October, vier dagen na het openen der loopgraaven, aankwam.

GAL-

GALLOWAI, die het beleg ondernomen had, bragt hem in de loopgraaven. Terwijl de beide Generaals op eene batterij ſtonden, kwam 'er een kanonkogel, die den Baron den opſlag van den mouw wegnam, en den Graave GALLOWAI de regter arm verpletie, zo dat het bloed den Baron beſpatte; die vervolgens het beleg op zig moest neemen. Den volgenden dag ontving men tijding, dat de vijanden over de *Guadiana* getrokken waren, en op *Badajoz* aankwamen, daar zij, van dien kant, een hoop vers volk inwierpen. Dit noodzaakte de Geällieerden, het beleg op te breeken, door dien de vijand, met een veel ſterker Leger, in de nabijheid campeerde. De aftogt geſchiedde op klaaren dag, in het aanzien van die talrijke legermagt, zonder dat 'er één eenig ſoldaat, of ſtuk geſchut verlooren ging, ſchoon men ſlegts eenen nagt tijd had gehad, om zig tot den aftogt gereed te maaken.

Het gedrag, welk de Generaal zijne troepen deed houden, benam den vijand, hoewel 'er maar een Riviertje (*la Caija*) tusſchen beide was, het welke hij, over den Brug, te *Badajoz*, kon pasſeeren, den lust om zig van die gunſtige gelegenheid te bedienen. De Baron FAGEL had, bij zijn vertrek naar *Lisſabon*, de overige Generaals gewaarſchuwd, dat zij, bij aldien zij *Badajoz* wilden antasten, alvoorens *Talavera*, een klein Steedje twee uuren boven *Badajoz*, moesten verſterken, om van daar het beleg te dekken, en den vijand te konnen ophouden. Doch dit was door hun verzuimd. Het beleg was niet begonnen, of de vijand, die bijna 10 uuren van *Badajoz* campeerde, trok, in allerhaast, naar *Talavera*, formeerde aldaar een magazijn; van waar hij, in den tijd van twee uuren, het beleg konde overvallen, voor en aleer de Geallieerden 'er eenige tijding van konden bekoomen.

Uit dit alles blijkt middagklaar, dat het onmooglijk is, ongerijmder en te gelijk boosaartiger te werk te gaan, dan gedaan is, door den Schrijver van zeker boek, dat den naam voert. *Conduite de Comte de Gallowai en Espagne & en Portugal*, in den Jaare 1711, te *Rotterdam* gedrukt; waarin de Schrijver, met eene onbeſchaamtheid zonder wederga, enkel om anderen van dien lak te bevrijden, de onberadene belegering van *Badajoz* op den Generaal FAGEL ſchuift; die on-

dertusſchen, zo als wij gezien hebben, 'er volſtrekt tegen was, en enkel door zijne bekwaamheid, de Geallieërde Armée uit het gevaar redde, waarin zij, door die oudemeeming, gebragt was. De Schrijver, echter, zegt daarin, onder anderen „ dat indien GALLOWAI zijn arm niet verlooren had, of „ zo men de diſpoſitien, bij hem gemaakt, om de Stad naau„ wer inteſluiten, hadde gevolgd, de Geallieërden deeze plaats „ zekerlijk zouden hebben vermeesterd, en dat men alzo het „ kwaad ſucces, van die onderneeming, aan niemand, dan „ aan den Generaal FAGEL kon, toeſchrijven." Om de eene leugen op de andere te ſtapelen, voegt hij daarbij „ dat de „ Baron, geinformeert van de gerugten, die van hem liepen, „ verſcheidene ſchriſten tot zijne verdediging deed drukken, „ maar dat men hem des niet te min altoos beſchuldigde van „ onagtzaamheid, als die, de marsch der vijanden niet weten„ de, voor ze in het gezigt der Geallieërden waren, en het te „ laat was, het ontzet van de Stad zogt te verhinderen." Waar is het, dat de vrienden van den Graave VAN GALLOWAI, op dien tijd, dezelfde valschheden verbreidden, als uit de *Conduite* zijn aangehaald, ten laste van den Generaal; doch zekere onderſchepte brieven, van den Marſchalk VAN TESSE, gevoegd bij de ſchriftelijke berichten van verſcheidene Generaals en Adjudanten, ontdekten het bedrog van dit uitſtrooizel, en overlaadden de Autheurs daarvan met ſchande. 't Was dus eene dubbele laagheid, dit bedrijf, waarvan het onbeſtaanbaare reeds lang bekend geweest was, zes jaaren daarna, nog eens op te warmen, om, ware het mooglijk, den Graaf GALLOWAI, andermaal, ten koste van den *Hollandſchen* Generaal, bij het publiek te verontſchuldigen. FAGEL had, het Jaar te vooren, wanneer men *Cividad Rodrigo*, tegen zijnen raad, belegerde, ('t geen ook kwalijk uitviel,) reeds in den zin naar *Holland* te keeren; terwijl de Koning, zo als wij gezien hebben, deed al wat mooglijk was, om hem te rug te houden; geevende hem, boven zijne vleiende brieven, een geſchenk van zes duizend Cruſados, in vergoeding van zijne pakkaadje, te *Salvatera* verlooren. Dit alles, gevoegd bij de tijding, dat 'er, binnen kort, een ſecours van volk en behoeften, uit *Engeland* en *Holland*, ſtond te koomen, deed hem toen van beſluit

ver-

veranderen. Doch ziende dat de zaaken, door de flegte directie, langs hoe meer verliepen, vertrok hij, eindelijk, in de maand November, in het Jaar 1705, met het Schip van den Vice-Admiraal VAN DER DUSSEN, naar *Holland*. De Koning van *Portugal* belastte hem met een eigenhandigen brief aan de Staaten Generaal, behelzende, onder anderen, „ dat hij den „ Baron FAGEL niet had konnen laaten vertrekken, zonder bij „ deezen haar Hoog Mogende te verzekeren van het groot „ en welverdiend vertrouwen en de agting, welke hij altoos „ had gehad voor den perfoon van den Baron, als Generaal „ in dienst van H. H. Mog., om zijne voortreffelijke diensten, altoos waardig de uiterfte attentie van H. H. Mog., „ dewelke, geproportioneert met de groote bekwaamheden „ en zonderlinge dienften, bij den Baron, aan zijn Rijk en „ aan de gemeene zaak gedaan, zijne Majefteit altoos zeer „ aangenaam zoude wezen." enz.

De Generaal FAGEL kwam, den 6 December, in *Holland*, en werd met alle tekenen van achtinge ontvangen. Hij had vervolgens een groot deel aan de overwinninge bij *Ramme lies*; aan de verovering van *Doornik*, waarbij hij eenen aanval commandeerde; aan den vermaarden zegepraal, behaald bij *Malpuket*, alwaar hij, voor dat het werk aan den gang was, meer dan tienmaalen, door het vuur van 's vijands kanon, van de eene vleugel naar den ander rende, om alles in beweeging te brengen. Ook was de fchikking, tot den aanval op den linker vleugel der Geallieerden, door den Generaal FAGEL gemaakt, en door de Gedeputeerden te velde goedgekeurd. Aan alle de Officieren onder hem, wees hij hunnen post aan, en gaf de inftructien, vervolgens, ten einde toe, vegtende als een Leeuw, en de Regimenten, reis op reis, met den zelfden moed, tegen den vijand aanvoerende. De Hertog van MARLBOROUGH verkoos hem, in het Jaar 1711, om het bevel te voeren, bij het beleg van *Bouchain*: eene onderneeming, die de vermaardfte belegeringen der voorleedene tijden overtreft; als zijnde de bezetting talrijk, en van alles wel voorzien. De *Franfchen*, ten getale van 100,000 man, hadden, door hunne verfchanzingen, het Leger van *Bouchain* zelfs belegerd, en wel van zo nabij, dat geen

ten; uitmuntend bekwaam in het belegeren van Steden, en om derzelver zwakte te kennen; nooit gevaar te ontzien: dit alles bezat de Baron FAGEL in den hoogften graad. Nimmer was een Generaal naauwkeuriger omtrent de goede order en krijgstugt, of oplettender, om, door een waakzaam oog, alle verrasfinge voortekoomen. Een Leger onder zijn bevel hebbende, was zijne gewoonte, driemaal daags, alle de posten zelfs te bezigtigen. In eene belegering zag men hem zelden zijne kleederen en laarzen afleggen, voor dat de Stad in zijne magt was. En daar de foldaaten gewoon zijn, de dagen te tellen, als het hunne beurt is, in de loopgraaven te moeten zijn, bezogt hij dezelve mede driemaal daags, op alles naauwkeurig agt geevende, om de nodige orders uittedeelen, en het volk door zijn voorbeeld aantemoedigen. Nooit kon dus een Schrijver, als de hier bovengemelde, met lomper leugens voor den dag komen, dan hij, die in de *Conduite du Comte de Gallowaij*, het Karakter van deezen Held trachtte te bezwalken, of zig zelven meer verachtelijk maaken, dan door den Generaal FAGEL van onachtzaamheid te befchuldigen. Een van de minfte Officieren behoefde 'er flechts toe gekoozen te worden, om hem te logenftraffen; de onachtzaamfte foldaat was, in dien tijd, daar toe een evenvoldoende getuige. Schoon wij niet voorneemens zijn, eene lofrede op den Heer FAGEL te fchrijven, konnen wij, echter, niet nalaaten, der waarheid hulde te doen, en nog iets van hem te zeggen, in de hoope dat zijne lof zal dienen ter aanmoediginge en onderrichtinge van hun, die zig in den Krijgsdienst reeds begeeven hebben, of nog zullen begeeven. Ten dien einde zullen wij melding maaken van zijne onbaatzugtigheid, de echte proefteen van de trouw eens Krijgsmans. Geduurende het beleg van *Rijsfel*, met een Corps in het *Veurner* gebied leggende, beval hij de opgezeetenen van 't Ambacht, eenige duizend zakken tarwe voor de Armée te leveren. Men bood hem, onder de hand, vijftig duizend guldens in goud, als hij dat bevel wilde intrekken. Doch verre van zich door goud te laaten verblinden, ontftak hij in billijke verontwaardiging, en beval, de tarwe op ftaanden voet te leveren.

Af-

Afkeerig van de middelen, door welke een Generaal in staat is, zijn beurs te maaken, en zich te verrijken, was, in tegendeel, zijne gewoonte, sauvegardes en paspoorten, om niet, op eene edelmoedige wijze uittedeelen.

Wij zwijgen thans van zijne burgerlijke deugden, die hem niet minder geacht en bemind maakten, en die men vindt opgeteld, in eene lijkrede, over hem gedaan, door HATTINGA, den 2 Maart, in het Jaar 1718, in de groote Kerk te *Sluis*. Men zie verder van hem, de meeste Schrijvers van zijnen tijd.

FAGEL, (NICOLAAS) was, gedurende het Jaar 1674, Lid der Regeering van *Nijmeegen*, en gaf, op dien tijd, de grootste blijken, dat hij, even als alle anderen van zijne maagschap, niets onbeproefd wilde laaten, om den toenmaaligen Stadhouder eenen onbestaanbaaren trap van grootheid te doen bereiken; ondersteunende de aanslagen van zijnen broeder, den Raad-Pensionaris, zo veel hem mooglijk was: waartoe hun beider zwager, WILLEM VAN HOEKELUM, en deszelfs schoonzoon, KOENRAAD KLERK, Secretaris van *Nijmeegen*, hun de behulpzaame hand booden. Deeze, die voor een man van verstand en eer bekend was, hield, op aandrijven van den Raad-Pensionaris G. FAGEL, welke, omtrent deezen tijd, met verlof der Staaten van *Holland*, een keer naar *Gelderland* gedaan had, de Ridderschap van 't Kwartier van *Nijmeegen* voor oogen „ in welken slegten staat de geldmiddelen van het ge„ west, door den Oorlog, geraakt waren, en hoe veel voor„ deel men zou kunnen vinden in de bescherming van den „ Prinse, indien het hem behaagen mogt, de opperste magt „ over *Gelderland* te aanvaarden." Men voegt 'er bij, dat hij zelfs aan sommigen te kennen gaf, „ dat men spoedig „ daarop diende te besluiten, *wilde men niet, door Holland,* „ *daarin verhinderd worden*." Van HOEKELUM en NICOLAAS FAGEL voerden in de Stad, bij alle hunne vertrouwden, dezelfde taal. In de twee andere Kwartieren werd dezelfde voorslag, door lieden van hunnen aanhang, gedaan, en op alle mooglijke wijzen den leden smaaklijk gemaakt. De slaafsche Ridderschap, die alléén daar voordeel bij behaalen kon, neig-

de 'er gereedlijk toe.' Maar, gelukkig ontbrak hun de magt, om 'er mede voorttegaan: dewijl, om daar toe besluiten, eene Landschaps Vergadering moest beleid worden; waartoe de Regentén, in de Provintie *Gelderland*, na het vertrek der *Franschen*, slegts bij voorraad aangesteld, buiten bijzonder verlof van den Stadhouder, niet bevoegd geoordeeld werden. Die van *Nijmeegen*, den Prinse daartoe verlof verzogt hebbende, werden door hun, den 2 Januarij, in het Jaar 1675, gemagtigd, om als eene *Provisioneele Regeering* dier Stad, over eenige zaaken, den dienst van de Provintie betreffende, de Ridderschap en Gemagtigden tot de Provisioneele Regeering in de andere Steden van het Kwartier, te mogen samenroepen, en ook, des noods, te mogen raadplegen met de andere Kwartieren, uit welke de *Provisioneele* Regeeringen van *Zutphen* en *Arnhem* insgelijks gemagtigd werden, om de Ridderschap en Steden van elk Kwartier te mogen vergaderen.

Dit tot zo verre bekuipt zijnde, kwamen de Kwartieren, kort daarna, bij een. Na eerst afzonderlijk, en daarna onderling geraadpleegd te hebben, namen ze, op den 29 Januarij, een eenparig besluit, *om den Prins van* ORANJE, *en deszelfs mannelijke nakomelingen, uit erkentenis zijner uitstekende diensten, de Hooge Regeering des Vorstendoms Gelder en des Graafschaps Zutphen aantebieden, onder den titel van Hertoge van Gelder en Graave van Zutphen*; een aanbod, waar mede de vrijheid van dat gewest, met éénen slag, ter neder geveld werd. In de Steden had men, door allerlei middelen en wegen, het zo verré weten te brengen, dat de zelve daartoe mede gestemd hadden. Daags daar aan werd den Prinse, die zig te *Zuilenstein* bevond, kennis gegeeven van dit besluit, 't welk zeker buiten zijne voorkennis niet te werk gesteld en genoomen zal zijn. De aanbieding van deeze nieuwe Hoogheid, was hem, buiten twijffel, aangenaam; doch hij vond niet raadzaam, dezelve aanteneemen of afteslaan, zonder alvoorens de gedachten der andere Gewesten daarop verstaan te hebben; welke hij voorts innam, houdende zig, inmiddels, te *Zuilenstein*, *Amerongen* en *Dieren* met de jagt onledig. De Heeren, die hem verzelden, dronken dikmaals, over den

maal-

maaltijd, op de gezondheid van den *Hertoge van Gelder*; ja, een hunner was laag genoeg; *de gezondheid van den Graaf van Holland* instellen; 't welk evenwel, zegt men, door den Prins kwalijk genomen werd. Die van *Utrecht*, als onder het dwangjuk zugtende, raadden den Stadhouder, het aanbod te aanvaarden, en gaven 'er hem kennis van door vier Gemagtigden, onder welke zig bevond PIETER ROSA, zwager van den Raad-Pensionaris FAGEL. In *Holland* waren de meeste Steden van gevoelen, dat men Zijne Hoogheid moest raaden, voor de aanvaarding dier waardigheid te bedanken; de besluiten der *Zeeuwsche* Steden kwamen hier mede genoegzaam overeen. Al het welk dan ten gevolge had, dat de Prins, om den argwaan, die tegen hem begon te ontstaan, nog eenigzins den mond te stoppen, besloot, voor de aangebodene waardigheid te bedanken. De oogmerken der familie van FAGEL werden dus verijdeld.

Zie *Vaderlandsche Historie*, XIV Deel, bladz. 345, enz. Temple, *Memorien*, enz.

FAGEL, (MR. FRANCOIS) eerste Griffier der Algemeene Staaten, werd, op deszelfs verzoek, in de maand November, des Jaars 1744, uit aanmerking van zijnen hoogen ouderdom, van dat gewigtig en moeilijk ampt ontslagen, en door zijnen neef, den tweeden Griffier, MR. HENDRIK FAGEL, opgevolgd, en voorts als tweede Griffier aangesteld, de Heer en Mr. JACOB GILLIS. MR. FRANCOIS FAGEL overleed den 4 October, van het Jaar 1746.

FAGEL, (MR. HENDRIK) Griffier der Algemeene Staaten, was, in het Jaar 1748, een der Staatsleden, welke benoemd waren, om aan wijlen den Prinse van *Oranje*, WILLEM DEN IV, wegens *Holland*, het Diploma te overhandigen, waarbij dezelve, als Erf-Kapitein en Erf-Admiraal van de Unie, werd aangesteld. Ook verzelde de Griffier zijne Hoogheid, in dat zelfde Jaar, te *Amsteldam*, zittende met den Prins, den Graaf VAN BENTINCK en den Requestmeester DE BACK, in de Lijfkoets

koets van den Prins. Zedert het Jaar 1744, tot heden toe, wordt door dien Heer de gemelde post bekleed.

FAGEL, (AGNES) eene Jonkvrouwe van 90 Jaaren, zuster van den Griffier GASPAR FAGEL, en Moei van den tegenwoordigen Griffier, overleeden in *'s Hage*, den 22 November van het Jaar 1751, zijnde gebooren in het Jaar 1661.

FAGEL, (MR. FRANCOIS BENJAMIN) werd, in 't Jaar 1753, Schepen te *Haarlem*, in het Jaar 1756 Raad en Burgemeester aldaar, welke waardigheid hij nog bekleedde in het Jaar 1777. In het Jaar 1761, werd hij, door de Staaten van *Holland*, aangesteld tot Baljuw en Stadhouder van de Lenen van *Brederode*, en Meesterknaap van het Jachtgerigt aldaar.

FAILLE, (ABRAHAM LA) was, in het Jaar 1619, Predikant in de *Nieuwe Tonge*, en werd, als behoorende tot de *Remonstranten*, in dat zelfde Jaar, door de *Klasfis van Leyden*, in zijnen dienst geschorst, en, om dat hij de *Canons der Dordrechtsche Sijnode* weigerde te ondertekenen, vervolgens geheel afgezet. Op den 10 van de maand September, nevens anderen, voor Gecommitteerde Raden verscheenen zijnde, en aldaar weigerende, de *acte van stilstand* te tekenen, werd hun het Land ontzegd, en zij, door eenige Staaten Boden, naar *Waalwijk* gevoerd. ABRAHAM LA FAILLE was de zoon van BERNARDUS LA FAILLE, voorheen Predikant in *'s Gravenhage*. Deeze, schoon tot de *Contra-Remonstranten* behoorende, was, echter, onder anderen, door de *Delfsche Sijnode*, voor den tijd van zes weeken, in zijnen dienst geschorst, met bedreiginge van hem voor gedeporteert te zullen houden, indien hij, binnen den tijd van zes weeken, aan de Sijnode geene voldoening gaf. Dewijl 'er geene andere bezwaaren tegen hem waren, dan alleen, dat hij een vriend van UITENBOGAART was, en hij zig daarop stil hield, verstond de Sijnode, dat het vonnis van gedreigde afzettinge moest volvoerd worden. Andere, van een meer Vredelievenden geest, waren van oordeel, dat BERNARDUS voor de *Sijnode* gedagvaard, en hem de verzoening moest worden

aan-

GLE.

ISTA,
i gelee
ulus d
e 153
ereldlij
veertig
bijzond
heid d
ij den
ertog
werd
e kost
vijk ne
et *Ma*
Vevelg
arre,
gemeld
rijk,
Amir
, hij ge
huis
Hierl
ren na
n verv

1. JAN GILLES DELLA FAILLE, Heer van *Wevelghem*, trouwde met *Catharina de Tollenare*; hij stierf e Mouscron, in den Jaare 1511, en werd in de Kerk ldaar begraaven.

2. *Margareta Della Faille*, was de huisvrouw van *Gerard de Tollenaare*, broeder van *Catharina*.

3. *Catharina Della Faille*, Abtdis van het Klooster van Peteghem, bij Oudenaarden, van de Orde van St. Clara.

Planken. Zie H.

; van 2. met *Maria Della Faille*, dochter van Karel,

og van Alençon Antwerpen meende te overrompelen; hij
man van zijn volk wierden verslagen. Hij trouwde
uwd gestorven.
delman van den Graave van Henegouwen.
ler Staaten van Braband, en Gezant bij den Koning van

ster van *Hendrik*, Heere van *Bauterfem* en *Plufeij-*
oudsten, rijksten en aanzienlijksten van die Stad. Zie K.
Heer van *Vichte*, was Raad van Hunne Doorluchtige
tens Prins Karel van Aremberg, tot het fluiten van den
omstig uit een Edel Geslacht in de Stad *Birberach* in

raaven te Hasselt, in 't Land van Luik, den 26 Julij,
s van *Della Faille* en *Celosse*, in de Kerk van St. Quin-
ilia de Grammaye. Hij stierf den 13 Junij, in het Jaar
s

aan Alexander van der Goes, Heer van *Ravenschot.*
en dood haarer zuster, zonder erfgenaamen gestorven,

an *Bacquerghem* en van *Westbroek*, na den dood haarer

[illegible]

eve Jaar 1672; Griffier en Auditeur van de Rekenkamer
Ve *mskerk*; hij stierf in December van het Jaar 1729. Zie Ee.
Ab ar 1673; overleeden den 17 Junij, in het Jaar 1681.
an : Jaar 1676, Raad van de Stad Gouda; ongehuwd ge-

ter t Jaar 1685, getrouwd den 13 October, in het Jaar
hij zelve den 5 Junij, in het Jaar 1744; en zijn bei-

van

Sch Maria Lierde, enz. gehuwd met zijne nicht *Isabella*
ille, en van *Maria Magdalena de Berrij*. Zie Gg.

and van Reijen, gehuwd, 1. met *Anna Maria van*
St. Victor. Zie Hh.

G
ist e van zijnen oudoom; getrouwd met *Anna Constantia*
1. Zie Ii.

a e

e volle nicht *Maria Della Faille*, dochter van *Engel-*
Zie Kk.

ita
J
e

ella Faille, Heer van Assenede, enz.

ı Ett, Baron van Estenpuis; die ſtierf zonder kinderen: daar

anſche Zie Pp.

Lain ienst, Gouverneur van het Kaſteel van Saragoſſa, onge-

uwd rna Schepen van Antwerpen, getrouwd met *N. Moens*,
Jaar

: Mar vrouwe *N. Courtois*. Zie Qq.

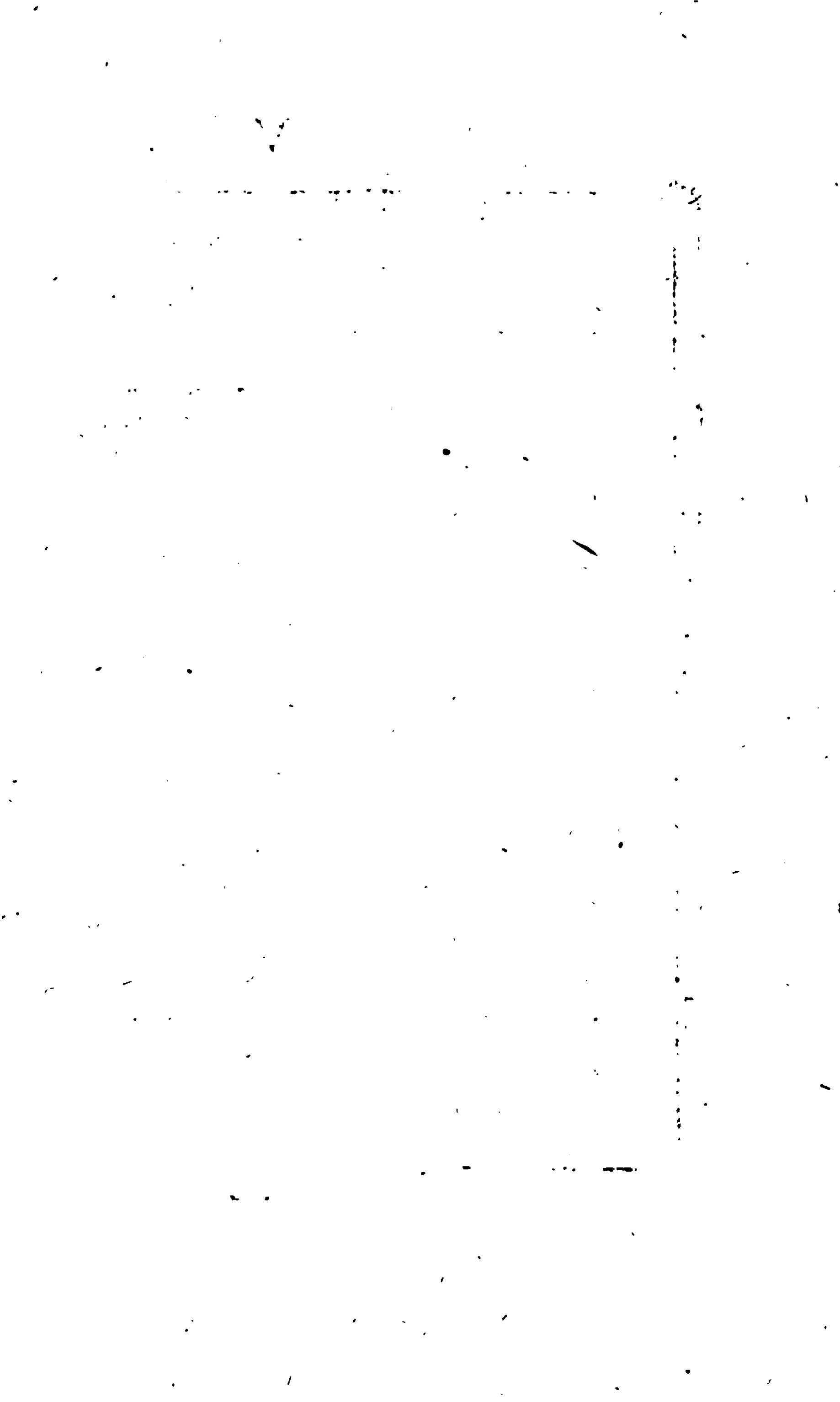
werpe *Kornelia Schoote*. Zie Rr.

ſte Burgemeeſter van Gend; eerst getrouwd met *Maria*
uw vervolgens met *Helena Jakoba de la Lain*, Graavinne
Nov

arij, onder oir.
iart,
1735
trouwd met *Regina du Bois*, Wed. van *Melchior van*
in de
eren. levelle, wien zij 3 kinderen heeft gebaard.
ıet *K*

92; meermaalen eerſte Burgemeeſter van Antwerpen, en
't Jaar 1719, met *Maria Anna de la Biſtrato*, doch-
le Ru *Seelin*, Baroneſſe van Bouchaut, bij welke hij 3 kin-
r 1727, zuster van den Baron Goos, Raad en Secreta-
1752, hij zelve den 23 April, in 't Jaar 1760. Zie Tt.
21 D06, Raad, Griffier van de Theſaurie te Antwerpen; ge-
Raaiſtrato, zuster van *Maria Anna de la Biſtrato*, boven
rgader, in 't Jaar 1751. Zie Mm.
in het Jaar 1701; Raad en Griffier van Antwerpen; ge-
iart, ierf den 2 Maij, in 't Jaar 1740; hij zelve den 26 Ju-

maal e

S

: Jaar 1727.
zij ſtn het Jaar 1741, getrouwd den 25 Augustus, in het
vus en van *Maria van Heornbeek.*

733, getrouwd den 18 April, in het Jaar 1759, met
r *de*

. Schepen van Antwerpen, getrouwd met zijne volle
'61. Zie Aaa.

ierf;

et zij

Baronesſe van Meghem.

du Bois; zij hebben 5 kinderen.

aar 1749.
:, dier 1750.

uscro55.
6 ki.

e; zij

ven.

n 22
ier vi
van

aangeboden: doch hij weigerde te verschijnen, en hield zig voor gedeporteert. De Sijnode beschouwde toen haar vonnis als wettig, en beval hem, zig te gedragen als een onbeampt persoon. BERNARDUS LA FAILLE verscheen daarop, den 3 Augustus, voor de Sijnode, daar hij, in geschrift, verklaarde, *dat hij ten onregt was gesuspendeert en gedeporteert; dat hij niet begeerde dat men zijne zaak op nieuw zou overzien, maar dat hy zig als een ampteloos persoon wilde gedragen.* De Sijnode wilde zijne zaak weder ter hand neemen; doch hij bleef bij zijn gevoelen, verklaarende de *acte van stilstand* te zullen tekenen: zo als hij ook deed, in de maand September daaraanvolgende, met nog twaalf anderen.

Zie BRANDT, *Reformatie*, III. Deel, bl. 343, 864, 865, 886, 914 en 915.

FAILLE, (DELLA) een zeer Adelijk en oud Geslacht, oorspronkelijk uit *Constantinopole*, en waaruit voortreffelijke mannen, in alle takken van geleerdheid en weetenschappen, zijn voortgekoomen. Van dit Geslacht leeven nog heden, in *Braband* en *Holland*, veele aanzienlijke persoonen, zo als, uit de bijgaande Tafels, te zien is.

FALKENBURG, (GERRARD) werd gebooren te *Nijmeegen*, en was, volgens het getuigenis van alle geloofwaardige Schrijvers, de kundigste van alle *Nederlanders* in de *Grieksche* taal. Tot getuigen daarvan kunnen dienen, zijne geleerde aantekeningen, op het *Grieksche* Dichtstuk van NONNUS. Hij was niet meer dan veertig Jaaren oud, toen hij, in het gevolg van den Graave van NIEUWENAAR, omtrent *Steinfort*, zeer zwaar beschonken zijnde, van zijn paard viel, en zig zo zwaar bezeerde, dat hij kort daarna overleed, in 't Jaar 1578. Behalven zijne aantekeningen, op gemelde Dichtstuk, die hij, in het 29 Jaar zijns ouderdoms, in 't licht gaf, heeft hij ook eenige *Grieksche* vaerzen nagelaten, die te vinden zijn in de aantekeningen van DOUZA op TIBULLUS. Meer an-

andere onuitgegeven werken van hem, worden te *Leiden*, in de Boekzaal der Academie, bewaard.

TESSIER, *Eloge*, tom. 3.

FALAIS of FELLAIS, is het laatste Dorp, onder de redemptie van *Staats-Braband*, liggende (gelijk alle de anderen) ook wel op den *Luikschen* Bodem, maar aan de grenzen van *Namen*, aan de Rivier *Mehaigne*, waar door deeze Provinsie, van 't gebied van *Luik*, gescheiden word. Dit *Falais* is meer een Vlek dan een Dorp, als zijnde groot en volkrijk. De Heer FRANCOIS MARIA FILIPS, Graaf van *Pontij*, enz is thans eigenaar van dit Vlek, welk Jaarlijks, voor redemptie, opbrengt 384 gulden.

FAMA, (*Heer van*) maakte zig, in de maand Junij, van 't Jaar 1572, zeer vermaard, door het inneemen van *Valenchien*; doch zijne magt te gering zijnde om die Stad te konnen houden, moest hij dezelve den *Spanjaarden* weder inruimen. Het voornaamste dat hem verhinderde, was, dat hij het Kasteel niet te gelijk met de Stad had konnen bemagtigen. Het was rijklijk met *Spanjaarden* voorzien, en werd nog daarenboven versterkt, door JOHAN de MENDOZA; 't welk onder de bende van den Heere VAN FAMA zodanigen schrik veroorzaakte, dat zij, voor dat ze werden aangevallen, de Stad verlieten, en die aan de *Spanjaards* inruimden.

BOR, *Nederl. Beroerten*, VI. Boek, fol. 275.

FAMARS, (CHARLES DE LEVIN, *Heer van*) werd, in het Jaar 1580, Gouverneur van *Mechelen*. TEMPEL, Heer van *Corbeek*, Gouverneur van *Brussel*, had aan de Staaten Generaal kennis gegeeven van den toestand der Stad, met aanwijzing van het geen daarop kon ondernomen worden, en 't geen hij hoopte, wel ten uitvoer te zullen kunnen brengen. De Heer van CORBEEK, daarop last ontvangen hebbende,

kwam

kwam met den Heer VAN FAMARS, en J. NORRITS, Kolonel onder de *Engelschen*, met een deel volks, zo te voet als te paard, bij een vergaderd uit *Brussel*, *Lier* en *Vilvoorde*, in den vroegen morgen, voor *Mechelen*. Een Burger, genaamd Capitein GOVAERT, had de nachtwagt gehad aan de *Brusselsche* Poort, en het volk zeer vroeg van daar doen trekken. De *Engelschen* maakten, aan de andere zijde van de Stad, een groot alarm, om het volk derwaards te lokken, terwyl het volk van de Heeren van CORBEEK en FAMARS, met ladders, de vesten aan de *Brusselsche* Poort beklommen. Daar binnen geraakt zijnde, begaven-ze zig terstond naar de markt, alwaar de Burgers in grooten getale vergaderd waren. Onder deeze bevond zig zeker Broeder PETER LUPUS, Provinciaal der *Carmeliten*, geheel in het harnas; welke LUPUS voorheen bewerkt hadt, dat *Mechelen* zig van de Unie onttrokken had. Op dit tijdstip had hij weten te bewerken, dat twee hondert *Albaneesen*, in der haast, waren binnen gelaten. Lang verweerden zij zig, door hulp van deeze, tot dat Broeder LUPUS, aan het hooft van dezelven, gekwetst werd, en dood ter nederviel; wordende dus zijne hoop, om Bisschop van *Namen* te worden, geheel en al verijdelt. Eene menigte Burgeren insgelijks gesneuveld zijnde, redden zig de soldaaten met de vlugt; en dus bleeven de Heeren van CORBEEK en FAMARS meesters van de Stad. De eerstgemelde stelde alle de procesfen, de Inwoonderen van *Holland* betreffende, in handen van de Staaten dier Provintie; waar voor hem eene vereering van 24000 guldens gedaan werd. Ook werd de Heer VAN FAMARS tot Gouverneur der Stad aangesteld; waarna hij al wat hem mooglijk was aanwendde, om de zaaken in eene behoorlijke order te herstellen. Hij voerde het bevel, tot in het Jaar 1585. Zeer zwaar werd, in dit Jaar, door de belegering van *Antwerpen*, *Mechelen* door hongersnood geprangd. Geen hoop op ontzet voor hande zijnde, vond de Heer VAN FAMARS zig genoodzaakt, de Stad te verlaaten; na, echter, vooraf, van de Burgerij, zo voor zig zelven, als voor de 12 vaandelen soldaaten, eene maand soldij geëischt te hebben: deeze aan hem voldaan zijnde, stelde hij de Stad in handen van den Marquis VAN-

REN.

RENTI, en begaf zig, met de zijnen, naar *Holland*. In het Jaar 1589, bevond FAMARS, zig binnen *Heusden*, en schreef van daar, den 7 Augustus, brieven aan zijne Excellentie Prinse MAURITS, met verzoek om onderstand van volk en geld, alzo hij de tijding bekomen had, van eene spoedige versterking, welke de vijand bekoomen zoude. Aan dit verzoek werd ook daadelijk voldaan, en hij daar door in staat gesteld om de gevreesde muiterij niet alleen te voorkoomen, maar ook dapperen tegenstand aan de vijanden te kunnen bieden. Voor 't een en ander werd hij naderhand, door de Staaten, plegtig bedankt.

Op den 18 Junij van het Jaar 1592, kwam de Heer VAN FAMARS, met 9 vaandelen Ruiters, van *Coeverden* terug, in het Leger voor *Steenwijk*. Hier berigtte hij, dat de weg naar *Coeverden* zeer goed was; dat men ook het geschut, te water, zo nabij zoude konnen aanvoeren als men begeerde; dat het land zeer bekwaam was, om het Leger op het zelve neder te slaan; dat de eenigste zwarigheid bestond, in het aanbrengen van mond- en krijgsbehoeften, enz. In het beleg voor *Oortmarsum*, alwaar deeze dappere held, als Generaal van de Artillerij, het bevel voerde, was hij de eenigste, welke aldaar sneuvelde; dit ongeval gebeurde op den 30 van Julij. Sedert het Jaar 1566, dat is, van dien tijd af, dat het verzoekschrift der Edelen aan de Gouvernante was aangebooden, had hij de wapenen, ten dienste van den Staat, gedraagen. BOR zegt dat hij was een vroom Edelman, en gedeputeerde van de zaam verbondene Edelen.

Zie BOR, 14, 20, 26 en 29 Boek.

FARMSUM, oudtijds *Firmesheim*, *Fermeshem* en *Farmessum* genaamd, ligt in het Oosterkwartier, *Oostergoo*, aan de zuidzijde van de Rivier de *Fivel*, niet verre van derzelver uitwatering, in den mond der *Eems*, en zo nabij *Delfzijl*, dat het genoegzaam onmiddelijk daar aan paalt.

Het is een groot en aanzienlijk Dorp, zijnde de Gereformeerde Gemeente aldaar de aanzienlijkste en talrijkste van de geheele Klassis van *Appingadam*. Ten oosten van de Kerk staat

het

ALEXANDER FARNEZE.

het Slot *Ripperda*, zijnde het Stamhuis van dat aloud en aanzienlijk Geslacht, het welk deeze Heerlijkheid voortijds bij erfrecht bezat; doch waar uit het, daarna, benevens eenige andere onderhoorige Dorpen, overgegaan is tot het Geslacht van RENGERS. De tegenwoordige bezitter is, de Heer LAMBERT SCOTTO, Baron RENGERS *van Farmsum*. De Kerk van dit Dorp is vrij groot en van een Orgel voorzien. In de *Roomsche* tijden was dezelve een Kollegiaale Kerk, van Kanunniken, welke een Deken aan hun hoofd hadden, die, als Landdeken, te gelijk het gezag over eenige nabuurige Kerken oeffende.

Tot de gemeenschap van *Farmsum*, behooren mede de Buurtschappen, *Geveswaar*, *Amsweert* en *Tuukweert*.

Zie *Oudheden van Groningen*, bl. 127; BACHIENE, *Geographie*, bl. 210.

FARMSUM, een Adelijk Huis, in de nabuurschap van *Uiter-Huizen-Meden*, in de *Groninger Ommelanden*.

FARNESE, (ALEXANDER) of FARNESIUS, een naam zo vermaard in de Geschiedenisfen der *Nederlanden*, dat wij nodig oordeelen, eerst het Geslacht, en daarna de persoonen, daar uit voortgekomen, in zo verre zij tot deeze landen betrekking gehad hebben, te leeren kennen.

Het Huis of Geslacht van FARNESE, heeft, sedert bijna twee honderd Jaaren, Hertogen van *Parma*, *Piacenza* en *Castro* voortgebragt; zijnde dus zeer oud en edel: zijnen grootsten luister is het verschuldigd aan ALEXANDER FARNESE, naderhand bekend onder den naam van Paus PAULUS DEN III. 'Er zijn 'er, die meenen, dat het uit *Duitschland* afkomstig is. Doch waarschijnlijker is het, dat het Geslacht van FARNESE oorspronglijk is uit *Toskanen*, daar het Kasteel van *Farneto*, niet verre van *Orvieto*, namaals verandert in *Farnese*, aan 't geheel den naam gegeeven heeft. PETRUS FARNESE, de eerste van dien naam, was Burgemeester te *Orvieto*, in de Jaaren 1027 en 1037. Hij nam de verdediging van den Stoel

van *Rome* op zig, tegen de Keizerfchen, en verkreeg groote achting. PETRUS FARNESE DE II leefde in het Jaar 1099; deeze is geweest Burgemeester, en Kolonel onder de Kerklijke Ruiterij. In het Jaar 1164 liet hij, als opvolger in alle zijne ampten, na, zijnen Neef PRUDENTIUS, wiens zoon, PETRUS FARNESE DE III, zijn opvolger, en Burgemeester te *Orvieto* geweest is, in 't Jaar 1174. Deeze laatfte hernam *Montepulciano*, hun voorheen ontnomen. Zijn vader was PEPO, een groot Krijgsman, Burgemeester in het Jaar 1183. Zijn broeder, RAINUNTIUS, volgde heur in alle zijne waardigheden op. PEPO's zoon, RAINUTIUS DE II, was Hoofdbevelhebber over alle de troepen van den Kerklijken Staat, en fneuvelde in het Jaar 1288. NICOLAAS FARNESE, deszelfs broeder, nam de wapens voor den Kerklijken Stoel, en voor KAREL VAN ANJOU, op. *Orvieto* kwam daarna onder beftier van PETRUS DE FARNESE DEN IV, wiens broeder GUIDO Bisfchop van die Stad was. PETRUS DE V van dien naam, was Generaal van de Republiek van *Florence*, en nam, in het Jaar 1360, *Piza* in: Hij leefde nog in het Jaar 1388. RAINUTIUS FARNESE DE III, was Generaal van *Siena*, in het Jaar 1416; van *Florence*, in het Jaar 1424; van de Kerklijke troepen, in het Jaar 1432. Paus EUGENIUS DE IV befchonk hem met de gouden roos. PETRUS LUDOVICUS FARNESE, zijn zoon, trouwde JOHANNA GAETAN DE SERMONETA, bij welke hij teelde ALEXANDER FARNESE, naderhand Paus PAULUS DEN III.

Eer hij den Pauslijken Stoel beklom, was hij gehuwd geweest, en had gehad tot Echtgenoote, CONSTANTIA (welke hij toen ter vrouwe gaf aan BIOFORCE DEN III, Graave van *S. Flore*) die hij hem broeder werd van PETRUS ALOISIUS, door hem tot Hertog van *Parma*, *Piacenza* en *Caftro* verheven, doch, om zijn flegt gedrag, in het Jaar 1547, te *Piacenza* vermoord. Van hem bleeven na drie zoonen: ALEXANDER, OCTAVIO en RAINUNTIUS, van welke de eerfte en de laatfte Kardinaalen en de tweede Hertog geweest is. Behalven deeze drie zoonen, had hij eene dogter, VICTORIA genaamd, gehuwd aan GUIDOBALD, Hertog van *Urbino*, die eenen zoon HORATIUS had, welke zonder erfgenaamen, in het beleg van *Hesdin*, fneuvelde. Het Geflacht van FARNESE is verder voortge-

geplant, door OCTAVIO, die, in het Jaar 1586, ſtervende, naliet ALEXANDER, Hertog van *Parma*, wiens zoonen waren, RAINUTIUS en ODOARDUS; welke laatſte Kardinaal, en de eerſte zijn opvolger in het Hertogdom was. Hij had twee zoonen, die beiden ſtom en doof waren. Zijn Staatsopvolger ODOARD ſtierf in het Jaar 1646. Onder zijne zoonen, zijn RAINUTIUS DE II en ALEXANDER, inzonderheid beroemd geweest. De laatſte was *Spaanſche* Generaal, en Gouverneur der *Nederlanden*, van het Jaar 1660 tot 1682, en is, in het Jaar 1689, ongehuwd geſtorven, nalaatende drie natuurlijke kinderen: een zoon en twee dogters. RAINUTIUS DE II was de vader van ODOARDUS, die vóór hem geſtorven was, in het Jaar 1693, en van FRANCISCUS. Uit den voornoemden ODOARDUS is nagebleeven eene dogter, ELISABETH genaamd, die, in het Jaar 1714, trouwde met FILIPS DEN V, Koning van *Spanje*.

FARNESE, (ALEXANDER) Kardinaal, Aardsbiſſchop van *Avignon* en *Montreal*, Bisſchop van *Parma*, enz. was een zoon van PETRUS ALOISIUS FARNESE, en kleinzoon van Paus PAULUS DEN III, gebooren te *Rome*, den 7 October, in het Jaar 1520. Paus CLEMENS DE VII ſchonk hem, onder verſcheiden Kerklijke bedieningen, ook het Bisdom van *Parma*. Op onderſcheidene tijden is hij geweest Bisſchop van *Masſa*, *Spoleto*, enz. Aartspriester van *St. Maria Maggiore*, en van *St. Pieter*, te *Rome*; Proost van *Wisburg*. Reeds in het 14 Jaar zijns ouderdoms, werd hij, door zijnen grootvader, tot het Purper verheven. Zijn doordringend verſtand en groote bekwaamheden deeden dien zelfden Paus beſluiten, hem, als Gezant, naar *Frankrijk* te zenden, om tegenwoordig te zijn bij de zamenkomst, die aldaar, in 't Jaar 1539, tusſchen Koning FRANCOIS DEN I en Keizer KAREL DEN V, ſtond gehouden te worden. Den Keizer naar de *Nederlanden* gevolgd zijnde, moest hij de geringe trouw van dien Vorst, kort daarna, ondervinden, en naar *Italie* wijken. Te *Genua* voegde hij zig weder bij hem, en overreedde hem tot een mondgeſprek met den Paus, dat gehouden werd, in het Jaar 1543, te *Buſetto*, gelegen tusſchen *Parma* en *Placenſa*. Twee Jaaren daarna was hij op den Rijksdag te *Worms*, en gaf zig veel

moeite, tot de opening van de Kerkvergadering te *Trente*, die op den 13 December van dat Jaar eenen aanvang nam. Ten tijde des overlijdens van zijnen grootvader Pausse PAULUS DEN III, was hij te *Rome*, gelijk ook bij de verkiezing van JULIUS DEN III, die tot de Pauslijke waardigheid verheven werd, den 8 Februarij, in het Jaar 1550. Schoon deeze veele verpligting had aan den Kardinaal, verbond hij zig, echter, met den Keizer tegen *Parma*; waarom FARNESE raadzaam oordeelde, naar *Avignon* te wijken; van waar hij niet dan na den dood van JULIUS DEN III, in het Jaar 1555, naar *Rome* terug keerde, daar hij toen MARCELLUS DEN II op den zetel vond, die hem als zijnen vriend ontving. MARCELLUS kort daarna overleden zijnde, was hij voorzitter in 't Conclave, door 't welk Paus PAULUS DE IV verkooren werd: onder de Regeering van deezen, gelijk ook van andere volgende Pausfen, werden FARNESE's verdiensten zeer hoog geacht. Onze ALEXANDER FARNESE, die veele achting had voor alle geleerden, is gestorven den 2 Maart van het Jaar 1589. en werd begraaven in de Kerk van de Paters Jesuiten te *Rome*, daar hij zelve de stichter van was. Zijn Grafstede, van rood marmer, is nog heden te zien, voor de trappen van het groot Altaar.

AUBERY, *Hist. des Card.* THUANUS.

FARNESE (ALEXANDER) Hertog van *Parma* en *Florence*, zoon van OCTAVIO FARNESE, en van MARGRETA, natuurlijke dogter van Keizer KAREL DEN V. Men zegt, dat hij, van der jeugd af aan, meer zucht tot allerlei lichaamsoeffeningen dan tot de geleerdheid deed blijken. Voor het grootst gedeelte aan het *Spaansche* Hof opgevoed zijnde, was hij in blaakende gunst bij Koning FILIPS, die hem ook behulpzaam was, in zijn Huwelijk, met de *Portugeesche* Prinses MARIA, het welk, in het Jaar 1566, te *Brussel*, voltrokken werd. Hierna bragt hij eenige Jaaren in *Italie* door, en wel tot aan het Jaar 1571, wanneer die verbaazende toerusting ter Zee tegen de *Turken* gemaakt werd. Hij woonde den slag van *Lepanto* bij, en maakte zig meester van een der vijandelijke

Sche-

Schepen. Zulk eene naauwe vriendschap onderhield hij met Don JAN VAN OOSTENRYK, dat deeze, bij de aanvaarding van de Regeering over de *Nederlanden*, FARNESE steeds bij zig begeerde te hebben, en in de gewigtigste zaaken zijnen raad opvolgde; zo dat hij, na het overlijden van Don JAN, in het Jaar 1578, tot deszelfs opvolger, zonder eenige de minste moeite, benoemd werd, en geduurende den tijd van 14 Jaaren de Landvoogdijschap bekleedde. In den aanvang van zijn bewind, verzoende hij *Artois*, *Henegouwen* en een gedeelte van *Vlaanderen* met *Spanje*, en deed dezelve van de *Spaansche* troepen ontruimen. In het Jaar 1579 overmeesterde hij *Maastricht*; doch de belegering daarvan koste niet alleen veel volk, maar ook hem zelven een zwaare krankte; waar door hij, een geruimen tijd, buiten staat bleef, iets van belang te kunnen onderneemen. *Kamerijk* werd te vergeefsch belegerd; doch *Doornik* viel in zijne handen, kort na dat de zijnen *Breda* overrompeld hadden. Tot groot genoegen van den Koning, wist hij de afgevallene Provintien, die het met hem hielden, te overreden tot het weder inneemen van vreemde troepen, waar mede hij, in het Jaar 1582, optrok tegen de *Franschen*, onder den Hertog VAN ANJOU. In het volgende Jaar maakte hij zig meester van *Duinkerken*, *Nieupoort*, *Wijnoxbergen* en *Dixmuiden*, en in het Jaar 1584, ten deele door geweld, ten deele door list, van *Gent*, *Brugge* en *Iperen*. Niets scheen nu overig, dan het beleg van *Antwerpen*, waar toe hij zeer groote toebereidzelen maakte, en het eens begonnen hebbende, zo aanhoudend voortzette, dat hij, na een rond Jaar de Stad bezet gehouden te hebben, dezelve bemagtigde, op den 1 Augustus van het Jaar 1585.

Kort daarna werd hem, uit *Spanje*, de Ridderorde van het Gulden Vlies toegezonden. Dewijl hij aldaar sterk had aangehouden op de ontruiming van *Placenza*, werd hem zulks, uit aanmerking van zijne diensten, toegestaan: hoewel, volgens anderen, dit eerst geschied is, na den dood van OCTAVIUS, in het Jaar 1586 voorgevallen. In dit zelfde Jaar mengde hij zig in den *Keulschen* Oorlog, en nam, op aanhouden van den nieuwen Keurvorst ERNEST, *Nuijts* stormenderhand in. Naar *Vlaanderen* wedergekeerd zijnde, werd de Vesting *Sluis*, in

het Jaar 1587, door hem veroverd. Het volgende Jaar was voor hem niet zo gunstig: want de onderneeming der zo genaamde *onoverwinnelijke Spaansche Vloot*, tegen *Engeland*, zullende onderſteunen, en in gevalle van eene landing, als Generaal, het gebied voeren, had hij, voorheen, de *Engelschen*, door onderhandeling tot vrede, in ſlaap zoeken te wiegen, en te *Duinkerken*, alle de noodwendigheden voor de verwacht wordende Vloot, en ter overvoering van het gantſche heir, met platboomde vaartuigen, doen in gereedheid brengen. Doch alle deeze maatregelen mislukten, en de gantſche Vloot, gelijk bekend is, onderging eene genoegzaame vernieling. Want, behalven den gegeeven last, om zonder vereeniging met PARMA niets te onderneemen, vernam hij daarenboven, volgens ingekomen berigt van den *Spaanſchen* Admiraal te *Duinkerken*, dat de gegeevene bevelen niet alleen zeer gebrekkig volvoerd waren, maar vond zig zelven daarenboven, door de *Nederlandſche* Vloot, zo naauw ingeſloten en bezet, dat het hem onmogelijk was, in Zee te kunnen loopen.

In *Spanje* werd hem dit ten kwaadſten geduid, en de geheele mislukking aan zijne traagheid toegeſchreeven; eene beſchuldiging, nogthans, welke in 't geheel geenen grond had. Ook mislukte hem, in dat zelfde Jaar, zijn aanſlag op *Tholen* en *Bergen op den Zoom*; waarbij nog kwam dat zijn meeste Krijgsvolk verliep, wegens wanbetaaling. Eenige voornaame *Spanjaarden*, die bij hem waren, ſpraken niet alleen, maar ſchreven zelfs ten zijnen nadeele, over zijne bedrijven, aan het Hof van *Spanje*, even als of hij, al te driftig tot het overrompelen van *Engeland*, den vredehandel, tot groot nadeel van de Vloot zelve, had afgebroken, en eenen toeleg had gemaakt op de Regeering over de *Nederlanden*. Van dit alles, door de Infante, die hem zeer beminde, heimelijk bericht uit *Spanje* ontfangen hebbende, trok hij het zelve zig zo zeer ter harte, dat hij, in het Jaar 1589, zeer krank werd, en de wateren te *Spa* moest gebruiken. De Koning, zijnen dienst niet konnende ontbeeren, nam, echter, zijne verontſchuldiging aan, en gaf hem last, de *Ligue*, in *Frankrijk*, te onderſteunen. Dat bevel des Konings

nings moest worden opgevolgd, schoon hij zeer ongaarne zag, dat de *Nederlanders* hier door lugt kreegen, en de reeds gemaakte voordeelen in gevaar zouden gesteld werden. In het begin van het Jaar 1589, eene heimelijke bijeenkomst, met den Hertog VAN MAINE gehouden hebbende, maakte hij, geduurende den geheelen winter, en een gedeelte van den volgenden zomer, de nodige bestelling; trok daarop, in de maand Augustus, van het Jaar 1590, met een aanzienlijk Leger, naar *Frankrijk*, noodzaakte den Koning het beleg van *Parijs* optebreeken, en nam daarop *Corbie* stormenderhand in. Het misverstand, tusschen hem en den Hertog VAN MAINE, was, echter, oorzaak, dat in 't vervolg niet veel verrigt kon worden: waarom hij, op het einde van het Jaar, agt duizend *Franschen* agter laatende, naar *Vlaanderen* terug keerde. Zijne afweezigheid was den *Spanjaarden* zeer nadeelig geweest, vermids de vijandelijke partijen tot aan *Brussel* toe stroopten, en Prins MAURITS, de eene plaats voor, en de andere na, bemagtigde. Op uitdrukkelijk bevel van het *Spaansche* Hof, moest hij, met het einde van het Jaar 1591, wederkeeren naar *Frankrijk*, om *Rouaan* te ontzetten. Op zijnen weg derwaarts, deed hij, tot meerder zekerheid, zig de Stad *Fere* inruimen, en hield, verscheidene maalen, een mondgesprek met den Hertog VAN MAINE; daar de oogmerken des *Spaanschen* Konings, tot bijstand der *Ligue*, niet dan mistrouwen in de *Franschen* verwekten. PARMA, dus zelfs in de minste onderneeming, tegen het Koninklijk Leger, door DE MAINE, geduurig wederstreeft wordende, werd *Rouaan* wel ontzet; doch FARNESE was vooraf genoodzaakt, *Caudebek* weg te neemen, daar hij met een schoot door den arm gewond werd. Met moeite, vond hij grond voor een Legerplaats, om die Stad te dekken, en de nodige levensmiddelen te verkrijgen. Terwijl hij, intusschen, veel afbreuk door de Koninklijke troepen leed, werd hij gedwongen tot een gevaarlijke marsch, over de *Seine*, naar *Parijs*, op welke de Koning hem ligtelijk geheel had kunnen overhoop werpen; doch die, echter, zo gelukkig uitviel, dat hij 's Konings Leger, zonder het minste nadeel, ontkwam. In Junij van 't Jaar 1592, keerde hij, onpasselijk zijnde, naar de *Nederlanden*, en gebruikte wederom de wate-

 ren

ten te *Spa*. Vervolgens ondernam hij een vergeefſchen aanſlag op *St. Quintijn*, en rustte zig, op nieuw, toe naar *Frankrijk*. Ten dien einde naar *Arras* gereisd zijnde, nam zijne zwakheid zodanig de overhand, dat hij, den 22 November, of volgens anderen, den 4 December, des Jaars 1592, den geest gaf; nog dien zelfden dag had hij te paard gezeten, en verſcheidene bevelen afgevaardigd. Zijn lijk werd naar *Italie* gevoerd.

Zijne onpasſelijkheid word inzonderheid toegeſchreeven aan het verval der *Spaanſche* zaaken in de *Nederlanden*; en bijzonder daaraan, dat de ſchuld aan hem werd geweeten; of, volgens anderen, dat eenige *Spanjaarden* hem ten laatſte niet meer vertrouwende, meenden, dat hij zig zelven tot Heer van de *Nederlanden* wilde opwerpen, of ten minſte den Oorlog zo lang ſleepende zogt te houden; en dat hij daarom heimelijk vergeeven zouden zijn: van dit laatſte, echter, na dat zijn lijk geopend was, werd geene de minſte blijk gevonden. Die onpartijdiger over hem geoordeeld hebben, zeggen, dat hij was een dapper, ſtandvastig, voorzigtig, welſpreekend en minzaam man.

Niettegenſtaande zijn lijk, in eene maale gepakt, naar *Spanje* gezonden was, werd nogthans zijn uitvaart te *Brusſel*, met groote pracht en ſtaatſie, gevierd: dit zelfde geſchiedde in verſcheiden Steden van *Italie*, inzonderheid te *Rome*, den 3 April, in het Jaar 1593. Door den raad en het volk aldaar, als zijnde zijne Geboorteplaats, werd hem een marmeren Praalbeeld opgeregt, met een opſchrift tot zijnen zonderlingen roem en lof, en daar nevens een Tafreel van zeer ſchoonen ſteen, in welken, in het *Latijn*, eenige regels ſtonden uitgehouwen, waarvan de vertaaling dus luidt.

„ ALEXANDER FARNESIUS, *zoon van* OCTAVIUS, *Hertog van Parma en Placenza den* III, *door* FILIPS, *Koning van Spanje aangeſteld, om te Gouverneeren de Nederlandſche Provintien, die gehoorzaamheid weigerden. Heeft de ſterke Stadt* Maaſtricht *met geweld ingenomen.* BIRON *in een veldſlag overwonnen.* Duinkerken, Gent, Brugge, Yperen, Dendermonden, Brusſel, Sluis, *en veel meer andere Steden geweldadig overmeesterd; of tot overgave gedwongen.* Antwer-

werpen, *voor menschelijke kracht bijna onwinbaar, gelegen op de Rivier de Schelde; rondsom met groote werken magtig bezet, overwonnen. Nuijts, van hem vermeesterd zijnde, heeft hij den Aardsbisschop van Keulen wedergegeeven. Alle de Nederlanders, woonende op het vaste land, wedergebracht onder de gehoorzaamheid van den Koning, en de H. Roomsche Kerke. Om deeze en andere zijne dappere daaden, is hij van den Roomschen Raad en het volk, vercierd met den tijtel van Opperften* Imperator (*Veldheer*) *als waardig de Thriumphe der oude Romeinen; die zo hij ze niet te boven gegaan heeft, ten minste is gelijk geweest.*"

Hoe groot hij ook ware, heeft hij, nevens andere grooten, meer dan eens, den veranderlijken aart der Vorsten moeten smaaken. In den aanvang zijner bedrijven, beminde FILIPS hem zo sterk, dat de Hovelingen daar over schaamrood werden. Een van hen lei een brief in de Koninklijke Kamer neder, met het opschrift: *aan zijn Catholijke Majesteit, nu in dienst van den Hertog van Parma.* Op zekeren tijd met den Koning wandelende, struikelde hij over een steen; waarop een der Hofnavren zeide: „ Zie wel toe; want zo gij eenmaal op uw neus komt te vallen, zult gij niet ligt weer opstaan:" waarop de Koning antwoordde: *Indien hij valt, willen wij beiden vallen, op dat de een den anderen ophelpe.*

Hoe zeer, echter, FILIPS hem naderhand wantrouwde en haatte, is genoeg bekend. Men zie van hem verder: HOOFT; BOR; VAN METEREN, en andere Historieschrijvers van zijnen tijd.

FARNESE, (OCTAVIO) Hertog van *Parma*, zoon van PETRUS ALOISIUS, vader van ALEXANDER, zo even gemeld, en Neef van Paus PAULUS DEN III, werd gebooren in het Jaar 1524. Gemelde Paus bewerkte het huwelijk tusschen hem en 's Keizers natuurlijke dogter, MARGRETA, weduwe van ALEXANDER DE MEDICIS, en naderhand Gouvernante der *Nederlanden.* Dit huwelijk, schoon tegen den zin der bruid, om reden dat OCTAVIO toen nog slegts 13 Jaaren oud was, werd, echter, op aandrijving van den Paus en den Keizer, voltrokken;

ken; staande beiden 'er even sterk op, dat het met grooten luister zou gevierd worden. Weinig baatten de klagten der bruid, die voortbragt, hoe zeer men haar mishandelde, met haar, toen zij pas twaalf Jaaren oud was, te doen trouwen aan een sterk volwassen man, van zevenentwintig Jaaren; en nu zij volwassen was, haar een kind van 13 Jaaren optedringen. Ook duurde het eenige Jaaren, eer zij haaren afkeer tegen hem overwon. Octavio volgde, in het Jaar 1541, den Keizer naar *Algiers*; een bedrijf, 't welk de eerste vonken van liefde in het hart zijner Gemaalinne deed ontbranden. Want toen het gerucht liep, dat hij gesneuveld was, betrouwde het haar, dat hij, om haare wrevelmoedigheid te ontgaan, dien togt ondernomen had. Na zijne terugkomste, verzoenden zij, en leidden een genoegelijk leeven. Ook verliep 'er geen Jaar daarna, of zij baarde hem twee zoonen voortgebracht. Octavio werd, ten zelfden tijd, met het Hertogdom van *Parma* en *Placenza* verrijkt. Naderhand begaf hij zig in dienst des Keizers, tegen de *Franschen*. Tot het Jaar 1559, in den Oorlog in de *Nederlanden* gediend hebbende, keerde hij naar *Italie*, laatende zijnen zoon Alexander bij Koning Filips. Ter belooning van zijne gedaane diensten begeerde hij niets anders, dan het Hertogdom *Placenza* ontledigd te zien van het *Spaansche* Krijgsvolk. Maar Filips hier toe niet kunnende besluiten, en het ook niet raadzaam agtende te weigeren, bood hem, in de plaatze daarvan, aan, zijne Gemaalinne de Regeering der *Nederlanden*, als Gouvernante, te willen opdraagen. Octavio, in de verbeelding van zig daar door te noodzaaklijker bij Filips te zullen maaken, nam de aanbieding aan. Doch Filips, om hem in bedwang te houden, bedong dat de jonge Alexander ten zijnen Hove moest worden opgevoed; met belofte, kort daarop aan hem gedaan, den Hertog verder genoegen te zullen geeven. Margreta vertrok hierop herwaards, en werd, zo door den Koning en haaren Gemaal, als door 's Lands Staaten, allerplegtigst ingehaald, en in die waardigheid gesteld. Octavio de Farnese vertrok hierop, nog in dat zelfde Jaar, naar *Italie*; hebbende alvoorens zijne Gemaalinne ten allersterkste aangeraaden, om bij den Koning aante-

drin-

dringen op het terug ontbieden van de *Spaansche* soldaaten. In het Jaar 1560, begon de Koning bedagt te zijn, om ALEXANDER, Hertog van *Parma*, in 't huwelijk te doen treeden. Zijn vader OCTAVIO had eerst het oog geworpen op de zuster van ALPHONSUS, Hertog van *Ferrara*; want hij oordeelde, dat de vriendschap van nabuurige Vorsten een steunzel voor den Staat was; de Hertogin nam 'er insgelijks genoegen in. Doch de Koning begreep het anders; hij wilde niet, dat hij met de *Franschen* zo naauw vermaagschapt zou zijn, en schreef, den 9 December van gemelde Jaar, aan de Hertoginne, dat hij al voor lang aan een huwelijk gearbeid had, tusschen ALEXANDER en de dogter van Keizer FERDINAND, hunner beiden oom. Doch FILIPS veranderde hier omtrent van gedachten, en liet zijne keuze vallen op MARIA, Prinses van *Portugal*, zijnde de dogter van EDUARD en van ISABELLA VAN BRAGANCE; 't welke ook door ALEXANDER en MARGRETA werd goedgekeurd. Op den 8 October, in het Jaar 1565, werd dit huwelijk, te *Brussel*, met groote pracht voltrokken; om de plegtigheid bij te woonen, was OCTAVIO zelf uit *Italie* derwaards gekoomen.

De Hertogin het bewind aan ALBA overgedraagen hebbende, werd, in het Jaar 1568, door haaren Gemaal, met uitsteekende pragt, in *Italie* ontfangen. Hij overleed te *Parma*, den 17 September, van het Jaar 1586.

Zie STRADA, *Nederlandsche Oorlogen*, I Deel, bl. 64, 65, 66, 69, 70, 128, 234, 236, 242, 435, enz.

FARMA, eene Staate, in *Friesland*, in de Grietenij *Barradeel*, onder *Firdgum*.

FATUM, eene *Friesche* Staate, in de Grietenij *Franekeradeel*, 1 half uur van *Tzum*, ten *Zuidoosten*.

FAUKELIUS, (HERMANUS) was, in het Jaar 1616, Gereformeerd Predikant te *Middelburg*, in *Zeeland*, alwaar hij in den

den dienst bevestigd werd, den 27 Junij, in het Jaar 1599. In dat Jaar werd hij, nevens anderen, beschreeven, ter bijwooning van de Kerklijke vergadering, welke te *Amsteldam* gehouden werd, om aantedringen op het houden van de Nationaale Sijnode. Men overwoog, op die vergadering, eene Resolutie, genomen bij de Staaten van *Gelderland*, ter zaake van de Kerklijke verschillen; in dezelve was goed gevonden en gelast, *dat haare Classe ten overstaan van het Hof, en ettelijke Gedeputeerden des Landschaps eenig bekwaam middel van accomodatie, was 't mooglijk, zoude beraamen, of dat anders de Heeren, bij voorraad, eene tusschenorder zouden beraamen.* Deeze Resolutie beviel niet aan de Kerklijken, die van oordeel waren, dat alles aan de Nationaale Sijnode moest onderworpen blijven. In het Jaar 1618, was hij een Lid der Provintiaale Sijnode van *Zeeland*, en werd door dezelve mede gedeputeert tot de Nationaale Sijnode, en vervolgens gelast, geene verdraagzaamheid omtrent de vijf *Artikelen*, en andere verschillen met de *Remonstranten*, voorteslaan, noch toe te laaten, zonder reces te neemen. In de tweede Sessie der Sijnode, werd FAUKELIUS, nevens ROLANDUS, gekooren tot *Assessor*; waarin de *Remonstranten* weinig genoegen namen, dewijl zij deeze beiden, zo wel als den President BOGERMAN, voor hunne sterkste partijen hielden. In de 12 Sessie werd hij mede benoemd tot eenen der overzetters van het Nieuwe Testament. Na het eindigen van de 42 Sessie, bragt FAUKELIUS, aan de gedaagde *Remonstranten*, de copijen van het verhandelde, en stelde hem de vragen van den President voor; welke hier in bestonden: „ of de *Remonstranten* verstonden, dat men zulke „ vrijheid, om hun gevoelen voortestellen, te verklaaren en te „ verdedigen, en andere gevoelens te bestrijden, behoorde „ toetelaaten, die met geene wetten van de Heeren Gedepu„ teerden Hunner H. Mog. ofte van de Sijnode bepaald om„ schreven waren, maar die alleenlijk hunne conscientien zou„ de houden billijk en genoegzaam te zijn." Terwijl de *Remonstranten* deeze vraagen afschreeven, om dat FAUKELIUS weigerde hun die te laaten, geraakte PYNAKKER met hem in gesprek; deeze klaagde over de hardigheid en onbillijkheid, die

die de Sijnode tegen de *Remonstranten* oefende, hen persende met ja of neen, in zo gewigtige stoffe, zonder tijd vergunning, te antwoorden. Waarop FAUKELIUS hernam, dat de *Remonstranten* de zaak te lang sleepende hielden, en het Land de groote kosten niet kon draagen. Waarop PYNAKKER hem toevoegde: „ dat die geen, die een toren wilde timmeren, „ te vooren de kosten moest berekenen. Kon het Land de „ kosten niet draagen, ware het beter de Sijnode nagelaaten. „ De Sijnode moest tot het afdoen van zo zwaare en verwarde „ zaaken tijd geeven, en zig de kosten getroosten." FAUKELIUS zeide daarop dat de zaaken geen uitstel konden lijden. *Dan moogt gij ons hebben thuis gelaaten*, zeide PYNAKKER. „ Men hadde de *Remonstranten* konnen thuis laaten," zeide FAUKELIUS daarop, „ wijl de Sijnode stof genoeg had, om „ hun te beoordeelen uit hunne geschriften; maar de Sijnode „ had de *Remonstranten*, ten overvloede en om welstaanshal„ ve, ontboden, om dat zij niet zouden schijnen, onverhoord „ veroordeeld te zijn."

Na het eindigen van de 123 Sesfie, op den 30 December, van het Jaar 1618, vertrok FAUKELIUS, nevens anderen, naar den *Haage*, om aan de Staaten Generaal rapport van het hier verhandelde te brengen, en derzelver nadere orders te vraagen. In de 128 zitting werd FAUKELIUS mede gecommitteerd tot het opstellender Canons; en naderhand, in de 165 Sesfie, benoemd tot Mede-Examinateur van de *Nederlandsche* Geloofsbelijdenisse. In de 174 Sesfie was hij tegenwoordig bij het nazien der Formulieren en toestemming der Leere; wordende hij al verder, in de 177 Sesfie, den 27 Maij, in het Jaar 1619, door de Sijnode gemagtigd, om, met en benevens den President BOGERMAN, den Schriba FESTUS HOMMIUS en POLYANDER, de Staaten Generaal, uit naam der Sijnode, te bedanken, voor de weldaaden, aan de Kerk beweezen, en de gemelde Staaten te verzoeken, derzelver toestemming, op derzelver besluiten, te willen verleenen en ten uitvoer doen brengen, enz. Dit deeden ook, drie dagen daarna, de Wethouders van *Dordrecht*. Tot een geschenk, boven zijn gewoon daggeld, zijn

de

de vier guldens, ontving thans FAUKELIUS eene fomma van driehonderd guldens.

Zie UITTENBOGAARD; TRIGLAND; BRANDT, II en III Deel; W. TE WATER, *Reformatie van Zeeland*, bl. 191.

FAVOLIUS. (HUGO) Zijn vader, FRANCISCUS genaamd, was geboortig van *Pifa*, in *Italie*; doch zijne moeder in *Zeeland*. HUGO, tot jaaren gekoomen zijnde, oeffende de Geneeskunde te *Antwerpen*, en was te gelijk een dichter, die in 't maaken van Heldenverfen niet ongelukkig flaagde. Zijne gedrukte werken zijn vijf in getal, die tusfchen het Jaar 1563 en 1584 in 't licht kwamen. Hij was een groot vriend van FRANCISCUS SONNIUS, Bisfchop van *Antwerpen*, in welke Stad hij ook overleed, den 10 Augustus, in het Jaar 1585, in den ouderdom van ruim 61 Jaaren. Toen hij op zijn uiterfte lag, maakte hij op zig zelven dit onderftaande Grafschrift:

Artis Apollineæ cultura infignis & ufu,
Phœbæi cultor carminis atque lijræ;
Pifano *genitore fatus*, *genitrice* Zelandâ,
Hugo Favoliacæ *follicitudo domus:*
Ætatis bis fex anno poft luftra fecundo
Conditur hoc tumulo, fpiritus aftra tenent.

Men leest nog heden dit Grafschrift, met zijnen fterftijd daar onder, in de Kapelle van de Kerk der *H. Maagd*.

Dat deeze FAVOLIUS geen gering dichter geweest is, blijkt uit het getuigenis van J. VAN BROEKHUIZEN, een bevoegd rechter, om iemands waarde te fchatten: dus luiden zijne woorden, in zijne aanmerkingen op PROPERTIUS: HUGO FAVOLIUS, *Poëta non proletarius, quem virum miror famæ effe tam obfcuræ, etiam apud noftrates, qui propius noffe debebant.*

REIGERSBERG, *Chronijk*; LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 57, enz.

FAY, (DU) was, in het Jaar 1588, Ambasſadeur van wegen den Koning van *Navarre*, zo bij de Staaten Generaal, en bij de Koninginne van *Engeland*, als bij de *Duitſche* Proteſtantſche Vorsten. Het Gezantſchap, welk' hij bekleedde, had zijnen oorſprong uit de *Ligue*, welke de Hertog VAN GUISE geſmeed had, tegen de *Hugenoten*. Om deeze *Ligue* te niet te doen, zogt de Koning een dergelijk verbond, ter beſcherming van de Religie, met de gemelde Mogendheden in ſtand te brengen. De Heer DU FAY kwam, in de maand Maij des gemelden Jaars, in *'s Hage*, en, na vertooning van zijne credentiaalen, deed hij, den 2 van die maand, de volgende Propoſitie, na voorgaande inleiding, van deezen inhoud:

„ Zijne Majeſteit, bidt ook hen luiden (de Staaten) dat zij continueeren in de goede affectie, die zij altijt hebben betoond, en dat zij verſekert kunnen zijn, dat in alle occaſien, alwaar hij middel zal hebben om hem te gebruiken, voor heurlieden, hij niet ſal ſpaaren, noch zijne onderdaanen, noch zijne middelen, veel min zijn eigen perſoon. En door dien, dat de aanſlagen van de gemeene vijanden, daaglijks waſſchen en vermeerderen, en dat zij trachten bij alle middelen, om hen te verſterken door alliantien, vrienden, volk en geld; zijne hooggemelte Majeſteit, hebbende in deeze generaale Oorlog, genoeg het principaal intrest, is gereſolveert, hen te ſtellen tegen het voorneemen der vijanden, ende te verſoeken de Vorſten en Staaten, doende Profesſie van de Religie, van gelijken te doen, en hen te ſaamen te vereenigen, met een contrarie Ligue, brengende alle haar lieder ſterkte in het gemeen, en voerende alle haare middelen te zaamen. Tot welken einden zijne Majeſteit, hem, aan de Koninginne van Engeland, en Proteſtantſche Vorſten, als ook aan de Staaten, heeft afgevaardigd, met verſoek in die vereeniging te treeden. En door dien zijne Majeſteit is verwittigd geworden dat gehandeld word, over eene vrede tusſchen den Koning van Spanje en de Staaten. Zo was hij mede gelast te vertoonen, aan de Heeren Staaten, van wegen den Koning, de gewigtigheit van ſodanig eene vrede, en het ongelijk dat men hem doen ſoude, bij aldien

men

men zonder noot en dwang de voornoemde vrede floot, wijl daar door alle de magt van Spanje, ten nadeele van de Religie tegen de Religie intevallen in de Landen van fijne Majefteit, zo als reeds door de magt van Parma gefchied was."

„ Dus was hij Heer DU FAY gelast, om te protefteeren, tegen alle de geenen, die tot vrede raden, waar door den val van de Kerke van Frankrijk moet veroorzaakt worden, en waar mede alle Kerken, en andere Landen haar kracht verliezen zullen. Hebbende dus hij daar tegen bij de Koninginne van Engeland geprotefteert."

„ Kunnende hoogstgedachte fijne Majefteit zig niet genoeg verwonderen, dat zij (de Staaten) hebbende zo veele middelen, zo veel geld, zo veel goede Steden, en van rondsomme bezet door de Zee, en daarenboven geenzints geperst, om te vreefen voor een Spaanfche Armade, dat zij zouden willen verftaan, tot een miferable en fchandelijke vrede, die hen niet dan fchade kan veroorzaaken. Dat zijn exempel van op Godt te betrouwen, hun moest aanmoedigen, hun vijanden klein te agten. Aangezien hij met zeer weinig Steden, geenzints te vergelijken met de haare, heeft geftreden 3 Jaaren lang, tegen magtige partijen, tegen Frankrijk en Spanje te zaamen, zonder hem een hand breet te laaten winnen, zonder tot hier toe, van iemant onderfteunt te zijn."

„ Biddende verder zijne Majefteit dat de Staaten gelieven indagtig te zijn, dat zij met geene Prinfe of Vorften, meer geintresfeert zijn, dan met hem, om dat zij te zaamen hebben eenen gemeenen vijand den Koning van Spanje, dus hoofd vijand der Proteftanten, voor welke hij meer meend gedaan te hebben dan iemant anders. Waarom dan de Koning fmeekt, dat de Staaten zig bij hem zullen voegen, dat zij, hem zullen zenden een Agent, om altoos goede Correspondentie te houden."

„ De groote toebereidzelen, die de vijanden maaken, noodzaakten zijne Majefteit, als ook het verlies van zijne Vloot, en de dood van de Prinfe van Conde, mij te gelasten, u van wegen zijne Majefteit te verzoeken, hem voor deeze reize te asfifteeren, met middelen, die hij zal proponeeren, aan de Gecommitteerden van de Heeren Staaten."

„ Dat

„ Dat doch de Staaten willen gedachtig te zijn, hoe dat zijne Majesteit altoos van zijne zijde betoond heeft, de genegenheid, om hun, na zijn uitterste vermogen te helpen." *Waarvan de bewijzen door* DU FAY *werden bijgebragt.*

„ Dat de Heeren Staaten, ook zullen gelieven te considereeren, dat de Koninginne van Engeland, en de Prinsen van Duitsland, veel minder geintresseert zijn, dan zij, en echter hebben dezelve zig in geenen deelen onttrokken."

„ Versoekende hij (*Heer* DU FAY) dat hooggemelte Heeren Staaten, zullen gelieven te raadpleegen, op de artikulen, zo kort als mogelijk, zijnde den tijd kostbaar, en hij noodzaaklijk zal moeten tegenwoordig zijn, op de vergadering der Protestantsche Prinsen, die met Pinxter staat gehouden te werden. Verzoekende verder voor hem in den zijnen oenen vrijen doortogt, enz."

De Staaten Generaal namen daarop, den 16 Junij, deeze volgende Resolutie.

„ De Staaten Generaal der vereenigde Nederlandsche Provintien, hebben aangehoord en verstaan, 't geene de Heer DU FAY, Ambassadeur des Konings van Navarre, mondeling heeft geproponeert, in haare vergadering en daarna schriftelijk overgegeeven. En hebbende insgelijks behoorlijk regard geslagen, op het rapport gedaan, door de Commissarissen, uit den raad van Staate, na hunne gehoudene conferentie, met den Heer Ambassadeur, op de pointen van zijne Propositie, bedanken voor eerst den Heer Koning dausent fout, voor het faveur ende goede affectie, die hij draagt, tot conservatie, en voorstand, van de waare Christelijke Religie, en insgelijks tot de welstand van de Landen, biddende zijne Majesteit daarin te wille volharden, met bijvoeging, dat zij altijd gereed zullen zijn, naar haar uiterste vermogen, zo merkelijke weldaad te erkennen, dat zij niet zullen nalaaten te continueeren, in haar goede Resolutie, tot conservatie en voorstant van de Christelijke Religie ende den Staat deeser Landen, met een vast vertrouwen, dat Godt Almachtig, zijne Majesteit en hen luiden, sal verleenen eenen gelukkigen uitslag, ter eere zijns naams, en tot vordering van sijn H. Woord."

„ Hebbende gemelte Staaten met groot genoegen, uit de voorsz. Propositie verstaan, de standvastige Resolutie van sijne Majesteit den Koning om niet alleen zijn eigene middelen te waagen, tegen de aanslagen van den gemeenen vijand, maar ook selve geresolveert is, als hebbende ongetwijffelt, de grootste intrest bij de gemeene saak, alle Koningen en Prinsen, doende Professie, van de Euangelische Religie, daartoe te nodigen, ten einde sij hen, door een Contra-alliantie te saamen vereenigen en verbinden, om alle haare krachten te saamen te voegen, tegen den algemeenen vijand, met middelen van defensie, en om ook andere daarin te doen treden; bedankende zijne Majesteit, voor zijn heldhaftige Resolutie, en ook voor hem, daar mede toe te nodigen, wenschende van gantscher herten, dat bij een Generaal en Christelijk verbond, van alle Koningen en Prinsen, Cheurvorsten en andere Heeren, en Republieken des H. Roomsche Rijx, geweeken van de Roomsche Religie, werden voorsien, en derselver rechtvaardige bescherming, tegen de onrechtvaardige en rampsalige aanslagen der gemeene vijanden. Gelijk sij ook gaarne souden zien, dat, de voorschreeven alliantie werde ten effecte gebracht, daar toe sij hen van haare sijde altoos willig en bereit sullen toonen, wel verstaande dat het geschiedde, met kennisse van de Koninginne van Engeland, ofte den Gouverneur Generaal van den Krijgsmagt, die sij deese Landen goedertierenlijk heeft vergunt, volgens het tractaat gemaakt tusschen haar hooggemelte Majesteit en de voorsz. Landen. Ten welken einde de gemelde Staaten, de Commissarissen, welke zij hebben goedgevonden, mitsen eersten te senden naar Duitschland, en aan den Koning van Denemarken, sullen ordineeren, met gemelde Heer Ambassadeur, te houden goede correspondentie, en hem, door alle doenlijke middelen, het verbond te helpen bevorderen."

„ Nopende het point van de vredehandelinge verhaald in de voorsz. Propositie, de voornoemde Staaten willen aan den hooggemelde Koning niet verswijgen, dat eenige maanden geleden, de Doorlugtigste Koningin van Engeland, hen beiden heeft doen voorstellen haare intentie, zo door den Heer Graave van Leycester, als naderhand, door haaren Ambassadeur Herbert,

dat

dat zij in vredehandeling wilde treden, met den Koning van Spanje of met den Hertog van Parma van zijnent wegen, en dat haare Majesteit verzogt heeft, dat de Staat, bij de haare eenige Commissarissen zoude voegen. Maar, dat de Staaten voorziende de swarigheid, en apparente perijckelen, die, door het sluiten van 't voorsz. Tractaat, stonden te vreezen tegen den Staat der Christelijke Kerke, niet alleen in deese Landen, maar ook in de nabuurige Rijken en Landen, hebben een Ambassade gesonden aan haare Majesteit, om haar de voorsz. particulen en swarigheden voor oogen te stellen, ende door alle middelen te arbeiden, om haar daar van aftebrengen en te beweegen, omme niet verder in het voorsz. Tractaat te procedeeren; ende bijaldien zij zo verre daar mede is voortgegaan, dat zij 'er niet toe zoude zijn te persuadeeren, om in sulke gevallen haar intentie nader te sondeeren, hoe men best, door het sluiten van sodanig Tractaat, de voorsz. Christelijke Religie en den Staat deezer Landen, met goede versekerheid zou conserveeren. En also Commissarissen het eerste point van haare Majesteit, niet en hebben konnen verwerven, maar alleenlijk haar intentie verstaan op het tweede, so beraadslagen nog eenige Provintien, op het rapport daar van gedaan, ende op de Propositie van de voorsz. vredehandeling, het welk een oorsaak is, dat de Staaten, noch niet generaalijk konnen verklaaren, wat bij alle de Provintien, op dit point generaalijk zal werden geresolveert. Doch hebbende Gedeputeerden, der particuliere Provintien, respectivelijk op de tegenwoordige vergadering, gecommitteert, gesonden aan haare Principaalen, de Propositie, van den gemelden Heer Ambassadeur, omme hen te informeeren, van de goede en heilzaame vermaaninge, van zijne Majesteit, omme op dezelve sulk inzicht te neemen, als de importantie van de zaake vereischt. Gelijk mede bij de Staaten Generaal, voor so veel in hen is, gedaan zal worden.

„ Ook is de gemelte Staaten wel bekend, hoe grootelijx de gansche Christenheid, en inzonderheid deeze Landen is geleegen, aan de conservatie van den Staat, van zijne Majesteit en de der Kroon van Frankrijk, hier bijgevoegd de goede vriend-

 schap

schap en faveur van dezelve; en om deeze oorsaak sullen zij, die gaarne haar heur vermogen adsisteeren, om zijne zo Christelijke als heldhaftige Resolutien te bevestigen ende te maintineeren. Maar also de vereenigde Nederlandsche Provintien, nu bijna 22 Jaaren lang zijn gehouden geweest in een geduurige swaaren oorlog, en nog tegenwoordig gedreigt worden met een veel zwaarder magt, en ook de deliberatie over den vredehandel zeer ontrust zijnde, en door groote oneenigheden en muitinatien gedreigd wordende, zo bevinden zig ook de Staaten deeser Landen, seer verloopen, en belast in het stuk van de Finantien en schattingen, en wel bijzonder in de zes laatste maanden; en ook bevonden, dat de tegenwoordig loopende lasten van den oorlog zeer zwaar zijn, dat het onmooglijk is sijne Majesteit de verzogte assistentie te doen, als zijne groote en gewigtige affaire vereisschen.

„ Niet te min acht neemende op sijne tegenwoordige Staat, en hoe veel de gemeene vijand der waare Christelijke Kerk uitrechte en vordere in heure aanslagen, tegens hem; so sullen de gemelte Staaten, met advijs van den Raad van Staaten, den hooggemelte Heer Koning adsisteeren, in conformatie van het inhouden van de acte en obligatie, daar van aan den voorn. Heer Ambassadeur overgeleverd, met een vast vertrouwen, dat zijn Majesteit, so door sijn eigene middelen, als met hulpe van de Koningin van Engeland en andere Christelijke Koningen, Princen, Ceurvorsten, enz. binnen 5 a 6 maanden sodanig Heirleger sal formeeren; dat met hulpe des Almagtigen, en der voorsz. middelen, de zaaken des Konings tot een gelukkige uitkomste zullen gebragt werden. So verwagten, dan de gemelde Staaten, dat mitte de voorsz. acte, ende obligatie ook sal eesseeren 't geene geproponeert ende geadviseert is, bij den Heere *Joan Immes* en Doctor *Gerard Voet*, die in den voorleeden winter, door den Heer Paltzgraave den Hertog Johan Casimir, om gelijke assistentie herwaards gezonden zijn geweest; gelijk het ook in de daat cesseert in regart van den tijd die verstreeken is. Versoekende gemelde Staaten, dat zijne Majesteit hem verseker wil houden, van de goede affectie ende adsistentie ten zijnen dienste, en in regard van dien de affairen dee-

deezer Landen, in zijne Koninklijke recommandatie te houden, enz. enz."

Resolutie van de Staaten Generaal,
den 16 Junij, van het Jaar 1588.

FATUM, eene *Friesche* Staate, in de Grietenij *Franekeradeel*, 1 half uur van *Tzum*, ten *Zuidoosten*.

FEDDES, (PETRUS) geboortig van *Harlingen*. Onbekend is het, of hij een Glas- of Tafreel-Schilder geweest zij; uit het bijwerk, rondsom zijn beeltenis in het koper gesneden, zou men het laatste besluiten, dewijl daar in palet en penceelen gevonden worden. Op den rand van de lijst staat PETRUS FEDDUS. *Pictor.* 1615, 't welk tevens den tijd aanwijst, waarin hij geleefd heeft. Ook heeft men van hem eenige gantsch niet onaartig geëtste prenten, gemerkt P. HARLINGENSIS.

FEENKEERENZIJL, een tweede Sluis, tusschen de Dorpen *ter Kaple* en *ter Horne*, in de *Friesche* Grietenij *Utingeradeel*.

FEENWOLDE of VEENWOLDE, een Dorp in *Friesland*, in de Grietenij *Dantumadeel*, onder het Kwartier van *Oostergoo*, hebbende dien naam bekoomen, van de daar bij geleegene Veenen. Voortijds stond, ten einde van dit Dorp, eene oude Kerk, die geheel vervallen is, en onbruikbaar was geworden. Hierom heeft men, in het Jaar 1648, een quart uur van daar, eene nieuwe Kerk gesticht, voor een gecollecteerde somme van 7120 guldens.

Reeds lang te vooren was deeze Gemeente, met die van *Akkerwolde* en *Marmerwolde*, gecombineerd geweest. Het getal der Huizen en Inwoonders van dit Dorp, intusschen, merklijk zijnde toegenomen, is hun, door de Staaten van *Friesland*, den 6 Maart, in het Jaar 1755, een eigen Leeraar toegestaan, en hebben de stemgeregtigde Ingezetenen, bij de de Kerk, een Pastoriehuis gestigt. Men vind 'er mede een Ge-

meente der *Doopsgezinden*, die bediend word door twee Leeraaren. Het Dorp heeft 33 stemmen.

BACHIENE, p. 1307.

FEERWERD, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, ten Noorden van *Farmsum*. In dit Dorp word het Regt geoeffend, door de Huizen ADUART en ALLERSMA.

FELDWERTH, weleer een oud Klooster der *Benedictijnen*, in *Fivelingo*, waarvan de Overste, reeds in de XII eeuw, den tijtel van Abt gehad heeft. Die van *Wirum* maaken 'er dikwils gewag van. De Heeren MEIJERS hebben die plaats lang bezeten, met den naam van *Feldwert* en *Oldeklooster*, Het legt vierdehalf gemeene *Duitsche* mijlen van *Groningen*, naar het Zuidoosten.

HALMA.

FEITH of FEITHIUS, (EVERARD) gebooren in de XVI. eeuw, te *Elburg*, in *Gelderland*. Na dat hij zig, eenige Jaaren, in de wijsbegeerte geoeffend had, gaf hij zig geheel en al aan de beschaafde wetenschappen over, en maakte 'er ongemeene vorderingen in. De *Griekfche* en *Hebreeuwsche* taalen was hij in den grond magtig: waarvan hem de Hoogleeraaren der *Fransche Protestanten* te *Bearn* een heerlijk getuigschrift gaven. In *Gelderland* wedergekeerd zijnde, vond hij daar alles in de uiterste elende, wegens den *Spaanschen* Oorlog, onder bevel van SPINOLA; waarom hij geraaden vond, zijn Vaderland wederom te verlaaten. Hij begaf zig dan naar *Frankrijk*, en maakte aldaar voornamelijk zijn werk van het onderwijzen in de *Griekſche* taal; behaalende daar mede, zo wel als door zijne verdere kundigheden, de achting van de beroemdste mannen van zijnen tijd, en bijzonder van CASAUBONUS, DU PIN en THUANUS, Op zekeren tijd, alleen van een knegt verzeld, van *Rochelle* gewandeld zijnde, nam hij, op deszelfs verzoek, zijn ver-

verblijf in het Huis van een burger; doch is, na dien tijd, nimmer wederom ten voorschijn gekoomen; zelfs heeft men nooit iets van hem konnen ontdekken, niettegenstaande alle onderzoek, door de Overigheid daar toe aangewend. Het verlies van deezen Letterheld, in den bloei zijns levens, werd door de Geleerden zeer betreurd, alzo hij, waarschijnlijk, een man van den eersten rang in de geleerde waereld zou geworden zijn. Bewijzen daar van zijn zijne werken. In het Jaar 1677, is van hem, te *Leiden*, in het licht gekomen, een werkje in 12vo, groot 350 bladzijden, onder den naam van *Antiquitatum Homericarum Libri quatuor*, vol van uitgezogte geleerdheid. De Uitgeever daar van was zijn naneef, HENDRIK BRUMAN, Rector der *Latijnsche* Schoole te *Zwolle*. Te *Amsterdam*, in 't Jaar 1726, is dit boekje herdrukt. Nog heeft hij geschreeven een werk, *de Atheniensium Republica*, en eindelijk nog *Commentarii de Antiquitatibus Atticis*.

BRUMAN, *Epist.*

FEIJTSMA, eene State in de Grietenij *Ferwerderadeel*, in de nabuurschap van het Dorp *Hallum*. Een ander State van dien naam is geleegen in de Grietenij *Kollummerland*, nabij *Kollum*; en eene derde, denzelfden naam dragende, in de Grietenij *Rauerderhem*.

FEIJTSMA, (JELGER VAN) was een van die geenen, welke, door de Staaten van den Lande, in het Jaar 1585, werd afgezonden, aan de Koninginne van *Engeland*, om haarer Majesteit de Souverainiteit deezer Landen aantebieden.

Zie BOR, 20 Boek, fol. 63.

FELISIUS, (MATTHIAS) in het *Nederduitsch*, CREY genaamd, te *Brouwershaven*, uit een aanzienlijk Geslacht gebooren, was eerst Monnik, en vervolgens Provinciaal van de Orde der *Franciskaanen* in *Nederland*. Onder anderen heeft hij

 ge-

geschreeven, eene geleerde verhandeling over de 10 gebooden, getijteld: *Catholica elucidatio Decalogi*, in 8vo, te *Antwerpen*, in het Jaar 1573, bij PLANTYN, en ook te *Parijs*, in het Jaar 1576 en 1604. Deeze CATS is, waarschijnlijk, de oom geweest van den vermaarden Ridder CATS, die, in zijn tweeëntagtig Jaarig leven, van zijne vaders spreekende, geenen anderen dan deezen schijnt bedoeld te hebben. Wanneer hij zegt:

Mijn vader zat gestaag...
Zijn broeder was geleerd, en heeft ook veel geschreeven,
Zijn boeken zijn bekend, als die nog heden leven,
PLANTYN *uw Drukkerij die heeft 'er kennis van.*

Deeze MATTHIAS FELISIUS, of CATS, is den 24 Februarij, in het Jaar 1576, te *Leuven*, gestorven.

AND. VAL. p. 659.

FELUA; een oude Landstreek der *Auchen*, die men naderhand vind verdeeld geweest te zijn in drie kleindere, namelijk: *Huitingoia*, *Flehita*, en *Felua*. De eerste schijnt haaren naam ontleend te hebben van de *Auchen*; de tweede van het *Vliemeer*; en de derde van die beiden. Dit *Felua* legt geheel beslooten tusschen den *Rhijn*, de *Drusiaansche Graft* in het *Flumeer* (*Flevo Lacus*), wanneer men een linie trekt tot aan den oorsprong van het Riviertje de *Node*, of de *Grebbe*. Van buiten is het rondom bezet met vette kleiakkeren; van binnen heeft het meest dorre zandgronden, of wateragtige moeren. Weleer was het zeer boschrijk. Graaf RUTGER heeft de Hofstede *Lona*, met de gehugten tot dat Geregt behoorende, in in het Jaar 838, opgedraagen aan ALFRICUS, of ALFRIDUS, Bisschop van *Utrecht*. Nog meer andere goederen, binnen de paalen deezer Landstreek, heeft Keizer HENDRIK DE III, in het Jaar 1046, aan BEROALDUS geschonken; Keizer HENDRIK DE IV wederom andere, in den Jaare 1077. Doch uit de kroning van Keizer HENDRIK DEN VI, in het Jaar 1196, of liever 1195, blijkt, dat de Hertogen van *Lotharingen*, of

Braband, het regt van Souverainiteit gehad hebben over de geheele Landstreeke; welk regt zij wederom overgedragen hebben op de *Gelderschen*. Vervolgens zijn de Oorlogen, tusschen andere en de Bisschoppen bijgeleid, op deeze voorwaarde, dat de Bisschop het Leen des Graafschaps *Felua* zou ontvangen van den Keizer, en de Hertog van *Braband* van den Bisschop. Dit regt heeft de *Brabander* wederom overgedraagen aan de Vorsten van *Gelderland*, waar mede het nog heden ten dage vereenigd is, zonder eenige verbintenis van Leenregt.

Alting, *Not. Germ. Inf.* Tom. II. fol. 53.

Felvida, boven *Arnhem*, word, in den giftbrief van Keizer lotharius den II, van het Jaar 1134, geteld onder andere giften, welke de Graaf van *Zutphen* aan het Klooster van *Elten* geschonken heeft. Hedendaags werd het *Velp* genaamd, liggende een halve *Duitsche* mijl van *Arnhem*.

Ibidem.

Fene. Dit schijnt geweest te zijn eene Parochie, of ten minsten een Kapel, in de *Veenlanden* van *Fivelingo*, waar omtrent de gravers woonden, die de brandstoffe leverden aan de Kloosters. Maar na dat deeze geheel uitgegraaven waren, was het natuurlijk gevolg, dat zij eene eenzaame verlaatene plaats geworden is; en bij gevolg ook het Kerkje zelf, welke de Abten aan de voorzorge van een Diaken weleer hadden opgedraagen. Emo verhaalt, dat de Diaken van fene, met name falkward, in het Jaar 1227, dood geslaagen werd, en dat, om deeze en andere moorden van Priesteren, die van *Fivelingo* in den ban zijn gedaan. De verlaatene plaats behoud nog hedendaags den naam van *Gaarveen*, hoewel dezelve, al voor lang, van veenstoffe geheel ontbloot is geweest. Zij legt ten Noorden van *Sapmeer*.

Ibidem.

FERDINAND DE I, van dien naam onder de *Roomsche* Keizers, was de zoon van FILIPS DEN I, Koning van *Spanje*, en van JOHANNA, erfdogter van FERDINAND, toegenaamd *de Catholijke*, broeder van Keizer KAREL DEN V; op den 10 Maart, des Jaars 1503, te *Medina*, of volgens anderen, te *Alvala de Hinares* gebooren. Hij werd in *Spanje*, door de beroemdste mannen, in de Mathematische en Staatkundige wetenschappen onderwezen. Vervolgens begaf hij zig, nevens zijnen Hofmeester GABRIEL SALAMANCA, naderhand Graaf VAN ORTENBURG, naar *Duitschland*, daar hem, in den Jaare 1521, bij de Rijksverdeeling, door zijnen broeder Keizer KAREL DEN V, de Provintien van *Duitschland* werden ingeruimd. Hij trouwde met ANNA, dogter van UDISLAUS DEN II, Koning van *Boheemen* en *Hungarijen*; welk huwelijk hem den weg baande tot den Troon van die beide Koninkrijken. FERDINAND werd, na den slag bij *Mohats*, waarin LODEWYK, Koning van *Hungarijen* en *Boheeme*, de broeder zijner Gemalinne, sneuvelde, zonder kinderen natelaaten, op den 24 Februarij, in het Jaar 1527, te *Praag*, met groote plegtigheid, als Koning van *Boheeme* gekroond. De *Hungaaren* hadden, voor een groot gedeelte, eenen JAN, Graaf van *Zips* en Waiwode van *Zevenbergen*, in het oog. FERDINAND grondde zijnen eisch op zeker verdrag, in den Jaare 1491, tusschen Keizer MAXIMILIAAN en LADISLAUS, Koning van *Hungarijen* gesllooten, uit kragt van het welke, bij onstentenis van manlijk oir, het *Oostenrijksche* Huis zou opvolgen; en voorts, op het regt zijner Gemalinne. Hij begaf zig terstond naar *Hungarijen*, en deed zig aldaar, den 28 October, in het Jaar 1527, kroonen. De Waiwode JAN, Graaf *van Zips*, wiens magt niet zo groot als die van FERDINAND was, bragt zijne klagten aan den Paus, aan de Rijksvergadering en aan de Hoven van *Frankrijk*, *Engeland* en *Poolen*. Doch hij bediende zig van zulke harde en aanstootelijke woorden, dat 'er verbittering tegen hem ontstond. Dus bij geene Christen Mogenheden eenige hulpe konnende vinden, nam hij zijne toevlugt tot den *Turkschen* Keizer SOLIMAN, aan wien hij beloofde, Jaarlijks een groote somme te zullen betaalen, indien hij hem op den Troon hielp. So-

LIMAN, die zig ter zijner hulpe gereed maakte, belegerde, in het Jaar 1529, met een Leger van 300,000 man, de Stad *Wenen*; doch de aantogt van het Leger der Christenen noodzaakte hem, na het doen van zo vergeefsche stormen, waar bij hij 60,000 man verlooren had, het beleg optebreeken. Dewijl, intusschen, de Oorlog in *Italie* moest worden voortgezet, werd Graaf JAN niet verder vervolgd; zo dat de onlusten in *Hungarijen* gestild werden. JAN, die als Koning in *Neder-Hungarijen* regeerde, floot met FERDINAND een verdrag, bij 't welk deeze tot erfgenaam van JAN verklaard werd; die ook kort daarna overleed. Onder bescherming van SOLIMAN stelde zijne weduwe haaren zoon op den Troon. Doch SOLIMAN werd, door FERDINAND, gedwongen, het beleg van *Ofen* optebreeken; 't welk daarna met troepen bezet werd. De jonge Graaf van *Zips* werd, nevens zijne moeder, in ballingschap gezonden, in het Jaar 1540. Het volgende Jaar viel het grootste gedeelte van *Hungarijen* in handen van FERDINAND: die daarop een verdrag floot met de weduwe van Graave JAN, die daarbij genoodzaakt werd, hem *Zevenbergen* aftestaan. Doch alzo de *Turken* 'er zig meester van maakten, vond FERDINAND zig genoodzaakt, zo goed hij kon, een einde van dien ongelukkigen Oorlog te maaken. Terwijl dit in *Hungarijen* voorviel, werd FERDINAND, in het Jaar 1531, niettegenstaande het protest van den Keurvorst van *Saxen*, te *Keulen* tot *Roomsch* Koning verkooren, en te *Aken* gekroond: het oogmerk hiervan was, op dat hij, in afwezenheid van zijn broeder Keizer KAREL DEN V, de zaaken des Rijks met nadruk zou konnen bestieren. Drie Jaaren daarna erkende hem de Keurvorst als *Roomsch* Koning; doch niet dan op zekere voorwaarden. Na dat ULRIG, Hertog van *Wirtenberg*, hersteld was, FERDINAND was, in het Jaar 1547, tegenwoordig bij den slag, in welken de Keurvorst van *Saxen* gevangen werd genoomen. De *Boheemers* weigerden, uit hoofde van zeker oud verbond, dat zij het Erfbroederschap noemden, te vegten. FERDINAND, thans voorspoedig in den Oorlog, ontzette de *Boheemers*, en wel voornamelijk de Stad *Praag*, van alle hunne voorregten. Doch ten opzigte der belijders van de *Augsburgsche Confessie*, was hij eenigzins gematigder dan zijn broe-

broeder; ook bevorderde hij, zo veel in hem was, de *Passausche Vrede*; 't welk veel toen bragt, dat hij, na den afstand van KAREL DEN V, in 't Jaar 1556, zonder veel tegenstand voor zijn opvolger erkend werd. De Paus, over die keuze niet voldaan, weigerde hem te kroonen; zedert dien tijd, heeft geen Keizer den Paus daarom meer gevraagd. FERDINAND, ziende dat zijn broeder, met allen dwang, in het stuk van den Godsdienst, niets vermogt had, wendde het over een anderen boeg, en zogt *de verdoolde Schaapen*, zo als hij de Hervormden noemde, door zagtigheid in een stal te brengen. Den vermaarden CASSANDER deed hij, ten dien einde, een vereenigingsgeschrift opstellen; dog zijn dood verhinderde hem, dit geschrift te voltooien. Keizer FERDINAND overleed den 25 Julij, van het Jaar 1564. In het voorgaande Jaar, had hij zijnen zoon MAXIMILIAAN als *Roomsch* Koning doen kroonen, welke waardigheid aan zijns broeders zoone, FILIPS DEN II, geweigerd was. 'Er word van deezen Keizer getuigd, dat hij was een zeer verstandig, zagtmoedig en regtvaardig Vorst, hebbende ten zinspreuk: *Liever met nadeel dan met onregt.* Zijne Erflanden, als men *Hungarie* en *Boheemen* uitzondert, genooten tamelijke ruste. De *Nederlanden*, met wier rampen hij zeer begaan was, smaakten al het goede, dat hij in staat was, daar aan toe te brengen.

Uit zijn huwelijk, met ANNA boven gemeld, en die, in 't Jaar 1547, van haar vijftiende kind, in het Kraambedde stierf, verwekte hij vier zoonen en elf dogters: als MAXIMILIAAN, die hem in de Regeering volgde; FERDINAND, Aartshertog van *Inspruk*; JAN, jong gestorven; CAREL, Aartshertog van *Oostenrijk*, die deezen Stam heeft voortgeplant; ELIZABET, Gemalin van SIGISMOND, Koning van *Polen*; ANNA, die ten man had ALBERT DEN V, Hertog van *Beijeren*; MARIA, Gemalin van WILLEM, Hertog van *Cleeve*; CATHARINA, getrouwd, eerst met FRANÇOIS GONZAGA, Hertog van *Mantua*, en daarna met haar zusters man, SIGISMOND, zo even gemeld; BARBERA, gehuwd met ALPHONSUS VAN ESTE, tweeden Hertog van *Ferara*; JOHANNA, getrouwd met FRANCOIS DE MEDICIS, Groot Hertog van *Toskane*; MARGRETA, Geestelijke dogters; URSULA, in de wieg gestorven; HELENA, ongehuwd ge-

gestorven. De overige Keizers, die deezen naam gevoerd hebben, als FERDINAND DE II, DE III, DE IV, DE V en DE VI, als minder betrekking tot de *Nederlanden* hebbende, gaan wij met stilzwijgen voorbij.

Zie SLEIDANUS; THUANUS, enz.

FERDINAND, Infant van *Spanje*, Aartsbisschop van *Toledo*, Kardinaal, en broeder van FILIPS DEN IV, Koning van *Spanje*, gebooren in het Jaar 1609, werd, na den dood van de Infante ISABELLA CLARA, Gouverneur Generaal over de *Spaansche Nederlanden*, in het Jaar 1633. Ongaarne nam FERDINAND deezen last op zig; liever hadde hij, in zijn Bisdom *Toledo*, in rust gebleeven, en van zijne Jaarlijksche inkomsten, bedraagende meer dan 200,000 kroonen, of, gelijk andere zeggen, zo veele ducaten, een stil leeven geleid; doch FILIPS begeerde het anders. Hij kwam, in het Jaar 1634, in de *Nederlanden*, en werd, als zijnde de broeder des Konings, in *Braband* zeer heerlijk ontfangen. Zijn eerste werk was, niet alleen het afschaffen van de oude en voornaamste Hofbedienden van ISABELLA, maar ook van veele *Nederlandsche* Heeren, die den meesten tijd huns levens, in 's Konings of in 's Lands dienst, versleeten hadden; stellende, in derzelver plaatse *Spanjaarden*. Dit baarde wel veel misnoegen, maar, niemant durfde 'er zig tegen verzetten. Dit deed hij voornamelijk in de Provintien *Artois* en *Henegouwen*. Daarenboven gaf hij openbaare bevelen uit, dat ieder, in zijne klederen, de *Spaansche* mode volgen, geen lang hair dragen, hoofd en baard kort scheeren zoude, enz. Het ontbrak aan geene openbaare schimpschriften, waarin, op eene niet onaartige wijze, met deezen Prins Kardinaal, en zijnen *Spaanschen* hoogmoed gespot werd; voorspellende zelf, zijne dienaars niet veel goeds. Veele Heeren, in de *Spaansche Nederlanden*, werden beschuldigd, dat zij met den Graaf VAN DEN BERG, geweezen Generaal, en afvalligen *Nederlander*, heimelijk verstand hielden, en dus van verraad zwanger gingen; wordende zelfs eenigen in hegtenis gebragt. 't Zij dat de beschuldigingen, hen ten laste gelegd, gegrond of valsch waren, dit is onbetwistbaar, dat de

trot-

trotsche behandelingen der *Spanjaaaden* een algemeen misnoegen veroorzaakten. Hier bij kwam nog der *Kastiliaanen* onvoorzigtigheid, door zo veel volks, uit *Braband* en *Vlaanderen*, naar *Duitschland* te zenden, ter hulpe van Keizer FERDINAND, dat zij daar door geheel verzwakt werden. Graaf HENDRIK VAN DEN BERGH kreeg daar door gelegenheid, om *Maastrigt* te overmeesteren. Verder baande het Graave WILLEM en den zijnen den weg, om, tusschen *Antwerpen* en *Bergen op den Zoom*, eenen inval te doen, en verscheiden schanzen weg te neemen. Veele Dijken werden doorgestooken, en de Landen rondsom *Antwerpen* onder water gezet; tot zeer groot nadeel der Landlieden.

In allen opzigte slaagde de Infant, in den aanvang van zijn bewind, ongelukkig in zijne bedrijven. Het eerste ongeval was, dat 12000 van zijn soldaaten, onder THOMAS, Prins van *Savoijen*, tegen de *Franschen* aangevoerd, omtrent *Hoije* in het Land van *Luik*, deerlijk geslagen werden. In het Jaar 1635, liet hij, door den *Spaanschen* Admiraal, verzelt van DE LA FONTAINE, Gouverneur van *Brugge*, in allerijl, met 8000 man, en veele Oorlogschepen, de Schans *Philippijne* in *Vlaanderen*, belegeren: twee Jaaren te vooren, was die zelfde Schans, door Graaf WILLEM VAN NASSAU veroverd, van wegen het groot aanbelang, welk men in de zelve stelde voor *Holland* en *Zeeland*. De *Staatsche* troepen, die daar binnen lagen, waren versterkt met 800 koppen, door *Zeeland*, in allerhaast, derwaards gezonden; deeze verdedigden zig zo dapper, dat de belegeraars groote schade leden, schoon de aanslag, in den aanvang des belegs, hun bijna gelukt was. FERDINAND was in eigen persoon in het Leger gekomen; in de hoop van roem te zullen behaalen, dreef hij de Krijgsknegten al te onvoorzigtig aan; waar door de bloem zijner benden sneuvelde. Den 15 Maij van dat zelfde Jaar, naderde Graaf WILLEM, met veele Schepen en eenige Regimenten, de Schans; waarop de *Spanjaarden*, met agterlaating van veele dooden, en onder deeze eenige Bevelhebbers, de vlugt namen. De *Spanjaarden*, die zig in *Gelderland* bevonden, hadden aanslagen gemaakt op *Esſen* en *Thiel*; *Esſen* hadden ze reeds bemagtigd; doch zij wierden allen dood geslaagen. Te *Thiel*, daar zij den Wal

reeds

reeds beklommen hadden, werden zij weder te rug gedreeven. Hun toeleg op de *Clundert* en *Steenbergen* mislukte insgelijks; doch *Schenkenschans* was door hen overrompeld. Binnen deeze Schans lagen niet meer dan 80 *Staatsche* knegten; en de *Spanjaards* waren meer dan 600 in getal. Men oordeele hier uit, of dit een heldendaad ware, waarop de Infant reden had zig zo sterk te beroemen. Prins FREDRIK HENDRIK sloeg terstond wederom het beleg voor de Schans. Don FERDINAND kwam hierop wel, met het voorneemen om dezelve te ontzetten; doch hij durfde geenen kans wagen. In 't Jaar 1637 maakte hij zig, echter, meester van *Limburg* en *Venlo*. Ook ontwierp hij meer gewigtige aanslagen, doch bracht ze niet ten uitvoer: integendeel behaalden de *Staatschen* veele voordeelen op hem. Op het einde van de maand Augustus, des Jaars 1641, werd hij van de kinderziekte aangetast, en deed zig naar *Kortrijk* voeren. Bijna hersteld zijnde, keerde hij naar *Brussel*, alwaar hij, in de maand September, weder instortte, en overleed den 9 van de maand November, oud zijnde 34 Jaaren. Vóór zijn overlijden, had hij gelast, dat zijn Lijk naar *Spanje* moest gevoerd, en in de Hoofdkerk van *Toledo* begraven worden. Het ontbrak hem, in zijne bedrijven, meer aan geluk, dan wel aan verstand. In het hoofd van zijn Testament straalde de *Spaansche* hoogmoed door; gevende hij zig aldaar eene verbazende menigte Tijtels, zo als men zien kan bij AITZEMA, bij wien het zelve geheel te vinden is. Wij zullen slegts eenige weinige plaatzen bijbrengen. De inleiding was; *Ik Don Ferdinando, door de gratie Gods Infant van Spanje, Kardinaal*, enz. enz. enz. Hij badt den Koning zijnen broeder, dat hij mogt begraaven worden in de Kapel van onze lieve Vrouw *del Sacrario*, in de Hoofdkerk van *Toledo*, en om aldaar iets ter zijner gedachtenisse te vestigen, naar zijner Majesteits goedvinden. Hij verzogt aan de Dekenen van het Kapittel van dezelve Kerk, voor zijne ziel te bidden, en aan den Koning, dat die zonde beveelen, dat Jaarlijks, op den dag van zijn overlijden, eene misse gedaan werd, in de Kerk ven *St. Marie* te *Rome*. Den Paus verzogt hij, zijnen Kardinaalshoed te schenken aan Don ANTONIO DE BONEVIDES, zijnen Opperaalmoessenier, en te gelijk, dat zijne Heiligheid

voor

voor zijne ziel wilde bidden. Hij beval, dat voor het behoud zijner ziele, in allerhaast, gedaan zouden worden 12000 Misfen, meest op gepriviligiëerde Altaaren. De *Nederlanden*, en de *Staaten* van dezelve, beval hij, de *Roomsch Catholijke Apostolifche Religie* te bewaren, en daar aan te betoonen den verfchuldigden ijver. Verder ftelde hij order op het betaalen van zijne fchulden; verfprak veele legaaten, en daarenboven nog 20,000 kroonen, aan *Broer* JAN *van de moeder Gods*, en *Don* MIGAEL *van Salamanca*. Eindelijk nog beval hij, aan gemelden *Broer* JAN te geeven, 200 kroonen 's maands, zo lang die zulks begeeren zou.

Toen na zijn overlijden, de order des Konings geopend werd, bevond men dat tot de Regeering deezer Landen, zo in het Staats- als Krijgsbeftuur, benoemd waren Don FRANCISCO DE MELO, Marquis van *Vellada*, de Graaf DE LA FONTAINE, de Aardsbisfchop van *Mechelen*, de Prefident ROSA en Don ANDRIA DE CANTELMO. Het lichaam van Don FERDINAND werd, terftond na zijn overlijden, geopend en gebalzemd. Dit verrigt zijnde, werd het gedekt met verguldén wapenen, en nog dien zelfden nacht gebragt in de Kapel van het Paleis, en aldaar geplaatst op eene verhevene Tabernakel, gedekt met goud laaken, overfchaduwt van een verhemelte van dezelfde ftoffe. Dus lag het ten toon, tot den 14 November. Op den eerften dag zag men, aan de regter zijde van zijn hoofd, één roode Bonnet, op een kusfen van fluweel; en een weinig lager een Prinfelijke kroon, verfiert met groote paarlen en diamanten, en aan zijne voeten een helm, overeenkomende met de wapenen, waar mede hij bedekt was. Daags daaraan werd de Kardinaalshoed gefteld, in de plaats van de roode Bonnet, de gouden kroon aan de linker zijde van het hoofd, met de ftaf van Commando in de hand. Aldus bleef het lijk ten toon liggen den 13 en den 14 November, en werd daarna in een kist geleid, en gezet achter het Altaar, aan de regter zijde van de Infante ISABELLA zijn Moei, met alle pracht, aan een perfoon, van den rang, dien hij in zijn leven bekleed had, toekomende.

Zie *Theatre d'Europe*; AITZEMA, *Zaaken van Staat*, II. Deel.

FER-

FERDINANDO D'AVALOS DE GUADO LA FARA, een *Spanjaard*, in dienst van den Koning van *Spanje*, in de *Nederlanden*, beroemd geworden door zijn zonderling betoon van broederliefde. In het beleg van *Haarlem*, in het Jaar 1573, kwam deeze FERDINAND D'AVALOS, na een gedaanen ftorm, in de loopgraaven terug, en zogt overal zijnen broeder JOHAN DE ZUNGA: hem nergens vindende, hangt hij het Rondas om den den hals, en treedt onverzaagd naar Stads vesten terug, zonder op het fchieten der belegerden agt te geeven. Hij vond dien hij zogt nog levende, doch zwaar door een kogel gewond. In allerijl rukt hij de wapenen van 't lijf, neemt den gewonden op zijne fchouderen, en gaat daar mede naar het Leger. Onderweg werd hij wel door een kogel getroffen, maar bragt evenwel zijnen last in de Schans. Don FREDRIC, de zoon van den Hertog VAN ALBA, bezorgde dat zij beiden genezen werden. Voorwaar eene prijswaardige daad, welke men moet roemen, en, fchoon verrigt door eenen vijand, ter navolging voorftellen.

Zie HOOFT, *Nederl. Hiftorien*, fol. 304.

FERHILDERSUM, een Adelijk Slot of Huis, te *Leerms*, in de *Groninger Ommelanden*, onder het Kwartier van *Hunfingo*.

FERMESHEM, een Dorp in *Fivelingo*, om de rijke Kerklijke inkomften, boven andere geroemd, door den Abt van *Wierum*.

FERNANDO. (*Ilhas de Juan de*) Dus worden de Eilanden in *Zuid-America* genaamd, naar hunnen ontdekker JAN FERNANDO. Zij zijn twee in getal, en geleegen op 33 gr. en 48 minuten zuider bredte, beiden zeer hoog land. Het westelijkfte, zijnde het kleinfte, is een dor en bar Eiland, vertoonende niet dan naakte bergen en dorre klippen. Het Oostelijke, dat veel grooter is, is insgelijks zeer bergachtig, doch vol fchoon geboomte en zeer vrugtbaar, voedende veele bokken en verkens; ook levert de Kust een menigte van visch, om welke te vangen de *Spanjaards* van het vaste land derwaarts

koomen, en met volgelaadene barken naar *Peru* keeren. De Reede ligt aan den Oosthoek; dus men daar ten Oosten moet aankomen. Aan de Westzijde zijn, digt onder het Eiland, 30 en 40 vademen water. Zeeleeuwen en Robben zijn 'er bij duizenden; op het gebergte staan veele *Palmitten*; ook is het Land rijk van Zandelhout, als mede van een soort van hard en vast hout, even als dat van Ipenboomen, schoon niet hoog genoeg voor masten. De beruchte FRANCOIS DRAKE landde, op zijnen togt, aan dit Eiland, en ontving 'er van de bewooners eenige ververschingen; doch daags daaraan twee man aan land gezonden hebbende, om water te haalen, werden deeze door de *Indiaanen* gedood. THOMAS CANDISCH had 'er de zelfde ontmoeting. Beter slaagde aldaar onze *Nederlandsche* Admiraal OLIVIER VAN NOORT: hij handelde vriendelijk met de wilden, ruilende bijlen en messen tegen schaapen en andere levensmiddelen; voor een bijl kogt hij een schaap, en voor een mes een of twee hoenders; verder maiz, batatas, pompoenen en andere vrugten, die aldaar in overvloed vallen. De bewooners hadden, bij zijne komste, een Dorp van 50 Huizen van stroo gemaakt, langwerpig van gedaante, met een portaal in het midden. Niemand van het Scheepsvolk mogt daar binnen komen; ook deeden zij, door een hard geschreeuw, alle de vrouwen buiten koomen; in hoopen van drie of vier te samen, gingen zij, agter de mans, op de knieën zitten. Elk der bewooners had zo veele vrouwen, als hij konde voeden; die onder hen de meeste dogters hadden, werden voor de rijksten gehouden: om reden dat zij die verkoopen aan andere mannen, voor osfen, schapen of ander vee. Zij gingen gekleed in lange rokken, gemaakt van schaapenvagten. De mans hadden het hair lang bij den rug nederhangen, doch de vrouwen met een vlegt opgebonden.

SPILBERGEN bevond zig, in het Jaar 1615, mede aldaar, en bekwam 'er allerlei ververschingen. LE MAIRE, SCHOUTEN en andere Zeehelden, hebben, in hunne togten, deeze Eilanden mede aangedaan. De *Nassausche* Vloot, onder bevel van den Admiraal L'HERMIT, ankerde aldaar, in het Jaar 1624, en vond 'er ook de nodige ververschingen. In laater

bij-

tijden, inzonderheid zedert de *Nederlandsche* bezitting aan de Kaap de goede Hoop is opgericht, zijn ze minder bewoond en bezogt geworden.

DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal, en Beschrijving van de Westindien.*

FERNOE. Dus noemde Keizer OTTO DE I, in het Jaar 970, eene Hoeve, die, nevens *Elten*, geschonken was, door WICHMAN, Graaf van *Zutphen*, aan een Klooster, door hem gesticht. OTTO DE III noemde die plaats *Furnon*, en ook LOTHARIUS DE III, in het Jaar 1134, *Furvum* als of het een bijvoegzel was van *Warthuizen*.

ALTING, *Not. Germ. Inf.*

FERVAQUES, (WILLEM VAN HOUTEMER, *Heer van*) was een der vertrouwdste vrienden van den Hertog VAN ANJOU, vooral in deszelfs zo wanhoopigen als trouwloozen aanslag op *Antwerpen*. „ Een man," zegt de Ridder HOOFT, „ van „ aanzienlijken huize, snel van vernuft, stout van moed, „ glad van tong, drijver van zaaken, een geenzints schroo- „ voetende om het gewigt van den aanslag op zig te nee- „ men." Na dien *Franschen* Officier dus geschetst te hebben, meldt hij eene rede, door hem gedaan, tot aanprikkelinge des gedachten Hertogs, om zig als Oppermagtig Vorst over alle de *Nederlanden* te doen begroeten, en daartoe, zonder uitstel, het bemagtigen van gantsch *Vlaanderen* te onderneemen, waar toe hij hem, als den gereedsten weg, de overmeestering van *Antwerpen* aanprees. De rede, die hij voerde, was trots en hartelijk, en juist geschikt om het jeugdig bloed van eenen Vorst, die naar de Opperheerschappij haakte, te doen zieden. Uit dit zelfde gesprek blijkt ook, hoe zeer Prins WILLEM DE I den Hertog VAN ANJOU in den weg stond, wanneer FERVAQUES tot hem zeide: „ 't Volk is „ voogd, *Oranje* hun afgodt: die hun de oogen begoogelt, „ en ijders vermogen voor wijsheid doet aanzien, om in „ troebel water te visschen; en dan wanneer het hem gelegen komt, het net over het hooft te trekken. Wat eere

„ bewijst men hem niet in uwe tegenwoordigheid. Hoe „ gaapt ieder naar zijn mondt, met wat handgeklap word „ alles omhelst, als het maar van hem komt." Zo dat de Hertog VAN ANJOU, in dien aanslag, ook bijzonder bedoelde, om ORANJE in zijne kluisters te krijgen; 't geen hem, echter, zo wel als de gantsche aanslag, ter zijner schade en schande, mislukte. Terwijl FERVAQUES nog sprak, zegt de Heer HOOFT, stemden de andere Krijgshoofden zijns Legers daarin; en naauwlijks had hij geeindigt, of het besluit werd genomen: waarop het verhaal van dien aanslag, dat wij reeds, op het Art. ALENCON, geboekt hebben, volgt. Uit het vervolg van dat verhaal ziet men, dat het FERVAQUES mislukte, de *Kroonenburgerpoort* te openen, en dat hij in de Stad, nevens andere Hoofden van het Leger, gevangen werd. Hoe het verder met hem is afgeloopen, word niet gemeld.

Zie HOOFT, *Nederl. Hist.* fol. 840, 850, 853.

FERVET, (JEAN) was, in het Jaar 1590, Kapitein in dienst der Staaten, en werd, door HERAUGIERIE, uit zijn Garnizoen opontboden, om behulpzaam te zijn tot den aanslag op *Breda*, welke gelukkig volbragt werd.

Zie BOR, 27 Boek, fol. 523.

FERWERD, FERWERT, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het Westerkwartier. Het heeft twee Sloten of Adelijke Huizen onder zig, die, in het Jaar 1640, behoorden aan de Jonkers BOTHMA en ALDRINGA.

VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, I. Deel, fol. 171 en 173.

FERWERD, een fraai oud Dorp, in de *Friesche* Grietenij *Ferwerderadeel*, versierd met een fraaije Kerk en Toren, staande op een zeer hoog Kerkhof, waar door men, van den Toren aldaar, een heerlijk gezigt in Zee heeft. Bij dit aan-

zien-

zienlijk Dorp lagen oudtijds veele Adelijke Staten of Heerlijkheden; onder anderen aan de Zuidzijde, de *State Jùwsma*, die, in het Jaar 1500, ingenomen en verbrand werd. Ten Noordoosten van dit Dorp ligt de oude Heerlijkheid, weleer behoorende aan 't Geslachte van KAMMINGA, alwaar, in het laatst van de XVI eeuw, door ROELAND VAN ACHELEN, die nog leefde in 't Jaar 1602, een fraaije huizing werd aangelegt; die, echter, in deeze eeuw, merkelijk verbeterd is, door wijlen den Grietman ALARDUS VAN BURUM. Na deszelfs dood, is die schoone Heerlijkheid, door koop, de eigendom geworden van den Colonel VEGELYN VAN CLAARBERGEN; tegenwoordig behoort zij aan Jonker T. H. VAN HAARZOLTE. Men heeft hier een bekwaam Veer, om over te steeken naar *Ameland*. Dit Dorp heeft 56 stemmen.

FERWERDERADEEL, de tweede in rang der *Friesche* Grietenijen, word aldus genaamd naar het zo even beschreeven Dorp *Ferwerd*. Dezelve bestaat uit zeer hoog en droog land, vooral aan den Zeekant, alwaar de grond zeer vrugtbaar is. De Grietenij legt beslooten tusschen de *Dokkemmer* trekvaart en de Zee. In dezelve vind men zeer weinige wateren, en maar één Meir, het *Wanswerder Meir* genaamd, 't welk van een kleinen omtrek is. Voorts komt onder de wateren vooral in aanmerking de *Dokkummer Ee*. In dit vaarwater ontlasten zig alle de binnewateren deezer Grietenij; ook word dezelve daar door van haar overtollig binnenwater ontlast.

De groote binnendijk van *Ferwerderadeel*, welke van *Mariengaarde*, door *Blija*, naar *Westdongeradeel*, de III. Grietenij, loopt, schijnt oudtijds een Zeedijk geweest te zijn, dewijl dezelve alomme bijna evenwijdig aan den tegenwoordigen Zeedijk loopt, en men van denzelven naar den Zeedijk gaat, langs lijnregte binnenwegen, het echte kenmerk van laatere aandijkingen.

De Grensscheidingen deezer Grietenij zijn, ten Noordoosten, eene scheidlijn van den hoek des ouden binnen Zeedijks van *Westdongeradeel*, naar de *Dokkummer* vaart loopende, tusschen de Dorpen *Lichtaard* en *Rauwerd*; ten Zuidoosten,

de *Dokkummer Ee*; ten Zuiden en Zuidwesten de *Hotjemervaart*; en eindelijk, ten Noordwesten, een gedeelte van het *Bild* en de *Wadden*, liggende vóór den Zeedijk een aanmerklijken plek droog buiten land, de *Keegen* genoemd.

Oudtijds waren in deeze Grietenij drie Kloosters; *Mariengaarden* of *Marienhof*, *Foswerd* en *Gennaard* of *Genauwerd*.

De tegenwoordige Grietman van *Ferwerderadeel* is de Heer EMILIUS JOSINUS DE SCHEPPER. Men telt in dezelve XI Dorpen: 1. *Ferwerd*; 2. en 3. *Marum* en *Nijkerk*; 4. en 5. *Blija* en *Hoogebeintum*; 6. en 7. *Wanswerd* en *Jelsum*; 8. *Hallum*; 9. 10. en 11. *Reitsum*, *Genum* en *Lichtaard*; zijnde aldus zes gecombineerde Gereformeerde Gemeenten.

Zie BACHIENE, *Geogr. Tegenwoordige staat van Friesland*.

FERWOLDE of FERWOUDE, een Dorp in *Friesland*, gecombineerd met *Gaast*, en geleegen in het Kwartier van *Westergoo*, in de Grietenij *Wonseradeel*. De Kerk van dit Dorp, door ouderdom, moetende worden afgebrooken, is aldaar, in het Jaar 1769, op de plaats der oude, een nieuwe gestigt, die wel kleiner dan de voorige is, doch, echter, een fraaije gedaante heeft. Ongemeen hoog en zwaar, voor een Landdorp, was de Toren der oude Kerk. Dit Dorp heeft 47 stemmen.

BACHIENE, *Geogr.*, p. 1337.

FERWOU, (FREDRIK VAN) *tot Martenahuis*, was een der afgezanten van den Staat, welke, in het Jaar 1621, naar *Engeland* gezonden werden, om aldaar, zo als ook aan andere Hoven, tegen het uitgaan van het twaalfjaarig bestand, verbonden te sluiten.

Zie Vaderl. Hist. X D. bl. 427.

FETH-

FETHNA, een Dorp of Buurt in het Sticht van *Utrecht*, nu *Vechten* genaamd. Zie *Vechten*.

FETHNA, een Hofstad met een Heerenhuis, weleer de eigendom der Koningen van *Friesland*, draagende den naam van *Wiltenburg*. KAREL MARTEL schonk deeze plaats, in het Jaar 722, aan Bisschop WILLEBRORD. Het is naderhand *Vechten* genaamd; zie verder *Wiltenburg*.

FESTE, een Adelijke Stins in *Friesland*, onder het Dorp *Droenrijp*, in de Grietenij *Menaldumadeel*.

FEUCI, (JAN DE) een Reguliere Kanunnik van de Orde der *Augustijnen*, in de *Nederlanden*, en naderhand Abt te *Mont St. Eloi*, in *Artois*, omtrent het Jaar 1530. Hij was een der Raadsheeren van Keizer KAREL DEN V, en heeft geschreeven, een Kronijk van de Houtvesters en Graaven van *Vlaanderen*.

Zie VALERIUS ANDREAS, *Bibl. Belg.*

FIENUS, (THOMAS) beroemd Hoogleeraar in de medicijnen te *Leuven*, was, den 28 Maart, in het Jaar 1567, te *Antwerpen* gebooren, alwaar zijn vader, JOHANNES FIENUS, Stads Doctor was. Deeze zijn vader stierf te *Dordrecht*, in het Jaar 1585, geduurende het beleg van *Antwerpen*. THOMAS studeerde eerst te *Leuven*, en daarna in *Italie*; keerde van daar terug naar de *Nederlanden*, en werd, in het Jaar 1593, tot Hoogleeraar te *Leuven* beroepen. ALBERT, Aartshertog van *Oostenrijk*, begeerde hem als zijnen Lijf-medicus; doch zijn zwakke lichaamsgesteldheid gedoogde niet, den Aartshertog alom te volgen. Hij werd, op eene zeer aanzienlijke wedde, te *Boulogne* beroepen; doch de Aartshertog verhoogde zijn traktement, en hield hem te *Leuven*. Hij was niet alleen zeer ervaaren in de medicijnen, maar te gelijk een groot Natuurkundige. Zijne werken, die menigvuldig zijn, en door VALERIUS ANDREAS genoemd worden, zijn eerst lang na

zijnen dood, door JACOB EDELHEER, Pensionaris van *Antwerpen*, in het ligt gegeeven.

FILIBERT VAN CHALON, de laatste Prins van *Oranje* uit den huize van *Chalon*, werd gebooren in het Jaar 1502. Zijn vader was JOHAN DE II, van *Chalon*, regeerend Prins van *Oranje*. Hij verklaarde zig, naar het voorbeeld van zijnen vader, voor Keizer KAREL DEN V, tegen FRANCOIS DEN I, Koning van *Frankrijk*; waarom hem, door dien Vorst, zijn Prinsdom *Oranje* ontnomen, en vervolgens geschonken werd aan de weduwe van den Marschalk DE CHANTILLON, ANNA MONTMORENCY. Daarentegen stelde hem de Keizer, niettegenstaande zijne jonkheid, onder KAREL VAN BOURBON, tot Generaal over de Ruiterij, in welke waardigheid hij, in het Jaar 1525, niet weinig toebragt tot de overwinning van *Pavia*, dewijl hij de troepen van den Hertog VAN ALENÇON in wanorde bragt. De Hertog VAN BOURBON, kort daarop, de reize naar *Madrid* aanneemende, liet, intusschen, het opperbevel over aan FILEBERT. In het Jaar 1527, trokken deeze beide Helden voor *Rome*. Na dat KAREL VAN BOURBON aldaar, door een kanonkogel, het leven verlooren had, bedekte FILIBERT het lijk met zijnen mantel, om zijnen dood voor de soldaaten te verbergen; en zette, intusschen, den aanval met geen minder moed voort; welke daad, zo wel als de moedwil, dien hij de soldaten te *Rome* liet pleegen, zijnen roem bij de Roomschgezinden niet weinig verduisterde.

In het Jaar daaraan volgende, trok hij in het Rijk van *Napels*, om het zelve tegen den *Franschen* Generaal LAUTREC te beschermen. Dewijl, in een Zeeslag tegen den *Franschen* Admiraal DONA, de Onderkoning HUGO MANCADA gesneuveld was; nam hij, uit kracht van een Keizerlijk bevel, waar mede de verkiezing van het Leger overeenstemde, den post zo wel van Onderkoning, als van Generaal, in dat Rijk waar. Toen andere Keizerlijke Ministers en Generaals stemden, om den *Spanjaarden*, in de Provintie *Apulien*, slag te leveren, bragt hij, door zijne wijze raadgeevingen, te weeg, dat in plaats van dat besluit, alle krachten, ter verdediging van de

Hoofd-

Hoofdftad van *Napels* werden aangewend; waar door de gantfche Krijgsmagt der *Franfchen*, bijna zonder flag of ftoot, vernield, en het geheele Koninkrijk onder de gehoorzaamheid van den Keizer gebragt werd.

Keizer KAREL DE V., om deeze en meer andere bewijzen, zo van zijn uitmuntend verftand als dapperheid, was zo zeer met hem ingenomen, dat hij, na het fluiten van den vrede met Paus CLEMENS DEN VII, in het Jaar 1530, hem boven alle andere verkoos om *Florence*, ten voordeele van het Huis *de Medicis*, inteneemen. Hij nam die onderneeming op zig, bragt *Perugia*, *Cortona*, *Arrea*, en andere plaatfen, die hem weerftaan wilden, ten onder, en floeg het beleg voor *Florence*. Geduurende een beleg van negen maanden, bragt hij de inwoonders zodanig in 't naauw, dat hun geen hoop meer overig was, dan den bijftand van FERRUCI, een dapper en gelukkig Krijgsman. FILIBERT had zo dra zijnen aantogt niet vernomen, of hij trok hem te gemoete, tastte hem aan, bij *Cavignanò*, en dreef zijne benden op de vlugt; doch te ijverig zijnde in 't vervolgen van dezelven, werd hij, door twee fchooten, gewond, waar aan hij overleed. Een zijner Officieren, MARAMALDO genaamd, was zo driftig, om wraak over zijne wonden en dood te neemen, dat hij FERRUCI, na dat deeze zig gevangen gegeeven had, met eigen hand doorftak. Na den dood van deeze beide helden, moest *Florence* zig aan zijne benden overgeeven.

FILIBERT, *Prins van Oranje*, zonder kinderen natelaaten geftorven zijnde, volgde hem in het Prinsdom, RENÉ VAN NASSAU, zoon van zijne zuster CLAUDIA, gewonnen bij HENDRIK VAN NASSAU, die het Prinsdom, bij testament, naliet aan WILLEM, Graave VAN NASSAU.

Zie ORLERS, *Geflachtboom*.

J. DE LA PISE, *Tableau de l'Hiftoire des Princes d'Orange*; fol. 152, 199.

FILIPPA, was een dogter van ADOLF VAN EGMOND, Hertog van *Gelder*. Zij en haar broeder bevonden zig, in het Jaar 1473, te *Nijmeegen*, welke Stad toen door Hertog KAREL belegerd en ingenomen werd. Hertog KAREL zond FILIPPA

 en

en haaren broeder naar *Gend*, om aldaar opgevoed te worden. In het Jaar 1485 was zij gehuwd met RENÉ, Hertog van *Lotharingen*. Zij liet na éénen zoon, ANTONIE, die zijnen vader opvolgde.

Zie SLICHTENHORST, *Gelderfche Gefchiedenis*, II. Deel, bl. 443.

FILLIPPEVILLE, een *Nederlandfche* Stad, in de Provintie *Henegouwen*, aangelegt in het Jaar 1555, door de Koningin van *Hongarijen*, en dus genaamd naar FILIPS DEN II. Deeze Stad is niet alleen fterk uit de natuur, maar werd nog, om dezelve tegen de *Franfchen* te verzekeren, merkelijk verfterkt. Bij de *Pijreneefche* Vrede werd dezelve, in het Jaar 1666, aan *Frankrijk* afgeftaan.

FILIPPINE, is de naam van een vesting, die uit een regelmaatig vierkant beftaat, in *Hollandsch Vlaanderen* gelegen, tusfchen *Axel* en *Biervliet*, een halve mijl van *Gend*. Deeze Schans, of liever vesting, heeft mede haaren naam naar FILIPS DEN II, die dezelve heeft doen bouwen. Zij heeft twee Poorten, één aan de Land en één aan de waterzijde. De wal heeft bijna een half uur gaans in den omtrek, en is verfterkt met twee heele en twee halve Bolwerken, door twee Ravelijnen gedekt, en van een goede graft en kontrefcharp voorzien. Aan den waterkant en binnen den Wal, legt het Kafteel, zijnde een Fort van vier Bolwerken, en van een goede graft omringd. De Kommandeur der vesting heeft daarin zijne wooning. Aan den waterkant ftaat een Redout, die het Haventje dekt. Door deeze en twee andere Sluizen geflooten te houden, kan een goede ftreek lands onder zoet en zout water worden gezet. Deeze vesting dekt de vaart naar 't *Sas van Gend*, en heeft het voordeel van niet ingeflooten te konnen worden.

Graaf WILLEM VAN NASSAU bemagtigde deeze vesting, na een aanval van drie daagen, op den 11 September, van het Jaar 1633. De *Spaanfchen* zogten wel, kort daarna, dezelve weder te overrompelen; doch hun aanflag werd, door Graaf

WIL-

WILLEM, verhinderd. Hij deed een goed aantal ledige schuiten van *Biervliet* koomen, waarop hij zestig tromslagers plaatste, die des nachts, terwijl de *Spanjaards* naderden, verschillende marssen sloegen. Dit gerugt verbaasde den vijand dermate, dat hij de vesting verliet, en hals over hoofd de vlugt nam. Na het vertrek der *Spaanschen*, deed Graaf WILLEM de vestingwerken versterken. In het Jaar 1635, kwamen zij weder, doch werden ook toen, met verlies van 2000 man, terug gedreeven. Zints dien tijd, tot in het Jaar 1747, bleeven de *Staaten* in het gerust bezit 'er van. Maar in dat ongelukkig Jaar, moest FILIPPINE, na een beleg van zes dagen, voor de magt der *Franschen* bukken.

De vesting zelve is klein in haaren omtrek: men telt 'er niet meer dan drie straaten, omtrent 70 Huizen en tagtig mansperfoonen, behalven de Bezetting, die in Cazernen gehuisvest word: deeze staat onder bevel van den Kommandeur, die een Major onder zig heeft. De Gereformeerden worden 'er door één Predikant bediend. De Roomschgezinden verrigten hunnen Godsdienst te *Assenede*, of te *Boekhout*. Het Raadhuis is van weinig aanzien; doch het Krijgsmagazijn is vrij groot, en staat onder opzigt van een Kommis van den Raad van Staate.

Het burgerlijk bestier berust, bij een Baljuw, die door de Algemeene Staaten word aangesteld; één Burgemeester en vier Schepenen, welke jaarlijks, door de afgevaardigden der zelfde Staaten, veranderd of in hunnen post bevestigd worden. De Secretaris, die doorgaans ook het Ampt van Ontfanger bekleed, word *ad vitam*, door de Algemeene Staaten, aangesteld.

Het Kollegie ter Admiraliteit van *Zeeland* stelt aldaar een Ontfanger der inkomende en uitgaande regten.

FILIPPUS DE I, van dien naam, onder de Koningen van *Frankrijk*, werd gebooren in 't Jaar 1053; hij was de zoon van HENDRIK DEN I, die hem, den 9 Maij, in het Jaar 1059, door den Aartsbisschop GERVASIUS, te *Rheims*, als zijnen opvolger deed kroonen. HENDRIK, het Jaar daaraanvolgende

gende overlijdende, liet hem onder de Voogdije van BOUDEWYN DEN V, Graave van *Vlaanderen*. Deeze BOUDEWYN, die toen den tijtel van *Marquis van Frankrijk* voerde, regeerde, geduurende den tijd van 6 Jaaren, het Rijk met zeer veel verstand, en wendde alles aan om den jongen Koning eene goede opvoeding te geeven. In het Jaar 1062, bragt hij de *Gaskonjers* tot gehoorzaamheid. Hij zogt, in het Jaar 1066, onder de hand, den overtogt van WILLEM, Hertog van *Normandien*, wel te verhinderen, maar was daar toe onmagtig. Hij stierf in het Jaar 1067. FILIPS aanvaardde daarop de Regeering. Kort daarna ontstond 'er een Oorlog tusschen hem en de zoonen van zijnen Voogd, ROBBERT DE VRIES, den overweldiger van *Friesland*, en BOUDEWYN DEN VI, Graaf van *Vlaanderen*, waarbij de laatstgenoemde het leven liet. FILIPS koos de zijde der kinderen van BOUDEWYN. Maar na dat hij, te *Montcassel*, door ROBBERT geslagen was, liet hij zig, door Keizer HENDRIK DEN IV, raaden, en floot een minlijk verdrag met ROBBERT.

Dien zelfden Keizer, daarna, een Tegen-Paus verkoozen hebbende, onder den naam van CLEMENS DEN III, weigerde FILIPS dien te erkennen, niettegenstaande hem GREGORIUS DE VII zeer hard gehandeld en zelfs met den ban gedreigd had. Naderhand mengde hij zig in de verschillen, tusschen WILLEM DEN VEROVERAAR, aan de eene, en den Hertog VAN BRETAGNE en zijn eigen zoon ROBBERT, aan de andere zijde ontstaan; gevende hij aan de laatsten eenige reizen een schuilplaats in zijn Rijk. Dit en zijn spotten met WILLEM was oorzaak, dat deeze eenen inval in *Frankrijk* deed.

In het Jaar 1092, gaf FILIPS aanleiding tot groote onlusten. Zijne Gemalinne BERTHA, die eene Dogter was van FLORIS DEN I, Graave van *Holland*, die hem reeds drie kinderen gebaard had, was hij moede geworden; en vervolgens, onder voorwendzel, dat zij elkander te na in den bloede bestonden, haar verstooten hebbende, zond hij naar *Sicilien*, daar zijn broeder ROGIER Hertog was, om deszelfs dogter EMMA ten huwelijk te verzoeken. Doch eer deeze in *Frankrijk* kwam, was hij op BERTRADA, Gemalin van den Grave VAN FOUL-

QUES

QUES VAN ANJOU, verliefd geworden; die ook om hem haaren man verliet, en zig met FILIPS in den egt begaf. Omtrent deezen tijd kwam EMMA te *Parijs*, en moest dus gehoond terug keeren. De Graaf VAN ANJOU troostte zig het verlies zijner ontrouwe egtgenoote zo goed hem doenlijk was. Doch de meeste Bisschoppen van het Rijk veroordeelden des Konings egtscheiding met BERTHA; en Paus URBANUS DE II deed hem werklijk in den ban.

Hoewel BERTHA kort daar na overleed, trok, echter, de Paus in persoon naar *Frankrijk*, hield aldaar, in het Jaar 1095, eene Kerkvergadering, en dwong den Koning te belooven, BERTRADA te zullen verlaaten, en, tot boete, geduurende eenigen tijd, de kroon niet te draagen. Doch naauwlijks was de Paus terug gekeerd, of de Koning deed zig zelven nevens zijne nieuwe Gemalin, door de Bisschoppen, kroonen. PASCAL DE II deed hier op weder een Concilie in *Frankrijk* vergaderen, en den ban tegen FILIPS uitspreeken. De Koning, om zijnen onderdaanen eenig genoegen te geeven, deed LODEWYK, geteeld in zijn eerste huwelijk, kroonen. BERTRADA, die haare eigen kinderen, welke zij den Koning gebaard had, liever op den throon zag, vatte zo een doodelijken haat op tegen LODEWYK, den kleinzoon van Graave FLORIS, dat zij zelve hem vergif ingaf; 't welk, echter, door toegediende geneesmiddelen, werd afgedreeven. Zo zeer was FILIPS op haar verzot, dat deeze euveldaad niet alleen bij hem verschoond werd, maar hij zelfs eene bevrediging tusschen haar en LODEWYK bewerkte. De Paus, intusschen, liet niet na zijn best te doen om den Koning tot andere gedagten te brengen, en bewerkte eindelijk, dat in eene Kerkvergadering te *Parijs*, in het Jaar 1105, de Koning, in de gedaante van een boeteling, onder eede beloofde, geen vleeschlijke gemeenschap meer met BERTRADA, noch eenige verkeering met haar te zullen houden, dan in 't bijzijn van eerlijke luiden. De Koningin deeze zelfde belofte gedaan hebbende, werden zij beiden van den ban ontheven.

FILIPS overleed te *Melun*, den 29 Julij van het Jaar 1108; hebbende uit zijn eerste huwelijk, met de dogter van FLORIS DEN I, verwekt, LODEWYK, bijgenaamd DEN DIKKEN, die hem

hem opvolgde; HENDRIK en CONSTANTIA; en bij BERTRADA, twee zoonen en eene dogter.

P. DANIEL, *Histoire de France*, Tom. I.

FILIPS DE II, Koning van *Frankrijk*, bijgenaamd de VEROVERAAR, werd gebooren den 22 Augustus van het Jaar 1165. Hij werd, nog bij het leven van zijnen vader, gekroond, in het Jaar 1179. FILIPS VAN DER ELZAS, Graaf van *Vlaanderen*, was zijn eerste en voornaamste Staatsdienaar, en tevens zo goed als zijn voogd. Deeze gaf hem ten huwelijk zijne nicht ELIZABETH, dogter van BOUDEWYN, Graave van *Vlaanderen*, onder voorwaarde dat het Graafschap *Artois*, als haar huwelijksgoed, aan de kroon vervallen zou. Hij overleed den 14 Julij, in het Jaar 1223.

FILIPS DE IV, bijgenaamd DE SCHOONE, werd gebooren te *Fontainebleau*; in het Jaar 1286 volgde hij zijnen vader FILIPS DEN III, op den throon van *Frankrijk*. Reeds te vooren, was hij, door zijn huwelijk met JOHANNA, erfdogter van HENDRIK VAN NAVARRE, als Koning van dat Rijk en Graaf van *Champagne* erkend. Na dat hij de Regeering van *Frankrijk* en *Navarre* aanvaard had, sloot hij den vrede met de Koningen van *Arragon* en *Castilie*. Doch, in het Jaar 1289, geraakte hij in Oorlog met EDUARD DEN I, Koning van *Engeland*. De wederzijdsche onderdaanen hadden reeds veelvuldige verschillen gehad, en, ter zaake van den Koophandel, ter Zee vijandelijkheden tegen elkander gepleegd. Beide de Koningen wilden ieder in zijn Rijk deeze twisten beslist hebben. FILIPS dagvaardde EDUARD, als Leenman, in zijn Rijk te komen; doch deeze niet verschijnende, kwam het tot een openbaaren Oorlog. EDUARD had, om dat te verhoeden, aan FILIPS de vesting *Guienne* afgestaan, op eenige voorwaarden, die door FILIPS niet werden nagekomen. Waarom EDUARD een leger op de been bragt, welk *Baijonne* en andere plaatsen innam. Ook haalde hij GUIDO DEN II, Graaf van *Vlaanderen*, en Keizer ADOLF VAN NASSAU in zijne belangen over.

FILIPS, weetende dat FLORIS DE V, Graaf van *Holland*, op

EDU-

EDUARD onvergenoegd was, sloot met hem een verbond tegen EDUARD, in het Jaar 1294. De onderhandeling werd, in den beginne, zeer geheim gehouden. ROBERT, Graaf van *Artois*, neef van Graave FLORIS, ontbood hem heimelijk te *Bergen in Henegouwen*. FLORIS begaf zig derwaarts, onder voorwendzel van zijnen neef te bezoeken. In het Jaar 1295 trok hij naar *Frankrijk*, om het ontworpen verdrag, (waar van wij den inhoud op het Art. FLORIS DE V zullen melden) tot stand te brengen.

Men had in *Engeland* geen kennis van dit verbond, of EDUARD betoonde zijn uiterst ongenoegen daar over. Zelfs was dit een der redenen van den moord, gepleegd aan FLORIS DEN V, in het Jaar 1296. De Oorlog werd allerhevigst gevoerd in *Vlaanderen*. Na dat FILIPS den Keizer, door aanzienlijke sommen gelds, van het verbond met *Engeland* had afgetrokken, werd hij meester van genoegzaam geheel *Vlaanderen*. In het Jaar 1303, werd tusschen FILIPS en EDUARD de vrede hersteld, waar van, echter, *Vlaanderen* werd uitgesloten. De Oorlog tusschen *Frankrijk* en *Vlaanderen* duurde nog bij het overlijden van FILIPS DEN IV, welk voorviel den 29 November van het Jaar 1304.

Zie P. DANIEL, enz.

FILIPS, bijgenaamd DE GOEDE, Hertog van *Bourgondien*, Graaf van *Holland*, *Zeeland*, enz. Op het Art. JACOBA VAN BEIJEREN zal omstandig moeten verhaald worden, op wat wijze hij aan het Graafschap van *Holland* geraakte: hier zeggen wij alleen, dat hij, in het Jaar 1434, gehuldigd werd. Vooraf, en wel in het Jaar 1429, had hij het Graafschap *Namen* gekogt, en, in het Jaar 1430, was hij als Hertog van *Braband* gehuldigd. In dat zelfde Jaar, op den 11 Januarij, stelde hij, te *Brugge*, ter gelegenheid van zijn huwelijk met ISABELLA, dogter van JAN, Koning van *Portugal*, de *Ridderorder van het Gulden Vlies* in; kiezende daartoe vierentwintig van de voornaamste zijner Vasfaalen en onderdaanen, en verklaarende zig zelven als den vijfentwintigsten. Op welke wijze hij zijnen bastaard zoon, DAVID VAN BOURGONDIEN, als

als Bisschop van *Utrecht*, met geweld op dien zetel stelde, is reeds op het Art. DAVID VAN BOURGONDIEN gemeld. Hij was een goetaardig, wijs en verstandig Vorst; prachtig in gewaad, Hofhouding en gastmaalen; strijdbaar en stoutmoedig; ontzachlijk voor zijn vijanden. De Keizer, Koningen en andere Vorsten zogten, ieder om het ijverigst, zijne vriendschap.

Niettegenstaande hij agtenveertig Jaaren in geduurigen Oorlog was, was hij, echter, de rijkste Vorst van zijnen tijd, zonder zijne onderdaanen, door zwaare belastingen, te knevelen.

Onder zijne gebreken telt men zijne ontembaare zucht voor de vrouwen; hebbende hij, bij verscheidene Bijzitten, geteeld veertien onechte kinderen; als mede, dat hij, om de grenzen van zijn gebied, door een onmatige heerschzugt, uittebreiden, zig niet ontzag, de paalen van regt te buiten te gaan, zonder bloed of maagschap te ontzien. Deeze Vorst, die, in veele opzigten, eer den bijnaam van GEWELDENAAR dan van DE GOEDE verdiende, stierf te *Brugge*, den 15 Junij, in het Jaar 1467, in den ouderdom van 73 Jaar. Bij het leven zijns vaders, Hertog JAN DEN ONVERZAAGDEN, trouwde hij, eerst met MICHAËLE, dogter van Koning KAREL DEN VII, van *Frankrijk*, die hem geene kinderen baarde. Zijne tweede vrouw was BONNA, dogter van den Graave VAN ARTOIS, die mede zonder kinderen stierf. Daarna trouwde hij, gelijk reeds gezegd is, ISABELLA. Zij overleed in 't Jaar 1471, hebbende haaren Gemaal gebaard, drie zoonen: ANTONIE en JOOST, beide jong gestorven, en KAREL, Graaf van *Charlois*, die, na den dood zijns vaders, Hertog van *Bourgondie* en Graaf van *Holland* werd. Onder zijne bastaarden worden genaamd CORNELIS, Heer van....; ANTONIE, Graaf van *Stembergen*; DAVID, Bisschop; BOUDEWYN, Heer van....; FILIPS, Heer van *Sommelsdijk*, eerst Admiraal ter Zee, en daar na Bisschop van *Utrecht*; ANNA, gehuwd met ADRIAAN VAN BORSSELEN; MARIA, die ten man had PIETER VAN BEAUFREMONT; MARIA, Nonne; de andere zes zijn onbekend.

Zie van hem breder de oude *Hollandsche* en *Vlaamsche Chronijken*; als ook het Art. JACOBA VAN BEIJEREN.

FILIPS, baStaart zoon van FILIPS VAN BOURGONDIEN. Hij werd, door ſlinkſche ſtreeken, op den *Utretchſchen* zetel geplaatst, als opvolger van FREDRIK VAN BADEN, die, door bemiddeling van *Frankrijk*, werd overgehaald, om het Bisdom van *Utrecht* te verwisſelen voor dat van *Metz*. Na dat hij *Utrecht* had afgeſtaan, betwistten hem andere Vorſten *Metz*; zo dat hij niets behield, dan een goede ſomme gelds. FILIPS, Heer van *Sommelsdijk*, zijn ampt als Admiraal ter Zee neergeleid hebbende, kwam, met groote pracht, te *Utrecht*, in het Jaar 1516. Zo dra hij den zetel, meer als Krijgsman dan als wezenlijke Bisſchop, beklommen had, liet hij, in *Holland*, volk werven, ſtelde daar over als Veldheer WILLEM ROGGENDORF, en zond denzelven naar *Friesland*, om dat gewest tot aankleeving van het Huis van *Bourgondien* te brengen. Geduurende zijn beſtier, ontſtonden 'er zwaare twisten, tusſchen de Steden *Kampen* en *Zwol*, wegens den tol op het *Zwarte water*. De Staaten werkten daarin wel ten goede; doch de kwaade raadslieden van den Bisſchop ſtookten het vuur van tweedragt, met oogmerk om hun beiden aftematten, en dan gemakkelijker te doen buigen, ſchoon die aanblaazingen het Land van *Overijsſel* ten verderve ſtrekten. De Steden werden zo zeer verbitterd, dat FILIPS het vuur, welk hij geſtookt had, met al de *Bourgondiſche* magt niet kon blusſchen. KAREL VAN GELDER onder dit alles zijn voordeel beoogende, bragt *Koeverden*, *Zwol*, de meeste vestingen van *Overijsſel*, *Twenth* en *Drenth* onder zijne magt, en verdierf zelfs des Bisſchops landen. Zijne *Bourgondiers* verlieten hem, en ſchreeuwden om geld, 't welk hij niet had. Nu begaf hij zig naar *Zeeland*, dan naar *Vlaanderen*, en ſtierf eindelijk van hartzeer, den 27 April van het Jaar 1524, oud 59 Jaaren. 'Er wordt van hem getuigd, dat hij meer geneegen was tot het bijwoonen van gastmaalen, dan zig te bemoeien met de zaaken van zijn Bisdom; hij vertrapte de voorregten 'er van, en verpandde de Kerkelijke goederen. Hij werd te *Wijk bij Duurſtede* begraaven.

Zijne Regeering en achting blijkt uit dit oud vers.

Filips van Bourgondien werde gehaalt na Baden.
Deeze zijn tijdt meer overbragt in kostelijke banketten
Dan in zijn wapenen, regeerden agt Jaaren tot 's Lands schaden:
Sint Martijns erfdeel aan vreemde Heeren hij verzetten.
De vrije Landen met dienstbaarheid hij verpletten.
In de Oorlogen, was de fortuin zijn stiefmoeder,
Hij overtradt d'oude Costumen Privilegien en wetten.
Het Land verkleinde hij, daar hij gesteld was ten hoeder,
In 't Jaar vijftien honderd twintig vier wierd hij begraven bij
zijn broeder.

In tegenstelling van dit, niet zeer roemrijk *vers*, konnen wij niet voorbij, een ander te melden, op hem gemaakt, en te vinden in het *Tweede Deel* van 't *Batavia Sacra*; als mede eenige verdere aanmerkingen op het leven van deezen Bisschop. Het Grafschrift, uit het *Latijn* vertaald, luid dus:

„ Ter gedagtenisse van den zeer deftigen Kerkvoogd, en „ zeer genadigen Vorst FILIPS *van Bourgondie* (zoon van FI- „ LIPS *den Goeden*, Hertog van *Bourgondie*) Bisschop van „ *Utrecht*, hun Patroon, zaliger gedachtenisse, is dit Graf- „ schrift opgesteld door JOHANNES MALBODIUS en GERRARD „ van *Nimweegen.*"

„ *Hier rust Philips in 't Krijgsbestier ervaaren,*
„ *Maar die den krijg en onrust heeft gehaat.*
„ *Zijn edele ziel rust nu bij de Engele schaaren,*
„ *Daar hem geen woen des krijgs te dugten staat,*
„ *Als hij door list en schandelijke streeken*
„ *Noch in den krijg onnozel werd verwart,*
„ *Wist zijn gedult des vijands magt te breeken,*
„ *Die hem zo trots ten strijd had uitgetart.*
„ *Hoe pragtig zijn de Sloten en Kasteelen*
„ *Op zijne beurs in 't Bisdom opgehaalt!*
„ *Flux kwam de dood zijn Personaadje speelen:*
„ *Zijn lichaam sterft, zijn faam hier eeuwig praalt.*

Dus

Dus ziet men wat de vleierij vermag. Doch laaten wij, om der waarheid hulde te doen, zijne levensschets, zo als dezelve, ter boven aangehaalde plaatse gevonden word, hier nederstellen. Op bladzijde 531 word gezegd, dat hij tot het aanneemen van de Bisschoppelijke waardigheid meer gedrongen is geweest, door het gezag van Keizer MAXIMILIAAN, en van Koning KAREL, dan door eigen eergierigheid; want (vervolgt de Schrijver), het inzigt van gemelde Vorsten had ten oogmerk, door het indringen van een Bisschop, hunne Landen te verzekeren en te beveiligen. Hij had, gaat de Schrijver voort, zig te vooren meer in de wapenen dan in de wetenschappen geoeffend, en, zo wel te water als te land, als Krijgsoverste gediend. Intusschen vindt men, in de aantekeningen, op bladz. 551, gemeld, hoe HEDA getuigt, dat hij, al voor lang, het oog op de Bisschoppelijke waardigheid gehad had; maar zig gedroeg, al of hij 'er van afzag: geene nieuwigheid voor heerschaugtige mannen, om hun oogmerk te bereiken! Verder zegt de aantekenaar, op bladz. 553. HEDA smaalt op de heerschzugt van deezen Bisschop; daar hij, nochtans, van meest alle Schrijvers gepreezen werd, en bijzonder van ERASMUS, in den 6 Brief van het 29 Boek. „ Ik „ zou u geluk wenschen (zegt hij) o Bisschop PHILIPPUS, die „ niet min roemwaardig zijt door de deugden en daaden van „ uw leven, dan door den edeldom van zo veele Vorsten, uwe „ voorouders, dat gij zo hoog eene waardigheid hebt bekoomen: ten ware mij bekend was, hoe onwillig gij dezelve „ hebt aangenomen, en hoe dat gij, als tegen uwen dank, „ daar toe gedwongen zijt, door het gezag van dien voortreffelijken Vorst KAREL." Op zijne vraage nu, op dit breed getuigenis van ERASMUS, antwoord de Schrijver in dezer voegen. „ Men kan zeggen, dat HEDA tegen hem vooringenoomen geweest is; maar men kan ook zeggen, dat GERRARD „ van *Nijmeegen* al te zeer met hem vooringenoomen was. „ ERASMUS kan gesprooken hebben volgens de algemeene gerugten. Ook heeft FILIPS, Bisschop zijnde, niet getoont „ juist de heiligste te zijn, noch zo afkeerig van zo een aanzienlijke waardigheid."

Op bladzijde 532 van dit werk word zijne moeder zeer gepreezen, en zijne eerste jeugd met de volgende woorden afgemaald.

„ Zijne moeder was, MARGRETA VAN DER POST, eene
„ vrouw, zo uitstekende in vromigheid des gemoeds, als in
„ lichaamlijke schoonheid, (haare vroomheid was, echter,
„ door FILIPS DEN GOEDEN, wiens bijzit zij was, overwon-
„ nen) onder wier oogen hij te *Brussel* werd opgevoed, in
„ deftige reden en goede wetenschappen. Want KAREL, zijn
„ broeder, kon daar geen agt op slaan. Tot aan zijn twaalf-
„ de Jaar, genoot hij dus een goed onderwijs. Als KAREL
„ gestorven was, en MARIA, KARELS dogter, gehuwd met
„ MAXIMILIAAN, het bestier in handen had, werd hij onder de
„ Hovelingen van MAXIMILIAAN aangenoomen, en gedroeg zig
„ aan het Hof zo bevallig, dat hij van ieder bemind werd.
„ Na den dood van MARIA geraakte hij onder de Krijgsbenden
„ van MAXIMILIAAN; en als die Vorst te *Aken* als Keizer ge-
„ kroond werd, werden hem, door FILIPS, de wapenen en
„ Ridderorder omgehangen. Noch geen agttien Jaaren oud
„ zijnde, werd hij eerst te *Grevelingen*, en naderhand te
„ *Kortrijk* als Stadsvoogd aangesteld, waarin hij zig wel ge-
„ kweeten heeft. Verder werd hij verheeven tot Ridder van
„ 't Gulden Vlies, tot Admiraal van de Zee. Ook werd hij,
„ als Afgezant van MAXIMILIAAN en KAREL, gezonden aan
„ Paus JULIUS DEN II, waarna hij ISABELLA, de zuster van
„ Keizer KAREL DEN V, als bruid van CHRISTIERNUS, Koning
„ van *Denemarken*, derwaards geleidde. Waarna hij, zo als
„ gezegt is, op den *Utrechtschen* Zetel kwam." Verder volgt aldaar een loffelijk getuigenis van alle zijne daaden. Indien dit alles waarheid is, moet het eerstgemelde vers een louter schotschrift zijn: iets, 't welk wij niet beslissen. Daarop volgden eenige staaltjes van zijne groote Krijgsbedrijven, of laat ik liever zeggen, van zijnen list en woede, in het oorlogen tegen de *Gelderschen*, in het Jaar 1521; waar door de partij van de *Gelderschen* werd uitgemergeld, en genoodzaakt, de *Bourgonjers* te verlaaten. Wat aangaat zijne levenswijze, daar van zegt de Schrijver: „ Als het hem gebeurde dat hij
„ buiten gewoel was, en in zijn verblijf rustig, verdeelde hij

„ den

„ den dag aldus: hij begon met het verrigten van goddelijke
„ zaaken en het lezen van stigtelijke boeken. Dat gedaan
„ zijnde, woonde hij de Raadsvergadering bij, hoorde brie-
„ ven leezen, klachten en procesfen, willende dat 'er geen
„ brief, dan in zijn bijwezen, werd geopend noch gesloten,
„ dan na dat hij dezelven ondertekend had. Daarna ging hij
„ aan zijn middagmaal. Over tafel werden verscheide vragen,
„ 't zij uit Poëten, Historieschrijvers, of uit de H. Schrift,
„ ter baan gebragt. Alle de *Latijnsche* Historien waren hem
„ voorgeleezen door meergemelden GERRARD *van Nijmeegen*,
„ die zijn Hof-Capellaan was. Nademiddags bragt hij zijnen
„ tijd door met wandelen in den Hof of in de Stad, en be-
„ zigtigde de winkels der Ambachtslieden. Onder het avond-
„ maal had het zelfde als bij het middagmaal plaats; en daar
„ na onderhield hij zig met geleerde mannen. Van dusdanigen
„ inborst, was hij ten hoogsten vervreemd van gierigheid,
„ beminnende zijne onderdaanen zeer tederlijk. Niemand heeft
„ hij met schattinge of nieuwe imposten bezwaard. Ten uiter-
„ sten was hij afkeerig van de Oorlogsberoerten, en heeft zig
„ zeer beklaagd over *Kampen en Zwolle*, en tot op zijn dood-
„ bedde betuigd, 'er geen oorzaak van geweest te zijn."

De anders zeer geloofwaardige HEDA spreekt gantsch anders van hem, en beschuldigt hem, dat hij het regt der Kerke zogt te overweldigen; weinig achting voor geleerden had; dat alle zijne gunsten veil waren, voor vleijers en woekeraars ter zijner baate; dat hij haastig van hoofd en wraakzugtig was, en liever wilde gevreesd dan bemind zijn; dat hij weinig werk maakte van den Godsdienst, en de Geestelijkheid niet achtte.

Men hoore eens, wat zijn grootste vleijer, GERRARD *van Nijmeegen*, in het gemelde *Batavia Sacra*, van hem verder zegt. „ Indien hij wat te veel gedronken had, onthield hij
„ zig daar van den volgenden dag: hij verfoeide de dronkaarts,
„ voornamelijk de zulke, die de gewoonte hadden, hun lijf
„ vol bier te zuipen.

„ Tot nog toe is alles wel: maar helaas, tegen de hoererij
„ (zegt hij) was hij zo zeer niet ingenomen. Want hij was
„ zelfs, ô schanden, al vrij geneegen tot de minvermaaken,
„ en zeer verzot op jonge meisjes." Dan voegt die zelfde

 vleijer

vleijer 'er nog eenige dingen bij, die, indien men ze voor waarheid mag aanneemen, duidelijk te kennen geeven, dat FILIPS een flegt gevoelen had van de kuisheid der maagden, Priesters en Kerklijke perfoonen: hoopende dat de wet van de gedwonge onthouding mogt worden afgefchaft. En, echter, getuigt meergemelde Schrijver, dat FILIPS goed Catholijk geftorven is, fchoon hij drie onechte zoonen, bij een zijner hoeren, naliet; JOHANNES, FILIPS en OLIVIER.

Zie breeder het II Deel van *Batavia Sacra.*

FILIPS DE I, zoon van Keizer MAXIMILIAAN en van MARIA VAN VALOIS, die de dogter was van Hertog KAREL DEN STOUTEN, werd gebooren te *Brugge*, den 20 Junij, van het Jaar 1478. Den ouderdom van vier Jaaren had hij naauwlijks bereikt, toen zijne moeder, door een val van het paard, uit het leven gerukt werd. Geduurende zijne minderjaarigheid, regeerde zijn vader, als voogd, over zijne moederlijke Erflanden. FILIPS, den ouderdom van 16 Jaaren bereikt hebbende, aanvaardde de Regeering in eigen perfoon, onder de Tijtels van Aartshertog van *Oostenrijk*, Hertog van *Bourgondien*, Graave van *Habsburg*, *Holland*, *Vlaanderen*, *Zeeland*, enz. enz. waar bij naderhand nog kwam de tijtel van Koning van *Arragon*; dien hij verkreeg, door zijn huwelijk met JOHANNA, dogter van FERDINAND, Koning van *Arragon*, en ISABELLA, Koninginne van *Kaftilië* en *Leon*. Dus verkreeg hij den naam van FILIPS DEN I, Koning van *Spanje*, dog heeft die hoogheid niet lang bezeeten. Hij hield zijnen bruilofs, in het Jaar 1496; te *Lier*, in *Braband*. Vijf Jaaren daarna ftierf de moeder van JOHANNA, in *Spanje*; en met haaren dood, begreepen de *Spanjaarden*, dat FERDINAND van *Arragon* geen deel meer had aan *Kaftilie* en *Leon*, maar dat deeze Koninkrijken moesten overgaan op JOHANNA, oudfte dogter van ISABELLA; en haaren Gemaal FILIPS van *Oostenrijk*; ook zonden zij met 'er daad de Kroon van *Spanje* naar *Brusfel*. In het Jaar 1505 vertrokken FILIPS en JOHANNA, met een magtige Vloot, naar *Spanje*, doch werden, door een geweldigen ftorm, genood-

noodzaakt, in een der *Engelsche* havens binnen te loopen. Koning HENDRIK ontving hen, volgens hunnen rang, Vorstelijk; doch, om Staatkundige redenen, hield hij hen langer op, dan hun lief was. Zij vertoefden aldaar tot in de Lente van het Jaar 1506, en vervolgden toen hunne reize naar *Spanje*, waar van zij, tot groot ongenoegen van FERDINAND, bezit namen. Te vergeefs had deeze aan zijnen schoonzoon 500,000 dukaaten Jaarlijks geboden, indien hij in de *Nederlanden* wilde blijven. Doch, gelijk wij reeds te kennen gaven, FILIPS was niet zeer lang meester van die nieuwe heerschappij: want reeds een half Jaar na zijne overkomste in *Spanje*, overleed hij, op den 26 September, in het Jaar 1506, in het 28 Jaar zijns ouderdoms, niet zonder vermoeden van vergeeven te zijn; althans word dit verzekerd door *Spaansche* Schrijvers. Doch anderen schrijven zijnen dood toe aan een te schielijken dronk, na dat hij zig in de kaatsbaan buitengemeen verhit had.

Zijne weduwe nam, na zijnen dood, het Rijksbestier wel ter hand, maar niet zonder onrust en moeite onder de voornaamsten der Rijksgrooten. JOHANNA was, door minnenijd, tegen haaren man opgevat, haarer zinnen bijster geworden. FERDINAND kwam uit *Napels* terug, en bragt alles in order. Ook werd aan hem de heerschappij over *Castilie*, geduurende zijn leven, opgedraagen, schoon MAXIMILIAAN die zulks voor zig zelven begeerde.

FILIPS was, onder de Koningen van *Spanje*, de eerste van dien naam, onder de Hertogen van *Bourgondie* de derde; onder de Graaven van *Holland* de tweede. Bij zijne Gemalin had hij verwekt KAREL, naderhand Keizer, gebooren in het Jaar 1500; FERDINAND, in het Jaar 1503; ELEONORA, in het Jaar 1498; JOHANNA, in het Jaar 1504; en ISABELLA, na zijn overlijden, in het Jaar 1506.

Wij konnen niet voorbij hier aantemerken, dat, door veele Schrijvers, een misslag begaan word, met te stellen, dat door het huwelijk van deezen FILIPS met JOHANNA, de *Nederlanden* aan *Spanje* gekoomen zijn; daar, integendeel, door dat zelfde huwelijk *Spanje* aan de *Nederlanden* gekomen is, naardien FILIPS eerder Graaf van *Holland* en *Zeeland* was, dan hij Koning van *Spanje* wierd. Ook was het voor de *Neder-*

landen, in dien tijd, wel roemrijk, doch ook kostbaar, en had naderhand de ongelukkigste gevolgen, in 't bijzonder onder zijnen kleinzoon FILIPS DEN II, Koning van *Spanje*, en den derden der Graaven van dien naam. Om FILIPS DEN I met luister naar *Spanje* te doen trekken, werd het Land zwaar belast. Hij verpandde zijne heerlijke goederen en domeinen; het geld, daar voor ontvangen, werd ingepakt en naar *Spanje* gezonden. Juweelen; gouden en zilveren vaatwerk; de gouden tafel; gouden en zilveren beelden; de groote en vermaarde kroon van diamanten; het goud van *Vlaanderen*; de kostbaare tapijten, en al wat heerlijk was, werd ten Lande uitgevoerd naar *Spanje.* De waarde der juweelen alleen werd geschat op negen millioenen.

LE KLERK, *Toneel der Keizeren*; PONTANUS, VAN METEREN, enz. enz.

FILIPS DE II, van dien naam onder de Koningen van *Spanje*, en DE III, als Graaf van *Holland* en *Zeeland*, werd gebooren te *Valladolid*, in *Spanje*, den 21 Maij, in het Jaar 1527, uit het huwelijk van Keizer KAREL DEN V met ISABELLA, dogter van EMANUEL, Koning van *Portugal.* Door den vrijwilligen afstand zijns vaders, werd hij, geduurende deszelfs leeven, een der magtigste Vorsten van *Europa*; magtiger zelfs, zeggen de *Spanjaarden*, dan alle de Vorsten van zijnen tijd te zamen. Zijne tijtels duiden zijne Bezittingen en en Rijken aan; schrijvende hij, onder de openbaare Acten en Placaaten zig in deezer voegen: *Don Philippo, bij der gratie Gods Koning van Castilien, van Leon, van Arragon, van beide de Sicilien, Napels, Jerusalem, Portugal, Navarre, Granada, Folivo, Valenchien en Galicien; van Majorka, Sardinia, Corsica, Murcia*, enz. *van Algrabie, Gibralter, de Canarische Eilanden, de Oost- en Westindien, de vaste Landen, de Wester Zee en Oceaan*; Aartshertog *van Oostenrijk*; Hertog *van Bourgondie, Lotharingen, Braband, Limburg, Luxemburg, Gelder, Milaan*; Graaf *van Habsburg, Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Holland, Zeeland, Namen, Zutphen*; Prins *van Swaben*; Markgraaf *des H. Roomsche*

Rijks;

Rijks; Heer *van Friesland*, *Salms*, *Mechelen*, *van de Stad en Landen van Utrecht*, *Overijssel en Groningen*; *Ridder van 't Gulden Vlies*; *Dominateur in Asia en Africa*. De toevloed der schatten uit de *Nieuwe Waereld* had hem in staat konnen stellen, zig te doen erkennen, als den Oprichter der *Vijfde Monarchie*. Doch zijn slegt gedrag, bijzonder ten opzigte van het toen ter tijd genoegzaam weerloos deel dier aarde, de XVII *Nederlandsche Provintien*, deed hem alle die rijkdommen niet alleen verspillen, maar daarenboven met schulden overlaaden ten grave daalen, zo als uit het vervolg zijner levenschets blijken zal.

Men kan het niet als eenen misslag in hem, maar wel in zijnen vader aanmerken, dat hij in *Spanje* opgevoed werd, door bijgeloovige Geestelijken, die door Keizer KAREL daar toe waren uitgekoozen, en in hem gevormd hebben denkbeelden van bijgelovigheid en wantrouwen, welke naderhand zijn gantsche Karakter misvormden, en bij alle zijne onderdaanen gehaat maakten. KAREL bedierf dus 't geen hij zogt te verbeteren. Meer genegenheid hebbende voor de *Nederlanders* dan voor de *Spanjaarden*, was hij bij de laatsten niet zeer bemind; om hunne liefde te winnen, deed hij FILIPS tot een volmaakten *Spanjaard* vormen.

Al van zijne eerste jeugd af aan, toonde FILIPS volmaakt vatbaar te zijn voor de opvoeding, welke hij genoot; hij was schrander, voorzigtig, onvoorbeeldelijk gehegt aan een bijgeloovigen en dweepachtigen Godsdienst; vatbaar voor een somber en peinzend gestel, kweekte hij wantrouwen en arglistigheid, nevens de zaaden van tierannij in zijnen boezem, die tot rijpheid gekomen, hem eer tot een monster dan tot een mensch maakten.

Den ouderdom van zestien Jaaren bereikt hebbende, trouwde hij, in het Jaar 1543, met MARIA, Prinsesse van *Portugal*; die, twee Jaaren daar na, den ongelukkigen DON CARLOS ter waereld bragt; welke geboorte haar het leven koste. FILIPS bleef in *Spanje*, alwaar hem het bestier was toevertrouwd, tot in het Jaar 1548; wanneer hij, door zijnen vader, in de *Nederlanden* ontboden werd. Niets evenaarde de pracht,

waar mede hij alöm ontvangen werd. De Steden putten elkander uit, om de eene der andere in luister te boven te gaan. Het volk zelf toonde de grootste drift, om hem eene ongeveinsde genegenheid te betoonen. Maar hoe gedroeg zig FILIPS? Hij was buiten staat, om onder al dat gejuich zijnen gestrengen en achterhoudenden aart te verbergen. Niets van dat minzaame, niets van dat volkbehaagend hart, welk Keizer KAREL altoos deed uitblinken, was bij hem te vinden; de jonge Vorst vertoonde een stuggen en norsschen Grijsaard Hij kende de taal noch de zeden der *Vlamingers*, *Brabanders*, of *Nederlanders*, en voerde met niemand eenig gesprek, dan met de *Spaansche* Edelen.

Dit gedrag, 't welk niet alleen onvriendelijk, maar zelfs tegen der Vorsten Staatkunde strijdig was, deed de *Vlamingen*, van dien tijd af aan, ijverzugtig worden tegen de *Spanjaarden*. Een openlijk bewijs hier van gaven ze, door KAREL te weigeren, aan FILIPS, als hunnen toekomenden Heere, den eed te doen, ten ware hij vooraf zig bij eede verbond, aan geene vreemdelingen, hoe genaamd, eenig deel in de Regeeringe in de Provintien te zullen geeven. En nog geschiedde het alleen uit achting voor den vader, dat zij den zoon als zijnen opvolger erkenden Na dat deeze erkentenis, in *Vlaanderen*, *Braband*, *Holland* en *Zeeland*, in alle Steden, geschied was, begaf de Keizer, verzeld van FILIPS, zig naar *Duitschland*, met oogmerk om FILIPS als *Roomsch Koning* te doen aanneemen. Maar zijne trotsche aart en stugheid was oorzaak, dat dit den Keizer mislukte. Hierom keerde hij terug naar *Spanje*, alwaar hij bleef tot op zijn huwelijk met de Koningin van *Engeland*, dat voltrokken werd in het Jaar 1554. Niet dan op voorwaarden, die hem zeer bepaaldelijk waren voorgeschreeven, hadden de grooten des Rijks daar in gestemd. Naauwkeurig was aldaar gezorgd, dat hij, schoon den tijtel van Koning voerende, geen het minste deel aan de Regeering zou hebben; en dat de oppermagt zou blijven in handen van Koningin MARIA, dogter van HENDRIK DEN VIII; dat geene vreemden in eenige bedieningen toegelaaten, noch de minste veranderingen in de

wetten of gewoonten van het Rijk zouden gemaakt worden; en wat verder, ter bewaaring van 's volks regten en vrijheden dienende was.

Naauwlijks was FILIPS in *Engeland* gekomen, of hij zogt, door de pracht en luister van zijn gevolg, de oogen dier Natie te verblinden; doch al wat hij bouwde, om zig geagt te maaken, stiet hij om ver met zijnen *Spaanschen* hoogmoed, die bij de trotsche *Engelschen* nog ondraaglijker was dan bij de eenvoudige *Nederlanders.* Daarenboven bezat hij zig zelven niet genoeg, om zijn ongenoegen over het gemaakte huwelijkscontract te verbergen. MARIA, om hem te behaagen, verzogt wel aan het Parlement, hem tot waarschijnlijken erfgenaam van den Throon te verklaaren, en het Rijksbewind aan hem op te draagen; doch alles te vergeefsch. Geene giften of gaven; geene listen, die gebruikt werden, met de vervolging tegen de Protestanten te staaken, konden haare oogmerken doen gelukken. Het eenige, waar in bewilligd werd, bestond hier in, dat ingevalle de Koningin overleed, en erfgenamen naliet, FILIPS, geduurende derzelver minderjaarigheid, den tijtel en waardigheid van PROTECTOR zou bekleeden. Hier mede vergenoegden zig FILIPS en MARIA, geduurende haare vermeende zwangerschap. Doch toen men ondekte, dat zij de waterzugt had, en zij vervolgens, door gemelijkheid van aart, onverdraaglijk werd in de verkeering, na dat men haar gezegd had, dat zij nooit kinderen zou kunnen baaren, verliet FILIPS haar en het het Rijk van *Engeland*, en begaf zig naar de *Nederlanden.* Omtrent dien tijd was Keizer KAREL bedagt, om zijn genomen besluit, tot afstand van zijne Staaten, te doen ter uitvoer te brengen. Reeds bij het aangaan van zijns zoons huwelijk met MARIA, had hij hem afgestaan het Koningrijk *Napels* en het Hertogdom *Milaan*; waar voor, echter, FILIPS zig alles, behalven dankbaar, jegens zijnen vader betoonde. Niet onduister gaf hij te kennen, dat KAREL alles moest afstaan, of tegen zijnen heerschzugtigen zoon de wapenen opvatten; waar toe hem zo wel de kracht en sterkte van lichaam als van geest ontbrak. Dus besloot dan KAREL, wat men ook daar tegen gisse, voornaamelijk om deeze redenen, in de maand October

des

den Jaare 1555. afstand te doen van de opperheerschappij over zijne geliefde *Nederlanden*, en in de maand Januarij van het volgende Jaar van *Spanje*. Eenige maanden daar na zond hij de Keizerlijke kroon, door WILLEM, Graaf van *Nassau* en Prins van *Oranje*, aan zijnen broeder. Groot was de plegtigheid, die daar bij plaats had. Zonder daar van thans te gewaagen, zal ik mij vernoegen, met hier alleen ter neder te stellen, de woorden, welke de Keizer, bij die gelegenheid, tot zijnen zoon sprak; terwijl de gantsche plegtigheid, zo als ik in het II Deel, op het *Art.* AFSTAND, gezegd heb, zal beschreeven worden, op het *Art.* OVERDRAGT der *Nederlanden*. De Vorst dan zijne rede tot de Staaten geëindigd hebbende, wendde zig tot FILIPS, en zeide: „ In „ dien het bezit dezer Landen door mijnen dood tot u geko„ men ware, zou ik om het agterlaaten van zulk een aanzien„ lijk, en door mij zo zeer vermeerderd erfgoed, iets bij u „ verdiend hebben. Doch nu ik deeze erfenis, niet uit nood„ zaaklijkheid, maar uit vrije keuze nalaate; nu ik vroeg „ verkies te sterven, op dat gij zo veel te vroeger aan het „ bezit zoud komen, vorder ik met regt, dat gij, al wat gij „ mij hierom meer schuldig zijt, met zo veel meer zorg en „ liefde jegens de Ingezaetenen deezer Landen betaalt. An„ dere Vorsten verheugen zig, om dat zij hunne zoonen het „ leeven gegeeven hebben, en het gebied zullen geeven. Ik „ heb deeze vreugde beideslei, als tegenwoordig willen genie„ ten, en u zo wel door mij zien regeeren, als leven. Wei„ nigen zullen dit mijn voorbeeld navolgen; gelijk ik zelfs „ hierin van de oudste tijden naauwlijks een voorbeeld voor „ mij gevonden heb. Doch men zal mijn besluit eerst prijzen, „ als men zal zien, dat gij het u zelve waardig maakt. En „ dit zult gij doen, als gij de wijsheid die gij tot hier toe be„ mind hebt; als gij de vreeze Gods, en den Catholijken „ Godsdienst, allen de regte zuilen der Regeering, standvastig „ blijft aankleeven. Een ding heb ik hier maar bij te voegen; „ den Almagtigen namentlijk te bidden, dat hij u een zoon „ geeve, wien gij het gebied afstaan kunt, maar niet behoeft „ aftestaan." Deeze laatste woorden, die niet onduister te kennen geeven, dat het, zo als wij hier boven zeiden, de

heersch-

heerschzugt van den zoon en de onmagt van den vader waren, die KAREL tot deezen gewigtigen stap noodzaakten, waren, in dien zin, een vinnige trek tegen FILIPS; die dezelve gevoelende, ligtelijk oorzaak konnen geweest zijn, dat zij hem en de omstanders de traanen uit de oogen persten. De laatsten voorzeker, zo min als alle andere Vorsten, uit aanmerkinge van zijne geduchte magt, konden zig niet veel goeds voorspellen. *Engeland* zugtte thans onder de Regeering van eene zwakke en dweepachtige Koningin. *Duitschland* stond geregeerd te worden door zijnen oom FERDINAND; dus had hij van het Keizerrijk niets te dugten. *Zweeden* en *Denemarken* werden geregeerd, door CHRISTIAAN DEN III en GUSTAVUS ERICHSON; Vorsten, die werks genoeg vonden, om de rust in hunne eigen Rijken te vestigen. Paus PAULUS DE III hing meer van FILIPS dan van eenigen anderen Vorst af. De Hertog van *Toskaanen* had groote verpligting aan hem. De Hertogen van *Parma* en *Savoijen* moesten al hun geluk van FILIPS verwagten. De *Venetiaanen* hadden zijne bescherming tegen de *Turken* nodig.

Zie daar de redenen, waarom wij boven zeiden, dat FILIPS magtiger was dan een der *Europeaansche* Vorsten buiten hem. *Frankrijk* was het alleen, met wien hij te strijden had, en welk Rijk hij, in het Jaar 1559, tot vrede noodzaakte; waar toe hem evenwel de bloeijende Staat der *Nederlanden*, om dien tijd, zeer behulpzaam was.

De *Vlamingen* hadden hem al van vroeg af aan mistrouwd, uit hoofde van hunne jaloerschheid op hunne voorregten, die hij, bij eede, beloofd had, niet te zullen schenden. Het eerst, waar mede hij dien eed verbrak, was het schenken van de gewigtigste bedieningen aan den Bisschop van *Arras*, van geboorte een *Bourgondier*; of aan zijne *Spaansche* lievelingen: RUI GOMEZ DE SILVA, den Prins van *Eboli*, de Hertogen van FERIA en ALVA; allen mannen, die wij reeds op het *Art.* ALVA hebben leeren kennen, en die door de *Vlamingen* en *Brabanders* beschouwd werden, als natuurlijke vijanden der Natie, en als aanstookers van het willekeurig gezag, waar na FILIPS haakte. De vreeze, die de *Vlamingen* en andere *Nederlanders* tegen 's Graaven gedrag gevoed hadden, bleek maar al te

ras gegrond te zijn, door de in- en uitvoering zijner maatregelen tegen hen, die in de gevoelens van Godsdienst van de *Roomsche* Kerk afweeken. Al wat men, tegen dergelijke vervolgingen, reeds bij Keizer KAREL hadde ingebracht, werd ook FILIPS voorgehouden; doch bij hem deed het geen de minste uitwerking. Integendeel, hij vernieuwde zijns vaders Bloedplakaaten, en gaf aan Gouverneurs en Magistraaten last, dezelve ten strengsten ten uitvoer te brengen. Hier mede nog niet vernoegd, richtte hij een bijzonder Gerichtshof op, ter uitroeijing der ketterijen. Of schoon de gevloekte naam van Inquisitie daar bij verzwegen werd, joeg het, nogthans, de Ingezetenen tegen hem in het harnas: naardien zij dit Gerichtshof beschouwden, zo als het wezenlijk was, als een middel ter vernietiging der vrijheid en een bederf van den Koophandel. Ter versterkinge van dit ongenoegen, kwam nog het vermeerderen van de vijf Bisdommen tot zeventien. Deeze instelling, die, mooglijk, in bedaarder tijden, van nut zou geweest zijn, had nu de heilloosste gevolgen. GRANVELLE, Bisschop van *Arras*, was hier van de eerste vinder; zelfs schroomde deeze niet te bekennen, dat door de invoering daar van 's Konings bevelen strenger zouden konnen worden ten uitvoer gebragt. Hierom beschouwde het volk dit meerder getal van Bisschoppen, als een vermeerderd getal van *Inquisiteurs*. De Adel, de Geestelijkheid, de Gemeente: ieder schreeuwde om 't zeerst, en stelde alle vermogens te werk, om hunne bijzondere belangen met die van den Staat te vermengen; zij schilderden de oprichting van deeze nieuwe zetels af, als niet min verderfiijk voor het Land in 't algemeen, als voor hunne orde en rang in 't bijzonder.

Nog meer werd dit alles verzwaard, om dat, in het midden van den vrede, de Landschappen waren opgepropt met *Spaansche* soldaaten, strijdig tegen de grondwetten, volgens welke geene vreemde Krijgsknegten daar in mogten geleid worden. Doch zij waren 'er reeds ingebracht door Keizer KAREL DEN V, geduurende zijne Oorlogen met *Frankrijk*. Zo uit achting voor dien Vorst, als om den roem, dien hij met dezelve had behaald, had men, om het verbreeken van dit voorregt, toen niet gedagt. In *Zeeland* gedroegen de *Spanjaards*

jaards zig zo kwalijk, dat het gemeen weigerde, aan de dijken te werken; zeggende, liever door de Zee, dan door de wreedheid en fchraapzugt der *Spaanfche* foldaaten, verdelgd te willen worden.

Niet zeer gunftig was dus het tijdftip, waar in FILIPS in beraad nam, naar *Spanje* te vertrekken, zo dra hij een perfoon zou gevonden hebben, aan wien hij de Regeering konde aanbeveelen. Na lang beraad, koos hij daar toe MARGRETA, Hertoginne van *Parma*, natuurlijke dogter van Keizer KAREL DEN V. Terftond na dit befluit, deed hij eene vergadering der Staaten beleggen te *Gend*, in welke de Koning zelf en de nieuwe Landvoogdesfe tegenwoordig waren. Naardien den Koning de Landtaal onbekend was, voerde zijn lieveling en verderflijke Raadsman, de Bisfchop van *Arras*, het woord.

Hij begon met den Staaten bericht te geeven van 's Konings befluit om naar *Spanje* te vertrekken, met bijvoeging van de redenen, die hem daar toe nookzaakten. Hij maakte eene vertooning van de genegenheid, die zijne Majefteit voor de *Nederlanders* had; 'er bijvoegende, dat de Koning hoopte, dat zijne zaaken hem in *Spanje* niet lang zouden ophouden; doch zo dit al mogt gebeuren, dat hij dan zijnen zoon DON CARLOS, Erfprins van *Spanje*, herwaards zoude zenden. Hij vermaande verder de Staaten tot de bevordering van den Vrede onder de onderdaanen; waar toe, volgens zijne meening, niets vorderlijker was, dan de uitroeijing der ketterijen: waarop hij hoopte dat zij vriendelijk zouden famenfpannen met Mevrouwe de Hertoginne van *Parma*, die hij, bij zijne afwezenheid, tot Landvoogdes had aangefteld. Eindelijk beloofde hij, de vreemde troepen te zullen doen vertrekken, en de gemeente ontheffen van alle andere lasten, welke de tijd en de omftandigheden hadden noodzaaklijk gemaakt.

Het antwoord der Staaten behelsde, in krachtige bewoordingen, gevoelens van trouwe en genegenheid; voor dat, egter, de vergadering gefcheiden was, bemerkte FILIPS het ongenoegen der Staaten. Zij hadden het vertrek der *Spaanfche* Krijgsknegten onmiddelijk verwagt. Hunne vreeze, dat de Inquifitie in de *Nederlanden* mogt worden ingevoerd, bragt hen in angst. Hierom werd hem, uit naam der algemeene Staaten, een Vertoog,

toog, gesteld in de *Walsche* taal, overgeleverd, behelzende „ 1. Dat 's Lands grenzen niet door vreemde knegten, gelijk „ tegenwoordig, maar door Landzaaten bewaard, en de vreem„ den afgedankt of elders gebruikt mogten werden: 2. Dat het „ Land geregeerd mogt worden door een Raad van *Nederlan„ deren*, en niet door Uitheemschen." Met veele en dringende redenen werden deeze verzoeken omkleed. Gantsch niet naar den smaak van FILIPS was dit Vertoog; zo als ten klaarsten bleek, uit zijn antwoord, twee dagen daarna hun ter hand gesteld, waar in gezegd werd; „ Dat de Koning niet „ van zins was, vreemdelingen in de Regeering intedringen, „ zo als uit de aanstelling der Landvoogdesse blijken kon, en „ dat men, uit het aanstellen van andere Leden van den Raad „ van Staate, zijne vaderlijke zorge zien kon; Dat het *Spaan„ sche* voetvolk nodig was in het Land, om het te beschermen tegen onvoorziene voorvallen en beweegingen der na„ buuren; Dat men altijd eenigen overlast van het Krijgsvolk „ had, het zij het vreemd of inlandsch ware, als het niet „ betaald werd; doch dat hij voor de betaaling der *Spaan„ schen* zorgen zoude, die slegts drie duizend sterk waren, „ van drie maanden tot drie maanden; Dat men dezelven ge„ bruiken kon, om zijnen zoon KAREL uit *Spanje* aftehaalen; „ Dat hij ze gaarne op de Vloot, die hem nu zoude overvoe„ ren, zoude hebben mede genomen, hadde hij van de be„ geerte der Staaten eerder kennisse gehad; Dat hij na zijne „ genegenheid te hunwaards toonen wilde, met hen te ont„ lasten van de soldij dier knegten, schoon dienende ter hun„ ner bescherminge; Dat hij niet voor had, al het inlandsch „ volk aftedanken, maar twaalf honderd man in dienst wilde „ houden, ten laste van den Lande; eindelijk dat hij nimmer „ van zins was geweest, de *Spanjaarden* langer dan zes of „ zeven maanden in het Land te laaten; doch dat hij ze nu, „ om de Staaten genoegen te geeven, binnen drie, of uiter„ lijk vier maanden, zou doen vertrekken, mids de Staaten „ zorge droegen voor de betaaling van het Krijgsvolk, welk „ in derzelver plaats, tot bewaaring der grenzen, zou moe„ ten worden aangenomen." Hier mede moesten de Staaten zig laaten vergenoegen, schoon van dit alles niets werd nage-

koo-

koomen. Op een nader verzoek, om den Koning te bewegen tot intrekking van de bevelschriften, betreffende den Godsdienst, of ten minste verzagting daar van, verklaarde FILIPS, *liever geen Koning te willen zijn, dan ketters tot zijne onderdaanen hebben.* Even onverzettelijk bleef hij, omtrent de invoering der nieuwe Bisdommen. Om evenwel den haat en het ongenoegen des volks eenigzints te matigen, droeg FILIPS het bevel over de troepen op aan den Prins van ORANJE, en aan den Graave VAN EGMOND, de twee bekwaamste en meest beminde Edellieden. Reeds te vooren had hij den eersten aangesteld tot Stadhouder van *Holland, Zeeland,* en *Utrecht*; en den laatsten over *Vlaanderen* en *Artois.* Doch beiden hadden moeds genoeg, voor de aanbieding van het bevelhebberschap te bedanken; verklaarende zelfs, het verblijf der vreemde knegten aan te merken, als een schending der voorregten.

Op den 20 Augustus, van het Jaar 1559, vertrok FILIPS, met eene Vloot van bijkans zeventig Schepen, uit de *Nederlanden* naar *Spanje*, en kwam den 29 van die zelfde maand te *Loredo*, in *Biskaije.* Naauwlijks had hij voet aan Land gezet, of 'er ontstond een geweldige storm, waar door een groot aantal zijner Schepen schipbreuk leed, en meer dan duizend menschen verdronken. FILIPS nam toen voor, als een blijk van dankzegging voor zijne behoudenis, zijn gantsche leven te besteeden ter uitroeijing der ketterije. In alle zijne volgende gedraagingen straalde ten duidelijkste door, zijne verknogtheid aan *Spanje*, en zijn afkeer tegen de *Nederlanden*, om dat de ingezetenen deezer gewesten, gestadig, door hunne grondwetten, zijn gezag paalen stelden.

Bij zijne aankomst te *Valladolid*, vond deeze bijgeloovige mensch een schouwspel, waar van de natuur een afschrik moest hebben, doch welk hem hoogst aangenaam was. Men vierde, in die Stad, een *Auto da fé*, waar bij een groot getal Protestanten levendig in de vlammen geworpen wierden. Dertig bleven 'er nog in de gevangenis der Inquisitie, over welke die zelfde straffe was beschooren. FILIPS, om zo vroeg als mogelijk was, te toonen, welke tirannische geest hem bezielde, verzogt aan de Inquisiteuren den dag te bepaa-

 len,

len, waarop dit feest, zo als hij het noemde, gevierd zoude worden; begeerende hij in persoon daar bij tegenwoordig te zijn. Hij verscheen 'er met groote pracht, verzeld van zijnen zoon KAREL, zijne zuster en gevolg van lijfwachten. Onder de veroordeelde Protestanten was een Edelman, DON CARLOS DI SISSA genaamd. Terwijl de beulen hem naar den brandstapel sleepten, riep hij tot den Koning om genade, zeggende: „ Kunt gij dus, ô Koning, ooggetuige zijn van „ de smerten uwer onderdaanen? verlos ons van deezen „ wreeden dood: wij verdienen dien niet." *Neen*, antwoordde de tweede HERODES, op een barsschen toon: *Ik zou zelfs het hout willen aandraagen, om mijnen zoon te verbranden, indien hij zulk een booswicht ware als gij zijt.*" Met vergenoeging zag hij dus dit ijsselijk schouwspel aan. Doch wij zullen van deezen wreedäart dergelijke hoofdzaaken enkel aanstippen, en voor het overige ons alleen bepaalen tot zijn gedrag, omtrent de *Nederlanders* gehouden. Nog in dit zelfde Jaar leed FILIPS in zijne Staaten veel nadeel door de *Turken*. Nog meer, egter, kwelde hem de voortgang der hervorming, waarin zelfs verscheiden Vorsten de hand hadden, die, in sommige oorden, zelfs de Roomschgezinden het hoofd durfden bieden. Dit deed FILIPS en zijne medestanders ernstig aandringen op het houden van eene algemeene Kerkvergadering. De Hertog van *Savoijen*, daarentegen, begeerde van den Paus, eene Kerklijke onderhandeling in zijne Staaten; waar van men in *Frankrijk* ook gebruik wilde maaken. Dit bragt Paus PIUS in grooten angst; vreezende hij dat de uitspraaken dier Provintiaale Sijnode, zonder zijne toestemming, door andere Staaten zouden worden aangenomen en goedgekeurd. Ook bewerkte hij, dat de Hertog van *Savoijen*, in plaats van zijnen onderdaanen genoegen te geeven, zig in een bloedigen oorlog met dezelve inwikkelde; die hem, egter, daar na berouwde.

In het Jaar 1565 verlost van den inval der *Turken*, besloot FILIPS zijne twee voornaame doeleinden te werk te stellen: naamelijk de uitroeijing der ketterijen, en de geweetens zijner onderdaanen te onderwerpen aan den dwang van 't Concilie van *Trente*. De voornaamste tegenstand, dien hij daar omtrent ont-

ontmoette, was in de *Nederlanden*, alwaar de zaaden van tweedragt inmiddels waren rijp geworden. De Hertogin VAN PARMA ging bijna gebukt onder den last, door FILIPS haar opgeleid, en die, door zijne onverzettelijkheid, nog merkelijk verzwaard werd. De Geestelijkheid werd langs hoe onvergenoegder, over het invoeren der nieuwe Bisdommen. De Adel gruwde van al' wat zij, op raad van GRANVELLE, beslooten had; inzonderheid de Prins VAN ORANJE en de Graaven VAN EGMOND en HOORNE, die haaren raadsman op het vinnigste haatten. ORANJE raadde haar, in den vollen Raad, om het gezag van GRANVELLE te knotten, eene bijeenkomst der Staaten te beleggen; waar tegen deeze zig met magt verzette, als zijnde overtuigd van den tegenstand, dien hij aldaar zou ontmoeten. Toen de Landvoogdesse daar over aan den Koning schreef, nam GRANVELLE die gelegenheid waar om FILIPS zulks te doen verhinderen. 's Konings antwoord aan de Landvoogdesse behelsde dus niets anders, dan een bevel tot de strengste uitvoering van zijne bevelen.

De vervolging tegen de Onroomschen ging dan haaren gang: waar door de gemoederen, meer en meer, verbitterd wierden. GRANVELLE, om de Magistraaten bij FILIPS gehaat, en bij de Landvoogdesse verdagt te maaken, schreef al het kwaad aan hunne slapheid toe; doch dit werkte niets anders uit dan dat hij nog meer den haat op zig laadde. ORANJE, EGMOND en HOORNE schreeven ook aan den Koning, noemden hem de oorzaak van alle de beroerten, en vorderden zijne terugroeping. FILIPS, zig daar op bedienende van zijne gewoone listigheid, meldde in zijn antwoord, dat de beschuldigingen hem te ingewikkeld waren voorgekoomen; dat men ze breedvoeriger moest overzenden, of dat een hunner naar *Madrid* moest komen, alwaar zij met blijken van eer en agting zouden ontvangen worden. Hun wederantwoord behelsde, Dat zij niet geschreeven hadden als beschuldigers van GRANVELLE, maar in gevolge van hunnen post, als getrouwe Raadsmannen; Dat zij den *Kardinaal* geen kwaad hart toedroegen, maar wenschten hem, overal, buiten de *Nederlanden*, wel te vaaren, daar zijn verblijf niet dan nadeelig was; Dat zij hem niet waardig genoeg agtten, om zijnent wille eene reize naar *Spanje* te

 doen;

doen; maar was de *Kardinaal* bij den Koning van zo veel belang boven hen, dan verzogten zij ontslagen te zijn om den Raad meer bijtewoonen; Dat zij, behoudens hunne eer, niet langer in de tegenwoordigheid van den Kardinaal konden verschijnen. Behalven dit schrijven, maakten zij het GRANVELLE zo moede, dat hij zelf den Koning verzogt, terug te mogen keeren. Waarin FILIPS, niet dan met weerzin, bewilligde.

Luttel, egter, baatte dit vertrek. VIGLIUS en BARLAIMONT, door de Hertoginne in zijne plaats gebruikt, volgden getrouw zijne maatregelen.

Beiden, ijverig Roomschgezind, zuimden niet met den Koning de hand te bieden, om de besluiten van de *Trentsche* Kerkvergadering in de *Nederlanden* intevoeren; waar mede zij nog meer olij in het vuur wierpen. Doch de Prins hield, tegen het voorstel der Landvoogdesse, staande, „ Dat zij „ geen magt bezat, om van de ingezetenen van *Nederland* „ te vorderen, die besluiten aanteneemen; om reden dat ze „ strijdig waren met de grondwetten des Lands; hij vertoon„ de zelfs, dat verscheiden Vorsten, den Roomschen Gods„ dienst toegedaan, dezelve van de hand gewezen hadden, „ en deed een voorslag om den Koning de noodzaaklijkheid „ van de herroeping derzelven onder het oog te brengen," Door veele anderen werd hij daar in ondersteund; doch VIGLIUS, President van den geheimen Raad, drong sterk om terstond 's Konings bevelen te volvoeren. Zo veel invloeds hadden zijne redenen op den geest der Landvoogdesse, dat zij straks besloot, de besluiten van *Trente* en de bevelen des Konings te doen afkondigen. Zij overdagt niet, welke gevolgen dit zou medesleepen; noch hoe groot het getal reeds ware, welk der hervorminge was toegedaan; ook niet, dat veele Roomschgezinden 'er zelfs tegen waren, of wat uitwerking dit hebben zou op hen, die twijffelmoedig waren, naar welken kant zij zig wenden zouden.

Niet weinig belemmerd was intusschen de Landvoosdesse. Den Koning wilde zij gaarne boven alles voldoen; en uit vreeze dat het volk, aangevoerd door anderen, of door wanhoop gedreeven, haar, even als GRANVELLE, ten spot zoude

stel-

ſtellen, wilde zij gaarne ook dit te vriend houden. Hierom nam zij het beſluit, een der voornaamſten naar *Spanje* te zenden, om den Koning, zo bij monde als bij geſchrift, den ſtaat des Lands te openbaaren. Op EGMOND, als hij allen het meest bemind, liet zij, ten dien einde, het oog vallen, en deed, door VIGLIUS, in den vollen Raad, zijn berigtſchrift opſtellen. Na hem ter zijde geroepen te hebben, gaf zij hem, mondeling, haare gedachten te kennen, en deed hem daarop terſtond naar *Spanje* vertrekken. Met de blijken van uitwendige agtinge werd hij aldaar ontvangen: ja men wist zijne oprechtheid en vroomheid zodanig te misleiden, dat hij wezenlijk geloofde, dat de Koning voornemens was, zijne ſtrengheid te matigen. Ten uiterſten voldaan, keerde hij terug naar de *Nederlanden*, alwaar hij verſlag deed van zijne bejegeningen. Maar de ſcherpziende ORANJE was zo gemakkelijk niet te misleiden; hij zeide openlijk, dat de Graaf VAN EGMOND, door de *Spaanſche* loosheid, zig had laaten verſtrikken; dat zijn bijzonder belang zijne ſchranderheid verblind, en het algemeen belang had doen voorbij zien.

Hoewel EGMOND aan ORANJE niet kon voldoen, ſchijnt, egter, zijn verſlag bij veelen ingang te hebben gevonden: want, op zijn voorſtel, waarin ook de Hertoginne bewilligde, werd eene Raadsvergadering, van zeker getal God- en Regtsgeleerden, te *Bruſſel*, vastgeſteld, bij welke in overweeging zouden genomen worden, de geſchiktſte middelen om de ketterij te ſtuiten.

Deeze vergadering kwam, na veel overlegs, tot het beſluit, dat 'er, in alle Landſchappen, ſchoolen zouden worden opgeregt, om de jeugd in het Katholijk geloof te onderwijzen; dat men zou bedagt zijn om de levenswijze der Geestelijken te hervormen, en in het ſtraffen der ketteren zig van zagte middelen bedienen.

Deeze middelen, die menſchelijker wijze bevoegd zouden geweest zijn om den *Roomſchen* Godsdienst in ſtand te houden, behaagden aan allen, behalven aan Koning FILIPS, die alles door ſtrengheid, moord en bloed vergieten wilde te regt gebragt hebben. Men hadde, ſchreef hij aan zijne zuster, de onderwerpen, die hij bepaald had, niet moeten onderzoeken;

de gevaaren, welke zij vreesden, hadden alleen hunnen oorsprong in haare zagtheid, en in de lafheid haarer dienaaren; wilden deeze voortgaan met zijne bevelen te wederstreeven, zij moesten afgezet en andere in hunne plaatze gesteld worden; men kon hem nergens anders mede vergenoegen, dan met het uitroeijen der ketterije, te vuur en te zwaard.

De Hertoginne, haaren misslag, zo als zij meende, ontwaar wordende, kondigde een Plakaat af, waar bij alle de voorige Bloekplakaaten vernieuwd werden.

Ieder zag daaruit, hoe zeer men EGMOND in *Spanje* bedroogen had; men agtte ORANJE, die dit voorspeld had, te hooger, naar maate de haat tegen den Koning aanwies. VIGLIUS, hoe straf ook, stond bedeest; EGMOND was op 't sterkst getroffen: hij veragtte de veinzerij des Konings, en vreesde voor zijne eer. ORANJE alleen zag alles met bedaardheid aan, doch verzogt aan de Landvoogdesse, van zijne posten ontslagen te worden, als willende geen deel hebben aan den Burgerkrijg, die op de uitvoering van haare bevelen volgen moest.

Met de uiterste omzigtigheid gedroegen zig ORANJE, EGMOND en HOORNE, in deeze omstandigheid; doende zij nergens hunne te onvredenheid blijken, dan in de vertoogen, die zij in den Raad inbragten, om zig altoos tegens FILIPS, als mannen van eer, voor God en het volk, te konnen verdedigen.

Min voorzigtig handelden andere Edelen. Zij rigtten, in 't Jaar 1566, een Bondgenootschap op, waar bij zij elkanderen plegtig beloofden, de Inquisitie te helpen weeren. Met zekerheid meent men te weeten, dat de eerste ontwerper daar van was, de Heer F. VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, die, nevens ORANJE, om zijne bekwaamheden, de voornaamste was, en tot de volvoering van die gelukkige omwenteling het meest heeft toegebragt. Naar zijnen wijzen raad, en volgens zijn ontwerp, werd het berugte *Compromis*, of verbond der Edelen opgesteld: een verbond, welks Inhoud aan alle de ingezetenen des Lands behoorde bekend te zijn; vooral in onze dagen, in welke men even zeer op de bewaaring der vrijheid, en eene grondwettige herstelling be-

dagt

dagt is. Een verbond, waaruit ten duidelijkste blijkt, de bevoegdheid van ieder ingezeten, om voor de vrijheid en 's Lands voorregten te mogen spreeken, en waar toe ieder vrij gebooren, uit den aart en natuur der toenmalige Graaflijke Regeering, geregtigd was; en waar van het gevolg heeft doen zien, dat de stemme des volks, door den tiran, met alle zijne beulen, brandstapels, galgen en raderen, niet kon verdoofd worden; als mede: na dat die gehaate Regeeringsform afgeschaft, en de vrije Volksregeering was ingevoerd, dat zulks even weinig kon geschieden door Plakaaten, gemaakt door de Representanten des volks, zonder de stemme des volks daarop intenoemen. Men zie uit den Inhoud van het Compris, hoe die Edele Voorstanders der vrijheid 'er over dagten; en men vergelijke vervolgens hunne denkwijze met die der armhartige slaaven, welke thans, met een Plakaat van 1581, de stemme des volks zoeken te smooren, met oogmerk om de vrij gevogten *Nederlanders* het zij onder het juk van eenen Graaf, of onder dat der niet min gehaate Aristocraaten, van nieuws hunnen hals te doen bukken. Zie hier het COMPROMIS.

„ Nademaal zekere kwaadaartige lieden, onder den dek„ mantel van ijver voor de Catholijke Religie, maar vooma„ melijk uit staatzugt, trotschheid, en gierigheid, door hun„ ne verkeerde voorstellingen, onzen Heer den Koning over„ gehaald hebben, om in deeze Landschappen het allerver„ derflijkst Gerechtshof der Inquisitie intevoeren, het welk „ niet alleen strijdig is tegen alle menschelijke en Goddelijke „ wetten, maar ook in wreedheid de barbaarsche instellingen „ der woeste dwinglanden, in de heidensche waereld te bo„ ven gaat, onderwerpende alle gezag aan dat der Inquisiteu„ ren, alle menschen tot den altoosduurenden staat van slaver„ nij brengende, en aanbeveelende een onderzoek te doen, „ waar voor de beste menschen in een geduurige vreez lee„ ven; zo dat indien een Priester, een *Spanjaard*, of god„ looze liefling van de oppermagt het goedvinde, door mid„ del van dit Gerechtshof, iemand hoe onbesprooken ook te „ beschuldigen; hij zulks doen kan en bewerken, dat zoda„ nig een onschuldige gevangen gezet, veroordeeld en ter

 „ dood

„ dood gebragt worde, zonder hem tegen zijne beschuldigers „ te verhooren, en zonder dat men hem vergunne bewijzen „ van zijn onschuld te doen, of ter zijner verdediging te „ spreeken; om die reden hebben wij ondergetekenden beslo- „ ten te waaken, voor de veiligheid onzer huisgezinnen, „ goederen en persoonen, en ten dien einde treden wij, „ mids deezen, met elkanderen in een heilig verbond, met „ een plegtigen eed belovende, met al ons vermogen het „ invoeren van bovengemelde Gerichtshof in deeze Land- „ schappen tegen te gaan, het zij men zulks openlijk doe of „ in stilte, onder den naam van *Inquisitie*, *Visitatie*, *Com-* „ *missie*, of *Plakaat*. Verklaarende wij ten zelven tijde, „ verre af te zijn, van eenige aanslag te smeden, tegen het „ belang van onzen Opperheer, den Koning, maar integendeel, „ dat ons vast oogmerk is, zijne Regeering te onderfteunen, „ en te verdedigen, den vrede te handhaven, en zo veel in „ ons is, ons te verzetten tegen alle oproerigheden, muite- „ rijen en oploopen. Ter naarkoming hier van hebben wij „ gezwooren, gelijk wij belooven en zweeren bij deezen, dat „ wij ons verbond altoos geheiligd zullen houden, roepende „ den almagtigen God tot getuigen, dat wij nimmer in woor- „ den of daaden, het zelve zullen verzwakken of tegen- „ werken."

„ Insgelijks belooven en zweeren wij onderling elkander te „ zullen verdedigen, in alle plaatzen en bij alle gelegenheden, „ tegen alle aanval of vervolging, welke tegen iemand van „ ons, in het bijzonder gemaakt of aangezet mogte worde, „ uit hoofde van zijn aandeel in dit verbond: en wij verklaa- „ ren, dat geen voorwendzel der vervolgeren, alhoewel zij „ oproerigheid, wederspannigheid, of eenig misdrijf mogten „ voorgeeven, ons zal ontslaan van deezen onzen eed, en van „ deeze onze belofte: want de naam van wederspannigheid, „ kan niet gegeeven worden aan een daad, welke voortkomt „ uit eene tegenkanting tegen de onrechtvaardige besluiten der „ Inquisitie; en, om deeze reden, iemand onzer aangevallen „ wordende, uit hoofde, dat hij zig verzette tegen deeze „ besluiten, of onder voorwendzel dat men eene weder- „ spannigheid, of oproer straft, zweeren wij bij dee-

zen,

„ zijn, alle wettige middelen te zullen beproeven, om hem „ te redden.

„ In dit en ieder gedeelte van ons gedrag aangaande de Inquisitie, meenen wij ons te onderwerpen aan het algemeen „ gevoelen onzer Bondgenooten, of aan dat van die geenen, „ die door de overige zullen benoemd worden, om ons met „ hunnen Raad bijtestaan.

„ Ten oirconde van dit ons verbond, roepen wij den Heili- „ gen Naam van den levendigen God aan, als den beproever „ onzer harten, hem demoedig smeekende, om de genade van „ zijnen Heiligen Geest, dat alle onze onderneemingen voor- „ spoedig mogen zijn, en strekken tot de eere van zijnen „ naam, tot welzijn onzer zielen, en tot bevordering van den „ vrede en het waar belang der *Nederlanden.*"

De inhoud van dit verbond werd spoedig door alle de Provintien verspreid, en door lieden van allerlei rang, het zij Protestantsch of Catholijken, getekend; en wijders gevolgd van eene menigte boeken en geschriften, waarin de vrijheid van geweeten ten sterkste verdedigd, en de ongerijmdheden der *Roomsche* Kerk en de Inquisitie op het haatelijkst werden afgeschilderd.

De Landvoogdesse vond zig niet weinig verlegen. „ Wat „ baat, zeide zij, het afkondigen van Plakaaten, indien mij „ de magt ontbreekt, om ze te doen uitvoeren. Alleen die- „ nen ze, om het volk stouter, en mijn gezag kleiner te maa- „ ken." Zij verzogt, op eene zeer dringende wijze, dat ORANJE, EGMOND en HOORNE in den Raad wilden wederkeeren. Deeze daar aan voldaan hebbende, verzogt zij dezelven, hun gevoelen rond uit te zeggen. Dit deeden zij, bijzonder de Prins VAN ORANJE, die eene manlijke rede voortbragt, welke niet geheel en al zonder vrugt was. Zij verkoos wel de toevlugt tot de wapenen te neemen, liever dan toe te geeven; doch EGMOND weigerde haar ten dienst te staan, ter bescherming van de Inquisitie. Dus bleef 'er voor haar niets overig, dan de Plakaaten te matigen.

De Edelen en anderen, die het *Compromis* getekend hadden, groeiden, intusschen, dag bij dag, in getal, en wel tot zo verre, dat zij meenden in staat te zijn, eenen stap te kunnen

nen doen, ter vervulling van hunne oogmerken en verbintenisse. Zij beslooten naar *Brussel* te trekken, verlof aan de Hertoginne te vraagen, en haar het ontworpene verzoekschrift te overhandigen. Dit werd te werk gesteld, in de maand April, van het Jaar 1566: zij trokken op ten getale van tusschen de drie en vier honderd, hebbende aan hun hoofd den Heer VAN BREDERODE, die het Request aan de Hertoginne overhandigde en het woord voerde. Met den zelfden staatelijken optogt, waar mede zij gekoomen waren, keerden zij, twee aan twee, van het Hof, naar het Huis van den Graave VAN CUILENBORG te rug. De Landvoogdesse antwoordde, 's daags daar aan, in geschrift, dit volgende: „ Dat de Koning „ haar geene magt gegeeven had tot de opschorting der Plakaaten, maar dat zij niet ongenegen was, een bevoegd per- „ soon naar *Spanje* te zenden, alwaar zij bereid was haar best „ te doen, om hem genoegen te verschaffen; dat zij, inmid- „ dels, den Inquisiteuren zou doen aanschrijven, zig in het „ bedienen van hun ampt met bescheidenheid en gematigdheid „ te gedraagen: voor het overige verwagtte zij van de Ede- „ len, dat zij, in erkentenis van deeze bereedwilligheid, alle „ gelegenheid van belediging zorgvuldig zouden vermijden."

De Edelen, hier mede niet voldaan, drongen aan op een uitdrukkelijker antwoord: waar na hun het bevelschrift werd medegedeeld, welk de Hertoginne besloten had, aan de Inquisiteuren te zenden.

In gevolge van de eerste belofte der Landvoogdesse, werden door haar, met allen spoed, naar *Spanje* afgevaardigd de Markgraaf VAN BERGEN en de Baron DE MONTIGNY, met last om het verzoek den Koning te overhandigen. Deeze persoonen, die met vreugde vertrokken, vonden zig ras in hunne meening bedroogen: want in plaats dat FILIPS hun beschouwde als Afgezanten van zijne zuster, zag hij hen aan met een hart, waar in de wraak reeds werkzaam was. In zijn oog waren zij lieden, die tegen zijne Regeering waren opgestaan, en hoofden der muitelingen.

Het volk, intusschen, bedroog zig zelve mede deerlijk. Het geloofde dat de Landvoogdesse de openlijke belijdenis van den Hervormden Godsdienst had toegestaan. Dit verkeerd gevoe-

len

len had ten gevolge, dat men, indien het wezenlijk zo geweest ware, verre van daar van een goed en bedaard gebruik te maaken, in plaats daar van gewapend ter preeke kwam, en deeze vergaderingen, door een verkeerd bestier, spoedig bijeenkomsten der muitzugt wierden. Een berooide hoop slegt volk, meer geschikt om te rooven en te plonderen, dan om God te dienen, viel, met de onbegrijpelijkste woede, op Kerken en Kloosters aan, plonderende en verwoestende al wat hun voor kwam. Met één woord, het schuim des volks was alomme op de been; in *Vlaanderen*, *Braband* en *Holland* werd de schandelijke oproerkreet algemeen gehoord. De weldenkenden beoogden niets dan vrijheid van Godsdienst en geweeten; en deeze vrijheid, die ieder van natuure toekomt, zocht een bijeengeschoolde hoop den Roomschgezinden te *Antwerpen* en elders te beletten, zo als op het Art. BEELDENSTORM ten klaarsten is aangetoond. Al wat ORANJE en anderen te werk stelden, om dien geest van muitzugt te beteugelen, was vrugteloos. Niet alleen bij het gemeen, maar ook bij FILIPS werden de beste poogingen van ORANJE, EGMOND en HOORNE ten kwaadsten geduid, schoon hij geveinsdelijk dezelve scheen goed te keuren. De Koning zond aan de Landvoogdesse eenig geld, en tevens een bevel om voor hetzelve troepen te werven, op welke zij zig verlaaten konde. Zij volbragt in haast dit bevel, en stelde de aangeworvene manschap, die uit eene bende Ruiterij en vijf Regimenten voetvolk bestond, onder bewind van de Graaven VAN EBERSTEIN, MANSVELT, REULS, SCHOMBERG en HIERGES. Bij de Stadhouders der bijzondere gewesten kon dit niet anders worden aangemerkt, dan als een middel om den twist en tweedragt op nieuw te doen ontbranden. Door den Markgraaf VAN BERGEN en den Baron DE MONTIGNY wierden zij uit *Spanje* onderrigt, dat de Koning ten hoogsten vertoornd was, over het geene de Landvoogdesse aan de Protestanten had toegestaan; dat ORANJE, EGMOND en HOORNE 'er werden gehouden voor de aanblazers der oproeren, en aanmoedigers der ketterije. Ook had ORANJE, door eene briefwisseling, die hij in *Frankrijk* onderhield, een afschrift van een brief bekoomen, door den Hertog VAN ALBA aan de Landvoogdesse geschreeven, waar door

door hij in de gegrondheid van het berigt van MONTIGNY en BERGEN bevestigd werd. Ook vernam hij daar uit, hoe de Hertog bij de Landvoogdesse aandrong, om in dit tijdstip het onbepaald gezag des Konings te vestigen. Hij raadde haar, zo lang de zaaken nog niet rijp waren om ten uitvoer gebragt te kunnen worden, de effene troniën van ORANJE, EGMOND en HOORNE met die zelfde loosheid te verschalken als zij gebruikt hadden. Eindelijk berigtte hij, dat de Koning gezwooren had, hun ras het loon hunner ongeregtigheid te zullen betaalen, en alle de *Nederlanders* op de voorbeeldigste wijze straffen.

ORANJE deelde den inhoud van deezen brief mede aan de Edelen, die te *Dendermonde* vergaderd waren, ter beraaminge der middelen, welke thans dienden te worden te werk gesteld. Graaf LODEWYK, broeder van Prinsse WILLEM, was van oordeel, terstond de wapenen aantegrijpen. Doch ORANJE, meer doorzigtig, keerde dien drift af, en gaf andere middelen aan de hand. EGMOND verschilde ook met hem; HOORNE speelde een gantsch anderen rol, dan de Edelen van hem verwagt hadden; hij weigerde te stemmen in alles, wat tot herstel werd voorgeslaagen. Van zijnen bijstand verstooken, moesten dus de overigen, in veele opzigten, zig schikken naar den wil der Landvoogdesse. Ras smaakten de Hervormden daar van de wrange vrugten; wordende zij, door kracht van wapenen, in veele Steden te onder gebragt. BREDERODE, de moedige BREDERODE, vond zig zelfs genoodzaakt, poogingen aantewenden om met de Hertoginne te verzoenen. Maar zij weigerde hem het verzogte gehoor, en gaf hem, in eenige regelen schrifts, haare gedagten te kennen. Door deezen onberadenen stap zag hij geen andere uitkomst, dan zijne toevlugt tot de wapenen te neemen, en zig openlijk als vijand te gedraagen, ten minste op zelfs verdediging bedagt te doen zijn; waar toe, echter, zijne magt te gering was, wordende hij, door den Graaf VAN AREMBERG, genoodzaakt, *Vianen*, hoewel zijnen eigendom, te verlaaten. Met zijne vlugt, verslapten alle handen, die tot hier toe werkzaam geweest waren.

Het is eene algemeen bekende waarheid, dat indien FILIPS zijne voorgenoome wraakzugt ter zijde gesteld, en de jalouzij hem niet in het harnas gejaagd had tegen de Landvoogdesse, wel-

welke hij de eer misgunde, van de rust hersteld te hebben, hij het bloed van duizenden zou gespaart hebben, en meester van zijne schatten en Landen zou gebleeven zijn. Doch de *Tiran*, dorstende naar het bloed van 's Lands ingezetenen, smeedde de verderflijkste aanslagen. Alle vertogen zijner eerlijke Raadslieden, alle de smeekingen zijner zuster hadden geen het minste vermogen, op zijne vereelte ziel, meer pasfende aan eenen beul, dan aan eenen Vorst, die 't heil zijner onderdaanen zoekt. ALBA, een zijner bekwaamste Veldheeren, doch even bloeddorstig en tirannisch als FILIPS, moest, zo als wij op zijn Artikel gezien hebben, met een heirleger naar de *Nederlanden* trekken. Vergeefsch zogt de Landvoogdesse dit te weeren. 'Er volgde met 'er daad, het geen zij voorspeld had, namelijk een algemeene schrik en ontsteltenis in de harten der *Nederlanders*. Edelen en onedelen vlugtten bij duizenden ten Lande uit; de ongelukkige EGMOND en HOORNE alleen verwagtten hunnen beul, en strekten met veele anderen ten offer zijner onmenschlijkheid. MARGRETA, zig ten hoogsten gehoond en beledigd achten, toen zij al het gezag in handen van den Hertog zag, en te menschlievend zijnde om langer ooggetuige te zijn van het vermoorden van zo veele braaven; en daarenboven met verachting aangedaan over het gedrag haars broeders, die aan den wreedaart duizenden van vonnisfen, in blanko, met zijne hand ondertekend, had mede gegeeven, verzogt, om aan haare eer en geweeten te voldoen, haar ontslag. Het zelve bekomen hebbende, verliet zij, met het begin van het Jaar 1568, de *Nederlanden*; wordende door de Landzaaten met traanen gevolgd. ALBA, die niemand liever dan haar zag vertrekken, deed haar, met een innig gevoel van vreugde, uitgeleide. Straks daar na toonde hij zijn onbeperkt gezag. De afkondiging der Bloedplakaaten, en het bevel om dezelve ten strengste uit te voeren, was de welkomstgroet, die hij den *Nederlanders* deed En op dat aan dit zijn gehaat bevel, met allen spoed, zou worden voldaan, werd door hem de Bloedraad opgeregt. Voor denzelven moesten gedaagd worden, allen die zig tegen de oprigting der nieuwe Bisdommen en tegen de Inquisitie verzet hadden; allen die bekend stonden, tot de Hervormden te behooren, enz. Indien zij

voor

voor dien Raad verscheenen, werden de strengste straffen over hun uitgesproken en ook daadelijk ten uitvoer gebragt. Binnen weinige maanden kwamen meer dan 1800 menschen door beuls handen om. Zie het Art. ALBA.

De *Nederlanders*, hoewel reeds met eigen oogen ziende dat bij FILIPS, noch bij ALBA de minste menschlijkheid plaats had, werden daarin nog meer bevestigd, door de tijding, die uit *Spanje* herwaards kwam, en waar uit bleek, dat FILIPS zijnen zoon en Erfprins van *Spanje* zelfs niet gespaard had, maar aan zijne wraakzugt opgeoffert.

Deeze jonge Prins had, van zijne vroegste jeugd af aan, proeven gegeeven van een heftigen en oploopenden aart. En hoewel hij nooit blijken vertoonde van zeer bekwaam te zijn tot de Regeering, zag men, echter, niet onduidelijk, dat hij begeerde 'er aandeel aan te hebben. FILIPS, het zij uit wantrouwen, of uit ijverzugt, of om dat hij de onbekwaamheid van zijnen zoon kende, weigerde aan die begeerte te voldoen, en behandelde hem, in tegendeel, op eene zeer wantrouwende wijze; schenkende al zijn vertrouwen aan ALBA en anderen van zijne Raaden. Uit dien hoofde vatte de Erfprins een onverzoenlijken haat op, en schroomde niet, openlijk, zijns vaders bewind, bijzonder ten aanzien van de *Nederlanden*, te laaken. Hij verzette zig met alle zijne magt tegen ALBA, toen deeze derwaarts zou vertrekken. Aan het Hof werd hij verdagt gehouden, geheime bijeenkomsten gehouden te hebben met den Markgraaf VAN BERGEN en den Baron DE MONTIGNY. Ook meende men, dat hij een plan beraamd had, om in stilte zig naar de *Nederlanden* te begeeven, en zig aan het hoofd der misnoegden te stellen.

Eenige Hovelingen gaven 'er kennis van aan den Koning; die, met de Inquisiteurs te *Madrid* daar over geraadpleegd hebbende, besloot, hem van zijne vrijheid te berooven. Om dit werkstellig te maaken, begaf hij zig, in het midden van den nagt, naar het vertrek van den jongen Prins, verzeld van sommigen zijner Geheimraden en Lijfwagten. Na hem, op een barsschen toon, zijne ongehoorzaamheid verweeten te hebben, zeide hij, gekoomen te zijn, om als vader hem te straffen. Straks allen, die hem verzelden, hebbende doen vertrek-

trekken, beval hij den Erfprins, zig in rouwgewaat te kleeden, en gebood den Lijfwagten, een waakend oog op den Prins te houden, en hem in zijn vertrek te doen blijven, op straffe van den dood. De jonge Vorst toonde zig ten uitersten gebelgd over die onwaardige behandeling, en smeekte eerst zijnen vader, en daarna zijne wagters, een einde van zijn leven te maaken; verwijtende hem inmiddels zijne wreedheid. Onder het uitspreeken zijner redenen, wierp hij zig plotseling in 't vuur, en zou zig zelven hebben omgebragt, ware dit hem door de wagters niet belet geworden. Zijne wanhoop vervoerde hem, geduurende zijne gevangenis, tot razernij. Zomtijds vastte hij eenige dagen na elkander; dan wederom at hij allergulzigst, trachtende zig te verstikken, door de spijs zonder kaauwen door te zwelgen. Verscheiden Vorsten poogden vermindering van straf en genade voor hem te bewerken; dit zelfde deeden ook veele *Spaansche* Edelen. Maar FILIPS bleef onverzettelijk; natuur en liefde waren bij hem uitgedoofd. Na verloop van zes maanden, deed hij, door het Inquisitiehof, een vonnis tegen zijnen zoon opmaaken, en, onder dekmantel van dat vonnis, de ontmenschte vader een beul van zo veele duizend duizenden, een vergif voor hem bereiden, welk, in de maand Februarij, van het Jaar 1568, binnen weinige uuren, een einde maakte van het rampzalig leven van KAREL, Erfprins van *Spanje*, die toen den ouderdom van drieëntwintig Jaaren bereikt had.

Alle zijne onderdaanen stonden verbaasd, dat FILIPS geen gevoel van schaamte over dergelijke euveldaaden had. In de *Nederlanden* werd zijn naam niet dan met afgrijzen genoemd: ALBA pleegde inmiddels, op naam des Konings, euveldaad op euveldaad. ORANJE was, met zijne komste, het Land en zijne moordzugtige klaauwen ontweeken; waarom hij werd ingedaagd. Doch de Prins deed in het openbaar gantsch Europa zien, waarom hij weigerde daar aan te voldoen; gevende teffens daar bij te kennen, wat onregt hem was aangedaan, met de opligting van zijnen zoon van de Hooge School te *Leuven*, en deszelfs wegvoering naar *Spanje*; met de verbeurdverklaaring van zijne goederen, enz. In dit lot van ORANJE moesten veele andere voornaame Edelen deelen. Eer de

de Prins VAN ORANJE zijne toevlugt tot de wapenen nam, zogt hij FILIPS tot andere gedagten te brengen, door middel van den Keizer, die ook niet afliet, alle poogingen daar toe aantewenden; zendende ten dien einde zijnen broeder KAREL, Aartshertog van *Oostenrijk*, naar *Spanje.* FILIPS antwoordde den Keizer zijnen oom in deezer voegen: „ De strengheden, die men gebruikt had, waren onvoldoende geweest „ om de trotschheid en baldadigheid zijner *Vlaamsche* on„ derdaanen te beteugelen; en hij hoopte dat de Keizer zor„ ge zou dragen, dat 'er geene troepen in *Duitschland* ge„ worven wierden, door den Prins VAN ORANJE en deszelfs „ medegenooten." Een antwoord van dien aart, aan den Keizer, veroorzaakte dat MAXIMILIAAN minder belang in de zaaken van FILIPS begon te stellen; en van hier dat hij de werving in *Duitschland* onverhinderd liet voortgaan. ORANJE, reeds voor lang, door de *Vlamingen* en andere *Nederlanders*, om bijstand en ondersteuning gebeeden, begon zig nu gereed te maaken, en bragt, met veele moeite, een Leger op de been; hij verliet zig in deezen op den bijstand van Koningin ELIZABETH, van de Protestanten in *Frankrijk*, en ook van de *Duitsche* Vorsten. Niet minder dan hij, beijverde zig zijn broeder, Graaf LODEWYK VAN NASSAU. Spoediger gereed zijnde om te veld te trekken, besloot hij een aanvang te maken, met het doen van eenen aanslag op *Groningen*; hij legerde zig zodanig, dat, terwijl hij aan die Stad alle gemeenschap affneed met het nabuurig Land, echter de gemeenschap met zijne vrienden in *Duitschland* open hield.

ALBA daarentegen zond den Graaf VAN AREMBERG en den Graaf VAN MEGEN derwaarts, op wier aannadering Graaf LODEWYK een nog voordeeliger standplaats verkoos. Op het Art. Hertog VAN ALBA is verhaald, op hoedanig eene wijze de Graaven VAN AREMBERG en MEGEN, door LODEWYK en zijnen broeder ADOLF, ontvangen en geslagen wierden. Om dit verlies te boeten, en aan de wraakzugt te voldoen, deed ALBA de Graaven VAN EGMOND en HOORNE onthalzen; zie EGMOND. Na dien moordrol gespeeld te hebben, maakte hij zig gereed tot den optogt tegen Graaf LODEWYK, welken hij, in 't midden van de maand Junij, naderde, en op wien hij de

de overwinning behaalde. Van daar begaf hij zig naar *Groningen*, *Utrecht* en *Amsteldam*, en andere plaatsen, om onderzoek te doen naar de Protestanten, en ten strengsten te doen straffen allen, die bij hem verdagt waren. Inmiddels kwam Prins WILLEM, met zijn Leger, aan de *Maas*, alwaar ALBA hem te vergeefsch den overtogt zogt te beletten. Als een bekwaam Veldheer vermijdde hij evenwel, met alle zorgvuldigheid, den strijd, en noodzaakte ORANJE, zijn Leger aftedanken, en naar *Duitschland* te rug te trekken.

Gedurende alle deeze bedrijven in de *Nederlanden*, was FILIPS bezig met den Oorlog in *Granada*, alwaar de *Mooren*, door zijn ondraagbaar bestier, insgelijks tot opstand waren aangespoord. DON JAN VAN OOSTENRYK behaalde aldaar verscheidene overwinningen op die ongelukkigen. In het Jaar 1571 geraakte hij ook in Oorlog met de *Turken*, om welken met kracht voortte zetten, hij zig met den Paus en de *Venetiaanen* verbond. Ook op hen bevocht DON JAN eene volkoomen zege, in den vermaarden Zeeslag bij *Lepanto*, op den 7 October. Maar in het Jaar 1572 liep hem de fortuin tegen. De dood van Paus PIUS; de vrede, welken de *Venetiaanen* met de *Turken* slooten; als ook het verlies, dat hij in de *Nederlanden* leed, bragten hem veel nadeel toe; van alle 't welk de oorzaak alleen aan hem zelven en aan ALBA moet worden toegekend, dewijl zij beiden van de gantsche wereld gehaat, en van niemand der Vorsten of onderdaanen bemind wierden. Koningin ELIZABETH, aangespoord door Paus SIXTUS DEN V, deed hem veel afbreuk. En wat aangaat de Ingezetenen in de *Nederlanden*; zij allen vervloekten hem, om den eisch van den twintigsten en tienden penning; ja zelfs 's Lands Staaten, hoe ook gedrukt door de magt van dien tiran, kanten 'er zig manlijk tegen. Om, egter, de onnozelen te misleiden, had ALBA, op 's Konings naam, in het Jaar 1570, een algemeen pardon doen afkondigen. Doch het wantrouwen, gesprooten uit hunne voorgaande gedragingen, was oorzaak dat zeer weinigen aan dit gedrag gehoor gaven, en de meesten, zo veel de omstandigheden toelieten, zig tegen hem wapenden; als mede dat de *Watergeusen*, schoon toevallig, hem den *Briel* ontnamen; welk verlies ALBA en zijne beulen,

aan de *Rotterdammers* en anderen, met moorden en bloedvergieten, betaald zetteden. De *Zeeuwen* en anderen, ondertusschen, waren, door het inneemen van den *Briel*, zo stout geworden, dat zij zig openlijk tegen den tiran verklaarden, voor de vrijheid de wapenen aangordden, en den Oorlog binnenslands algemeen maakten.

Het waren niet alleen de *Zeeuwen*, maar ook de niet min dappere *Hollanders*, die toonden, hoe zij, der slavernij en onderdrukkinge moede, het ijzeren juk wilden afwerpen. *Enkhuizen* was de eerste Stad in *Noord-Holland*, die de afschuwelijke ketens verbrak; veele andere volgde dat voetspoor. Doch te midden deezer goede vooruitzigten, leed de zaak der Protestanten een geweldigen schok, door den gevloekten *Parijschen* moord, waar van FILIPS voor den voornaamsten aanstooker gehouden werd. Ook deed de herneeming van *Bergen in Henegouwen*, door ALBA, den moed der *Nederlanders* een weinig verflaauwen, niettegenstaande ORANJE alle poogingen aanwendde, om de *Spanjaarden* te benadeelen, en het hem gelukte, FILIPS en ALBA te noodzaaken, van den eisch van den 20 en 10 penning aftezien; als mede den Staaten zo veel moed in te blaazen, dat zij eene vergadering te *Dordrecht* hielden, en aldaar met hem, dien zij als den eenigsten redder beschouwden, een verbintenis slooten. En, in de daad, zouden de zaaken een gantsch anderen keer genomen hebben, waren *Amsteldam* en *Middelburg* te beweegen geweest om de zijde van FILIPS te verlaaten; maar het gevloekte eigenbelang, 't welk nog heden de bron van verderf voor *Neerlands* vrijen Staat is, speelde toen ook zijnen rol. *Amsteldam* en *Middelburg*, den streng dus vasthoudende, waren oorzaak van den dood en het onheil van duizenden, wier bloed nog om wraake roept tegen hun, die toen het Stadsbestier in handen hadden. Getuigen zijn *Naarden*, *Zutphen*, *Haarlem*, en meer andere Steden. Ja, hadde de onverzetbaare moed en standvastigheid van hun, die den Hervormden Godsdienst omhelsd hadden, zulks niet verhinderd, die twee Steden zouden FILIPS op den waggelenden troon hersteld hebben.

Eindelijk hadden de *Nederlanders* het geluk, in het Jaar 1573, dat die Bloedhond, na het Land verwoest, 's Konings scha-

schatkist uitgeput, en duizenden van weduwen en weezen gemaakt te hebben, het zelve, al vlugtende, met schulden overladen, en een eeuwig afgrijzen der Natie, moest verlaaten. Vóór zijn vertrek had FILIPS tot Landvoogd, in zijne plaats, benoemd den Hertog VAN MEDINA CELI. Deeze vond den staat des Lands zodanig beroerd en voor den Koning onherstelbaar bedorven, dat hij spoedig om zijn ontslag verzogt, nog vóór het einde van dat zelfde Jaar naar *Spanje* te rugge keerde, en zijnen post overgaf aan Don LOUIS DE REQUESENS. Deeze was een man, niet min bekwaam in den krijg dan ALBA, doch bezat ongelijk veel meer verstands en gematigheid; hoedanigheden, van welke FILIPS meer goeds kon hoopen, en ook zou genooten hebben, hadde hij hem niet aan de nodige middelen, tot het voeren van den Oorlog, gebrek laaten lijden. *Middelburg* vond hij, bij zijne komste herwaards, door ORANJE belegerd. Zijn eerste werk was, eene pooging om die Stad te ontzetten; doch ORANJE en de moed der *Zeeuwen* verhinderden hem hier in; niettegenstaande de wakkere en eerlijke MONDRAGON die Stad, niet min in gevaar van door hongersnood omtekoomen, even manlijk verdedigde, als naderhand de gadelooze VAN DER WERF de Stad *Leiden*. Dit en de poogingen, door Graaf LODEWYK aangewend, om hem allen nadeel toetebrengen, bragten REQUESENS niet weinig in verlegenheid. Evenwel gelukte het hem, in den veldslag bij *Mook*, waar in de Graaf sneuvelde, overwinnaar te blijven. Inmiddels ontbloot zijnde van penningen, om de *Spaansche* knegten te voldoen, sloegen deeze aan het muiten; 't welk hem meer nadeel deed, dan de behaalde overwinning bij *Mook* hem voordeel had aangebragt. Geen geringe smart was ook voor hem de tijding, dat 's Konings vloot, door de *Zeeuwen* geslagen, vernield en de manschap gevangen genomen was. In deeze bedrukte omstandigheid zogt hij, door middel van een even bedrieglijk pardon, de *Nederlanders* te verschalken; doch dit gelukte hem even min, als ALBA daar mede zijn oogmerk had bereikt. Daarenboven verspilde hij alle de magt, die hem nog overig was met het vermaarde beleg van *Leiden*, welk hij, in 't oogenblik als hij meende meester van de Stad te zijn, moest opbreeken, en daar nevens nog de smaad onder-

 gaan,

gaan, van door de *Spanjaarden* als een verrader beschouwd te worden. Alle deeze rampen deeden FILIPS zien, de onmoogelijkheid om de *Nederlanden* door geweld te overmeesteren. Den Keizer, welken hij weleer zo barsch had afgeweezen, poogde hij, in het Jaar 1575, te beweegen om eene bevrediging te bewerken; maar ook dit, alzo hij niet getrouw te werk ging, mislukte hem, na eenige vrugtelooze onderhandelingen. REQUESENS deed al wat konst en magt vermogt, om *Zeeland* magtig te worden. De togt der *Spanjaarden* naar *Schouwen* en *Duiveland* was eene onderneeming, zo stout als gevaarlijk; zij gelukte hem, en deed eenige *Zeeuwsche* Steden in zijne handen vallen. *Zierikzee* werd door hem belegerd, en gaf zig, na een langduurig beleg, over. Maar hij leefde niet lang daar na. Het verdriet, dat hij had, van ontbloot van geld te zijn en het niet te konnen bekoomen, deed hem ten grave daalen, in het Jaar 1576.

Zijne ziekte hem belet hebbende, eenen opvolger te benoemen, nam de *Raad van Staaten*, op naam des Konings, het bestier in handen. Niet weinig werd deeze Raad in 't naauw gebragt, door de muitzugt der *Spanjaarden*, die om niets anders dan om geld riepen. Zij maakten zig meester van *Aalst*, en plonderden *Antwerpen*; waarom zij, door den Raad van Staaten, als muitelingen vogelvrij verklaard wierden. Het Jaar liep bijna ten einde, eer 'er iets met kracht tegen hem ondernoomen werd. Na de *Gendsche* bevrediging, op den 6 November gesloten, namen de zaaken, ten hunnen opzigt, een anderen keer. Men waande toen, dat Don JAN VAN OOSTENRIJK zig als verdediger der vrijheid zou gedraagen; doch vond, integendeel, in hem een nieuwen stokebrand: zelfs was men genoodzaakt, bij vreemde Mogendheden, bijstand tegen hem en zijnen aanhang te zoeken. Met den aanvang van het Jaar 1577, traden de Staaten met hem in onderhandeling, en sloten, eenigen tijd daarna, een verdrag. 't Bleek, echter, ras, dat geen *Spanjaard* in staat was om woord te houden. Duidelijk bleek dit aan zijne bemagtiging van het Kasteel van *Namen*, en aan de ontdekking van zijne verdere voorneemens. Dit alles had ten gevolge, dat de Landvoogdij, door de *Vlamingen*, aan den Aartshertog MATTHIAS werd opgedragen; een

Prins,

Prins, die zo min de bekwaamheid als het vermogen bezat, om dat geene te verrigten, waar toe hij was aangesteld. Na dat MATTHIAS reeds in het Land was gekomen, protesteerde Don JAN, in het Jaar 1578, tegen deeze aanstelling. MATTHIAS onbekwaam bevonden zijnde om dien last te torschen, floegen de Staaten het oog op den Hertog VAN ANJOU, van wien, als zijnde den broeder des Konings van *Frankrijk*, zij zig veel goed en een magtigen bondgenoot beloofden Doch ook bij deeze keuze bleek het eerlang, dat de buitenlandsche Vorsten, geen belang dan hun eigen kennende, de regte werktuigen niet waren om de verdrukte vrijheid te herstellen. Deeze onzinnige Vorst betoonde zig eerder een vijand dan een vriend des Vaderlands: gelijk op het Art. ALENÇON duidelijk gebleeken is; waarom wij hier van zijne bedrijven niets behoeven te melden, maar ons weder tot FILIPS zullen wenden. Deeze, ten uiterste verstoord over het gedrag van zijnen natuurlijken broeder, Don JAN VAN OOSTENRIJK, wiens moed hem zelfs verdagt was, koos thans een ander voorwerp, ter uitvoeringe van zijne heerschzugtige bevelen. ALEXANDER FARNESE, Prins van *Parma*, scheen hem daar toe de bekwaamste. Ten dien einde moest hij de *Spaansche* troepen uit *Italie* naar de *Nederlanden* terug leiden. In allerijl volvoerde FARNESE zijnen last, en behaalde, met Don JAN, eene groote overwinning, in den veldslag bij *Gemblours*; waarop de overgave van eenige Steden in *Vlaanderen* volgde. Deeze verhaaste spoed, welken de *Spanjaards* maakten, was oorzaak dat men, met bovengemelden Don JAN, een verdrag had aangegaan. Doch deeze overleed nog in dat zelfde Jaar: zo dat de Staaten van een gevaarlijken vijand verlost werden. Na zijnen dood stelde FILIPS den jongen, doch te gelijk dapperen, voorzigtigen en onverschrokkenen PARMA in het bewind der Landvoogdij. In het eerste Jaar zijner Regeeringe, in het Jaar 1579 ondernam hij de belegering van *Maastricht*, en maakte, na een langduurig beleg en manlijke verdediging, 'er zig bij verrassing meester van. Ook werd, door zijn beleid, te *Keulen* eene vredesonderhandeling aangevangen; die, echter, in het volgende Jaar, werd afgebrooken. Eer dit geschiedde, had FILIPS, door alle schijnschoone beloften,

ORANJE op zijne zijde zoeken te lokken; doch deeze had zig in geene onderhandelingen, die hem alleen betroffen, willen inlaaten, noch naar voorslagen van dien aart luisteren. FILIPS, wel voorziende dat alle zijne poogingen vrugteloos zouden afloopen; dat zijne schatkist werd uitgeput; en dat hij eindelijk een Land zou moeten missen, welks inwoonders, even als de leeuwen, ontembaar waren, zorgde inmiddels, om dit aanstaand verlies, in voorraad, te vergoeden, zig meester van *Portugal* te maaken, als wel verzekerd zijnde, dat hij de magtigste was, die, na den dood van Koning HENDRIK, 'er aanspraak op zoude maken. Hij deed zijnen eisch: en om dien te doen gelden, verzelde hem de Hertog VAN ALBA, met een magtig Leger, naar *Portugal*, kort na den dood van Koning HENDRIK, die overleden was den 31 Januarij, van het Jaar 1580. Nog in dat zelfde Jaar vermeesterde hij dat Rijk. Onder het voeren van den krijg, was, ondertusschen, in de *Nederlanden* het vermaard verbond van vereeniging te *Utrecht* gesloten, waar uit ORANJE zig alles goeds beloofde; door zijnen broeder, Graaf JAN VAN NASSAU, Stadhouder van *Gelderland*, had hij het zelve tot stand doen brengen, in het Jaar 1579. Maar het had ten gevolge, dat FILIPS het banvonnis tegen ORANJE, dien hij onbuigzaam vond, had doen uitspreeken; beloovende daar bij 25,000 kroonen aan eenen ieder, die hem levende of dood zou overleveren, of van het leven berooven. Had het den Prinse niet ontbrooken aan redenen, om zig tegen de indaaging van ALBA te verzetten, en de gantsche waereld te doen zien, hoe onregtvaardig hij behandeld werd, FILIPS gaf hem, door dit zijn gedrag, nog ruimer stoffe, om aan Europa te toonen wat monster de Koning was, die zelfs den Adeldom en den Hemel durfde belooven aan elk eenen, die zijnen moordlust wilde voldoen. Niet weinig wettigde het gemelde banvonnis den vermaarden stap, welken 's Lands Staaten, in het Jaar van 1581, deeden, door den Koning vervallen te verklaaren van het regt der heerschappij; zie 't Art. AFZWERING. In het volgende Jaar werd bijna voldaan aan de begeerte van FILIPS, alzo verscheiden *Spanjaarden* een verbond gemaakt hadden, om ORANJE te vermoorden. De aanslag, te *Antwerpen* te werk ge-

FLIPS DE IIDE WORDT AFGEZWOREN, ZIJN WAPEN, ZEGELS ENZ VERNIETIGD, EN ANDERE VAN DE STAATEN IN PLAATS GEGEEVEN.

gesteld, mislukte insgelijks. Men herhaalde dien, in het Jaar 1583, doch met gelijken uitslag. Terwijl de Staaten nog worstelende waren met den Hertog van ANJOU, behaalde *Parma* veele voordeelen. Maar behaagde het den Hemel, den Staat, door den dood, van ANJOU te verlossen, waar over men reden had verheugd te zijn, de hemelsche voorzienigheid gedoogde insgelijks, dat een omgekogte huurling, met naame BALTHAZAR GERARDS, den Prinse VAN ORANJE, in 't Jaar 1584, het leven benam: een moord, die zelfs door weldenkende Roomschgezinden gedoemd werd, schoon 'er ook waren, die, om den Koning, als het hoofd der moordenaaren, te behaagen, 'er openbaare vreugde over bedreeven.

FILIPS en PARMA hadden nu eindelijk hun doel bereikt, en ORANJE uit den weg geruimd; doch het was 'er verre af, dat zij daar mede het spel gewonnen hadden. 's Lands Staaten namen terstond het besluit, zig mannelijk te verdedigen tegen alle openbaare en geheime vijanden. PARMA, wel ziende, dat met geveinsdheid of bedrog niets te winnen ware, nam zijne toevlugt tot de wapenen, naardien hij de Staaten, noch den jongen MAURITS bekwaam oordeelde, hem tegenstand te kunnen bieden. Het gelukte hem, *Brussel*, *Gendt* en andere Steden te bemagtigen. Ook moest *Antwerpen*, in het volgende Jaar, voor zijne magt bukken. In die benarde omstandigheden boden de Staaten de oppermagt aan den Koning van *Frankrijk*; doch de omstandigheden van dat Rijk niet gedoogende dezelve aanteneemen, wendde men zig tot de Koningin ELIZABETH, die dezelve insgelijks afwees; meer, echter, uit Staatkunde, en uit haat tegen FILIPS, dan uit waare genegenheid voor de *Nederlanden*, met wier Staaten zij in onderhandeling trad, hun haare hulp beloofde, en den Graaf VAN LEICESTER, een snooden en bedrieglijken veinsaart, als Opperbevelhebber herwaards zond. Hoe ontrouw deeze handelde, en welk gedrag de Koningin zelve hield, is reeds gezegd op het Art. ELIZABETH. PARMA ging voort met zijne krijgsverrigtingen. In de Jaaren 1585 en 1586, nam hij nu deeze, dan geene Stad in, en verloor wederom anderen. In het volgende Jaar werkten hem de *Engelsche* verraders JORK en STANLY bijzonder in de hand. FILIPS, om zig zo wel op ELIZABETH en haare onder-

daanen, als op de Staaten te wreeken, schraapte alle zijne schatten bij een, ter uitrusting van eene ontzaglijke Vloot, aan welke de trotsche, schoon uitgemergelde *Spanjaarden* den naam van *de onverwinlijke Vloot* gaven. Doch ook deeze zijne bedoeling liep te leur: dewijl die kostbaare Vloot, door storm en onweder beloopen, en ten deele in de handen der *Engelschen* en *Hollanders* vallende, genoegzaam geheel en al verdelgd werd, in het Jaar 1588. FILIPS, om dien ramp voor zijne onderdaanen te verbergen, ontveinsde zeer konstig de smart, die hij daar over gevoelde, met te zeggen, dat hij dezelve wel had uitgezonden om tegen de vijanden, maar niet om tegen de elementen te strijden. In dat zelfde Jaar had PARMA *Bergen op den Zoom* te vergeefsch belegerd; maar door verraad maakte hij zig, in het Jaar 1589, meester van *Geertruijdenberg*. In het volgende Jaar moest hij, schoon tegen zijnen zin, zig met het Leger naar *Frankrijk* begeeven, alzo hij wel voorzag, dat de *Nederlanders* zig zijn afzijn ten nutte zouden maaken, zo als ook gebeurde. Nog in dat zelfde Jaar keerde hij terug. In het volgende Jaar maakte MAURITS verscheidene veroveringen. Niettegenstaande dezelve, moest PARMA eenen tweeden togt naar *Frankrijk* doen, alwaar FILIPS het vuur des oorlogs brandende hield, om de *Franschen* te beletten, aan de *Nederlanders* bijstand te verleenen, zonder te bevroeden, wat nadeel dit hem zelven toebragt. Zwaar was het verlies, dat FILIPS leed door den dood van den Hertog VAN PARMA, die voorviel den 8 December van het Jaar 1592.

De Koning stelde vervolgens tot Landvoogd aan, Graaf PIETER ERNST VAN MANSVELD. Terwijl deeze, in het Jaar 1593, in *Frankrijk* bezig was, ging MAURITS, ten voordeele van den Staat, met zijne krijgsverrigtingen voort, en belegerde *Geertruidenberg*. Kort daarop gebood de Koning, dat de Graaf VAN MANSVELD het gebied over de *Nederlanden* zou afstaan aan ERNST, Aartshertog van *Oostenrijk*; welke daarop, in het Jaar 1593, te *Brussel* het bewind aanvaardde. Niet lang daar na maakte MAURITS zig meester van *Groningen*; wordende de Stad en de Provintie daar door in het Bondgenootschap overgebragt. De *Spaansche* soldaaten, in *Braband*, bij gebrek van betaaling, wederom aan 't muiten slaande, wierden door MAU-

RITS

aris beschermd, met oogmerk om hen daar door, meer en meer, van de gehoorzaamheid aan *Spanje* te onttrekken. ERNESTUS VAN OOSTENRYK werd geen tijd gelaaten om goed of kwaad te doen; want hij stierf den 20 Februarij, van het Jaar 1594; hebbende tot zijnen opvolger gekooren den Graaf VAN FUENTES; welke keuze, kort daar na, door den Koning bekragtigd werd.

Deeze, kort vóór den dood des Hertogs van PARMA in de *Nederlanden* gekoomen, had, overeenkomstig de schriftelijke bevelen van FILIPS, geduurende het bewind van den Graave VAN MANSVELD en van den Aartshertog, een voornaam aandeel in het bestier van zaaken gehad. Op zijnen raad of gezag, had de Graaf VAN MANSVELD, op naam des Konings, een barbaarsch bevelschrift afgekondigd, waar bij alle gevangenen ter dood gedoemd, en 's Konings troepen gelast werden, alles te vuur en te zwaard te verwoesten.

De Staaten gaven hierop een Manifest uit, waarin zij hunnen afkeer van alle die barbaarsche gruwelen te kennen gaven; maar tevens verklaarden, dat indien de Landvoogd zijn bevelschrift niet herriep binnen een bepaalden tijd, zij die zelfde wreedheid, ondanks hunne geaartheid, aan de troepen des Konings en zijne onderdaanen zouden vergelden. FUENTES had dat middel uitgedagt, om den oorlog daar door te korter te doen duuren, schoon het gedrag van ALBA hem had moeten overtuigen, dat deeze, door zijne wreedheid, alles het onderst boven had gekeerd.

FUENTES volhardde in zijne maatregelen, met een onbeperkte wreedheid. De *Vlamingen* klaagden nu even sterk, als ten tijde van GRANVELLE; deeze klagten werden gesterkt door die der Edelen, toen hij tot Landvoogd werd aangesteld. AARSCHOT en MANSVELD, vermeenende den voorrang boven hem te moeten hebben, ontsloegen zig van hunne bedieningen en verlieten de *Nederlanden*. FUENTES stoorde zig daar aan niet. In weinige maanden bragt hij 't Leger des Konings in ontzaglijker staat, en onder beter tugt, dan zijne voorzaaten hadden kunnen doen.

Te nodiger was dit ten dienste van FILIPS, dewijl het bestand met *Frankrijk* ten einde liep, en dat Hof werklijk den oor-

oorlog verklaarde in het Jaar 1594, die, van wederzijde, met groote hevigheid gevoerd werd, in dat en het volgende Jaar.

In het laatstgemelde Jaar werd *Grol* door MAURITS belegerd, doch hij in zijn oogmerk verhinderd door den wakkeren MONDRAGON.

In het Jaar 1596 werd, in plaats van den Graave van FUENTES, de Aartshertog ALBERT VAN OOSTENRIJK, Neef van den Koning, en jongfte broeder van den Keizer, tot Landvoogd aangefteld. Zo dra Hertog ALBERT in de *Nederlanden* was gekoomen, vertrok FUENTES naar *Spanje.* Hoe deeze zig in de Landvoogdij gedraagen hebbe, en wat onder zijn beftier voorviel, is reeds op zijn Artikel gezegd. De oorlog met *Frankrijk* werd met het vermogen, dat FILIPS nog overig was, voortgezet, en *Hulst* in *Vlaanderen*, in dat zelfde Jaar, door den Landvoogd belegerd en ingenomen. Een zwaaren ramp leed de Koning, in dat zelfde Jaar, van de *Engelfche* en *Hollandfche*-Vlooten, welke *Cadix* innamen en plonderden; (zie ESSEX) als ook in den veldflag bij *Turnhout*, waar bij Prins MAURITS eene volkomene overwinning behaalde. In het volgende Jaar veroverde de Aartshertog *Amiens.* Doch het voordeel, daar mede behaald, kon in verre na niet opwegen tegen het nadeel, welk hij, in dat zelfde Jaar, door den voorfpoed der Staatfche troepen, leed; maakende MAURITS; geduurende het afzijn van den Landvoogd, zig van verfcheiden Steden in *Gelderland* en *Overijsfel* meester. Dit alles deed FILIPS haaken naar den vrede met *Frankrijk.* De Paus ftelde al zijn vermogen te werk om dien te bewerken; doch *Engeland* en de *Nederlanden* waren integendeel werkzaam om denzelven te verhinderen. Nogthans werd hij, den 2 Maij, van het Jaar 1598, tot ftand gebragt. Te meer had FILIPS zig hier toe bevlijtigd, om dat hij een ander ontwerp gefmeed had, welk hij, zonder tijdverzuim, wilde te werk ftellen; namelijk om de heerfchappij der *Nederlanden*, in fchijn, over te dragen aan zijne oudfte dogter, ISABELLA CLARA EUGENIA, welke hij den Aartshertog ALBERTUS VAN OOSTENRIJK ter vrouwe had toegefchikt. Op het Art. van den Aartshertog is reeds gezegd, welke fnoodheid FILIPS daar omtrent geoefend, en onder wat dekkleed hij zijn bedrog verborgen had. Namelijk,

zijne

zijne dogter zou ten bruidschat hebben de *Nederlanden*; doch indien zij, zonder kinderen natelaaten, vóór den Hertog, kwam te overlijden, zouden die Landen weder vervallen aan de kroon van *Spanje*. En het monster had, reeds lang te vooren, door geheime middelen, de natuur zijner dogter buiten staat doen stellen, om ooit kinderen te konnen baaren.

Dus bedroog de wreedaart zijnen aanstaanden schoonzoon; en de *Nederlanders* zogt hij te begochelen met den afstand, als zullende daar mede van hem ontslagen zijn. Doch hier te Lande ontdekte men ras het bedrog, daar men wist dat de Aartshertog, bij de aanvaarding, moest zweeren, niets te zullen doen buiten voorkennis, zo wel als goedkeuring van den Koning; alle 't welk naderhand, bij het aangaan van het Bestand, ten klaarsten kwam te blijken.

Deeze bedrieglijke overdragt beraamd zijnde, maakte de Aartshertog zig gereed, om naar *Madrid* te gaan, ter voltrekking van zijn huwelijk. Doch naauwlijks was hij op reize, of hij ontving de tijding van den dood des Konings.

Sedert twee Jaaren was FILIPS hevig gekweld geweest met de jicht, waar bij zig onlangs eene sleepende koorts en de waterzugt gevoegd hadden. Dit had zijne krachten niet weinig doen verminderen, en deed de bekwaamste Artzen oordeelen, dat hij nog maar weinige weeken leeven kon. De Koning, hier van onderrigt zijnde, deed zig van *Madrid* naar 't *Eskuriaal* voeren. Aan de Geneesmeesteren, die hunne vreeze te kennen gaven, dat hij daar toe te zwak zoude zijn, was zijn antwoord: *Ik heb nogthans besloten, mijne Lijkstaatsie naar het Graf te verzellen.* Na zijne komst op het *Eskuriaal*, verhief zig de jicht met dubbele woede, eerst in handen en voeten; en kort daar na in de knieën en borst. Daarenboven kreeg hij verscheide zweeren en gezwellen, die hem onlijdelijke pijnen veroorzaakten. Eenige verzagting vond hij, met die gezwellen te laaten openen; doch daar op volgde een nog ondraaglijker kwaal. De stoffe van zijne zweeren was van de etteragtigste en stinkendste soort, waar in gantsche zwermen Luizen voortteelden, van welke hij, door konst, noch door middelen kon gered worden. In dien rampzaligen staat lag hij, in eene agteroverleggende houding, meer dan vijftien da-

gen;

gen; in welken tijd hij, echter, blijken gaf van geduldig in zijn lot te zijn. Alle de bijgeloovige Ceremonien der *Roomsche* Kerk werden getrouw door hem in agt genomen. Het goed, dat hij deed, bestond in bevel te geeven tot het ontslaan der gevangenen, welke hij nu begon te begrijpen, te streng gehandeld te hebben.

Twee dagen vóór zijnen dood, om zijnen zoon en zijne dogter ISABELLA gezonden hebbende, sprak hij met hun over de ijdelheid van alle menschelijke grootheid; gaf hem heilzaamen raad, met betrekking tot het bestuur hunner Staaten; en vermaande hen, op 't allerernstigste, het *Roomsche* Geloof aan te kweeken en te handhaven. Na dat deeze hun met medelijden en droefheid verlaaten hadden, stelde hij order op zijne begraafenis, en stierf kort daar na, zonder dat iemand daar bij tegenwoordig was, om dat niemand, van wegens den stank, die uit zijn lichaam kwam, bij hem kon duuren, op den 13 September, van het Jaar 1598, in het 72 Jaar zijns ouderdoms, en het 43 zijner Tirannische Regeering. Hij was, in het Jaar 1533, getrouwd met MARIA, Prinsesse van *Portugal*, die in het Jaar 1545, in het Kraambedde van DON CARLOS overleed. In het Jaar 1554 hertrouwde hij MARIA, Koninginne van *Engeland*; zij overleed in het Jaar 1558. Hij trouwde, ten derdemale, met ISABELLA, dogter van HENDRIK DEN II, Koning van *Frankrijk*; deeze baarde hem ISABELLA CLARA EUGENIA en CATHARINA, Hertoginne van *Savoije*. Na dat hij zijne derde vrouw door vergif had doen ombrengen, trouwde hij, ten vierdemaale, in 't Jaar 1570, ANNA VAN OOSTENRYK, dogter van Keizer MAXIMILIAAN, en won bij haar drie zoonen en ééne dogter, allen, behalven den derden, jong gestorven, die na zijnen vader Koning van *Spanje* werd, onder den naam van FILIPS DEN III. ANNA VAN OOSTENRYK stierf in het Jaar 1580, niet zonder vermoeden van mede door vergif te zijn omgebragt. Waar van geene reden was, dan haar afkeer voor het levende verbranden der zo genaamde ketters.

Weinige Vorsten zijn 'er, van wier karakter verschillender geschreeven en gesprooken is, dan van dat van FILIPS; en aangezien de reeks van Jaaren, die hij geregeerd heeft, en 't

gee-

geene in dat tijdperk voorviel, is dit karakter geenzins gemaklijk te schetzen. Het geen wij in dit Art. vermeld hebben, laat geenen twijffel over, of hij bezat, bij alle zijne onmenschelijke wreedheid en dwinglandij, een zeer groote doordringenheid en werkzaamheid, om als Vorst te regeeren. Zijne oogen waren gestaag gevestigd op ieder gedeelte van zijne uitgebreide Staaten. Alle de takken van het bewind sloeg hij naauwkeurig gade; hij ging, met onvermoeide oplettenheid, het gedrag zijner Staatsdienaaren na. In de keuze van hen en ook van zijne Legerhoofden, toonde hij een groote schranderheid. Nimmer gaf hij blijken van verblijd of neerslagtig te zijn. Zijne geaartheid was een van de heerschzugtigsten. In zijn voorkomen en handelwijze had hij iets trotsch en gestrengs; doch voor zijne *Spaansche* onderdaanen was hij gemakkelijk te naderen; hoorende, met veel geduld, hunne klagten en bezwaaren: en wanneer hij, door zijne staatzugt en valschen Godsdienstijver, niet weerhouden werd, was hij geneigd hun behulpzaam te zijn. Dit is al de lof, die naar waarheid van hem gezegd kan worden.

Dat hij in de daad onopregt in zijnen ijver voor den *Roomschen* Godsdienst zou geweest zijn, is niet wel van hem te vermoeden; maar de Godsdienst, dien hij beleed, toen in een allerslegsten staat en van de bedorvenste soort zijnde, diende dezelve, naar maate zijne natuurlijke gesteldheid door de opvoeding bedorven was, om hem nog meer te bederven. Zij veroorloofde hem niet alleen, maar spoorde hem zelfs aan, om de haatelijkste en verschrikkelijkste misdrijven te begaan. Alhoewel eenen Vorst, in de bijgeloovige eeuw van FILIPS, wijs gemaakt kon worden, dat het vrij staat, het belang van den Godsdienst te bevorderen, door valschheid of door vervolging, is het, nogthans, te denken, dat, in een deugdzaam Vorst, de gevoelens van eer en menschelijkheid, bij veele gelegenheden, zouden hebben gezegepraald over de Inspraak van het Bijgeloof. Maar in het gantsch bestier van FILIPS treft men daar van niet een enkel voorbeeld aan. Hij schond ieder oogenblik de geheiligste verpligtingen, zo dikwijls de Godsdienst hem een voorwendzel verschafte, om ze te schenden; en onder het gevloekte

voor-

voorwendzel, van den Godsdienst voorteftaan, oeffende hij, veele Jaaren achter een, de onmenfchelijkfte wreedheden, zonder eenige wroéging of naberouw. Zijne heerschzugt, die uitfpoorig, zijne wraakzugt, die onverzoenbaar was, zijne willekeurige neigingen, die geen tegenfpraak duldden, fpanden met zijnen bijgeloovigen ijver voor den Godsdienst zamen, en voerden den bloeddorstigen geest, die *Romes* Kerkleer in ftaat was hem inteprenten, veel verder, dan dezelve ooit bij eenigen Vorst, vóór of na hem, gegaan was. Onder de *Spaanfche* Schrijvers zijn 'er, die hem den tijtel van FILIPS DEN VOORZIGTIGEN gegeeven hebben; hem afbeeldende als den wijsften en Godsdienftigften Vorst, die ooit den *Spaanfchen* troon bezat. In den aanvang zijner Regeering gaf hij blijken van groote omzigtigheid. In zijne Krijgsbedrijven, en bij fommige gelegenheden, maakte hij grooter toebereidzelen, dan nodig waren, om zig van een goeden uitflag te verzekeren; maar zijn heerschzugt, zijn afkeer, van de Proteftanten waren te geweldig, om te dulden, dat hij handelde overeenkomftig de gezonde ftaatkunde en voorzigtigheid. Hij zou, zo als wij uit het voorige konnen opmaaken, den Opftand in *Vlaanderen* en andere gewesten hebben konnen voorkomen, hadde hij het fnoer der Regeering in handen der Hertoginne VAN PARMA gelaaten, en geenen ALBA gezonden om de ingezetenen tot flaaven te maaken. Hij zou, na de nederlaag van ORANJE, de vrije halzen der *Nederlanders* hebben konnen doen bukken onder het juk der flavernij, indien hij zig niet door al te kostbaare onderneemingen had uitgeput. Hij zou, door de groote bekwaamheden van den Hertog van PARMA, de afgevallene gewesten weder tot gehoorzaamheid hebben konnen brengen: indien eene onbezonnen heerschzugt hem niet had aangefpoord om *Engeland* te veroveren, en zig van *Frankrijk* meester te maaken. In het laatst van zijn leeven waren zijne Legers nooit fterk genoeg, om zijne beraamde plannen ten uitvoer te brengen; en, nogthans, waren ze te talrijk voor zijne middelen om ze te kunnen onderhouden. Weinige Jaaren verliepen 'er, waar in niet de foldaaten, uit gebrek van betaaling, aan 't muiten floegen; waar door hem het grootfte nadeel werd toegebragt. Gelijk ieder monfter voor

zij-

zijnen eigen schim heeft, zo schrikte ook FILIPS voor zijne getrouwste dienaaren, als zij te veel veroveringen maakten. Om hun dan te fnuiken, deed hij hun gebrek lijden aan het geen zij meest benodigd waren. Nimmer gaf hij gehoor aan de wijsste zijner Raadsmannen, die hem het schadelijke zijner wijd uitgestrekste bedoelingen voor oogen stelden. De heerschzugt deed hem altoos naar de bezitting van andere haaken, zonder agt te slaan op die hij van de zijne verloor. De Leezer maake hier op de proef, of men zodanigen Monarch den bijnaam van DE VOORZIGTIGE kan toekennen.

Men zie van hem alle de Geschiedschrijvers van zijnen tijd, en ook zijn leven, beschreeven door G. LETI, en R. WATSON; *'t Leven en de Apologie van* WILLEM DEN I; en herleeze de Artikels in deeze zijne levenschets vermeld.

FILIPS DE III, van dien naam onder de Koningen van *Spanje*, en DE IV onder de Graaven van *Holland*, werd gebooren te *Madrid*, den 14 April, in het Jaar 1576, en volgde zijnen vader in de Regeering. Met MARGRETA VAN OOSTENRYK, dogter van KAREL, Hertog van *Grats*, en van MARIA VAN BEIJEREN, trad hij in 't huwelijk, in het Jaar 1599, te *Ferrara*, in tegenwoordigheid van Paus CLEMENS DEN VIII, door wien zelfs de huwelijkszegen werd uitgesprooken. Deeze FILIPS veroverde eenige plaatzen in *Africa*; hervormde de Gerechtshoven; verdreef de *Mooren* uit *Spanje*; bewilligde in het bestand met de *Nederlanden*, en leefde een geruimen tijd in rust. Uit zijn bovengemelde huwelijk verwekte hij vier zoonen en vier dogteren, en overleed den 31 Maart, in het 43 Jaar zijns ouderdoms, na eene regeering van 23 Jaaren. Van zijne Zoonen volgde hem in de Regeering FILIPS DE IV; KAREL overleed in het Jaar 1632. FERDINAND werd Kardinaal Aartsbisschop van *Toledo*, Stadhouder of Gouverneur van de *Nederlanden*, en overleed in het Jaar 1641. Zie hier voor Art. FERDINAND. ALPHONSUS was jong gestorven, gelijk ook twee van zijne dogters. De oudste van de twee anderen,

AN-

ANNA, werd de Gemalin van Koning LODEWYK DEN XIII, en MARIA, die van Keizer FERDINAND DEN III.

FILIPS DE IV werd gebooren in het Jaar 1605, en, na den dood van zijnen vader, in het Jaar 1621, Koning van *Spanje* en Graaf van *Holland*, enz. Of schoon het den naam had, dat de *Nederlanden* behoorden aan zijne Moei ISABELLA CLARA, eigende hij zig, egter, dezelve, in het Jaar 1633, wederom toe. De oorlog, die, onder zijne Regeering, van nieuws was aangevangen, was niet ongelukkig voor de *Nederlanders*. In het Jaar 1634 behaalden deeze, in de *West-Indiën*, twee gewigtige voordeelen: want het eene Leger, derwaarts gezonden, sloeg de *Spaansche* Vloot bij *Lima*; het andere veroverde de Stad *Salvador* in *Peru*. Doch hier uit werden de *Hollanders*, door DON FREDRIK DE TOLEDO, wederom verdreeven.

Intusschen gebeurde het, dat FILIPS, schoon hij, met Koning LODEWYK, een dubbel huwelijksverbond en vrede gemaakt had, evenwel niet naliet, den Hertog VAN ROHAN met geld bijtestaan; waar door eenige verkoeling, tusschen die beide Vorsten, veroorzaakt werd, en de zaken van *Italie* zo verre van een verwijderden, dat zij, in het Jaar 1635, in vollen oorlog geraakten.

De aanleiding hier van was, dat de Keurvorst van *Trier*, door de *Spanjaarden*, kwaalijk behandeld werd, terwijl hij zig onder de bescherminge van *Frankrijk* begeeven had. Deeze oorlog, die der gantsche Christenheid veele rampen toebracht, werd met den slag bij *Aveins*, in het Hertogdom *Luxemburg*, aangevangen. In dien veldslag werd, door de Marschalken DE CHATILLON en BREZE, Prins THOMAS, Generaal van 't *Spaansche* Leger, geslagen: zo dat 'er 6000 man op de plaats bleeven. Deeze FILIPS, schoon een verstandig Vorst, was, egter, zelden gelukkig. In het Jaar 1640, doodden de inwooners van *Catalonie* hunnen Gouverneur te *Barcelona*, en schudden, na den dood van den Hertog VAN CORDOUA, het *Spaansche* juk af, begeevende zig onder de bescherming van *Frankrijk*. In dat zelfde Jaar verdreeven de Steden van *Portugal*, op éénen dag, alle de *Spanjaarden*,

als

uit haare vesten; verheffende voorts JOHANNES DEN IV, Hertog van *Briganze*, afkomstig uit het oud Geslacht der Koningen van *Portugal*, op den throon. In *Napels* ontstonden daarna insgelijks hevige beroerten, die eindelijk met veele moeite gedempt wierden. In het Jaar 1648 was FILIPS genoodzaakt, bij het sluiten van den *Munsterschen* vrede, voor eeuwig afstand te doen van de vereenigde *Nederlanden*. Na zo veel verlies van Landen en Steden, overleed hij, den 17 September, in het Jaar 1665. In het Jaar 1615 was hij in den egt getreden, met ELIZABETH, dogter van Koning HENDRIK DEN IV, uit welke hij verwekte, KAREL BALTHAZAR, gestorven, oud zijnde 17 Jaar; MARIA THERESIA, Gemalin van LODEWYK DEN XIV; en vier dogters, in haare jeugd overleeden. In het Jaar 1644 begaf hij zig, ten tweedemaale, in 't huwelijk, met MARIA ANNA, dogter van Keizer FERDINAND, waar bij hij verwekte MARGRETA MARIA THERESIA, die de Gemalin werd van Keizer LEOPOLD; twee Prinssen enééne Prinses, allen jong gestorven; KAREL, die hem opvolgde, en nog eenen natuurlijken zoon, DON JAN VAN OOSTENRYK, gebooren in het Jaar 1629.

De zaaken, de *Nederlanden* betreffende, voorgevallen onder de Regeeringe van FILIPS DEN III en DEN IV, zullen omstandiger gemeld worden, onder het Art. FREDRIK HENDRIK, Stadhouder der *Nederlanden*.

FILIPS, Graaf van *Nassau Dillenburg*, was een jonger broeder van Graave WILLEM LODEWYK VAN NASSAU; een Heer, hoewel jong, egter van veele verdiensten; waar door hij ook het vertrouwen der Staaten geheel en al tot zig getrokken had. In het Jaar 1587 werd *Groningen* onder zijn bewind gesteld. MAURITS, in het Jaar 1593, naar *Luxemburg* gezonden zijnde, gelukte het hem, *St. Vit* te verrassen; waarna ook eenige Dorpen, hier en daar, in *Limburg* geplonderd en verbrand werden. Zeer dapper gedroeg hij zig, in het Jaar 1594, bij de belegering van *Groningen*; hij maakte zig, met een hoop

Schotten, meester van een Ravelijn, en bragt daar door niet weinig toe tot de verovering van die Stad. Na, in het Jaar 1595, verscheiden proeven van dapperheid in *Frankrijk* gegeeven te hebben, had hij, van daar te rug gekeerd, zig met zijne bende gevoegd bij MAURITS, die, door hem versterkt zijnde, in de maand Julij, het beleg van *Grol* ondernam; doch de wakkere MONDRAGON noodzaakte hem, het zelve optebreeken. FILIPS VAN NASSAU trok toen, met vijf honderd paarden, over de Rivier de *Lippe*, om de vijandelijke voorraadhaalders te overvallen. Hij geraakte daar bij in een schermutzeling, en werd zodanig gewond, dat hij eenige dagen, daar na overleed.

Vad. Hist. D. VIII. bl. 425.

FILIPS WILLEM VAN NASSAU, Graaf van *Buuren*, oudste zoon van WILLEM DEN I, Prinse van *Oranje*, en van ANNA VAN EGMOND, gebooren den 19 December, in het Jaar 1554. Zijn vader, in het Jaar 1567, met de komst van ALBA, naar *Duitschland* vertrokken, liet deezen zijnen zoon op de Hooge Schoole te *Leuven*; gelovende dat zijne jonkheid, de voorregten van *Braband*, en die van de Universiteit, bekrachtigd door den Paus, genoegzaame waarborgen voor zijne veiligheid waren; doch hij vond zig daar in merklijk bedroogen. Want de Hertog, die privilegien noch voorrechten ongeschonden liet, deed hem, die nog geene 15 Jaaren oud was, den 10 September, ligten, en naar *Spanje* voeren, daar hij den tijd van 28 Jaaren, genoegzaam als gevangen, doorbracht. Hem werd de *Roomsche* Godsdienst, met alle magt, ingeprent. Na het vermoorden van zijnen vader, nam hij den tijtel aan van Prins van *Oranje*. In het Jaar 1595, werd hem de vrijheid gegeeven; ja zelfs, om dat men, in *Spanje*, iets goeds van hem verwagtte, met den Aartshertog naar de *Nederlanden* gezonden. Hij nam dan, den 28 September, van het Jaar 1595, de reize naar de *Nederlanden* aan. Te *Rome* gekomen zijnde, kuste hij de voeten van den Paus, die hem met groote geschenken overlaadde; den 11 Februarij van het volgende Jaar kwam hij in de *Nederlanden*. De Staaten, zijne aankomst te *Brussel* ver-

verstaan hebbende, begroetten hem, met eenen brief, gedagtekend in *'s Gravenhage*, den 22 December, in het Jaar 15961 betuigende daarin hunne vreugde over zijne verlossing. Zij gaven hem teven te kennen, dat de *Spanjaarden* door hem groote dingen zogten te verrigten; doch dat zij niet hoopten, dat zijne Excellentie zig daar toe zou laten gebruiken: en dat hij de man niet zoude zijn, die de fondamenten der vrijheid, door zijn vader gelegd, zou ondermijnen, en die daarom zo schandelijk vermoord was. Verder verzogten de Staaten, dat zo hij begeerte mogte hebbe om over te komen, hij zulks tot eene nadere en betere gelegenheid geliefde uitteftellen; waar van zij zijne Excellentie als dan zouden verwittigen, en als dan te gelijk toezenden de nodige verzekering, alzo het hem niet vrij stond, zonder paspoort, in eenige vesting of sterkte van den Staat te komen.

Deezen brief ontving de Prins nog op zijne reize, en wel te *Luxemburg.* Hij bedankte 'er de Staaten voor; betuigende dat hij hoopte, goede gelegenheid ter hunner verlossinge te zullen vinden; en dat hij die vindende, dezelve zo wel zou weten te gebruiken, dat zij reden zouden hebben, om vergenoegd te zijn over zijn gedrag: terwijl hij niets anders zogt, dan het onderdrukte Vaderland hersteld en welvaarende te zien: Dat hij hoopte dat God hem zou bewaaren, dat nooit iets van hem gevergd werd, 't welk ergens anders toe strekte, dan tot een goede uitkomste uit zo veele elenden en rampen, en tot rust en algemeen voordeel van alle deeze *Nederlanden.* De bestierders over den nagelaaten boedel zijns vaders zonden hem te *Brussel*, bij zijne aankomste, 10,000 guldens in geld, uit de inkomsten van zijne goederen; met oogmerk om te beproeven, welken weg hij wilde inslaan. In de maand October werd, op zijn verzoek, te weege gebragt, eene bijeenkomst in het Land van *Kleef*, tusschen hem en zijne eenige volle zuster, de Gravinne van Hohenlo. Zij ontmoetten en bejegenden elkander met behoorlijke beleefdheid, en spraken over huislijke zaaken. Aan haar werd, door de andere bloedverwanten, toegestaan, hem eenig huisraad toetezenden. De Algemeene Staaten zonden mede derwaarts, den Raadsheer [illegible], om hem mondeling te verwelkomen, en verslag te

N 2 doen

doen van het bestier der goederen te *Breda*. Zijn broeder MAURITS zond aldaar mede afgevaardigden aan hem, met aanbieding van geld en geschenken. Veelen verwonderden zich, dat toen ALBERTUS, in het Jaar 1598, naar *Spanje* vertrok, om zijn huwelijk te voltrekken, FILIPS met hem wederkeerde naar eene plaats, daar hij zo veel smart, als een gevangene van staat, had ondergaan. Hij kwam van daar weder terug, en vermaande toen zijnen broeder tot vrede met *Spanje*. Den 11 Maart, in het Jaar 1593, werd hij in zijn Prinsdóm *Oranje* gehuldigd, en trouwde kort daar na, met de Prinses VAN BOURBON, dogter van den Prinse VAN CONDÉ. In het Jaar 1608 kwam hij, voor de eerstemaal, in *Holland*. Geduurende den oorlog met *Spanje*, had hij zig elders onthouden; doch in dit tijdstip maakte hij gebruik van de handeling over 't *Bestand*; voorgeevende dat hij daar bij zijn belang moest behartigen. Doch de meesten geloofden dat hij gekoomen was, om, op verzoek van *Spanje*, die onderhandeling te bevorderen. Graaf MAURITS was zeer gestoord op hunner beider zuster, die met DON EMANUEL van *Portugal* heimelijk getrouwd was; doch FILIPS vond middel om hem te bevredigen. In het Jaar 1609 kwam hij te *Breda*, en ontbood 'er zijne Gemalinne, die aldaar zeer heerlijk ontvangen werd. Graaf MAURITS, FREDRIK HENDRIK, Graaf WILLEM VAN NASSAU en andere Grooten kwamen haar begroeten. FILIPS hield eenigen tijd zijn verblijf op het Kasteel van *Breda*; 't welk, echter, met Staaten volk, onder bevel van JUSTINUS VAN NASSAU, bezet was. Geene anderen van zijn gevolg, dan die van zijn Hofgezin, hadden vrijheid den *Roomschen* Godsdienst te oefenen, in de nabuurige Dorpen van *Breda*. De dood maakte een einde van zijn leven, op den 20 Februarij, in het Jaar 1618. Het Prinsdom van *Oranje* verviel toen op zijnen halven broeder MAURITS.

Zie HOOFT, DE GROOT, VAN METEREN, enz.

FILIPS VAN DEN ELZAS, Graaf van *Vlaanderen*, was een zoon van DIRK VAN DEN ELZAS, en kleinzoon van DIRK DEN

I,

I, Hertog van *Lotharingen*. Hij volgde zijnen vader in het Graafschap, in het Jaar 1168, en had hevige verschillen met FILIPPUS AUGUSTUS, Koning van *Frankrijk*, met wien hij, echter, daar na den togt naar het H. Land ondernam. Hij sneuvelde in 't beleg van *Aine*, in het Jaar 1191, zonder kinderen natelaaten. Hier door kwam het Graafschap op zijne zuster MARGRETA; die trouwde met BALDUINUS DEN VIII; zie van hem verder FLORIS DEN III.

MARCHAND, *Comment. Fland.*

FILIPS VAN LEIDEN; zie LEIDEN (FILIPS VAN)

FILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*; zie ALDEGONDE.

FILIPS, (DIRK) indien niet een voorganger, ten minsten een tijd- en amptgenoot van MENNO SIMONS. Hij werd gebooren te *Emden*, in het Jaar 1504, en overleed aldaar, in het Jaar 1568 of 1570; zijnde geweest een zeer ijverig voorstander van de Leere der *Doopsgezinden*: moetende, als zodanig, wel zorgvuldig onderscheiden worden van de Leden der eertijds zo beruchte oproerige *Wederdoopers*, van welker toomloos en uitzinnig bedrijf alle de navolgers van MENNO SIMONS ten allen tijde, en nog heden ten dage de Doopsgezinden, een rechtmaatigen afkeer hebben.

Volgens het getuigenis van *Gereformeerde* en *Roomschgezinde* Schrijvers, heeft hij, in geleerdheid, MENNO overtroffen. Behalven OBBO, dien sommige *Mennoniten* een *Afvallige* noemen, heeft hij nog een broeder gehad, LUCAS FILIPSZ, die, onder de *Oude Vlamingen*, Leeraar te *Haarlem* geweest is.

Zie SCHYN en MAATSCHOON, *Historie der Mennoniten*, II Deel, bl. 325.

FIMEL; zie DAMSTERDIEP.

FIMELINGO-QUARTIER, een der Kwartieren van de *Groninger Ommelanden*, thans door de meeste Schrijvers gespeld, FIVELINGO; zie FIVELINGO.

FINAART; zie FIJNAARD.

FINOKINGA, of FINKEGA, een der twintig Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Stellingwerf-Westeinde*, onder het Kwartier van de *Zevenwolden*. Dit Dorp heeft 33 stemmen.

FINKUM; een der veertien Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Leeuwarderadeel*, onder het Kwartier *Oostergoo*. Nabij het zelve staat het heerlijk Huis *Holdinga*, en *Eminga*; het Dorp heeft 31 stemmen.

FINSTERWALDA of FINSTERWOLD; eenige geringe overblijfselen van een, in vroegere tijden, zeer voortreffelijk Dorp, 't welk door den *Dollart* verslonden is, met een duister bosch, zo als de oude *Duitsche* naam te kennen geeft, die weleer gemeen was aan twee Dorpen, die, naar hunne gelegenheid, onderscheiden wierden: het westelijke behoort aan het *Oldampt*, liggende vijf *Duitsche* mijlen van *Groningen*, oostwaarst.

HALMA.

FINSTERWOLD, een der negentien Dorpen van het *Groninger Oldampt*. In den verderflijken *Groninger* watervloed van het Jaar 1686, leed dit Dorp weinig schade; zes huizen slechts werden weg gespoeld, en 68 beesten, paarden, ossen en koeijen, verdronken 'er.

HALMA.

FIRANDO, een klein Eiland, Stedeke en Kasteel in *Japan*, daar de *Nederlandsche* Oostindische Compagnie haare handelplaats heeft; geleegen in de lengte oostwaards van *Bongo*, anders genaamd *Cikoko*; hebbende, ten noorden, *Taquixima*; ten

zui-

zuiden *Goto*, beiden rondom van de Zee bespoeld. De mond van de haven van *Firando* is eng en gevaarlijk, en beter voor *Japansche* barken en klein vaartuig, dan voor groote *Nederlandsche* Schepen geschikt. Binnen heeft ze een wijden ronden kolk, daar geene stroomen of hooge golven gezien worden; doch de grond is modderig, en valt dikwils droog. De Rede is met een dubbele straat betimmerd; ook plagten hier weinige vermogende luiden te woonen; doch sedert de *Nederlandsche* Maatschappij aldaar een vasten handel heeft gevestigd, is *Firando* zeer toegenomen, door dien de Koopliedeu, uit alle hoeken, toevloeiden, om met de *Nederlanders* te handelen; zo dat de gantsche straat in weinige Jaaren aangebouwd is. Het *Nederlandsche* Pakhuis, van hout getimmerd, vlak tegen de haven aan, komende met een trap in 't water, was, in het Jaar 1640, zeer bouwvallig. Om dat de goederen, tegen brand, dieven en andere ongemakken, niet genoeg bewaard waren, was de *Compagnie*, van dien tijd, bedagt, om een nieuw gebouw van steen te maaken. Hier uit vatte de Keizer van *Japan* argwaan op tegen de *Nederlanders*, als of zij voor hadden, een sterkte te bouwen; het timmeren werd dan verboden, en de *Nederlanders* gelast, hunne goederen naar *Nangesaque* te brengen. Dus luid het verhaal van MONTANUS, in zijn *Gezantschap naar Japan*, doch KEMPFER schrijft, dat de Keizer, in het Jaar 1638, gebood, het Pakhuis, 't welk van gehouwen steen reeds gebouwd was, om verre te haalen, 't welk de *Nederlanders* zeer gewillig gehoorzaamden; dat zij, in het Jaar 1641, bevel kreegen, hun Comptoir van *Firando* te verleggen naar *Nangesaque*. Het Kasteel van *Firando* is gelegen op een heuvel, in eene vermaaklijke Landsdouwe; en heeft een brug van blaauwen Arduinsteen. Op de poort ziet men, aan de eene zijde, het Keizerlijk wapen, en aan de andere zijde, dat van *Firando*. De toren is vrij hoog, en bestaat uit zeven verdiepingen. Aan de agterzijde van het Slot ziet men agt deuren, ieder met een langen trap, in den heuvel ingehouwen. Beneden het Kasteel liggen vier Lusthuizen, met gedraaide spitzen en gallerijen, op vierkante pilaaren. Een half uur van 't Pakhuis, bij een inham, staat, aan Zee, een Afgod, in een houten kas, naauwlijks een elbreedte hoog, daar

daar de bevrugte vrouwen in menigte heen lopen, biddende: om een zoon. Aan dien Afgod offeren zij rijst, en een zeker stuk hout, een vinger dik en lang, aan het einde met twee krullen, naar het fatzoen eener mannelijke roede: schreeuwende zonder ophouden: *Geef mij een zoon, dan zal ik een grooter brengen.*

Zie MONTANUS en KEMPFER.

FIRDGUM, een der agt Dorpen van de *Friesche* Grietenije *Barradeel*, onder het Quartier *Westergoo*. Dit Dorp heeft 10 stemmen; in deszelfs nabuurschap liggen de Huizen *Farma*, *Camstra* en *Jelgersma*.

BACHIENE.

FIRAESI. Deeze worden voor een Natie of volk gehouden; afkomstig van het half Eiland *Scania*, en voor afstammelingen van ASKINAS, zoon van GOMER, zoons zoon van JAPHET. Niet onwaarschijnlijk is het, dat van deeze FIRAESI de *Friesen* (in overoude schriften, aantekeningen, ordonnantien en brieven altijd *Fresen* genaamd) hunnen naam en oorsprong ontleend hebben. Dat de *Frisii*, (*Friesen* of *Vriesen*) al lang vóór CHRISTUS geboorte bekend zijn geweest, en toen reeds vermaard, is buiten tegenspraak. PICARD zegt, dat 'er een Land is, gelegen in *West-Gothland*, onder den Koning van *Zweeden* behoorende, wiens inwoonders, al vóór de tijden van CHRISTUS, den naam droegen van *Frisii*, zo als PTOLEMEUS dezelven noemt. TH. CLUVERIUS zegt, dat dit Landschap, in dien tijd, *Fieringe* genaamd wierd. Het legt niet verre van het Meir *de Wener*, of *Wener Zee*; doch eenige Landzaten van dit groote Land zouden hunne woonplaatzen dikmaals veranderd hebben: en derhalven is 't geloofwaardig, dat deeze FRISII, met een Leger van mannen en vrouwen, enz. van daar vertrokken zijn, om het tegenwoordige *Friesland* inteneemen en te bewoonen. Dus zou de oude *Friesche* Natie haaren oorsprong hebben, van die zo zeer vermaarde *Gothen*; een zeer verwoed, woest en barbaarsch,

beatsch, doch teffens ftrijdbaar volk. En, in de daad, als men aanmerkt, dat 'er, lang vóór CHRISTUS geboorte, een *Gothische Noordsche* Natie, *Frisii* genaamd, geweest is; dat de *Noordsche* volkeren gewoon waren, zig met gantsche schaaren naar andere gewesten te begeeven; dat 'er geen groot verschil is, tusschen den naam *Firaesi* en *Friesen*; dat men, in *Friesland*, Steden, Vlekken en Dorpen vindt, even zo genaamd als die in *Gothia*, als *Gronge* in *Gotland*, en *Groningen*, benevens *Gieten*, *Anloo*, *Assen*, *Runen*, en meer andere plaatzen in *Drenth*, allen van gelijken naam met die in *Gothland*; dat ook de *Gothen* en *Friesen* eenerlei naamen van perfoonen hebben: WATZE, UBBO, HAKO, TAKO; en onder de vrouwen: HETTA, JISKA, VROWA, HILLA; dat de oude *Friesche* fpraak eene groote gemeenfchap met de *Gotische*, en veele woorden eenerlei bekentenis hebben: wanneer men dit naauwkeurig overweegt, zal men deeze meening, aangaande den naam en oorfpronk der *Friesen*, ligtelijk ftellen boven de voorgeevens, op het woord *Friesen*, *Friesland*, en *Friso* vermeld. Te meer, wanneer men 'er bijvoegt, dat de naamen der eerste *Friesche* Prinsfen, uit het noorden herwaards gekoomen, de zelfde zijn, als die der Koningen, welke over *Gothland* regeerden. JOACHIM HOPPERUS houd ftaande, dat de *Friesen* oorfpronkelijk zijn uit de hoog *Noordsche* volken (*Hijperborei*), en meent dat zij van hun de letterkunde bekoomen hebben. Vermoedelijk dan zijn zij uit de *Gothen*, verzeld, mooglijk, van andere *Noordsche* Natien, eerst in *Groningerland*, of wel laatst aangekoomen, daar ze *Groningen* gebouwd, en naar hun *Gronge* dien naam zullen gegeeven hebben: ook in *Drenth*, naar hun *Drontheim*, daar zij *Runen* gefticht, en naar hun vermaard *Gotisch* Eiland genaamd hebben.

HOPPERUS, in zijn *Tafel der Friesche Koningen*; PICARD en anderen.

FISMARKE, een plaats in *Fivelingo*, waar omtrent die van *Wirum* en *Waltersham* een Verlaat of Sluis gehad hebben, om

om het water, waar van hunne Landen gemeenlijk te veel voorzien zijn, uit of in te laaten. Menco, Abt van *Wirum*, verhaalt, dat dit Verlaat, in het Jaar 1262, door geweldige stormen en de kracht van de Zee, doorgebrooken is. Doch dewijl het zelve ten deezen tijd, nu 'er andere Verlaaten te *Delfzijl* gemaakt zijn, van geen gebruik meer is, is ook de naam vergaan. Emmius, die dit zelfde uit menco verhaalt, voegt 'er bij, dat deeze Sluizen geweest zijn in 't *Oldampt*, welke stelling met de woorden van menco naauwlijks kan worden overeen gebragt.

Alting, *Notit. Germ. Inf.* Tom. II. fol. 155.

Fiswerd, weleer een Klooster, ten noorden, en onder het gebied of de klokkeslag van *Leeuwaarden*.

Fivela of de fivel, is een Riviertje, het welk zijnen oorsprong neemende omtrent de Veenen, van *Trentwalde*, en niet verder dan twee mijlen min een vierendeel, door *Duurswolde*, noordwest aangelopen hebbende, zijnen loop noordwaarts neemt, ter lengte van derdehalf mijl, en bij *Delfzijl* in de *Eems* valt: immers zo is het thans. Want in den leeftijd van menco heeft het zijnen uitloop gehad in de haven *Amisia*, ter plaatze daar de Kerk van *Wirum* gebouwd is. Dit Riviertje noemt menco de *Fivel*, en die 'er omtrent woonden, *Fivelanders* (*Fivelgones*), en het Land zelfs *Fivelgo*; welken naam zij heden ten dage nog draagen, hoewel het Riviertje dien al lang verlooren heeft: om reden dat de oude Kil, door menigvuldige afleidingen, geheel uitgedroogd, en naauwlijks meer te vinden is; voornamelijk, na dat 'er eene nieuwe vaart, ter lengte van twee mijlen min een vierde, van de Stad af naar den bogt gegraaven is, waar aan men, te gelijk met de onderste Kil van de *Fivel*, den nieuwen naam van het *Damsterdiep* gegeeven heeft; naar het Markt-vlek *Appingadam*, daar deeze vaart doorloopt. Want aldus heeft men, midden door 't Land, een vaart doorgesne-

-slaeden, tusschen *Usqueg* en den *Eems*, tot zeer groot gerief van het gantsche Landschap.

Idem Ibid.

FIVELGA, een gedeelte der *Groninger Ommelanden*; zie FIVELINGO QUARTIER.

FIVELGOA, FIVELINGIA, in de giftbrieven van Keizer OTTO DEN GROOTEN, OTTO DEN III, en LOTHARIUS DEN II, van de Jaaren 970, 996 en 1134, *Fuolga* genaamd, zijnde een Graafschap der *Friesen*, in de Landstreeke, waar in ook leggen *Hunesgo*, *Mernu*, *Midage*; waar uit klaar blijkt dat *Fivelgo* verstaan werd, en dat men *Fivalge* leezen moet. ALFRICUS noemt het, in 't leven van LUDGERUS, *Fivelga*. ADAMUS BREMENSIS, een Schrijver van de elfde eeuw, verhaalt, dat de Aartsbisschop van *Hamburg*, door gifte van Keizer HENDRIK DEN IV, verkregen heeft, *het grootste Graafschap van Friesland*, *van Fivelgoe*; het welk eerst bezeeten heeft Hertog GOTHOFRIDUS, en toen ter tijdt EGBERTUS, de Markgraaf, namelijk van *Saxen Turingen*, die de *geesel van Friesland* wierd genaamd, en wiens goederen, na dat hij gebannen was, in het Jaar 1086, verbeurd verklaard zijn, zo als de handvest van dien zelfden Keizer aanwijst. Die zelfden Schrijver voegt 'er bij, *dat de Aartsbisschop ook tien Jaaren in 't bezit is geweest, van het voornoemde Graafschap, ter tijd toe dat hij weg gejaagd wierd*: welke zaak, als bij zijnen tijd voorgevallen, men niet wel kan tegenspreeken. Doch men dient te onderzoeken, om welke reden hij *Fivelgo*, het *grootste Graafschap van Friesland* genoemd hebbe, naardien *Oostergoo* en *Westergoo*, beiden uit den roof van denzelven, door EGBERT, aan den Bisschop van *Utrecht* geschonken, tweemaal zo groot zijn. Doch ik denke, dat deeze Schrijver, door het Graafschap *Fivelgo*, verstaat, geheel *Friesland* tusschen den *Eems* en de *Lauwers*, dewijl hij de Grenzen van het Graafschap *Emisgoe*, waar van de giftbrief spreekt, insgelijks schijnt uit te strekken van de *Eems* tot aan de *Meeren*; waar van de bogt van de *Jade*, of de *Inham*, die

die het Land over de *Jade*, bij hem *Oostergoo* genaamd, van *Emisgo* affcheid, gemaakt is. De Keizer heeft, deshalven, *Friesland*, het welk ROBERT bezeten had, verdeeld tusfchen twee Bisfchoppen; geevende aan den eenen dat gedeelte, welk tusfchen de *Isla* (den *IJsfel*) en de *Lauwers* legt; aan den anderen, het geen tusfchen de *Lauwers* en de *Jade* begreepen is: zo dat die van *Utrecht* verkreegen heeft, de Graaffchappen *Oostergoo*, *Westergoo*, en *Islago* of *Staveren*; en die van *Breemen*, de Graaffchappen *Fivelgo* en *Emisgo*. *Fivelgo* is eigenlijk het tweede gedeelte der *Groninger Ommelanden*, die, uit verfcheiden Dorpen, tot één Quartier vereenigd zijn. Naar het zuiden grenst het aan *Trentwolde*; naar 't oosten aan het *Oldampt*, bijna ter lengte van drie uuren; naar het westen aan *Hunsegoo*, of het *Hunsingerland*, ter lengte van drie en een halve mijl; naar het noorden aan de *Eems*, ter lengte van bijna drie mijlen; dus het bijna vierkant is.

Zijne benaaming heeft het van de Rivier de *Fivel*, die weleer het Land doorftroomde. Die van *Fivelgoa*, gelijk die van *Witum* het noemen, of *Fivelgo*, volgens het Perkamenten boek van *Utrecht*, en, die van ons *Fivilgers* genaamd worden, hebben boven alle Bondgenooten wat nieuws gezogt; en zijn geweest zeer groote ijveraars, om hem gemeenfchap, gelijk EMO fpreekt, en het hoogfte gezag in 't bijzonder toe te eigenen: niet veel eerbiedigheid betoonende voor het Keizerrijk; zig nu en dan aanmatigende zulke zaaken, die andere oordeelden, dat men van den Keizer; immers van de gemeene vergadering der Bondgenooten, moest verkrijgen: waar van wij hier boven eenige blijken gezien hebben op EMWTHA. Eindelijk hebben zij zig, in het Jaar 1528, met *Groningen*, door een eeuwig verbond, vereenigd.

EMMIUS; WINSEMIUS; SCHOTANUS; *Historia Ecclesiastica*, lib. 4, 10, enz.

FIVELINGO (Kwartier) is eene der verdeelingen van de Provintie *Groningen* en *Ommelanden*, beftaande in *Hunsinga*,

Fi-

Fivelingo, *Westerkwartier*, en *de Oldampten*. M. VAN DER HOUVE spelt het *Fimelingo*. Men heeft daarin de volgende Dorpen: *Spijck*; *Borum*; *Losdorp*; *Goddinse*; *'t Sand*; *Leerris*; *Oostwitwert*; (anders *Wittewierum*, *Emum*; *Werdum*; *Meijwert*; *Heveskes*; *Oterdum*; *Mithuizen*; *Lopersum*; *Wester-Embden*; *Hoexmeijer*; *Stedum*; *Garsbuisen*; *ten Post*; *Garrelsweer*; *Wolversum*; *Heidenschap*; *Harkstede*; *ten Bour*; *Tesingeboeren*; *Steerwold*; *Garmerswold*; *Marsum*; *Selwert*; *Jokwert*; *Coewert*; *Holwijrda*; *Uitweerde*; *Opweerde*; *Tjamsweer ten Noorden*; *Tjamsweer ten Zuiden*, doch beide maar één Dorp; *Schermer-Kerspel*; *Schildwolder-Kerspel*; *Cobham*; *Sudeboeren*; *Stochteren*; *Helmi*; *Appingadam*, een groot Vlek, met eenige Stadsgeregtigheden. Bij anderen vind men *Delfzijl* en *Farmsum*. Men vind ook in dit Kwartier veele Sloten en Adelijke Huizen, nameltjk te *Berum*; *te Losdorp*; *te Godlinse*; *Sand*; *Rijpe*; *Leermis*; *Oostwitwert*; *Enum*; *Werdum*; *Farmsum*; *Lopperfum*; *Studum*; *Gasthuizen*; *ten Post*; *Garmerswolde*; *Schermer Kerspel*; *Slochteren*; *Hellum*; *Siddebuuren*; behoorende aan de Geslachten van BERUM, SCHAFFER, CLANT, OUWDA, HOSLE, SCHARF, RIPPERDA, UBONA, GRUIT, HUNINGA, RENGERS, MEPSER, enz. In den verschrikkelijken *Groninger watervloed*, van den 12 en 13 November, in het Jaar 1686, heeft dit Kwartier *Fivelingo*, nevens de andere Kwartieren, groote schade geleeden. De Heeren Staaten van die Provintie hebben, door de Predikanten van ieder Dorp, eene nette lijst daar van doen opmaaken, die wij hier zullen laaten volgen. Daar onder de cijffergetallen de letter E staat, zal de Lezer gelieven *eenigen* te verstaan, wijl het nette getal daar van niet bekend was.

Dorpen.	Menschen.	Huizen.		Paarden.	
	Mannen, vrouwen, kinderen, zo verdronken als verongelukt.	Huizen en Schuuren te eenemaal weg.	Huizen en Schuuren meest verwoest.	Paarden zo verdronken als verongelukt.	Koeijen, Osfen, verdronken en verongelukt.
Appingadam.	—	3	13	2	12
Spijck.	104	42	—	68	284
Berum.	61	17	—	53	256
Godlinse.	53	13	9	23	166
Colham.	—	—	1	—	1
Delfzijl.	—	—	—	4	25
Holwijrda.	37	26	—	21	63
Uitweerda.	9	—	15	—	139
Solwert.	6	2	E.	6	43
Marsum.	—	1	E.	8	42
't Sant.	9	5	2	14	39
Farmsum.	17	7	32	68	273
Oterdum.	97	32	13	44	255
Wijwert.	—	2	4	20	52
Siddebuuren.	4	6	22	136	468
Losdorp.	6	2	8	7	83
Ten Bour.	—	—	8	4	33
Woltersum.	—	5	38	9	67
Tjansweer.	—	—	23	20	101
Hellum.	—	—	9	10	75
Heveskes.	11	12	8	40	174
WesterEmden.	1	—	—	—	1
Stedum.	—	—	—	—	1
Wittewijrum.	—	—	—	9	65
Crewert.	1	2	7	6	41
	416	177	212	572	2759

Den $\frac{18}{12}$ November, in het Jaar 1686, op vrijdag avond, begon de zeer vreeslijke storm, met donder, blixem, hagel en regen, en duurde dien gantschen nagt; waar door de Zee de hoogte van ruim een mans lengte over de Zeedijken vloeide, met vernieling van dezelve, en veele Zijlen; zo dat het gantsche Gewest, tusschen de Stad *Groningen* en *Delfzijl*, niet dan een openbaare Zee scheen. De elende van deeze Provintie was onbeschrijflijk. Nogthans is de inbreuk, in den daarop gevolgden watervloed, *Groningerland*, op Kersnacht, in het Jaar 1717, overgekoomen (behalven nog andere,) nog jammerlijker geweest, waar van wij, op 't Art. GRONINGEN, breeder verslag zullen doen.

De drie *Onderkwartieren*, waarin deeze Landstreek verdeeld is, zijn: 1. *Oosterndeel*; 2. het *Wolddeel*; en 3. het *Hoogland*, of *Hooglandsterdeel*, die te zamen in zig bevatten XLV. Dorpen, waar van reeds gesprooken is, of nog nader, op de bijzondere Artikelen, zal gesprooken worden.

Zie VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*; I. Deel, p. 171 en 172. GABBEMA, *Watervl.*, enz.

FLAKÉ, (OVER-) of OVER-FLAKE, een boezem der Zee, waar door *Zeeland*, noordwaarts, van *Holland* word afgescheiden. Anders ook een Eiland in *Nederland*, dicht bij de Noordzee, in het Zuidwesterdeel van *Holland*, bij de Grenzen van *Zeeland*, tegen over 't Eiland *Schouwen*. Het Eiland *Flaké* word, zegt S. VAN LEEUWEN, van sommigen, over *Flaké* genaamd, vermids het legt over het water, in de droogte van *Flaké*, waar van *Middelharnas* of *Oeltjesplaat* de Moederstad is; als zijnde het eerst bedijkt, en dus de aanvang of het beginzel van dit Eiland; 't welk, door middel van aangedijkte polders, zo groot is geworden, als eenig Eiland in de Provintie *Zeeland*. M. VAN DER HOUVE spelt den naam van dit Eiland *Over-Flakké*, en stelt 'er agt Dorpen op, behoorende onder het Baljuwschap van *Voorne*: namelijk, *Ouddorp*, *Derksland*, *Melisland*, *Herkinge*, *Oude-Tonge*, *Nieuwe-Tonge*, *Bommené* en *Rouxenisse*.

Dit Eiland, welks eigenlijke naam *Zuidvoorn* is, in onderscheiding van *Oostvoorn*, is van voor lang een twistappel geweest, tusschen *Holland* en *Zeeland*. Wanneer, na de verandering van de Souveraine Regeering deezer Landen, de Stad *Briel*, met het Land van *Voorne*, voor een Lid van *Holland* was erkend geworden, trachtten de Staaten van *Zeeland* hun regt op dit Eiland met verscheiden stukken te betoogen; doch te vergeefsch. Men bragt, wegens *Holland*, bij, dat de Stad den *Briel*, en het Land van *Voorne*, zints onheugelijke tijden, hadden behoord, en nog behoorden, onder de Provintie van *Holland* en *Westfriesland*; doch die van *Zeeland* hebben dit

wel voor gezegd, maar nooit voor beweezen gehouden. Niettegenstaande alle de verschillen, die daar over ontstaan zijn, behoort dit Eiland als nog onder de oppermagt der Staaten van *Zeeland*.

FLARDINGA. HERMANUS CONTRACTUS, Graaf van *Veeringe*, noemt dit *Phlaterdinga*, een Vlek in *Friesland*, (men versta hier den tijd, toen *Holland* den naam van *Friesland* droeg) het welk de Keizer, in 't Jaar 1046, DIRK DEN IV ontnomen had, die het reeds voor lang bezeeten had. Andere van dien tijd schrijven *Flerdingen*, een zeer vaste Stad in *Friesland*. De eerstgemelde noemt, om den Keizer te behaagen, Graaf DIRK slegts Markgraaf; zie hier van verder op VLAARDINGEN.

FLANSUM, was, vóór de tijden der Reformatie, een Kapel, in de Grietenij *Rauerderhem*, waarin Jaarlijks, door een Priester, de Misse en eene Predikatie gedaan werd, onder een grooten toeloop van volk, 't welk daarna, op ham en bier, onthaald werd.

Kerk. Oudh. van Friesland, I. Deel, bl. 45.

FLEDDERUS, (HERMAN KOOPS) Pagter en Koopman te *Steenwijk*, welke zig aldaar, in het Jaar 1750, zeer berugt maakte. Gedurende eenige Jaaren herwaards, was in die Stad eenig geschil geweest tusschen de Regeering en den Kerkenraad, dat zo hoog liep, dat 'er eene verdeeldheid uit ontstond, tusschen een goed gedeelte der Burgerije en de Wethouderschap. De Ingezeetenen begonnen de hand te leenen aan het ontwerpen en tekenen van een verzoekschrift aan de Regeering, waar bij herstel van eenige bezwaarpointen begeerd werd. De voornaamste voorstanders van dit verzoekschrift waren, onze FLEDDERUS, de Advocaat en Diaken H. TUTTEL, de Schipper JAN THOMASZ. en eenige anderen. Zij begonnen dit werk, in de maand Junij, van 't Jaar 1748, en dus in het hachlijkste tijdstip, waarin de Republiek, door alle aangewende listen, gebragt was, om de pagten afgeschaft te krijgen, en zelfs toen

men te *Steenwijk* reeds eenige beginzels van oproer bespeurd had; die, egter, door de inlegering van krijgsvolk gestuit waren. Het opgemelde verzoekschrift was getekend door 164 Ingezetenen, en door acht uit hun, welke zig den naam van Gecommitteerden uit de burgerij gaven, aan de Magistraat ter hand gesteld; welke niet goed vond, het zelve te beantwoorden.

TUTTEL en FLEDDERUS bragten vervolgens het verzoekschrift naar den *Haag*, aan den Stadhouder, met verzoek dat zijne Hoogheid WILLEM DE IV de Wethouders wilde bewegen om 'er in te bewilligen; of de beslissing der geschillen, tusschen hem en de Magistraat, door zijne uitspraak bemiddelen. De Stadhouder gaf een uitstellend antwoord; dus keerden zij, maar tamelijk vergenoegd, naar *Steenwijk* te rug. Het getal der ondertekenaars was, inmiddels, nog meer aangegroeid; die alle, egter, door de Regeering met geen goed oog aangezien wierden. Na dat het krijgsvolk van daar vertrokken was, klaagden de ondertekenaars, dat zij, boven andere, bij de doortrekking van militie, bezwaard waren. Zonder voorafgaande goedkeuring van de Magistraat, besloten zij, een vaandel Schutters opterigten, om met het zelve, zo als zij voorgaven, bij eene of andere gelegenheid, ter eere van den Prins optetrekken.

FLEDDERUS werd Majoor, en de meeste andere Gecommitteerden werden Officieren onder dit vaandel, welk zij den naam van de *Oranje Vrij-Compagnie* gaven. De Wethouderschap, de gevolgen hier van vreezende, bragt te wege, dat veele burgers zig begaven onder een ander nieuw opgerigt vaandel, aan welks hoofd zig een der Burgemeesteren stelde, en 't welk de wagt op het Stadhuis hield, zonder te gedoogen, dat de *Oranje-Compagnie* het zelfde deed: waarop door deeze Compagnie, met of zonder last van FLEDDERUS, de trom werd geslagen, en de Ingezetenen genodigd op een half vat bier, ten huize van den Majoor. De Magistraat nam dit zo euvel, dat zij den trom, op het Stadhuis, in verzekering deed brengen; die, evenwel, na het betaalen van acht guldens, te rug gegeeven werd. Voor dat dit gebeurde, deed FLEDDERUS, met een anderen trom, omslaan, en den tromslager door eenige Officiers

van de *Oranje-Compagnie* geleiden. Ook voegde hij zig daar bij; waar door hij den haat der Regeering op zig laadde, en zelfs dien van de burgers, welke het met de Regeering hielden. Hij werd, door de wagthoudende burgers, geslagen, en met scherp op hem geschooten, waar door zijn dogtertje en eenige anderen ligt gekwetst werden. FLEDDERUS en TUTTEL begaven zig daarop andermaal naar den *Haage*, om aan den Stadhouder te klaagen, over het leed, hun aangedaan; en te gelijk om antwoord te vraagen op hun smeekschrift. Naauwlijks waren zij drie uuren thuis geweest, of de laatste werd, door twee Officieren uit het Regiment van AMAVA, waar van een gedeelte binnen *Steenwijk* in bezetting lag, in een herberg over zijn deur, vastgehouden, en daar na, door de burgerwagt, op de Stads Gijzelkamer gezet, zonder dat men iemand bij hem toeliet. Zijne Huisvrouw vervoegde zig kort daarop bij den Stadhouder, die zig toen in *Friesland* bevond, om het ontslag van haaren man te verzoeken; doch haar verzoekschrift werd den Staaten van *Overijssel* in handen gesteld. De Secretaris van *Steenwijk* bevond zig toen mede te *Leeuwaarden*, om aan den Prinse het berigt der Wethouderschap, op de verzoekschriften der Gecommitteerden, ter hand te stellen. In het begin van de maand Februarij, in het Jaar 1749, werden te *Steenwijk* nog twee anderen in hegtenis genoomen. Hunne vrienden hielden mede aan om derzelver ontslag; doch dit verzoek werd insgelijks in handen van de Wethouderschap gesteld. Ook kwam eerlang op het verzoekschrift van de Huisvrouw van FLEDDERUS een antwoord: *dat zijne Hoogheid het berigt der Staaten ontvangen hebbende, in haar verzoek niet kon treeden, maar de zaak aan den gewoonen Regter overliet.* Kort daar na keurde zijne Hoogheid de verandering der Regeering te *Steenwijk*, die onlangs, op de gewoone wijze, geschied was, goed, 't welk de Prins, in het voorleden Jaar, niet goedgevonden gevonden had. Zij, die het met de Regeering hielden, beslooten daar uit, dat de Prins geheel op hunne zijde was; waar over zij openbaare vreugde bedreeven. Ook trok de Compagnie, door de Regeering aangesteld, op, met een zonderlingen zwier. De Wethouderschap, nu haar gezag gevestigd oordeelende, deed eenen der gevangenen, beschuldigd

den

den Schildwagt geweld aangedaan te hebben, veroordeelen om drie Jaaren in 's Lands Tugthuis te *Zwolle* te worden opgeslooten, en twee andere loslaaten. FLEDDERUS werd, inmiddels, ook verhoord; doch 'er verliepen meer dan drie maanden, eer hij gevonnisd werd. Weinige dagen te vooren waren nog twee Gecommitteerden, TUTTEL en VOGELZANG, vastgezet, en eerlang vervoerd naar *Vollenhove*, daar men den Schipper JAN THOMASS ook gevangen genomen had. FLEDDERUS werd, om dien tijd, uit de Gijzelkamer, alwaar hij tot hier toe gezeten had, gebragt in een affchuwlijken kerker; twee dagen daar na werd het doodvonnis over hem uitgesprooken, en hij, op den 24 April, op de gewoone Gerichtsplaats buiten *Steenwijk*, opgehangen. In het vonnis werd hem te last gelegd: „ dat hij, zijnde reeds te „ vooren, om ondernomen vrouwenkragt, in hegtenis genomen, en daar na voortvlugtig geweest, in het jaar 1748 „ oproerige vergaderingen ten zijnen huize gehouden, het gemeene volk beschonken, en, door zijn vrouw aangezet had, „ om eerst tot zijnent de glazen intesslaan. Dat hij een der eerste „ opstellers en tekenaars geweest was van een verzoekschrift, „ strekkende tot verandering van de geheele wijze van Regeeringe, en dat hij, voorgeevende voor den Prins te ijveren, „ ook andere tot tekenen had aangezet; dat hij zig, op eigen „ gezag, zonder kennis der Staaten en zijner Hoogheid en „ tegen den wil der Wethouderschap van *Steenwijk*, gesteld „ had, aan het hoofd van een zogenaamde Compagnie; dat hij „ den trom had doen roeren, om volk tot die Compagnie te „ werven, en toen de trom op het Stadhuis gehaald was, „ eenen anderen doen gebruiken, den eersten, of geld daar „ voor, met bedreiging van eenen der Burgemeesteren te rug „ vorderende. Dat hij bij nagt aan het hoofd van eenig opgeraapt volk, de burgerwagt gehoond, *Gecommitteerden boven! De Burgemeesters onder!* geroepen, en eenen gevangene, met geweld, uit handen van het Geregt geholpen „ hadt."

In deezen stand der zaaken, zittende den Diaken TUTTEL te *Vollenhove* in hegtenis, terwijl verscheiden andere, die het met hem gehouden hadden, gevlugt waren, om het wraakzwaard der al te driftige Regeerders te ontwijken, vond de

Magistraat goed, tot het beroep van een Predikant te treeden; doende nu, hoe wel verre van in allen deele wettig, door eene meerderheid, de stemmen ligt vallen op den persoon, dien zij voor lang begeerd hadden; die ook het beroep aannam, doch elders beroepen wordende, het wederom afschreef; waarop tot een ander beroep getreeden werd, dat nu spoediger vooriging. Inmiddels hadden de voortvlugtigen zig vervoegd bij den Prins, om zijne hulp; en hielden zo lang aan met hun verzoek, dat zijne Hoogheid beval, de zaak der gevangenen in staate te houden, en den voortvlugtigen vrijheid laaten, om zig, ongemoeid, in de Stad, te onthouden. TUTTEL en JAN THOMASZ waren, eer dit bevel uit *Steenwijk* kwam, reeds wederom derwaards gevoerd, op bevel der Regeering, met oogmerk, om hen, even als FLEDDERUS, met de koord te straffen. Doch dit werd door den Prins gestuit. In de maand Augustus zond zijne Hoogheid als Gemagtigden naar *Steenwijk*, WILLEM, Baron van *Haarsolte*, Heer van *IJsrst*, en FREDRIK ROBBERT VAN LATHUM, Burgemeeters van *Zutphen*. TUTTEL, JAN THOMASZ en VOGELZANG, welke laatste nog te *Vollenhove* zat, werden, terstond na de aankomst der Gemagtigden, ontslagen. Sedert werden de Wethouders en Gecommitteerden der burgerij tegen elkander gehoord, voor de Gemagtigden, die eindelijk, in de maand November, een nieuw Reglement op de Regeering deeden afkondigen, waar bij, in sommige opzigten, voldaan werd aan het verzoekschrift der Gecommitteerden uit de burgerije. De twee nieuw opgerigte vaandels werden vernietigd, en elk vermaand tot stilte en rust; waar na de Gemagtigden van zijne Hoogheid wederom vertrokken. Doch het onderzoek van de zaak der gevonnisden en beschuldigden liep lang aan. Zij hoorden de Wethouders aan de eene zijde; waar tegen, aan de andere zijde, de verdediging der beschuldigden, gestaafd door veele getuigenissen ten hunnen voordeel, overwogen werd; daar veel aan vast was. De uitslag van alles was, dat zijne Hoogheid, verstaande, dat de gevonnisden en beschuldigden niets gedaan hadden, waar door zij zulke zwaare straffen, gevangenissen en vervolgingen verdiend hadden, zelfs FLEDDERUS niet uitgezonderd, in de maand Julij, van het Jaar 1750, in hunne eer en goeden naam hersteld werden, en ont-

he-

heven van alle verdere geregtelijk vervolgingen. De Gemagtigden, ten deezen tijde te *Steenwijk* te rug gekeerd, deeden deeze uitspraak aldaar, op den 28. openlijk afkondigen: waar na zij terstond tot een buitengewoone verandering van de Regeeringe traden. Alle de dienende Wethouders werden ontslagen, en verscheiden van die te voren Gecommitteerden geweest waren, tot Burgemeesters, of tot Gemeensluiden aangesteld. TUTTEL werd *Secretaris*. In de bediening van Gerechtsbode en andere ampten werd mede verandering gemaakt. De persoon, die voor drie Jaaren in s'Landschaps Tugthuis verweezen was, werd terstond ontslagen, en, gelijk de anderen, in zijne eer hersteld. De weduwe FLEDDERUS verwierf, op haar verzoek, terstond verlof om het lijk van haaren man, 't welk bij de galg begraaven was, te doen ontgraven, en op eene eerlijke wijze ter aarde te laaten bestellen: het welk onder het geleide van de nieuwe Wethouderschap, der Predikanten, en eene groote menigte van Ingezetenen, allen versierd met *Oranjestrikken*, geschiedde. De galg, aan welken FLEDDERUS gehangen had, werd, wat laater, door eenige ijveraars voor zijne eere, bij nagt in brand gestooken, en vernield. 's Prinsen Gemagtigden, nog eenige bijzondere schikkingen gemaakt hebbende, vertrokken van *Steenwijk*, en daar mede eindigden de opschuddingen aldaar.

Zie *Nederlandsche Jaarboeken*.

FLEDORP, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*; zie FLIEDORP.

FLEHUS, FLIE, VLIESTROOM. De Oostelijke Kil van den *Rhijn*, die van het *Flie*, of het *Vliemeer*, tot aan het *Vliegat* loopt, werd, in de oude *Oostfriesche* wetten, *Fli* genaamd, in plaats van *Flevi*; de letteren E. en V daar uitgelaaten zijnde, gelijk PTOLEMEUS ook gedaan heeft. Bij de laateren heeft ze wederom den naam van *Flevus* gekreegen. Deeze stroom schijnt, van de tijden der *Romeinen* af, tot aan het begin van de 13 eeuw zijnen loop en engte behouden te hebben, wanneer afgrijslijke en menigvuldige watervloeden het gat geweldig

wijder gemaakt hebbende, de wadden zeer wijd over het Land uitgezet, en, voor de wateren van den *Vlieſtroom*, eenen nieuwen weg geopend hebben, om, regt toe regt aan, naar de Noordzee voorttefchieten; waar van de voorige kromme ſtroom, nog hedendaags, den naam van het *Oude Vlie* behoud. Het welk een onwrikbaar bewijs is, dat het Eiland, welk, door het nieuwlings befpoelen van den *Vlieſtroom*, eerst gemaakt is, en nu 't *Breezant* genaamd word, gantsch geene overeenkomst heeft met het Eiland *Flevo* van POMPONIUS MELA, gelijk verſcheiden mannen, al te los en ligtvaardig, tot nog toe gemeent hebben. Van deeze oude watervloeden heeft niemand den nakomelingen zekerder berigt nagelaaten, dan de Abten van *Wierum*, EMO en MENCO.

ALTING, *Not. Germ.*

FLEMMING, een aloud en aanzienlijk Geſlacht in *Pommeren*, 't welk verſcheiden dappere en geleerde mannen heeft voortgebragt. Onder deeze was geen van de geringſte HEINO HENDRIK FLEMMING, *Generaal Veldmarſchalk*, gebooren in het Jaar 1632. Na zijne ſtudien, op verſcheiden Hooge Schoolen, zo in de Wiskunst als Geſchiedenisſen, te hebben voortgezet, leerde hij, in *Frankrijk*, alle Ridderlijke oeffeningen, en bezigtigde veele Landen. Hij diende eenigen tijd ter Zee, onder den Admiraal DE RUITER. In het Jaar 1657 begaf hij zig in dienst van *Brandenburg*, en daar na in dien van den Keizer, doch vervolgens wederom onder den Keurvorst van *Brandenburg*, daar hij tot aanzienlijke krijgsampten verheven werd. Na den veldtogt van den Koning van *Poolen* tegen de *Turken* te hebben bijgewoond, kwam hij in de *Nederlanden*, en was tegenwoordig bij de belegering van *Naarden*, door WILLEM DEN III, en andere onderneemingen der Geallieerden. Zijn dapper gedrag was oorzaak, dat de Prins van *Oranje* en de Gouverneur der *Spaanſche Nederlanden* hem verſcheide aanzienlijke bedieningen aanboden; doch hij verkoos in dienst van *Brandenburg* te blijven, waarin hij ook tot zijnen dood volhardde; bekleedende de grootſte Staats- en Krijgsampten. Na dat hij, nevens zijnen broeder, GEORGE KASPER FLEMMING,

MING, tot den Gravenstand verheven was, overleed hij, in het jaar 1706. Ik twijffel niet, of FLEMMING, welke ons eene beschrijving van de belegering van *Oostende* heeft nagelaaten, was mede uit dit Geslacht afkomstig.

FLENIO, of FLETHIONE, bij ouds van de *Romeinen* zo genaamd. Men houd daar voor het Dorp *Vleuten*, in het Sticht van *Utrecht*.

FLENIUM, in de oude Reiskaart, een weg, loopende door het Land der *Batavieren*, langs de beide oevers van de *Waal*, van *Nijmeegen* tot aan het Dorp *Voorburg*, *Forum Adriani*, daar men vindt *Flenium*, tien uuren gaans van *Caspingium*, (*Asperen*), en zes uuren van 't *Forum Adriani*: welke beide plaatzen zo naauwkeurig zijn afgemeeten, dat men een kring trekkende van de eene tot de andere, dezelve, in een stip toeloopende, den waaren stand der plaatze oogschijnlijk aan wijst. De stip nu valt in het Land van *Putten*; en hoe wel men daar van de minste blijk niet vind van deeze oude benaaminge, meene ik, echter, daarom niet, dat men deeze aanwijzing als een misslag moet beschouwen: dewijl 'er veele oude naamen van plaatzen zijn, die men nergens meer vindt. CLUVERIUS heeft, waarschijnlijk, te veel vrijheid genomen, als hij stijf en sterk beweerd, dat men *Flevio* of *Fletio* leezen moet, in plaats van *Flenium*, en daarenboven de talletters, naar zijn genoegen, veranderd, met in plaats van XVIII, tusschen *Forum Adriani* en *Flenium*, III te stellen, en het dubbel getal, XXX. M. P., dat is, tien uuren gaans, tusschen *Flenium* en *Caspingium*, zodanig verzet, dat het eene komt in de plaats van het andere: schoon hier toe geen ander bewijs of beweegreden hebbende, dan om de benaaming van *Fletio*, bij de *Delfsche Vliet* vinden. Met zulke verkeerde en stijfhootdigde denkbeelden, heeft CLUVERIUS, hoe kundig hij ook ware, meermaals mis gestaat.

ALTING, *Germ. Inf.* p. I. p. 68.

FLERINGA, een oude vervallen Stins, in *Leeuwaarderadeel*.

FLETIO. Deeze is, de in gemelde Reiskaart, een andere weg, van *Nijmeegen* tot den laatsten oever van den *Rhijn*, en langs dien naar de Zee; waarin voorkomt de benaaming *Fletio*, tusschen *Levefanum* en *Lauri*; van den eenen kant geleegen vier uuren gaans, en van den anderen vier gemeene *Duitsche* mijlen, of omtrent een quartier uur meer dan vijf uuren; 't welk, volgens de kromte van de Rivier, uitkomt op de plaats van het *Batavisch* Eiland, daar, regt tegenover, op den *Frieschen* bodem, het Dorp *Vleuten* legt. Het is ook niet zeldzaam, dat de plaatzen, gelegen regt aan den overkant der Rivieren, dezelfde benaaming behouden. Of nu de Inwoonders van dit *Batavisch Fletio* hunne woonplaatsen naar dit *Friesche* Dorp hebben, kan met geen zekerheid bepaald worden, om reden dat niemand der Schrijvers, die eenig geloof verdienen, zulks meld. Nogthans is dit zeker, dat men de ouden naam op den flinker oever niet meer vindt; maar dat de waare gelegenheid der plaatze, volgens het getal der mijltekenen, geweest zij, digt onder *Utrecht*, aan den bogt van den Rhijn, gemeenlijk de *Kromme Rhijn* genaamd.

Ibidem.

FLETIONE. Deezen naam vindt men in het *Itinerarium* van Keizer ANTONIUS, die in het Jaar 812 aan de Regeering kwam. Hij heeft zijn Reisboek gemaakt of gehouden in *Batavia*, en maakt daar in gewag van twee *Heirbanen*, of wegen, den eenen ter regter, den anderen ter flinkerhand, door het Eiland *Batavia*; dus overeenkomende met de Kaarten van PEUTINGER. De eerste wegen liepen door de rechter zijde van 't *Batavisch* Eiland; dat is, aan of omtrent den kant des *Rhijns*, aldus: *Colonia Trajana*: het Dorp *Kelten* bij *Kleef*, *Burgenatio*, *Arenatio* bij CLUVERIUS, *Arnhem*, *Noviomagi*, of *Nijmeegen*: *Castra Herculis*, *Erkelens*; *Carvone*, de Stad *Graaf*; *Levefano*, *Leeuwen*; *Flettione*, *Vleuten*; *Lauri*, *Leerdam*; *Negro Pullo*, *Woerden*; *Albiniana*, *Alphen*; *Mateloni*, *Rhijnsburg*; *Prætorium Agrippinæ*, *Roomburg*; *Lugduno*, *Leiden*. Dus zou het voornoemde *Fle-*

Fletione het tegenwoordig Dorp *Vleuten* zijn: zie op VLEUTEN. Maar op de andere zijde van de Heirbaan, loopende door de flinker zijde van 't Eiland, vinden wij dit *Fletione* mede aangetekend; gelijk men zien kan, in de Kaart en afbeelding deezer Heirbanen, in VAN LOON's *Aloude Historie van Holland.*

Ibidem.

FLETUM, een van de drieëndertig Dorpen, welke door de kracht des waters vernield zijn. Zie DULLAART.

FLEUM, is de Stad, die ook *Castellum Flevum* genaamd werd. PTOLOMEUS telt, onder verscheidene Steden van *Groot Germanie*, voor bij het Oostelijk gat van den Rhijn, in de eerste plaatze, *Fleum*, het welk onder de Regeering van Keizer TIBERIUS, niets meer dan eene sterkte of vesting was, en van TACITUS *Flevum* genaamd word. De Heer ALTING toond zeer wijdloopig, dat deeze zeer voortreffelijke Aardrijksbeschrijver, door andere misleid, hier grobte misslagen begaan heeft, en neemt tot een voorbeeld, de zeven Zeegaten, waar door men, ten tijde van gemelden PTOLOMEUS, op de kusten der *Taxanders*, *Batavers* en *Friezen*, alleen in de Noordzee konde uitvaaren: als 1. dat van de *Maas*; 2. het westelijke gat van den *Rhijn*; 3. het midden gat van den zelven; 4. het oostelijk gat; 5. de *Marnamaasche haven*; 6. het gat van de *Vecht*; en 7. dat van de *Elons*. Vervolgens toont hij, dat zo wel de overzetting van den *Griekschen* Text, als de Exemplaaren der Reisboeken, merkelijk verschillen in tal- en merkletteren, ontstaan door fouten van afschrijven en drukken. Dit alles naauwkeurig overwogen, en in sommige talletters eenige veranderingen gemaakt hebbende, besluit hij, dat de Stad *Fleum*, daar PTOLOMEUS van meldt, en de vesting *Flevum*, daar TACITUS van schrijft, ten naaste bij geweest zijn ter plaatze, daar men nog hedendaags den naam vindt, namelijk in *Visvliet*, aan het watertje de *Lauwers*, of in *Fliedorp*, aan de Rivier *Hunsing*. Wil, echter, iemand, zegt hij, de gemeene leezing, (waarin hij talletters

 veran-

verandert) behouden, ik wil daar niet hardnekkig tegen gaan. En dan zou de omtrek van den Peiser te samen komen, een weinig boven de *Hunsing*, niet verre van *Groningen*; dat al door sommigen, vóór meer dan twee Jaaren geoordeelt is. Ja wat Text, (zegt hij) men ook van alle Leezingen wil volgen, zal *Fleum* altijd blijven tusschen de *Lauwers* en de *Eems*. Doch zij wijken te verre af, die, volgens CLUVERIUS, het bij het oostelijk gat van den *Rhijn Flevum* genaamd, gezogt hebben.

Ibid.

FLEVO. Een van de Ouden, te weten POMPONIUS MELA, die leefde ten tijde van Keizer CLAUDIUS, heeft ons aan den rechter arm van den *Rhijn*, welken DRUSUS heeft doen doorgraven, beschreeven een Eiland, met den naam van *Flevo*: hij steld het tusschen twee plaatzen, daar de nauwe Rivier, niet verre van elkander wijkende oevers, een groot *Meir* word, en daar zij weder enger geworden, met een stroom uit het *Meir* voortvloeit. Men kan niet twijfelen, of hij bedoeld de ligging omtrent de Stad *Kampen*. Maar over het tweede zijn het de Schrijvers van onze en de voorgaande eeuw niet eens. Ieders gevoelen voor zijne eigen rekening latende, houde ik voor vast, dat de Rivier weder nauwer wordende, misschien al van dien tijd af, dat DRUSUS de leiding des *Rhijns* gemaakt heeft, tot de Regeering van ARNULPHUS, of later, daar een plaatse geweest zij, daar men hedendaags de *Lemmer* heeft, en *Takezijl*, gelijk hier na, op FLEVUS FLUVIUS (*de Vliestroom*) nader zal worden aangetoond. Dit Eiland is derhalven geweest, ter plaatse daar men nu twee kleinder Eilanden heeft, namelijk *Ens* en *Urk*, welke te gader, denkelijk, ten tijde van MELA, maar één Eiland, van breede uitgestrektheid, zullen geweest zijn. Het tweede ligt regt tegen over *Takezijl*, en het *Diep*, dat derwaarts loopt, in *Hemelummer Olde Faerderadeel*. Ik zoude mij grootelijks verwonderen, hoe de groote CLUVERIUS hier in heeft kunnen verschillen van ORTELIUS, die ook vast stelde, dat het hier moest zijn, indien het niet bleek, dat hij niet genoeg bedagt geweest is om zijne gedachten,

waar

waar mede hij vooringenomen was, naar de waare gesteldheid der zaken te richten. Wat meer is, hij zelve hond staande, dat overal in de schriften van MELA, PLINIUS, en TACITUS, niet *Flevo* en *Flevus* maar *Flevio* en *Fleum* moet geleezen worden; als of het buiten tegenspraak ware, dat deeze benamingen, van de woorden *Vliet* en *Flie*, naar de *Latijnsche* taal gebogen, af kwaamen.

Idem, Part. I, p. 59, MELA Lib. III. Cap. 2.

FLEVO LACUS; het *Vliemeer*. De *Rhijnstroom*, door het bestier van DRUSUS in den *Tysel* (*Isala*) afgeleid, met zig sleepende de *Vecht*, eene Rivier in het Land der *Bructeren* ontspringende, heeft de laage Landen, die, door het menigvuldig regenwater, nu al onderstonden, in een aanhoudend *Meir* veranderd. MELA alleen noemt dezelve *Flevo*; doch PLINIUS en TACITUS vermelden den naam niet, hoe wel zij beiden erkennen dat hier Meiren zijn. MELA noemt het een groot Meir, door den *Rhijn* gemaakt: zo dat de oevers verre van malkander afwijken, na dat hij de vlakten overstroomd heeft, die 'er geweest zijn tusschen de *Auchers*, de *Frisiabonen*, *Starlers* en verdere *Friezen*. Deeze oevers zijn vrij verre van malkanderen af geweest, namelijk bij de *Frisiabonen*, ter lengte van tien uuren gaans, naar de *Starlers* toe, vijf gemeene *Duitsche* mijlen.

Doch de Zeeboezem, die tegenwoordig, tusschen het *Enkhuizer Zand* en *Takendijk*, met dit *Meir* vereenigd is, is van laater tijd, en eerst ten voorschijn gekomen sedert de vijf laatste eeuwen. PLINIUS noemt het *Meiren*, in 't meervoudige, waarin de *Rhijn* noordwaards zig uitstortende, in Zee zig verliest. TACITUS geeft ze den naam van *afgrijzelijke Meiren*, rondom daar de *Friezen* woonden: beiden met het zelfde oogmerk in het meervoudig getal spreekende. Want het *Vliemeer*, (*Flevo Lacus*) werd door het Eiland van dien naam, en den hoek, die van *Enkhuizen* zeer verre vooruitschiet, gemeenlijk het *Enkhuizer Zand* genaamd, volkomen in twee *Meiren* verdeeld. Zij komen, derhalven, zeer wel overeen met dit *Meir*, of deeze *Meiren* des *Rhijns*. De be-

bewooners hebben ze al voor lang, eer de Zeeboezem door de *Noordzee* gemaakt was, de *Zuiderzee* genaamd; en hedendaags onderscheiden zij dezelve nog met den naam van Zeeboezem, hoe wel min kundigen aan beiden den zelfden naam geeven.

ALTING, Tom. I. fol. 63.

FLEVUM OSTIUM. PLINIUS alleen heeft het gat, waar door de Oostelijke Kil van den *Rhijn*, die zig wijd en breed in het *Fliemeer* verspreid, vervolgens naauwer toeloopt, en eindelijk in de *Noordzee* valt, *Flevum* genaamd. PTOLOMEUS heeft het, naar het gewest alleen, van de andere gaten onderscheiden, het zelve het Oostelijk *Rhijngat* noemende. De eerste telt bijna 25 gemeene *Duitsche* mijlen tusschen het *Fliegat* (*Flevum*), en het gat van de *Maas*, *Helium*. De laatste heeft slegts 21 mijlen, tusschen het Oostelijk en Westelijk gat: beide kan bijna met even goed regt van de zelfde gaten gezegd worden. Want indien men een kring trekt, rondom het strand van den Oosthoek van *Friesland* tot aan *Stavodurum*, zal men weinig minder vinden dan 25 *Duitsche* gemeene mijlen; en indien men een regte lijn trekt, van dien eenen kant tot den anderen, weinig meer dan 21 mijlen. Het *Fliegat* is dus, ten tijde van PLINUS en PTOLOMEUS, geweest ter plaatze, daar het nu nog is, namelijk tusschen de Eilanden *Flieland* en *ter Schelling*. Want de gaten, die men thans vind aan de beide zijden van *Texel*, heeft de *Noordzee*, eerst veele eeuwen daar na, gemaakt.

Ibid. fol. 64.

FLEVUS FLUVIUS, de Rivier *Flevus*. De *Rhijn*, drie killen of monden gekreegen hebbende, heeft men ieder van dezelve een bijzonderen naam gegeeven. De middelste heeft, bij uitneemenheid, den ouden naam met regt behouden. De slinker kreeg dien van *Waal*, *Vahalis*; de regter eerst van de *Drusiaansche Grift*, en daar na dien van *Tsjel* (*Isala.*) Te gelijk met zijn water dien naam aangenomen, daar na zig in het

het *Meir* verspreid hebbende, en weder naauwer daar uit voortloopende, is hij, tot aan het gat, met den toenaam van *Fliestroom* (*Flevus*), zonder bedenking, onderscheiden geweest; daar dezelve ophoud een *Meir* te zijn, en wederom begint een Rivier te worden, tot dat ze in de *Noordzee* valt, heeft ze de *Vliestroom* (*Flevus*) moeten genoemd worden, hoewel niemand der Ouden haar bij dien naam noemt, maar altijd met de een of andere omschrijvinge. Want MELA noemt ze den *Rechter Rhijn*, naauwer uit het *Meir* voortloopende. PLINIUS, den *Rhijn*, Noordwaards zig uitstortende in de *Meiren*, wier gat *Flevum* is. TACITUS, de *Druziaansche Grift*, door de *Meiren* heen stroomende, naar het Land der *Friezen*. PTOLOMEUS, den Oostelijken *Rhijn*: immers dit Oostelijk gedeelte, het welk is tusschen het *Fliemeer*, en tusschen het *Fliegat*, behoud nog hedendaags dezelfde benaaming van 't *Flie*: als, het *lange Flie*, het *oude Flie*, of zonder eenig bijvoegzel, *het Flie*. De naam van *Rhijn* is alleen overgebleeven, tusschen het groote *Meir* en het kleine. Ook is de oude loop van den *Fliestroom* zo onduister niet, als veelen zig verbeelden: want dat dezelve, uit het *Fliemeer*, naauwer uitgelopen heeft, naar dien kant toe, daar men nu *Takezijl* en de *Lemmer* heeft, blijkt overvloedig uit de benaaming van *Rhijn*, die op de laatste plaatzen nog gebruikelijk, en op de eerste gemeen is aan het Riviertje de *Ee*, en met den zelfden naam, nog bekend tusschen de *Slooter Meiren*, daar de tusschen beide loopende vaart, de *Rhijnsloot*, genaamd werd. Het groote *Slootermeer* doorgelopen hebbende, is dezelve, met een krommen bogt, van omtrend 1½ uur gaans, gekoomen in 't *Haager Meir*, bij een klein Dorpje *Indijk* genaamd; en dit doorgestroomd zijnde, heeft het, omtrent 500 schreden beneden het Dorp *Gaasmeer*, zijnen loop regt West Zuidwest genomen, met den naam van *Fliestroom*, bij de bewooners het *lange Vliet* genaamd, ter plaatze daar nu de Stad *Workum* ligt, die wel eer *Oost Workum* genaamd wierd, ter onderscheiding van een tweede, *West Workum*, of *West Warckum* genaamd, en nu onder de Zeebaren bedolven; waar van, egter, de naam, op de daar leggende droogte, een en ½ mijl beneden *Oost Workum*, nog overig is. Van hier zijnen loop Zuidwaarts

aan,

aan neemende, heeft hij, met een langen omtrek, bespoeld, de *Zuider* en *Wester Zoom* van 't Land, waar van de droogte nu het *Breezand* genaamd word, die bij de Zeevaarenden den naam heeft van het *Oude Flie*, ter onderscheiding van het *Nieuwe Flie*. Waar uit volgt, dat deeze nieuwe Vlil, eerst na de tijden der *Romeinen* is doorgebrooken, naar de andere, die van ouds onder dien naam bekend was, een regten doorloop gemaakt hebbende, van *West Workom* af Noordwaards aan; en dat ze vervolgens zamen geloopen zijn, tusschen *Scheeringhals* en *Langerzand*, langs den kant van *Flieland*, die geheel Oostwaards uitstrekt, daar zij in de *Noordzee* storten, door het zelfde Zeegat, dat bij ouds veel nauwer was, dan tegenwoordig.

Ibid.

FLEVUS en HELIUS; 't *Flie* en *Hellevoet*, voorheen twee Burgten; zie 't FLIE in HELLEVOET.

FLIE, 't FLIE of het VLIE, een doorvaart uit de *Zuider* in de *Noordzee*, tusschen de Eilanden *ter Schelling* en *Flieland*. Dikmaals word ook dus genaamd de Ankerplaats of Rhede, gelegen aan de Oostkust ten Noorden van 't Eiland *Flieland*. Het eigenlijk *Oude Flie* was, omtrent het Jaar 1200, tusschen *Staveren* en *Enkhuizen*, niet meer dan een matige stroom of vaart, hebbende den uitloop, tusschen *Texel* en *Flieland*, hoe wel de naam 't *Flie*, naderhand, aan het nieuwe gat gegeven is. C. SCHOTANUS, spreekende van den zwaaren watervloed, van het Jaar 1221 en 1222, zegt: „ Zulk een menigte Zeewater „ veroorzaakte eene groote verandering in dat Land, en begon te formeeren, de gedaante, die het nu heeft. Want de „ Eilanden waren zeer nabij het vaste Land, even als daar „ aan gehegt: de *Wadden*, als laage en waterige velden met „ veele stroomen doorsneden, tusschen de Eilanden, waren „ niet meer dan twee monden, of uitwateringen, der Rivieren „ 't *Flie* en 't *Borndiep*; daar na heeft de Zee de laage velden bemagtigd en meer Zeegaten gemaakt: ter dier tijd liep „ het *Borndiep*, tusschen *Oostergoo* en *Westergoo*, zo verre

„ als

„ als zig 't *Nieuwland* uitstrekte; liggende daar aan *Min-*
„ *derskerk*, *Tuitkum*, *Beetgum*, *Marsum*, *Bitrum*, *Jellum*,
„ *Oosterburum*, *Besegum*, *Lakerdierum*; en aan de andere
„ zijde *Steenjade*, *Britsenburg*, *Leeuwarden*, *Huisum*, *Gou-*
„ *rum*, *Wirdum*, *Roerda*, *Huizen*, *Rauwerd*, eindigende
„ niet verre van *Bolswert*. De *Zuiderzee* was een groot
„ *Meir*, met meerendeels laag Land. De *Ysfel* liep binnen zij-
„ ne wallen, tot voorbij de *Kaender*, van daar zig in veele
„ gedeelten verspreidende, van welke het grootste deel, in de
„ *Zuiderzee* naar de slinkerhand toeliep: want de gedachte
„ *Zuiderzee* was achter de Eilanden *Ens* en *Urk*; de andere
„ deelen liepen door *Friesland*: de voornaamste van dezelven
„ den naam van den *Ysfel* behoudende, vloeide voor bij
„ *Staveren* naar *Slooten* in het *Flie* uit, hebbende 't *Flie* zij-
„ ne uitwatering tusschen *Texel* en *Friesland*. Een andere
„ arm naar de rechterhand gaande, liep voor bij het Dorp
„ *Tjerkwert* en stortte zig bij *Bolswert* in de *Middelzee*, of
„ 't *Borndiep*. 't *Flie* was tusschen *Staveren* en *Enkhuizen* niet
„ meer dan matige Rivier. Die van *Galama* bezaten het
„ meeste deel van de Landen daaromtrent. Vermids het ge-
„ weld van de Zee, meest in de *Middelzee*, hebbende veele de
„ zwaare kosten der Dijken niet konnen dragen, hebben ze
„ hunne Landen aan de Kloosters gegeeven. Deeze deeden
„ sterke Dijken maken, en die van 't Convent *Ludinga Ker-*
„ *ke*, onlangs daar na een wijde grift graaven tusschen ter
„ *Schelling* en *Flieland*, welke Eilanden tot daar toe met
„ hooge Duinen aan elkander gehegt waren." Dus moet het
Flie zijnen uitgang gehad hebben, tusschen *Texel* en *Flie-*
land, alhoewel de naam van 't *Flie*, naderhand, zo als reeds
gezegd is, aan een nieuw Zeegat gegeeven is. Men maakte
ook veele graften, die in deeze Grift en in dit Zeegat uit-
waterden; ter deezer oorzaake heeft de Zee, omtrent het Jaar
1220 of 1221, en vervolgens, met haaren loop, door het *Flie*
en de laage velden, alles aldaar vermeesterd. Den tijd, wan-
neer 't *Flie* zo groot, en *Texel* tot een Eiland geworden is,
stelt VOSSIUS op het Jaar 1170. „ Een Jaar (zegt hij) voor
„ de *Hollanders*, *Zeeuwen* en *Vlamingen*, maar boven al
„ voor

„ voor de *Friezen*, een Jaar van ellende. De Zee boven ge-
„ woonte zwellende vloeide over de dijken en duinen heen,
„ zig over de vlakke velden verspreidende. De huizen wer-
„ den om verre geworpen, Kasteelen weg gespoeld, Dorpen
„ vernield, met een gruwelijk verderf van menschen en bees-
„ ten. Landen te vooren, door een kleine boezem van een
„ gescheiden zijn, door het geweldig instorten van het water,
„ zulker wijze van elkander van den anderen gescheurd en
„ verdeeld, dat 'er nu een volle *Zee* tusschen door loopt; eeni-
„ ge stukken van het vaste Land afgerukt, hebben de naam
„ van Eilanden bekoomen. Het water wiesch zo hoog, dat
„ de Zeegolven te *Utrecht* voor en tegen de muuren aansloe-
„ gen, en 'er Zeevisch voor de Poorten gevangen werden;
„ maar de *Friezen* leden de allerjammerlijkste schade; wijl al
„ het Land tusschen *Texel*, *Medemblik* en *Staveren* te eene-
„ maal verdronk en met de wateren overdekt werd. De *Zui-
„ derzee*, nam daar door zeer toe in groote. De Landen van
„ *Texel* en *Wieringen* tot die tijd toe aan het vaste Land, zijn
„ door de Zee tot Eilandjes geworden, zo als ze nog zijn."

VOSSIUS voegt 'er bij, dat sommigen deezen vloed laater stellen, en wel op het Jaar 1220 of 1221; maar dat hij den Monnik OOTHOFRIDUS VAN S. PHANTELON gevolgd heeft, die in dien tijd leefden. Zeker oud Schrijver van een *Friesch Chronijk* stelt, dat, in het Jaar 1395, de Zeegaten, tusschen 't *Flie* en *Texel*, door het geweld van perzend water, bij hooge vloeden ingebrooken zijn; en het vaste Land, tot de *Zuiderzee* toe, omtrent *Medemblik* en *Enkhuizen* verdronken en tot een Zee, en toen ook *Texel*, *Vlieland* en *Wieringen*, tot Eilanden zijn geworden. M. VOSSIUS zegt, als boven, dat dit geschied is in het Jaar 1170; JUNIUS, in het Jaar 1173; EYNDIUS, in het Jaar 1170; anderen, in het Jaar 1220; J. VAN OUDENHOVEN, in het Jaar 1237. Doch het is buiten twijffel, dat het *Flie* niet op één tijd zo groot wierd, als het thans is; en ook niet zo vroeg als bovengemelde Schrijvers stellen, indien wij het getuignis van SCHOTANUS aanneemen, dat, omtrent het Jaar 1050, 't *Flie* nog zo eng was, dat men kon gaan van *Staveren* tot *Enkhuizen*. Nog anderen

ren getuigen, dat men, na het Jaar 1200, nog heeft konnen te paard rijden, of te voet gaan, van *Texel* af tot *Wieringen* toe, over zeer schoone beemden en door lustige bosschen.

Tot dus verre HALMA. Ik zal 'er nog bijvoegen, dat door dien geweldigen doorbraak, door welken de keten der duinen van een gescheurd is, ook *Oost-* en *Westfriesland* van een gerukt zijn, die voorheen slegts een Rivier, de *Flie*, tusschen beiden hadden; zijnde de grond aldaar toen vervuld geweest met bosschen, in welke de *Friesche* Koningen zig met de Jagt vermaakten: gelijk doorgaans gesteld word, dat de Stad *Hindelopen* haaren naam zou ontvangen hebben, van de *Hinden*, die daaromstreeks plagten te loopen, en in menigte gevangen wierden. Het groote water, welk nu tusschen beiden is, en de *Noord-* en *Zuidzee* met elkander vereenigt, word, veelal, nu de *Middenzee* genaamd, dewijl het tusschen beide Zeeën in de midden legt.

De *Zuiderzee*, nu tot die ruimte aangewassen, verschaft den Inwoonderen der Landen, welke zij bespoelt, veel voordeel, ter oorzaake van den vischvangst. Niet te min is dezelve zeer zorglijk; waarom de laage Landen, die met zwaare dijken moeten beschermd worden, zeer groote sommen van onderhoud kosten. Te meer is men op zodanige dijken, en andere Zeeweeringen, bedagt geworden, sedert de onheilen, aan welke deeze Landen, door verscheiden geduchte overstroomingen, onderworpen zijn geweest: als den 15 November, in het Jaar 1530; den 2 November, in het Jaar 1532; den 1 November, in het Jaar 1570, en meer andere na die tijden, wanneer, bij hooge springvloeden, aan eenige plaatzen, de dijken overstroomd wierden, andere doorbraken, in *Holland* en *Friesland* de Landen onderliepen, en veele menschen en beesten verdronken.

Niemand kan ontkennen, dat dit gevaar Jaarlijks toeneemt, dewijl men duidelijk ziet, dat de *Zuidzee* allengs hooger word, en de dijken meer en meer verzakken. Ja, zelfs weet men zeker, dat de Zee, zedert vier eeuwen, meer dan 70 of 80 duimen is geklommen. Aan verschillende natuurlijke oorzaaken word deeze rijzing toegeschreeven. Sommigen meenen, dat deeze verandering niet zo zeer in de rijzing van het

water, als wel in de daaling der Landen moet gezogt worden, die natuurlijk moet ontstaan, door afflijten van den grond, door het regenwater, het welk veel zand en stof, naar Beeken en Rivieren, weg sleept, die het zelve Zeewaarts afvoeren; waar door te gelijk de bodem der Zee, voornaamelijk aan de monden der Rivieren, verhoogd moet worden. Daarenboven zijn andere van oordeel, dat de Binnenlanden, door de zwaarte van den grond, uit hunnen eigen aart, moeten zakken: 't welk, natuurlijk, de rijzing der Zee ten gevolge moet hebben. Wederom anderen willen de verhooging van de *Zuiderzee*, in het bijzonder, liefst toeschrijven aan de verwijding der Zeegaten, tusschen de voorgemelde Eilanden, *Texel*, *Flieland*, *ter Schelling*, *Ameland*, enz. die, bij ieder vloed, het water uit de *Noordzee* in de *Zuiderzee* inlaaten. Veelligt loopen alle deeze oorzaaken zamen, om uittewerken, dat de *Zuiderzee*, ieder eeuw, bijna 20 duimen hooger word: weshalven, door den tijd, de dijken verhoogd en verzwaard zullen moeten worden, zal men het gevaar van overstrooming voorkomen.

Voorts vind men, binnen deeze Zee, veroorzaakt door de van eenscheuring der gezegde Eilanden, veele *Slib-* en *Zandplaaten*, die de vaart op dezelve zeer gevaarlijk zouden maaken, indien de Schippers niet kundig, of van goede lootzen voorzien waren. Van dien aart zijn, het *Enkhuizerzand*; het *Kreupelzand*; het *Breezand*; het *Lange Zand*; *de Waard*; het *Vogelzand*; het *Balgzand* en meer andere. Tusschen deeze plaaten loopt het vaarwater, dat de behoorlijke diepte heeft, voor de zwaarst geladene Schepen, die van *Amsteldam*, en uit het *Noorderkwartier*, naar de *Noordzee*, of van daar te rug willen; dit vaarwater word de *Texelstroom* genaamd, dewijl het den weg opent naar het Eiland *Texel*, om van daar, tusschen dit Eiland en de *Helder*, door het *Marsdiep*, in de *Noordzee* te geraaken. Een andere stroom, welken de Schepen bevaaren, die naar *Friesland* en *Groningen* den wil hebben, is het *Flie* of de *Fliestroom*.

Bij dag dienen hier voor de Schippers tot *Baaken*, naar welke zij hunnen koers rigten, verscheiden Kerktorens van Steden en Dorpen, langs de Oostkust van *Noord-Holland*, be-

benevens sommige hier en ginds opgerigte houten Baaken en Tonnen langs het strand. Des nachts, moeten zij zig rigten naar de *Vuurbaaken*, die den meesten tijd van het Jaar branden.

Om den Zeelieden den weg op dit vaarwater aantewijzen, en hen te behoeden, van niet op de Zandplaaten te vervallen, en ondlepten te vermijden, gebruikt men nog andere hulpmiddelen; 'er zijn, op den *Texel* en *Fliestroom*, verscheiden Tonnen gelegd, die hunne naamen hebben naar de koleuren, waar mede ze geschilderd zijn; als de *roode*, *swarte* en *witte Ton*, aan de Lootsliedeu wel bekend. Ook ziet men hier en ginds, *Steekbaaken*, zijnde sparren, op de ondlepten, in het zand gestooken. Desgelijks zijn 'er houten *Kaapen*, die over en schuur elkander staan, om 'er zig naar te rigten. Zo dra de gronden deezer stroomen en Zeegaten, door den tijd, merkelijk verloopen, worden ook de *Baaken* verzet. Dit alles behoort onder het opzigt der Heeren over de *Pilotagie*, welke daar van, in de Nieuwspapieren, het nodige berigt geeven.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*, pag. 352, 353, 356. VOSSIUS, *Jaarboeken*, pag. 43. GUTHERLETH, *Watervloed*, pag. 48, enz.

FLIE, bij de *Romeinen Flevus* genaamd, was wel eer een zeer oude *Burgt*, door hun gebouwd, op den hoek van den doortogt van den *Tisel* naar de Zee, doch door de Zee zelve geheel en al weg gespoeld: waarom ook dat Zeegat, en het Land daaromstreeks, het *Flie* genaamd word. De zelfde *Romeinen* hebben, wijders, andere Zeegaten, Sterkten en Kasteelen gebouwd, zo ter beveiliging van het Land, als ter ontvangst der Tollen, van inkoomende en uitvaarende Schepen. Zulks getuigen het *Huis te Britten*, bij *Catwijk*, en de *Burgt Helius* bij den *Briel*; als mede dit *Flie*, of *Flevus*. Gemelde *Burgten* stonden aan de buitenste uitwateringen van den *Rhijn* en *Tisel*.

TACITUS maakt van dit *Flevus* gewag, in deeze woorden: „ In dat zelfde Jaar, zijn de *Frisii* van de vrede afgeweeken, „ meer door onze gierigheid, dan door ongeduld over den dienst. „ DRUSUS had hun eene matige schatting opgelegd, dat zij, „ ten behoeve des oorlogs, eenige osfenhuiden, jaarlijks, le- „ veren zouden; men zag zo naauw niet, noch op de dikte, „ noch op haare grootte; tot dat OLLENNIUS, een der voor- „ pijldraagers, die als Overste over de *Friezen* gesteld was, „ huiden van wilde osfen ter schattinge, en als een maat om „ zig te rigten, vorderde. Dit was voor andere volken ook „ een harde zaak; maar het werd van de *Germaanen* te zwaar- „ der opgenomen, die wel bosschen genoeg hebben, daar „ overvloedig zwaar en grof wild in is, maar daar het tamme „ vee maar moeielijk in valt. Hij, OLLENNIUS, nam daarom „ hen eerst hunne osfen af, daar na hunne Landerijen; einde- „ lijk spaarde hij noch hunne vrouwen, noch hunne kinderen, „ makende die tot slaven; waar uit toorn, wraakzugt en klach- „ ten ontstonden. Maar daar in niet te gemoete gekomen „ wordende, vatten zij den oorlog aan; en de soldaaten, die „ bij het ontvangen van de schattinge stonden, greepen zij bij „ den kop, en hingen ze op. OLENNIUS voorkwam de ver- „ bitterde *Friezen*, met de vlugt naar het Kasteel *Flevus*, „ daar hij werd ingelaaten, en waar in geene versmadelijke „ magt van *Romeinsche* burgeren en bondgenooten, ter be- „ scherminge van de bezettelingen der Zeestranden, lag."

VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* fol. 52. TACITUS, IV. Deel, *Jaarboeken*.

FLIELAND, of VLIELAND, een Eiland aan de *Zuiderzee*, of liever in de *Noordzee*, ten Noordwesten van de kust van *Friesland* en de Stad *Harlingen*, tusschen *ter Schelling*, *Eijerland*, *Taxel*, *Wieringen*, *Urk* en *Ens*. Wanneer en op wat wijze alle deeze tot Eilanden geworden zijn, is reeds gezegd. In het verhaal van den watervloed, in het Jaar 1237, vind men het volgende gemeld. Eerst waaide de wind uit den Westen; daar na uit het Zuiden en Zuidoosten, en vulde alzo

den

den *Tsfel* en het *Flie*, met de griften, zo dat een groot deel van *Friesland*, in het Westen geleegen, onderliep. De Landen van *Hokoland* overstroomden in den nacht; waar toe zij, door hun graaven, aanleiding gegeeven hadden. Des morgens vroeg zagen zij, die het eerst waren opgestaan, dat het Land blank van water stond, en riepen tot hunne nabuuren. *Het is al Flieland!* om dat het *Flie* het Land overliep en vermeesterde. Men wil dat dit Land daar van den naam zou ontleend hebben. Anderen stellen dit later, en wel op het Jaar 1246, met deeze woorden: „ Inzonderheid vloeide de „ Westerzijde van *Westergoo* gantsch onder. Eenigen, die „ op *Hokoland* woonden, 's morgens vroeg op wezende, en „ dit water ziende aannaderen, riepen elkander toe: *'t is al* „ *Flieland!* in de gedachten, dat het water al het Land „ overstroomd had." Schoon dit een oud *Friesch* woord was, klonk het, echter, den nabuuren, onder welke veele *Hollanders* waren, vreemd in de ooren; een deezer roeperen hiette TETJE op *Hokeland*, en daar na kreeg hij, al spottende, den naam van TETJE op *Flieland*. Van daar meent men dat die streek deezen naam behouden heeft.

Dit Eiland is genoegzaam allerwegen door duinen omringd, of liever, het bestaat geheel uit enkele duinen, die in 't midden eenige valeijen hebben: waar uit men te zekerder besluiten mag, dat voorheen alles nog vast Land was; zijnde de duinen alhier breeder geworden, dan langs het overig gedeelte der *Friesche* kust. Alleenlijk is aan het Zuidwesteinde des Eilands eene opening, voor welke een stevige dijk gelegt is; die, echter, zeer gevaarlijk staat

De Regeering van dit Eiland bestaat uit één Schout, drie Burgemeesteren en zeven Schepenen. Op het zelve legt thans maar één Dorp, *Oostflieland* genaamd, dat redelijk fraai en groot is. Behalven de Gereformeerde Gemeente, waar van de Predikant onder de Klassis van *Enkhuizen* behoord, is 'er ook eene Gemeente der *Mennoniten*. Eertijds was 'er een tweede Dorp, *Westflieland* genaamd; doch de Kerk en de daaromstaande huizen, zijn, sedert eenige Jaaren, langzamer-

 hand,

hand, het een na het ander, door de Zee verzwolgen : zo dat 'er niets meer van overig is.

RAIJ, *Woordenboek*, pag. 515; VAN DER HOUVE, I. Deel, fol. 142; WINSEMIUS, *Kronijk*, fol. 166; GABBEMA, *Watervloeden*, pag. 77.

FLINK, (GOVERT) vermaard Schilder, werd te *Cleeve*, alwaar zijn vader Stads Rentmeester was, in het Jaar 1616 gebooren. In zijne jeugd werd hij door zijn ouders, in zijne Geboorteſtad, in een zijde-ſtoffewinkel beſteld; maar het leed niet lang, of zijn meester klaagde, dat GOVERT meer werk maakte van mannetjes te tekenen en te knippen, dan van den winkel. Het ongenoegen zijns vaders maakte hier in geene verandering; integendeel werd zijn lust tot tekenen langs hoe grooter: waar aan veel toebragt de kennis, die hij gemaakt had met een Glasſchilder, dien hij geſtaag, zo veel de tijd hem toeliet, ging bezoeken. Zijn Patroon gaf hem, zo als men zegt, de zak, en berigtte aan den vader, dat het beter zoude zijn, een Schilder van hem te maaken. Zijn vader verbood hem het tekenen met allen ernst, en zeide dat hij hem eerstdaags op een Comptoir te *Amſteldam* zou bezorgen. GOVERT, altoos nagegaan wordende, en nergens vrij zijnde, dan op zijn ſlaapkamer, kocht, voor zijn ſpeelgeld, tekengereedſchap en prenten, ontfutzelde de meiden kaarslicht, en tekende gantſche nachten, naar prenten, die de Glasſchilder hem leende; tot dat zijn vader hem op zekeren nacht verrastte, alles aan ſtuk ſcheurde, en vervolgens GOVERT met ſlagen naar bed dreef. Na verloop van eenigen tijd, kwam LAMBERT JACOBZE, beroemd Schilder, en Leeraar der *Doopsgezinden* te *Leeuwaarden*, zijne Geloofsgenooten te *Cleeve* bezoeken. De ouders van GOVERT gingen hem hooren, en kreegen toen een gantsch ander denkbeeld van de Schilders en van de Schilderkonst. Thans gelukte het GOVERT, bij LAMBERT beſteld te worden, om de konst te leeren. GOVERT,

zo

zo dra hij op eigen wieken drijven kon, verliet zijnen meester, en begaf zig naar *Amsteldam*, daar hij, door middel van eenige aanzienlijke bloedverwanten, terstond gelegenheid vond om proeven van zijne konst te geeven. De manier van REMBRANT was, in dien tijd, de algemeene smaak; al wat daar aan niet voldeed, kon niemand behaagen. GOVERT vond geraaden, zig een Jaar onder dien vermaarden Meester te oeffenen. Het gelukte hem, REMBRANT zo wel na te bootzen, dat verscheiden van zijne stukken voor die van REMBRANT verkogt werden. Doch met den tijd veranderde ook de smaak; en helder schilderen kreeg op nieuw de overhand. Geene kleine moeite kostte het FLINK, die aangewende manier weder af te wennen. Te *Amsteldam* begaf hij zig in huwelijk, met een jonge juffer, wier vader te *Rotterdam* Bewindhebber der O. I. Maatschappij geweest was, en toen met haare moeder binnen deeze Stad woonde. Deeze zijne braave vrouw werd hem, in het Jaar 1649, na dat zij hem één zoon gebaard had, door den dood ontrukt.

FLINK bouwde, kort na zijn huwelijk, een fraaije Schilderzaal, met groote lichten. Op de bovenlijst zag men de Borstbeelden der Keizeren, en voorts veele fraaie afgietzels, naar de beste marmeren antiken; tusschen beide veele vreemde gewaden, harnassen, schiet- en steekgeweer; ook oude kostbaare fluweelen, en andere met goud geborduurde Tapijten, gekomen uit het Hof van den Hertog van *Cleve*, en, door den Keurvorst van *Brandenburg*, aan FLINK geschonken; waar voor hij verscheiden stukken, en daar onder het Pourtrait van den Keuvorst, los en geestig, doch tevens buiten gemeen uitvoerig, geschilderd had; een stuk, 't welk den Keurvorst zo wel behaagde, dat hij hem deszelfs afbeeldzel, omzet met diamanten, ten geschenke zond. FLINK was niet alleen een gunsteling van deezen Vorst, maar ook van JAN MAURITS, *Vorst van Nassau*, en Stadhouder van *Cleve* en *Mark*, die hem meenigmaal, als hij te *Amsteldam* kwam, bezogt.

FLINK bezat de deugd, van een vijand te zijn van gezelschappen, waarin onmaatig gegeeten en gedronken werd; ook kwam hij zelden in de Schilders bijeenkomsten, schoon hij anders niet afkeerig van menschen was. Des zondags, na de

Godsdienstoeffening, vermaakte hij zig, in 't bijzijn van eenige voornaame Konstminnaars, als de Heeren SIX en UITENBOGAART, die uitmuntende Cabinetten van *Italiaansche* Schilder- en Papierkonst bezaten, waar van hij zelf mede een aanzienlijken voorraad verzameld had. Onder zijne eigen stukken muntten uit, twee Korporaalschappen Schutters, van welke het eene nog te zien is, op de Groote *Zaal*, nevens den schoorsteen, in de Kloveniersdoelen te *Amsteldam*. Naderhand belust wordende op grooter onderneemingen, op het voetspoor van RUBBENS en VAN DYK, wees hij die geenen van de hand, welke een Pourtrait van hem begeerden. Van zijne Konststukken, is no geen te zien, voor den schoorsteen, in het vertrek van Heeren Burgemeesteren, op het Stadhuis van *Amsteldam*, daar MARCUS CURTIUS, met een gerecht van raapen vergenoegd, de geschenken der *Samniten* veracht; als mede in de Raadzaal een groot stuk, verbeeldende SALOMON, *God om wijsheid biddende*. Een diergelijk stuk, maar kleinder en met minder bijwerk, vereerde hij aan zijne Geboortestad *Cleeve*, waar voor hij, met brieven van den 29 Augustus, in het Jaar 1659, bedankt werd.

Alle deeze stukken toonen een grootschheid van Ordonnantie, een konstige koppeling en schikking der beelden; als mede kracht van schilderen, zonder bonte of harde koleuren. Alle zijne gedachten bepaalden zig nu, op het vervaardigen van groote werken; gelijk hem dan ook, in de maand November van het Jaar 1659, door Burgemeesteren van *Amsteldam* werden aanbesteed, agt groote stukken, om te dienen, in de agt hoeken van de Zaal van het Stadhuis, en vier kleindere, om in de bogen geplaatst te worden. Met ongemeenen lust vervaardigde hij daar toe de modellen. In de agt groote zouden verbeeld worden, *de Oorlogen der Batavieren tegen de Romeinen*; en de vier andere, de twee helden der *Hebreën*, DAVID en SIMSON; en de twee *Romeinsche*, M. CURTIUS en HORATIUS COCLES. Terwijl hij hier mede zwanger ging, werd hij door een koorts overvallen, die hem, binnen den tijd van vijf dagen, tot groot nadeel voor de konst, en tot smerte van alle konstminnenden, ten grave deed daalen, op den 2 December, in het Jaar 1660,

in

in den ouderdom van vierenveertig Jaaren. Hier op slaan de volgende zes regel van VONDEL, onder zijn Pourtrait, door BLOTELING in 't koper gebragt:

Dus leefde Apelles FLINK *te vroeg de Stad ontrukt,*
Toen hij bij Handvest van haar, edele Overheden,
Het heerlijk Raadhuis met Historien zou bekleden
Gelijk ze TACITUS *van ouds heeft uitgedrukt,*
Die Rome strijken leert voor 't recht der Batavieren.
Bekranst dien Schilderheld, met eeuwige laurieren.

Verscheiden stukken van FLINK, op 't Stadhuis, en op 't Admiraliteits Hof, zijn door VONDEL in vaerzen beschreeven; de vier volgende, onder 't stuk van MARCUS CURTIUS, behelzen eene voortreffelijke les.

Op Burgemeesters wacht mogt Rome veilig slapen,
Als MARCUS CURTIUS *het aangeboden goud*
Versmaad, en zig vernoegt met een geregt van rapen;
Zo word door matigheid en deugd de staat gebouwd.

Hij liet eenen zoon na, NICOLAAS ANTONIS, welken hij, met veel moeite, van de Schilderkonst afhield, om dat hij wist, hoe zwaar het viel, verre te vorderen in een konst, welke zó veel kennis en opmerking vordert. Zijn zoon studeerde tot Advokaat, hoewel hem de liefde tot de konst altoos is bij gebleeven; zijne nagelaatene Konstzaal kan daar van ten getuige dienen.

HOUBRAKEN, *Schouwburg*, II. Deel. COMMELYN, *Beschrijving van Amsterdam*, I. Deel.

FLISSINGEN, ook wel FLESSINGEN, eene sterke wel bewoonde Stad in *Zeeland*; zie VLISSINGEN.

FLIUSSERMEER, een water in *Friesland*, in de Grietenij *Wymbritzeradeel*, na bij het Dorp *Heeg*, alwaar het zig met de *Heegemeer* vereenigt. Volgens overlevering zou dit weleer

een bosch geweest zijn, waar in de *Friesche* Koningen plagten te jaagen.

FLODORP, een Dorp in *Gelderland*, in het Drostampt van *Montfort*, onder het Kwartier van *Roermont*. Toen, in het Jaar 1547, geheel *Gelderland* en *Zutphen* eene schatting van 75000 guldens was opgelegd, stond het Kwartier van *Roermont*, een der vier Kwartieren van dat Vorstendom, in de schatting gesteld op 19275 guldens, en *Montfort* op 2731 guldens 12 st. 8 penn. Deeze somme overgeslagen zijnde over 11 of 12 Dorpen van dat Drostampt, lastte *Flodorp* daar in 171 guldens 2 st. 8 penn.

FLORIS DE I, van dien naam, was de zesde in den rang der *Hollandsche* Graaven; zoon van DIRK DEN III, en broeder van DIRK DEN IV. Geduurende het leven van gemelden zijnen vader, was hij door hem aangesteld tot Stadhouder van *Kennemerland*; na den dood van zijnen broeder, volgde hij in het Graafschap, in het Jaar 1048. Op gemelden DIRK DEN IV, hebben wij gezien, wie zijne vijanden waren. Het gelukte FLORIS, bij de aanvaarding van zijne Regeering, met hulp van GODWAART, Hertog van *Lotharingen*, zijne vijanden te verdrijven. Hij nam ter vrouwe GEERTRUID, dochter van den Hertog van *Saxen*, die hem, volgens eenige oude Kronijken, onder anderen dat van JOH. VAN LEIDEN, baarde: DIRK, FLORIS, ALBERT, PETRUS, en eene dogter MATHILDA, eene jonkvrouwe van zonderlinge schoonheid. Ook verhaalen dezelve, dat FLORIS, ALBERT en PETRUS Kanunniken der *Utrechtsche* Kerke wierden. Doch MELIS STOKE maakt alleen gewag van éénen zoon, en ééne dogter, met deeze woorden:

An dese vrouwe Florens wan.
Enen sone Diderike,
En ene dochter des ghelike,
Die in huwelike te lone
Seder hadde de vrancse crone.

Om het Eiland *Walcheren* te behouden, moest hij ten strijd gaan

gaan tegen de *Vlamingen*, wier Land hij verwoestte. Hij werd meester van *Walcheren*, in het Jaar 1054. Graaf FLORIS ftond, even als zijn broeder DIRK, in goede gunst bij Keizer HENDRIK DEN III; 't geen hem den haat van andere Vorften, die zijnen voorfpoed benijdden, op den hals haalde. Het gelukte zijnen benijderen, ANNO en ADELBERT, Bisfchoppen van Keulen en *Bremen*, als voogden over den onmondigen Keizer HENDRIK DEN IV, niet alleen het goed verftand, tusfchen HENDRIK DEN III en FLORIS DEN I, te verbreeken, maar ook Graave BOUDEWYN van *Vlaanderen* eene vreeze voor de aanwasfende magt der *Hollanders* inteprenten, en tegen FLORIS in de wapenen te brengen. FLORIS, dus in den oorlog gewikkeld, viel, met een talrijke Vloot, in *Zeeland*, en heroverde, binnen korten tijd, de vijf Eilanden, door of op naam van HENDRIK DEN IV, aan den Graaf van *Vlaanderen* gefchonken. Doch deeze voorfpoed berokkende hem nog meer vijanden. Want, behalven de gemelde Bisfchoppen, hadden LAMBERT, Graaf van *Leuven*, WICHARD, Voogd van *Gelder*, HERMAN, Graaf van *Kuik*, en ROBERT, Markgraaf van *Staveren*; een van 's Graven naaste bloedverwanten, deel in den oorlog genomen.

FLORIS was begaafd met een kloek vernuft en fcherp oordeel; waar door hij de netelighte zaaken wist te regt te brengen, niettegenftaande zijne onderdaanen, zo door de magt der vijanden, als door andere dreigende voorboden van naderende onheilen, als aardbevingen en dergelijke, in de uiterfte vreeze gedompeld wierden. Onbezweeken onder dit alles, fprak hij hun moed in, en ftelde alle zijne krachten te werk, om het Eiland *Walcheren*, als een voornaam deel zijner erfgoederen, te behouden. Doch dit werd hem, door ROBBERT, jongften zoon van BOUDEWYN, ontweldigd. Voor het overige, echter, gelukte het hem, zig in zijne andere bezittingen te handhaven, zo wel door zijn beleid en dapperheid, als door een zeldzaamen krijgslist. Een zijner getrouwe onderdaanen had geraaden, overal in de *Zuidhollandfche Waard*, en wel om en bij *Dordrecht*, daar men vermoedde, dat de vijand zijn eerften aanval zoude doen, putten en kuilen te graven, en de el-

ve voorts te overdekken met horden van teenen en aarde, om alzo de vijanden in dezelve te doen nederstorten. De uitslag hier van was, dat door dit middel, op éénen dag, volgens de *Hollandsche* Chronijken, 60,000 menschen in deeze Putten omkwamen. Andere stellen dit getal 20.000 minder; en wederom anderen zeggen, dat 'er 26000 in den strijd gesneuveld zijn. BUCHELIUS zegt, zulk een groot getal nergens te hebben gevonden, in de Historien van *Luik*, noch elders. Ook maakt hij zwaarigheid, om aan het graven der Putten geloof te slaan. Nogthans spreekt hij, met grooten ophef, van de overwinning, door FLORIS behaald. SLIGTENHORST en meer anderen getuigen eenparig, dat het voornoemde getal hun geloof te boven gaat, schoon hij erkent, dat 'er op dien dag, meer menschen dan vogels gevangen zijn. WACHTENDORP zoekt ons te beduiden, dat de Bisschoppen van *Luik* en *Keulen* mede omkwamen; doch anderen, beter onderricht, getuigen, dat zij, door de vlugt, het gevaar ontkomen zijn; 't geen, echter, den Graave van *Leuven*, noch den Voogd van *Gelder* gebeuren mogt. FLORIS behaalde deeze overwinning, op den 13 Junij, in het Jaar 1058. Hoe luisterrijk deeze zege ook ware, de haat zijner vijanden was daar mede gekoeld, noch hunne macht geknot. Binnen den tijd van drie Jaaren hervatteden zij den strijd tegen hem. Thans werden zij, niet door list, maar door de magt van den onverschrokkenen FLORIS, uit het veld gejaagd. De zege andermaal bevogten hebbende, en door het vervolgen van zijne vijanden gantsch vermoeid, had hij zig, te *Hemert* in de schaduwe van 't geboomte te rust geschikt: gelijk ook de soldaaten zig aan een zorgeloozen slaap hadden overgegeeven. In dien staat werden zij, door HERMAN, Graaf van *Kuik*, verrast, en FLORIS, met veele van de zijnen gedood. 'Er zijn 'er, die meenen, dat FLORIS, met 1600 man, het leven liet; doch tevens, dat de *Dortenaars* den Graave van *Kuik* een mannelijken tegenstand boden, en hem andermaal op de vlugt dreeven. Dit gebeurde op den 18 Junij, van het Jaar 1061. 's Graaven lijk wierd te *Egmond*, bij zijne voorzaten, begraaven. Hij liet na een onmondigen zoon, DIRK DEN V, in

wiens

wiens naam zijne moeder, als voogdesse, de Regeering aanvaardde. LANGENDYK heeft, op het afbeeldzel van deezen Graaf, de volgende regelen gemaakt:

„ *Dit 's Floris, Diederijks zoon, geklonken in het wapen.*
„ *Westfriesland eert den Held, tot groot bedrijf geschapen,*
„ *Die Holland tot 's Lands Graaf naa 's broeders dood, ontvong;*
„ *Die Zeelands waterleeuw, en 't Keulsche Heir besprong.*
„ *Wat edelmoedig hart moet voor zijn lot niet beeven?*
„ *Hij, door den strijd vermoeid, had zig ter rust begeeven.*
„ *In 't schaduw van 't geboomt, daar hem, ô snode daad!*
„ *De lôsse Graaf van Kuik, vermoorde door verraad.*"

Zie *O. H. Kronijk*, fol. 259. VOSSIUS, *Jaarboeken*, p. 40, 46, 48, enz. SCHRIVERIUS, *Kronijk*, p. 71-75, en MELIS STOKE; BEDA; BUCHELIUS; LANGENDYK, enz.

FLORIS DE II, van dien naam, was de zoon van Graave DIRK DEN V, en van OTILDA. Hij volgde zijnen vader in het Jaar 1091 of 1092. Sommigen, die GEERTRUI VAN SAXEN, ROBBERT DEN VRIES, en GOVERD MET DEN BULT uitsluiten, noemen hem den agtsten der Graaven van *Holland*; doch anderen, welke hun te regt op die lijst een plaats gunnen, houden hem voor den elfden. Deeze FLORIS, het zij hij van eene vreedzaame geaartheid was, of dat zijn zwaar lichaam, waar door hij den bijnaam van DE VETTE droeg, geene vermoeienissen toeliet, regeerde, geduurende den tijd van eenendertig Jaaren, zijne Landen in vrede, zonder oorlog te voeren. DOUZA en BARLANDUS getuigen, dat hij zwaar van lichaamsgestalte, schoon en ontzachelijk van aangezigt, beleefd, milddadig, en een groot voorstander en weldoener der armen was, en de liefde van alle zijne onderdaanen bezat. Doorgaans hield hij zijn verblijf te *Haarlem*. Zijne hofhouding was prachtiger dan die zijner voorzaaten; tot zo verre zelfs, dat de naam daar van naar andere Landen overwaaide. Door eenige Schrijvers,

voor

voor 't overige altoos wangunstig op *Holland*, word hij, zo in dit als andere opzigten, gepreezen, en eenpaarig getuigd, dat onder al dien voorspoed, zijne onderdaanen tot geen de minste buitenspoorigheden uitspatteden. Wij maaken, met voordagt, geen gewag van het verschil, tusschen deezen FLORIS en den *Frieschen Edelman* GALAMA, in 't bosch de *Kriel*, omtrent het regt van de Jagt, ontstaan, als zijnde een vertelzeltje, door den zogenaamden KLAAS KOLYN ter baan gebracht, en geen het minste geloof waardig, zo als, op het Art. GALAMA, blijken zal. Ook spreeken wij niet van zaaken, door laatere Schrijvers, onder zijne Regeering gemeld, als zullende nader blijken, dat die gebeurtenissen en oorlogen ten tijde van zijnen kleinzoon voorgevallen en gevoerd zijn. J. BEKA noemt hem *Confrater der Utrechtsche Kerk*. 't Was naamelijk, in dien tijd, eene gunst, en zelfs eene betooning van groote devotie, in de broederschappen aangeschreeven te worden; zo dat groote Vorsten, Keizers en Koningen zulks voor een groote eere rekenden.

Zijne Gemalinne was PETRONELLA, zuster van Keizer LOTHARIUS, en dochter van Hertog DIRK VAN SAXEN. Bij deeze won hij DIRK, die hem opvolgde; FLORIS, bijgenaamd DE ZWARTE, Stadhouder van *Kennemerland*; Jonkheer SIMON, en ééne dochter HADEWY, of HEDWIG genaamd, die de vrouw werd van GERHARD VAN NASSAU, zoon van OTTO, Graave van *Gelder*. FLORIS DE II overleed, volgens de beste tijdrekening, den 6 Maart, van het Jaar 1122. Hij werd begraaven te *Egmond*.

De beste onzer Jaarboekschrijveren, zegt ALKEMADE op MELIS STOKE, spraken met ongemeenen lof van de manmoedigheid, wijsheid en regeerkunde deezer vrouwe, en met verwondering van de groote bedrijven, welke zij, terwijl zij het roer der *Hollandsche* Regeering, wegens haaren onmondigen zoon, den jongen Graaf DIRK, in handen had, uitvoerde. 't Is (zegt hij verder) onbedenklijk, dat de voorouders haar niet mede onder het getal der *Hollandsche Graaven en Gravinnen* gerekend hebben; en dit is de reden, dat SCHRIVERIUS, in zijne geleerde aantekeningen op het *Goudsche Chronijkje*, haar zeer gunstig gedenkt, noemende haar een manmoedige vrouwe,

we; verhaalende voorts dat zij, bij goedvinden der Staaten, na haars mans dood, zelve de heerschappij des Lands, en de voogdij over haare kinderen aannam, een tijd lang loffelijk waarnam, en meer dan vrouw GEERTRUI verdiend had, in den rang der Gravinnen geplaatst te worden.

VELDERNAAR tekent het volgende, wegens FLORIS en zijne Gemalinne, aan.

„ Florens die ander de alſo ghenoemt Greue Dircks ſoen „ was die VIIJ Greue van Hollant ende van Zeelant Heer van „ Vrieslant XXXIIJ jaer lanck. Hie nam een wijff hiet Pe„ tronilla ende was des Keijzers Lotharius ſuster daer hi bi „ wan drie ſonen ende een dochter die eerſte hiet Dirck en„ de was Greue na die vader. Die andere ſoen hiet Florens. „ Ende die derde ſoen hiet Sijmeon ende die dochter hiet „ Hadewijck ende was een ſchoen Joffer. Deſe Greue was „ gheheten Florens die vette ende was al te ſchoen van liue „ vreedſaam van herten, milde van aelmiſſen te gheuen Ende „ hi had meer deugden ende recheijden dan enich van ſinen „ voerſaders."

„ In 't Jaer MCXXIIIJ. ſtarff deſe edel Vorst Greue Flo„ rens op die VI nonas van meert en werd begrauen met „ grooter uitvaart bij ſijn ouders tot Egmont in 't cloeſter „ ende Petronilla die Greuinne gaff veel aelmisſen voer hoer „ manſſ ziel ende ſi dede veel goets ende veel fundieren en„ de tijmmineren aen dat cloeſter van Reijnsborch Ende ſi „ ſtarff op die X kalendas van Junius ende wert tot Reijns„ borch begrauen in 't cloeſter."

Wij ſtappen van hem af, met de regelen, door LANGENDYK op zijne afbeelding gemaakt.

Aanſchouw Graaf FLORIS *beeld met eerbied en ontzag,*
Die eenendertig Jaar in vrede 't Land regeerde;
Die Kerktwist en geweld van Hollands bodem keerde,
Ter liefde van 't gemeen, dat hem aan 't herte lag.

Dus

Dus zal zijn naam met die van PETRONELLA *leeven,*
Die Rhijnsburgs Nonne Abtdij Godvruchtig heeft gebouwd.
Wien 't lust den oorlogsheld een lauwerkroon te geeven,
Dit hoofd verdient een kroon van vreede olijf en goud.

Zie de voorgemelde Schrijvers.

FLORIS DE III, de tiende of dertiende Graaf van *Holland* en *Zeeland*, Heer van *Friesland*, was de zoon van DIRK DEN IV, en kleinzoon van FLORIS DEN II. Hij aanvaardde de Regeering in het Jaar 1157. Hij was een zeer hoogmoedig Vorst, en in den aanvang zijner Regeering ongelukkig in 't oorlogen tegen de *Vlamingen*; doch voorspoedig in den *Gelderschen* krijg, welke, door hulp van DIRK, Heer van *Batenburg*, zonder den Bisschop den oorlog te verklaaren, zig door list van de Stad *Utrecht* had meester gemaakt. Van den *Vlaamschen* krijg vinden wij, bij MEIJERUS, dit bericht: In het Jaar dat DIDERIK Graaf van *Vlaanderen*, zich in *Sijrien* bevond, nam de tweespalt met de *Hollanders*, toen vijanden der *Vlamingen* wegens de *Zeeuwsche* Eilanden op nieuws, eenen aanvang. Eenigen houden 'er voor de oorzaak van, dat Graaf FLORIS DE III, zoon van DIRK DEN VI, van Keizer FREDRIK ontvangen hebbende, het voordeel van den tol te *Geervliet*, onder dien dekmantel, den *Vlaamsche* Kooplieden zeer grooten overlast aandeed, hun veel meer, dan zij gewoon waren te geeven, afpersfende. FILIPS, Graaf van *Vlaanderen*, na den dood van DIRK VAN DER ELSAS, die in den bloei zijner jeugd, en van een krijgszugtige geaartheid was, wierd daar door zodanig verbitterd, dat hij besloot, de *Hollanders*, te water en te land, te beoorlogen. Hij zond ook, metter daad, eene welvoorziene Vloot tegen hun in Zee, en viel, met de Landmagt, in het Land van *Waas*. Hij verjoeg DIRK VAN BEVEREN, verbrandde het Kasteel van dien naam, en keerde, met een groote menigte gevangenen en een rijken buit, te rug! Voor korten tijd werd 'er een bestand gemaakt. Na het eindigen van het zelve, stak Graaf FILIPS, met zijnen broeder GODEVAART, Graaf van *Leuven*, met een Vloot

Vloot wel toegeruste Schepen, andermaal in Zee tegen Graaf FLORIS, die zo veele Schepen en volk bij een gebragt had, dat hij meester van de Zee scheen te zullen blijven; doch hij moest zig, zonder slag of stoot, aan de *Vlaamingen* overgeven. Dus luidt het verhaal der *Vlaamsche Jaarboeken*. Doch VOSSIUS spreekt, op het Jaar 1157, 'er aldus van; „ FLORIS „ heeft terstond het Eiland *Walcheren* weer geëischt, niet „ zo zeer op hoope van iets te zullen opdoen, als wel om „ dat hij bij weigering, oorzaak zou hebben, om te oorlo„ gen." VOSSIUS (gezegd hebbende dat hij dit uit een onbekenden Schrijver heeft) vervolgt aldus: „ Gelijk ik deezen „ Schrijver gaarne wil toevallen, zo houde ik ook, aan de an„ dere zijde, dat men de geloofwaardigheid van MEIJER niet „ behoeft in twijffel te trekken; want het kan zeer wel zijn, „ dat Graaf FLORIS, door gramschap, de *Vlaamsche* Kooplie„ den meer afnam, dan behoorde. Dus hebben wij hier tweeër„ lei oorzaak van den oorlog, het wedereisschen van *Wal*„ *cheren*, en het verzwaaren van den tol; welk een en ander „ wel kan zamen gaan. Maar de oorzaak, die FLORIS tot een „ van beiden, of tot beiden bewogen heeft, stelt die onbe„ kende Schrijver, deeze geweest te zijn; dat beide Graven, „ FILIPS en FLORIS, ten huwelijk verzochten, vrouwe ELI„ ZABETH, erfdochter van RUDOLF, Grave van *Vermandois*. „ Vermids zij nu ten deele viel aan FILIPS, was FLORIS onver„ genoegd; waar op dan, naar allen vermoeden, het verzwa„ ren van den tol zal gevolgd zijn. Als FILIPS (gaat VOSSIUS „ al verder voort) met zekerheid vernam, dat de verstoorde „ FLORIS zig ten oorlog gereed maakte, was hij in de voor„ baat, houdende voor dwaasheid, zo lang te wagten dat zijn „ vijand gereed was. Het Land van *Waas* nam hij in; het „ Kasteel van *Beveren* verbrandde hij; zelfs Heer DIRK daar „ uitdrijvende, en ruste een magtige Vloot toe, om de *Hol*„ *landers*, te water en te land, vijandelijk te plagen: doch „ dit zijn voorneemen viel vrugteloos uit, door de voorzig„ tigheid van FLORIS. In het daar aan volgende Jaar, werd „ niets ondernomen, vermids andere zaaken hem weerhielden. „ Maar in het Jaar 1165 hervatte hij den oorlog tegen de *Vla*„ *mingen*. Graaf FLORIS DE III nam 10,000 man aan, en

„ verzogt van zijne bondgenooten, de Graaven van *Gelder* en
„ *Kleef*, hem te onderſteunen met 6000 man, die daar toe
„ ook gereed waren. Deeze zaamgevoegde magt kwam in het
„ Land van *Aalst*; en na aldaar alles te vuur en te zwaard
„ verwoest te hebben, belegerde en beſtormde zij de ſterke
„ Schans *Armeſtein*. FILIPS VAN VLAANDEREN, de maare
„ hier van verſtaan hebbende, trok, met zijnen broeder, Graaf
„ MATTHEUS VAN BOLOGNIEN en Heer HUGO VAN TORASTEIN
„ tot zig. Daarenboven werd hij nog geholpen door den Graaf
„ van *Leuven*, en bracht dus een Leger van 47000 uitgelee-
„ zene manſchap te veld: welk getal den Graave van *Gelder*
„ en *Kleef* een ſchrik aanjaagde. Doch FLORIS deed hem den
„ moed hervatten, en voerde ze ten ſtrijd aan. De *Gelder-
„ ſchen* en *Kleevenaars* namen terſtond te vlugt; meer dapper-
„ heid betoonden de *Hollanders*, boven al Graaf FLORIS. De
„ ſtrijd duurde zes uuren, zonder dat de overwinning beſliſt
„ werd. Eindelijk moest de moed voor de dapperheid wijken.
„ Veelen der *Hollanders* waren reeds geſneuveld, en nog meer
„ togen op de vlugt. FLORIS alleen hield ſtand, met 6000
„ dappere helden, die hem niet verlaaten wilden, voor dat
„ het grootſte deel daar van verſlagen, en de overigen ge-
„ wond waren. Zelfs de Graaf moest zig gevangen geven.
„ Aan de zijde der *Hollanders* waren 7000 gedood en 1000
„ gevangen. De dappere FLORIS, die niet dan door overmagt
„ overwonnen was, werd naar *Brugge* gevoerd, en in het
„ Klooster van *St. Donas* als gevangen bewaard. De Aartsbis-
„ ſchop van *Keulen*, de Bisſchop van *Luik* en meer andere
„ voornaame Edelen bewerkten den vrede tusſchen FILIPS en
„ FLORIS; onder voorwaarde, dat FILIPS, ten eeuwigen dage,
„ het Land van *Waas* bezitten, FLORIS *Walcheren* zou te rug
„ ontvangen. Hier na keerde FLORIS te rug naar *Holland*.
„ Geduurende zijne gevangenis te *Brugge*, waren de *West-
„ friezen* in *Holland* gevallen, en hadden bijna alles vernield,
„ wat hun voorkwam; doch zij werden ſpoedig te rug gedree-
„ ven." Dus verre VOSSIUS. Het ontſlag van FLORIS was ech-
ter niet zo gemakkelijk geſchied, als hij vermeld. FLORIS had,
te *Brugge*, gevangen gezeten, van de helft van het Jaar 1165,
tot den 7 Maart, van het Jaar 1167: en dus geen twee of drie

Jaa-

Jaaren, zo als WAGENAAR zegt, IV Deel, bl. 249. Doch ik bekenne gaarne, dat al wat wij, tot hier toe, van Graaf FLORIS gezegd hebben, duister is; en dus is deeze kleine misflag zeer ligt te verschoonen. Indien het geduld mijner Leezers zulks toelaat, zal ik de gantsche geschiedenis zien te ontknoopen.

MEIJER, in zijne *Vlaamsche Jaarboeken*, gelijk wij gezien hebben, stelt het begin der nederlaage en gevangenisse van Graave FLORIS op het Jaar 1165; hij zegt: *na dat FILIPS eene magtige Vloot in Zee gebragt hebbende, hem zo wel wist in te sluiten, dat hij zig zonder slag of stoot overgaf;* en dus zou dan FLORIS op Zee gevangen genoomen zijn. Doch WAGENAAR, die uit MEIJER overnam het geen hem goed dagt, zegt, dat hij te Land gevangen werd, en wel in den *Elsas*, een Graafschap, zo als hij zegt, van den *Vlaamsche* Graaf; wijzende ons naar een *Chron. Flandr.* M. S. bij SCHRIVERIUS, in zijn Graaven, p. 154 aangehaald. Men dient te weten, dat FILIPS en zijn vader DIRK, in *Vlaanderen*, alwaar zulke toenaamen gemeen waren, VAN DER ELSTATEN genaamd wierden: niet om dat zij daar Graaven waren; maar uit hoofde hunner vaderlijke afkomste: want DIRK, vader van DIRK, en schoonvader van FILIPS, was Hertog van *Lotharingen*, en niet van den *Elsas*, schoon mede dus genaamd, om dat hij uit den huize van *Elsaten* gesprooten was. Integendeel werd het Land van de *Elsaten*, ten dien tijd, bezeten door de Hertogen van *Zwaben*. Na dat RUDOLF, Graaf van *Elsaten*, opgeworpen Keizer tegen HENDRIK DEN IV, in het Jaar 1180 gesneuveld was, stelde HENDRIK zijnen schoonzoon, FREDRIK, Baron van *Hohenstauffen*, aan tot Hertog van *Zwaben*, en tevens tot Hertog van *Elsaten*. Deeze overleed in het Jaar 1105. Zijn zoon en opvolger, FREDRIK MET ÉÉN OOG, stierf in het Jaar 1147, en liet zijne Hertogdommen na aan zijnen zoon, sedert Keizer FREDRIK DEN I, die in het Jaar 1190 overleed. Men merke nu aan, voor eerst, dat FLORIS, vallende in het Land van *Elsaten*, of in den *Elsas*, in het Jaar 1165 zou gevallen zijn in het erfgoed van Keizer FREDRIK DEN I, met wien hij nimmer eenig verschil heeft gehad; en ten tweede, dat dit zou geschied zijn in het Jaar, dat FLORIS DE III in hevigen

 twist

twist was met GODEVAARD, Bisschop van *Utrecht*, over het bezit van *Oostfriesland* tot de *Lauwers* toe; welken twist de bovengemelde Keizer, in het volgende Jaar, besliste. Uit al het welk dan klaar moet volgen, dat de *Vlaamsche* Schrijvers, en allen, die hen gevolgd zijn, mis getast hebben, in het verhaalen van dien oorlog, en de gevolgen daar van, in het Jaar 1165. Vraagt men, waar uit dit zou veroorzaakt zijn? Het antwoord is gereed: een der *Vlaamingen*, in laater tijden, een afschrift bekoomen hebbende van een verdrag, dat even zo valsch is als de Historie zelve, is zeker in de gedachten geweest, dat 'er een oorlog moet voorafgegaan zijn, en beschreef dien, zo als hem best dacht; welk opgeraapt verhaal, naderhand, naar ieders zinnelijkheid geplooit is geworden; want niet dan bij trappen heeft dezelve die volledige gedaante gekreegen. OUDERGEERST, in zijn Chronijk, stelt den oorlog ter Zee op het Jaar 1157, cap. 76; en cap. 77. den oorlog in de *Elsas*, waar van hij, echter, zegt de oorzaak niet te weeten, op het Jaar 1165: en in deezen oorlog zou FLORIS gevangen, en eerst in het Jaar 1167 ontslagen zijn.

Wie ziet niet, dat de gemelde twist met den Bisschop van *Utrecht*, die zo hoog liep, dat FLORIS zig gereed maakte, om denzelven met de wapenen te beslissen, den *Vlaamschen* krijg, in dat zelfde Jaar, buiten alle mooglijkheid stelt? Men voege hier bij, dat noch MEERHOUT, noch M. STOKE, noch BEKA, noch de *Klerk uit de laage Landen*, noch de *Goudsche* of *Hollandsche Kronijken*, van dien gantschen oorlog en gevangenisse niet een eenig woord gerept hebben. Het verschil bestaat dan niet meer in de wijze van verhaal, het zij van MEIJER of van VOSSIUS, maar in het *neen* en *ja*, in de *logen* of *waarheid*. Het zwijgen van MEERHOUT alleen, die geleefd en geschreeven heeft ten tijde van FLORIS DEN III en DIRK DEN VII, en dus van zo een gewigtig voorval kennis moest gehad hebben, gelijk ook van den *Vlaamschen* oorlog, bewijst genoeg, dat dezelve geen plaats gehad heeft. Te meer nog, daar hij het gevangen neemen van DIRK DEN VII, in *Braband*, niet verzwijgt, maar zelfs bekent dat 's Graaven roekloosheid daar oorzaak van was. Geene reden was 'er dan, waarom hij

de

de gevangenis van FLORIS zou verzwegen hebben. Men zegge niet, dat de Chronijk van MEERHOUT verminkt is; want dit vervalt, om dat alle onze Chronijken 'er van zwijgen. Zelfs bewijst hij, het geen wij hier trachten te beweeren, als hij, op het Jaar 1165, verhaalt, dat Keizer FREDRIK *te Utrecht kwam*, *en den* Graaf en den Bisschop *naar groote vijandelijkheden verzoende.* Het tweede bewijs is, dat de oude *Vlaamsche* Schrijvers 'er even weinig van geweten hebben, als MEERHOUT en STOKE. Doch misschien zal men hier in 't midden brengen het gemelde M. S. bij SCHRIVERIUS aangehaald, 't welk de Heer WAGENAAR, waarschijnlijk, voor geloofbaarder zal gehouden hebben, om dat het een *Manuscript* was. Maar dit doet niets af: want 'er is nog een *Vlaamsch Manuscript* Chronijk voor handen, geschreeven in het Jaar 1515, 't welk genoegzaam twee werken bevat, als een Oude en een Nieuwe Chronijk, van welke het eerste begint met het Jaar 580, en eindigt met het Jaar 1315; het tweede springt weder te rug tot het Jaar 1170, en eindigt met het Jaar 1462. En schoon het eerste 10 Jaaren verder gaat dan M. STOKE, 110 verder dan MEERHOUT, en 150 dan het Jaar 1165, zo word daarin, van den gantschen *Vlaamschen* krijg, geen woord of letter gemeld: daarentegen word, in het bijvoegzel, dezelve omstandig beschreeven; en dus zou het weinig moeite kosten, dit geval uit het bijvoegzel te bevestigen. Dit dient voor mij tot een bewijs, dat dit vertelzel niet oud maar nieuw is, en in de waereld gebracht door hen, die reeds lang na dien tijd gebooren zijn. Zij, die gelegenheid hebben, het verzonnen verdrag na te gaan, zullen van dit alles nog nader overtuigd worden.

Laaten wij nu tot de levensschets van Graave FLORIS te rug keeren. In het Jaar 1167 trok hij naar *Schoorl*, om aldaar met zijne Raden te beraamen, hoe den oorlog tegen de *Friezen* best aantevangen. Terwijl hij daar mede bezig was, werd, door eenigen der zijnen, buiten zijnen last, het Dorp *Schaagen* in brand gestooken. Hevig verbitterde dit de *Friezen*, die zig in eene hinderlage begaven, en de wederkeerenden met hunnen roof doodsloegen. Onder deeze bevonden zig zo veele *Hollandsche* Edelen, dat 'er zelden, in een veldslag, meer gesneuveld waren. FLORIS keerde daarop te rug; en indien de

Friezen, van hun behaald voordeel, het regte gebruik hadden weten te maaken, zouden zij het geheele *Hollandsche* Leger van Graaf FLORIS hebben konnen verslaan. Naderhand, echter, bragt hij de *Friezen* te onder, en wel tot aan 't *Flie*. In het Jaar 1184 maakte FLORIS zig gereed tot eenen togt naar 't *H. Land*, 't zij uit devotie, of om het graf zijner moeder te bezoeken. Van deezen togt te rug gekoomen, ondersteunde hij zijnen broeder BALDEWYN, Bisschop van *Utrecht*, tegen de *Gelderschen*, welken hij groot nadeel toebragt. Zijn laatsten togt deed hij naar *Palestina*, tegen de *Saracenen*, in de kruisvaart van Keizer FREDRIK, in het Jaar 1189, waar toe zig ook Graaf FILIPS van *Vlaanderen*, en OTTO VAN GELDER hadden aangeboden. Hoewel het begin wat groots scheen te belooven, was nogthans de uitslag allerongelukkigst. De ongelovigen werden in het eerst geslagen; maar het ongeluk, den Keizer overgekomen, die verdronk, veranderde de zaaken. In het Jaar 1190, werd Graaf FLORIS ziek, en overleed, wordende te *Antiochie* begraven, na eene Regeering van 33 Jaaren, volgens M. STOKE; doch volgens VELDENAAR, 27, en naar het bijschrift onder zijne beeltenis 25 Jaaren.

Zijne Gemalin was ADA, zuster van MILCOLUMBUS, Koning van *Schotland*, waar mede hij getrouwd was, in het Jaar 1162. Hij had bij haar verwekt vier zoonen en vier dogters: als DIRK DEN VII; WILLEM; FLORIS en ROBBERT; de naamen zijner vier dogteren, zijn BEATRIX, ELISABETH; ALYT en MARGRETA. DIRK volgde hem in 't Graafschap; FLORIS was Domproost van *Utrecht*; WILLEM Graaf van *Oostervant*, en na den dood van zijnen broeder, Graaf van *Holland*, enz. ROBBERT, Stadhouder van *Kennemerland*. De jongste der dochteren werd de Gemalin van den Graaf van *Kleef*.

MELIS STOKE schijnt slegts twee zoonen gekend te hebben; en onder het afbeeldzel leest men drie, met deeze woorden.

Flo-

Floris de derde werd na den vader ghecoren,
Ada's Conijncx dochter van Schotlant was zijne vrouwe,
Van wien hem drie sonen worden gheboren,
De eerste hiet Diderijck, de ander Willem (so ik schouwe)
De derde Floris, enz. enz.

Zie MEIJERUS, VOSSIUS, *Oude Holl. Kron.* M. STOKE, enz.

FLORIS DE IV van dien naam, was de ZOON VAN WILLEM DEN I, en werd Graaf van *Holland*, *Zeeland*, enz. in het Jaar 1223. Hij had den naam van een dapper held, en boven gemeen moedig in de Tournoisspeelen te zijn. Zijn eerste oorlog was tegen den Bisschop van *Utrecht*, ter hulpe van de *Gelderschen*. De Graaf van *Gelder* had de Kooplieden, die onder het gebied van den Bisschop stonden, te *Lobeth* aangehouden, bij wijze van wederwraake dat de *Gelderschen*, die in *Zalland* woonden, door den Bisschop met schattinge matig bezwaard waren, door de amptlieden, aldaar aangesteld. De *Zallanders* of *Overijsselschen* hielden het met de *Gelderschen*, die mede van oordeel waren, dat hun ongelijk was aangedaan. De Bisschop, daar door gaande gemaakt, voegde zijne magt bij die van *Munster*, en van zijnen broeder HERMAN, en maakte zig dus meester van de *Veluwe*. Graaf OTTO VAN GELDER trok hem te gemoet; niet verre van *Arkel* kwam het tot een hoofd treffen, waar in OTTO de nederlaag bekwam, en tevens daar door veele vestingen verloor. Nogthans herstelde hij zig, zogt hulpe bij den Hertog van *Limburg*, en begaf zig, kort na den gemelden slag, wederom te velde; hij durfde evenwel geen nieuw gevegt wagen, zig voldaan houdende met den Bisschop in zijnen loop te stuiten. Doch toen deeze steeds voortging, wendde OTTO zig tot zijnen Neef FLORIS DEN IV; deeze, ter zijner hulpe, zijn volk ingescheept hebbende, kwam de *Lek* af, en deed een inval in het *Sticht*. Hij nam het Slot *Gijn* in, en verbrandde 't Slot *Boekhorst*. De *Utrechtsche* Bisschop ontbood hier op zijnen broeder, den Bisschop van *Breemen*, en trok tegen FLORIS op. In dit hachlijk tijd-

slip bewerkte de Pausselijke Legaat den vrede, op voorwaarde dat *Zalland* zou blijven aan den Bisschop; voor het regt, welk OTTO daar op meende te hebben, zou aan hem worden afgestaan, het gantsche Land en Slot van *Clistra* en *St. Odelienburg*. Voorts zou de Bisschop aan FLORIS betaalen, voor de gemaakte onkosten, 800 mark. Dit alles viel voor in het Jaar 1225, of kort daar na, onder het bestier van Bisschop OTTO VAN DER LIPPE. Op dien zelfden tijd werd beslist, een geschil tusschen den Bisschop en Graaf FLORIS DEN IV, over het stoppen van den Dam bij *Zwadenburg*, bij eene Akte van deezen inhoud.

„ *Conradus*, door Gods barmhartigheid, Bisschop van „ *Porto*, en Kardinaal van *St. Rufina*, Legaat van den A„ postolischen Stoel, allen Christen menschen zaligheid in „ den Heere. Als 'er disput was tusschen de Bisschop van „ *Utrecht*, en de Graaf van *Holland*, over het Graafschap „ *Friesland*, en over de stopping van den Dam bij *Zwaden*„ *burg*, als ook over de verwisseling van eenige dienaaren „ van den Bisschop en den Graave, welke dingen alle publi„ lijk gedetermineert geweest zijn, tusschen zal: gedachte„ nis: THEODERICUS, Bisschop van *Utrecht*, en WILLEM, „ vader van de Graave voornoemd; zo is 'er in onze tegen„ woordigheid, met haar beider toestemminge en met raad „ van de voornaamste der *Utrechtsche* Kerke en beiderzeits „ Officieren, dusdanig een akkoord getroffen, dat 'er zeven „ sluizen gesteld werden, ter plaatze die men *wendelijk* „ noemt, waar van de Graaf zegt, dat de Bisschop 'er vier „ moet stellen, en de Bisschop daarentegen, dat hij 'er niet „ meer dan drie moet stellen. Hier over is dus besloote: „ Bij aldien vier mannen van den Graaf, WILLEM VAN TY„ LINGEN, WILLEM VAN EGMOND, HUGO VAN NAALDWYK, en „ JACOB, *Burggraaf van Leiden*, bij ede van een ieder der„ zelve willen verklaaren, dat voor ons en den Aartsbisschop „ van *Keulen*, zal. gedacht. te *Duisburg* uitgesprooken is „ geweest dat de Graaf drie sluizen zou moeten stellen, en „ den Bisschop vier, zo zal men zulx onverbreeklijk aan„ neemen en naarkomen. Maar indien de voorsz. vier man„ nen, van des Graaven zijde, zodanigen eed niet willen

„ stel-

„ stellen aan vier raden van des Bisschops zijde, die doemaals „ als deeze zaak te *Duisberg*, voor ons en voor den Aarts- „ bisschop der gemelde Kerke heeft gediend, present waren, „ te weten, WOUTER, *Proost van St. Pieter*, GOOZEWYN, „ *Proost van St. Jan*, GYZELBERT VAN AMSTEL, en ARNOUD „ LOEF, dat dan een derzelver zweeren zal, hoe ze dan ge- „ termineert is geweest, en zal ten wederzijde onverbreeklijk „ onderhouden worden. Actum in *Utrecht*, in het Hof van „ den Bisschop. Prent. den Eerw. Domdeken, WOUTER, „ *Proost van St. Pieter*. B. Proost...... W. van S. SAL- „ VATOR. G. VAN S. JAN. A. S. *Marien Deken*. T. C. „ *Graaf van Goor*, BOUDEWYN, *Graaf van Benthem*, WIL- „ LEM VAN BRONCHORST, HENDRIK VAN DEN BERGE, FRE- „ DRIK VAN REDEN, GERARD VAN ROCHEM, ALARD VAN „ BURGH, DIRK VAN VALKENBURG, ALFER VAN YSSELMONDE, „ GYSELBERT VAN AMSTELLE, GERRIT VAN DOLRE, ARNOUD „ VAN LOEF, DIDERIK VAN WASSENAAR, en FILIPS zijnen „ broeder; OTTO SPYSDRAGER, van *Zeeland*, DIRK VAN „ RAAPHORST, BOUDEWYN VAN RODENBURG, en GYSBERT DE „ SWARTE, in het Jaar 1225, den 7 Februarij."

FLORIS, dus met den Bisschop verzoend zijnde, verleende hem zijnen bijstand, tegen RUDOLPH, Kastelein van *Koeverden*. Maar dewijl de Bisschop, in deezen tijd, zeer ongelukkig omkwam, wist Graaf FLORIS te bewerken, dat zijn Neef WILLEBRAND, Bisschop van *Paderborn*, in het Jaar 1226, in plaats van den gesneuvelden, gekooren werd. In het Jaar 1233 was FLORIS DE IV mede tegenwoordig in den togt tegen de *Stadingers*. Men wil dat de *Hollanders* 300 Schepen aanvoerden tegen die ongelukkigen, die van ketterij beschuldigd waren, en meest allen door het zwaard werden omgebragt. Deeze *Stadingers*, of *Stedingers*, woonden niet verre van *Hamburg*, aan de westzijde van de *Wezer*, Landwaarts in. Eerst hadden zij moeten oorlogen met die van *Breemen*, welks Bisschop, in het Jaar 1230, tegen hen optrok, met een groot Heirleger. Reeds in den eersten aanval werd zijn broeder HERMAN VAN DER LIP verslagen; 't welk zulk een verbaasdheid onder de *Bremers* veroorzaakte, dat zij niet meer durfden aanvallen; doch teffens zodanige verbitte-

ting bij den Bisschop uitwerkte, dat hij, uit wraak, hun bij den Paus aanklaagde, en als afschuwelijke ketters voordroeg. FLORIS, van dien togt, bij welken weinig eer was ingelegd, te rug gekeerd, leefde niet lang daar na. Zijne gewoonte was, zig te laaten vinden bij alle Tournoispeelen, in vreemde Landen, in welke hij doorgaans den prijs behaalde. Volgens de algemeene verhaalen, die, echter, vrij bedenkelijk zijn, had de Gravin VAN CLERMONT, eene jonge schoone vrouw, gehuwd, gelijk men wil, aan den ouden Graave VAN CLERMONT, van zijne bekwaamheid en lof zo veel hooren spreeken, dat zij, ter voldoeninge van haare begeerte, om hem te mogen zien, haaren man zo lang bad, om een Tournoispel te doen afkondigen, als zig verzekerd houdende, dat Graaf FLORIS van *Holland* niet zou nalaaten aldaar te verschijnen, dat hij 'er, eindelijk, in bewilligde, en de Stad *Corbie* tot de plaats bepaalde. Graaf FLORIS zuimde niet zich aldaar te laaten vinden, verzeld van Graave DIRK VAN KLEEF. Hij werd, door de *Duitsche* Ridders, tot hoofd verkooren, en de Heer VAN NIELLE tot dat der *Franschen*. FLORIS, om zijnen roem te bewaaren, wierp verscheiden Ridders in 't zand. De Graaf VAN CLERMONT, hoe wel oud van Jaaren, wapende zig daar op, nam de *Fransche* Ridders aan zijne zijde, omringde, met den Heer NIELLE, FLORIS en de zijnen, en sloeg hem trouwloosIijk dood, op den 14 Augustus, van het Jaar 1234 of 1235. Graaf DIRK VAN KLEEF schoot hier op met de *Duitsche* Ridders toe, om den dood van zijnen Neef te wreeken, bragt den Graaf VAN CLERMONT om 't leven, en verjoeg den Heer NIELLE. De Graaf VAN CLERMONT, wil men, zou FLORIS enkel uit jalouzij hebben omgebragt, om dat hem, door zijne Gemalin, te veel lof wierd toe gezwaaid. BARLANDUS zegt 'er dit van: „ FLORIS tot den *Tournoi* gekomen, klom de jon„ ge Gravin tot boven in haar huis, op dat zij van de hoog„ te hem des te beter zou konnen beschouwen; zij zig onbon„ dig in zijnen lof uitlaatende, begon haar man te begrijpen, „ dat hem een minnaar van haar voor 't oog gebragt was; des„ halve nam hij heimelijk eenige gewapende bij zig, ging heim„ melijk naar de strijdplaats, en vermoorde den onschuldigen „ Graaf, die geen kwaad vermoede. Zijn lijk werd te *Rhijns*-

„ *burg*

„ *burg* gebracht, en door de *Duitsche* Ridders treffelijk be-
„ graven."

Zie daar een verhaal, het welk alle voorkomen van geloofwaardigheid heeft. Wij twijffelen niet, of FLORIS is in een Tournoispel omgekomen; doch de plaats en de omstandigheden stemmen in alles, behalven met de waarheid, overeen; het behoort dus onder die verhaalen, welke men fabelen noemt. Om dit ons zeggen te bewijzen, zullen wij drie zaaken in aanmerking neemen: 1. het Jaar; 2. de plaats; 3. den persoon van den Graaf VAN CLERMONT. WAGENAAR verschilt met veele oude Chronijken; hij stelt, in plaats van den 14 Augustus, den 18 of 19 Julij, en wel bepaaldelijk nog geen maand na de overwinning van de *Stadingers*. De hoofden der togtgenooten, die tegen hem waren opgetrokken, waren, de Hertog van *Braband* en Graaf FLORIS. ALBERTUS VAN STADEN, toen te *Breemen* woonende, was de naaste getuige van de nederlaag der *Stadingers*, en noemt den dag den 26 Junij; welken dag wij voor den waaren mogen houden, alzo het op eenige dagen vroeger of laater niet aankomt. Gemelde A. VAN STADEN zegt, op het Jaar 1234, van den 24 Junij spreekende: *Hier bleef Graaf* HENDRIK *van Oldenburg, en met hem negen andere pelgrims: maar de Graaf van Holland weer thuis gekomen, is in een Steekspel bij* NOVIMAGIUM *dood gebleeven.* Het gebeurde, derhalven, niet terstond na zijne wederkomst, maar, onbepaaldelijk, na dat hij naar huis gekeerd was. Veel waarschijnlijker is het dan, dat dit ongeluk eenigen tijd daar na zal gebeurd zijn. JOH. VAN LEIDEN stelt het op het Jaar 1235; en in dat Jaar moet het ook gebeurd zijn; want den 8 Januarij, in het Jaar 1236 weet men met zekerheid, dat FLORIS niet meer in wezen was. Vreemd is het, echter, dat de *Fransche* Schrijvers, die van zo veele Tournoispelen gewagen, van dit te *Corbie* niets schijnen geweten te hebben.

Wat aangaat de plaats; bovengemelde ALBERTUS VAN STADEN zegt NOVIMAGIUM, doch meld niets van eenen Graaf VAN CLERMONT; dus men hier zo wel kan denken aan *Nijmeegen*, als aan *Noijon*, 't welk, in 't Latijn, ook *Noviodunum* hiet, om thans te zwijgen van veele andere Steden, bij

den

den naam van *Noviomagum* bekend. Doch van waar MELIS STOKE en anderen *Corbie* gehaald hebben, is een raadzel. WAGENAAR verstaat 'er, bij A. VAN STADEN, *Noijon* door; en, echter, verkiest hij mede *Corbie*, om dat de meesten van dat gevoelen zijn. Maar waarom heeft men niet gedacht aan *Clermont*, daar men zegt den ondersteldeu ouden Graaf Heer van geweest te zijn? Maar was die Heer te *Corbie* of te *Noijon*? beide Steden, gelegen in de daad in *Picardijen*, maar buiten het Graafschap *Clermont*, 't welk geheel beslooten was in het Landschap *Beauvais*, en daarom genoemd werd *Clermont en Beauvaisis*, ter onderscheiding van *Clermont en Auvergne*. De *Keulsche* Chronijk brengt ons nog verder van huis: want daar in leezen wij: *als he* (FLORENS IV) *regeert hadde die Graeffschaff vursz XII Jaer, wart he erslagen in* CRABATEN *van den Greven van* CLAREMONTE *in* THIJSOFNIO *XIIIJ. Kal. Augusti*; moetende daar in, door *Crabaten*, verstaan worden *Croatien*. Doch JAN VAN LEIDEN stelt mede *Corbie*. In de Oude Rijmen, door BOXHORN aangehaald, leest men insgelijks, dat met de waarheid niet overeenstemt. En dus blijft *Corbie* onzeker. Doch laaten wij zien, of de persoon van den Graaf VAN CLERMONT ons uit den droom kan helpen.

Eerst zou men konnen vraagen: had hij geen naam? en dan is het antwoord, neen: want hij was niet aanwezig. Het Geslacht der voorige Graaven VAN CLERMONT, reeds uitgestorven zijnde, in het Jaar 1218, door het overlijden van TETBALDUS, of TIEBAUT, vereenigde FILIPS AUGUSTUS, Koning van *Frankrijk*, dat Graafschap met de *Fransche* kroon, en gaf het vervolgens aan zijnen jongsten zoon FILIPS; die, in het Jaar 1233, in den ouderdom van niet meer dan 33 Jaaren, stervende, naliet een éénige dogter, nog jong, en die, in het Jaar 1236, in den echt trad, en tot haaren dood Gravinne VAN CLERMONT geweest is. Zij, geene kinderen nalaatende, schonk LODEWYK DE IX het Graafschap aan zijnen zoon ROBBERT, Stamvader van 't huis van *Bourbon*. Met zekerheid blijkt hier uit, dat FILIPS, Graaf van *Clermont*, overleden is, oud 33 Jaaren, in het Jaar 1223, en dat FLORIS nog leefde in het Jaar 1234, toen 'er geen Graaf van *Clermont* meer was, maar slegts

J. Buys, delin. Rein. Vinkeles, sculp.

flegts eene jonge Gravin. En dus ziet men dan de fabelagtigheid deezer vertellinge.

Floris ftierf dan, onzeker waar, in den bloei zijner Jaaren, na een Regeering van 12 Jaaren. Zijne Gemalin was machteld, dochter van Hertog hendrik van braband, bij welke hij verwekte: willem den II, Roomsch Koning; floris en adelheid, Gravinne van *Henegouwen*, en margreta, Gravinne van *Hennenberg*.

Langendyk was, met anderen, in den waan, dat floris te *Corbie*, uit minnenijd, door den Graaf van *Corbie*, wierd omgebragt. Dit blijkt uit de regels, door dien Dichter onder 's Graaven afbeelding gefteld.

„ *Is dit Graaf* floris *beeld die Utrecht had befprongen*
„ *Maar edelmoedig Stad en Bisfchop heeft gefpaard?*
„ *Die 't heir der Stadingers, van ketterij vermaard,*
„ *Ten dienst der Geestelijkheid met wapens heeft gedwongen?*
„ *Is dit de Ridder in 't Tournoisfpel neêrgeveld,*
„ *Wijl Klermonds fchoone vrouw hem liefde fcheen te draagen,*
„ *Was 't om zijn heldendeugd, dan moet ik de oudheid vraagen,*
„ *Waarom bedekt de helm het aanfchijn van den held?*

Zie de Schrijvers, bij floris den I gemeld.

Floris de V, van dien naam, onder de Graven van *Holland* en *Zeeland*, zoon van Koning willem den II, en van elizabeth van brunswyk bereikte pas den ouderdom van vijf of zes maanden, toen zijn vader, in den togt tegen de *Westfriezen*, in het Jaar 1256, ongelukkig omkwam. De oom van deezen jongen Graave was Stadhouder van *Zeeland*, en regeerde, volgens het getuigenis van m. stoke, zeer loflijk, *flaande de hand aan al het goede, doende dat een Landheer doen moet.* Met guido, Graave van *Vlaanderen*, maakte hij een einde aan den oorlog, en beloofde hem zijne dochter ter vrouwe, hoewel ze naderhand trouwde met den Hertog van *Braband*. Anderen zeggen dat hij zelf zwarte margriet, Gravinne van *Vlaanderen*, eenigen tijd op den tuil hield, door de belofte van met haar in

het

het huwelijk te zullen treden. De Stadhouder, zegt STOKE, die hem ook voogd van den jongen FLORIS noemt, verzuimde nooit een *Steekspel*. In zodanig spel werd hij, in het Jaar 1258, te *Antwerpen*, derwijze gekwest, dat hij, den 26 Maart van dat Jaar, binnen die Stad overleed, en te *Middelburg* begraaven werd.

De gemeene *Hollandsche Kronijk* schrijft, dat na het overlijden van deezen FLORIS, Hertog HENDRIK *van Braband*, als oudoom van den jongen Graave, de voogdij aanvaardde, en eenigen tijd waarnam; maar dat zijne Hovelingen het zo grof maakten, dat HENDRIK het Land moest ruimen; dat de *Hollanders* vervolgens het oog lieten vallen op OTTO VAN NASSOU, Graaf van *Gelder*, zoon van eene oudmoei van FLORIS; doch dat die van *Zeeland* ADA, zuster van WILLEM DEN II, weduwe van AVENNES, bleeven aankleeven, en alleen als voogdesse wilden erkennen. M. STOKE maakt van de voogdij van den *Brabander* geen het minste gewag. Ook is het zeker, dat de voogdij, door ADA of ADELHEID, reeds aanvaard was, eer men den Graaf VAN GELDER daar toe verzogt. 'Er word ook getuigd, dat zij ongemeene zorge droeg voor haaren voedsterling; doch dat de Heeren van den Lande het zig tot schande rekenden, door een vrouw geregeerd te worden: waar uit men moet besluiten, dat de *Hollandsche* Heeren ten Hove niet veel te zeggen hadden; luisterende vrouw ADELHEID alleenlijk naar den raad van de *Henegouwers* en *Zeeuwen*. Hier uit ontstonden zwaare onlusten en openbaare vijandelijkheden, die haar noodzaakten, met FLORIS, *Holland* te verlaaten, en de wijk naar *Zeeland* te neemen. OTTO VAN GELDER kwam in persoon te *Dordrecht*, en deed aldaar openlijk afkondigen, dat hij de voogdijschap aanvaard had; 't welk van de Ingezetenen werd goedgekeurd. Vervolgens maakte OTTO zig gereed om ALEID te vervolgen. De strijd, die daar op volgde, in *Zuid-Beveland*, en die ten voordeele van OTTO uitviel, was oorzaak, dat OTTO, door geweld, voogd van *Holland* bleef. In de gemeene *Kronijk van Holland* word gewag gemaakt, van eenen opstand onder de *Kennemers*, die, zo als wij, op het Art. GYSBERT VAN AMSTEL, gemeld hebben, een inval in het *Sticht* deeden, en aldaar bijna alles verwoesten. Voor de reden

den hier van word doorgaans gehouden, een haat tegen de Edelen; doch ik mag hier vrijelijk bijvoegen, dat de *Kennemers* (*Westfriezen*,) meer genegen voor VROUW ALEID, dan voor OTTO, en haatende de magt van het huis van *Nassau*, welk toen ook de *Utrechtsche* Kerk regeerde, dezelve poogden te vernietigen. De Kronijk spreekt van dit oproer op het Jaar 1268; BEKA voegt 'er bij, dat het gebeurde, kort na dat JAN VAN NASSAU Bisschop geworden was; 's Jaars te vooren had deeze den zetel beklommen. Zo dat, door den vertaaler van BEKA, dit oploop verkeerdelijk gesteld is op het Jaar 1274. Vreemd is het ondertusschen, dat MELIS STOKE, die toen leefde, 'er niets van meld.

FLORIS DE V, in het Jaar 1272, den ouderdom van zestien Jaaren bereikt hebbende, aanvaardde de Regeering. In de maand Augustus van dat Jaar bragt hij een groot Leger op de been, met oogmerk om den dood van zijnen vader WILLEM op de *Westfriezen* te wreeken. Maar zijne *Hollanders* werden, bij de *Vroener Geest*, geslagen; meer dan 500 bleeven 'er op het slagveld, en daar onder veele Ridders. Het Leger, zo goed als mooglijk was, trok naar *Heilo*, alwaar het, in een tweede gevegt, de overhand behield, en de *Friezen* meer dan 800 man verlooren. FLORIS bouwde daar na een sterk Kasteel bij *Wijdenes*, in *Westfriesland*. In het Jaar 1282 trok hij, andermaal, met een groote heirkracht, tegen de *Friezen* te velde, en sloeg hun tweemaalen, eerst bij *Schellingwoude*, daar na bij *Hoogwoude*. Een der gevangene *Friezen*, een man van hooge Jaaren, om zijn leven te redden en zijne vrijheid te bekoomen, openbaarde aan FLORIS de plaats, op welke, volgens zijn voorgeeven, Koning WILLEM begraaven was. Ten minste FLORIS hield de beenderen, die van onder de haarstede, in een boerevertrek, gehaald waren, voor die van zijnen vader, deed ze naar *Middelburg* voeren, en aldaar, in de Abdij, onder een Koninglijke *Tombe* begraaven. Hij zelfs was daar over zo wel voldaan, dat hij, op dat pas, van verdere vervolging tegen de *Westfriezen* afzag. Doch toen hij, in het Jaar 1285, zag, dat zij de hoofden weder opstaken, bediende hij zig van de elende, waar onder het volk zugtte, door zwaare overstroomingen en dijkbreuken, en zond zijnen

Neef,

Neef, DIRK VAN BREDERODE, een vermaard Krijgsman, met een aanzienlijke Vloot, derwaarts, die veele voornaame Ingezetenen gijzelde en gevangen nam; hier door wierd die Landstreek, zonder slag of stoot, tot onderwerping gebragt. FLORIS, na dat het Land van het overtollig water ontlast was, deed nog verscheiden andere Kasteelen bouwen, om hen in ontzag te houden, onder anderen te *Medenblik*, *Enigenburg*, *Middenburg*, *Nieuwburg*, *Vroon* en *Nieuwdoorn*. Uit *Westfriesland* toog hij naar *Friesland*. De burgers van *Staveren* kwamen hem te gemoet, en deeden hem den eed, waar bij zij hem voor hunnen Landsheer erkenden; waar voor zij door hem beschonken werden met verscheidene voorregten, die daar na, in het Jaar 1292, te *Albrechtsberg*, bevestigd werden. Niet lang genoot FLORIS de rust, die hij daar door bewerkt had. GUIDO VAN DAMPIERRE, Graaf van *Vlaanderen*, deed een inval in *Zeeland*, om *Walcheren* te overmeesteren. FLORIS maakte zig hier op gereed om zijne bezittingen te verdedigen: doch de vrede werd, door bemiddeling van JAN, Hertog van *Braband*, getroffen tusschen FLORIS en GUIDO, op voorwaarde dat FLORIS zou trouwen met 's Graaven dochter, gelijk geschiedde. Naderhand ondersteunde hij, met zijne magt, Bisschop JAN VAN SYRIK, tegen GYSBERT VAN AMSTEL en HERMAN VAN WOERDEN; die, zo als men meent, door aanhefling van WOLFERD, Heer van *Borsselen*, om het behoud van de Slooten *Vreesland* en *Montfoort*, de wapenen opgevat en den Bisschop geslagen hadden. FLORIS zond CONSTYN VAN RENESSE, met de *Zeeuwen*, herwaarts; nabij *Loenen* ontmoetten deeze de *Hollanders*; waar op een bloedig gevegt volgde, waar in veele dappere mannen omkwamen. AMSTEL werd gevangen en naar *Zeeland* gevoerd in 's Graaven gevangenis; WOERDEN ontkwam het met de vlugt: na een beleg van ruim een Jaar, gaf zig het Slot *Vreeland* over. De vrede vervolgens getroffen zijnde, werden beide Kasteelen aan den Bisschop te rug gegeeven. AMSTEL en WOERDEN moesten borgen stellen, tegen het *Sticht* of *Holland* voortaan nimmer de wapenen te zullen voeren, op verbeurte van alle hunne goederen. Voor de oorlogskosten werd de Graaf van hen voor Heer erkend, en hem hulde

de gezwooren. FLORIS was edelmoedig genoeg om niet alleen allen haat afteleggen, maar benoemde zelfs, tegen alle regelen van voorzigtigheid, AMSTEL, WOERDEN en BORSSELEN, zijne doodvijanden, tot zijne geheime Raden, en bewees hen meer voorregt dan zij verdienden.

FLORIS was een der dertien pretendenten, die, in het Jaar 1292, na den dood van ALEXANDER, Koning van *Schotland*, naar die kroon dongen. MELIS STOKE spreekt 'er van, als of niemant behalven hem tot den *Schotschen* troon geregtigd was, zeggende, IV Boek, vs. 795.

Want Schotland was hem an verstorven.

Anderen ontzeggen hem daar toe allen regt. Maar laaten wij zien, of 'er niet een middelweg, tusschen deeze beide uiterften, te vinden zij. Onder de gezegde dertien mededingers waren 'er negen, minder geregtigd dan hij; en onder deeze zes, welke hun regt afleidden van Koninklijke kinderen, in onegt geteeld. De zevende was ROBBERT PINKENY, wiens overgrootmoeder geweest was, een jonger zuster van ADA, oud-overgrootmoeder van FLORIS. De agtste was, JAN CUMIN, wiens meer-bet-oud-overgrootvader wel eer Koning van *Schotland* geweest was, en die dus mede behoorde tot het oude Geslacht. De negende was ERIK, Koning van *Noorwegen*. En wat recht had deeze? dit; hij was getrouwd geweest met MARGRIET, dochter van ALEXANDER DEN III, Koning van *Schotland*, bij welke hij gewonnen had ééne dochter, MARGRIET, in het Jaar 1291 overleden; dus zou het vreemd geweest zijn, dat een vader een Koningrijk zou erven van zijne dochter. De overigen ziet men op dit Tafeltje.

DAVID, Koning, 1153.

Hendrik, *vóór zijn vader* 1152.

MALCOLUMBUS. WILLEM IV. 1224. — Ada trouwt Florens III. — David, Graaf van *Huntington.*

ALEXANDER. II. 1249. — Willem I. — Margriet. Isabella. Ada.

ALEXANDER. III. 1286. — Florens, IV. — Dornagilla. — Robbert Bruce. — Hendrik Hasting.

Margriet *voor haar vader.* — Willem II. — Jan *Bailleul.* — Jan *Hasting.*

Margriet 1291. *nog jong* 1165. — Floris V.

WAGENAAR, in zijne *Vaderl. Hist.* III. Deel, bl. 56, ontzegt FLORIS de kroon, om dat, zegt hij, de andere aan Koning ALEXANDER DEN III nader bestonden. Doch uit het Tafeltje ziet men, dat de laatst overledene was de jonge Koningin MARGRIET. Maar hier komt het niet op aan. Ondertusschen is dit nader bestaan, sedert veele eeuwen, geweest een bron van oorlogen en procesfen. Men zou dan nog in twijfel kunnen trekken, wie deezer mededingeren Koning had moeten weezen. Als men vraagt, wie den laatst overledenen nader bestond, is het klaar, dat JAN BAILLEUL het moest winnen van FLORIS; maar dan was 'er weder verschil, tusschen JAN BAILLEUL en ROBBERT BRUCE: te meer, daar de laatstgenoemde *een graad* nader was dan de eerste, en *twee graaden* nader dan FLORIS. Maar dit is hier de vraag nog niet, maar wel, *wie naast gerechtigd was tot de kroon?* Om dit te bepaalen, moet men geen *graaden*, maar *staaken* tellen. De vier mededingers waren allen wettige afstammelingen van HENDRIK, oudsten zoon van DAVID: drie derzelven leidden hun regt af van eenen zoon, DAVID, Graaf van *Huntington;* de vierde van eene dochter, ADA: en deeze vierde

was

was. FLORIS DE V; welke, derhalven, als verbeeldende den laatsten staak, allereerst moest uitvallen, in de onderstelling, gelijk regt is, dat broeders gaan voor zusters, en broeders kinderen voor zusters kinderen, als het op een kroon of andere ondeelbaare bezittingen aankomt. Onder de drie anderen is het klaar, dat BAILLEUL het zelfde regt had boven BRUCE en HASTING, als zijn grootmoeder, in haar leven, gehad had boven haare jonger zusters ISABELLA en ADA, verbeeldende den eersten en oudsten staak; en daarom, indien regt plaats had, de naaste erfgenaam van de kroon was, en zonder tegenspraak Koning had moeten worden; zo als hij ook geworden is; hoe wel door een middel, welk hem, eeuwen daar na, door laatere Koningen van Schotland, tot schande geduid is. Hij en BRUCE waren de voornaamste mededingers. Zij verscheenen eerst, en bleeven laatst op het Toneel. Om hun geschil te beslissen, verkooren zij elk veertig persoonen tot rechters, bij welke Koning EDUARD nog vierentwintig *Engelschen* voegde; en dus te zamen 104: volks genoeg, om eene klaare zaak duister te maaken. Koning EDUARD vertoonde uiterlijk den schijn van rechtlievendheid; doch in zijn Kabinet beraamde hij, met eenige weinigen, de middelen, om *Schotland* aan *Engeland* onderwerplijk te maaken. Zie hier hoe dit bestooken werd. EDUARD bood eerst BRUCE de kroon aan, mids hij erkennen zou, leenman en onderdaan van de Koningin van *Engeland* te zijn. Maar als deeze daar op grootmoedig antwoordde, *dat hij niet zo heerschzugtig was, om der aloude vrijheid daarom te kort te doen*, was het met hem gedaan. Dezelfde aanbieding werd daar op aan BAILLEUL gedaan; en dewijl deeze graager was naar een kroon, dan naar een goeden naam, verkreeg hij door onrecht, 't geen hem van rechtswege toebehoorde.

Laaten wij nu nog onderzoeken, en eene vergelijking maaken tusschen het recht van BRUCE en van FLORIS, en waar op deeze hunnen eisch gegrond hebben. Merkelijk had, mijns oordeels, FLORIS hier omtrent bij BRUCE voor uit. De laatste had volstrekt geen recht, om dat hij de zoon was van een jonger zuster. Waarschijnlijk zal hij, in den beginne, zig beroepen hebben op de gemelde naderheid, gerekend volgens de

graaden, met betrekking tot de laatst overledene Koningin MARGRIET. Met veel meer schijn kon onze Graaf FLORIS zig verzetten tegen BAILLEUL, en voorwenden dat ADA, van welke hij zijne geboorte afleidde, ouder geweest was dan haar broeder DAVID. Want, toen ADA trouwde met FLORIS DEN III, was haar oudste broeder, Koning MILCOLUMBUS, slegts 22 Jaaren oud; zo dat DAVID de jongste was. Deeze twijfeling moest te zwaarder weegen, daar het recht van opvolging, in *Schotland*, toen nog niet geregeld was.

FLORIS dan werd, door de uitspraak des Konings, zijn eiseh ontzegd. De *Hollandsche* Schrijvers zijn hier deerlijk in de war; sommige spreeken, als of FLORIS zijn recht van aanspraak aan BAILLEUL zou verkogt hebben; doch de *Engelschen* maaken daar van geen het minste gewag: en indien dit gebeurd ware, zou 'er geen uitspraak of vonnis des Konings nodig geweest zijn.

FLORIS trad daar na, met EDUARD, in een verbond tegen *Frankrijk*. Door zijne bemiddeling werd insgelijks een verbond geslooten, tusschen EDUARD en Keizer ADOLF, binnen *Dordrecht*. EDUARD zond de onderstandgelden, aan den Keizer en anderen, in het verbond begreepen toegezegd, aan Graave FLORIS. De brenger dier gelden was JAN BUTTECOURT. In den bijgaanden brief, verzogt EDUARD deeze penningen te bewaaren op een veilige plaats, om ze naderhand te doen uittellen, aan die geenen, aan wien ze behoorden. Uit dien zelfden brief blijkt, dat 'er, ten overstaan van FLORIS, niet alleen een verbond gemaakt was met den Keizer, maar ook met anderen; welke anderen, buiten twijffel, waren de Graaven van *Gelder*, *Cleeve* en *Gulik*, die zig, benevens den Keizer, verbonden hadden, aan EDUARD tegen FILIPS bijstand te verleenen. EDUARD noemt FLORIS, in het hoofd van dien brief, *zijnen liefsten vriend*, *den Graaf van Holland*; hij was gedagtekend den 12 November, in het Jaar 1294. Een der vrugten van dat verbond, tusschen EDUARD en FLORIS, was, buiten twijffel, het gebod, aan dien zelfden JAN VAN BUTTECOURT, 's Konings Gouverneur of kustbewaarder te *Jarmouth*, gegeeven den 28 September, in het Jaar 1295, om de *Hollanders*, *Zeeuwen* en *Friezen* op de kust

vrij

vrij en onverhinderd te laaten visschen: met last aan den *Baljuw* van *Jarmouth*, dit gebod, eens of tweemaal ter week, te laaten afleezen. In dien brief werd, als een reden van deeze vergunning, vermeld, dat de *Hollanders* in vriendschap stonden met den Koning; en op het einde, dat de vrijheid zoude stand grijpen, *tot op St. Maarten aanstaande.* Ook gebood EDUARD, volgens de *Hollandsche Chronijk*, geen wolle te verstapelen, dan binnen *Dordrecht.* Dit duurde, zegt de Rijmkronijk, *eenige stond*, maar *niet lange; want het waren*, leest men verder, *Engelsche voorregten en beloften.* Kort daar na werd de *wolstapel* verplaatst naar *Mechelen*; de reden daar van word gezegd deeze te zijn, dat er onvoorziens een stilstand van wapenen, tusschen *Frankrijk* en *Engeland*, getroffen was: of, zo als 'er eigenlijk staat,

> *'t Oorlog was gevredet toe,*
> *Tusschen die Koningen, men weet niet hoe.*

Wegens de *wolstapel*, vind men geene brieven in de *Acta* van RYMER; maar wel een brief van den 15 Januarij, van het Jaar 1296, dus slegts vier maanden na de vergunning om te visschen; Koning EDUARD verzoekt aldaar aan den Keizer om de tedere Jaaren van zijnen zoon JAN, Graave van *Holland* en *Zeeland*, en Heere van *Friesland* (dien EDUARD zijnen zoon noemde, om het huwelijk met 's Konings dochter), en om den gevaarlijken staat, waar in het gantsche Graafschap stond te vervallen, te willen gedoogen, dat JAN het Graafschap, 't welk zijn vader gehouden had, en de Graaf (JAN) nu zelf van zijne Koninklijke Majesteit houden moest, mogt doen verheffen door gemagtigden, in plaats van zulks in persoon te doen. Indien de dagtekening van dien brief egt is, zou men moeten besluiten, of dat FLORIS, die eerst 't Jaar daar aan volgende vermoord is, om zijn gemaakt verbond met *Frankrijk*, op aandrijven van EDUARD, door den Keizer is vervallen verklaard van zijn Graafschap; of dat die brief is afgezonden, op het valsch vermoeden van 's Graaven dood. Doch, 't geen dien zelfden brief nog duisterder maakt, is, een open brief van EDUARD van slegts vijftien dagen te vooren, te we-

ten van den 1 Januarij, van dat zelfde Jaar, waarin de Koning den Bisschop van *Eli*, zijnen oom den Graaf VAN PEMBROKE, en zijnen Thesaurier WOUTER VAN LANGETON, lastigt en magt geeft, om met FLORIS, Graave van *Holland*, het verbond te vernieuwen; als mede om den Graaf, wegens zeker getal troepen, welke FLORIS, bij een gezegelden brief, aan den Koning beloofd had, persoonelijk in den eed te neemen, en, aangaande het leveren van dezelve, een zekeren tijd met den Graave te bepaalen. Men zou derhalven mogen denken, dat de dagtekening van den 15 Januarij, van het Jaar 1296 is veranderd, en een Jaar vroeger zal moeten zijn. Dan, hoe dat ook zij; uit een laateren brief van EDUARD aan den Keizer, waar in FLORIS beschuldigd word van ondankbaarheid en ontrouw, zonder evenwel de daaden uittedrukken, blijkt klaar, dat 'er groote onmin tusschen den Koning en den Graaf plaats had: ja, dat FLORIS zelfs moet gedreigd hebben, zijnen zoon JAN te zullen onterven, of op eenige andere wijze van 't Graafschap versteeken. Ten minsten verzoekt EDUARD bij den brief, bij aldien het gebeurde, dat FLORIS zijn Graafschap, bij huwelijk, of op eenige andere wijze, aan iemand zou willen overdraagen, zulks te willen verbieden, op dat de zoon schadeloos mogt gehouden worden. Want ik hoop, voegt hij 'er bij, dat het Graafschap veiliger of beter zal wezen onder den zoon, dan onder den vader.

Uit alle deeze omstandigheden blijkt duidelijk, dat het voorneemen der geenen, die FLORIS vermoordden, niet alleen geweest is om hem naar *Engeland* te voeren, maar ook om JAN in het bezit van het Graafschap te stellen.

Indien het waar zij, dat FLORIS de bedreiging heeft gedaan om JAN te onterven, kan dit, zo wel als het aangaan van het verbond met *Frankrijk*, een tweede reden van zijnen dood geweest zijn. FLORIS, weet men, had, in het Jaar 1295, eene reize naar *Frankrijk* gedaan, en in tegenwoordigheid van verscheide Edelen, het verbond tot stand gebragt. De *Rijmchronijk* zegt, dat FLORIS, door FILIPS, zig liet beweegen, hem te zweeren; doch de Schrijver voegt 'er bij, *dat hij het uit nood deed, hoe wel hij 'er naderhand om dood bleef.* VOSMEER beschuldigt FLORIS, ingewikkeld, van onregte, als hij

zegt:

zegt: „ *Men zegt*, dat FLORIS, zonder weten van de Staa„ten heeft gehandeld om *Holland* te brengen onder *Frank*„ *rijk*, doch onder beding, dat hij nog zijne naazaten, niet „ zouden gehouden zijn, voor 't Parlement te recht te staan." Maar VOLSTUS zegt niet, waar hij die bijzonderheid, die men nergens anders vind, geleezen heeft. Hadde FLORIS dien toeleg gehad, of werklijk zulks bedreeven, de Staaten zouden recht gehad hebben, hem van 't Graaffchap te ontzetten. De *Rijmkronijk*, wel is waar, zegt, dat hij den Koning van *Frankrijk* zwoer; dan men weet, dat het de gewoonte van dien tijd was, beloften van bijstand tegen vijanden met eeden te bevestigen. FLORIS had ook diergelijken eed aan EDUARD gezwooren. FLORIS schijnt geen voornitzigt gehad te hebben op eenige hulpe van *Engeland* tegen de *Vlamingen*, die, zo wel als FLORIS, met EDUARD tegen *Frankrijk* in verbond waren. Uit de *Acta* VAN RYMER, op het Jaar 1295, blijkt dat de *Engelsche* Koning de geschillen, tusschen GUIDO VAN VLAANDEREN en FLORIS, in der minne zogt te beslissen; ten welken einde hij zijne gezanten herwaards zond. Doch het blijkt ook, dat EDUARD, in die bemiddeling, de zaak van GUIDO, wiens hulpe hij tegen *Frankrijk* niet kon ontbeeren, meer voorstond dan die van FLORIS.

Een verbond met *Frankrijk* was voor FLORIS, om de *Brabanders* en *Vlamingen* in ontzag te houden, veel voordeeliger dan met *Engeland*. Hoe het zij, vooraf merken wij aan, dat men het FLORIS als eene schending van het recht heeft toegeschreeven, om een oorzaak voor het beraamd ontwerp te vinden; en dat zijn dood bijna de eenige vrugt van dat ongelukkig verbond geweest is.

Men vind den inhoud daar van geheel in MIERIS, *Charterboek*, I. Deel, bl. 563, en bij verkorting in de *Vaderlandsche Historie*, III. Deel, bl. 61, enz. Doch in dat uittrekzel zijn merkelijke misslagen. Daar in word gezegd, dat FLORIS als Leenman van het *Duitsche* Rijk, *tegen den Koning van Duitschland geheel geene vijandschap pleegen mogt; waarom hij 'er zig ook niet toe verbinden wilde.* Voor eerst zijn deeze woorden: *Leenman des Duitschen Rijks*, eene vermeerdering, die in een uittrekzel geen plaats behoorde te hebben,

 en

en vooral hier niet, daar uit het verbond zelve blijken zal, dat FLORIS *geen Leenman van het Duitsche Rijk was*. De Schrijver van dat uittrekzel had zeker het oog op deeze woorden van het verbond §. 3. *Item il est accordé que nous* SOMMES TENUS DE FAIRE GUERRES, *a sa requeste*, *a ses ennemis alliés* au Roij d'Angleterre, *& specialement à ceux qui ont recu de deniers contre le dict* Roij de France, EXCEPTÉ LE ROY D'ALLEMANGE: dat is; „ voorts is overeengekoomen, „ dat wij, daar toe verzogt, *gehouden zijn den oorlog te voe-* „ *ren*, tegen alle zijne (FILIPS) vijanden, Bondgenooten des „ Konings van *Engeland*, en inzonderheid tegen de zulken, „ die geld genooten hadden (van EDUARD) tegen den Koning „ van *Frankrijk*, *uitgezondert den Koning van Duitschland*." Keizer ADOLF was een van die geenen, die geld trokken van *Engeland*. Deeze zoude FILIPS, des vermaand zijnde, beoorlogen, alleen uitgezonderd ADOLF. Maar zo het gebeurde, dat ADOLF FILIPS beoorloogde of aanviel, dan zou FLORIS FILIPS te hulpe komen, zo wel tegen ADOLF, als tegen anderen. Maar dewijl de Traktaaten moeten verklaard worden, volgens de eigen kracht en betekenis der woorden, zal ik wederom het oorspronkelijke met de vertaaling, uit §. 2. hier ter nederstellen. *Si le dict Roij de France assailloit le Roijaume d'Allemange, en ce cas* tant seulement *nous* POURRIONS *aijder le Roij d'Allemange & deffendre son Roijaume, & si le Roij d'Allemange voulloit assaillir le Roij ou le Roijaume de France en ce cas nous* SOMMES TENUS *comme homme du dict Roij a deffendre lui & son Roijaume a ses gages*, d. i.: „ Indien de „ Koning van *Frankrijk* het *Duitsche* Rijk aantastten, in dat „ geval alleen, zou FLORIS den Koning van *Duitschland* mo- „ gen helpen: maar zo die den Koning van *Frankrijk*, of „ deszelfs Rijk wilde aantasten, in dat geval zou FLORIS ge- „ houden zijn, als Leenman des *Franschen* Konings, hem en „ zijn Rijk te verdedigen, op deszelfs kosten." Hier uit blijkt wel de eerbied van FLORIS voor het Rijk en deszelfs opperhooft, maar ook teffens zijne onafhanklijkheid. De tegenstelling, van *mogen* en *moeten* of *gehouden* zijn, is hier beslissende, en heeft geene verdere verklaaring nodig. Voeg

hier

hier bij, dat FLORIS, §. 4. uitdrukkelijk zegt: „ Wij zullen „ van nu af aan niet vermogen eenige gewapende *Duitschers* in „ ons Land te ontvangen, noch het zij gewapend of ongewapend, door ons Land laaten trekken, of uit onze havens „ laaten varen, naar *Engeland*, of naar eenig ander Land van „ 's Konings vijanden, enz."

Het bovengemelde Leenmanschap van *Frankrijk* schijnt alleen uitgedagt te zijn, om FLORIS in staat te stellen, zonder krenking van zijnen eerbied voor den Koning van *Duitschland*, FILIPS tegen ADOLF te kunnen helpen, als het geval zoude daar zijn. Maar dit ware immers hoogst belachlijk, indien FLORIS waarlijk een Leenman van 't *Duitsche* Rijk geweest ware?

De dagtekening, onder den brief of het verdrag, is gesteld: *Landij apres* THEOPHANIE: „ na den 6 Januarij, van het Jaar 1295. Eenigen hebben daar voor genomen, den 10 Januarij, van het Jaar 1295; anderen den 9 Januarij, van het Jaar 1296. In den brief zelven spreeken geen andere dan *Hollanders*, die het Jaar met den 1 Januarij aanvingen; en dus zou het dan zijn den 10 Januarij, van het Jaar 1295. Maar dit is niet mooglijk. De jongste nederlaag der *Vlamingen*, in *Zeeland*, is voorgevallen, op *Simon en Judas Avond*, den 27 October, van het Jaar 1295; en sedert is FLORIS naar *Frankrijk* vertrokken, alwaar hij dit verdrag aanging: want MELIS STOKE zegt:

Recht cortelike hier na
Voor de Graave als ik versta
Toten Coninc te Parijs, enz.

Dit wil dan zeggen, terstond na den slag. Dus heeft hij den winter van het Jaar 1295 te *Parijs* doorgebragt; en op den 9 Januarij, in het Jaar 1296 sloot of tekende hij het berugte verdrag. Of dit den 10 of 9 van die maand geschied zij, dit zij hier van genoeg. Ook is het, zo als reeds gezegd is, bekend, dat de zamenspanning, om FLORIS te vangen, in *Engeland* gesmeed, en aldaar vertrouwd was aan Heere JAN VAN KUIK, die kort te vooren derwaards gezonden was, om eenige zaaken, *Holland*

land betreffende, te verrigten. Deeze Heer JAN VAN KUIK was, volgens zijnen eigen eed, gedaan den 31 Maart, in het Jaar 1290, zo wel als zijn zoon HENDRIK, een Leenman van Graave FLORIS, welken hij toen *onzen lieven Heer* noemde, en maakte zig dus schuldig aan verfoeilijken *meineed*; hebbende hij zelve, te *Bergen op den Zoom*, in de vergadering der Hoekverwanten, gezwooren, dat hij hun zou doen hebben den bijstand des Hertogs van *Braband*, des Graaven van *Vlaanderen*, en des Konings van *Engeland*. Ook verzekerde hij hun, dat JAN dit nooit op hun verhaalen zou. Waar uit ten klaarsten blijkt, wat staat hij op het woord van Koning EDUARD maakte.

De voornaamsten, aan welke KUIK dien gevloekten aanslag betrouwde, waren GERARD VAN VELDEN, HERMAN VAN WOERDEN en GYSBERT VAN AMSTEL; bij welke naderhand kwamen: JAN VAN HEUSDEN, JAN VAN TEILINGEN, JAN VAN ARNESSE, WOLFERT VAN BORSSELEN, en meer anderen. Zelfs hadden 'er eenigen in *Holland* kennis van; zo dat het bijna voor niemand der grooten een geheim was, dan alleen voor FLORIS. Jan VAN ARNESSE openbaarde het zelve aan zes zijner knaapen; en, echter, bleef de zaak verhoolen. De zaamgezwoorenen verzonnen eenen nieuwen twist, en nodigden FLORIS te *Utrecht* te komen, om dien te beslisfen. Hij verscheen aldaar, en deed, zo als men ligt vermoed, eene uitspraak naar ieders genoegen. Het geld, dat de een aan den anderen moest uitkeeren, betaalde hij, edelmoedig, uit zijne eigen beurs, en onthaalde hun allen ter maaltijd; zijne trouwloosste verraders, AMSTEL en WOERDEN, zaten aan zijne zijde. Het gantsche Hof, zegt DE LIS, was vrolijk, om dat het *een hooge*, dat is, heilige avond was; te weten, de dag voor *St. Jan*, op welken, in dien tijd, veele vreugde bedreeven werd. Na den maaltijd begaf zich de Graaf een weinig ter rust. Inmiddels reeden alle de verraders naar buiten, uitgenomen AMSTEL, die den Graaf wekte, onder voorwendzel dat het schoon weder was om op de vogeljacht te gaan, het gewoon vermaak van FLORIS. De al te ligt vertrouwende Graaf, (maar wie denkt op schelmstukken, die 'er zelf niet van zwanger gaat?) beval wijn te brengen, en zeide tot AMSTEL: *Eer wij*

uit-

strijden, moet gij nog eerst St. Geertenminne bescheid doen. Bekend is het, dat men, eeuwen agter een, ter eere van ST. GEERTRUID, zo wel in *Duitschland* als in *Holland*, plagt te drinken. Ook was dit een dronk van vriendschap. Als zodanig eischte FLORIS, uit den slaap ontwaakende, tot verfrissching, een glas wijn, dronk, waarschijnlijk, een matigen teug, en bragt ze AMSTEL toe, die het schielijk uitdronk, brandende van begeerte om den Graaf in handen zijner medgezellen te leveren. Vervolgens reed de Graaf, met een klein gevolg, naar buiten, bij zig hebbende zijnen Neef, den jongen Graaf van *Henegouwen*, die naderhand Stadhouder van *Holland* wierd, en Heer GERRARD VAN VOORN, schoonzoon van WOLFERD VAN BORSSELEN, tegen wien hij zig, ten opzigte van Graaf JAN, manlijk verzette. HERMAN VAN WOERDEN was de eerste, die dit rampzalig tooneel opende; 's Graaven paard bij den toom grijpende, zeide hij: *Uwe hooge sprongen zijn gedaan, Heer! gij zijt onze gevangene.* FLORIS, ziende dat het ernst was, schoon hij het eerst voor spel hield, greep naar zijn zwaard; VELZEN deed het insgelijks, dreigende den Graave, zo hij zig niet stil hield, den kop te zullen klooven. Een der dienaaren van den jongen Graave van *Henegouwen* stelde zig te weer, om FLORIS bijstand te bieden; maar hij werd op het oogenblik vermoord. De jonge Graaf en de Heer VAN VOORNE ontsnapten hunne handen, tot verwondering van ieder, dat de zamenzweerders daar op niet verdagt geweest waren. Terstond bragten deeze de tijding te *Utrecht*. De verraders, FLORIS gebonden hebbende, voerden hem naar het *Muider Slot*. ARKEL bragt de twee ontvlugten op zijn Slot in veiligheid, en van daar naar *Dordrecht*. FILIPS VAN WASSENAAR, verstaan hebbende dat de Graaf gevangen was, brak het Graaflijk Zegel aan stukken, op dat 'er geen misbruik van gemaakt zoude worden. De maare, als een blikem, door het gantsche Land vliegende, bragt het volk alomme op de been, om den Graaf te ontzetten. Die van *Haarlem* en *Amsteldam* begaven zig, met vaartuigen, naar het *Muider Slot*; doch de geweldenaars van den Graave deeden hem een brief schrijven, waar in hij verklaarde, zig wel te bevinden,

en beval hen, naar huis te keeren. Ligt vermoedde men dat dit schrijven hem was afgedwongen; dus werden de verraders genoodzaakt met den Graaf zig elders te begeeven. Zij zetten hem te paard, bonden, met een koord, zijne voeten onder den buik van het paard, en een handschoe voor den mond, om het schreeuwen te beletten. Aldus verhaalt het MELIS STOKE, welke zegt, dit te hebben van ooggetuigen. Niet verre van *Naarden* ontmoetten zij eenig volk in het koorn; VELZEN reed voor uit, en vraagde, *wat zij zogten?* Het antwoord was: *den Graaf.* Toen zwenkte VELZEN zijn paard, en meende met zijn zwaard FLORIS te dooden; doch deeze den slag ontwijkende, zocht, met zijn paard, over eene sloot te springen, maar viel 'er midden in. VELZEN toen van het paard gesprongen, maakte den Graaf af met vijf wonden, volgens anderen met tweeëntwintig. Dus was FLORIS vermoord, eer die van *Naarden* ter zijner redding konden toeschieten. Inmiddels was VELZENS paard hem ontlopen; doch hij redde zig, zo wel als alle de anderen, met de vlugt, bedienende zig van het paard van eenen zijner dienaaren. Die van *Naarden* greepen VELZENS dienaar, dien zij deeden rabraaken. Ook haalden zij het Lijk des vermoorden Graafs uit het water. Het werd van daar naar *Alkmaar* gevoerd, aldaar gebalzemd, en vervolgens te *Rhijnsburg* ter aarde besteld, na dat alvorens zijne ingewanden, in de gemelde Stad, begraaven waren.

Zonderling is het, dat men bij de Schrijvers van een zaak als deeze, en eenen sterfdag zo naauwkeurig verhaald, nog zo veel verschil vindt. *'s Woensdags daar na*, dat is, zegt ALKEMADE, den 28 Junij, van het Jaar 1296, waarop de Graaf den geest gaf. VOSSIUS zegt, volgens de regte uitdrukking van zijnen vertaaler, den 26 Junij; BEKA en andere, den 27 Junij; het *Goudsche Chronijkje*, heeft dat de Graaf verslagen is op *St. Pieter en Paulus avond*, dat is, den 28 Junij; doch in de *Reformatie van* J. LE LONG word klaar beweezen, dat het geschied is op den 28 der meergemelde maand Junij. In de beschrijving van *Alkmaar*, door S. VAN EIKELENBERG, is ingevoegd een andere en laatere afbeelding van dien zelfden kist, welken BOOMKAMP naar het leven getekend heeft, met het in-

ingevulde opschrift; doch den dag bepaalende, niet gelijk LE LONG, op den 28, maar op den 27 Junij. De redenen van LE LONG zijn deeze: „ Want, (zegt hij), volgens het verhaal van M STOKE, L. VAN VELTHEM, de *Goudsche Chronijk*, enz. werd hij op *St. Jans avond* in den zomer, dat is den 23 Junij gevangen, en vijf dagen daar na op *St. Pieter* en *Paulus avond* vermoord, zijnde den 28 Junij. Zo dat J. GERBRANDS VAN LEIDEN deezen moord op den 27, en ook BEKA, een dag te vroeg stellen, vermids die Feestdag altijd op den 29 komt." Hier op gaat hij dus voort. Noch meer ben ik verwondert, dat in het *Batavia Sacra* gezegt werd: *van deezen Graaf* FLORIS *staat het volgende aangeteekend, in het doodboek van St. Pieters Kerk te Utrecht, op den 28 Maij, in het Jaar* 1296, *is gedood den Doorluchtigen Graaf*; dan dit kan niet anders zijn, dan een fout van den Schrijver of drukker. Het bewijst dan LE LONG's gezegde, dat FLORIS den 23 gevangen, en 5 dagen daar na, dat is den 28, op *St. Pieter* en *Paulus avond*, vermoord is. Doch hier heeft hij STOKE niet wel ingezien: want deeze zegt, niet den vijfden dag daar na, maar bepaaldelijk regt op den vijfden dag van zijn gevangenis, en dus bepaaldelijk den 27. Want, hij werd gevangen den 23, zijnde in dat Jaar *zaturdag*, en dus *woensdag*, den 27, de vijfde dag. Dit word nader bevestigd uit den brief van LOEF VAN KLEEF, Heer van *Arkel*, aan den Koning van *Engeland*, te vinden in MIERIS *Charterboek*; daar in word de laatste dag van FLORIS leven genoemd *quarta feriarum*, dat is *woensdag*, zijnde den 27. En behoeft men wel te twijffelen, dat LOEF VAN KLEEF, die, in naam der Edelen en vasfallen van *Holland*, den Koning den gepleegden moord bekend maakte, den netten dag geweeten heeft?

FLORIS DE VIJFDE was rijzig en groot van persoon; van een schoone en deftige gestalte; welspreekend, aangenaam en vriendelijk van taal; dapper en kundig in zaaken van oorlog; een groot beminnaar van de vogeljacht, en gantsch niet afkeerig van de vrouwen. Ten opzigte van de Landzaaten was hij een groot voorstander van regt en geregtigheid, en tevens een vijand van alle onderdrukking, waar in de Edelen

van

van dien tijd zig zeer te buiten gingen; verbeeldende zij zig, dat de wetten alleen gemaakt waren voor den gemeenen man. Dan, hoe schoon deeze deugden in hem uitblonken, zij werden bezwalkt, door een dartel en wellustig leven. Men weet, uit zekere berichten, dat hij insgelijks geteeld heeft eenen zoon, DIRK genaamd, bij KATHARINA VAN TEILINGEN, dochter van Heer WILLEM VAN TEILINGEN, en GERARDA of GEERTRUI VAN WOERDEN, dochter van HERMAN VAN WOERDEN, eene zeer schoone vrouw. Zij was eerst de vrouw van ALBERT VAN VOORN, en daar na van WOLFERT VAN BORSSELEN, met wien zij te *Delft* werd omgebragt. Behalven deeze had hij nog een bastaard zoon, WITTE VAN HAAMSTEDE genaamd; een man, die zig naderhand zeer vermaard heeft gemaakt. Doch, onder alle zijne matressen, werd meest van hem bemind, ISABELLA, dochter van JAN DEN VII, Heer van *Heusden*, welke hij, tegen den wil van haaren vader, op zijn Lusthuis de *Vogelzang*, buiten *Haarlem*, als zijne bijzit hield. Deeze, zegt men, wilde FLORIS aan GERARD VAN VELZEN, met geweld ten huwelijk opdringen; doch dat die volstandig weigerde, als een Edelman, 's Graaven hoer te trouwen. Hier uit zou naderhand ontstaan zou, dat FLORIS de huisvrouw van VELZEN, na hem buitenslands gezonden te hebben, uit wraak daar over, op haar Slot *Kronenburg*, zoude verkracht hebben. Doch deeze gebeurtenis, en de daar uit gevolgde haat van VAN VELZEN tegen den Graaf, is reeds ten overvloede, door verscheiden Schrijvers, met bondige redenen wederlegt, en aangetoond, dat dit een bloot verdichtzel is, of ten minste zonder grond opgemaakt uit eene verkeerde lezing van MELIS STOKE. Men zie hier over SCHRIVERIUS, en anderen.

Maar laaten wij nu onderzoeken de bijzondere redenen van den haat der Edelen tegen Graaf FLORIS. De eerste reden, en de voorname grond van den gesmeeden aanhang, was, het bovengemelde verbond, door FLORIS met FILIPS, Koning van *Frankrijk*, aangegaan. Zij beschuldigden hem, dat hij daar mede het Land aan *Frankrijk* verkogt had. Maar dit was een bloot voorwendzel, om aan hun gedrag een schijn van recht te geeven; want de Edelen van *Holland*, die, in merk-

merklijken getale, daar bij waren tegenwoordig geweest, en die zelve dat verbond ondertekend hadden, rechtvaardigden hem genoeg. Zijne grootste vijanden, en de aanleggers van die schenddaad, hadden daarenboven ieder hunne bijzondere redenen van misnoegen. FLORIS, dien wij zo even schetsten als een handhaver van het recht, zonder aanzien des persoons, had, binnen *Leiden*, zekeren JAN, Neef van VAN VELSEN, om begaanen manslag, doen onthoofden; en dit was de bron van zijnen haat, en niet het verkrachten van zijne vrouw. GYSBERT VAN AMSTEL had, verscheiden Jaaren, in 's Graaven gevangenis doorgebragt; zijne goederen waren verbeurd verklaard en weg geschonken. En of schoon FLORIS hem, zo wel als HERMAN VAN WOERDEN, die mede gebannen was, en zijne goederen verbeurd had, naderhand in hunne eer en goederen hersteld, en meerder gunste en liefde betoond had, dan zij verdienden, was daar door wel hun openbaare haat, maar niet hun geheime wrok ter neder gelegd. Wat aangaat eene nog meer algemeene oorzaak, namelijk het verheffen van veertig huislieden tot den Adelstand; deeze was mede niets meer dan een louter verdichtzel. Wel is waar dat FLORIS, in het Jaar 1290, twaalf Ridders van *St. Joris* geslagen had; maar het is tevens waar, dat het geene boeren, maar Edellieden waren, en onder deeze zelfs GYSBERT VAN AMSTEL, een zijner trouwloosste verraderen. De gevolgen van deezen afschuwelijken moord, en het lot der moordenaaren, zullen wij melden op het *Art.* JAN DE I, Graaf van *Holland*. Hier mede besluiten wij het Artikel van FLORIS DEN V, den laatsten van dien naam onder de Graaven van *Holland*; ten slot 'er nog bijvoegende deeze digtregelen van LANGENDYK.

Daar trotschheid, dartele min, en zugt tot hooger staat,
Regeeren in het hart der Vorsten van de Landen,
Staan zij gestaag ten doel voor oproer en verraad;
Dan valt hun kroon van 't hoofd, dan gaat hun roem te schande;

ô FLORIS! *Konings telg! te dartel uitgespat,*
Ten spijt des adeldoms, dat hebt gij ondervonden;
Want, na ge op het Muider Slot, veel smaads geleden had,
Doorstak u VELZENS *wraak met tweeëntwintig wonden.*

Zie alle de *Hollandsche Chronijken* van de tijden der Graaven, enz.

FLORIS, bijgenaamd DE ZWARTE, broeder van DIRK DEN VI, Graave van *Holland.* Hoe hij zig tegen gemelden zijnen broeder gedragen hebbe, om mede aan het bewind te koomen; hoe zijne aanslagen ontdekt wierden; hoe hij zig tot de *Westfriezen* begaf, de Stad *Alkmaar* verbrandde, en *Kennemerland* verwoestte, doch eindelijk met zijnen broeder verzoende; hoe hij werd aangezogt tot het huwelijk met de Nigt van Graave HERMAN VAN KUIK, *Utrecht* innam, en daar na in of bij *Abstede* vermoord werd: dit alles is reeds vermeld op het Art. DIRK DE VII.

FLORIS VAN HOLLAND, oom van Graave FLORIS DEN V, en geduurende deszelfs minderjaarigheid voogd van *Holland*, zo als op FLORIS DEN V gezegd is. Hij was de zoon van Graave FLORIS DEN IV, en dus de broeder van Graave WILLEM. In zijn bestier over *Zeeland* gedroeg hij zig, in allen deele, zeer prijzenswaardig; gaf aan die Provintie verscheiden wetten en ordonnantien, die nog onderhouden worden; hij werd, zo als boven gezegd is, in een Tournoispel, in het Jaar 1258, dodelijk gewond, en stierf den 7 April van dat Jaar.

FLORIS, die ten tijde van den Bisschop BALDUINUS DEN II, het Burggraafschap van *Koeverden* bekleedde, was, door OTTO, Graaf van *Gelder*, of, zo als EMMIUS zegt, door eigen gierigheid, aangezet om de Kooplieden, die goederen en levensmiddelen uit *Friesland* naar 't Graafschap *Benthem* en elders vervoerden, met onmatige tollen te bezwaaren. En daar hij des Graaven van *Benthem* en ook des Bisschops broeder was, doch deeze zo min als anderen ontzag, ontstond daar

uit wel haast een oorlog onder hun. De Bisschop deed hem vermaanen en bestraffen; maar hier mede dreef hij zo lang den spot, tot dat BALDUINUS zijnen broeder in den ban deed; 't welk even weinig uitwerkte. Dus voerde de Bisschop een magtig Leger voor 't Slot, en bestormde het zo geweldig, dat hij en zijn schoonzoon zig genoodzaakt vonden, het aan den Bisschop over te geeven. Tot Kastelein van *Koeverden* werd daar na aangesteld, een *Hollandsch* Ridder, GYSELBERT POTKYN genaamd.

Deeze FLORIS had den toenaam van VERNENBURG, en was getrouwd met de moeder van de gebroeders RUDOLPHUS en VOLKERUS, wier vader mede RUDOLF genaamd was, die, in naam van zijnen oudsten stiefzoon, Slotvoogd van *Koeverden* was.

Zie BEKA; *Oudheden van Groningen*, bl. 529 en 530.

FLORISZOON, (ADRIAAN) Paus van *Rome*; zie ADRIAAN DE VI.

FLORIS VAN BLANKENHEIM, Bisschop van *Utrecht*; zie BLANKENHEIM. (FLORIS)

FLORIS VAN PALLAND; zie PALLAND. (FLORIS VAN)

FLORIS VAN MONTMORENCY; zie MONTMORENCY. (FLORIS)

FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, Bisschop van *Utrecht*; zie WEVELINKHOVEN. (FLORIS VAN)

FLORIS VAN YSSELSTEIN; zie YSSELSTEIN. (FLORIS VAN)

FLORIS, ORM VAN WYNGAARDEN; zie ORM VAN WYNGAARDEN. (FLORIS)

FLORISZE, (PIETER) een man, die verdiende beter gekend te worden, dan wij in staat zijn hem te leeren kennen. Hij

was een van die weinigen, die niet door geboorte, maar enkel door zijne verdiensten zig eenen naam gemaakt heeft. Dus zijn het alleen zijne daden, die wij kunnen verhaalen.

FLORISZE of FLORISZOON beschouwen wij dan eerst in de hoedanigheid van Schout bij Nacht, ten dienste deezer Landen, in die benarde tijden, toen men helden, als uit het stof, zag ten voorschijn komen, en die de aanzienlijke posten, welke zij bekleedden, niet verschuldigd waren aan hunnen Adeldom, maar alleen aan ware verdiensten, waar door zij den Adeldom aan hun Geslacht schonken.

De oorlog, tusschen de *Engelschen* en *Hollanders*, in het Jaar 1651, zo ongelukkig aangevangen als ontrouw op den hals der *Nederlanders* geschoven, had eenen bloedigen en zeer nadeeligen voortgang en einde. De *Engelschen* vochten, volgens hunne gewoone trotschheid, om het *recht van de Zee*; en de *Nederlanders*, volgens hunne aangeboorene dapperheid, om de *vrije vaart* op dezelve. Op den laatsten Februarij van dat Jaar, en de twee volgende dagen gebeurde de vermaarde Zeeslag, bij *Portland*, tusschen TROMP en BLAAKE, waar van de omstandigheden op het Art. TROMP vermeld zullen worden. Hier zeggen wij alleen, dat PIETER FLORISZE, in dien slag, een geruimen tijd, in een bloedig gevegt was, tegen zes *Engelsche* Schepen; waar van TROMP hem ontzette. De belooning, welke hij, van de Staaten, voor zijne betoonde trouw en dapperheid genoot, bestond in een geschenk van 1220 guldens.

In het volgende Jaar was hij tegenwoordig in den Scheepstrijd bij *Katwijk*, die TROMP het leven kostte. FLORISZE had daar bij de achterhoede. Hem en den Vice-Admiraalen DE WITTE en DE RUITER gelukte het, eene zeer aanzienlijke Vloot Koopvaardijschepen in en uit de havens van het Vaderland te geleiden. Voor deezen en andere diensten, aan zijn Vaderland beweezen, werd hij, in het Jaar 1653, door de Admiraliteit van het *Noorderkwartier*, verheeven tot den rang van Vice-Admiraal. In deeze waardigheid werd hij, in het Jaar 1656, benevens den Luitenant Admiraal OBDAM, en den Vice-Admiraal DE RUITER, met een Vloot van veertig Schepen, naar de Oostzee gezonden, om *Dantzig*, indien het werd aangetast,

te beveiligen, en den Koophandel op de *Zond* te beschermen; 't welk onze vermaarde Zeehelden ook gelukte.

Den 18 van de maand October, in het Jaar 1658, liep de Vice-Admiraal FLORISZE, met de *Hollandsche* Vloot, in Zee; doch liet, op dien togt, in den Zeeslag, tegen de *Zweeden* dapper strijdende, nevens zijnen Kapitein en 36 Matroozen, het leeven. Zijn lijk werd, met dat van den Vice-Admiraal DE WITTE, waar aan de Koning van *Zweeden* alle eer deed bewijzen, naar *Holland* gevoerd; dat van PIETER FLORISZE, met veele staatsie te *Hoorn* ter aarde besteld, en, door 's Lands Staaten, aan zijne erfgenaamen een geschenk toegelegd, van 3000 guldens, om daar voor een Grafstede van marmer, of ander gedenkteken opterigten. Men ziet het nog heden, in de Groote Kerk te *Hoorn*, waar in zijn stoffelijk overschot, een Jaar na zijn overlijden, geplaatst werd. Men leest daar op de volgende regels.

PIETER FLORISZOON.

Die als een Held, den Brit, den Portugeesch, den Zweedt
Voor Britland, Portugal, en in de Zond bestreedt;
Die Koppenhaven hielp ontzetten, door zijn kiel,
Rust hier, de Hemel is de haven van zijn ziel.

Geschoten en gestorven den 8 November, in het Jaar 1658.
's Mans afbeelding gaat, op meer dan ééne wijze, in prent uit.

Zie Leven van TROMP; DE RUITER; *der Nederlandsche Zeehelden*; *Historie van Enkhuizen*, enz.

FLUSEN, ook wel FLUIJZEN genaamd, voortijds een vermaard bosch, tusschen *Medenblik* en *Staveren*, waar in de *Friesche* Vorsten hun Lusthof hadden. Anderen plaatzen het, met meer recht, in *Friesland*, Landwaarts in ten Oosten van de Stad *Hindeloopen*. Door eene gantsch buitengewoone zomer-

hitte geraakte dit bosch in brand; den grond zeer zwavel- en veenagtig zijnde, werd het geheel en al verteerd, en veranderd in een klein Meertje. In het Jaar 570 ontstond 'er een geweldig onweder, dat drie dagen en drie nagten aan hield. Het Lusthuis *Flusen* werd daar door zodanig met grondslagen en al weggespoeld, dat men de plaats niet meer kent daar het gestaan heeft. Het eertijds kleine Meertje verzwolg hier door verscheiden Landen, en kreeg eene merkelijke uitgebreidheid. Het draagt nog heden den naam de *Fluijsen*, strekkende ten Oosten van *Galama-dam* tot aan het *Heegermeir*.

VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, fol. 228. WINSEMIUS, *Chronijk van Friesland*, fol. 47.

FOCHTELE, een der 10 Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Stellingwerfoosteinde*, een half uur gaans Zuidoostwaard van *Oosterwolde*, waar mede het in het Kerklijke gecombineerd is; gelijk ook het Dorp *Appelsehe*. *Fochtele* heeft 14 stemmen. Na bij dit Dorp ziet men eene der zeldzaamheden der natuur, namelijk een aflopend watertje, de *Vogelrijd* genaamd, uit de Veenen ontspringende, het welk, onder den grond duikende, op eenen afstand van 100 roeden, in de *Kuinre*, weder ten voorschijn komt.

Zie BACHIENE, *A*, bl. 1379.

FOCKEMA, een Adelijk Slot of Huis, in de *Friesche* Grietenij *Menaldumadeel*, onder het Kwartier van *Westergoo*.

WINSEMIUS.

FOCKO LUDIGMAN, was, omtrent het Jaar 819, *Potestaat van Friesland*; en de tweede op de lijst derzelven. Van zijde verrichtingen vind men weinige bijzonderheden aangetekend, als dat, onder zijn bestier, te *Dokkum* het Klooster van

BONIFACIUS gesticht werd. Het zelve werd eerst bewoont, door Reguliere Kanunniken, en daar na door die van de *Premonstrantes* orde.

WINSEMIUS, *Chronijk van Friesland*, fol. 105.

FOELKE was de vrouw van OCCO, stichteres van eenige Kloosters in *Groningerland*; als dat van *Dijkhuizen*, in het Jaar 1378; van de Abtdijen van *Tsle* en *Meerhuizen*, onder *Aurik*. Nogthans heeft zij daar door niet verdiend, in den rang der Heiligen geplaatst te worden; hoewel gemelde stichtingen, in die tijden, als een bijzonder werk van heiligheid werden aangezien. U. EMMIUS verhaalt van haar, dat zij haaren zoon KENO tot het pleegen van alle feitelijkheden aansfpoorde. KENO had twee edele jongelingen, zonder dat men weet om wat reden, in hunne Kasteelen belegerd, en tot de overgave genoodzaakt. Volgens gemaakt verdrag bij de overgave, mogten die jonge Edellieden gedood, noch in een vuilen kerker gesmeeten worden; dit laatste geschiedde evenwel. FOELKE, die de sleutels daar van bewaarde, liet hun daar in bijna van ongemak vergaan. Doch haare wreedheid was daar mede nog niet verzadigt. Want, schoon deeze twee ongelukkigen haar zeer na in den bloede bestonden, besloot zij hun van honger te doen vergaan. Om verzekerd te zijn, dat hun, langs den eenen of anderen weg, niets werd toegevoegd, zorgde zij naauwkeurig voor alles, nacht- en dag. De jongelingen, raazende van honger, aten eerst hunne kleederen, en daar na hunne eigen vuiligheid; dit den woedenden honger niet stillende, tastten ze hunne Ledematen aan. Dit trof KENO, die zo overgegeeven boosaartig niet was als zijne moeder; doch zij had hun in haare magt. Haar gruwzaam bestaan ging nog verder dan deeze boosaartigheid. Zij had ééne dochter OCCA, welke zij, na den dood van haaren man, had doen in 't huwelijk treeden met eenen LUTETUS DORNUMA. Deeze OCCA evenaarde niet alleen haare moeder in wreedheid, maar spatte daarenboven uit in allerhande onkuischheid, zonder naar man, of kwaade faam te vraagen; hoe meer zij vermaand werd, hoe

zij darteler uitfpatte. LUTETUS was verlegen hoe zig te gedraagen omtrent dit overfpellig wijf, welk hij, fchoon zij hem ondraaglijk hoonde, om haare boosheid moest ontzien, om dat zij de minfte forsheid niet ongewroken zou gelaaten hebben. Ten laatfte verftout hij zig, de moeder daar over aantefpreeken. Zij, die den geilen aart haarer dochter kende, en zelf daar door ontfticht was, door dien zij haar aanzienlijk Geflacht onteerde, zeide uit haastigheid, hij moest haar met ftrafheid behandelen; en, indien dit niet help, met den dood ftraffen. Zij voegde 'er nevens, geen beter raad te kunnen geeven, om de verdere onteering van haar Geflacht te verhoeden. LUTETUS, met zagtheid noch met hardheid iets winnende, en zij van kwaad tot erger overflaande, bragt haar, eenigen tijd daar na, om 't leven. FOELKE, hier van berigt ontvangende, fcheen de moederlijke liefde boven te komen; althans befloot zij, met haaren zoon KENO, dit ombrengen van haare dochter niet ongeftraft te laaten. Of zij wezenlijk uit liefde voor OCCA, en door medelijden over haaren dood, tot dat befluit gekoomen is; dan of zij LUTETUS dien raad met een valsch hart gegeeven had, om reden van twist tegen haaren fchoonzoon te hebben; dan, eindelijk, of zij toonen wilde, dien raad niet gegeeven te hebben. en haare dochter voor onfchuldig hield, durft EMMIUS niet bepaalen. Hoe het zij, in allerhaast, deed zij alles gereed maaken, om LUTETUS met geweld aantetasten; hoe meer hij haar fmeekte en om verfchooning bad, des te woedender wierd zij. Hij nam dan de wijk op het Kafteel van zijnen vader HERO DORMUNA, daar hij terftond door FOELKE belegerd werd. Vader en zoon, als tegen haare magt niet beftand, vielen fpoedig dit monfter van wreedheid in handen. Beiden vielen haar te voet, baden om genade en behoud van 't leven; maar al het antwoord, dat zij kregen, was, dat zij door beuls handen moeften fterven; 't welk ook terftond ten uitvoer werd gebragt. Allen, die het hoorden, ftonden over haare wreedheid verflagen: doch niemand had den moed, een vrouw van die magt voor het recht te daagen. Het Slot van HERO niet alleen deed zij ten grond toe flegten, maar ook die van zijne vrienden, welke hem geholpen hadden. Gelukkig die geenen, die haare wraakzugt ont-

ontkwamen en met de vlugt hun leven behielden. Jammer is het, dat niemand der *Friesche* Schrijvers het uiteinde van dit gedrocht onder het menschdom ons verhaald heeft. Emmius meld dit bovenstaande op het Jaar 1409. Schotanus zegt, dat uit het huwelijk van ock, zo als hij de dochter van fokle noemt, waren voortgekomen één zoon keno, die jong gestorven was, en twee dochters, hebe en ette, welke beide getrouwd zijn, aan aanzienlijke Geslachten. Hebe was gehuwd aan uke fokkesz, te *Lier*, en baarde theid, huisvrouw van ulrik, den eersten Graaf van *Oost-friesland*, moeder van den vermaarden Graaf edzard. Ette had ten man maurits cancema, te *Dorium*.

Schotanus, *Friesche Historien*, bl. 234.

Fokke abelszoon, een dier getrouwe en dappere *Watergeuzen*, die zig, onder het bestier van willem den I, ter Zee begaven. Hem komt mede de roem toe, van den *Briel* te hebben helpen inneemen, en den grondslag der vrijheid leggen.

Vaderl. Hist. VI. Deel, bl. 308 en 345.

Folkardus, volgens menco, de vijfde Abt van *Wittewienen* of *Bloemhof*, in het Jaar 1276.

Oudheden van Groningen, bl. 399.

Folkerus, Burggraaf van *Groningen*. Op het voorgaande Art. van floris, Slotvoogd of Kastelein van *Koeverden*, hebben wij gezegd, dat hij de stiefvader was van rudolf en folkerius, en dat giselbert potkyn in zijne plaats werd aangesteld; deeze werd insgelijks naderhand afgezet, en opgevolgd door otto, Graaf van *Benthem*. De broeders rudolf en folkerius zaten onder dit alles niet stil. Rudolf bragt vrienden en magen op de been, om den Bisschop

te bewegen, het Burggraafſchap van *Groningen* en het Kaſteleinſchap van *Koeverden* aan hem te rug te geeven. Doch dit van geene uitwerking zijnde, trachtte hij, met hulp zijner vrienden, den Bisſchop daar toe te noodzaaken. De Bisſchoppelijke goederen, in 't Land van *Drenth* geleegen, werden met geweld aangetast, en alles aan de roof- en plonderzugt ten prooije gegeeven. De Graaf van *Benthem*, hun het hoofd willende bieden, werd op de vlugt geſlagen, de Voorſtad van *Koeverden*, ja de Stad zelve afgebrand, en verdere vijandelijkheden bedreven. Kort te vooren had de jongſte broeder FOLKENIS, die op het Slot *ter Horst* gevangen zat, de dochter van een veel vermogenden Ridder beſlapen, en tot zijne vrouw genomen. De Ridder, ALBERT DE LEEUW genaamd, hier in genoegen neemende, bragt, door middel van zijne vrienden, zo veel te weeg, dat FOLKERIUS ontſlagen werd. Hij, op vrije voeten geſteld zijnde, en geſterkt door de magt van den Graaf VAN GELDER, nam het Hof van den Graaf VAN BENTHEM in. De Gravin, met haar gantſche Hofgezin, haare juweelen en meubilen, vielen in zijne handen; voor haare vrijlaating moest, boven dit alles, nog groot geld worden opgebragt. FOLKERIUS werd daar na Burggraaf van *Groningen*. Zijn broeder RUDOLF was, eenigen tijd te vooren, buiten 's Lands geſtorven.

Zie U. EMMIUS; PIKART, en anderen.

FOLKENIS, de 22 Abt van het eertijds vermaarde Klooster te *Lidlum*, in *Friesland*, was gebooren op het Eiland *ter Schelling*, in de Buurtſchap *Lies*. Na het overlijden van den Abt HESSELUS, werd hij, in het Jaar 1340, in deszelfs plaats verkooren. Te vooren was hij Paſtoor en Deken van *Hoorn*, op het gemelde Eiland. Van lichaam was hij tenger en zwak, doch daarentegen kloek en grootmoedig van geest. Naauwlijks was hij Abt geworden, of hij vond zig genoodzaakt, het geld, door zijnen voorzaat HESSELUS verzameld, uit de kist te haalen, om den moord van LAAS te boeten, die door de Kloosterlingen was dood geſmeeten. Vervolgens moest 'er een tweede moord geboet worden; te weten, die van TAILINGIUS,

Koster van *St. Gregorius* Kerk, te *Asserburum*, insgelijks door eenen Lekebroeder omgebragt. De Abt, die dit bloedgeld moest betaalen, en zulks moede werd, besloot, de Kloostertugt te hervormen. Ten dien einde deed hij een grooten en hegten Kerker bouwen, om de kwaaddoeners daar mede afteschrikken. De boekerij, welke de Monniken, in plaats van 'er gebruik van te maaken, den wormen tot een prooi hadden gelaaten, werd gezuiverd en met de beste boeken van dien tijd verrijkt. Ook deed hij de muuren van het Klooster herbouwen, en nog veele andere verbeteringen maaken. In zijnen ouderdom deed hij vrijwilligen afstand van het Kloosterbewind, en vertrok, in het Jaar 1439, naar *ter Schelling*. Na een rust van elf Jaaren genooten te hebben, aanvaardde hij, op sterk aanhouden, ten tweedemaale het bestuur. FOLKERUS, thans de tugt willende herstellen, en zelfs van den Kerker gebruik maaken, laadde zig hier door den haat der onbandige Kloosterbroederen op den halze, die van tugt noch van verbetering hooren wilden. In gevolge daar van beraadslaagden zij onder elkander, hoe zij hem best aan zijne dood vijanden, de ROODAMA's, zouden overleveren, en bepaalden hun dag en uur, wanneer zij den ouden man in den hof zouden kunnen overvallen. Zij namen hem gevangen, bonden hem met koorden, sleepten hem bij de hairen uit het Klooster, en joegen hem weg. Dit alles geschiedde in 't aanzien van alle de Kloosterlingen. Hij overleed weinige uuren daar na, en werd begraaven in het Graf, dat hij voor zig zelven gemaakt had.

WINSEMIUS, *Kerkl. Oudh. van Friesland*, II. Deel.

FOLKMARUS, VOLKMARUS, in oude geschriften WOLCKMARUS genaamd, was de XVI Bisschop van *Utrecht*, en opvolger van BALDRICUS. Hij beklom den Zetel in het Jaar 977, en bezat dien 13 Jaaren. Hij werd zeer geroemd, wegens zijne sagtmoedigheid en godvrugtigheid. Hij was van geboorte een *Fries*, en overleed, den 11 December van het Jaar 990. Van ALBERICUS, den vierden in den rang der Bisschoppen, zijn alle

de Bisschoppen van *Utrecht*, tot op zijnen voorganger toe, *Friezen* geweest. Zijn opvolger was BALDEWYN. Schoon hij 13 Jaaren Bisschop was, schijnt hij, echter, met weinige zaaken, buiten zijne bediening, zig bemoeid, en dus weinig stof om over hem te spreeken of te schrijven, dan die tot lof dienen, te hebben nagelaaten.

Bat. Sacra. O. H. van Kennemerland. enz.

FOLOPTA, een Adelijk Huis in *Friesland*, te *Meinertsga*, in de Grietenij *Barradeel*, in 't Kwartier van *Westergoo*; het word ook wel *Folta* genaamd.

FOLPERT VAN ARKEL, Heer van *Lee* en *Haastrecht*; zie ARKEL. (FOLPERT VAN)

FOLSGARA, een der veertien Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Wijmbritzeradeel*, binnensdijks gelegen, hebbende deeze Grietenij nog 14 Dorpen buitendijks.

WINSEMIUS, *Beschr. van Friesland.*

FONSAQUÆ DULCIS NOXIÆ, of *bron van schadelijk zoet water*. PLINIUS beschrijft zekere bron in *Friesland* aldus. Na dat GERMANICUS CESAR, met zijn Leger, over den *Rhijn* getrokken was, naar het Land der *Friezen*, vond men, aan den Zeekant, een bron van zoetwater. Eenigen daar uit gedronken hebbende, vielen hun, binnen twee Jaaren, de tanden uit, en wierden de kniegewrichten los. De Geneesmeesters noemden deeze kwaal mondeuvel (*stomacace*), of mond- en beenkwaal (*sceloturbe*) *scorbut*. Tot een hulpmiddel daar tegen werd uitgevonden het kruid, *Britannica* genaamd, in het Nederduitsch *Waterridder*, 't welk niet alleen dienstig is voor de zenuwen, en ongemakken van den mond, maar ook tegen allerlei zoort van slangen. Men vind geen het minste spoor, aan welken kant van het strand deeze bron gevonden werd.

werd. Hier door alleen berugt genoeg zijnde, had ze ook toen geen aanwijzing van plaats nodig. De oudste bekende bron, doch die thans verre van Zee aflegt, is *Oldeborn*, in de Grietenij van *Utingeradeel*, doch zedert gestopt, door dien de Kerk daar op gebouwd is: zo dat men over de schadelijkheid daar van niet kan oordeelen. Niet 't onrecht zou men mogen denken, dat dezelve niet verre geweest is van de *Post op Eems* (*Statio Amasia*) alwaar de Legers van GERMANICUS, eens en andermaal, bij een kwamen. LIPSIUS schijnt dezelve te stellen heel in *Westwoldingerland*, bij het moeras *de Bourtang*, om de menigte van Lepelbladen, die aldaar groeien: van welke hij meent, dat dit moeras den naam ontleend heeft, niet van *Bartange*, maar van *Bretane*; en dat men diensvolgens moet leezen, *het Kruid Bretanica*, en niet *Brittania*. Doch, alzo dezelve niet meer aanwezig is, heeft men zig niet te vermoeijen, met het zoeken naar dezelve.

ALTING, *Not. Germ. Inf.*

FOOK, (ALBERT) in de beroerde *Leicestersche* Factie, in den Jaare 1586, een der Regeeringsleden binnen *Utrecht*, welke voor het gezag van PROUNINK moesten onder doen. Na dat hij, nevens anderen, uit die Provintie gebannen was, namen hem de Staaten van *Holland* in bescherming, en gaven hem zelfs vrijheid, de schade, hem aangedaan, te verhaalen, op hun, die 'er oorzaak van waren.

Zie BOR, XXI. Boek, bl. 40.

FOPPINGA, een Adelijke Stins in *Friesland*, in de Grietenij *Menaldumadeel*, onder het Dorp *Dronrijp*, ten Zuiden de trekvaart.

BACHIENE, A. bl. 1319.

FOREEST, (*'t Huis te*) oudtijds genaamd, 't Huis te *Oosterwijk*, lag onder *Kennemerland*, omtrent de *Beverwijk*,

digt

digt bij het Huis *Meerenstein*, op den weg van *Haarlem* naar *Alkmaar*. De Edelen van dit Geslacht noemden zig naar dat Huis; doch geduurende den *Spaanschen* oorlog, is het verwoest. De wooning, die 'er naderhand gezien werd, was, door den Heer NICOLAAS VAN CYS, van *Amsteldam*, gekocht van Mejuffrouw MARIA VAN DUVELANDE, die ze geërfd had van haare moeder, MAGDALENA VAN FORREEST, eenige dochter van Heere JAN VAN FORREEST.

FORREEST, een aanzienlijk Adelijk Geslacht in *Holland*, 't welk verscheiden aanzienlijke mannen, zo in politieke bedieningen, als in geleerdheid, heeft voortgebragt: naar uitwijzen der de tegenoverstaande Geslachttafel.

FORREEST, (PETRUS) of FORESTUS, gebooren te *Alkmaar*, in het Jaar 1522, uit gemelde Edel en zeer aanzienlijk Geslacht. Na zig, in den bloei zijner jeugd, vier Jaaren te *Leuven* op de Hooge Schoole geoeffend te hebben, reisde hij naar *Italie*, om zig nog verder bekwaam te maaken. Schoon hij te *Boulogne* reeds den rang van Doctor verkreegen had, trok hij, echter, naar *Frankrijk*, om nog verder te vorderen in geleerdheid. Hij bleef aldaar een geruimen tijd, eer hij naar zijne Geboortestad te rug keerde. Geduurende zijn verblijf te *Rome*, geraakte hij in kennis met eenen *Nederlander*, GYSBERT VAN DER HORST, welke aldaar Geneesmeester van een der Hospitaalen was; hier door had hij gelegenheid veel te zien en te leeren. In het Jaar 1545 te *Alkmaar* terug gekoomen zijnde, oeffende hij de Geneeskunde, geduurende den tijd van 12 Jaaren. Daar na werd hij te *Delft* als Stads Doctor aangesteld; hij bediende dien post met roem, geduurende eenige Jaaren, tot op de oprigting der *Leidsche* Hooge Schoole, aan welke hij als eerste Hoog-Leeraar in de Medicijnen werd aangesteld. Tot in een aanzienlijken en eerwaardigen ouderdom bekleedde hij dien post en verliet den zelven met eer en roem; begevende zig toen naar *Alkmaar*, om het overig gedeelte van zijn arbeidzaam leven in rust te eindigen. Hij overleed 'er, in het Jaar 1597, in den ouderdom van vijfenzeventig Jaaren. De vrug-

ten

Q. Willem van Forreest, Ridder, Schepen van Delft in de Jaaren 1419, 1420, 1423, en 1424, Baljuw van Geervliet en het Land van Putten in het Jaar 1458. Hij trouwde met *Adriana Hart van der Woert*, dogter van *Boudewijn Hart van der Woert*, Schout van Delft, en Hoogheemraad van Delfland; hij verwekte één zoon: U.

R. Jan van Forreest, Burgemeester te Haarlem, in de Jaaren 1469, 1472, 1475, 1476, 1480, 1481, 1485, 1487, 1493, en lieten na 2 kinderen: V. W.

S. Koenraad van Forreest, 3de zoon van *Adriaan*, had ter vrouwe *Agatha Uittenhage*, en stierf in het Jaar 1481, nalaatende één zoon: X.

T. *Ida van Forreest*, ongehuwd gestorven.

WW. De zeven kinderen van NANNING VAN FORREEST waren van het eerste bed:

1. MARGRETA VAN FORREEST, getrouwd met *Everardus Geesteranus*; liet kinderen na van het tweede bed.
2. JORDAAN VAN FORREEST, getrouwd met *Elizabeth Schilperood*, waar bij hij verwekte één zoon: YY.
3. *Helwich van Forreest*, jong gestorven.
4. *Helwich van Forreest*.
5. *Albrecht van Forreest*, beide zonder kinderen.
6. HEILWICH VAN FORREEST, getrouwd met *Adriaan van Veen*, Baljuw en Dijkgraaf van Heer Hugenwaard; hadden kinderen
7. NANNING VAN FORREEST, sedert het Jaar 1603, tot 1636 Raad en Secretaris der Stad *Alkmaar*; in het Jaar 1629 Gecommitteerde van den Staat, in het Leger voor *'s Hertogenbosch*; in het Jaar 1626, Raad en Rekenmeester van de Domeinen van *Holland* en *Westfriesland*; in het Jaar 1656 Meesterknaap van *Holland*; in den Jaare 1666 aangesteld tot opvoeding van zijne Hoogheid, den Prinse van *Oranje*. Hij stierf in het Jaar 1670: en was getrouwd met *Magteld Sonneveld*, waar bij hij verwekte 5 kinderen: ZZ.

G

NANNIA Dirk van Foreest,
ats, Burgemeester te
est, jo weers; liet na 6 kin-
EST, ge
hadden awd met Gerard van
est, stie Burgemeester van Alk-
st, on

EST, g
zoon va

een roode Face, ge-
zaag op een veld van
r Woert.

ten van zijne kunde zijn in 't Latijn gedrukt, onder de tijtel P. FORESTI *Opera*. In 't *Nederduitsch* heeft men van hem *Geneeskundige Waarneemingen*, enz. 's Mans afbeeldzel is op verscheidene wijzen in 't koper gebragt, doch het fraaijste Pourtrait van hem is dat van GOLTSIUS.

FORESTENSIS PAGUS, het Kwartier van de *Zevenwolden*, uitmaakende een derde gedeelte van *Friesland*, tusschen de ondiepten van den *Flieſtroom* en de *Lauwers* gelegen; niet zo zeer in uitgestrektheid, als in magt minder dan de twee andere Kwartieren *Oostergoo en Westergoo*, van wegen den schraalen en slegten grond. Aan den Noordkant, paalt dit Kwartier aan *Oostergoo* en *Vredewald*, het welke behoort onder *Friesland* over de *Lauwers*. Aan den Oostkant grenst het aan *Drenth*; ten Zuiden aan *Overijssel*; aan den Westkant aan *Westergoo*. Onder *Zevenwolden* behooren tien Grietenijen en 't Steedje *Sloten*. Dit gedeelte van *Friesland* werd aangetast, door GUIDO VAN HENEGOUWEN, die 'er zig het Landrecht over aanmatigde, als of het zelve verknogt was met het Woudgeregt, het welk, door Keizer HENDRIK DEN II, in het Jaar 943, aan de *Utrechtsche* Kerk geschonken was. Zie verder ZEVENWOLDEN.

ALTING, *Not. Germ.*

FORSCHATE, heden ten dagen *Voorschoten* genaamd, een Dorp, twee uuren gaans van *'s Hage*, aan den kant van *Leiden*. Men vindt van dit Dorp reeds gewag gemaakt in de Blaffert der Kerklijke goederen van *Utrecht*; insgelijks in een giftbrief van FLORIS DEN V, van het Jaar 1281: dikwils word het genoemd door MELIS STOKE. Weleer behoorde het, als eene Heerlijdheid, aan het Geslacht van *Forschate*. Zie VOORSCHOTEN.

Zie HEDA.

FORTEMAN, (IVO) een *Friesch* Edelman, door zijne dappere daaden, in *Schotland* en elders verrigt, zeer vermaard, en

en de *glorie van zijn Vaderland* genaamd. Hij leefde ten tijde van Keizer KAREL DEN GROOTEN. In den veldslag der *Friezen* tegen de *Deenen*, bekwam hij dertien wonden, waar aan hij stierf, na een menigte vijanden verslagen te hebben. Zijn dood werd door de *Friezen* zeer betreurd. Uit zijn Geslacht zijn voortreffelijke helden voortgekoomen, tot aan het Jaar 1096, wanneer de laatste, TJEPKE FORTEMAN genaamd, in eenen togt naar 't *H. Land*, overleed.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS.

FORTGENS, (MICHIEL) gebooren den 13 Januarij, in het Jaar 1663, en overleeden den 28 Augustus, in het Jaar 1695. Hij was, in de Gemeente der *Mennoniten* te *Amsteldam*, een zeer geliefd Leeraar, en is genoeg bekend, door zijne gedrukte Leerredenen, in drie deelen in 4to.

SCHYN, *Historie der Mennoniten*, II. Deel, bl. 658.

FORTRAPA, of FORTRAPPA, thans *Voorburg*. Het blijkt, uit een giftbrief van KAREL DEN EENVOUDIGEN, Koning van *Frankrijk*, van het Jaar 913, dat het recht der Kerke van *Egmond* zig niet alleen uitgestrekt heeft van *Kinheim* tot aan den *Rhijn*, maar ook nog een weinig verder, en zulks onder den naam van het Graafschap *Westfling*: gelijk nader blijkt uit den giftbrief van Keizer HENDRIK DEN IV, gegeeven in 't Jaar 1064; als mede dat de grenzen van dit Graafschap zig hebben uitgestrekt, van den *Rhijn* af tot aan *Fortrapa*, en wijders tot aan de Landstreek *Suthardersga*, daar naast tegen over geleegen, 't welk ik vermoede *Suthermeer* te zijn, om reden, dat KAREL het met den zelfden naam noemt, welken Keizer ARNULPHUS, in zijnen giftbrief van het Jaar 889, geeft aan de geheele Landstreek, die van den *Rhijn* tot aan de *Maas* loopt: naardien deeze plaats bijna even verre boven den *Rhijn* legt als *Voorburg*, eene zeer beroemde plaats, voor dat het

het Slot, beneden aan dien ſtroom, door de *Noormannen* vernield was. In het volgende Art. zullen wij zien, dat FORUM ADRIANI geene andere plaats is, dan *Voorburg*; des *Fortrappe* het zelfde is, ſchoon met een verkeerde benaaming.

ALTING, *Not. Germ.* part. II, fol. 59.

FORUM ADRIANI, het Markt vlek of Gerechtshof van Keizer ADRIANUS, een der oudſte Dorpen van *Holland*. Van dit *Forum* word, in de Reiskaart van gemelden Keizer, melding gemaakt, als leggende aan den *Zeekant*, tusſchen den *Rhijn* en *Waal*, twee uuren van Leiden. Zie VOORBURG.

ALTING, *Not. Germ.* fol. 66.

FOSSA CORBULONIS, de Graft of Grift van DOMITIUS CORBULO, een dapper en ervaaren *Romeinsch* Krijgsoverſte. Hij kwam, zo als op het Art. van CORBULO gezegd is, in plaatze van SANQUINIUS, als Stadhouder aan den *Neder-Rhijn*. Om het volk, 't welk onder zijn bevel ſtond, niet ledig te laaten, of door ledigheid kwaade ſtappen te doen begaan, deed hij het zelve, in het Jaar 47, een Graft graven, tusſchen den *Rhijn* en *Maas*, om den loop der eerstgemelde Rivier te verleggen; zij had de lengte van 43000 treden of 170 ſtadien, volgens het zeggen van NICEUS, waar in TACITUS, ten aanzien van de grootte, weinig van hem verſchilt. Dat 'er een vaart is gegraaven, lijdt geen geſchil; doch aangaande de plaats is men 't op verre na niet eens. Eenigen willen, dat de *Fossa Corbulonis* het vaarwater was, welk van den *Ouden Rhijn* af, door *IJsſelſtein*, voor bij der *Goude*, en zo voorts naar de *Maas* liep; anderen dat men 'er de *Lek* voor te houden hebbe, die den *Rhijn* zodanig afgetapt en afgelekt zou hebben, dat de *Oude Rhijnſtroom*, onder anderen daar door, verſlijmt en verſtopt zoude zijn, aan het *Mallegat*, bij *Katwijk* aan Zee, buiten *Leiden*. Ook zijn 'er, die 'er de *Rotte* door verſtaan. Uit de woorden van TACITUS, welke aldus luiden:

In-

Inter MOSAM en RHENUM, *tria & viginti millium spatia, fossam produxit, quæ Incerta Oceani vitarentur*; dat is: Hij heeft tusschen *Maas* en *Rhijn* een graft getrokken, drieëntwintig mijlen lang, om daar door de onzekerheid des Oceaans te beletten. Welke lengte van zo veele mijlen, zeven uuren en een twaalfde deel uitmaakende, volgens VAN LEEUWEN, met den afstand van *Leiden* tot *Maaslandsluis* overeenkomt. Hij voegt 'er bij, dat nog tegenwoordig, omtrent *Maaslandsluis*, de boezem is, daar de uitwatering plagt te wezen, kan gezien worden, en bekend is bij den naam van de *Groote Vliet*. Dat deeze graft de *Lek* niet kan zijn, gelijk A. JUNIUS, ABR. ORTELIUS, en J. PONTANUS meenden, schijnt, behalven meer andere redenen, daar uit genoeg te blijken, dat die Rivier te verre van de Zee legt; en daarenboven de gezegde lengte van TACITUS en DIO, met die van de *Lek* niet overeenkomt. PH. CLUVERIUS is ook van dezelfde meening. Andere gedachten, en verdere redenceringen daar over, vindt men bij VAN LEEUWEN, *Bat*, *Ill.* fol. 114, en bij BLEISWYK, *Beschrijv. van Delft*.

FOSSA DRUSIANA, of de vaart van DRUSUS; zie YSSEL. De *Rhijn*, eerst takken hebbende geschooten, en die van het begin van het Land der *Bataven*, tot dat ze in Zee stort, door de *Waal* alleen, en door de Kil, die den naam van *Rhijn* behoud, verdeeld was, heeft, door het bestier van DRUSUS, omtrent twaalf Jaaren vóór CHRISTUS, met drie gaten beginnen in Zee te loopen. Want men heeft een grift uit den *Rhijn* gegraaven, drie gemeene *Duitsche* mijlen en een vierde beneden de eerste scheiding, recht tegen over de *Castra Herculis*, daar de landen iets laager zijn, tot aan de *Zaal*, om den *Ysel*, een Rivier afkomende uit het Land der *Brockteren*, ter lengte van drie gemeene *Duitsche* mijlen min een vierden. En dewijl de Kil van den *Zaalstroom* te naauw was, om de afgeleide wateren van den *Rhijn* te verzwelgen, heeft men die zelve, met ongemeenen arbeid, veel breeder en dieper moeten uitgraaven; en, op dat de *Brockter-sche Vegt* daar mede ook zou konnen afstroomen, heeft men deeze Kil ook derwaarts moeten leiden, tot dat zij zig, over

de

de zeer laage vlakte, wijd en zijd heeft kunnen uitzetten. TACITUS heeft deeze Grift, naar den aanlegger, de *Drusiaansche Griften* genaamd; onderscheidende, misschien, het bovenste en benedenste gedeelte, door den vasten grond gegraaven, van het middelste, en verre het grootste gedeelte, gemeen aan de Kil en de *Zaal*. Zelfs heeft TACITUS niet geschroomt, haar den naam van *Griften* te geeven. Langs deeze *Grift* nu hebben, in 't vervolg, niet alleen DRUSUS, maar alle de *Romeinsche* Heeren en Oversten, die na hem gevolgd zijn, hunne Legers langs den *Rhijn* op de Meiren en in de Noordzee gebragt, als zij de *Friezen*, *Cauchen* en verdere afgeleegene volken wilden beoorlogen. Het schijnt dat zij deeze *Grift*, daar te vooren geen Rivier was, den naam van *Nawaal*, als of men zeide *Tweede* of *Achterwaal*, gegeeven hebben; welke benaaming TACITUS ook gebruikt, gewag maakende van de Rivier *Nabalia*. Het voorste en middelste gedeelte hebben den ouden naam van de *Zaal* tot zo verre behouden, dat men aan beide de andere deelen, zo wel het bovenste als het benedenste, de zelve benaaming heeft gegeeven; en dat de geheele stroom, van den *Rhijn* tot aan de *Vegt* en het Meir toe, de *Zaal* genaamd is, en nu nog de *Ysel*, dat is, het *Zaalwater*, geheeten word. Dewijl onze CLUVERIUS dit alles zeer krachtig en volkomen heeft verhandeld, wijze ik den Leezer tot hem; vooraf, echter, hem waarschuwende, dat hij de aantekening van PTOLOMEUS, aangaande den *Vechtstroom* (*Vidrus*) en deszelfs mond naar de Noordzee, niet ligtvaardig in den wind slaa, en zig niet laate om den tuin leiden, door de uitbreiding van CLUVERIUS hier over, als zijnde dezelve ongetrouw en vol misslagen, gelijk ter zijner plaatze zal worden aangeweezen.

ALTING, *Not. Germ.* TACITUS, *Annal.* Lib. II.

FOSSA OTTONIANA, *de Grift of Graft van* OTTO, Roomsch Keizer, welke hij heeft doen graaven omtrent het Jaar 980. Bij de *Duitschers* word zij *Hoffond* genaamd. Zie HOFSOND.

FOSSA OTTONIANA. JULIUS CÆRZAR meldt, dat de *Schelde* zijnen uitloop gehad heeft in de *Maas*; en PTOLOMEUS zegt, dat dezelve, onder den naam van de *Maas*, uitgeloopen heeft in de Noordzee, ter plaatze daar nog de oude haven is, bij *Sluis in Vlaanderen*. Ook verzekeren ons de oude wetten der *Friezen*, dat omtrent de zelfde plaats het gat van de *Schelde* is geweest, ten tijde van Keizer KAREL DEN GROOTEN. Doch dat de zaaken zig thans geheel anders vertoonen, zou, volgens het getuigenis der Jaarboeken van *Vlaanderen*, ontstaan zijn, door toedoen van Keizer OTTO DEN GROOTEN, die, in het Jaar 949, heeft een zeer groote *Grift* laaten graaven, van de *Schelde* tot aan de Noordzee, tusschen het Land van *Cadzant* en *Walcheren*: waar door de oude Kil, na dat het water zig over de laage Landen verder verspreid had, allengskens vol slijk en modder geworden, en in Land verandert is; welk Land, als liggende binnen de *Schelde*, die vervolgens door de *Grift* zijne uitwatering had, de *Vlamingen* zig als eigen hebben aangematigd, al hoe wel de grond, Oostwaarts aan, altijd den *Taxanders* heeft toebehoord, of van het uiterste *Friesche Zeeland*, het welke in de Landtaale *Wasda* genaamd wierd, een eigendom geweest is. De *Zeeuwen* noemen deeze *Grift*, die al lang een groot Zeegat geworden is, de *Wester Schelde*, nu gemeenlijk de *Hond* genaamd, naar het geluid der baaren van de Zee, die aldaar, even als een knorrende hond, bruisschen. Dus zou men konnen gelooven, dat het woord OTTONIANA, bij de *Zeeuwen* in HOTTONIANA verbasterd, en vervolgens verkort zijnde, *Hond* geworden is.

ALTING, Part. II, fol. 59.

FOSSUM VETUS; *de Oude Grift*. Dit is een vaart of *Grift* geweest, welke de *Hunsingers* tegen de *Fivelingers* beweerden, hunne grensscheiding te zijn; 't welk deeze ontkenden; waar uit een zeer groote tweedragt gereezen is. Doch de eersten, in het Jaar 1232, in een veldslag, overwinnaars geworden zijnde, hebben die graft, om dat zij met modder was gevuld, uitgegraaven, en tot aan de Zee toe voortge-

trok-

trokken, op dat zij voor altoos tot eene grensscheiding zoude dienen: aldus ten minste verhaalt het EMO. Tegenwoordig is zij nergens meer te vinden.

Idem Ibid.

FOSTA, een afgod der *Oude Friezen*, die zijnen Tempel had op *Ameland*, aan welken zij hunne kinderen, even als aan den MOLOG, opofferden. Zie AMELAND.

FOSWERT, wel eer een voornaam Klooster, in de *Friesche* Grietenij *Ferwerderadeel*, onder het Kwartier *Oostergoo*. Het zou dien naam ontleend hebben van den Afgod of de Afgodinne FOSTA. Naderhand werd het een Klooster der *Benedictijnen*. Hoe het, door die van KLAARKAMP, in brand gestooken werd, zal op het Art. KLAARKAMP gezegd worden.

WINSEMIUS, *Beschrijving van Friesland*, fol. 83.

FOUDGUM, een der achttien Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Westdongeradeel*, onder het Kwartier van *Oostergoo*. Dit Dorp heeft, in de *Nederlandsche* Oorlogen tegen *Spanje*, zeer veel geleden; en ook, door den watervloed van het Jaar 1570, zeer groote schade bekoomen. Niet minder leed het in den vloed van het Jaar 1717, waar door een groot aantal van menschen en beesten omkwam.

Ibid.

FOUR, (PIERRE DU) was een van die geenen, van welke de moordzieke *Spanjaarden* zig bedienden, om, even als WILLEM DE I, door een gehuurden moordenaar, was omgebragt, door deezen Prins MAURITS te doen vermoorden. Deeze DU FOUR was soldaat, en werd, in het Jaar 1694, te *Bergen op den Zoom*, na gedaane Confessie, dat hij door

LA MOTTE, ASSONVILLE, en zelfs door den Aartshertog was aangezet om Prins MAURITS te vermoorden, ter dood gebragt.

Zie BOR, XXXI. Boek, bl. 81.

FRAAM, een Slot, wel eer geleegen bij het Dorp *Hunzingo*, in de *Groninger Ommelanden*, doch, met meer anderen, in het Jaar 1738, afgebroken.

FRANC of FRANK VAN BORSSELEN; zie BORSSELEN.

FRANCART, (JACOB) een beroemd konstenaar, werd gebooren te *Brussel*, doch onzeker wanneer: dit weet men, dat hij leefde tusschen de Jaaren 1621 en 1650; zijnde het geboorte en het sterfjaar van den Aartshertog ALBERTUS, zoon van Keizer FERDINAND DEN II, die zijn Mecenas was, en hem, om zijne bijzondere bekwaamheden, veel gunst bewees. Hij was Bouw- en Vesting-Bouwmeester van *Brussel*, en stichter van de Kerk der Jesuiten aldaar. Teffens was hij zeer bedreeven in de Schilder- en Meetkunst, doorzigt- en digtkunde. Groote achting werd hem toegedraagen door de Infante ISABELLA, voor welke hij zeer uitmuntende stukken geschilderd heeft. Naderhand ontdeed hij zig van alles, en gaf zig over aan het schilderen van Bloemen, die hij tot een spiegel van het vergankelijk leven nam, en het zelve daar mede eindigde.

Zie HOUBRAKEN, I. Deel, p. 162.

FRANCHEIM, (MARCELLUS) of FRANCHEMIUS, gebooren te *Zutphen*, een zeer beroemd man in de XVII eeuw. Hij oeffende zig in de taalen en rechten; doorreisde *Frankrijk*, *Spanje*, *Italie* en *Duitschland*; bezogt vlijtig alle geleerde mannen; werd Secretaris van den Kardinaal CLESEL, in het Jaar 1619, en overleed te *Duinkerken*, in het Jaar 1643. Zijne werken vindt men opgeteld bij VALERIUS en MIRÆUS.

FRANCI POPULI en FRANCIA REGIO; de *Franken*, een volk, 't

't welk, na het sluiten van een verbond met de *Overrhijnsche* volken, ter verdediging der vrijheid, zig vereenigd had. Zij waren voor eerst die geenen, die zig, een weinig boven het begin van het *Batavische* Eiland, langs den Oostelijken arm van den *Rhijn* en de Noordzee, uitstrekten, omtrent de oevers van de Rivier de *Sala* en het *Flie*, en het strand van de Noordzee tot aan de *Elve* toe, en dus geene andere, dan de *Amssebuuren*, de *Cauchen*, de *Friezen* en de *Chamaven*. Vervolgens toont de Heer ALTING, dat deeze volken, in de Reiskaart van PEUTINGER, aan het Oostelijk gat van den *Rhijn* en de Noordzee, aangeweezen worden, door letteren, die onder elkander verward en vermengd staan, en dat eenigen, tusschen de *Eems* en het Oostelijk gat van den *Rhijn*, geene anderen kunnen zijn, dan de *Friezen*, die daar *Fresii* genaamd worden; dat voorts deeze *Franken*, door de gewoonte, den toenaam van *Saliërs* gekreegen hebben, naar de Rivier de *Zaal* of *Zala*, als de plaats daar zij zig vergaderden; zijnde dit bijvoegzel alleen een teken, waar door de *Franken*, die aldaar woonden, in de verblijfplaats hunner ouderen, onderscheiden worden van anderen, als weg gezondene volkplanters, zig in hooger Landen, naar het *Hartswald* en aan den *Nekkerstroom*, digt bij de *Katten*, dat is *Hessen*, hebben neergeslagen, en die daarom *Chattuarien*, als of men zeide, buuren der *Katten*, genaamd zijn. Zo dat deeze gantsch geene gemeenschap hadden met het volk van den zelfden naam, 't welk aan de *Wezer* woonde en in dit verbond niet begreepen was; maar dat de *Romeinen*, van de woorden *Buuren* of *Buren*, *Varii* en *Barii* gemaakt hebben: gelijk reeds getoond is, bij de *Amsibarii* en *Answarii*; dat AMMIANUS MARCELLINUS deeze *Attuarien Franken* noemt, die langs den oever van den *Rhijn*, tegen over *Vetera* (*Santen*) woonden, alwaar wij boven getoond hebben, dat Keizer JULIAAN overgetrokken is; dat deeze zeer aanzienlijke en magtige volken ongelijk geschied, als men bij MARCELLINUS, in plaats van *Attuarien*, wil leezen *Amsivarii*, als of de eerste grondleggers van dit verbond der *Franken* hunnen toenaam hadden willen ontleenen van de *Emsbauren* (*Amsibarii*), zijnde een ellendig volkje, 't welk uit eenige geringe overblijfzelen we-

 der

der herbooren is; dat het uit de Reiskaart van PEUTINGER blijkt, dat de Bondgenooten, in korten tijd, hunne grenzen langs den *Rhijn* tot in *Hesfenland*, het *Hartzwald*, en tot aan de *Nekker* hebben uitgebreid, om reden dat, in dezelfde Kaart, daaromstreeks, met zeer groote letteren geleezen word, FRANCIA; en boven aan, BRUCTURI of BRUCTEREN: zo dat de geheele Landstreek, welke weleer de *Sicambers* en *Ubiers*, als zij over den *Rhijn* woonden, bezeeten hadden, en daar naderhand de *Tenkters*, *Uzipeeten* en andere volken gewoond hebben, in dit verbond der *Franken* getreeden is. Maar of zulks door oorlog, of door verdrag geschied zij, vindt men nergens uitdrukkelijk vermeld; hoe wel het nog waarschijnlijkst voorkomt, dat het door den oorlog geschied is; als ook, om dat men vindt aangetekend, dat de *Broekters* hunne verblijfplaatzen overgebragt hebben naar die Landstreeke, daar zij de oude bewooners hadden uitgedreeven; te meer, dewijl naderhand, onder de Kerklijke hulpbenden, of de keurbenden der Landschappen, nergens meer gewag gemaakt word van de *Tenkters* en *Uzipeeten*, maar zeer dikwils van de *Saliers* en *Franken*; gelijk zulks uit de Keizerlijke aantekeningen blijkt. Hierom is het zeer waarschijnlijk, dat die volken, door de *Franken*, zijn uitgerooid, of uit hunne woonplaatzen verdreeven; en dat de *Sicambers*, om geene andere reden, door den Dichter CLAUDIANUS, onder de *Franken* gesteld worden, dan uit kragt van den Dichterlijken stijl, om dat de *Franken* toen woonden in het Land der *Sicambren*: hoe wel het ook gebruiklijk schijnt geweest te zijn, dat de *Broekteren*, die, zonder twijffel, een gedeelte der *Franken* uitmaakten, den naam droegen van *Sicambers*, om dat zij in hun Land waren komen woonen. Geheel onwaar is het evenwel, dat de regte en eigenlijke *Sicambers* in het verbond der *Overrhijnsche Franken* geweest zijn: dewijl het overvloedig blijkt, dat dezelve, onder de Regeeringe van AUGUSTUS, door zijnen stiefzoon TIBERIUS, in het wingewest der *Romeinen*, aan deeze zijde van den *Rhijn*, zijn overgebragt. Doch dat de *Thubanters* mede Bondgenooten zijn geweest, hoewel zij, in de Kaart, misschien om hunne geringheid, niet vermeld zijn, is ligtelijk te gelooven;

eens-

eensdeels om de plaatzen, daar zij toen woonden; anderdeels en wel voornamelijk, om de vereeniging van dit volk met de nieuwe *Saliers*. Dit nu is de waare oorsprong der *Franken* en van het *Overrhijnsch Frankenland*. Veelen, die hier omtrent van andere gedagten zijn, vertellen niets dan sprookjes. Vraagt men naar den tijd, wanneer dit verbond gemaakt is, hier van is niets met zekerheid te zeggen. Het is wel niet onwaarschijnlijk, dat de strenge overwinning van MAXIMINUS, die een groot wreedaart was, op de *Germaanen*, en van den anderen kant, die der *Scijthen* op de *Romeinen*, die met het omkomen van DECIUS behaald is, eensdeels tot dit verbond, anderdeels tot den opstand van meer *Barbaaren*, gelegenheid gegeeven heeft, doch dat het zelve is uitgeborsten, onder de ongelukkige Regeering van GALLUS: want het is zeker, dat het zelve tot stand gebragt is, als AULUS POSTUMUS Landvoogd over *Galliën*, en Veldheer van het *Romeinsche* Land was, derwaarts gezonden door VALERIANUS, weinig meer dan vijf Jaaren, na de nederlaag van DECIUS. Want TREBELLIUS POLLIO schrijft, dat POSTUMUS niet lang daar na, door GALLIËNNUS met den oorlog aangetast zijnde, met zijne *Frankische* hulpbenden (*Franken*) over den *Rhijn* getrokken is. AURELIANUS, toen hij nog Overste van de zes keurbenden in *Galliën* was, heeft duizend *Franken*, die nu niet alleen door *Galliën* omzworven, maar ook zelfs door *Spanje* en *Africa*, bij *Mentz* verslagen. Na dat deeze, na vijf Jaaren geheerscht te hebben, gedood was, hebben zij, onder de Regeeringe van TACITUS, weder onderstaan, over de *Romeinsche* grenzen door te breeken, verscheiden aanzienlijke sterke, magtige en bloeijende Steden over den *Rhijn* bemagtigd, en zig bijna meester gemaakt van gantsch *Galliën*; ook zijn zij, onder de korte Regeering van FLORIANUS, niet onder de *Romeinsche* gehoorzaamheid gebleeven. Maar Keizer PROBUS heeft hen in ontoeganklijke moerassen neergeveld, en tot over den *Nekker* en *Elbe* verjaagd. Na deeze nederlaag, zijn zij onderdanig geweest, volgens het verhaal van VOPISCUS, laatende zij zich hier en daar als hulpbende vinden; dan hier door stout geworden, namen zij woonplaatzen, aan deezen kant van den *Rhijn*. Zomtijds werden zij weder van daar gedreeven, doch

 zijn

zijn telkens te rug gekeerd, zo als bij hunne eerste Koningen, CLOVIS, enz. gezegd is.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* part. I. fol. 65. AMMIANUS, Lib. XX. C. 10. SUETONIUS, TACITUS, JULIUS CÆZAR, enz.

FRANCISCO BALDEZ; zie BALDES.

FRANCISCO DE MENDOZA; zie MENDOZA. (FRANCISCO DE)

FRANCISCUS GOMARUS; zie GOMARUS.

FRANCISCUS JUNIUS; zie JUNIUS.

FRANCISCUS SONNIUS; zie SONNIUS.

FRANCIUS, (PETRUS) werd gebooren te *Amsteldam*, den 19 Augustus van het Jaar 1645, en stierf 59 Jaaren daar na, op den 19 Augustus, en dus op zijne Geboortedag, van het Jaar 1704. Den grond zijner geleerdheid leide hij onder ADRIANUS JUNIUS, Rector der Illustre Schoole te *Amsteldam*: een man, allerbekwaamst om jongelingen te vormen. JUNIUS prees hem het leezen der schriften van OVIDIUS ongemeen aan, vermaanende hem, dien digter tot zijn voorbeeld te neemen. Van *Amsteldam* begaf hij zig naar *Leiden*, en volvoerde aldaar zijne taak verder onder GRONOVIUS, den vader, die hem wel haast van andere Leerlingen onderscheidde, en als een vriend achtte, zo als de jonge GRONOVIUS daar na insgelijks deed. FRANCIUS, zijne studien te *Leiden* volbragt hebbende, begaf zig naar *Engeland*, van daar naar *Frankrijk*, en liet zig te *Angers* promoveeren tot Doctor in de beide rechten. Terwijl hij zig te *Parijs* onthield, maakte hij kennis met verscheidene Geleerden van die Stad, onder anderen met RAPIN. Uit *Frankrijk* begaf hij zig naar *Italie*, en werd aldaar van den Hertog COSMUS DEN III met agting ontvangen. Na zijne wederkomst te *Amsteldam*, beriepen hem Burgemeesteren, in het

Jaar

Jaar 1674, tot Hoogleeraar in de Welsprekenheid en Historien, en in het Jaar 1686, in de *Griekſche* taal. De Curatoren van de Hooge Schoole te *Leiden*, zogten hem derwaarts te lokken, door aanbod van het Hoogleeraarſchap; dan Burgemeesteren zijne verdienſten kennende, verbonden hem, door vermeerdering van Jaargeld. Uitmuntende was FRANCIUS in de welſprekenheid, waar in JUNIUS hem de eerste en beste onderwijzing gegeven had. Toen hij reeds Hoogleeraar was, leerde hij nog van een vermaarden Toneelspeeler, ADAM KARELSEN, van wien hij zelfs getuigt, veel nut getrokken te hebben. De werken van FRANCIUS bestaan in *Poëzij* en *Redenvoeringen*, allen bij één gedrukt, bij WETSTEIN, in het Jaar 1706.

FRANÇOIS DE VALOIS; zie ALENÇON.

FRANÇOIS VEER; zie VEER.

FRANÇOIS VERDUGO; zie VERDUGO, en meer andere, alle op hunne toenaamen.

FRANÇOIS DE I, Koning van *Frankrijk*, gezegt de GROOTE, en herſteller der Geleerdheid, volgde, in den Jaare 1515, LODEWYK DEN XII. op, die zonder manlijke nazaaten, den 1 Januarij van dat Jaar, geſtorven was, als Prins van den bloede en ſchoozoon van dien Vorst. Hij was de eenige zoon van KAREL VAN ORLEANS, Graave van *Angoulême*, en van LOUIZE VAN SAVOIJE, en kleinzoon van JOHANNES, Graave van *Angoulême*, bijgenaamd DE GOEDE: welke JOHANNES de naastvolgende broeder was van KAREL, Hertog van *Orleans*, den vader van LODEWYK DEN XII. FRANCOIS DE I, werd gebooren te *Cognak*, den 12 September, in het Jaar 1494. Eerst voerde hij den tijtel van Graaf van *Angoulême*, na den dood van KAREL zijnen vader, en vervolgens dien van Hertog van *Valois*. Want Koning LODEWYK DE XII, zijn neef en ſchoonvader, vermeerderde zijn erfdeel met het Hertogdom van *Valois*: hierom heeft men de Prinſen, die uit hem zijn voortgekoomen, bijgenaamd VAN VALOIS, of

schoon hij in de daad van den tak van *Orleans* was. Dewijl hij vermoedelijk erfgenaam van de Kroon was, vond LODEWYK DE XII, niet dan dochters hebbende, geraden, hem te doen trouwen met CLAUDIA VAN FRANKRIJK, zijne oudste dochter, hoewel zij alreeds verloofd was aan KAREL van *Oostenrijk*, en de plegtigheid van dit huwelijk wierd gevierd te *S. Germain en Laije*, den 14 Maij des Jaars 1514. FRANCOIS DE I wierd te *Rheims* gezalfd, door den Aartsbisschop ROBERT VAN LENONCOUR den 25 Januarij des Jaars 1515, en hij nam vervolgens den tijtel aan van Hertog van *Milaan*, om dat dit Hertogdom hem toebehoorde, ter oorzake van VALENTINA van *Milaan*, zijne overgrootmoeder, Gemalinne van LODEWYK, Hertog van *Orleans*, die te *Parijs* gedood wierd in den Jaare 1407. Hij stelde zig aan het hoofd van een magtig Leger, om zig meester te maken van dit Hertogdom, bij zijne komste tot de Kroon; hoewel de Paus, de Keizer, de Koning van *Aragon*, en de *Zwitzers*, welke de overweldiger FRANÇOIS SFORZA in zijne belangen gebragt hadden, hem den ingang in het zelve betwistten. De Koning leverde aan de *Zwitzers* den slag van *Marignan*, welke twee dagen duurde, en sloeg hen op den avond van den 13, en op den morgen van den 14 September des Jaars 1515. Zo gantschelijk gewapend als hij was, bragt hij een gedeelte van den nacht over, om zijne benden te schikken, en zijn geschut te plaatzen, en het overige gedeelte rustte hij op de affuit van een kanon, daar hij, om de ontsteltenisse was neer te zetten, na zulk een langen strijd, zig vergenoegde met een dronk waters, met stof en bloed gemengd. De Koning wilde in deeze gelegenheid meester zijn; de Ridder BAYARD MILAAN opende ondertusschen zijne poorten na deeze overwinning, en gantsch *Lombardië* onderwierp zig aan de *Franschen*. De *Zwitzers* zogten hun Bondgenootschap. Paus LEO DE X, te *Bologne* gekomen zijnde, had aldaar een mondgesprek met den Koning, en overreedde hem aldaar eindelijk tot de vernietiging van de *Sanctio Pragmatica*, zo zeer begeerd door de Pauzen en het Hof van *Rome*. Men sloot aldaar den 14 December des Jaars 1515 het *Concordaat*, wegens de benoeming tot de be-

beneficien, en het zelve wierd naderhand ingelascht in de XI zitting van het Concilie van Lateraan den 19 December des Jaars 1512. Men floot den 16 Augustij van het zelve Jaar het verdrag van *Nojon*, dat niet lang duurde. Dit verdrag was geslooten met KAREL DEN V, die in het Keizerrijk volgde op zijnen grootvader MAXIMILIAAN DEN I, waar op de afgunst der twee jonge Prinsen wel haast uitborst. Door dit verdrag te *Nojon* moest KAREL *Navarre* overgeven aan HENDRIK D'ALBRET, zijnen wettigen Souverein. Hij brak zijne belofte, en de Koning, om hem die te doen houden, zond krijgsbenden derwaarts, die het zelve innamen, onder ANDREAS VAN FOIX, Heer van *l'Esparre*, in den Jaare 1521, en het zelve bijna ter zelver tijd weder verlooren. Van de andere zijde wierd de Keizer, zamengevoegd met de *Engelschen*, uit *Pikardië* verdreven, en de *Fransche* wapenen waren vrij gelukkig: want de Koning hernam *Mouzon*, dat ingenomen was door den Graaf van *Nassau*, verbrandde *Bapaume*, en onderwierp *Landreci*, *Bouchain*, *Hesdin*, *Fontarabie*, enz. Maar hij verloor *Milaan* den 19 November, en *Doornik* den 1 December des Jaars 1521. Het gedrag van LOUIZE VAN SAVOIJE, zijne moeder, was oorzaak van groote rampen. Het zelve was de reden van den opstand van KAREL VAN BOURBON, Konstapel van *Frankrijk*, die, zig aan de zijde van den Keizer gevoegd hebbende, het bevel hadde van zijne krijgsbenden. Het *Fransche* Leger wierd geslagen te *Bicquoque*, daar de *Zwitzertsche* Burggraaf VAN LAUTREK had het bevel van het Leger, en dit ongeluk wierd gevolgt van het verlies van *Cremona*, van *Genua*, van *Fontarabie*, enz. De Keizer, daar na in in Provence gekomen zijnde, wierd van voor *Marseille* te rug gedreeven in den Jaare 1524, en de Koning ter zelver tijd naar *Italie* trekkende hernam *Milaan*: vervolgens ging hij *Pavie* belegeren; maar ontijdig een gedeelte van zijne benden naar *Napels* gezonden hebbende, was hij te zwak om de *Keizerschen* tegen te staan, en wierd gevangen op den 24 Februarij des Jaars 1525, na dat twee paarden onder hem dood geschooten waren. Deeze rampspoed bragt het gansche Koninkrijk in eene groote ontsteltenisse. De gevangenis des Konings duurde noch-

tans

tans niet lang; hij geraakte in vrijheid door het verdrag, den 14 Januarij des Jaars 1526 te *Madrid* gemaakt, waar heen men hem gevoerd hadde, en wierd op zeer onredelijke voorwaarden te rug gezonden. Op zijne wederkomst deed hij krijgsbenden naar *Italie* trekken, om Paus CLEMENS DEN VII te verlossen, dien de *Keizerschen*, welke *Rome* ingenomen en geplunderd hadden, belegerd hielden. Hij verbond zig ten dien einde, den 17 Maij des Jaars 1526, met den Paus, de *Venetiaanen*, en de *Florentijnen*, en zond ODET VAN FOIX, Burggraaf van *Lautrek*, die zig meester maakte van een gedeelte van *Lombardie*, en die veel toebragt tot bevrijding van den Paus. Dit voordeel zou van de verovering van *Napels* zijn gevolgd geweest, zo de besmettelijke ziekten, die de *Spanjaarden* gunstig waren, het *Fransche* krijgsvolk met deszelfs Generaal niet weg gemaäid hadde in den Jaare 1528. Door het verdrag van *Kamerijk*, den 15 Augustij des Jaars 1529 gesloten, trouwde de Koning, die zedert eenigen tijd weduwnaar was, met ELEONORA VAN OOSTENRYK, zuster van den Keizer, en weduwe van EMANUEL, Koning van Portugal. In den Jaare 1533 geschiedde de bijeenkomst van den Paus en van den Koning te *Marseille*, daar het huwelijk vastgesteld wierd van HENDRIK, naderhand DEN II Koning van dien naam, met CATHARINA DE MEDICIS, nicht van den Paus. De Koning maakte zig vervolgens meester van *Savoije* in de Jaaren 1535 en 1526. Hij verdreef den Keizer met schande, die *Frankrijk* dacht te overstromen, zijnde in persoon in *Provence* getrokken, en in *Pikardie* door zijne Generaals. FRANÇOIS deed den Prins van *Oranje* het beleg van *Peronne* opbreken, en de *Keizerschen* dat van *Turin*. Hij verbond zig met SOLYMAN DEN II, *Sultan* der *Turken*, nam *Hesdin* en *S. Paul* in den Jaare 1537 in, en deed den doortogt van *Suza* vermeesteren; maar hij verloor *Guise* en *Montreuil*. Men maakte in den Jaare 1538 een stilstand voor tien Jaaren te *Nice* in Provence, daar Paus PAULUS DE III de beide Vorsten een mondgesprek had doen houden den 18 van Junij. Het is waar, dat dezelve van geen langen duur was. Want de Keizer door *Frankrijk* trekkende, om de weerspannige *Gentenaars* te gaan dwingen,

had

had aan den Koning het Leen van het Hertogdom *Milaan* beloofd voor hem of zijne kinderen; maar naderhand geweigerd hebbende zijn woord te houden, en eenige erkentenisse te betuigen voor de eerbewijzingen, die men hem in *Frankrijk* gedaan hadde, was oorzaak van de vredebreuk. De Koning viel in de Landen des Keizers in *Italie*, in *Luxemburg*, en in het *Rousillon* in den Jaare 1542. Hij ontzette *Landreci*, dat de Keizer belegerd hadde, in den Jaare 1543. Men nam *Nice* in den 20 Augustij van het zelve Jaar; en FRANÇOIS VAN BOURBON, Graaf van *Anguien*, won den slag van *Cerizoles* den 15 April des Jaars 1544, welke gevolgd wierd van de overgave van het Markgraafschap van *Montferrat*, uitgezondert *Casal*. De Stad *Mezieres* hield ook zes weken lang het Leger van den Keizer op, die het zelve in persoon gebood. Men maakte vervolgens te *Crespi* in *Laonnois* de vrede met den Keizer op den 18 September daaraanvolgende; en met den Koning van *Engeland* den 7 Junij des Jaars 1546. De Koning genoot niet lang deeze rust, zijnde gestorven aan eene langduurige en moeielijke ziekte in het Kasteel van *Rambouillet* den laatsten Maart des Jaars 1547, hebbende geregeerd 32 Jaaren en 3 maanden, en geleefd 52 Jaaren, 6 maanden, en 19 dagen. Zijne uitvaart wierd met eene ongemeene pracht gehouden; men zag op dezelve elf Kardinaalen. Hij wierd bij zijne uitvaart uitgeroepen: *een goedertieren Prins in vrede, overwinnende in den oorlog, vader en hersteller der goede letteren en der vrije kunsten.* Hij had te *Parijs* een Collegie aangesteld van vermaarde Hoogleeraaren in allerlei wetenschappen; en gaf blijken van zijne achting aan verscheide groote mannen, die hij van alle kanten uitlokte door zijne milddadigheden. Hij stelde dit Collegie aan op den Raad van BUDEUS, om daar in de talen, de Philosophie, de Geneeskunst, en de Wiskundige Weetenschappen te onderwijzen. Hij had altoos geleerde mannen omtrent zig, die hem onderhielden geduurende de maaltijd. Hij had gaarne, dat men hem sprak van de natuurlijke Historie, waar in hij zig zulk eene groote kennisse verkreegen hadde, door alleenlijk daar over te hebben hooren redeneeren, dat, hoewel hij niet in de letteren opgetrokken was, hij niet naliet te weten, en zelfs wel te passe bij te brengen

gen, alles wat de oude en later Schrijvers gefchreeven hadden van de dieren, van de planten, van de metalen, en van de kostelijke gesteenten. Hij had zig daar toe bediend van JACOBUS CHOLIN, en naderhand, van PETRUS DU CHASTEL, dien hij Bisfchop maakte van *Macon*, Groot-Aalmoezenier van *Frankrijk*, en opziender van de Bibliotheek, die hij met groote kosten te *Fontainebleau* had opgerecht, hebbende ten dien einde gezonden in *Italie*, in *Griekenland*, en in *Asie*, om aldaar handfchriften optezoeken, of om die af te fchrijven, welke men niet kon bekomen. Vóór zijnen dood had hij besslooten het getal der Koninklijke Hoogleeraaren te vermeerderen, en een Collegie te stichten om in het zelve zes honderd jongelingen in de wetenfchappen en in de Godvruchtigheid te doen onderwijzen. Deeze Koning deed ook een gedeelte der Koninklijke huizen bouwen, die in *Frankrijk* gevonden worden, en verfierde dezelve alle met tafereelen, standbeelden, tapisterijen, en kostelijke huisfieraden. Men merkt ook aan als eene wonderlijke zaak, dat hij, altoos prachtig geleefd hebbende, en geduurende zijn leven belemmerd zijnde geweest met zwaare oorlogen, zo veele prachtige Paleizen heeft kunnen bouwen, zo veele kostelijke zaken koopen, en dat hij, alle zijne fchulden betaald zijnde, wanneer hij stierf, vier honderd duizend kronen in zijne fchatkist heeft nagelaaten, en een vierde gedeelte van zijn Jaarlijksch inkomen, dat hij nog niet aangevoerd hadde. Deeze Prins had ook groote tegenspoeden; en deeze vervoerden hem dikwils verder, dan de voorzichtigheid en de onzekerheid der gevallen moesten toelaaten. Dit deed hem groote misflagen begaan. Hij liet zig ook dikwils bestieren door zijne Staatsbedienaars, en door de vrouwen, die hem in zotte verkwistingen het geld deeden verspillen, dat hij tot groote ondernemingen gefchikt hadde. Buiten dat had hij nooit zijns gelijken in milddadigheid, in edelmoedigheid, en in goedertierenheid. Hij had eene groote liefde voor zijn volk, en stervende beval hij zijnen zoon uitdrukkelijk de lasten te verminderen, die hij genoodzaakt was geweest op het volk te leggen, om de onkosten van den oorlog goed te maken. Deeze Koning had tot zijn zinnebeeld genomen een Salamander in het vuur, met deeze

ze woorden: *Nutrisco & extinguo.* Na zijnen dood wierd zijn hart geplaatst onder een marmeren pilaar in de Kerk der Nonnen van Hautebruieres, en zijn lichaam met groote praal gebragt naar *S. Denijs:* want men telde daar bij elf Kardinaalen, en meer dan veertig andere Prelaten. Hij was tweemaal getrouwt, zo als reeds gezegd is; eerst met CLAUDIA van *Frankrijk* in den Jaare 1514, en daar na met ELEONORA van *Oostenrijk* in den Jaare 1536. Bij de eerste hadde hij FRANCOIS, DAUPHIN, gestorven door vergift: HENDRIK DEN II, die hem opvolgde: KAREL, jong gestorven in den Jaare 1545, zo wel als LOUIZE en CHARLOTTA: MAGDALENA, Gemalinne van JACOBUS DEN V, Koning van *Schotland*, zes maanden na haar huwelijk gestorven in den Jaare 1537: en MARGRETA, getrouwt met EMANUEL PHILIBERT, Hertog van *Savoije.* Hij had geene kinderen bij zijne tweede Gemalinne. Men zegt, dat deeze nooit zijns gelijken hadde in milddadigheid, zachtmoedigheid en pracht. De vrouwen bedurven hem zomtijds. Hij was nochtans wijs in het laatste van zijn leven, en vooral na zijne ontmoeting met de schoone FERRONIERE. *Memoires de Francois de Beaucaire, de Guillaume Paradin, de Martin & Guillaume du Bellai, & de Francois de Rabusin. Du Pleix & Mezeraij, Hist. de France. Guiciard. Paul. Jov. Thuanus.* enz.

Tot dus verre in het algemeen van deezen grooten Vorst, van zijne roemruchtige daden, enz. gesprooken hebbende, zal men hier nu nog eenige merkwaardige bijzonderheden bijvoegen, welke de schrandere BAYLE van zijne geschiedenisse en van zijn karakter in grooter getal opgeeft.

Deeze Koning is een der groote Vorsten geweest, welker goede hoedanigheden met verscheide gebreken vermengt zijn. De *Fransche* Historieschrijvers, als BEAUCAIRE, MEZERAY, VARILLAS, enz. erkennen deeze vermenging met de uiterste oprechtheid, en daar zijn 'er zelfs, die zig beklagen, dat de *Spaansche* Schrijvers, in plaats van zulks te erkennen, hun werk 'er van maken om aan deezen Vorst den lof te geven van een volmaakt Vorst. Dit gedrag zou van den eenen en van den anderen kant wel al te kunstig uitgevonden kunnen zijn; maar het zelve schijnt zulks minder te zijn van de zijde der

Fran-

Fransche Schrijvers dan van de zijde der *Spaansche*; want daar zijn 'er weinigen dan blinden, die niet klaarlijk in de Regeering van FRANÇOIS DEN I kunnen zien eene lange achtereenvolging van misslagen en van onvoorzichtigheden. Het verscheelde weinig, of deeze Prins beroofde zig van de erfvolging tot de Kroon na LODEWYK DEN XII. Hij ging daar toe den breeden weg op door de tedere minnekozerijen, waar mede hij de jonge Koninginne bekoorde, met welke de gemelde Koning LODEWYK minder dan twee maanden voor zijnen dood trouwde. Want zo hij door den goeden raad van zijne vrienden zig niet had laten wederhouden, het zou hebben kunnen gebeuren, dat hij zig bij de zelve Koninginne een bastaard zoon verwekt hadde, die, onder den naam van een zoon te zijn van LODEWYK, hem belet zou hebben ooit den troon van *Frankrijk* te beklimmen. Hoewel deeze geschiedenis op verscheide wijzen verhaalt word, men komt overeen, dat men hem het gevaar deed begrijpen, waar aan hij zig bloot stelde, en dat hij zijn voordeel deed met den goeden raad, dien men hem gaf; maar ten opzichte van de andere vrouwen nam hij weinig goede maatregelen in acht. Hij besloot tot de reize naar *Milaan*, onder andere redenen, om aldaar zijn vermaak te nemen met eene schoone vrouwe. Men wil zelfs, dat het vermaak, dat hij nam met eene meesteresse, LA FERONNIERE genoemd, hem het leven kostte. Deeze vrouw was zeer schoon, en de Huisvrouw van een Advokaat te *Parijs*. Zij wederstond een wijl het aanzoek des Konings, tot dat haar man, ziende, dat de Koning besloten hadde geweld te gebruiken, en het hem niet mogelijk zou zijn dien storm te ontgaan, haar toestond den Koning te genoegen. Om geen beletzel in deeze zaak te geven, veinsde hij acht of tien dagen op het Land te moeten zijn tot verrichting van eenige zaken. Hij hield zig ondertusschen heimelijk in *Parijs* op, de bordeelen bezoekende, om zig zelf te besmetten, op dat hij zulks vervolgens zijne vrouw mogt doen, en zij wederom den Koning. Zijn voornemen gelukte, zo als hij het overlegd hadde; en dus zag hij zig gewroken, over een hoon, dien de hovelingen gewoon zijn eene galanterij te noemen. De ongelukkige

vrouw stierf aan het ongemak, en de man wierd door spoedige hulpmiddelen geneezen. De Koning had daar van alle de moeielijke toevallen; en dewijl de Geneesmeesters hem behandelden naar zijne hoedanigheid, veel eer dan naar zijne kwaal, zo wierd hij niet recht geneezen, en naderhand verergerde het overschot van zijne kwaal zodanig, dat men wil, dat hij daar door stierf. De voornaamste der materessen van deezen Koning bragt hem in het uiterste gevaar van zijn gantsche Koninkrijk te verliezen. Hij hadt geen argwaan van deezen snooden toeleg; en den kwaaden keer ziende, welken de zaken namen, ontsnapten hem eenige murmureringen tegen de Goddelijke Voorzienigheid. Hij bespeurde te laat, dat hij twee of drie persoonen tot zijne gunstelingen verkooren hadde, die zulks onwaardig waren, en welker kwaade raadgevingen hem bij uitnemendheid nadeelig geweest waren. Indien hij den Konstapel van *Mommorenci* twaalf Jaaren eerder van zig weggezonden hadde, hij zou zig zelf niet in zulke moeielijke omstandigheden en uitersten bevonden hebben. Daar scheen buiten dat, om so te spreeken, iets ongelukkigs in zijne geboortestar te zijn, waar door hij zelfs dan, wanneer hij, menschelijker wijze, gesprooken, zig zelf naar de regelen der voorzichtigheid bestierde, niet gelukkig was. Alle deeze zaaken, wel aangemerkt zijnde, maken zijne Regeering zeer verwonderenswaardig: want wie zou zig niet verwonderen te zien, dat deeze Prins, weinig begunstigd van het geluk, kwalijk gediend door zijne eigen moeder, overgeleverd aan onvoorzichtige gunstelingen, verraden door die geenen, die hij met zijne grootste vertrouwelijkheid vereerde, zo roemruchtiglijk heeft kunnen tegenstaan, als hij den Keizer KAREL DEN V gedaan heeft, dat is te zeggen eenen vijand, wiens staaten veel grooter waren dan *Frankrijk*; die meerder geld hadde en meerder krijgsbenden dan hij; die een groot krijgsman was, en een zeer schrander Staatkundige; die getrouwelijk en bekwaamelijk gediend wierd door zijne krijgshoofden en door zijne Staatsbedienaars; en die bijna altoos onderstennd wierd door *Engeland*, of door andere machtige Vorsten tegen hem alleen? Alles wel overwogen zijnde, is het tot meerder eere voor FRANCOIS DEN I, zijn Koninkrijk

in zulke omstandigheden bewaard te hebben, dan het tot eere is voor KAREL DEN V, het zelve niet te hebben kunnen overwinnen. Men zou van deeze twee Vorsten mogen zeggen, dat de een zonder den tegenstand van den anderen tot de algemeene opperheerschappij zou hebben kunnen geraaken; en dat, dewijl men zig meermaal verbond ten voordeele van KAREL DEN V, dan ten voordeele van FRANÇOIS DEN I, men den Koning van *Frankrijk* meerder vreesde dan den Koning van *Spanje*. Men mag daarenboven denken, dat zo de vrijheid van Europa niet volkoomen onderdrukt wierd door KAREL DEN V, men dieswegens bijna gantschelijk verpligt is aan de dapperheid van FRANÇOIS DEN I. Het kwaade geluk van deezen Vorst heeft genoegzaam nergens meer in uitgeblonken dan in het verbond, dat hij maakte met SOLYMAN. Hij kon daar uit geen wezentlijk voordeel trekken, en verschafte eene stoffe van geschreeuw aan zijne vijanden, welke hem zeer hatelijk maakte, en die hem meer kwaad toebragt dan de *Porte* hem goed deed. Men zou niet dan door de grondregelen van eene zeer verderffelijke zedekunde de logenen kunnen verschoonen, die over dit onderwerp in menigte door Europa gezaaid wierden. Men verspreidde zelfs het *Latijnsche* Formulier van den eed, dien men vooronderstelde dat deeze Prins gedaan hadt aan den Grooten Heer. Zie hier de vertaaling van het zelve: *Ik zweere en beloove bij den grooten en hoogen barmhertigen Godt, Schepper van Hemel en Aarde, en van alles, wat er is, en bij deeze H. Euangeliën, bij den H. Doop, bij den H. Johannes den Doper, en bij het Christen gelove, dat alles, dat ik weten zal, openbaar zal zijn aan den zeer hoogen Heer Sultan* SOLYMAN, *wiens Rijk God versterke. Ik zal de eenige vriend zijn van de zijnen, en de vijand van zijne vijanden. Ik zal de verlosser zijn van de gevangene Turken uit de boeien zijner vijanden: daar zal geen bedrog zijn van mijne zijde. Indien ik in deeze dingen nalatig ben, ik zal een afvallige zijn, en een overtreder der voorschriften van het Heilig Euangelium en van het Christen gelove. Ik zal zeggen, dat het Euangelie valsch is; ik zal loochenen, dat Christus leve, en dat zijne moeder maagd geweest zij; ik zal een zwijn slachten over de Doopvonte, en ik zal*

de Priesters van den Altaar vloeken; ik zal met wellust hoererij pleegen op den Altaar, en ik zal de vervloekingen der H. vaderen op mii nemen. Alzo beschouwe mij God van boven. Daar kan niets afgrijsselijker, godloozer, noch verfoeielijker bedacht worden dan deeze eed; en daar door zelfs, en door eenige andere kentekenen, moet men oordeelen, dat het niet anders is dan eene gantsch onwaarschijnelijke bedriegerij. Men heeft niet nagelaaten dit formulier als een echt stuk in te lasschen in een der boekjes, die tegen *Frankrijk* uitkwamen in den laatsten oorlog van de voorgaande eeuwe, dat is te zeggen in den Jaare 1692. Verscheide andere bespottelijke en plompe verzieringen wierden tot nadeel van deezen Prins gesmeed, die bij *Baijle* gevonden worden. FRANÇOIS DE I was oorzaak van eenige nieuwigheden, waar onder men voornamelijk rekenen mag de gewoonte, welke de vrouwen aannamen van ten hove te verschijnen. Dit deed echter de *Salische* wet niet veranderen, welke niet toelaat, dat de Kroon van *Frankrijk* vervalt aan de spinrokken; maar men mag zeggen, dat sedert dien tijd tot aan het einde van de XIV eeuwe, weinig meer of minder, *Frankrijk* door vrouwen geregeerd wierd. De uitdrukkingen, waar van MEZERAY zig bediend heeft, zullen hier niet kwalijk te pas komen. „ De Koning „ FRANÇOIS DE I, (zegt hij) die eene edele drift hadt tot al„ le schoone zaaken, schepte een wonderlijk behagen in de „ pracht, geloovende, dat de zelve diende om zijne groot„ heid te doen blijken; en dewijl hij overreed was, dat de „ schoonheid der vrouwen den luister van zijne praal zou ver„ grooten, hier bij gevoegd, dat hij van eene verliefde nei„ ging was, zo heeft hij het eerst die schoone wereld gewend „ het hof bij te woonen. In het begin was zulks van eene „ goede uitwerking, deeze beminnelijke sexe de beschaafdheid „ en de heuschheid aldaar gebragt hebbende, en levendige „ aanprikkelingen van edelmoedigheid gevende aan de welge„ maakte zielen: maar na dat de onreinigheid zig daar onder „ mengde, en dat het voorbeeld der grootsten het verderf ge„ zag gegeeven hadde, wierd dat geene, dat te vooren eene „ schoone welle van eere en deugd geweest was, een vuile „ modderpoel van alle ondeugden; de overgeeving tot on-

 kuisch-

„ kuischheid maakte zig meester van de gunst; men geraakte
„ in dezelve; men hield zig staande in dezelve door dat mid-
„ del; de waardigheden en weldaden wierden uitgedeelt naar
„ het eigenzinnig goeddunken der vrouwen. En om dat zij
„ gemeenlijk, wanneer zij eenmaal ongeregeld zijn, zig over-
„ geeven tot onrechtvaardigheid, tot bedriegerijen, tot wraak,
„ en tot boosheid, zelfs met veel meerder schaamteloosheid
„ dan de mannen; zo waren zij oorzaak, dat 'er zeer kwaade
„ grondregelen insloopen in de Regeering, en dat de oude
„ *Gauloische* oprechtheid noch verder verbannen wierd dan de
„ kuischheid. Dit verderf begon onder de Regeering van
„ FRANÇOIS DEN I, wierd bijna algemeen onder die van HEN-
„ RIK DEN II, en overstroomde eindelijk alle bepaalingen on-
„ der KAREL DEN IX, en onder HENRIK DEN III." Men mag 'er onbeschroomd bijvoegen, dat zulks tot het einde van de XVI eeuwe duurde, zo als reeds gezegd is. Men heeft groot ongelijk gehad FRANÇOIS DEN I te beschuldigen van te veel toegeeflijkheid voor de Lutherschen van zijn Koninkrijk. Zo men gezegt hadde, dat deeze Prins zeer nuttig was voor de Protestanten van *Duitschland*, men zou zig niet bedroogen hebben. Hij bevrijdde de Republijk van *Geneve*, de Hoofdstad der Gereformeerden, hunne Moederkerke, die haare Apostelen en boeken in *Frankrijk* zond, en haare raadgeevingen aan alle kanten, tot ondersteuning van de gemeene zaak. Dit gedrag van FRANÇOIS DEN I vergrootte het Canton van *Bern*, waar van de hervorming nog het gevoel heeft. Hij deed regelrecht goede diensten aan het *Smalkaldische* Bondgenootschap, en noch meer van ter zijden; want hij was oorzaak, dat KAREL DE V in honderd gelegenheden de Protestanten van *Duitschland* vierde, om dezelve af te scheiden van de belangen van *Frankrijk*. De laatste Jaaren van FRANÇOIS DEN I waren een tijd van elende voor hem. De gevolgen van zijne onkuischheid, en het herdenken der ongelukken, waar in het kwaade beleid van zijne Staatsbedienaars hem gewikkeld had, dompelden hem in eene lastige verdrietelijkheid, die hem belette zijne waarachtige belangen te kennen; want hij bedroefde zig dodelijk over eene zaak, die hij als een goed geluk hadt moeten aanmerken. Dit was de dood van HENRIK

DEN

DEN VIII, Koning van *Engeland*, een Vorst, die zig zo menigmaal gewapend hadt tegen *Frankrijk*, en die altoos gereed geweest zou hebben het zelve het onderste boven te keeren, om het met KAREL DEN V te deelen. De moeielijkheden van FRANÇOIS DEN I, welke hem aangedaan wierden, bij gelegenheid of ter oorzaake van zijne kinderen, waren geene van zijne minste benaauwdheden. Zijn oudste zoon, FRANÇOIS genoemd, was gebooren te *Chateau d'Amboise*, den 28 Februarij des Jaars 1518. Hij wierd vergeeven in een kop frisch water door SEBASTIAAN MONTECUCULI, en stierf in het Kasteel van *Tournon*, den 10 Augustus des Jaars 1536. De Koning, zijn vader, verdroeg deeze dood zo ongeduldig; dat hij zig daar van in een langen tijd niet kon herstellen: want hij had groote hoop en goede verwachting van deezen zoon. De tweede zoon van FRANÇOIS DEN I regeerde na hem onder den naam van van HENRIK DEN II. Men moet niet twijffelen, of hij veroorzaakte veel verdriet aan zijnen vader, wanneer hij onderling verstand hield met MONTMORENCI, die in ongenade was, en dat hij eenen aanhang maakte tegen de Hertoginne van *Etampes*, de gunstelinge van zijnen vader. Hij maakte deezen aanhang met DIANA VAN POITIERS, zijne materesse, en men zou niet kunnen zeggen, wat kwaad deeze twee vrouwen veroorzaakten door haaren minnenijd. Indien de verdeeldheid, welke regeerde tusschen de meesteresse van den vader en de materesse van den zoon verdriet veroorzaakte aan den Koning, de tweedragt, die 'er was tusschen den DAUPHIN en zijnen broeder, den Hertog van *Orleans*, was voor hem geen minder oorzaak van smert en nadeel. De aanhang van de Hertoginne van *Etampes* koos de zijde van den Hertog van *Orleans*. Die van DIANA VAN POITIERS arbeidde tegen deezen Prins, en vergiftigde hem eindelijk. Wat verdriet was het niet voor FRANÇOIS DEN I te zien, dat zijn eigen zoon, zig meer dan hij moest in de zaaken dringende, hem noodzaakte voorbehoedzelen in het werk te stellen, die hem noch aangenaam, noch voordeelig waren? De aanhang van den DAUPHIN was oorzaak; dat de Koning de handen leende tot het vredensverdrag van *Crespij*. Deeze vrede, voordeeliger zijnde voor

 den

den Hertog van *Orleans* dan voor *Frankrijk*, protesteerde de DAUPHIN, die de grootmaking van zijnen broeder, noch het nadeel van het Koninkrijk kon dulden, tegen den zelven in het Kasteel van *Fontainebleau*, in tegenwoordigheid van den Hertog van *Vendome*, van den Graaf van *Enghien*, zijnen broeder, en van FRANÇOIS, Graaf van *Aumale*, den 2 December. Men kan zig gemakkelijk verbeelden, dat de Koning van *Frankrijk* toen het lot had van verscheide andere groote Prinsfen, zeer ongelukkig zijnde in zijn huisgezin, duizend argwanen en duizend onzekerheden gevoelende, welke veroorzaakt wierden door den geenen, die zijn opvolger moest zijn. Zij, die den Hertog van *Orleans* vergiftigden, behielden misschien het leven van tweemaal honderd duizend menschen, en mogelijk bewaarden zij ook *Frankrijk* voor de rampspoedige schande van de order der erfvolging te ontrusten. De bijnaam van DE GROOTE, die hem na zijnen dood gegeeven wierd, was van geen langen duur; het welk men besluiten mag, om dat al de wereld zegt en schrijft: FRANÇOIS DE EERSTE, en niet FRANÇOIS DE GROOTE. Men zegt en schrijft: HENRIK DE VIERDE, of HENRIK DE GROOTE. Dat is het zelve. Het zou eveneens zijn met FRANÇOIS DEN EERSTEN, en met FRANÇOIS DEN GROOTEN, zo deeze laatste tijtel niet kort na zijne geboorte vervallen was. FRANÇOIS verdiende nochtans dien eertijtel in zekere opzichten, en vooral ter oorzake van zijnen moed, en van die ongeveinsde en openhartige edelmoedigheid, welke zo zeldzaam is onder persoonen van zijnen staat. De standvastigheid van zijnen moed was aan veranderingen onderworpen. Zij hield niet stand genoeg in de gestrengheden van zijne gevangenisse. Hij scheen aldaar van verdriet te zullen sterven; en hij betoonde een weinig te veel vreeze, weder in *Frankrijk* komende. MEZERAY zegt, dat hij, zo haast hij op den oever aan deeze zijde gekomen was, op een *Turksch* paard klom, als of hij eenige lage gevreesd hadde, en het paard de spooren gaf tot *S. Jan de Luz* toe, dat vier mijlen van daar geleegen was, en aldaar zig een half uur verfrischt hebbende, reedt hij met den zelven spoed naar *Bajonne*. Hij moet een onwaardig onthaal genooten hebben, geduurende zijne gevangenisse, dewijl hij zijne kinderen belastte

zulks

zulks te wreeken op straffe van zijne vervloekinge. Men heeft ten onrechte voorgegeeven, dat FRANÇOIS DE I gebooren wierd na eene langduurige onvruchtbaarheid van zijne moeder. Verscheide van die geenen, die het leven van FRANCISCUS DE PAULA geschreeven hebben, verzekeren valschelijk, dat de Prinsesse LOUIZE VAN SAVOIJE, Gemalin van KAREL VAN VALOIS, bij dien Heilig het ongeluk beklaagde, dat zij hadde van onvruchtbaar te zijn; en het was reeds een langen tijd, voegen zij 'er bij, dat zij deeze onvolmaaktheid gevoelde. FRANÇOIS DE PAULA verkreeg voor haar de bevrijding daar van door zijne gebeden, en daarom deed zij, van een zoon bevallen zijnde, den zelven FRANÇOIS noemen. Zie daar het geene zij vertellen. THEOPHILUS RAYNALDUS verhaalde, op het woord van deeze Schrijvers, het zelve in zijn *Trinitas Patriarcharum*, een werk, waar in hij den lof beschrijft van S. BRUNO, Patriarch der *Karthuizers*, van S. IGNATIUS, Patriarch der *Jesuiten*, en van S. FRANCISCUS DE PAULA, Patriarch der *Minimen*; doch naderhand, beter onderrecht zijnde, herriep hij het zelve. Het blijkt uit zijne werken, uit die van HILARION DE COSTE, van SAMMARTHANI, en van de andere *Fransche* Schrijvers, dat LOUIZE VAN SAVOIJE gebooren wierd in den Jaare 1477; dat zij met KAREL VAN ORLEANS, Graaf van *Angouleme*, trouwde in den Jaare 1488; dat zij beviel van de Princesse MARGARETA, den 11 April des Jaars 1492, en van FRANÇOIS den 12 September des Jaars 1494; en dat zij haaren Gemaal verloor den 1 Januarij des Jaars 1496. Zie daar eene valschheid onwederspreeklijk aangetoond, en een voorbeeld gegeeven van de voorbarigheid en onbedachtzaamheid, waar mede men in de Legenden der Heiligen hunne mirakelen ophoopt, zonder de moeite te neemen van de Genealogische of Chronologische tafelen te raadpleegen. Indien men dezelve nagezien hadde, men zou zig wel gewacht hebben te zeggen, dat eene vrouw, die van eene dochter bevalt in den ouderdom van vijftien Jaaren, en van eenen zoon in den ouderdom van zeventien, gezucht en geklaagd hadde over haare langduurige onvruchtbaarheid, en daar van alleen bevrijd was geworden door de gebeden van een Heilig. Het is te wenschen, dat 'er niet anders dan eenvou-

 dig-

digheid en ligtgeloovigheid geweest zij in het verbreiden van dit valsche mirakel, en dat de noodzaaklijkheden en de belangen van de gemeenschap (waar van met een woord gesproken is op het Artijkel van FRANCISCUS VAN ASSISE) de Minnen niet kunnen bewoogen hebben den Patriarch met deezen valschen roem te versieren. Men heeft FRANÇOIS DEN I geteld onder de Prinsen, die, den troon bekommen hebbende, zig niet hebben willen wreeken over de beledigingen, die zij in een gemeenen stand ontfangen hadden. Men geeft voor, dat hij, onder de Regeeringe van LODEWYK DEN XII, KAREL van Bourbon tot eenen tweestrijd uitdaagde, die door zekere aanbrengingen getracht hadde hem in ongunst bij den zelven Koning te brengen; en men voegt 'er bij, dat hij, op deezen Vorst gevolgd zijnde, zo weinig gedacht aan de vijandschap, die hij gehad hadde voor denzelven KAREL van Bourbon, dat hij hem verhief tot de waardigheid van Konstapel van Vrankrijk. De liefde, die hij hadde voor de wetenschappen, is aan niemand onbekend; maar weinigen weten de bijzonderheid, die men daar omtrent heeft kunnen zien in eenen brief van ANDREAS ALCIATUS, die eerst gemeen geworden is in den Jaare 1697. De zelve was geschreeven van Bourges den 3 September des Jaars 1530. ALCIATUS verhaalt daar in, dat zekere JULIUS CAMILLUS, een geleerd man, hadt aangebooden aan FRANÇOIS DEN I, om hem in een maand tijds Grieksch en Latijn te leeren spreeken, in proza en in vaarzen, met zo veel sierlijkheid als DEMOSTHENES en CICERO, als HOMERUS en VIRGILIUS. Het was genoeg, dat de Koning hem één uur des daags gaf; maar CAMILLUS wilde alleen zijn met deezen Vorst; hij geloofde, dat zulk een groot geheim niet behoorde medegedeeld te worden dan aan gekroonde hoofden. Hij eischte ook voor zijne belooning een jaarlijksch inkomen van twee duizend kroonen in goede beneficien. De verzekerdheid, waar mede hij sprak, overreedde FRANÇOIS DEN I om te gelooven, dat 'er iets wezenlijks was in de ongemeene beloften van deezen persoon. Hij wierd na de tweede les weg gezonden, en met een geschenk van zes honderd kroonen begunstigd. Daar is eene andere bijzondere zaak, en van meerder belang, die eerst sedert weinig tijds bekend is, dat is, dat de Hertog van Or-

…leans, tweede zoon van FRANÇOIS DEN I, aan de Protestantsche Vorsten van *Duitschland* aanboodt hunnen Godsdienst te doen prediken; men vermoedt, dat hij de voorstellingen deedt met bewilliging van zijnen vader. De Schrijver van eenige zamenspraaken, welke in den Jaare 1700 in *'s Gravenhage* gedrukt zijn, en die dezelfde was met den Aartsbisschop van *Kamerijk*, die de gevallen van TELEMACHUS heeft uitgegeeven, heeft de gebreken van deezen Vorst zeer wel aangetekend, in de zamenspraak, welke hij vooronderstelde tusschen deezen Prins en LODEWYK DEN XII. Het is jammer, dat deeze zamenspraak wat te kort is; men kan 'er weinig anders dan dit in berispen. FRANÇOIS maakte eene ordonnantie, waar door hij de gewoonte afschafte van de openbaare acten in het *Latijn* te maken. NAUDEUS heeft zulks aangetoond, en verscheide andere bijzonderheden, betreffende de geleerdheid van deezen Prins, zijne schriften, en zijne genegenheid vóor de geleerden. Onder de lofuitingen, die hem gegeeven zijn wegens de zorge, die hij hadde om de weetenschappen te doen bloeien, moet men niet vergeten de erkentenis, welke de geleerden hem betoond hebben over het doen maken van verscheide uitmuntende drukken. Men behoeft deswegen maar na te zien PETRUS VICTORIUS, *in præfat. Comment. in VIII Libros Aristotelis de optimo statu civitatis.* De doortocht, dien FRANÇOIS DE I deed maken dwars door een gebergte, is verwonderenswaardig. LEGER, in zijne *Hist. des Eglises Vaudoises, I Deel, pag.* 2, verzekert, dat de *berg Visol, die voor den hoogsten van Europa gehouden wordt*, en waar in de *Po* zijn oorsprong heeft, *de berg is, waar van de geschiedenis zegt... dat* FRANÇOIS DE I *denzelven gantschelijk deedt doorgraaven, om in Italie te komen.* ,, En in der daad; ,, voegt hij 'er bij, hoe wel de *Franschen*, zedert dat zij ,, het geheim gevonden hebben om den doortocht van den ,, berg *Genevre* veel korter en gemakkelijker te openen, zig ,, van de voorgemelde opening niet meer bediend hebben, ,, dezelve is echter noch in staat, en zal het ongetwijffeld ,, zijn tot het einde der wereld, zijnde bijna gantschelijk in ,, de rots uitgehouwen: men heeft omtrent twee uuren nodig ,, om 'er door te trekken; men kan de muilezels met hunnen

„ last daar door voeren, en al het ongemak, dat 'er is, be„ ftaat daar in alleen, dat men 'er gantfchelijk niets zien kan, „ en dat men 'er noodzaaklijk toortslicht in moet brengen." Deeze Schrijver heeft den tijd van deezen wonderbaarlijken arbeid niet aangetekend, noch welke Hiftorien daar van fpreeken; maar men heeft geoordeeld, dat de onderneeming van FRANÇOIS DEN I in *Italie* in den Jaare 1515 daar van het tijdbeftek is. MARTIN DU BELLAY fpreekt 'er kortelijk van, en zonder eenig denkbeeld te geven van de wonderlijke moeite, die men hadde moeten doen in den doortocht der Alpen, in zijne *Memoir. Livr. I, a l'année* 1515, *pag. m.* 28. GUICCIARDIN fpreekt 'er omftandiger van *L. XII*, *Folio m.* 356. MARILLAS doet niet minder in zijne *Hift.* FRANÇOIS DE I *Livr.* I, *pag.* 43, *d'Edit. de la Haije* 1690; zie hier zijne woorden: „ LAUTREK en NAVARRE met den bloem van „ het *Franfche* Leger lieten *Geneve* (hij moest zeggen *den* „ *berg Genevre*) aan de flinker hand, doorwaadden de Ri„ vier *Durence*, en begaven zig in den hals of ingang van „ Argentiers, (*Argentarius vicus*), door een plaats, *Gille*„ *ftre* genoemd. Zij boorden van daar door tot aan de rots „ *S. Paulus*, die men met ijzer en vuur moest openen. De „ twee volgende dagen waren de gravers meest onnut, want „ dewijl 'er geen berg meer was, die niet van den anderen „ was afgefcheiden door afgronden, zo waren de mijnen en „ doorgraavingen van geen gebruik meer, en men bediende „ zig van bruggen van communicatie om het gefchut te ver„ voeren. De foldaaten en de gravers fleepten het zelve in „ de ontoegankelijke plaatzen met lastbeeften; zij vulden met „ takkebosfchen de plaatzen, die gedempt konden worden; „ en zo deeze plaatzen te wijd waren, voldeed men aan het „ ledige door zwaare boomen en ftutten. Men kwam op dee„ ze wijze aan den berg *Pied-de pore*, daar men wanhoopte „ door te booren, om dat dezelve uit een enkele rots be„ ftondt, die van alle zijden ongenaakbaar was: maar NAVAR„ RE, die denzelven overal beproefde, ontdekte eene ader, „ die zachter was dan de andere, en volgde dezelve zo „ naauwkeuriglijk, dat hij 'er zig een weg midden door maak„ te. Aldus kwam het *Franfche* Leger, door de behendigheid

„ heid der Ingenieurs, door den arbeid der soldaaten, en „ door de volstandigheid der hoofden, met het einde van „ den achtsten dag in het Graafschap van *Saluzzo.*" Hoe deeze beschrijving ook wezen moge, men zal dezelve koud en laf vinden, zo men ze vergelijkt met die van PAULUS JOVIUS *in Hist. sui temp. l. XV, folio m.* 301 *& seq.* Daar is een aanmerkelijk onderscheid tusschen hem en VARILLAS. Deeze laatste maakt geen gewag van TRIVULCIUS, aan wien PAULUS JOVIUS de eere geeft van deezen nieuwen weg uitgevonden te hebben, en de voornaamste bestierder van de uitvoering geweest te zijn. De laatste zaak, waar mede men dit Artijkel besluiten zal, is aanmerkelijk. Men geeft voor, dat FRANCISCUS DE PAULA eenen dag voor zijnen dood op deeze wijze sprak met LOUIZE VAN SAVOIJE: *Uw zoon zal Koning van Frankrijk zijn, en in roem, in rijkdommen, en in geluk alle de Prinsfen van zijne eeuwe overtreffen, mits dat hij zig bevlijtige om de hervorming der Kerke te bevorderen; maar zo hij zig daar toe niet bevlijtigt, zal hij zeer ongelukkig zijn.* Men moet hier bij aanmerken, dat FRANCISCUS DE PAULA stierf den 2 April des Jaars 1507, en dat LODEWYK DE XII, die toen regeerde, nog bijna acht Jaaren leefde, en dat hij eene Gemalin hadt, die niet onvruchtbaar was. *Baijle Dict. Crit.* en de Schrijvers, door denzelven bijgebragt.

FRANÇOIS DE II, ZOON VAN HENDRIK DEN II, wierd gebooren te *Fontainebleau* den 20 Januarij des Jaars 1544, zijn vader nog DAUPHIN zijnde; hij wierd genoemd Hertog van *Bretagne*, en gemeenlijk *Monseigneur de Hertog.* Hij trouwde in den Jaare 1558, in den ouderdom van omtrent 15 Jaaren, met MARIA STUART, Koninginne van *Schotland*, eenige dochter van JACOBUS DEN V, en wierd om die reden toen *de Koning Dauphin* genoemd. Na den dood van HENDRIK DEN II wierd hij in den ouderdom van zestien Jaaren te *Rheims* gezalfd, op zondag den 17 September des Jaars 1559. Onder zijne Regeering begonnen de partijschappen, die al bij zijns vaders leven ontstaan waren, veel onrust te maken, waar toe zijn jonkheid inzonderheid goede gelegenheid gaf,

laat

naar dewelke hij wel kroonmondig, dog noch te jong was om zonder hulp te regeeren. De Koninklijke moeder hield het met de *Guisen*, die met de jeugt en zwakheid des Konings, wiens Gemalin hunne nichte was, hun voordeel deden, en zig zo volstrekt ontzaggelijk maakten, dat de konstapel van *Montmorenci*, en inzonderheid de Prinssen van den bloede, ANTHONY VAN BOURBON, Koning van *Navarre*, en LODEWYK, Prins van *Condé*, zijn broeder, deeze onrechtvaardigheid niet kunnende gedoogen, daar over zeer verdrietig waren, en in het vervolg groote onlusten in het Rijk veroorzaakten. Inzonderheid is het bevel, dat in het begin der Regeering door toedoen van de *Guisen* uitkwam, aanmerkenswaardig; uit krachte van het zelve moesten alle de geenen, die iets te verzoeken hadden, zig op straffe van de koord binnen 24 uuren van het Hof begeeven. Zij dachten zig hier door van den adel te ontslaan, die hen hinderlijk hadde kunnen zijn. De jonge Koning was ook zo volkoomen door hen ingenoomen, dat geene voorstellingen iets konden helpen; hoe wel men hem geschriften tegen de *Guisen* zelfs in zijn bedde deed vinden, waarom hij verscheide malen wenschte, dat zij zig een tijd lang van het Hof wilden begeeven. De Prinssen van den bloede, en inzonderheid de Prins van *Condé*, begaven zig derhalven eindelijk aan de zijde der Hervormden, het welk tot den eersten inlandschen oorlog in *Frankrijk* gelegenheid gaf. De eerste wapenkreet wierd veroorzaakt door de zogenaamde zamenzwering van AMBOISE, waar in men wilde dat de Prins van *Condé* mede begrepen was, en welke daar op toeleide, dat men de *Guisen* eerstelijk te *Blois*, en naderhand te *Amboise*, waar heen zij zig met den Koning op het eerste bericht van diergelijk een toeleg begeeven hadden, machtig mogte worden. Men had ten dien einde zorg gedraagen, dat van alle kanten krijgsbenden zouden aanrukken; doch de zaak wierd eerst door een Advokaat, aan wien RENAUDIE, de aanvoerder der Hugenooten, zig vertrouwd hadde, en daar na door een Edelman, LIGNIERES genoemd, verraden, die nog daarenboven alle de toebereidzelen en vastgestelde optochten der krijgsbenden ontdekten, en aldus konden de zamengezwoornen niets uitrechten, hoe wel zij poogden het Slot van

Am-

Amboise met geweld in te neemen, wordende zij niet alleen daar, maar ook onderweeg, van alle kanten naar de beraamde zamelplaats trekkende, te rug gedreeven, verſtrooid, en de gevangenen, inzonderheid de voornaamſten, ſchandelijk ter dood gebragt. Ondertusſchen wierden in des Konings naam eenige bevelen gegeven, welke de hardigheden, die tot nu toe tegen de Hervormden' gebruikt waren, ſcheenen te matigen, en de Koninginne moeder bejegende hen ook wel, om hen dus in ſlaap te ſusſen, en daar door de Prinsſen van den bloede machtig te worden; tot welken einde eene vergadering der grooten van het Rijk beroepen wierd te *Fontainebleau*. De Koning van *Navarre* en de Prins van *Condé* kwamen aldaar wel niet; doch de brieven, die men van hen ontfing, en de beroerten, die ter zelver tijd in verſcheide Provincien verwekt waren, waar door *Lion* terſtond in handen der Hervormden gevallen was, veroorzaakten in den Koning zulk eene vreeze, dat hij na het ſluiten der vergadering zig van *Fontainebleau* naar *S. Germain* begaf. Eindelijk, wanneer de Koning van *Navarre* en de Prins van *Condé* zig hadden laten overreden om te *Orleans* te komen, alwaar men voorgaf dat in 't kort eene vergadering der Staaten gehouden zou worden, wierdt de eerſte terſtond in verzekering genomen, en de Koning was zodanig tegen hem verbitterd, dat hij dikwils zeide, dat het natuurlijk vernuft, zijne zelfsbehoudenisſe, en de zorge voor het gemeenebest, eene voorbeeldelijke ſtraffe van deezen Prins vorderden; waarom hij ook met des Konings kennis en goedvinden verwezen wierd om het hoofd te verliezen. Daar bij hadt men eene zekere geloofsbelijdenisſe opgeſteld, waar aan alle inwooners des Koninkrijks hunne toeſtemming zouden geven, en waar toe men reeds drie Legers geſchikt hadde, die in alle de Provincien omtrekken zouden; door welk middel men de Hervormde Lere dacht uit te roeien. Doch eer het doodvonnis tegen den Prins uitgevoerd kon worden, wierd de Koning ſchielijk krank aan eene hoofdzweering, welke hij reeds een langen tijdt gehad hadde, en ſtierf daar aan nog voor het begin van de vergadering der Staaten, den 4 December des Jaars 1560, en wierd te *S. Denijs* zonder plegtigheden begraaven, welk ge-

gebrek men den Hertog van *Guise*, als Opperhofmeester, toeschreef; weshalven dit opschrift op het doodkleed des Konings tegen den genoemden Hertog gehecht wierd: *Ou est maintenant Tannegu du Chastel?* dat is te zeggen: *Waar is nu Tannegui du Chastel?* Behalven de beroerten, welke door de heerschzugt der *Guisen*, en daar benevens om den Godsdienst ontstonden, is in zijne Regeering niets van belang voorgevallen, behalven dat hij eens in oneenigheid geraakte met ELIZABETH, Koninginne van *Engeland*, die zig de zaak der *Schotsche* Protestanten aantrok, waar tegen FRANÇOIS, ten gevalle van zijne Gemalinne, en om nog andere bezwaaringen, die hij tegen ELIZABETH hadde, hulpbenden tegen haar naar *Schotland* zond, waar over van de *Engelsche* zijde een vertoogschrift uitkwam, waar in echter alles aan de *Guisen* geweeten wierd. Maar deeze zaak wierd, na eenige voorafgegaane dadelijkheden, tot gering voordeel en eere van *Frankrijk*, bijgelegd, hoewel het toenmaals gemaakte tractaat niet uitgewisseld wierd. De Koning van *Spanje* trok zig in dien tijd de *Fransche* zaken aan, en men las eens ten hove, om de Prinsfen van den bloede afteschrikken, een brief van hem, waar in hij schreef, dat hij, bericht zijnde, dat eenige onrustige hoofden voorgaven, dat de Koning onbekwaam was tot de Regeering, beslooten hadt denzelven benevens zijn Rijk in bescherminge te nemen. Hoe zeer echter onder hem op de behouding van den Roomsch Katholijken Godsdienst gezien wierd, de Kardinaal van *Lotharingen* kon nochtans de invoering van de Inquisitie in *Frankrijk* niet doordringen. Men kan van den Koning FRANÇOIS DEN II, wegens zijne jonkheid en kort Regeering, in welke hij boven dien niets naar zijn eigen raad gedaan heeft, niets goeds noch kwaads zeggen. Maar hem word het getuigenis gegeeven, dat hij meer tot deugd dan tot boosheid geneigd was, zo dat zijne dienaars hem *le Roi sans vice*, dat is *de Koning zonder ondeugd*, plagten te noemen. Voorts was zijne gemoedsgesteltenis, door zijne geduurige lichaams krankte zeer verzwakt, dewijl zijne langduurige verzweering in het hoofd was, en hij, in plaats van de gewoone opening door de neus, dezelve door de ooren hadde, welker ver-

stop-

stopping eindelijk zijnen dood veroorzaakte, hoewel eenigen willen, dat dezelve door vergif verhaast wierd. Hij heeft door zijne jonkheid en zwakheid bij zijne Gemalinne geene kinderen geteeld. *Thuan. Lib. XXIII, XXIV, XXV, XXVI. Meseraij. P. Daniel. Memoires de Castelnau.*

FRANEKER, in 't Latijn, *Franequera*, is de derde der stemmende Steden van *Friesland*: gelegen in 't Kwartier *Westergoo*, aan de trekvaart, tusschen *Leeuwaarden* en *Harlingen*: drie groote uuren gaans, van de eerst, en twee kleine van de laatstgenoemde Stad. Over den naams oorsprong en betekenisse, worden veelerlei gissingen gevormd: welke geen grond van eenige zekerheid hebben, en daarom geene aanmerking verdienen.

Die Stad is niet groot; hebbende omtrent eén half uur gaans, in haar begrip: maar, luchtig en zinlijk bebouwd. Zij heeft, in haaren omtrek, weinig of geene gelijkheid met eenige der zogenoemde regelmatige figuuren: maar vertoont veel meer eene vermenging, van een *eirond* met een *vierkant*. In den aanvang haarer stichting, die aan den Jaare 1191 word toegeschreeven, bestond zij eeniglijk, in twee rijen huizen, met een watergracht, en eene dubbele straat, in 't midden; oostwaard aanloopende, op de Hoofdkerk, rondom welke mede sommige huizen waren gebouwd: en was beslooten binnen eene watergracht, die nog in wezen, en, zedert de verdere uitzetting, éene haarer binnengrachten geworden is. Zij is, van een enkele *aarden wal* omgeven: zonder van eenige vestingwerken voorzien te zijn; uitgezonderd één *Bolwerk*, aan den zuidoostelijken hoek der Stad; en ééne *halve Maan* of *Ravelijn*, 't welk daar geplaatst is, om de Noorder Poort te dekken. Die *Wal*, rijklijk met boomen beplant, verstrekt tot een vermakelijke wandelplaats: des te meer, dewijl men daar allerwege een ruim gezicht heeft, over de vruchtbaare velden, die de Stad omringen: en op eene menigte van *Torens* der omliggende Dorpen; zo verre, dat men zegt, de *Wal* rondom wandelende, bij helder weer, meer als 150 Torens onderscheidenlijk te konnen tellen.

Fra-

Franeker heeft drie Poorten: I. de *Ooster of Dijkster Poort*; door welke men uitgaat naar *Leeuwarden*; gelijk ook, een eindwegs benoorden deeze Poort, de *Grift*, door welke men naar gemelde Hoofdstad vaart, uit de Stad voortkomt, door eenen verwulfden brug, onder de Stads Wal; die de *Leeuwarder Pijp* genoemd word. De tweede is de *Wester-of Harlinger Poort*; buiten welke men rijd en vaart, naar *Harlingen*. De derde word genoemd de *Noorder Poort*. Behalven deeze is 'er een Water Poort, de *Dolnjumer Pijp* genoemd; door welke men vaart naar 't Dorp *Dolnjum*. Voorts, heeft zij drie bijna recht doorgaande *Straaten*, ter wederzijde der binnengrachten, met welke de Stad doorsheeden, en, in verscheiden wijken, als kleine Eilanden, afgedeeld is; die op de uitgangen van alle de dwarsstraaten, door bruggen aan elkander verknocht zijn.

Daar bij is zij tamelijk volkrijk, vervattende 3671 Inwooneren, in den Jaare 1748. Deeze drijven veel Koophandel in *Koorn*, en in *Wolle*. Behalven dat ook in de nabuurschap deezer Stad, verscheiden *Steen-* en *Pannen Bakkerijen* gevonden worden; inzonderheid van blaauwe verglaasde Pannen: waar aan sommigen der Inwooneren eene goede kostwinning hebben. Deeze zijn meest naar den kant van *Harlingen*.

De Hoofdkerk, en thans de eenige, die bij de *Nederduitsche Hervormde Gemeente* gebruikt word, was, in de Roomsche tijden, toegewijd aan *S. Maarten*: gelijk veele andere Kerken in *Friesland*. Voor eenige Jaaren was in den *Tooren* deezer Kerk, die hoog en spits is, de blixem geslaagen; waar door dezelve gedeeltelijk afbrandde; dan, de goede voorzorge der Regeering, door de Studenten en Borgers geholpen, heeft den verderen voortgang van den brand gestuit: en is het beschadigde weer terstond hersteld geworden. Deeze Kerk staat op een ruim met boomen beplant Kerkhof, benoorden de Groote Markt, bijna in het middendeel der Stad: en mag voor eene der fraaiste Kerken van geheel *Friesland* doorgaan. De *Dienst* word, door *twee Leeraaren*, in dezelve waargenoomen. Ook is aldaar eene *Waalsche* Gemeente, die door *éénen Predikant* bediend word. De

Ge-

Gemeente der *Mennoniten* word bediend door één Predikant.

Eertijds bevonden zich, binnen deeze Stad, meer andere *Geestelijke Gebouwen:* daar onder ook een Klooster der zogenoemde *Kruisheeren.* Doch, dit Klooster is, in 't Jaar 1585, tot eene Academie, aangelegt.

Het voornaam werktuig, ter bevordering deezer goede zaak, is geweest Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU DILLENBURG, die 's tijds Stadhouder van *Friesland*; (van wien we meermaalen tot zijnen roem gemeld hebben.) Wordende de aanleiding daar toe allereerst gegeeven, door de Leeraaren der Kerken deezer Provintie, die, in den Jaare 1584, aan 's Lands Staaten, die's tijds binnen deeze Stad vergaderd, zekere remonstratie overleverden; waarin zij, onder anderen verzochten, dat ten dienste der jeugd, ten einde die met minder kosten, dan buiten 's Lands, tot allerlei fraaie wetenschappen, aantevoeren, een *Seminarium* (*Kweekschool*) mogte worden opgericht en eenige geleerde *Professoren* aangesteld. In welk verzoek, 's Lands Staaten niet alleen terstond bewilligden; maar in den volgende Jaare, 1585, met advijs van Hooggemelden Stadhouder, 't besluit namen, om eene volkomen Academie of *Universiteit*, daar van te maken; aan welke, in 't Jaar 1586, even die zelve vrijheden werden verleend, welke de Heeren Staaten van *Holland*, aan hunne *Universiteit* te *Leiden*, 10 Jaaren vroeger opgerecht, hadden toegestaan. De geestelijke goederen, inzonderheid van het gemelde Klooster, die zedert de afschaffing des Pausdoms, in 's Lands kist vervallen waren, werden ter zelver tijd ter goedmaking der daar toe te besteede kosten aangelegt. En ten einde, geene jongelingen van een sober bestaan, van het voordeel deezer Hooge School te doen versteken zijn, is 'er ook, op 's Lands kosten, eene opene tafel aangelegt, voor 60 Studenten, die daar, sommigen voor een zeer geringen prijs, en andere de vrije kost hebben. Daar toe is een bijzonder Huis gesticht: 't welk aan de Voorstraat staat, en 's Lands *Oekonomie* of *Beurse* genoemd word. Dit geschied, onder 't bestier van zekeren *Bursarius.* Met dit voorrecht, worden echter geene andere begunstigd, dan die tot 't Leeraarampt worden aangevoerd; en wel, eenig-

lijk, die Inboorlingen, en Alumni, of Voedsterlingen deezer Provintie zijn, gelijk dezelve ook, ten dienste deezer Provintie, bepaaldelijk zich verbinden moeten.

Deeze Akademie staat onder het opzicht van vier Heeren Kuratoren: drie uit de Grietenijen, en één uit de Steden: aan welke ook een Secretaris is toegevoegt. Verscheiden geleerde mannen hebben van tijd tot tijd het Hoogleeraarampt op deeze Hooge School met roem bekleed: onder welke, door hunne uitgegeeven Schriften, inzonderheid vermaard geweest zijn; WILL. AMESIUS: JOH. COCCEJUS: CHRISTIAN SCHOTANUS: KAMP: VITRINGA: ADR. METIUS: GEORG. PASOR, en meer andere. Het getal der hedendaagsche Professoren is tot XIV. bepaald: vier in de H. Godgeleerdheid: twee in de Rechten: twee in de Geneeskunde: en zes in de Natuur- en Wiskunde, beneven de Taalen, Geschiedkunde enz. De Kerk van 't geweezen Kruisheeren Klooster, waarin de Promotien geschieden, staat in 't westelijk deel der Stad: en van het Klooster Gebouw zijn drie vertrekken, tot Auditoria (gehoorplaatzen) vervaardigt; in welke de Professoren hunne openbaare Lessen geeven, beneven eene vergaderplaats van den Akademischen Senaat: waarin de Afbeeldzels der in de Professie deezer Akademie overleeden Professoren hangen. Ook is daar bij eene voortreflijke Bibliotheek, en eene Anatomiekamer. Daar agter ziet men den *Hortus Medicus*; en een *Laboratorium*, voor de *Chijmie*.

Het Eeuwfeest deezer Academie, is in het Jaar 1785 met groote plegtigheid gevierd.

Behalven deeze Hooge, is 'er mede een Triviaale School: die door een Rector en Conrector word waargenoomen: staande aan 't *S. Maartenskerkhof*.

Noord-westwaard van de *S. Maartenskerk*, ontmoet men, het Raadhuis: een oud Gebouw, dat zich fierlijk voordoet, pronkende met een hoogen fraaien spitzen Toren. Ook is de Stad van een goed Borger Weeshuis voorzien: staande, in 't zuidoostelijk deel, na bij de Tolbrug. Dit huis (hoe wel ook anderen eenig deel daar aan hadden,) voornaamlijk gesticht, door GER. AGRICOLA, Prior der geweezen Abtdij *Klaarkamp*: en is van genoegzaame ruimte en vermogen, om XL. kinderen

ren te bergen, en te onderhouden. Ook is 'er eene Stads Waag, enz.

Binnen *Franeker*, ziet men nog veele van die Stinzen of oude steene huizen; de meesten van die staan, langs de Hoogstraat, en op de Markt. Veelen derzelven zijn gebouwd, geduurende de binnenlandsche beroerten der *Vetkopers* en *Schieringers*, toen deeze Stad zonderling begon te bloeien; voornaamlijk door de Graaven van *Holland*, uit het Huis van *Beijeren*; die, zedert zij deeze Provintie onder hun bedwang gebracht hadden, dezelve met eenige voorrechten begonnen te begunstigen: daar onder ook, het halsrecht; 't welk anderzints, aan geene ééne Stad deezes Landschaps was toegestaan. Daar door werden veele Edelen deezer Provintie gelokt, om in *Franeker* zich neêr te zetten, die aldaar veel gezag oefenden: weshalven die Stad, (gelijk UBBO EMMIUS aanmerkt. *Reipubl. Frif. fol.* 50.) al vroeg, de Zetel der Edelen plagt genoemd te worden. Deeze Edelen hebben die zelve Stinzen aangelegt; welke hunne naamen ontfangen, en tot heden behouden hebben, naar de Geslachten zelve, door welke zij gesticht, bezeeten en bewoond geweest zijn. Onder dezelve is meest aanmerkenswaardig *Sjardema*, of *Sjaardemahuis*; het welk behoorde aan 't Geslacht van *Sjaardema*; 't welk in deeze Stad altijd groot vermoogen had: zijnde drie Heeren van dit zelve Geslachte, alle SICKE SJAARDEMA genoemd, de één na den anderen, *Potestaaten* van *Friesland* geweest. Dit Huis had in den beginne, in 't oosten buiten de Stad, op de *Kalaheide* gestaan: maar, omtrent den Jaare 1440, naar de westzijde der Stad verplaatst: en strekte toen tot een Blokhuis; uit 't welk men, twee rijen huizen, op dit Slot aanloopende, gemaklijk beschieten en bedwingen kon: welke twee rijen gaande van dit Slot naar de S. *Maartenskerk*, (gelijk is aangemerkt) in dien tijd, de geheele Stad hebben uitgemaakt. Dit *Sjaardemahuis* is daar na afgebrooken. Voorts vind men daar: *Hottingahuis: Martenahuis: Botniahuis: Oud-Botniahuis: Dekamahuis: Kammingahuis: Okkingahuis: Offenhuizen:* enz. die van muuren voorzien, en op verwulfde Kelders gesticht zijn, en door hunne Torens, alle merktekenen van ouderdom vertoonen.

De eigenaars deezer gemelde Huizen waren allen van den *Schieringschen Adel*; die, vermits *Franeker*, de eenige Stad van *Friesland* bewesten de *Lauwers*, hunne partij toegedaan, daar door de gemeene toevlucht werd der Edellieden van dien aanhang. Ter deezer oorzaake, heeft die Stad ook veel overlast moeten uitstaan, van de *Vetkoopers*: inzonderheid, van de *Groningers*, welke door die van *Bolswerd*, die mede in 't zogenoemde *Groninger* Verbond stonden, geholpen werden. Dit geschiedde inzonderheid in den Jaare 1495.

Als, in 't Jaar 1498, de Hertog ALBRECHT van *Saxen*, door de *Schieringers*, tegen de *Vetkoopers*, te hulp geroepen was, werd hij, binnen deeze Stad, plechtiglijk, als Erfpotestaat gehuldigt: waar hij ook bestendiglijk zijnen Zetel hield: gelijk mede naderhand deszelfs zoons en opvolgers, de Hertogen HENDRIK en GEORGE van *Saxen*, die alle hunne Hofhouding hadden, op 't gemelde *Sjaardemahuis*, in het westeinde der Stad staande, met een wijde watergracht omringt. Daarom is dit Huis, na dien tijd, het Slot van *Franeker* genoemd geweest. Dit gebouw, middelerwijl, door ouderdom dreigende te zullen instorten; en van geen genoegzaam gebruik konnende wezen, om te mogen opwegen, tegen de kosten van deszelfs herstelling, is het voor eenige Jaaren geheel afgebrooken. Die getrouwe aankleeving der *Franekers*, aan de *Saxische* Regeering, reeds in den aanvang, en ook, daar na, in een tijd, toen het gantsche Land tegen dezelve opstond, heeft uitgewerkt, dat zij met veele voorrechten, door die Hertogen begunstigd zijn geworden: als vrijdom van alle *Accijzen*, hoe genoemd: als mede den vrijen uitvoer hunner bieren, bij vierde deelen van een ton, ten behoeve der Landlieden; waar door de aftrek hunner bieren zeer mogt bevorderd worden. Zelfs had Hertog ALBRECHT, in wiens tijd, de Grietenij het *Bilt*, 't eerst bedijkt werd, aan de Stad *Franeker*, den eigendom van 200 Morgen Lands, in deezen streek, na bij 't Dorp *Jacobs Parochie*, geschonken: en men meent, dat bijaldien zij daarom hadden willen aanhouden, hun 't geheele *Bilt* zou gegeeven zijn. Hier bij kwam een ander voorrecht: behelzende dat geene omliggende Dorpen of Kloosters het recht van *Waage* hadden, noch eenige Koopman-

manschappen, noch Ambachten mogten oefenen: blijvende dezelve eeniglijk aan de Stad gehecht. De Giftbrief des Hertogs van *Saxen*, hier toe behoorende, was van den 12 Julij van het Jaar 1504. Daar bij had en behield die Stad, even gelijk *Leeuwaarden*, het recht, om onafhanglijk van den Hertog, en van deszelfs Gouverneur, haare eigen Regeering te stellen en te beëdigen. Daar bij zegt men, dat de omliggende Grietenijen, *Franekeradeel*, *Barradeel*, *Baarderadeel*, *Menaldumadeel*, en *Hennaarderadeel*, alle hunne Rechtsdagen binnen deeze Stad hadden; gelijk de eerstgemelde noch heden blijft behouden: en dat deeze eerstgemelde van daar den naam van *Frankeradeel* bekoomen hebbe: des te meer, dewijl de Olderman van *Franeker* in der tijd, te gelijk derzelver Grietman was; des deeze Grietenij, in zekeren opzichte, aan die Stad onderhoorig mocht geacht worden. De Vergaderingen der Leden deezer Grietenij worden binnen deeze Stad gehouden 's Donderdags; wanneer ook aldaar de weekelijksche Marktdag is. Dit één en ander, gevoegt bij de voordeelen, welke de Hertoglijke Hofhouding aan deeze Stad toebracht, kon niet nalaaten dezelve binnen korten tijd zeer te doen aanwassen en bloeien. En men meent, dat sommigen der hier voorgenoemde Adelijke Gestichten, geduurende de *Saxische* Regeering binnen *Franeker* aangelegt zijn. Maar even daar door, was zij te gelijk het voorwerp van afguust voor de andere *Friesche* Steden. In den Jaare 1500, werd zij, om geene andere oorzake, dan dat Hertog HENDRIK van *Saxen*, binnen haare muuren zijne Hofhouding had, door de andere *Friezen*, aan wien deszelfs strenge Regeering langs hoe meer mishaagde, belegerd: doch deszelfs Vader, Hertog ALBRECHT, met zijne *Saxen* tot ontzet zeer schielijk opdagende, werden de *Friezen* geslagen en 't beleg opgebrooken. Men verhaalt, dat de *Friezen*, ten einde de vermeerdering der toevloeiende *Saxen* en andere vreemdelingen in hun Land voor te koomen, geduurende deeze belegering, eene soortgelijke list in 't werk stelden, als eertijds de *Gileaditen*; ten einde de *Ephraimiten*, hunne vijanden te ontdekken, door de uitspraake van het woord *Schibboleth*: waar van zie *Recht. XII.* 4. 6. dat zij, naamlijk die, welke als vreemdelingen bij hen

verdacht waren, sommige *Friesche* woorden deeden uitspreeken: en dat ze allen, die in de uitspraake deezer woorden, de *Friesche* tongval niet konden volgen, zonder genade in 't water wierpen en verdronken: welk verdrinken, in dien ouden tijd, de gemeene doodstraffe onder de *Friezen* was. Zie CHR. SCHOTANUS, *Hist. van Friesland*, bladz. 475.

Daar na heeft *Franeker* mede veel deel gehad, in alle de onlusten, die onder de *Bourgondische* en *Spaansche* Regeering, wegens den Godsdienst, in deeze Landen gerezen zijn; waarin de *Spaansche* Gouverneur KASPAR ROBLES zeer bemoeid geweest is: welke geduurd hebben, tot den Jaare 1578; als GEORGE DE LALAIN, Graaf van *Rennenberg*, eerst benoemde Gouverneur van *Friesland*, in naam der Staaten, aldaar, gelijk in de andere *Friesche* Steden, de Regeering deed veranderen, door de Burgerij, die op Trommelslag in de *S. Maartenskerk* gedaagd werden, om 32 mannen te noemen, uit welke de Stadhouder het behoorlijk getal der Regenten verkiezen zou. Door dit middel, werden de *Spaanschgezinden* uitgezet: en geene andere, dan die de zijde der Staaten waren toegedaan, in derzelver plaats gesteld.

De Stads Regeering, en de wijze van derzelver bestellinge is door een bijzonder Reglement van Prins WILLEM FREDERIK van *Nassau*, die's tijds Stadhouder deezer Provintie, en der Gedeputeerde Staaten, in den Jaare 1657, vastgesteld. Ingevolge dit Reglement, werden alle Jaaren, den laatsten December, uit de XXX. Vroedschappen, die voor al hun leven deezen post bekleedden, twee Burgemeesters benoemd, in de plaats van twee afgaande, om beneven de vier andere, drie Jaaren te regeeren: staande die keuze, aan vijf Electeurs: alle Leden der Vroedschap, door 't trekken van vijf zwarte uit de vierentwintig zilvere boonen, tot die verkiezing bevoegt. Dan hier in is daar na eenige verandering gemaakt: bestaande de Regeering nu uit IV. Burgemeesters; van welke Jaarlijks, uit een dubbeldtal van Vroedschappen, door de Electeurs gemaakt, twee door den Prins Erfstadhouder worden aangesteld: aan welke een Sekretaris is toegevoegt. Behalven de IV. Burgemeesters, blijven derhalven nu XXVI. Vroedschappen.

Het

Het Rechtsgebied, anders gezegt, het Klokkeflag van *Franeker*, plagt eertijds van grootere uitgestrektheid te wezen, dan in deezen tijd; zo verre, dat 't westwaard tot aan de Zee gereikt hebbe: want uit een Giftbrief, door LUDOLF, Abt van 't *Cistertiesch* Klooster *Bloemkamp*, aan die van *Franeker* verleend, in den Jaare 1322, blijkt dat die van *Harlingen* mede daar onder begreepen zijn geweest. En alhoewel dit Rechtsgebied in volgende tijden is afgenomen, blijft 't toch het grootste van alle de *Friesche* Steden: hebbende meer dan drie uuren gaans in zijnen omtrek.

In dit District, liggen sommige zogenoemde *Uitbuurten*, zo veel gezegt als *Buitenbuurten*, die van de Grietenij *Franekeradeel* zig afscheiden, en onder zekere voorwaarden, tot het Stadsgebied gevoegt hebben: naamlijk, *Lankum: Wer: Arkens: Salwerd: Lutke*, dat is, *Klein Lollum: Daijem: Kie:* enz.

Desgelijks liggen in dit Rechtsgebied, de Edele Staaten *Liauta* en *Roordaburg*.

FRANEKERADEEL, de tweede Grietenij van *Westergoo*, in *Friesland*, paalt aan *Menaldumadeel* ten westen, en heeft haaren naam van de Stad *Franeker*, die allerwegen van dezelve omgeeven word; gelijk ook binnen deeze Stad, derzelver Rechtsdagen alle Donderdagen gehouden worden. De tegenwoordige Grietman is de Heer JOANNES CASPARIUS BERGSMA. Onder zijn gebied liggen XI. Dorpen. Van deeze, zo wel als van de voorige Grietenij, leggen eenige ten noorden, andere ten zuiden der Trekvaart, die van *Harlingen* op *Franeker*, en van daar naar *Leeuwaarden* loopt: als ten noorden: *Zweens* en *Peins*, *Ried* en *Boer*, *Schalsum*, *Doinjum*, *Herbaijum*, *Midlum:* en ten zuiden: *Achlum*, *Hitzum* en *Tjum*; ook telt men 'er verscheiden aanzienlijke Staaten of Stinsen.

BACHIENE, Abt. 1322.

FRANJUM, eertijds een Klooster, in de Grietenij *Menaldumadeel*, tusschen de Dorpen *Marsum* en *Englum*.

FRANK VAN BORSSELEN; zie BORSSELEN. (FRANK VAN)

FRANKEN, (FRANÇOIS) eertijds Persionaris der Stad *Gouda*, en daar na Raad in den Hoogen Raade, word gehouden voor den steller van het nadrukkelijk Vertoog, in het Jaar 1584, door de Stad *Gouda*, ter Staatsvergadering ingeleverd, om de handeling met *Frankrijk* te weeren. In laater tijd, en wel staande de onderhandeling over het bestand met *Spanje*, werd hij gehouden voor een van die geenen, welke Prins MAURITS tot grooter rang, dan dien van Stadhouder, zogten te bevorderen; zijn gedrag althans in de Jaaren 1609 en 1618 bevestigde dit vermoeden. Voor 't overige was hij een man van uitmuntende bekwaamheden.

Zie *Vaderl. Hist.* VIII, IX en X Deel.

FRANKEN. (JAN) Deezen man, van laage geboorte, doch van eene edele ziel, zullen wij nader leeren kennen, op het Art. JAN VAN OLDENBARNEVELD, wiens getrouwe dienaar hij was, en dien hij, in de gevangenis, ja zelfs op het *Haagsche* Hofschavot, tot den laatsten snik, verzelde, volgens het verhaal daar van, op zijnen naam uitgegeeven.

FRANKENA, eene eigen geërfde Hofstede, nabij *Elslo*, in de Grietenij *Stellingwerfoosteinde*.

FRANS VAN BREDERODE; zie BREDERODE. (FRANS VAN)

FRANSE, (GOVERT) was een van de twintig persoonen, welke, door vonnis van ALBA, den 8 October, in 't Jaar 1568, uit *Schoonhoven* gebannen, en wier goederen verbeurd verklaard wierden, om dat zij tot de Hervormden behoorden.

Zie MARCUS, Sent, bl. 148.

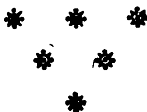
Fransenburg, een oud Heerenhuis in *Gelderland*, bij het Dorp *Nijenbroek*, tusschen *Deventer* en *Haltum*.

Fransum, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, in het Kerklijke gecombineerd met *Ham* of den *Ham*, behoorende, ten aanzien van 't Burgerlijke, onder 't bewind van de Edelen Heeren Gedeputeerde Staaten dier Provintie.

Fraser, (johan) een *Engelschman*, welke, in het Jaar 1673, te *Amſteldam*, in hegtenis genomen zijnde, vrijwillig beleed, door eenige voornaame luiden, in *Engeland*, gehuurd te zijn, om 's Lands Schepen in brand te ſteeken. Na deeze bekentenis werd hij, volgens inhoud van zijn vonnis, gegeblakerd en geradbraakt.

Fraterwaard, een voornaam Landgoed, na bij *Dieren*, in *Gelderland*.

Fraugast; zie vroone.

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

XVI. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

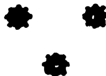
DOOR

JACOBUS KOK.

ZESTIENDE DEEL.

FRE-FY.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVI.

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

FRE.

FREA, een Godin der oude *Saxen*, gelijk men wil, de Gemalin van WODAN, die hun Af-God was; de *Friezen* noemden haar *Frigia*; van welke benaaming de zesde dag der weeke bij ons *Vrijdag* genaamd word. — Andere hielden haar voor VENUS; ook werd zij in de gedaante van de Zon geëerd. —

Zie DU FRESNE.

FREDEGARIUS, bijgenaamd SCHOLASTICUS; deeze heeft zijnen naam onsterflijk gemaakt, door zijnen Letterarbeid, waarin de daaden der *Franken* beschreven zijn. Het werk vangt aan, met GUNTRAM, Koning der *Franken*, en eindigt met het vierde jaar der Regeeringe van CLODOVEUS; loopende dus tot op het jaar 739. Hetzelve is door zekeren FREHER vervolgd, tot het Jaar 768, en verder door DU CHESNE; zie *Miræus* en anderen. Menigmaal word ook FREHER gehouden voor den Schrijver van het *kort begrip der Geschiedenissen, van Gregorius van Tours*, en van het vervolg der Geschiedenissen; dan in de oudste Handschriften word zijn naam niet gevonden. Ook heeft men gedwaald ten aanzien van zijnen leeftijd; men meent, dat hij in wezen was geweest, ten tijde van PIPIJN en KAREL DEN GROOTEN; maar deeze dwaaling is veroorzaakt, door dat men het vervolg van FREHER voor zijn Werk heeft aangezien.

FREDEGONDE, was de Gemalin van CHILPERIK DEN I, Koning der *Franken*; een Schepzel, dat eer den naam van een *Helsche Furie*, dan die van *Vrouw* waardig was. — Niemand was ooit eerloozer, onkuisscher, wreedaartiger dan zij. Afkom-

stig

ftig van het laagfte zoort van menfchen in *Pikardie*, was zij eerst de dienaresfe en daarna de vrouw, en volflagen meesteresfe van den Koning. — CHILPERIK had reeds vijf kinderen bij ANDOUARIA: FREDEGONDE wist den Koning zodanig te believen dat hij ANDOUARIA verliet, en zig met haar in den Egt begaf. CHILPERIK daarna het oog geflagen hebbende op GALSCNTA, oudfte dogter van den Koning der *Wifigothen* in *Spanje*, deed FREDEGONDE, om haar en ANDOUARIA uit den weg te ruimen, de eene op haar bed vermoorden, en de andere in den ftroom verdrinken. — Daarna blies zij haaren Gemaal alle onregtvaardige ontwerpen in, tegen zijne onderdaanen; dezelve met fchattingen belastende, om oorlog te voeren tegen zijnen broeder, welken hij tot viermaalen toe hervatte; dan de laatfte reize het te kwaad krijgende, werd hij, door SIGEBAL, binnen *Doornik* belegerd, alwaar hem niets overig was, dan de moed van FREDEGONDE. — Zij deed, door twee gehuurde Moordenaars, SIGEBERT ombrengen; en daarna MEROVEUS, den Zoon van CHILPERIK, mede van kant maaken, die getrouwd was, met zijne Moei BRUNEHAUD. — Hier mede nog niet vergenoegd, deed zij haaren Gemaal vermoorden, om reden dat hij haar overfpellig gedrag ontdekt had. — Dit verrigt hebbende, begaf zij zig naar *Barijs*, daar zij zig onder de befcherming ftelde van GONTRAM. Om haare bloedfchendige oogmerken te voldoen, trachte zij BRUNEHAUD en CHILDEBERT insgelijks van 't leeven te berooven; doch haar plan niet kunnende ten uitvoer brengen, maakte zij een magtige toerusting ten Oorlog, ontnam CHILDEBERT *Soisfons*, verfloeg zijne Krijgsbenden, verwoestte *Champagne*, en bernam *Parijs* en andere nabuurige Steden. — Na de maate haarer ondeugden vervuld te hebben, ftierf deeze eerlooze vrouw, in het Jaar 597. —

Zie *de Franfche Chronijk*, MIRÆUS *en anderen.*

FREDERIK DE I, Roomfch Keizer, bijgenoemd *Babarossa*, wegens zijn roden baard, was de zoon van Hertog FREDERIK, met 't eene oog, van *Zwaben*, uit het geflacht van *Hohenftauffen*, die hem bij *Judith*, dogter van Hertog HENDRIK

DEN

DEN ZWARTEN van *Beijeren*, in den jaare 1121 had verwekt. In zijne jeugt gaf hij reeds blijken van zijne dapperheid, en was mede onder het geleide van Keizer KOENRAAD DEN III, zijns Vaders Broeder, in den optogt naar het H. Land, in het Jaar 1147. Zijn vader in den Jaare 1147 gestorven zijnde, volgde hij hem in het Hertogdom van *Zwaben* op, en kweet zich zo wel, dat Keizer KOENRAAD DE III, zijn eigen zoon voorbijgaande, hem op zijn doodbedde tot Rijksopvolger voorstelde. Dus werd hij in den Jaare 1152 den 4 Maart te *Frankfort* tot Keizer verkooren, en vijf dagen daarna van den Aartsbisschop van *Keulen*, ARNOLDUS, te *Aaken* gekroont. Daarop hield hij te *Merseburg*, nog in het zelfde Jaar, een Rijksdag, om de verschillen tusschen den Markgraaf ALBRECHT van *Brandenburg* en HENDRIK DEN LEEUW, over de nalatenschap des Graaven HERMAN van *Wirtzeburg*, en die der beide *Deensche* Prinssen, CANUT en SUENO, die om de Kroon twistten, te beslissen. Het eerste bleef steken, doordien de Keizer nog niet zo veel gezag had, dat de partijen het aan zijne uitspraak wilden overgeven. Maar de laatste strijd werd dusdanig bijgelegd, dat CANUT zig met eenige Landen moest vergenoegen, en dat SUENO uit handen des Keizers, wien hij ook de hulde deed, de Kroon ontfing. Aan WALDEMAR, nabestaande deezer Prinssen, gaf hij ook zeker Hertogdom in *Denemarken*. Ter zelver tijd vereffende hij de zaak der twee tegen malkander verkorene Aartsbisschoppen van *Maagdenburg* zodanig, dat zij beide van deeze waardigheid afstand deeden, en daarentegen den Bisschop GUICMANNUS van *Zeitz*, op 's Keizers bevel, die hem ook naderhand met den ring en den staf beleende, voor Aartsbisschop erkenden. Wanneer hij in *Saxen* alles had in rust gebragt, ging hij naar *Beijeren*, en liet zich te *Regensburg* voor de tweede maal kroonen. Van daar begaf hij zich naar *Wurtsburg*, om aldaar de strijdigheden, tusschen zijne Neven, Hertog HENDRIK DEN LEEUW en Markgraaf HENDRIK DEN II van *Oostenrijk*, wegens het Hertogdom van *Beijeren* ontstaan, bij te leggen; doch de uitspraak werd niet voor den Jaare 1154 te *Goslar* gedaan, en de uitvoering niet eer dan na den eersten optocht des Keizers naar *Italie*, in den Jaare 1156, op den Rijksdag te *Regens*-

burg vastgesteld, wanneer het Hertogdom van *Beijeren* HENDRIK DEN LEEUW toegekend, en de Markgraaf tot Hertog werd gemaakt, en zig met het Land boven de *Ens* moest vergenoegen. Op den zelfden Rijksdag te *Wurtsburg*, in den Jaare 1154, zette hij den Aartsbisschop van *Ments* af, en stelde zijnen Kancelier ARNALDUS in deszelfs plaats. Vervolgens maakte hij zig tot zijnen eersten Veldtogt naar *Italie* gereed, waartoe hem de oproerige *Milanezen* en de klagten van den Paus, dat de Burgers van *Rome* noch Hem, noch den Keizer wilden gehoorzaamen, aanleiding gaven; hoewel ook anderzins door gansch *Italie*, naardien zedert LOTHARIUS DEN II geen Keizer aldaar was geweest, een verwarde toestand was, als hebbende de onderdaanen de meeste Graaven verjaagt, en Republieken opgericht. Wanneer hij aldaar in November des Jaars 1154 aankwam, liet hij, volgens gewoonte der *Frankische* en *Duitsche* Koningen, niet verre van *Piacenza*, in de *Campi Roncalii*, alle Leenmannen voor zig komen, om te vernemen, wie van dezelve tegen 't bevel hunner Leenheeren van deezen togt waren te huis gebleven; wanneer om deeze redenen niet alleen verscheide wereldlijke Heeren, maar ook de Bisschoppen HARTWIJK *van Bremen*, en ULRICH *van Halberstad* hunne voorregten (*regalia*) ontnomen werden. Van daar trok hij voort in het *Milaneësche*; verbrandde de oproerige Steden *Chiëra* en *Asti*, en veroverde in den Jaare 1155 de met de *Milanezen* in verbond staande vesting *Tortona*, welke hij insgelijks in de assche leide. Vervolgens hield hij te *Pavië*, welke Stad hem bij de verovering van *Tortona* had bijgestaan, zijnen intogt, en werd aldaar met de *Longobardische* Kroon gekroond. Hij nam vervolgens voor om *Rome* zelf te bezoeken, wanneer hem onderweeg Paus ADRIANUS DE IV ontmoette, en met veel nadruk de hardnekkigheid der *Romeinen* voorstelde. De *Romeinen* zonden den Keizer hunne Gezanten te gemoet, die onder andere stoute redenen ook eene somme van 5000 ponden zilvers van hem eischten. Doch de Keizer betaalde hunnen hoogmoed, vermeesterde eene der voorsteden, en liet zig den 18 Junij des gemelden Jaars 1155 door den Paus in de *S. Pieterskerk* tot Keizer kroonen. Maar dewijl zulks zonder

ken-

kennisse der *Romeinen* was geschied, verwekten zij deswegen een opstand; doch wierden van de Keizerlijken met bebloedde hoofden naar huis gezonden. Wanneer de zomerhette begon, begaf de Keizer zig naar *Spoleto*, welke plaats hij liet slechten, om dat dezelve hem niet had willen gehoorzamen. Na dat hij vervolgens *Apulië* wederom onder zijnen rechtmatigen Heer had gebragt, keerde hij wederom naar *Duitschland* terug, hoewel hij nog onderweeg veel gevaar onderworpen was. Wanneer hij eindelijk in den Jaare 1155 wederom gelukkig in *Duitschland* kwam, hield hij een Rijksdag te *Regensburg*, op welken ARNALDUS, Aartsbisschop van *Ments*, als hebbende in 's Keizers afwezendheid het Rijksbestier gehad, den Paltsgraave HERMAN over verscheide misbedrijven, in zijn Aartsbisdom gepleegt, beschuldigde, waar over ten laatste de Keizerlijke uitspraak volgde, dat de Paltsgraaf HERMAN, nevens tien Graaven en andere Medehelpers, in het Jaar 1156 op de Rijksvergadering te *Spiers*, een hond een gantsche mijle verre moesten dragen. Op den zelven Rijksdag werd ook HENDRIK DE LEEUW, als boven gemeld is, werkelijk in het bezit van *Beijeren* gesteld. Na dat hij dus de rust in *Duitschland* hersteld had, maakte hij toerusting ten oorlog tegen de *Poolen*, die hunnen verdreven Hertog ULADISLAUS niet wilden aannemen, noch schatting aan het *Duitsche* Rijk opbrengen. Hij bragt dezelve ook haast onder gehoorzaamheid; en als zig hun Hertog BOLESLAUS den Keizer hadt onderworpen, moesten zij 2000 marken gouds aan den Keizer, 1000 marken aan den Vorst, die deezen tocht hadt bijgewoond, en 20 marken aan de Keizerinne, voorts 200 marken zilvers aan de Keizerlijke Raden betalen, en veele andere harde voorwaarden, welke zij echter niet hielden, ondergaan. Te *Wurtsburg* gaf hij na zijne terug komst uit *Poolen* des Griekschen Keizers Gezanten gehoor, maar welke hij wegens hunne stoute redenen bestrafte. In den Jaare 1157, nam hij een reis voor naar *Burgundie*, welk land hij op de volgende wijze wederom aan *Duitschland*, van het welke het zig zedert HENDRIK DEN IV. hadt afgescheurt, hechtte. Hij scheidde zig, onder voorwendzel van bloedverwantschap, van

zijne Gemalinne ADELHEID, en trouwde met BEATRIX, dogter van Graave REINALD den laatsten van *Burgundie*. Maar doordien deeze REINALD door Keizer LOTHARIUS DEN II. was in den ban gedaan, en de executie tegen hem den Hertogen van *Zahringen* was opgedragen, en deeze reeds verscheide Steden hadden veroverd, maakte FREDERIK thans een vergelijk met den zelven, uit krachte van 't welke hij hen *Lausanne*, *Geneve* en eenige plaatsen overliet, en het overige wegens zijne Gemalin in bezit nam, en zelfs geheel *Provence* wederom daaraan trok, latende zig van alle vassaalen des *Burgundischen* Rijks huldigen. Ondertusschen ontstonden 'er onlusten met Paus ADRIANUS, ter oorzake, als volgt. De Paus hadt na des Keizers terug reize naar *Duitschland* den door hem verdreven WILHELM van *Apulie*, wederom voor Koning van *Sicilie* en *Apulie* erkend, en met hem, buiten weten des Keizers, vrede gemaakt. Deeze nam zulks euvel op, zo dat hij terstond alle geestelijken in *Duitschland* verbood, voortaan eenige beneficien van het Pausselijke Hof aan te nemen. Daar bij kwam, dat zeker Bisschop van *Lunden*, in *Schonen*, op zijne terug reize van een bedevaart naar *Rome*, in *Duitschland* gevangen genomen, en kwalijk gehandeld was, zonder dat de Keizer genoegzaam onderzoek naar dit misdrijf hadt gedaan. De Paus zond daar op een Gezantschap van twee Kardinalen, nevens een harden Brief aan den Keizer, in welken onder anderen deeze woorden stonden: *Debes, gloriosissime fili, ante oculos mentis reducere, quàm gratanter & quàm jucundè alio* (præcedenti) *anno, Mater Tua, S. S. Romana Ecclesia, te susceperit, ... quantam tibi dignitatis plenitudinem contulerit.... Neque tamen pœnitet nos desideria tua voluntatis implevisse, sed si majora beneficia Excellentia tua de manu nostra suscepisset, si fieri posset, ... gauderemus.* Maar dewijl het woord *beneficium* toenmaals zo veel als *feudum*, dat is *een leen*, betekende, en de Keizer den Brief aldus uitleide, als of de Paus hem wegens de kroning voor een vazal van den Roomschen Stoel zogt te houden; en daar benevens zekere schilderij van den Keizer LOTHARIUS te *Rome* in het *Lateraan* werd gevonden, in welke dezelve

op

op zijne knieën van den Paus de kroon ontfing, met dit bijschrift:

Rex venit ante fores, jurans prius urbis honores;
Post homo fit Papæ, sumit quo dante coronam;

zo betuigde niet alleen de Keizer, maar ook alle geestelijke en wereldlijke stenden hun ongenoegen daar over, en schreven aan den Paus, dat zij hun rijk van niemand anders dan van God hadden, en dat zij de Pausselijke Kroning niet anders dan slechts als eene plegtigheid aanmerkten. De Paus verklaarde daarop zijne woorden aldus, dat het woord *conferre* alleenlijk zo veel wilde zeggen als *imponere*, dat is *opleggen*, of *begiftigen*, en *beneficium* zo veel als *bonum factum*, dat is *gunst*, of *weldaad*, en liet hem voorts door zijne gezanten verzekeren, dat hij geenzins van gedachten was, de achting en 't gezag des Rijks te kort te doen. Schoon nu de Keizer zig daar door liet te vrede stellen, voerde hij echter in den Jaare 1158 zijn leger naar *Italie*, werwaarts hem veele voornaame Vorsten, en onder dezelve de Hertog LADISLAUS van *Bohemen*, wien hij kort te voren den Koninklijken tijtel voor zig en zijne nakomelingen hadt gegeven, begeleidden. Zijn voornaamste oogmerk was om de *Milaneezen* te beteugelen, en den Koning van *Sicilie* WILHELM, die *Apulie* hadt bemachtigd, te verjagen. De eerste werden door eene harde belegering zodanig vernedert, dat zij hem op hunne knieën om vrede baden, en al wat de Keizer voorsloeg inwilligden. Na de belegering van *Milaan*, hield hij wederom in de zogenaamde *campi Roncalii* een algemenen leendag, op welken alle Italiaansche Vorsten en alle Burgermeesters in de Steden verschenen, en hunnen leeneed deden. Hij bestelde ook zekere commissie van 30 *Doctoren* in de rechten, die de Keizerlijke regten en regaliën in *Italie* zouden onderzoeken, en openlijk bekend maken, en dwong alle Vorsten en Steden, te zweeren, dat zij zig geene van zulke regten zouden aanmatigen. Ieder Stad

moest op den voornaamsten Kerktoren den *Keizerlijken* Adelaar zetten. Doch dit alles kon niet beletten, dat de *Milanezen* in het volgende Jaar van nieuw opstonden, de *Keizerlijke* bedienden, die onder hen Burgemeesters wilden aanstellen, verdreeven, ja zelfs den Keizer naar het leven stonden. Zij werden derhalven naar *Marnica* gedagvaard; verscheenen daar ook; maar in plaats van berouw gaven zij tot antwoord, dat zij wel den Keizer den eed van getrouwheid hadden gezwooren, maar den zelven niet belooft te houden; 't welk den Keizer dermaten verbitterde, dat hij de *Milanezen* in den Rijksban deed, en HENDRIK DE LEEUW, ONEFF, en andere *Duitsche* Vorsten, naar *Italie* riep, die terstond met hunne Legers kwamen, wanneer de Keizer op *Crema*, de zijde der *Milanezen* toegedaan, los ging, welke Stad zig ongemeen hardnekkig verweerde, maar ook daar door maakte, dat zij aan de vlamme en de plundering der soldaaten werd overgegeeven. Ondertusschen was Paus ADRIANUS DE IV gestorven, en de meeste Kardinaalen verkooren ROLAND, die den naam van ALEXANDER DEN III aannam, in zijne plaats tot Paus; maar zommigen deeden eene nieuwe verkiezing, waar door OCTAVIANUS, onder den naam van VICTOR DEN IV, Paus werd. Om deeze scheuring te dempen, hield de Keizer in den Jaare 1160 te *Pavie* eene vergadering van Geestelijken; riep de beide Pauzen derwaarts, van welke echter VICTOR DE IV alleen verscheen, dien ook eindelijk van de Kerkvergadering de Pausselijke waardigheid toegekend, en in het tegendeel ALEXANDER DEN III ontnomen werd, welke hem daarentegen in den ban deed. Naderhand oeffende hij wraak tegen de *Milanezen*, en zwoer, niet eerder *Italie* te zullen verlaaten, noch de kroon wederom optezetten, voor dat hij hen had uitgeroeid. Na een tweejaarig beleg werd die Stad in den Jaare 1162 veroverd, en tot aan de Voorsteden geslecht; de inwooners werden gebannen, en de grond, daar die Stad had gestaan, als een vervloekte grond, met zout bestrooid, moetende de Kommandant van *Milaan*, GUALPHAGUS, eenige dagen als een hond aan een keten onder des Keizers tafel leggen. Vervolgens hield de Keizer te *Pavie* een prachtig vreugdefeest,

feest, wanneer hij en zijne Gemalin de kroon droegen, en alle *Lombardische* Bisschoppen, Edelen, en Magistraatspersoonen daar tegenwoordig waren. Ook stelde hij in alle Steden Burgemeesters aan, en begaf zig daar op nog in het Jaar 1162 naar *Besançon*, alwaar hij een plegtelijken Rijksdag hield, op welken ook de Koning van *Frankrijk*, hoe wel maar een dag lang, mede tegenwoordig was, hopende door onpartijdige scheidslieden de scheuring der Kerke bij te leggen. Maar naardien ALEXANDER DE III daar wederom niet verscheen, bevestigde de Keizer VICTOR DEN IV in 't Pausschap. Hij beleende ook aldaar WALDEMAR met de Koninkrijken van *Zweden*, *Denemarken* en *Noorwegen*. In het volgende Jaar 1163 hield hij te *Worms* en *Ments* Rijksdagen, en ging in den herfst naar *Italie*, doch zonder een Leger, alleenlijk om eenige Rijkszaken af te doen, en maakte zekeren Heer uit *Sardinie*, BARRASON genoemd, op zijn verzoek, Koning van dit Eiland, na dat hem dezelve deswegen den leeneed gedaan had. Daar op trok hij wederom naar *Duitschland*, en als in den Jaare 1164, Paus VICTOR DE IV stierf, en de Kardinaalen van deszelfs partij nevens den *Keizerlijken* Aartskancelier RAINALD GUIDO van *Crema* onder den naam van PASCHALIS DEN III verkooren, bevestigde hij denzelven; en na dat hij in den Jaare 1165 de Vorsten en Bisschoppen in *Duitschland* met eede aan denzelven op het Rijkskonvent te *Wurtsburg* had verbonden, en te *Aken* het Graf van KAREL DEN GROOTEN doen openen, laatende denzelven door PASCHALIS Kanonizeeren, nam hij in den Jaare 1166, in November, den vierden togt naar *Italie* aan. Want de *Keizerlijke* bedienden hadden de *Italiaanen* met onbillijke belastingen zodanig gedrukt, dat *Milaan*, nevens andere Steden, een verbond tegen dezelve maakten, hoe wel zij hunnen plicht als Leenmannen omtrent den Keizer niet te buiten gingen. Wanneer de Keizer in de *Campi Roncalii* kwam, hield hij aldaar een algemeene vergadering, bij welke PASCHALIS wederom bevestigd, en ALEXANDER afgezet wierd. Vervolgens zocht hij ALEXANDER uit *Italie* te verdrijven; veroverde op de *Grieken*, die zig met hem hadden verbonden, *Ancona*; doodde bij de 9000 *Romeinen*, en nam 3000 derzelven gevangen. Hij vervolgde deeze over-

winning, en kreeg zelfs *Rome* in, wanneer hij PASCHALIS bevestigde, hem van alle *Romeinen* deed huldigen, en zijne Gemalin van hem liet kroonen, moetende ALEXANDER de vlucht neemen. Ondertusschen vatten de *Milanezen* nieuwen moed, en begonnen in den Jaare 1167, den 27 April, *Milaan* wederom op te bouwen; versterkten deeze Stad met wallen en grachten, om dat zij zonder den eed, aan den Keizer gedaan, niet te breken, geen muuren mogten oprechten. Ja zij bouwden in het volgende Jaar nog eene Stad, welke zij, in spijt van den Keizer, en ter eere van Paus ALEXANDER, *Alexandrie* noemden, hoe wel zij, van de *Keizerlijken*, *Palearis* of Stroostad geheeten wierd, waarom zij dan nog tegenwoordig den naam van *Alexandria Della Paglia* draagt. De Keizer deed wel de *Milanezen* en hunne Bondgenooten in den ban, maar dewijl dezelve zijn Krijgsvolk versloegen, en de pest in zijn Leger zeer woedde, was hij genoodzaakt, in den Jaare 1168, in Maart, *Italie* te verlaaten. Na zijne terugkomst in *Duitschland* besliste hij de verschillen tusschen de Bisschoppen en Vorsten van *Saxen* tegen HENDRIK DEN LEEUW, en als zijn neef FREDERIK, zoon van Keizer KONRAAD, stierf, nam hij deszelfs Landen in bezit, en liet in den Jaare 1169 zijnen zoon HENDRIK, nog maar vijf Jaaren oud zijnde, met bewilliging der standen, door den Aartsbisschop van *Keulen* te *Aken* kroonen. Toen in het Jaar 1170 Paus VICTOR DE IV overleed, benoemde hij JOHANNES, Abt van *Strume*, in deszelfs plaats, en deed hem ten gevalle eene reis naar *Italie*, tegen ALEXANDER DEN III, die hem zedert zijne laatste reize in den Jaare 1168 had in den ban gedaan, en tegen de *Milanezen*, zelfs te *Wurtsburg* alle standen daar toe aanmoedigende, voorgeevende, dat ALEXANDER DE III de *Keizerlijke* waardigheid van *Duitschland* zocht op de *Grieken* te brengen. HENDRIK DE LEEUW nam ondertusschen een tocht voor naar het H. Land, in welks afwezendheid de Keizer zijne vasaalen heimelijk ondervroeg, dat wanneer HENDRIK DE LEEUW mogt komen te sterven, of zij aan hem deszelfs Landen wilden overgeeven. Dit verdroot HENDRIK geweldig, en gaf aanleiding tot nieuwe vijandschap tegen den Keizer; hoe wel zommigen in twijffel trekken, naardien zulks op het ge-

getuigenis van een eenig Schrijver, die lang na dien tijd geleefd heeft, steunt. Eindelijk ondernam de Keizer den lang beslooten zesden tocht naar *Italie*, met eene groote magt, en niet minder hoop, in den Jaare 1174. Hij belegerde terstond *Alexandrie*, maar kon niets daar voor uitrechten, om dat zo wel het Jaargetijde verloopen was, als ook om dat HENDRIK DE LEEUW met zijne onderhoorige troepen den Keizer niet te hulp kwam, en in tegendeel, niettegenstaande het dikwijls herhaalde verzoek, naar *Duitschland* keerde; waar door dan de Keizer gedwongen wierd, na dat hij met de oproerigen een stilstand had gemaakt, hem in den Jaare 1175 te volgen. Maar hij wierf versche troepen, en trok met dezelve in den Jaare 1176 naar *Italie*, wanneer hij echter den 24 Maij des volgenden Jaars niet verre van *Legnano* geheel verslaagen wierd; en door dien hij in dien slag het paard onder het lijf verloor, wierd hij vier dagen van ieder een voor dood gehouden. Doch hij bragt 'er het leven nog af, en kwam onverwagt te *Pavie* aan, alwaar hij door dit voorval zich liet beweegen om ALEXANDER DEN III den vrede aantebieden, zodanig, dat de Keizer dien Paus voor rechtmatig zou erkennen, het Land, het welk de Kerk toebehoorde, en inzonderheid de goederen van de Gravinne MATHILDIS, wederom geven, een vijftienjaarigen stilstand met den Koning van *Sicilie*, die zedert dien tijd den Paus in zijne bescherming had genoomen, en een zesjaarigen stilstand met de tegen hem verbonde Steden zou maken, ten einde in dien tijd een vaste vrede kon geslooten worden. Daar op wierd in den Jaare 1177 eene bijeenkomst tusschen den Keizer en den Paus te *Venetie* gehouden, alwaar de Vredetractaaten wierden bezwooren. Men vind daar omtrent door de nieuwe Schrijvers verdicht, dat, toen de *Keizerlijke* Prins OTTO door den *Venetiaanschen* Admiraal ZANI ter Zee was geslaagen, de Paus den gemelden Admiraal een ring gaf, welken hij in het water zou werpen, en daar door als met de Adriatische Zee trouwen; dat de de Prins vervolgens op zijn woord van eere was los gelaaten, om aan den Keizer zekere voorslagen van vrede, in des Pauzen naam te doen, waar door dezelve zig had laten beweegen, van in persoon naar *Venetie* te gaan; dat, wanneer hij bij zijne intrede

den

den Paus voor de *S. Martenskerk* vond zitten, hij hem naar gewoonte de voeten had willen kusfen; maar dat de Paus daar mede niet was te vrede geweest, den Keizer den voet op den nek had gezet, en daar bij de woorden van den Pfalmist misbruikt: *Op leeuwen en adderen zult gij treden*; enz. daar men bijvoegt, dat de Keizer den Paus had te kennen gegeeven, dat hij zulks niet ter eere van hem, maar van PETRUS verdroeg; waar op de Paus had geantwoord, dat het zo wel tot zijne eere als die van PETRUS moest gefchieden. Doch dit alles fteunt alleen op zekere Schilderij, wordende nog tegenwoordig te *Venetie* gevonden, daar de Paus word voorgefteld den Keizer den voet op den nek zettende. Maar men moet weten, dat zulke Schilderijen oudtijds zeer gemeen waren, wanneer men namenlijk wilde verbeelden, dat de eene partij over de andere eenig voordeel behaald, en ze overwonnen had. Dus leest men, dat, als CALIXTUS DE II zijnen Tegenpaus BURDINUS had gevangen bekomen, hij denzelven in zekere Kamer van het *Lateraanfche* Paleis onder zijne voeten leggende deed fchilderen. En echter is het zeker, dat CALIXTUS BURDINUS nooit op den nek heeft getreeden. Dus is het ook geleegen met de Schilderij te *Venetie* van FREDERIK BARBAROSSA; waar bij nog komt niet alleen het algemeene ftilzwijgen, maar ook het duidelijk tegenfpreeken der toenmaals levende Schrijveren, welke uitdrukkelijk melden, dat de Keizer en de Paus malkander alle bedenkelijke eerbewijzingen hebben aangedaan, en dat de eerfte van den laatften den kus des vredes heeft ontfangen; dat hij hem de rechterhand heeft gegeeven, en hem in de Kerk geleid; voorts dat hij, volgens 't gebruik van dien tijd, zijn fteegelreep heeft vastgehouden, en als de Keizer voor hem op 't eerfte gezicht op de knieën was gevallen, dat hij hem terftond heeft opgeheft, en gekust. Het verhaal, den jongen *Keizerlijken* Prins OTTO rakende, is ook valsch, dewijl OTTO toenmaals nog een klein kind was. Het zij echter zo het wil, de Keizer betoonde ondertusfchen, toen hij in den Jaare 1177 naar *Duitschland* kwam, HENDRIK DE LEEUW zijne gramfchap, als alleen de oorzaak van 's Keizers ongeluk zijnde; en wanneer dezelve, na drie malen gedagvaard te zijn, om zich tegen de klagten der *Saxifche* Bisfchoppen

en

en andere wereldlijke Heeren, wegens zijne harde Regeering, te verantwoorden, niet verscheen, deed hij hem in den Jaare 1180 in den Rijksban, ontzette hem van alle zijne Landen, en gaf het Hertogdom van Beijeren aan den Graave OTTO VAN WITTELSBACH, wiens voorouderen het zelve Keizer HENDRIK DEN III hadden ontweldigt, en het Hertogdom van *Saxen* gaf hij aan den Graave BERNHARD van *Ascanie* en *Anhalt*, zone van ALBERT DEN BEER. De Hertog HENDRIK wilde zig niet zo gemakkelijk laten verdrijven, maar zond de nieuwe Leenmannen met bloedige koppen naar huis. Doch toen de Keizer in eigen persoon tegen hem te velde trok, moest zig de Hertog onderwerpen, en met het Hertogdom *Brunswijk* en *Luneburg* vergenoegen; doch zo, dat hij alvorens drie Jaaren lang in *Engeland* als in ballingschap moest omzwerven. Van de overige Landen des Hertogs maakte de Keizer *Lubek* en *Regensburg* tot vrije Rijkssteden; ook onderwierp hij de Markgraafschappen *Stiermarken*, *Istrie*, *Vohburg* en geheel *Tirol* onmiddelijk aan het Rijk. Van de overige *Saxische* Landen hebben de Landgraaf van *Thuringen*, de Bisschop van *Bremen*, en inzonderheid de Aartsbisschop van *Keulen*, die *Engern* en *Westphalen* naar zig trok, al wat zij konden naar zig genomen. Ondertusschen verliep de tijd van den stilstand in *Italie*, wanneer de Keizer, op aanraden van zijnen zone HENDRIK, die gaarne tot Koning van *Italie* wilde gekroond zijn, in den Jaare 1183 te *Constans* eene bestendige vrede sloot, en de huldiging van de *Italiaansche* lieden ontfing. In den Jaare 1184 liet hij te *Ments* met groote plegtigheid zijnen zoon HENDRIK en FREDERIK mondig maken; ging voorts naar *Italie*, en na dat HENDRIK met de *Siciliaansche* Erfprincesse getrouwd was, liet hij hem tot Koning van *Milaan* kroonen. Doch Paus LUCIUS DE III, dit ongaarne ziende, en noch andere redenen daar bij komende, scheen het op nieuw tot eene gevaarlijke verwijdering te zullen komen, welke echter zo wel door de dood van den laatstgemelden Paus LUCIUS DEN III, als ook door die van zijnen opvolger URBANUS DEN III gelukkig gestuit werd. Geduurende deeze voorvallen

kwa-

kwamen 'er van dag tot dag meer droevige tijdingen van der *Turken* voortgangen in het Oosten, waar door de Keizer werd bewoogen, met PHILIPS van *Frankrijk*, en HENDRIK van *Engeland* in een verbond te treden. Hij bragt een Leger van 150000 man op de been, liet een gedeelte van het zelve te water derwaarts gaan, en trok met het overige volk te land door *Hungarie* en over *Constantinopel*, en drong daar mede niet zonder groote moeite, wegens den tegenstand der *Grieken*, door *Asie*, tot in *Sijrie* door. Het begin voorspelde gelukkige overwinningen, door dien hij zig niet alleen door de *Grieken* heen sloeg, maar in twee treffens 16000 *Turken* doodde. Zie *Croisades*, of *Kruisvaarten*. Maar tot allen ongeluk stierf hij den 10 Junij, des Jaars 1190; en melden de meeste Schrijvers van zijnen tijd, dat hij, met zijn Leger over de Rivier *Cijdnus* trekkende, en zig al te onvoorzichtig in het water wagende, is verdronken; hoe wel anderen zulks tegenspreeken, en staande houden, dat hij te *Seleucie* aan eene ziekte is overleeden. Hij heeft twee Gemalinnen gehad, welker eerste, ADELHEID genoemd, des Markgraaven THEOBALD van *Vogburg* dogter, in den Jaare 1149 met hem trouwde, doch van hem in den Jaare 1153 gescheiden werd. Daar op trouwde hij met BEATRIX, Erfdogter van Graave RAINALD van *Bourgondie*, en teelde bij haar HENDRIK DEN VI, zijnen opvolger; FREDERIK, Hertog van *Zwaben*, die aan de pest bij *Ptolomais* in den Jaare 1192 stierf, op wien zijn broeder KONRAAD in het Jaar 1196 volgde; OTTO, Paltsgraaf van *Burgundie* en Stadhouder in het Koninkrijk van *Atelat*; en eindelijk PHILIPS, Hertog van *Thuringen*, die in den Jaare 1208 door Graaf OTTO VAN WITTELSBACH werd vermoord. *Conr. Ursperg. Morena de reb. Laud. pag.* 448. *Otto Blasin. & Otto Frising. Chron. & de reb. Friderici I. Godefr. Viterb. Gunther. Ligur. Robert. de Monte. Helmold. Chron. Albertus Stadensis Pagi Crit. in Baron. Tom. IV. Roderic. de gest. Frid. Burchardi Epist. de excid. Mediol. ap. Freher. Tom. I. pag.* 296. *Fort. Olmus Hist. de occult. advent. Venetias Alexandri III. Nauoleri Chronogr. Vol. II. Sabellici Hist. Venet. lib. VII. Dec.* 1. *Justiniani Hist. Venet. lib. II. pag.* 27.

Cen-

Centuriæ Magdeb. Cent. XII. cap. 10. *Wagenseil Catalogus Imp. sub. Frid. I. Berneggeri Quæst. Hist. Pol. Artopæus & Heumannus Differtat. de Frid. I.*

FREDERIK DE II, neef van Keizer FREDERIK DEN I, en zoon van Keizer HENDRIK DEN VI, en van CONSTANTIA, dogter van ROGERIUS, Koning van *Sicilie*, wierd gebooren, zo als sommigen willen, in den Jaare 1190, of volgens anderen, in het Jaar 1193, of 1194, of 1195, of ook 1196, door dien de Schrijvers van dien tijd daar omtrent zeer verschillen. Als zijn vader in den Jaare 1197 stierf, nam zijne moeder de voogdijschap aan, en bleef met hem in *Napels* en *Sicilie*, als haar erffelijk Rijk zijnde. Zijn vader had hem wel bij zijn leven door de standen tot zijnen opvolger laten verklaaren, en hij is ook na deszelfs dood, en met hulp van deszelfs broeder PHILIPS van *Zwaben*, in het Jaar, 1198 van sommige standen tot Keizer verkooren; doch deeze verkiezing was wegens de onlusten van dien tijd zonder vrucht. (Zie PHILIPS van *Zwaben*, Keizer.) Maar na dat OTTO DE IV in den Jaare 1210, met Paus INNOCENTIUS DEN III, niet alleen in onmin geraakte, maar ook *Napels* en *Sicilie* als een Rijksleen zocht aan zig te trekken, zo als hij werkelijk *Napels* innam, bragt het de Paus zo verre, dat FREDERIK in den Jaare 1212 van den Aartsbisschop van *Ments*, nevens eenige andere standen, tegen OTTO tot Keizer verkooren wierd, en dat vervolgens de meeste standen zijne zijde kozen, wanneer hij daarentegen den Paus de onder de vorige twee Tegenkeizeren aan zig getrokkene Steden in *Italie* liet behouden. (Zie meer omstandigheden daar van op OTTO DEN IV, Keizer.) Na den dood van OTTO DEN IV, in den Jaare 1218 voorgevallen, werden hem door OTTO's broeder, den Paltsgraave HENDRIK, de Rijkstekenen overgelevert, en hij van alle standen zonder tegenspraak als Keizer aangenomen; waar op hij in den Jaare 1220 een togt naar *Rome* deed, en aldaar van Paus HONORIUS DEN III gekroond werd. Dewijl hij ondertusschen den Paus wegens zijne Erflanden *Napels* en *Sicilie* niet veel betrouwde, bleef hij altoos in *Italie*, en deed in den Jaare 1220 zijnen zoon HENDRIK DEN VII van de standen tot Keizer verkiezen, en in het

het Jaar 1221 kroonen. wien hij, als noch een kind zijnde, eerst den Aartsbisschop van *Keulen* ENGELBERTUS, en na deszelfs dood den Hertog van *Beijeren* LODEWYK als voogd en tevens als Rijksvikaris toevoegde. Naauwlijks was FREDERIK gekroond, of de beide Graaven van *Thuscie*, MATTHEUS en THOMAS, verwekten in *Napels* onlusten, die hij terstond verjoeg, maar welke door den Paus van *Rome* in bescherming genoomen werden. Dit gaf gelegenheid tot grooter verschillen, welke eindelijk in den Jaare 1224, door bemiddeling des verdreeven Konings van *Jeruzalem*, JOHANNES VAN BRIENNE, voor zo verre werden bijgelegt, dat FREDERIK met deezes Konings dogter zou trouwen, het recht op *Jeruzalem* voortzetten, als mede een togt naar het *H. Land* doen, 't welk de Keizer aannam. Maar door dien hij vreesde, dat de Paus bij zijne afwezendheid in *Napels* en *Sicilie* onlusten mogt verwekken, hield hij zijne gelofte niet; maar zijnde een paar dagen op Zee geweest, kwam hij onverrechter zake te rug; weshalven hem GREGORIUS DE IX in den ban deed; doch hij ondernam terstond in het volgende Jaar 1228 wederom dien togt, en maakte zulke voortgangen, dat de Sultan gedwongen werd, *Jeruzalem*, *Nazareth*, *Joppe*. en andere plaatsen, den Christenen inruimen. Niettemin deed de Paus den Keizer ondertusschen, onder voorwendzel van een schadelijken en bespottelijken vrede met den Sultan gemaakt te hebben, ook om dat hij, nog niet volkomen van den ban ontslagen, naar het *H. Land* was gegaan, hem voor de tweedemaal in den ban, en zond een Leger naar *Napels*, om hem dat Rijk aftenemen; ook hitste hij des Keizers eigen schoonvader JOHANNES op, om in *Sicilie* onlusten te verwekken. FREDERIK kwam dan met allen spoed uit het *H. Land* terug; stilde in korten tijd alle onlusten, verjoeg den Paus zelf uit *Rome*, en beteugelde de *Italianen* zodanig, dat eindelijk, door bemiddeling van zommige *Duitsche* standen, de Paus hem in den Jaare 1230 van den ban ontsloeg, waartegen de Keizer den Paus wegens gelede schade 120000 oncen gouds betaalde. De Paus was echter noch niet te vrede, maar hitste des Keizers zoon HENDRIK DEN VII op, dat dezelve in het Jaar 1234 met eenige *Duitsche* standen en met de Steden in *Lombardie* een verbond

bond tegen zijnen vader maakte; maar wanneer de Keizer in den Jaare 1235 naar *Duitschland* was gekeerd, zette hij hem af, en zond hem naar *Apulie*, alwaar hij zijn leven in eene geduurige gevangenisse heeft geëindigt; in zijne plaats deed FREDERIK zijnen tweeden zoon KOENRAAD DEN IV tot *Roomsch* Koning verkiezen. En dewijl FREDERIK vervolgens de oproerige Steden in *Lombardie*, die het met zijnen zone hadden gehouden, met geweld tot gehoorzaamheid bragt, en *Sardinie* den Paus niet wilde wederom geven, deed hem dezelve op nieuw in den Jaare 1239 in den ban; verbond zig tegen hem met de *Venetiaanen*, en strooide uit, om hem zwart te maken, dat hij CHRISTUS, MOZES en MAHOMETH voor drie Aartsbedriegers had uitgescholden. De Keizer verdedigde zig tegen deeze beschuldigingen niet alleen schriftelijk bij alle *Duitsche* stenden en Buitenlandsche Koningen, Kardinaalen en anderen, maar trok ook met een groot Leger naar *Italie*, en handelde zijne vijanden zo als zij verdienden. De Paus daarentegen verzocht alle Koningen om hulp, en droeg ROBERT, zoon van Koning LODEWYK van *Frankrijk*, de Keizerlijke waardigheid op; vermaande ook in den Jaare 1240 de *Duitsche* Bisschoppen, FREDRIK aftezetten; doch wierd van beide afgewezen. Hij veinsde derhalven, als of hij vrede wilde maken, en schreef, met bewilliging des Keizers, eene Kerkvergadering uit te *Rome*; maar FREDERIK, verwittigd zijnde, dat het op hem gemunt was, bezette zo wel ter Zee, als te Lande, alle toegangen, dat geen Bisschop kon naar *Rome* komen; weshalven INNOCENTIUS DE IV in het Jaar 1244 naar *Frankrijk* week, en een Concilie te *Lion* beriep, werwaarts hij FREDERIK dagvaardde, en te gelijk op nieuw in den ban deed. Hij trok ook de *Duitsche* Geestelijke Vorsten van hem af, zo dat zij in den Jaare 1245 HENDRIK, Landgraave van *Thuringen*, bijgenoemd RASPO, tot Keizer opwierpen, die ook FREDERIKS zoon KOENRAAD uit het veld sloeg, doch voor *Ulm* wierd gewond, en kort daar na in den Jaare 1247 overleed. De Paus bragt vervolgens een nieuwen Tegenkeizer, Graaf WILLEM van *Holland*, op de baan, en ten laatste wierden FREDERIKS vertrouwdste vrienden hem ontrouw; onder welke voorna-

melijk zijn Kancelier PETRUS DE VINEIS was, die, nietegenstaande hij den Keizer te voren mondelijk en schriftelijk zeer nadrukkelijk had verdedigt, nochtans eindelijk zijnen Lijfaarts daar toe bragt, dat hij den Keizer met vergif van kant hielp. Hij eindigde dan in den Jaare 1250 te *Fiorenzola*, in *Apulie*, zijn leven; en zommigen zeggen, dat zijn natuurlijke zoon MANFREDUS hem eerst vergif toebragt; en als het zelve niet schielijk genoeg werkte, hem met een kussen smoorde; hoewel anderen daar aan twijffelen, en zijn dood werd naderhand zelfs in twijffel getrokken, waarom veelen zig valschelijk voor hem hebben uitgegeeven. Voor het overige was FREDERIK een Vorst van ongemeene verdiensten, en hem ontbrak noch ijver, noch dapperheid, om de regten des Rijks staande te houden. Hij sprak *Latijn*, *Grieksch*, *Fransch*, *Italiaansch*, *Arabisch* en *Hoogduitsch* met de grootste vaardigheid, en zogt de vrije kunsten met alle magt te bevorderen; want men heeft hem de oprechting der Hooge Schoole van *Weenen* en *Napels* te danken, als mede dat ARISTOTELES, GALENUS, en andere Schrijvers in de *Latijnsche* taale zijn overgezet. Daarentegen kan men ook zeggen, dat hij genegen was tot onkuischheid. Hij heeft vier Gemalinnen gehad, welker eerste, CONSTANTIA genaamd, dogter van Koning ALPHONSUS DEN II van *Arragon*, HENDRIK, boven gemeld, heeft ter wereld gebragt, en in den Jaare 1222 is gestorven. De tweede was JOLANTA, Erfdogter des Konings van *Jeruzalem*, die hem KOENRAAD DEN IV baarde, en in den Jaare 1228 overleed; bij de derde, IZABELLE, dogter van Koning JOHANNES van *Engeland*, had hij HENDRIK, Stadhouder van *Sicilie*, welke Gemalin in het Jaar 1241 is gestorven. Zijne vierde Gemalin was zeer rijk; doch haar naam is onbekend. Zommige laatere Schrijvers spreeken nog van twee andere; doch men kan 'er niets zekers van zeggen. Daar benevens had hij verscheide matressen, van welke de vermaardste was BLANKA, marquisinne van *Montferrat*, die hem MANFREDUS, Vorst van *Tarento*, ENZIUS, of HENTIUS, of HENDRIK, Koning van *Sardinie*, en FREDERIK, Vorst van *Antiochie*, baarde. *Zie de voorgemelde Schrijvers, als mede* CUNERUS *orat. de vita* FRIDERICI *II. Imp.*

FRE-

FREDERIK DE III, bijgenoemd DE SCHOONE, was een zoon van Keizer ALBERT DEN I, en van ELISABETH, dogter van MAINARD, Hertog van *Karinthie* en Graaf van *Tirol.* Den bijnaam van den SCHOONEN kreeg hij wegens zijne levendigheid en welgemaaktheid: egter heeft hij nooit op de munstukken, gelijk sommigen willen, deezen bijnaam gebruikt. Na zijns vaders dood, die in den Jaare 1308 vermoord werd, had hij eenige hoop tot de *Keizerlijke* waardigheid; doch HENDRIK van *Luxemburg* kreeg dezelve, en zogt de goederen van het Huis van *Habsburg* aan zig te trekken. FREDERIK, dit laatste bemerkende, liet zig tegen de *Keizerlijke* bedienden verluiden, dat reeds vijf Koningen wegens de *Oostenrijksche* Landen hun leven hadden verlooren, en dat HENDRIK misschien de zesde kon worden; welke bedreiging van die uitwerking was, dat hem de Keizer 't leen daar van niet langer weigerde, doch onder beding, dat FREDERIK hem op den togt naar *Rome* met 200 gewapende ruiters zou begeleiden. Alzo nu HENDRIK op deezen togt zijn leven verloor, en de *Keizerlijke* troon een Jaar lang ledig stond, dacht FREDERIK denzelven zekerlijk te beklimmen, maar kon alle de Keurvorsten niet op zijne zijde brengen: want de Aartsbisschop van *Ments*, PETRUS, was tegen hem, om dat hij, nog Bisschop van *Basel* zijnde, wegens de voor zijn Sticht aangekochte goederen, *Lichstal* en *Homberg*, van de *Oostenrijkers* veel overlast had moeten lijden. BALDUIN van *Trier* was een doodvijand van het *Habsburgsche* Huis, om dat FREDERIKS vader hem met de wapenen had gedwongen, om de inkomende tollen aan den Rhijnstroom aan hem overtegeeven. JOHANNES, Koning van *Boheemen*, uit het Huis van *Luxemburg*, had reden om de verkiezing van FREDERIK te dwarsboomen, doordien het Huis van *Oostenrijk* met alle magt naar de *Boheemsche* kroon stond. Deeze trokken den Hertog van *Saxen*, JOHANNES, en den Markgraave van *Brandenburg*, WALDEMAR, van de *Oostenrijksche* partij af, kwamen gezamenlijk te *Frankfort* aan den *Maijn* bij malkander, en verkooren LODEWYK, Hertog van *Beijeren*, tot Keizer. Zommigen zeggen, maar met geen zekerheid, dat WALDEMAR in persoon niet tegenwoordig was. De Aartsbisschop van *Keulen*, HENDRIK van *Varnenberg*, hield in te-

gendeel met alle magt de *Oostenrijksche* partij, voornamelijk om dat hem FREDERIK had belooft, dat zijn broeder HENDRIK van *Oostenrijk* met des Aartsbisschops broeders dogter zou trouwen. Bij deezen voegde zig de Paltsgraaf aan den Rhijn, RUDOLPH, als hebbende eene natuurlijke vijandschap tegen zijnen ligchaamelijken broeder LODEWYK; ook was hij door het *Oostenrijksche* geld omgekocht. Deeze beide trokken HENDRIK, Hertog van *Karinthie*, en RUDOLPH, Hertog van *Saxen*, aan hunne zijde, van welke de eerste tegen JOHANNES van *Luxemburg* een eisch op *Boheemen* maakte; deeze in het tegendeel oordeelde bij de verkiezing meer regt dan zijn broeder te hebben, als die eerst tot Bisschop van *Passau* verkooren was, en dus geen wereldlijke Keurvorst te gelijk kon zijn. Deeze werden met malkander verkoozen den 19 October in den Jaare 1314 te *Saxenhauzen*, een Steedje nabij *Frankfort* geleegen; FREDERIK van *Oostenrijk*, die zig daar omtrent onthield, voerde hem naar *Bon*, maar niet naar *Bingen*, gelijk eenigen voorgeeven, en liet hem aldaar door den gemelden Aartsbisschop van *Keulen* met de gewoone plechtigheid zalven, wanneer de overige ondertusschen LODEWYK te *Frankfort* verkooren, en kort daar na te *Aken* kroonden. Door deeze dubbele verkiezing en oneenigheid maakte *Duitschland* in een erbarmelijken toestand. De Steden van den *Neder-Rhijn* hingen LODEWYK, en die van den *Boven-Rhijn* FREDERIK aan, en de *Zwitzers*, die het noch met den eenen, noch met den anderen hielden, hadden thans de beste gelegenheid om hunne vrijheid, tot welke zij reeds onder de Regeering van ALBERT van *Oostenrijk* een goeden grond hadden gelegt, te vestigen. De beide Keizers trokken langen tijd heen en weer, voor dat het tot een treffen kwam: want de schermutzelingen, welke bij *Spiers*, in *Zwaben*, bij *Eslingen*, aan de Rivier den *Nekker*, en in den *Elzas* tusschen hen voorvielen, waren wel bloedig genoeg, maar niet magtig om een zo gewigtig verschil te beslissen. Eindelijk viel FREDERIK, met zijnen broeder LEOPOLD den prijswaardigen, in den Jaare 1322 in *Beijeren*, verwoestte dat Land, en dwong LODEWYK, dat hij zig met zijn volk in de vaste plaatsen moest werpen. Maar toen die van *Oostenrijk* kort daar na een kans

zochten te wagen, doch al te diep in het Land waren ingedrongen, en hunne magt hadden verdeeld, als zijnde LEOPOLD met een gedeelte afgezonden om de goederen des Graaven van *Montfort*, die het met *Beijeren* hield, te vuur en te zwaard te verwoesten, trok LODEWYK met 32000 man tegen hen op, wanneer eindelijk tusschen *Oettingen* en *Muhldorf* een slag voorviel, die omtrent tien uuren duurde. Het scheen in het eerst, dat de *Oostenrijkers* de overwinning zouden behaalen: want de *Boheemers* namen ten deele de vlucht, ten deele gaven zij hun geweer vrijwillig over, en wilden liever gevangen zijn, dan sterven; ja alles was aan den kant der *Beijerschen* in zo groote verwarring, dat men niet wist, of LODEWYK dood of levendig was. Doch eindelijk herzamelde SIEGFRIED SCHWEPPERMAN de vluchtenden, en stelde dezelve zodanig tegen de *Oostenrijkers* in slagorde, dat denzelven de wind en de zon in de oogen was; dit gaf den benaauwde *Boheemers* lucht, en liet den Burggraave FREDERIK van *Neurenberg* den vijand van achteren aantasten. Als de *Oostenrijkers* dezelve zagen aankomen, meenden zij, dat het krijgsvolk van LEOPOLDUS was, dat zig spoedde om hen te hulp te komen, als hebbende *Oostenrijksche* vaandels, welke gemelde FREDERIK uit list gebruikte; maar zij werden wel haast het tegendeel gewaar, en lieten den moed zakken, vooral, toen zij bemerkten, dat Keizer FREDERIK zelf gevangen was: want ALBERT van *Rindsmaul*, die het op hem den meesten tijd van den slag gemunt had, viel hem zodanig op 't lijf, dat hij zig eindelijk, de Burggraaf daar bij komende, moest overgeeven. HENDRIK, Hertog van *Oostenrijk*, raakte ook, met 1300 man, onder welke de voornaamste Edelen waren, in handen der vijanden, en kwam niet eer weder los, voor dat hij 9000 dukaaten losgeld betaald, en nog daarenboven de Steden *Znoijm*, *Castel*, *Laa*, en *Weitra* aan den Koning van *Boheemen* had afgestaan. Men bragt den gevangen Keizer in persoon bij LODEWYK, die hem met deeze woorden ontfing: *Mijn neef, wij zien u gaarne*; waar na hij hem op het Slot *Trausnitz* liet brengen. LEOPOLD was het meest bekommerd over dit ongeval, als oordeelende, dat hij al de schuld daar van had, om dat hij niet terstond

was opgetrokken, als hem zijn broeder van den aantogt der vijanden had kennis gegeeven Men zegt, dat hij na dien tijd 'er nooit vrolijk uitzag, en zelf met den duivel, om zijn broeder los te maken, een verdrag heeft gemaakt; doch dat hij deezen gevaarlijken leidsman, die in de gedaante van een fcholier bij hem kwam, niet had willen volgen, maar hem, door verfcheiden maalen het teken des kruisfes te maken, had verdreeven. Het zij zo het wil, FREDERIK moest eenige Jaaren in de gevangenisfe blijven, tot dat hem LODEWYK zelf kwam bezoeken; en met hem een vergelijk maakte, 't welk van weerzijden, met het H. Avondmaal te genieten, werd bevestigd. De *Beijerfche* Schrijvers melden, dat FREDERIK al zijn regt op het *Keizerrijk* heeft afgeftaan, en daar benevens belooft, alle ingenoomene Rijksfteden en Landen weder te geven; dat hij met LODEWYK een beftendig verbond tegen alle hunne vijanden heeft gesloten, en zig verplicht, den *Keizerlijken* tijtel gedunrende het leven van LODEWYK niet te gebruiken. Maar de *Oostenrijkfche* Schrijvers brengen daar tegen in, dat zig de beide Keizeren zamen hebben vergeleken, om het Rijk met malkander te bestieren; dat de een zo veele eer als de ander zou genieten; dat alle leenen en andere gewigtige zaken door beiden afgedaan, en de hooge Vierfchaaren des Rijks zo wel door LODEWYK, als door FREDERIK zouden bezeld worden; en eindelijk, dat onder hen eene beftendige vriendfchap en een eeuwig verbond zou zijn. Doch tegen dit laatstgemelde vergelijk doen zig veele zwarigheden op; want het is bekend, dat naderhand, toen FREDERIK den Koninklijken tijtel aannam, de Koning van *Boheemen*, op bevel van LODEWYK, een inval in *Oostenrijk* moest doen, om hem tot andere gedachten te brengen; en dat hem LODEWYK om deeze reden te *Inspruk* kwam bezoeken; doch dat zij vruchteloos van malkander fcheidden. Indien FREDERIK langer geleefd had, zou men van deeze gantfche zake meer zekerheid hebben; maar hij ftierf zeer fchielijk; want de wormen groeiden bij zijn leven uit zijn lijf, en deeze bedroefde kwaal fleepte in den Jaare 1330 een Vorst in het graf, die voor den fchoonften van zijnen tijd wierd gehouden. Hij liet bij zijne Gemalinne ELIZABETH, dogter van JACOBUS DEN II, Koning van *Arragon*, na

twee

twee dogters, genaamd ANNA en ELIZABETH. Zie dezelve Schrijvers.

FREDERIK DE IV, gebooren Hertog van *Brunswijk* en *Luneburg*, de zoon van Hertog MAGNUS TORQUATUS. Terwijl hij zijn vader vroeg verloor, moest hij onder de aangematigde voogdijschap van zijnen neef OTTO DEN KWAADEN veel verdriet uitstaan. Dezelve had onder anderen het Slot *Wolffenbuttel* met zijn volk bezet, en deed uit het zelve die van *Brunswijk* veel schade; want hij nam menschen en vee weg, en handelde de gevangene burgers op het Slot zeer hard. Doch de Hertog FREDERIK maakte zig door den volgenden list meester van het Slot. Hij ging met zijnen neef OTTO naar beneden, om de Misse bij te woonen; veinsde, dat hem de neus ontsprong; keerde daar op weder te rug naar het Slot; liet de valbrug achter zig ophaalen; deelde aan de gevangene burgers van *Brunswijk* schietgeweer uit, en gaf aan de in het veld bestelde *Brunswijkers* een teken, dat het tijd was hem te hulp te komen. Hertog OTTO, onraad bemerkende, week naar *Gottingen*, en bemoeide zig zedert niet meer met de voogdijschap. Toenmaals was WENCESLAUS, Keurvorst van *Saxen*, ook Hertog van *Luneburg*. Met deszelfs dogter ANNA trouwde Hertog FREDERIK, gelijk als zijn broeder, Hertog BERNHARD, met de tweede dogter van WENCESLAUS, MARGARETHA genaamd, ten einde daar door het *Luneburgsche* Land wederom aan het *Brunswijksche* Huis mogt komen. Maar hij geraakte met zijnen schoonvader in onmin, om dat dezelve FREDERIKS moeder, CATHARINA, en deszelfs broeder, Hertog HENDRIK VAN ZEIL, wilde verjaagen. Hertog FREDERIK kwam met zijn volk zijne moeder naar *Zell* te hulp. Maar terstond daar na, voor dat 'er eenige vijandlijkheden werden gepleegt, stierf WENCESLAUS schielijk. Des niettegenstaande voeren die van *Luneburg* met hunne Bondgenooten, den Bisschop van *Minden*, den Graaf van *Schauemburg*, en andere, voort, met de gemelde Hertogin van *Zell* te verdrijven. 'Er gebeurde in den Jaare 1388 te *Winsen*, aan de Rivier de *Aller*, een slag, in welken die van *Luneburg* en hunne medehelpers geheel verslagen wer-

 den,

den, en gedwongen, den gemelden Hertog BERNHARD, broeder van deezen FREDERIK, en tweede dogters man des verstorvenen WENCESLAUS, (wien die van *Swicheld* en *Steinberge*, *Hildesheimsche* vazallen, gevangen hielden) voor 7000 marken te losſen, en als hunnen Landvorst aanteneemen. Nog in het zelve Jaar nam Hertog FREDERIK het Slot *Irxhem*, of *Ierxheim* in, en bragt het aan zijn huis. In dat Jaar werd Graaf HENDRIK VAN HOHENSTEIN Bisſchop van *Halberſtad*, met wien Hertog FREDERIK tot aan beider dood, die in een Jaar gebeurde, in geduurige onlusten leefde; en deeze beide Heeren deden malkander met roven en branden groote ſchade. In het Jaar 1383 had dezelve Hertog met de *Hildesheimſche* Stichtsjonkeren, KOERT VAN SWICHELD en HANS VAN STEINBERGE te doen, die zig wel na den ſlag bij *Winzen*, in welken zij hem hadden bijgeſtaan, volkomen met hem hadden verzoend, doch thans van nieuw begonnen vrij ſtout te worden. Daar op kwam het te *Beinem*, tusſchen *Wolffenbuttel* en *Goslar*, den 14 of 21 October, tot een ſlag, in welken de Heer VAN STEINBERGE ſneuvelde, en de Heer VAN SWICHFELD werd gevangen genomen; moetende zig voor 7000 marken wederom losſen, welke hij tot rantzoen voor Hertog BERNHARD had ontfangen. In den Jaare 1395 ſtond deeze Hertog FREDERIK VAN HELDRUNGEN tegen die van ERFURT bij; en dewijl deeze bij die gelegenheid des Hertogs dapperheid leerden kennen, verkooren zij hem, na de uitkomst van dit verſchil, tot hunnen Beſchermheer en Opperveldheer, namenlijk om hem in hunne oorlogen, die niet tegen het Rijk waren, bij te ſtaan, waar voor zij hem Jaarlijks eene ſomme gelds beloofden. De *Duitſche* Vorſten zogten toen een dapperen Held, dewelke den zeer gehaaten WENCESLAUS kon te keer gaan, en hem te eerder van de *Keizerlijke* waardigheid berooven, ſchoon 'er een ander in deszelfs plaats was. FREDERIK werd daar toe verkooren, en op den Rijksdag te *Frankfort*, op S. Urbanusdag, of den 25 Maij des Jaars 1400, van de aanwezende Keurvorſten van *Ments*, RUPERTUS van de *Palts*, en RUDOLPH van *Saxen* tot *Roomsch* Koning verkooren; waar op den 20 Auguſtij WENCESLAUS plegtelijk werd afgezet, toen de nieuwe Koning of

Kei-

Keizer FREDERIK reeds dood was: want dezelve was wel nevens zijnen broeder bij den Rijksdag mede tegenwoordig, maar na de verkiezing trok hij naar huis, voornemens zijnde om in het kort tot de kroning wederom te komen. Hij werd van veele Vorsten en grooten verzeld; maar op deeze reize, op S. Bonifaciusdag, of den 5 Junij, zijnde Pinxter avond, niet verre van *Fritslar*, geweldigerhand overvallen, en om dat hij zig niet wilde laten gevangen nemen, gedood. Men zeide toenmaals, dat JAN VAN NASSAU, Keurvorst en Aartsbisschop van *Ments*, de aanlegger van deeze daad was; welken echter anderen, voornamentlijk N. C. SERRARIUS en ZACHARIAS VICTOR, daar van vrij spreeken, en het komt wel meest daar op aan, om dat gemelde Keurvorst zig daar van met een eed heeft gezuiverd; om dat nog niemand een regte oorzaak van vijandschap tusschen hen heeft aangeweezen; (want dat hij zou gevreesd hebben, dat hem EICHFELD wederom mogt afgenomen worden, is niet met al) voorts om dat de Graaf van WALDEK, van wien hier na zal gesprooken worden, zelf den Keurvorst heeft onschuldig verklaart, en zig wegens deeze daad met den Keurvorst eerst moeten verzoenen; ook om dat de Keizer RUPERTUS in den brief, waar in hij de daders openlijk bestraft, niet van den Keurvorst spreekt. Maar dit is zeker, dat Graaf HENDRIK VAN WALDEK, zoon van HENDRIK DEN YZEREN, die toenmaals bij den Keurvorst van *Ments* Raad en Hoofdman van het Slot *Rusteberg* was, den Keizer FREDERIK heeft aangevallen; maar waarom hij zulks gedaan hebbe, zo hij het niet op bevel van zijnen Heer, den Keurvorst van *Ments*, heeft gedaan, kan men niet zeggen. De gemelde VICTOR zegt, dat de gedachte Graaf wegens de *Luneburgsche* Prinsesse MACHTELD, dogter van OTTO en MARGARETHA VAN MEKELENBURG, die in den Jaare 1333 met Graave HENDRIK VAN WALDEK, zijnen overgrootvader, getrouwd was, een eisch op het Hertogdom van *Luneburg* had gemaakt, en begeerd, dat deeze eisch tot de vrouwelijke nakomelingschap van WILHELM zou voortgetrokken worden. Dat deeze eisch van des Graaven overgrootvader tegen WILHELM zelf was bijgebragt, en van KAREL DEN IV deuzelven was toegestaan, om namenlijk

100,000 marken fijn zilver uit dat Hertogdom te trekken. Maar wanneer men, bij de daar op gevolgde onlusten niet tot zijn regt kon komen, schoon noch des Graaven grootvader, OTTO, noch zijn vader HENDRIK, bijgenoemd DE YZERE, ooit hun recht van aansprake hadden opgegeeven, had dus eindelijk de Graaf HENDRIK zig zelf, volgens de gewoonte van dien tijd, willen recht verschaffen, en den verkooren Keizer gevangen nemen, waar op, na krachtigen tegenweer, deszelfs dood was gevolgd. Ondertusschen werd zijn lijk naar *Wittbrechtshauzen* gebragt, en de ingewanden daar uit genomen en begraaven, maar het lijk zelf te *Brunswijk*, in de Domkerke, bijgezet. De overige gevangenen, die den Keizer hadden verzeld, werden op gegeeven verzekering, dat zij zig niet zouden wreken, losgelaten; maar de Hertogen van *Brunswijk*, FREDERIKS broeders, trokken bijna alle de *Saxische* ſtenden aan hunnen kant, en vielen in 't Land van den Keurvorst van *Mentz* en van den Graave van WALDEK. De geenen, die hunne handen voornamentlijk aan den Keizer hadden geslagen, waren FREDERIK VAN HARTINGHAUZEN en CUNTZMAN VAN FALKENBERG. Deeze werden door hunne vervolgers in het Slot *Gabelhauzen* belegerd, doch ontvluchtten het, en werden eerst in den Jaare 1403 van Keizer ROBBERT door eene geregtelijke uitspraak, deweike bij SERRARIUS gevonden word, aldus gedoemd, dat zij in het Sticht van *Fritslar* een eeuwige duurende zielmis en altaar zouden ſtichten; in de gevangenis, waar en wanneer het de Keizer wilde hebben, gaan, en voorts tien Jaaren buiten *Duitschland* blijven, en dat dit geduurende de vier eerste Jaaren zonder genade moest geschieden; maar dat de Keizer omtrent de zes andere Jaaren hen naar bevinding van zaken hunne terugkomst kon vergunnen. Voor het overige wordt Keizer FREDERIK geroemd, een kloek, dapper, rechtvaardig, en daar bij een vredelievend Vorst geweest te zijn. Bij zijne Gemalinne ANNA, dogter van WENCESLAUS, Keurvorst van *Saxen*, hadt hij twee dogters, ANNA en ELIZABETH, van welke de eerste met Hertog FREDERIK DEN OUDEN van *Oostenrijk*, en de tweede met Graave GUNTHER VAN SWARTSBURG, of HENRIK, gelijk hem anderen noemen, is getrouwd geweest. *Rerum Moguntinarum lib. V. pag. 868 seq.*

seq. Schurtsfleisch Strictur. Waldeckiandrum Antiquitat. §. 10. *Buntings. Braunschw. und Luneb. Chron. pag.* 260 *enz. H. Meibomii Jun. Dissert. de Friderici ducis Br. & Lun. in Imperatorem electione & misera cæde, Tom. III. Rer. Germ. p.* 419. *seq.*

FREDERIK DE V, OF DE III, gelijk hem anderen noemen, welke FREDERIK DEN SCHOONEN van *Oostenrijk*, en Hertog FREDERIK van *Brunswijk* uit het getal der Keizeren uitsluiten, was de zoon van Hertog ERNEST DEN IJZEREN van *Oostenrijk*, door hem bij ZIMBURGIS, dogter van Hertog ZIEMOVITUS van *Masovie* verwekt, en werd in den Jaare 1415 gebooren. Twintig Jaaren oud zijnde, trok hij naar het H. Land, en in zijn vijfentwintigste werd hij te *Frankfort* eenparig tot Keizer verkooren, en in zijn zevenentwintigste te *Aken* gekroond. Den togt naar *Rome* deed hij eerst in den Jaare 1452. dewijl 'er toen twee Pauzen waren, namenlijk EUGENIUS DE IV en FELIX DE V, die het wegens den stoel niet eens konden worden, tot dat eindelijk NICOLAUS DE V alleen tot Paus werd verkooren, van welken zig eindelijk FREDERIK eerst te *Rome* in den Jaare 1452, den 14 Maart, met de *Lombardische*, en drie dagen daar na met de *Keizerlijke* kroon liet kroonen. Dewijl hij van nature genegen was tot een stil leven, liet hij dikwils dingen tot zijn nadeel lopen, die hem daar na hinderlijk konden zijn: want in den Jaare 1445 lieten hem de *Boheemers* door een gezantschap verzoeken, dat hij of hunne kroon, of ten minste de voogdijschap over den onmondigen LADISLAUS wilde aanneemen; maar hij wilde geen van beiden doen, en gaf daar door gelegenheid, dat de *Boheemers* GEORG PODIEBRAD Voogd en Stadhouder van hunnen Koning maakten, die den Keizer naderhand, om dat hij hem den jongen LADISLAUS weigerde overtegeeven, beoorloogde. Dus deden ook de *Hungaren*, en dwongen hem, dat hij LADISLAUS, nu twaalf Jaaren oud zijnde, moest loslaaten. Hij voegde hem ondertusschen drie Stadhouders en Voogden, HUNNIADES in *Hungarie*, PODIEBRAD in *Boheemen*, en ULRICH in *Oostenrijk*, toe; doch de vroege dood van den meergemelden LADISLAUS,

SLAUS, die in het Jaar 1458 voorviel, scheurde *Hungarie* en *Boheemen* van *Oostenrijk* af, en bragt het eene aan HUNNIADES, en het andere aan PODIEBRED. MATTHIAS, zoon van gemelden HUNNIADES, beoorloogde in den Jaare 1477 den Keizer; en *Oostenrijk* moest, na dat 'er de vijand reeds groote brandstichtingen had aangerecht, hem met 100,000 guldens afkoopen. Maar als dit geld niet op den bestemden tijd werd betaald, en de Keizer daarenboven den gevluchten Aartsbisschop van *Gran*, in weerwil van den Koning MATTHIAS, in zijne bescherming nam, begon de Oorlog in den Jaare 1480 op nieuws, wanneer gantsch *Oostenrijk* verlooren ging; de schade zou nog grooter geweest zijn, bijaldien niet Hertog ALBERT van *Saxen* op eigen kosten een Leger had op de been gebragt, den vijand daar mede te keer was gegaan, en hem eindelijk in den Jaare 1487 tot een stilstand van wapenen had gedwongen. Na den dood van Koning MATTHIAS, in den Jaare 1490 voorgevallen, werd *Oostenrijk* volkoomen van de *Hungaren* verlost. Behalven deezen *Hungarischen* Oorlog, is die gevoert werd in de *Nederlanden*, de merkwaardigste, onder zijne Regeeringe voorgevallen, en door den hoogmoed van Koning KAREL van *Burgundie* veroorzaakt: want deeze, niet alleen Hertog van *Burgundie*, maar ook, door 't kopen van het Hertogdom *Gelder*, nu bezitter van gantsch *Nederland* geworden zijnde, wilde met geweld Koning zijn, en bood den Keizer aan, bijaldien hij hem hier in wilde genoegen geven, dat hij niet alleen de van *Frankrijk* afgescheurde Landen zou wederom aan *Duitschland* brengen, maar ook zijne erfdogter MARIA aan 's Keizers zoone MAXIMILIAAN ten huwelijk geven. Doch naardien des Hertogs verzoek werd afgeslaagen, vatte dezelve een grooten haat tegen den Keizer op, en zogt naar gelegenheid om hem denzelven nadrukkelijk te doen gevoelen. Wanneer vervolgens de Keizer den Landgraave HERMAN van *Hessen*, welken de Domheeren van *Keulen* tegen hunnen Aartsbisschop ROBBERT, uit het *Paltsische* Huis hadden verkooren, in zijne bescherming nam, koos Hertog KAREL de zijde van den afgezetten Aartsbisschop, en belegerde den Landgraaf binnen *Neus*, maar kon die plaats, wegens het

aan-

aanrukkende *Keizerlijk* Leger, niet veroveren, maar moest wegens den inval der eedgenooten in zijne Landen, vrede maken, en het voormaals beloofde huwelijk tusschen den *Keizerlijken* Prins en zijne dogter van nieuws bekrachtigen. En alzo dit huwelijk na den dood van Hertog KAREL voltrokken werd, kwam het Huis van *Oostenrijk* tot deeze aanzienlijke erffenisse, die echter dit Aartshertoglijke Huis, wegens veele binnen- en buitenlandsche onlusten en oorlogen, veele moeilijkheid heeft veroorzaakt: ja de *Keizerlijke* Prins MAXIMILIAAN, die twee Jaaren te vooren tot *Roomsch* Koning was gekroond, werd te *Brugge* den 5 Februarij des Jaars 1488 zelfs gevangen gezet. Keizer FREDERIK bragt derhalven tot zijne loslaating een Leger op de been; maar de oproerigen wachtten het zelve niet af, maar lieten den Prins op zekere voorwaarden los. Gelijk nu Keizer FREDERIK veele buitenlandsche vijanden had, dus verwekten hem ook de binnenlandsche onlusten des Rijks veel moeilijkheid. Het grootste onheil veroorzaakte de twist tusschen den Aartsbisschop DIETHER van *Ments*, dien de Paus had afgezet, en tusschen Graave ADOLPH van *Nassau*, welken de Paus in deszelfs plaats tot de Aartsbisschoppelijke waardigheid zocht te verheffen. De Keizer nam, op aanraden der Pausselijke Gezanten, de partij van den laatsten aan, niettegenstaande de eerste het gezag des *Duitschen* Rijks met grooten ijver tegen den Paus verdedigde. In *Beijeren* ontstonden ook eenige vijandlijkheden, wanneer Hertog ALBRECHT van *Beijeren* de vrije Rijksstad *Regensburg* buiten 's Keizers weten zogt te koopen; welke onderneeming hem echter dezelve, met bedreiging van den ban, belette. De moeilijkheden, welke in *Holstein* na den dood van Graave ADOLPH van *Holstein* tusschen Koning CHRISTIAAN DEN I van *Denemarken* en den Graave van SCHAUMBURG wegens het Graafschap *Holstein* ontstonden, besliste Keizer FREDERIK eindelijk zodanig in den Jaare 1469, dat de gemelde Koning in het bezit van 't gezegde Graafschap zou gesteld worden, maar daarentegen den Graave van SCHAUMBURG 43000 goudguldens voor zijn recht uitkeeren. Het scheen ook, dat Koning KAREL DE VIII van *Frankrijk* een oorlog in den zin had, dewijl hij de Prinsesse van *Bretagne*, welke aan Koning

MA-

MAXIMILIAAN verloofd was, ten huwelijk nam: doch de inval der *Turken* maakte, dat 'er eene vrede te *Senlis* in den Jaare 1493 getroffen werd. Voor het overige zijn de bekende *Concordata* tusschen hem en Paus NICOLAUS DEN V in den Jaare 1447, over het vervullen der openstaande Geestelijke ampten, opgerecht. Ook begon onder hem het *Zwabische* verbond in den Jaare 1488, dienende tot onderhouding van den binnenlandschen vrede. Gelijk hij een groot liefhebber van kunsten en weetenschappen was, inzonderheid van de natuur- en wiskunde, dus wilde het geluk, dat onder zijne Regeering de Boekdrukkerij werd uitgevonden. Hij stierf te *Lints* in den Jaare 1493, bij zijne Gemalin ELEONORA, dogter van EDUARD, Koning van *Portugal*, met welke hij in den Jaare 1452 trouwde, MAXIMILIAAN DEN I tot navolger in het Rijk nalatende. Zijne zinspreuk was: A. E. I. O. U. *Diarium vitæ Friderici III ap. Petr. Lambecium in Diario sacro itineris Cellens. Æneas Sylvii hist. rer. Friderici III. Parcerwitæ oratio in coronatione Friderici III. Narratio de Friderici Imp. in Italiam profectione votiva. Fuggers Ehrenspiegel. enz.*

FREDERIK DE I, Koning van *Pruissen* en Keurvorst van *Brandenburg*, was de zoon van FREDERIK WILHELM DEN GROOTEN, Keurvorst van *Brandenburg*, en van LOUIZE HENRIETTE, dogter van HENDRIK FREDERIK, Prins van *Oranje*, die hem in den Jaare 1657 te *Koningsbergen* ter wereld bragt. Terwijl zijn oudste broeder KAREL EMILIUS leefde, werd hem tot zijn aandeel het Vorstendom *Halberstad* gegeeven; maar na deszelfs dood kreeg hij het Ambacht *Kopenik* tot zijn verblijf. In zijne jeugd werd hij in alle Vorstelijke weetenschappen onderweezen; was mede bij den *Pomerschen* veldtocht tegenwoordig, en stichtte in den Jaare 1686 de Ridderorde *de la Generosité*. In het Jaar 1687 kreeg hij eene zwaare beroerte, en wanneer men reeds geen ademhaaling bij hem bespeurde, liet hem zijn Hofmeester EBERHARD VAN DANKELMAN, tegen den raad der Geneesheeren, aderlaten, en behield hem daar door in het leven. In den Jaare 1688, den 10 April, aanvaardde hij de Regeering, hield

hield den 15 October te *Minden* een mondgefprek met den Prinsfe WILHELM HENDRIK van *Oranje*, en maakte met hem een verbond wegens de onderneeming op *Engeland*, gelijk hij dan ten dien einde 24300 man zond om de *Kleeffche* Landen te dekken. In den Jaare 1689 hielp hij 't verfchil tusfchen *Denemarken* en *Holftein* bijleggen; liet daarentegen den 13 April de K   n *Frankrijk* den oorlog aanzeggen, en nam den 6 Maij *Rhijnfels*, den 16 Junij *Keizersweert*, en den 11 Julij de *Franfche* Schans voor *Bon* weg. Daar op begon hij den 24 der laatstgemelde maand de vesting *Bon* te befchieten, en maakte zig den 15 October daar meefter van, hebbende zijn perfoon daar in merkelijk bloot gefteld. In het zelfde Jaar verkreeg hij de Orde van de *Kousfeband*, en ontfing de huldiging te *Kleef*, *Sparenberg* en *Halle*, als mede in het Jaar 1690 te *Koningsbergen*. Vervolgens ging hij wederom in *Braband* te velde; floot met den Koning van *Spanje* bij *Waterlo* een afzonderlijk verdrag, en belette met zijne 20,000 man, welke hij zig met de *Nederlanders* liet vereenigen, den verderen voortgang der *Franfchen*, en gaf veele menfchen, om den Godsdienst uit de *Palts* verdreeven, verblijf in zijne Landen. In het Jaar 1691 hield hij in 's *Gravenhage* een mondgefprek met den Koning van *Engeland*; liet de vesting *Spandau*, door het onweder zeer befchadigt, veel fchooner opbouwen, en zond den Keizer tegen de *Turken* eenige hulpbenden toe, welke zig bij *Salankemen* den 18 Augustus dapper kweeten, gelijk dezelve ook naderhand den 19 September het treffen bij *Leuse* bijwoonden, en in 't Jaar 1692 BOUFLERS dwongen het beleg van *Namen* optebreeken. In het zelve Jaar 1692 floot hij het huwelijk tusfchen den Keurvorst van *Saxen*, GEORG DEN IV, met de weduwe Markgravinne van *Anfpach*; bij welke gelegenheid de Orde, genaamd *Goede Vriendfchap*, door deeze twee Keurvorften werd opgerecht. Hij deed ook zijn best om de nieuwe Keurvorftelijke waardigheid van zijnen fchoonvader te bevorderen, en ontfing de hulde te *Maagdenburg* en *Halberftad*. In het Jaar 1693 behaalde hij met zijne troepen, onder het opperbevel des Markgraaven KAREL PHILIPS, in het treffen bij Landen, groote eere, deed afftand van de Stad *Golzow* voor 50,000 daalders, bij den vrede

van

van *S. Germain* beloofd, aan *Zweeden*, en verkreeg daarentegen van den Keizer de verwachting op het Hertogdom *Limburg* en het onderhoorige Leen. In den Jaare 1694 wijdde hij op zijn Geboortedag de FREDERIKS Univerfiteit te *Halle* in; maakte de Rivier de *Saal* door fluizen bevaarbaar, liet van nieuws aan den Keizer 6000 man over tegen de *Turken*, en hielp mede, door zijne den *Hollanders* toegezondene hulpbenden, de vesting *Huij* veroveren. In 't Jaar 1695 ftond hij den Keizer den *Swabifchen* kreits af, en ontfing daarentegen de *Keizerlijke* bevestiging aangaande de Graaflijke *Limburgfche* goederen in *Frankenland* en *Zwaben*, welke hem dezelve Graaf reeds in het vorige Jaar had aangeboden. In het zelfde Jaar hielp zijn Krijgsvolk de Steden *Cafal* en *Namen* inneemen. In 't Jaar 1696 deed hij den Czaar eenige Ingenieurs over, om het veroveren van de vesting *Azof* te verhaaften, en werd te *Kleef*, alwaar hij zig omhield, om zekere zaken in order te brengen, van den Koning van *Engeland* bezocht. In het Jaar 1697 trok hij naar *Koningsbergen*, en werd aldaar, gelijk als ook kort daar na te *Berlijn*, van den Czaar, die onbekend onder zijn geleide was, bezogt, en maakte met denzelven eene zeer vertrouwelijke vriendfchap. Bij den *Rijswijkfchen* vrede liet hij den te *S. Germain* geflootenen vrede mede bevestigen, betaalde ook den Koning van *Poolen*, FREDERIK AUGUSTUS, 30,000 rijksdaalders, waar voor hij den *Pietersberg*, bij *Halle*, 't erfvoogdijfchap over de Abtdij *Quedlenburg* en het *Keur-Saxifche* Recht op de Stad *Nordhauzen* aan zig bragt. In den Jaare 1698 nam hij bezit van *Quedlenburg*, en voerde aldaar, na gedaane huldiging, den accijs in, waar mede de Abdisfe en haare *Saxifche* nabeftaanden niet wel te vrede waren. Hij liet vervolgens van den Koning van *Poolen* de Leenen wegens *Lauenburg* en *Butow* heffen, en ontfing van denzelven te *S. Johansburg* een bezoek. Ook vermeesterden zijne benden, op het einde des Jaars 1698, de Stad *Elbingen*, welke zijn vader bij de *Welaufche* tractaaten, als een hijpotheek van 400,000 rijksdaalders, was in pand gegeeven; doch in het Jaar 1700 ruimde hij dezelve den *Poolen* wederom in; liet van de gemelde fomme 100,000 rijksdaalders vallen, en nam voor het overige geld de *Poolfche* kroon, nevens

vens andere kleinodien der Republiek, ten onderpand, doch met dit beding, dat wanneer de 300,000 rijksdaalders na den eerſten Rijksdag niet terſtond betaald wierden, *Brandenburg* als dan weder bezit van het gebied deezer Stad zou mogen neemen. In 't Jaar 1699 ontfing hij de huldiging zo wel in de *Nieuw-Mark* als *Achter-Pomeren*, en trok het Graafſchap *Hohenſtein*, het welk zijn vader aan den Graave van WITGENSTEIN had geſchonken, wederom aan zig. In het Jaar 1700 bragt hij een aanzienlijk lichaam bij *Lentz* bijeen, en hielp daar door de *Travendaalſche* vrede tuſſchen *Denemarken* en *Holſtein* bevorderen. In 't Jaar 1701 verhief hij zijn tot nu toe ſouverein Hertogdom *Pruisſen* tot een Koninkrijk, waar op de kroning van den Koning en de Koninginne zelf in hunne kamer, maar de zalving door den Bisſchop URSINUS in de Hoofdkerk te *Koningsbergen*, den 18 Januarij, met groote pracht werd voltrokken, na dat de Koning daags te vooren de Orde van den *Zwarten* of *Pruisſiſchen* Arend had ingeſteld en uitgedeeld. Niemand (behalven den Paus en de *Duitſche* Ridder-Orde) hadden 'er iets tegen, alzo zelfs de Keizer daar mede te vrede was, en de Koning, nevens de Republiek *Poolen*, onder de overige Christen Potentaten hem het eerst daar over geluk wenschten; dog de gemelde Republiek ontfing door een afzonderlijk revers de verzekering, dat door deeze verheffing de *Poolſche* Rechten, bijaldien de mannelijke ſtam van Keurvorst FREDERIK WILHELM mogt uitſterven, geen nadeel zou lijden. Wanneer de oorlog over de *Spaanſche* opvolging begon, zond hij zijne meeſte troepen naar het *Kleefſche*; gaf in het Jaar 1702 tien Regimenten, met noodwendige Krijgsbehoefsten, tot het beleg van de vesting *Keizerswert*, en raakte wegens de erffenisſe des Konings van *Engeland* met het Huis van *Nasſau* in verſchil, waar van hier na, breder zal geſprooken worden. In dat zelfde Jaar liet hij het bij de omſtandigheden van dien tijd toe, dat de *Zweden* uit *Voor-Pomeren* door zijn gebied in *Poolen* rukten, te meer, naardien zij zelf zorg droegen, dat zijne grenzen niet wierden beſchadigt. Hij verkreeg ook het privilegie van niet te mogen appelleeren in alle zijne Landen, en rechtte derhalven een Opper appellati-

ons gerecht te *Berlijn* op. In den Jaare 1703 liet hij de Stad *Nordhauzen*, welke de afgekochte rechten van den Koning van *Poolen* en Keurvorst van *Saxen* niet wilde erkennen, als mede uit hoofde van het in den Jaare 1700 gemaakte verdrag, de Voorsteden en het gebied der Stad *Elbingen* door zijne troepen bezetten, waar over de *Zweden* aangaande 't laatstgemelde zeer misnoegt waren: te meer, dewijl zij, uit krachte van zeker tractaat of verbond, met FREDERIK in het Leger voor *Thoren* gesslooten, nu gemakkelijker zig van gantsch *Poolsch-Pruisfen* en van de Stad *Elbingen* konden meester maken. In het einde deezes Jaars moest zig de hoofdvesting *Gelder* na eene insluiting aan de *Pruisfen* overgeeven, welke daar op, nevens andere plaatzen deezer Provintie, door de *Utrechtsche* en *Badensche* vrede het Huis van *Brandenburg* wierden toegeweezen. In den Jaare 1704 sloot hij met den *Frankischen* kreits, voornaamentlijk met den Markgraave en de Stad *Neurenberg*, zekere tractaaten, om hen met zijne volkeren tegen *Beijeren* te beschermen, die zig ook in het treffen bij *Hochstad* zeer wel kweeten; maar alvoorens de Rijks vrije allodiaale goederen des Graaven van *Geijer*, die dezelve eenige Jaaren te vooren, door zekere overeenkomsten, aan FREDERIK had afgestaan, behoudende maar alleen voor zig het bestier daar van, nevens het vruchtgebruik en stem voor zijn leven lang, bezetten, en de hulde ontfangen. In het Jaar 1705 bragt hij de Protestanten in den *Palts*, welke zedert de *Rijswijksche* vrede zeer hard gehandeld waren, eenige verligting toe, naardien de in zijn gebied leggende Kloosters hun uiterste best deden om een vergelijk te weeg te brengen, of dat zij anders even zo van den Koning van *Pruisfen* zouden gehandeld worden. Dus zorgde hij ook voor de Gereformeerden te *Rheinsberg*, welke plaats hij in 't Jaar 1703 den *Franschen* had afgenomen. Voor het overige bezette hij, met bewilliging des Markgraaven van *Bareuth*, desselfs vesting *Blassenburg*, en maakte met den afgedeelden Markgraave van *Culmbach* zekere tractaaten, in welke dezelve aan den Koning zijn erfrecht op het Markgraafschap van *Bareuth*, na 't afsterven van de Regeerende linie, voor zeker Jaarlijksch pensioen, en een zetel te *Weverlingen*, afstond. In den Jaare 1706 liet hij overal

aan

aan zijne grenzen palen flaan, waar op het *Pruisfifche* wapen flond, en maakte daar door, dat de *Zweden*, toenmaals in *Saxen* vallende, aan zijn Land geen de minfte fchade deden. In 't Jaar 1707 kocht hij van den Graave van SOLMS het Graaffchap *Teklenburg* voor 300,000 daalders, en kreeg ook het fouvereine Vorftendom *Neufchatel.* In het Jaar 1708 zond hij, nevens eenige andere beftierders van den *Neder-Saxifchen* kreits, eenige troepen naar *Hamburg*, om de verfchillen tusfchen den Raad en de Burgerij bij te leggen; van welke een gedeelte goedwillig in die Stad wierden ingenoomen, en de overige, op verzoek des Hertogs van SCHWERIN, in het *Mekelenburgfche* gelegt, dog op aanhouden der Ridderfchap wederom daar uit getrokken. Ter zelver tijd nam hij, met bewilliging des laatstgemelden Hertogs, niettegenftaande het protest des Hertogs van STRELITS, den volkoomen tijtel van de *Mekelenburgfche* Landen aan, om zijne verwachting zo veel te zekerder te maaken. In den Jaare 1709 trof hij met de Stad *Keulen* aan den Rhijn een vergelijk, waar door 't verfchil over den moedwil, door eenige Studenten aan 't huis van den Refident gepleegt, wierd afgedaan, en denzelven vergunt, zijnen Godsdienst ongemoeid te oeffenen: waar tegen een Pausfelijk brevet uitkwam, 't welk den Koning bewoog, zig hevig op den Rijksdaag daar over te bezwaaren. Den Kroonprins liet hij in deezen Jaare den veldtogt in de *Nederlanden* bijwoonen, wanneer ondertusfchen de Koningen van *Denemarken* en *Poolen* op de Slooten rondom *Berlijn* zeer treffelijk onthaald wierden. Met den Czaar hield hij te *Marienwerder* eene bijeenkomst, en verhoedde daar door het oorlogsvuur in *Duitschland*, naardien de *Rusfen* volkoomen befloot̃en hadden, de *Zweden*, welke door *Achter-Pomeren* uit *Poolen* vluchtten, langs denzelven weg te volgen. In den Jaare 1710 ging hij, nevens den Kroonprins, naar *Leipzig*, en hield een mondgefprek met den Koning van *Poolen*; en in het volgende Jaar trok hij naar *Holland*, om eenige zaaken, rakende de erffenisfe van *Oranje*, af te doen. Eindelijk ftierf hij den 25 Februarij des Jaars 1713, en wierd den 2 Maij zeer prachtig begraaven. Hij heeft drie Gemaalinnen gehad, als: 1) ELIZABETH HENRIKA, dogter des Landgraaven WILHELM DEN

VI van *Hessencassel*, die hem, in den Jaare 1680, LOUIZE DOROTHEA SOPHIA baarde; 2) SOPHIA CHARLOTTA, dogter van ERNEST AUGUSTUS, Keurvorst van *Hanover*, bij welke hij twee Prinsfen verwekte, welker eerste, FREDERIK AUGUSTUS genoemd, in den Jaare 1685 is gebooren, en in den Jaare 1686 gestorven, en de tweede, FREDERIK WILHELM, gebooren in den Jaare 1688, den Koninklijken troon na hem heeft beklommen; 3) SOPHIA LOUIZE, dogter van Hertog FREDERIK van *Mekelenburg Grabau*; Voor het overige moet men zeggen, dat hij zijn Land door allerhande loffelijke ordonnantien in een veel schooner staat, dan hij het zelve bij 't aanvaarden zijner Regeering had gevonden, heeft nagelaaten. Hij voerde een grooten staat, hield altijd een talrijk Leger op de been, en was een groot voorstander der geleerden; waar van onder anderen de Hooge School van *Halle*, de Societeit der weetenschappen, en de Ridderlijke Akademie te *Berlijn* kunnen getuigen. *Lunigs Reichs-Archiv. part. special. Cont. II. c. 4. s. 3. n. 54, 76, 86, 93. Cont. II. Suppl. alter. pag. 988. Grundfeste Europ. Pot. P. II. pag. 358, 400, Lundorp T. XIII. c. 45. Cellarii Hist. inaugur. Fabri Staats-Canceleij P. IV. cap. 9. pag. 447. P. V. cap. 3. pag. 10. cap. 1. n. 8. P. XIV. cap. 1 & 2.*

FREDERIK DE I, Keurvorst en Paltsgraaf aan den Rhijn, bijgenoemd DE OVERWINNAAR, anders ook de KWAADE FRITZ genoemd. Zijn vader was LODEWYK MET DEN BAARD, en zijne moeder MACHTELD van *Savoije*. Na de dood van zijnen oudsten broeder LODEWYK kreeg hij de voogdijschap over deszelfs nagelaaten zoon FILIPS; maar dewijl hij had voorgenomen buiten echt te leven, en deezen FILIPS tot zijn erfgenaam te verklaaren, kreeg hij de Keurvorstelijke waardigheid en Regeering in eigendom. Keizer FREDERIK DE III was wel daar mede niet te vrede, om dat dit tegen de Gouden Bulle streed; maar dewijl FILIPS 's moeder en de Landstanden daar in bewilligden, ook de Paus NICOLAUS en de overige Keurvorsten hem voor Keurvorst erkenden, behield hij deeze waardigheid zo lang als hij leefde. Schoon hij in den Jaare 1471 van den gemelden Keizer wierd in den

ban gedaan, agtte hij het egter niet, om dat niemand dorst onderstaan, denzelven uittevoeren. Ja hij maakte bij *Heidelberg* een sterk Slot, het welk hij, als men wil, *Trutz Keizer* (zo veel willende zeggen als: tot spijt van den Keizer) noemde. Hij voerde voorts verscheide oorlogen, in welke hij altijd gelukkig was. In het eerst had hij onlusten met de Graaven van *Lutzelstein*, JAKOB en WILHELM, welke hij uit hun Land verjoeg; en dewijl zij beide in ballingschap zonder kinderen stierven, trok hij in het Jaar 1452 dit Graafschap aan zig. Ook bragt hij LODEWYK van *Tweebrugge*, zijn nabestaande, als die het met zijne vijanden hield, als mede de Graaven van *Leiningen*, den Bisschop van *Spiers*, en anderen, tot beter gedagten. Maar het merkwaardigste is de oorlog, welken hij wegens DIETHERUS, Graave van *Isenburg*, en den Keurvorst van *Mentz* voerde. Want als de Paus deezen DIETHERUS, om dat hij hem niet wilde belooven, zonder des Pauzen toestemming de Keurvorsten ooit te laaten te zamen komen, voor geen Keurvorst van *Mentz* wilde erkennen, maar in den ban deed, en in deszelfs plaats ADOLPH van *Nassau* aanstelde, raakten deeze twee daar over in oorlog. Nu waren de Keizer, de Paus, de Paltsgraaf van *Tweebrugge*, de Markgraaf van *Baden*, de Graaf van *Wirtemberg*, en de Bisschop van *Metz* op ADOLPHS zijde; maar des niettegenstaande maakte FREDERIK geen zwarigheid, nevens LODEWYK DEN RYKEN, Hertog van *Beijeren*, de partij van DIETHERUS aanteneemen; ja, als het in den Jaare 1462 bij *Seckenheim* tot een slag kwam, was FREDERIK zo gelukkig, dat hij niet alleen eene volkomene overwinning behaalde, maar ook den Bisschop van *Metz* GEORG, en KAREL, Markgraaven van *Baden*, insgelijks ULRICH van *Wirtemberg*, nevens veele andere Graaven en Heeren, gevangen kreeg. Deeze oorlog werd wel door des Keizers gezag bijgelegt, dog moesten de gevangenen voor hunne loslaating eene groote somme gelds opbrengen, en de Keurvorst DIETHERUS van *Isenburg* gaf in 't Jaar 1463 de zogenoemde Bergstraat voor 100,000 guldens in pand aan FREDERIK, bij wiens nakomelingen ze ook tot aan de *Westphaalsche* vrede is gebleeven. Behalven dit bragt hij nog veele andere goederen door den

oorlog aan zig, als het Ampt *Boxberg*, het welk hij den Heere van *Rosenberg*, als mede *Turckheim*, dat hij den Graaven van *Leiningen*, en het Ampt *Boklenheim*, dat hij den Paltsgraave LODEWYK van *Tweebrugge* ontweldigde. Ook heeft hij in den Jaare 1411 het Graaffchap *Leeuwenftein* voor 14000 Rhijnfche goudguldens van den laatften bezitter, LODEWYK, gekogt. Weshalven, toen hij in den Jaare 1462, met bewilliging van zijn broeders zoon, FILIPS, en der nabeftaanden, ook der Landftanden, met eene edele Juffer, CLARA VAN TETTINGEN genaamd, trouwde, en bij dezelve twee zoonen teelde aan welke hij verfcheide Heerlijkheden uitdeelde, wierden deeze Heerlijkheden van gemelden zijns broeders zoone FILIPS met het Graaffchap *Leeuwenftein* verwisfeld; en dus ftammen van deezen FREDERIK af de Graaven van *Leeuwenftein*, of *Lowenftein*, en *Wertheim*. Hij ftierf den 12 December des Jaars 1476. *Johannes Trithemius de reb. geft. Friderici Palat. Paræus hift. Palat. pag.* 226. *feq. Leodius Genealog. comit. in Lowenft. Werth. &c. Tolner hift. Palat. Spener Sijlloge.*

FREDERIK DE II, Palsgraaf aan den Rhijn en Keurvorst, bijgenoemd DE WIJZE, wegens zijn groot verftand, en bij de Proteftanten DE VROME, wegens zijne genegenheid voor den Proteftantfchen Godsdienst, was de zoon van Keurvorst FILIPS DEN OPRECHTEN, en van MARGARETA, Hertogin van *Beijeren*. Hij was den 19 December des Jaars 1483 gebooren, en werd in zijne jeugd aan het Hof des Konings van *Spanje*, FILIPS DEN I gezonden, om aldaar in allerhande Vorftelijke oeffeningen opgevoed te worden. In zijne ftudien bragt hij het niet verre, om dat de pedanterij zijner Leermeefteren hem daar van terug hield; maar in de Ridderlijke oeffeningen, voornamenlijk in het te paard rijden, maakte hij zig zo bekwaam, dat hij bijna zijn weerga in dien tijd niet had. Hij toonde de eerfte blijken van zijne dapperheid in den *Gelderfchen* en *Venetiaanfchen* oorlog. Na de dood van FILIPS, bij wien hij in groot aanzien was geweest, was hij bij deszelfs oudften zoon KAREL, die naderhand onder de Keizeren de V van dien naam was, Hofmeefter, waar over hem WILHELM

VAN

VAN CROY, Heer van *Chivres* en *Aarschot*, benijdde, die het ook door zijne lasteringen zo verre bragt, dat hij dat Hof moest verlaaten, voornamelijk toen zijne liefde voor KARELS zuster, ELEONORA, en haare wederliefde openbaar wierden. Daar op onthield hij zig een tijd lang te *Amberg*, tot dat in den Jaare 1519 KAREL DE V tot *Roomsch* Keizer werd verkooren, wanneer hem de gezamenlijke Keurvorsten opdroegen, om denzelven de gedaane verkiezing bekend te maken. Daar door kwam hij op nieuw bij den Keizer in gunst, zo dat hem dezelve in de gewigtigste zaken gebruikte, en in zijne afwezendheid tot Rijksvikaris, en in het Jaar 1528 tot eersten Commissaris of President van den Rijksdag aanstelde. Voornamenlijk gebruikte hem de Keizer toenmaals om de gerezene verschillen over den Godsdienst bij te leggen, gelijk hij ook, in het Jaar 1530, op den Rijksdag te *Augsburg* het meeste met de protesteerende standen verhandelde. Daar benevens heeft hij tweemaal het Rijksleger tegen de *Turken* gekommandeert; en het gebeurde zelfs, dat de *Turksche* Keizer SOLYMAN, van zijne aankomst hoorende, het beleg der Stad *Weenen* opbrak. In den Jaare 1544 volgde hij zijn overleeden broeder LODEWYK in de Keurvorstelijke waardigheid op, schoon deszelfs zoon, OTTO HENDRIK, nog in leven was: want men had reeds in den Jaare 1524, door bemiddeling des Bisschops van *Freisingen*, een vergelijk gemaakt, dat FREDERIK de Keurvorstelijke waardigheid voor zijn leven lang zou hebben. OTTO HENDRIK werd wel van zommigen tegen FREDERIK opgehitst; maar gelijk hij het bij de gedaane schikking moest laten berusten, zo moest hij ten laatste zelfs bekennen, dat de gemelde Keurvorstelijke waardigheid tot zijn eigen best door FREDERIK bekleed was. WILHELM, Hertog van *Beijeren*, stond daar in dien tijd ook wel naar, maar deed niets op; daarentegen vergunde de Keizer aan FREDERIK, den gulden Rijksappel in het *Paltsische* wapen te mogen zetten, dewelke naderhand, na het afzetten van Keurvorst FREDERIK DEN V, in het *Beijersche* wapen is overgebragt. Voor het overige, na dat FREDERIK zig lang te vergeefs had bemoeid, de verschillen over den Godsdienst bij te leggen, en zijn neef, OTTO HENDRIK, den Protestantschen Godsdienst niet ongenegen was,

omhelsde hij eindelijk ook denzelven, en liet dien Godsdienst, in het Jaar 1546, door PAULUS FAGIUS, dien hij van *Straatsburg* beriep, openlijk in de *Pals* invoeren. Hier door verminderde des Keizers genegenheid voor hem, voornamenlijk door aanraden van GRANVELLE; waar bij nog dit kwam, dat hij aan zekere Rijksftanden Gezanten had gezonden, en dezelve om hulp verzogt, om zijnen gewaanden eisch op *Denemarken* uittevoeren, waar in hij egter zijn oogmerk niet kon bereiken. Ondertusfchen als zig de Keizer tegen de *Smalkaldifche* bondgenooten wapende, bemoeide zig de Keurvorst FREDERIK, om de ftanden, welke dit verbond hadden aangenomen, wederom met den Keizer te verzoenen; maar niets kunnende uitrechten, zond hij den Hertog van *Wurtemberg* 300 ruiters en 600 voetknechten te hulp, uit hoofde van een afzonderlijk verbond, tusfchen hen beide gefloten; want anders zou FREDERIK niet mede in dit *Smalkaldifche* verbond zijn getreeden. Deeze troepen kweten zig tegen de *Keizerlijken* zeer wel; weshalven Keizer KAREL DE V een grooten haat tegen FREDERIK opvatte; dog naardien de Keizer in den beginne van den oorlog gelukkig was, verzoende hij zig weder met hem, en FREDERIK kwam in perfoon bij hem, om hem om vergiffenis te bidden, of veel eer om zig te verontfchuldigen; zijnde vervolgens door zijn toedoen verfcheide andere Vorften wederom met den Keizer verzoend. Wanneer in den Jaare 1548 het *Interim* uitkwam, maakte hij geen zwarigheid het zelve aanteneemen, op dat hij den Keizer niet van nieuw mogt beledigen. Eindelijk ftierf hij in den Jaare 1556, in den ouderdom van 74 Jaaren. Deeze Keurvorst FREDERIK heeft omtrent het huwelijk zonderlinge ontmoetingen gehad. Eerst hoopte hij te trouwen met ELEONORA, zuster van Keizer KAREL DEN V, die hem ook niet ongenegen was; doch om dat hij toenmaals nog geen Keurvorst was, had dit geen voortgang, en zij trouwde met EMANUEL, Koning van *Portugal*; en als zij in den Jaare 1521 weduwe wierd, hield FREDERIK op nieuw daar om aan, maar zonder vrucht. Daar op wierd hem MARIA, dogter van Hertog WILHELM VAN GULIK, en eenige erfgenaame van het Hertogdom *Gulik*, aangeboden; maar dewijl hij al te lang in be-

raad ham, trouwde zij met JOHANNES DEN III, Hertog van *Kleef*, met bewilliging van Keizer MAXIMILIAAN DEN I. Vervolgens wierd hem MARIA, Koningin wedawe van *Hungarie*, voorgeslagen, waar toe men hem ook hoop gaf, ten einde hij het door zijn broeder daar heen mogt brengen, dat FERDINAND *Roomsch* Koning wierd gemaakt; maar MARIA had geen genegenheid daar toe, en gaf voor, dat zij voor de tweede maal niet wilde trouwen. MARGARETHA, erfgenaame van MONTFERRAT, kwam ook in voorslag; dog zij kreeg, door toedoen van GRANVELLE, den Hertog van *Mantua*. Omtrent HEDWIG, dogter van SIGISMUNDUS, Koning van *Polen*, maakte FREDERIK zwarigheid, om dat hij zig bij dezelve geen groot huwelijksgoed beloofde; weshalven deeze met JOACHIM DEN II, Keurvorst van *Brandenburg*, trouwde. Vervolgens werd hem de zuster des Hertogs van *Kalabrie* met een bruidschat van 60,000 dukaten voorgeslaagen; maar doordien hij tot geen besluit kwam, werd hem van den Koning van *Frankrijk* eene der drie Prinsessen, van *Navarre*, van *Guize*, en van *Vendome*, met een aanzienlijken bruidschat, om te trouwen voorgesteld, om hem dus van de *Oostenrijksche* partij af te rekken; dog FREDERIK wierd daar door om den tuin geleid, en verwaarloosde het voorstel, rakende de zuster des Hertogs van *Kalabrie*. Men wil, dat de Hertog van *Beijeren* daar de meeste schuld toe had, en dat hij deeze huwelijken onder de hand heeft belet. Ten laatste trouwde hij in het Jaar 1532 met DOROTHEA, dogter van den gevangen Koning van *Denemarken* CHRISTIAAN DEN II, en van ISABELLE, zuster van Keizer KAREL DEN V, onder verzekering, dat men hem het Koninkrijk van *Denemarken*, tegen CHRISTIAAN DEN III, zou verschaffen. Maar daar kwam niet van, en alle moeite was verlooren, welke FREDERIK tot uitvoering van dit werk aanwendde. Hij teelde bij deeze Gemalinne geen kinderen. Voor het overige deed hij zijn best om zijn Land in een goeden stand te brengen, en versierde het zelve met heerlijke gebouwen. *Leodinus in lib. XIV. Annal. de reb. gest. Frider. II. Elect. Palat. Paræus hist. Palat. Tolnerus Hist. Palat. Sleidanus Comment. de statu religionis l.* XVI, XVII, XVIII, XX. *Thuanus hist. l. II. Spener Sijllog.*

FREDERIK DE III, bijgenoemd DE GODVRUCHTIGE, volgde OTTO HENDRIK op in de Keurvorstelijke waardigheid, gelijk deeze FREDERIK DEN II was opgevolgd. Zijn vader was JOHANNES DE JONGE, te *Simmeren*, Lid van 't Kamergeregt te *Spiers*, en zijne moeder BEATRIX, dogter van Markgraave CHRISTOFFEL van *Baden* en *Hoehberg*. Hij werd in het Jaar 1515 gebooren, en aan verscheide, den *Roomschen* Godsdienst toegedaane hoven, als aan het *Lotharingische*, dat des Bisschops van *Luik*, en van Keizer KAREL DEN V, opgetrokken. Des nietaegenstaande, na dat hij met de *Brandenburgsche* Markgravin MARIA, uit den Huize van *Anspach*, getrouwd was, deed hij belijdenis van den *Protestantschen* Godsdienst. In zijne jeugd begaf hij zig in den oorlog tegen de *Turken*, wanneer hij de plaats van Rijksvaandrager bekleedde. Daar op regeerde hij als Gouverneur de *Opper-Palts*, en eindelijk volgde hij zijn neef OTTO HENDRIK in de Keurvorstelijke waardigheid op. Terwijl te dier tijd de verschillen over het H. Nachtmaal onder de *Protestanten* meer en meer toenamen, was hij de eerste der Rijksvorsten, die belijdenis van den Hervormden Godsdienst deed, gevende TILEMANNUS HESHUSIUS zijn afscheid. Deswegen werd in den Jaare 1560 te *Heidelberg* een mondgesprek gehouden, bij 't welk, van den kant der *Lutherschen*, MAXIMILIAAN MORLINUS en JOHANNES STOFFELIUS, en van den kant der Hervormden PETRUS BOQUINUS en THOMAS ERASTUS, een Geneesheer, verscheenen. De uitslag was deeze, dat de Keurvorst zedert den Hervormden Godsdienst bleef toegedaan, en om denzelven uittebreiden, schoolen te *Neuhaus* en *Amberg*, en te *Heidelberg* het zogenoemde Collegie der wijsheid (*Collegium Sapientiæ*) oprechtte. Hij was insgelijks op de bijeenkomst te *Naumburg*, in het Jaar 1561 gehouden, daar gehandeld wierd, of men de veranderde of de onveranderde *Augsburgsche* Belijdenis zou aanneemen. Daar op liet hij den *Heidelbergschen* Catechismus in druk uitgaan, welke in alle *Gereformeerde* Kerken is aangenomen. In het volgende Jaar werd het beruchte mondgesprek te *Maulbrun* belegt, bij het welke FREDERIK MICHIEL DILHERR, PETRUS BOQUINUS, CASP. OLEVIANUS, PETRUS DATHENUS, ZACHARIAS URSINUS,

THOMAS ERASTUS, en GUILH. XYLANDER mede verscheenen, en daarentegen CHRISTOFFEL, Hertog van *Wurtemberg*, JOHANNES BRENTIUS, JAC. ANDREÆ, THEOD. SNEPFIUS, BALTH. BIDEMBACHIUS en LUC. OSIANDER mede bragt. Men verhandelde aldaar voornamelijk het stuk van de lichamelijke tegenwoordigheid van JEZUS CHRISTUS in 't H. Nachtmaal: doch deeze zamenspraak, gelijk het 'er gemeenlijk mede gaat, liep vrugteloos af; want als men naderhand een kort verhaal daar van in het ligt gaf, ontstond daar over tusschen de *Paltsische* en *Wurtenbergsche* Theologanten van nieuw verschil. In het volgende Jaar 1571 werd ook, op bevel van deezen Keurvorst, een mondgesprek tusschen de Hervormden en Wederdopers gehouden, als welke zig in zijne en de naburige Landen hadden vermenigvuldigt. Dit gesprek duurde van den 28 Maij tot den 19 Junij; maar het was alles vrugteloos, want de eene partij wilde voor de andere niet wijken; en om dat de Wederdopers geenzints wilden toegeeven, werd hen verbooden, voortaan in zijne Landen te leeraaren. Hij was anderzints wegens den Hervormden Godsdienst bij veelen gehaat, zodanig, dat men ook op den Rijksdag te *Regensburg*, in den Jaare 1566, voor had, hem van de Keurvorstelijke waardigheid te berooven; doch zulks werd door bemiddeling van Keurvorst AUGUSTUS van *Saxen* belet. Den Hugenotten in *Frankrijk* deed het goeden dienst, dat een zo magtig Vorst in *Duitschland* hunne Kerke toegedaan was; want hij ondersteunde hen niet alleen met goeden raad en met zijne voorsprake bij den Koning van *Frankrijk*, maar zond hen ook, in het Jaar 1567, onder het opperbevel van zijnen zoone, JOHAN CASIMIR, 6000 man te paard en 3000 te voet te hulpe, welk Krijgsvolk zig in den Jaare 1568 met den Prinse van *Condé* vereenigde, en na de gemaakte vrede wederom naar huis trok. In het Jaar 1569 zond FREDERIK den gemelden Prinse een ander Leger van 14000 man, onder WOLFGANG van *Tweebrugge*, te hulp, en in het Jaar 1575 nog een ander Leger, onder den gemelden JOHAN CASIMIR, na dat 'er tusschen hem en *Condé* zekere alliantie gemaakt was. Zijne groote genegenheid jegens zijne geloofsgenooten bragt hem ook zo verre, dat hij HENDRIK VAN VALOIS, Koning van *Poolen*, en naderhand van *Frankrijk*,

rijk, wanneer dezelve op zijne reize naar *Poolen* door de *Palts* trok, den zogenoemden *Parijsschen* bruiloft met harde woorden verweet. Niet minder toonde hij daar in zijne zonderlinge genegenheid tot den Hervormden Godsdienst, dat hij de *Nederlanders*, als zij de wapenen tegen *Spanje* opvatteden, kragtig onderfteunde, hoe wel ook zijn huwelijk met de weduwe van HENDRIK van *Brederode*, en de wreedheid, aan zijnen zwager, den Graave van *Egmond*, gepleegt, zeer veel daar toe deed. Hij zond hen derhalven zijnen jongsten zoon CHRISTOFFEL, in den Jaare 1574, te hulp, die egter ongelukkig was, doordien hij nog in het zelfde Jaar in den flag op de *Mokerheide*, nevens LODEWYK en HENDRIK, Graaven van *Nassau*, den 17 April het leven verloor. Hij vergunde ook de vlugtelingen uit de *Nederlanden* zig te *Frankenthal* neder te zetten. Hij ftierf den 26 October des Jaars 1576. Zijne eerste Gemalin was MARIA, dogter van Markgraave CASIMIR van *Anspach*; de tweede was EMILIA, dogter van HUMBERT, Graave van *Neuenaar*, en weduwe van HENDRIK van *Brederode*. Bij de laatste verwekte hij geene kinderen, maar bij de eerste had hij LODEWYK, die te *Bourges* in *Frankrijk*, daar hij zig om te ftudeeren onthield, den 1 Julij, des Jaars 1556 verdronk; JOHAN CASIMIR, die zig na zijns oudsten broeders dood het beftier van het Keurvorstendom en de voogdij over deszelfs zoone aanmatigde; en CHRISTOFFEL, dewelke in den flag op de *Mokerheide*, gelijk boven gezegd is, sneuvelde. *Thuan. Hist. lib.* XXVIII, XXXVI, L, LVII, LXII. *Paræus Hist. Palat. p.* 284. *seq. Alting Hist. Eccles. Palat. p.* 169. *Ottius Annal. Anabapt. ad an.* 1571. *Arnold Kerkel. Hist. P. II. lib.* XVI. *c.* 17. §. 15. *Spener Sijlloge.*

FREDERIK DE IV, bijgenoemd de OPRECHTE, was de zoon van Keurvorst LODEWYK, en van ELISABETH, Landgravin van *Hessen*, des Landgraaven FILIPS dogter. Hij werd den 5 Maart, des Jaars 1574 gebooren, en was ruim 9 Jaaren oud, toen hij den 12 October, des Jaars 1583 zijn vader verloor, wanneer 'er wegens de voogdijschap een hevig verschil ontftond. Namelijk, LODEWYK had zijnen broeder JO-

HAN

HAN CASIMIR, dien anders de voogdijschap toekwam, bij testament nog drie andere voogden toegevoegt, als GEORG FREDERIK, Markgraaf van *Brandenburg*, LODEWYK, Landgraaf van *Hessen*, en LODEWYK, Hertog van *Wurtenberg*, zoekende daar door te beletten, dat JOHAN CASIMIR wederom den Hervormden Godsdienst zou invoeren. Maar JOHAN CASIMIR wilde geen medevoogden dulden; werd ook van den Keizer in het bestier van de *Keizerlijke* waardigheid en voogdijschap bevestigd, waar op hij niet alleen den Hervormden Godsdienst invoerde, maar ook FREDERIK DEN IV in denzelven liet optrekken. Maar wanneer de bestierder (*administrator*) in den Jaare 1592 stierf, ontbraken 'er nog maar twee maanden aan de meerderjarigheid van FREDERIK, dus omtrend 18 Jaaren oud zijnde; en evenwel wilde RICHARD VAN SIMMEREN, broeder van zijnen grootvader FREDERIK DEN III, de voogdijschap en 't bestier der Keurvorstelijke Landen op zig nemen; 't welk, egter, noch FREDERIK, noch zijnen Raden, eene verandering van Godsdienst vrezende, aanstond; waarom FREDERIK zonder tijdverzuim de Regeering zelf aanvaardde. Maar naardien JOHAN CASIMIR zonder erven stierf, kwam het Vorstendom *Lautern* en het Ampt *Neustad* daar door wederom aan het Keurvorstendom van de *Palts*. FREDERIK zelf deed ook zijn best om zijn Land in een goeden stand te brengen. Ten dien einde begon hij in den Jaare 1606 de Stad en vesting *Manheim* te bouwen, en vergunde de *Nederlandsche* vlugtelingen aldaar te woonen: waar door deeze plaats in het kort met inwooners vervuld werd, hoe wel deeze Keurvorst de vesting bij zijn leven niet voltooide, 't welk zijn neef, Keurvorst KAREL LODEWYK, heeft gedaan. Voorts werd, voornamelijk op aanraden van deezen Keurvorst, in den Jaare 1610 de bekende Unie der *Protestantsche* Rijksstanden te *Halle*, in *Zwaben* opgerecht, waar van 't oogmerk was, den *Protestantschen* Godsdienst, nevens de Religievrede, te verdedigen; in de opvolging van *Gulik* en *Berg* den Keurvorst van *Brandenburg* en *Palts-Neuburg* te begunstigen, en voorts de *Protestanten*, om den Godsdienst gedrukt wordende, voor te staan. Maar wat gevolg deeze Unie hadde, is uit de Historie van den dertigjaarigen oorlog ge-

genoeg bekend. De Keurvorst van de *Palts* maakte zig hier door bij den Keizer en bij eenige anderen gehaat, waar van zijn zoon en neef naderhand 't gevoel gehad hebben. Hij stierf den 9 September, des Jaars 1610. Anderzints was deeze FREDERIK een groot liefhebber der geleerden; want hij ontzag geene kosten om de Universiteit van *Heidelberg* in een goeden staat te brengen. Zijne Gemalin was LOUIZE JULIANA, dogter van WILHELM, Prinse van *Oranje*, bij welke hij, behalven eenige dogteren, FREDERIK DEN V, die hem in de Keurvorstelijke waardigheid opvolgde, en LODEWYK FILIPS, van *Simmeren* en *Lautern*, heeft verwekt. *Thuanus Hist. lib.* CIV. *Pareus Hist. Palat. Spener Sijlloge. Caroli Memor. Eccles. sec.* XVII. *l.* I. *c.* 66. *Ludolphi Schaubuhne c.* 2. *&c.*

FREDERIK WILHELM DE GROOTE, Keurvorst van *Brandenburg*, was te *Keulen* aan de *Spree*, den 6 Februarij des Jaars 1620, gebooren. Zijn vader was GEORG WILHELM, Keurvorst van *Brandenburg*, zijne moeder ELIZABETH CHARLOTTA, dogter van Keurvorst FREDERIK DEN IV van de *Palts*. Doordien de *Keizerlijke* troepen Mark *Brandenburg* zeer onveilig maakten, werd hij te *Custrin*, als mede te *Stettin*, bij den Hertog BOGISLAUS, opgevoed. In het Jaar 1634 ging hij naar *Leiden*, alwaar hij zig voornamelijk op de oudheden en geschiedkunde toeleide; maar begaf zig kort daar na, wegens de woedende pest, naar *Rheenen* bij de Koninginne van *Boheemen*. Daar op oeffende hij zig te *Arnhem*, en bezogt van daar dikwils Prins FREDERIK HENDRIK van *Oranje*, die toen *Schenkenschans* had belegerd; hebbende ook veel ommegang met WILHELM en JOHAN MAURITS van *Nassau*, insgelijks met Graave HENDRIK VAN DEN BERG, en met andere Generaals. In de Jaaren 1636 en 1637 bezogt hij nogmaals de *Nederlanden*, was een tijd lang in 's *Gravenhage* bij den Prinse van *Oranje*, die hem ook in het Leger voor *Breda* mede nam, en in veele dingen onderrechtte. In het Jaar 1638 moest hij, volgens zijns vaders wille, te huis komen, om dat men denzelven had aangebragt, dat de Keurprins eene Gemalin uit het Huis van de *Palts*

wil-

wilde neemen, en de *Kleefsche* Landen, tegen des vaders wil, onder de bescherming des Prinsen van *Oranje* en der *Nederlanders*, in bezit nemen. Kort na zijne aankomst viel hij in eene zwaare krankte, welke, gelijk hij zig altoos heeft verbeeld, van eenig vergift was ontstaan, het welk hem door een groot Staatsdienaar was bijgebragt, die zelf tragtte Keurvorst te worden. In het Jaar 1639 reisde hij met zijn vader naar *Pruisfen*, alwaar zij beide een heete koorts kreegen, welke hem wel een geheel Jaar lang bijbleef, en den vader zodanig aantastte, dat hij 'er in den Jaare 1640 aan overleed. Hij vond zijne Landen in zo een staat, als men in het leven van den Keurvorst GEORG WILHELM zién kan. Tot nu toe was het Hof meest naar het goeddunken van ADAM, Graave van *Swartzenberg*, geregeerd. Dezelve was door den overleeden Keurvorst tot Grootmeester van de Orde van *S. Jan* en tot Stadhouder van de Mark *Brandenburg* aangesteld; maar hij was zodanig voor des Keizers belang, dat men hem alles te last leide, wat tot nu toe tot nadeel der *Zweeden* was voorgevallen. De nieuwe Keurvorst vatte kwaad vermoeden tegen deezen Graave op, waarom hij gelegenheid zogt, om hem met eere te laaten gaan. Dus gaf hij hem altijd goede woorden, maar maakte ondertusschen, dat het voorneemen van den Graave, om de vestingen *Custrin*, *Spandau* en *Peitz* den Keizer in handen te leveren, geen voortgang had; hebbende de Steden, die tot nu toe den Keizer en Keurvorst te gelijk moesten huldigen, order gezonden, om in 't geheel geene *Keizerlijke* soldaaten in te laaten. De Graaf bevrijdde eindelijk den Keurvorst van veel moeite, wanneer hij in den Jaare 1641 aan eene beroerte stierf, na dat hij zes dagen te vooren door brieven van 's Keurvorsten ongenade was verwittigd. Doch de Bevelhebbers van *Spandau*, *Peitz* en *Berlijn* maakten den Keurvorst nog veel speels, als die niet alleen van den Graave afhingen, maar ook als *Keizerlijke* bedienden wilden aangemerkt zijn; maar zij wierden van den Markgraave ERNST van *Jagerndorf* in verzekering genoomen, en waren blijde, dat zij het naar het *Keizerlijke* Hof konden ontvlugten; waar over van weêrzijden bezwaarnisfen wierden ingebragt, die door toedoen van des overleeden Graaven van *Zwartzenberg* zoone ver-

vermeerderden, doordien dezelve zekere eischen voorwendde op het Grootmeesterschap van de *S. Jansorde*, en op verscheide Keurvorstelijke goederen; op het eerste, om dat hem zijn vader tot medehelper had verkooren, en op de laatste, om dat dezelve den Keurvorst GEORG WILHELM geld daar op had geschooten. Dog beide zijne eischen werden van de hand geweezen, en hij moest, wegens eenige brieven, in welke hij den Keurvorst bij het *Keizerlijke* Hof voor deszelfs vijand, en een vriend der *Zweeden* had uitgemaakt, bij nacht van *Berlijn* vlugten, en zig in *Keizerlijke* bescherming begeeven. Na dat deeze gevaarlijke Staatsdienaars van het Hof verwijderd waren, bemoeide hij zig met allen vlijt, om de geheel verwoeste Landen wederom in staat en tot rust te brengen. Hij gaf dus den 9 Januarij, des Jaars 1641 een Plakkaat aan alle zijne onderdaanen, dat men niet tegen de *Zweeden* beledigender, maar, des nood zijnde, verdedigenderwijze zou te werk gaan, en niet zo zeer met de wapenen, als veel eer door het geeven van brandschattingen, als anderzints, zig zou zoeken te redden. Hij liet ook de vesting *Werben*, die veel kostte aan onderhoud, en de nabuurige plaatzen meer kwaad dan goed deed, slegten. Aan den Keizer liet hij het meeste gedeelte van zijne Ruiterij over, naardien dezelve tog met haare strooperijen tegen de *Zweeden* het Land groote schade toebragt. Zelfs werd 'er den 14 Julij, des Jaars 1641 te *Stokholm* een stilstand van wapenen voor twee Jaaren geslooten: doch de uitwisseling is tot op de volkomene vrede uitgesteld, zo dat egter geene vijandlijkheden meer zouden gepleegt worden. Daar op verzogt hij van de Kroon van *Poolen* het verlei (*investiture*) wegens *Pruissen*, welke hij in persoon te *Warschau* den 8 October, des Jaars 1641 ontfing, en zig verpligtte, niet alleen den *Roomsch-Katholijken* eenige vrijheden te vergunnen, door Koninklijke gevolmagtigden zijne vestingen te laten bezigtigen, en het tot nu toe gewoone pensioen van 30,000 guldens, welke, des nood zijnde, moesten verdubbeld worden, te betaalen; maar ook Jaarlijks 100,000 guldens van de tollen aan den Koning uit te keeren: om nu niet te spreeken van andere dingen, welke zijne Souverainiteit zeer bepaalden. In de Mark belette, egter, de getrof-

fen

fen ſtilſtand met de *Zweeden* niet, dat de onderdaanen door veele krijgstogten, inkwartieringen en contributiën van de *Keizerlijken* en *Zweeden* uitgeput wierden. De eerstgemelden ſpaarden deeze Landen te minder, om dat hen de veele gezantſchappen des Keurvorſten naar *Zweeden* verdagt voorkwamen, welke hij, ten deele om zagter voorwaarden voor zijne onderdaanen te bedingen, ten deele ook om onder de hand aan het te vooren op het tapijt geweest zijnde huwelijk met de jonge Koninginne CHRISTINA te arbeiden, derwaards afvaardigde. Doch omtrent het eerſte werd weinig, en aangaande het tweede niet met al uitgerecht: tot groote blijdſchap des Konings van *Poolen*, die zig geweldig daar tegen aankantte, en ingevalle van zo eene verbindtenisſe het *Pruisſiſche* Leen dreigde intetrekken. Aangaande de Landen, welke de Markgraaf in *Kleef* bezat, bragt het dezelve zo verre, dat door de *Hesſen*, die dezelve hadden ingenomen, hem *Kalkar*, nevens verſcheiden andere plaatzen, ten westen van den *Rhijn* geleegen, in den Jaare 1645 wederom werden ingeruimd. In het voorgaande Jaar bood hij zig als middelaar tusſchen de *Zweeden* en *Deenen* aan; maar de laatſten wilden hem niet erkennen. De bijeenkomst te *Frankfurt* beraamde Keurvorst FREDERIK juist niet, om dat 'er iets tot voordeel van het Rijk, of van zijne Landen, aldaar kon uitgevoert worden, maar alleenlijk ten dienſte van den Keizer: waarom hij ook 't meest daar op aandrong, dat deeze zamenkomst afgebrooken, en met te grooter ernst aan de *Westphaalſche* tractaaten gearbeid werd, werwaarts hij ook in Maart, des Jaars 1645 zijne Gezanten, van welke JAN, Graaf van *Wittgenſtein*, het hoofd was, liet trekken. Wanneer nu de *Keizerlijken* voor hadden de Gezanten der Rijksvorſten van de vredehandelingen uit te ſluiten, kante zig deeze Keurvorst met alle magt tegen deeze en andere dingen, als waar door men het voordeel der *Proteſtanten* zogt te weeren; en hij bragt het, nevens den Landgraave van *Hesſen-Kasſel*, na veele disputen zo verre, dat de Gereformeerden al zo wel als de Lutherſchen in de Religie-vrede begreepen werden, en een en dezelfde vrijheid zouden genieten. Omtrent dien tijd liet de Keurvorst, op 't verzoek des Konings van *Poolen* en

des Aartsbisschops van *Gnezen*, toe, dat eenigen van zijne Theologanten van *Koningsbergen* en *Frankfort* (bij welke zig ook de *Helmstadsche* Godgeleerde GEORG CALIXTUS op des Keurvorsten verzoek voegde) op het zogenoemde *colloquium charitativum*, of minnelijk mondgesprek te *Thoren* zig begaven. Bij de *Westphaalsche* vrede trok het zig de Keurvorst zeer aan, dat hij *Pomeren* zou overgeeven; en hij kon noch door andere voorstellingen, noch door het op nieuw voorstellen van een huwelijk met de Koningiñne CHRISTINA, zijn oogmerk bereiken, alzo de *Keizerschen* en de overige standen den *Zweeden* liefst zo eene voldoening wilden geeven, welke hen niet duur te staan kwam; en de *Franschen*, *Poolen*, en anderen, meer met woorden dan met der daad het belang van den Keurvorst voorstonden. Eindelijk werd, door bemiddeling van den *Franschen* Gezant, den Graave D'AVAUX, den 28 Januarij, des Jaars 1647, daar omtrend een vergelijk wegens *Pomeren* gesloten, 't welk naderhand door de *Westphaalsche* vrede is bevestigd, en in dezelve ingelast. Uit kragt van dit vergelijk liet de Keurvorst, aan de Kroon *Zweeden*, *Voor-Pomeren*, nevens het Eiland *Rugen*, en van *Achter-Pomeren*, *Stettin*, *Dam*, *Gartz*, *Golnau*, *Wollin*, enz. als uit de voorwaarden van die vrede breder te zien is. Voorts werd bedongen, dat zig de Keurvorst wel, gelijk *Zweeden*, van den gantschen tijtel der *Pomersche* Landen, behalven het Vorstendom *Rugen*, zou bedienen; maar na 't afsterven van de mannelijke linie van dit huis zou alles, wat ooit tot *Voor-* of *Achter-Pomeren* had behoort, geheel aan *Zweeden* vervallen. Daarentegen zou de Keurvorst voor zig en zijn gantsche huis de volgende vergoeding ontfangen, namelijk het Sticht *Halberstad*, nevens het daar onder behoorende Graafschap *Hohenstein*, voorts *Minden* en *Kamin*, zo dat hij een vierde gedeelte van de Kanunniken in de beide eerstgemelde Stichten kon laten uitsterven, en het laatste naar zijn goedvinden geheel wereldlijk maken. Maar het beste was het Aartsticht van *Maagdenburg*, het welk *Brandenburg*, met den tijtel van Hertogdom zou hebben, doch niet eerder in bezit neemen, voor dat het door den dood, of door het verkrijgen van de Keurvorstelijke waardigheid, of ook door eene andere overdragt van den toenmaligen bestierder au-

gus-

GUSTUS van *Saxen*, was open gevallen; doch de erfhuldiging zou terstond, na dat de vrede geslooten was, geschieden. Voor het overige gaven de *Zweeden*, uit hoofde van dit traktaat, al het overige, wat zij tot nu toe in de Keurvorstelijke Landen bezeeten hadden, weder over. Men arbeidde te vergeefsch aan de herstelling van het Hertogdom *Jagerndorf*, vermits de Keizer hetzelve als een Leen van de Kroon van *Boheemen* aanmerkte. Al zo weinig vorderde men met de geheele bevrijding der *Kleefsche* Landen van de *Keizerlijke* en *Hollandsche* bezettingen. In het Jaar 1648 vond de Keurvorst gelegenheid wegens zijne *Pruisfische* Landen eenig voordeel te erlangen: want hebbende, na den dood van Koning ULADISLAUS, van *Poolen*, de verkiezing van JOHANNES CASIMIR helpen bevorderen, stond hem dezelve toe, dat hij het Leen door zijne Gezanten zou mogen ontfangen. Ondertusschen was de *Westphaalsche* vrede geslooten, en na eenige zwarigheden werden den Keurvorst de Bisdommen *Halberstad* en *Minden* ingeruimd. Maar met *Pomeren* ging het langzaamer toe, voornamelijk, om dat men het niet kon eens worden, wat de *Zweeden* aan de oostzijde van den Oder zouden hebben. De Keurvorst bood dikwils den *Zweeden* de drie Bisdommen, *Maagdenburg*, *Halberstad* en *Minden*, nevens twee millioenen daalders aan, indien zij hem *Pomeren* geheel wilden afstaan; maar het was te vergeefsch. Na lang twisten werd eindelijk te *Stettin* den 4 Maij, des Jaars 1653 een vergelijk getroffen, bij 't welke de grenzen tusschen *Zweedsch* en *Brandenburgsch Pomeren* naauwkeurig bepaald werden, en de Keurvorst voornamelijk 't geen tot de Ampten *Stettin* en *Wollin* behoorde, als mede de Stad *Kamin*, moest laaten vaaren. Ook verbond hij zig, dat hij het Kapittel te *Kamin* niet, gelijk men hem bij de vredestractaten had toegestaan, wereldlijk zou maken, maar ten beste van den adel onderhouden. Ook ontfing *Zweeden* de verwachting op de Nieuwe Mark, *Sternenberg*, *Wierraden* en *Locknitz*, als hebbende voortijds tot *Pomeren* behoord, ingevalle het *Brandenburgsche* Geslagt kwam uit te sterven; en van de tollen, welke de *Zweeden* aan den Oder, naar den *Brandenburgschen* kant, hadden aangelegt, zou de Keurvorst de helft ontfangen. De werkelijke overgave geschiedde den 6 Ju-

 nij,

nij, des Jaars 1653. De Keurvorst had, om deeze tractaten voort te zetten, in November des voorigen Jaars eene reis naar den Keizer te *Praag* gedaan, en was op de terug reize te *Dresden* van den Keurvorst van *Saxen* met de gewoone plegtigheden in de zogenoemde Keurvorstelijke Unie ontfangen. Straks na de *Westphaalsche* vrede geraakte FREDERIK WILHELM in onmin met den Paltsgraave WOLFGANG WILHELM, om dat hij de *Protestanten* in het *Guliksche* tegen de harde handelingen van den Paltsgraave beschermde, en met eenig Krijgsvolk in het Land van den Paltsgraave viel. Dezelve had reeds een tamelijk getal *Lotharingische* hulpbenden bij een, en het scheen tot een gevaarlijken oorlog te zullen uitbarsten, voornamelijk na dat deeze twee Vorsten in persoon eene vruchtelooze onderhandeling over een bestand hadden gehouden. Maar deeze zaak werd door *Keizerlijke* Gevolmagtigden in October des Jaars 1651 bijgelegt, en alles wederom op den ouden voet gebragt. In den Jaare 1653 zond hij zijne Gezanten op het *Lubeksche* congres, om de vrede tusschen *Poolen* en *Zweeden* te bevorderen; alwaar, egter, om dat het den beiden partijen geen ernst was, niets werd uitgerecht. Niet gelukkiger waren zijne Gezanten in het zelfde Jaar bij de verkiezing van FERDINAND DEN IV tot *Roomsch* Koning. Hun last behelsde, niet eer daar in te bewilligen, voor dat zij van het *Keizerlijke* Hof de toenmaals nog niet gevolgde inruiming van *Achter-Pomeren*, insgelijks de weder herstelling van het Hertogdom *Jagerndorf*, en de betaling van de *Breslautische* schuld, verkreegen hadden. Maar doordien zij te laat aankwamen, na dat de verkiezing reeds geschied was, was hun aanbrengen vruchteloos. Na de verkiezing werd die zaak evenwel met *Pomeren* afgedaan; de geldsommen werden ook voldaan; maar met het Hertogdom *Jagerndorf* bleef toenmaals de zaak hangen, dewijl de *Keizerlijken* niet meer dan tot de 200,000 rijksdaalders wilden verstaan, en de Keurvorst een stuk Lands eischte. Even zo weinig ingang vond ook toenmaals zijne voorspraak voor de bedrukte *Lutherschen* in de *Keizerlijke* Erflanden. Wanneer vervolgens de oorlog tusschen *Zweeden* en *Poolen* van nieuw begon, zogt hij met allen ijver vrede te maken; en naardien al-

alle zijne poogingen, ten dien einde gedaan, vrugteloos waren, zogt hij zijne *Pruisfifche* Landen in een goeden ftaat te brengen, en floot ten dien einde den 27 Julij, des Jaars 1655 een defenfive alliantie met de Staaten der vereenigde *Nederlanden*, tot zekerheid van den Koophandel dier beider Landen. Ook zogt hij onderftand aan het *Keizerlijke* Hof, daar men egter wel tot een minnelijk verdrag, maar geenzints tot werkelijke hulpe wilde verftaan. Daarom oordeelde de Keurvorst best met zijn belang overeen te komen, met *Zweeden* in onderhandeling te treden; waar over te *Stettin* langen tijd met weinig voortgang werd gearbeid. Ondertusfchen trok hij met zijn Krijgsvolk in *Pruisfen*, maakte aldaar zo goede beftelling, dat hij niet behoefde gedwongen te zijn om het Land ter difcretie der ftrijdende partijen over te laten; vereenigde zig daar op, door zeker verdrag van den 12 November, des Jaars 1655 met de *Poolsch-Pruisfen*, dat men alleenlijk tegen *Zweeden* verdedigenderwijze zou te werk gaan, en in de beste plaatzen *Brandenburgfche* bezetting leggen en onderhouden. Daar benevens verkreeg de Keurvorst van den Czaar van *Muskovie* verzekering, dat *Pruisfen* in den oorlog tegen *Poolen* zou ongemoeid blijven. Dit behaagde den Koning van *Poolen*, JOHAN CASIMIR zodanig, dat hij den Keurvorst de Souvereiniteit over *Pruisfen*, nevens andere voordeelen aanbood, om hem daar mede nog nader tot zijn belang over te haalen. Doch de indringende *Zweedfche* Krijgsmagt verijdelde toenmaals deeze tractaaten: want na dat de *Zweeden* bijna het gantfche Koninkrijk, ja zelfs de Legers, onder hun geweld hadden gebragt, en zig overal laten huldigen, was het ten eenemaal te vergeefsch, hen te willen wederftaan: waarom de Keurvorst in den Jaare 1656 het *Koningsberger* tractaat moest aannemen, volgens het welke hij beloofde, in het toekomende, *Pruisfen* als een Leen van de Kroon *Zweeden* te ontfangen. Dog hem wierd van den Koning de Jaarlijkfche fchatting kwijt gefcholden, de beroeping aan den rechten Opperheer (*appellatio ad dominum rectum*) vernietigd, en het Bisdom *Ermeland*, behalven *Frauenburg*, het welk *Zweeden* behield, onder den tijtel van een Vorftendom, op dezelfde voorwaarden, als *Pruisfen*, aan hem overgegeeven. Door dit uit nood ge-

 maak-

maakte bestand haalde zig de Keurvorst de uiterste verbittering der *Poolen*, en den naijver van 't *Keizerlijke* Hof, op den hals. Ten einde nu zijne *Duitsche* Staaten in deezen toestand van zaken niet te vrezen hadden, wierd in den Jaare 1656, den 24 October, te *Koningsbergen* eene alliantie met *Frankrijk* gesloten, voornamelijk daar toe dienende om de *Westphaalsche* vrede te doen stand grijpen. *Frankrijk* zou den Keurvorst, des nood zijnde, met 6500, en de Keurvorst van *Frankrijk* met 2000 man bijstaan. Maar om *Pruissen* te behouden was geen ander middel overig dan in een naauw verbond met *Zweeden* te treden, 't welk van deeze Kroon werd gezogt, en door de harde behandelingen en bedreigingen der *Poolen* genoegzaam scheen geregtvaardigt te worden; hebbende de Koning onder anderen eene plegtige belofte gedaan om alle de *Protestanten* in zijne Landen uitteroeijen. Vervolgens werd te *Marienburg* den 15 Junij, des Jaars 1656 een verbond gesloten, met oogmerk, om van den oorlog in *Poolen* een einde te maken, en inzonderheid van de Keurvorstelijke zijde zig van het uit *Poolen* gedreigde gevaar te redden. Uit kragt van dit verbond zou de Keurvorst alle de geenen als vijanden handelen, die den Koning van *Zweeden* in of buiten het veroverde *Poolen* zouden aanvallen, en inzonderheid altijd 4000 man tot des Konings dienst gereed houden; gelijk daarentegen de Koning den Keurvorst met 6000 man in zijne *Pruissische* Landen beloofde te beschermen. Doch de Keurvorst bedong daar bij, dat hij *Moskovie* en *Litthauen* niet behoefde te keer te gaan, als willende met dat Rijk in vrede blijven. In de geheime artikelen van dit verdrag werd bedongen, dat het Koninkrijk van *Poolen* zodanig onder hen zou verdeeld worden, dat de Keurvorst de Waiwoodschappen van *Posen*, *Galisch*, *Siradie* en *Lenczitz*, en *Zweeden* al wat verder veroverd zou worden, zou behouden, en dat de een den anderen in het bezit daar van zou beschermen. Ook werd 'er bij deeze gelegenheid eene verklaring over het *Koningsbergsche* Leentractaat opgesteld. Men spoedde zig vervolgens om de *Poolen*, die zig wederom hersteld, *Warschau* ingenoomen, en een Leger van 39000 man aldaar verzameld hadden, met 16000 man op het lijf te vallen, wanneer den 8, 9 en 10 Ju-

lij

bij de beruchte slag bij *Warschau* voorviel, in welken de *Poolen*, die zig tegen het Koninklijke vrouwenvolk hadden laten verleiden, dat zij niet hunne sabels, maar alleen hunne karbatschen zouden gebruiken, met verlies van ruim 4000 man op de vlugt gedreeven werden, terwijl men van de zijde der Bondgenooten niet meer dan 400 vermiste. De *Zweeden* uit deezen slag bemerkende, hoe nut hen de hulp van den Keurvorst was, bediende zig deeze laatste van die gelegenheid om het *Koningsbergsche* Leentractaat geheel te doen vernietigen, en de Souverainiteit over *Pruissen* te erlangen; welke hem ook in het *Labiausche* tractaat van den 10 November, des Jaars 1656 werd toegestaan; doch zodanig, dat na het uitsterven van de mannelijke linie des gantschen Huizes van *Brandenburg*, alle *Pruissische* Landen aan de Kroon van *Zweeden* zouden vervallen, en in zo een geval den in leven zijnde Markgravinnen van dezelve het Ampt *Insterburg* als een hijpotheek van 300,000 rijksdaalders zou overgegeeven worden. Ook werd den Keurvorst de tol te *Memel* en *Pillau* voor 120,000 rijksdaalders alleen gelaaten, en voorts vastgesteld, dat beide Mogendheden malkander in tijd van nood met 4000 man zouden bijstaan. Eindelijk werden 'er nog eenige verklaaringen over de geheime artikelen van het verdrag van *Marienburg* bijgevoegd. Schoon nu deeze geallieërden tot nog toe vrij gelukkig waren geweest, verminderde egter hun Leger, terwijl dat van hunne vijanden aangroeide. De *Poolen* vielen in de Keurvorstelijke Mark, zijnde de Regeering aldaar, zelfs tegen den zin van den Keurvorst, genoodzaakt hen op harde voorwaarden het Land te doen ruimen. De *Zweeden* kregen met de *Deenen*, met welke de Keurvorst zig te vergeefsch bemoeide de vrede te bemiddelen, de handen zo vol, dat de Koning alle zijne troepen uit *Poolen* derwaards moest trekken. De overige Mogendheden konden of wilden den Keurvorst weinig helpen. Deeze omstandigheden bewoogen hem, met allen ernst een verbindtenis met *Poolen* te zoeken, waar toe des Keurvorsten moeder en de Koningin van *Poolen* door haare brieven haar best deden. Men maakte dan, om de *Zweeden* te misleiden, den 22 Augustus, des Jaars 1657 een interims verdrag, bij 't welke een stilstand werd bedongen, als

mede dat alles in den ſtaat, waar in het thans was, zou blijven; maar door een geheim artikel werd het gantſche verdrag met *Zweeden* vernietigd. Het waaragtige vergelijk werd, door *Oostenrijkſche* bemiddeling, te *Welau* den 19 September geſlooten, en te *Bromberg*, of *Bijdgorst*, bevestigd. Uit kracht van deezen vrede moest de Keurvorst het Bisdom *Ermeland*, en wat hij voorts, met hulp der *Zweeden*, had aan zig gebragt, wederom overgeeven; waar voor hem en zijne mannelijke afkomelingen de volkoome Souverainiteit over het Hertogdom *Pruisſen* binnen de grenzen, zo als het zelve voor den oorlog was geweest, gegeeven werd; doch dat dit *Pruisſen* na 't uitſterven van wettige mannelijke erven wederom als een *Poolsch* Leen aan die Kroon zou vervallen. Daarenboven werd 'er bedongen, als 'er wederom een overdragt van dit Leen moest gedaan worden, men voornamelijk op de Keurvorſtelijke nabeſtaanden van de *Frankiſche* linie zou agt geven, om hen het zelve op dezelve voorwaarden, als het des Keurvorſten voorvaderen hadden bezeten, zou overgeeven; als mede bij uitſterven, aan de vrouwelijke afkomelingen, of andere naaſte aanverwanten des Keurvorſten, *Inſterburg* zo lange in te ruimen, tot dat zij 160,000 rijksdaalders daar uit hadden getrokken. In de *Brombergſche* artijkels werd den Keurvorst ook *Lauenburg*, *Butow* en *Elbingen* overgelaaten, welke laatſte plaats, egter, de Keurvorst voor 400,000 rijksdaalders beloofde wederom aan *Poolen* afteſtaan. Voorts kwam men overeen, dat men gezamentlijkerhand de *Zweeden* uit *Poolen* en *Pruisſen* zou doen verhuizen, en hoedanig men, wanneer na de gemaakte vrede, de een of de ander door *Zweeden* binnen tien Jaaren werd overvallen, elkander zou te hulp komen. Eindelijk werd den Keurvorst belooft, dat hem, tot zijne Krijgstoerusting tegen *Zweeden*, 120,000 rijksdaalders van de Kroon *Poolen* in drie Jaaren tijds zouden geteld worden, en hem, tot verzekering van dien, de Stad en Starostdij *Draheim* aangewezen. Alle deeze overeenkomſten zijn door den Koning van *Poolen*, den Keurvorst, en de *Poolſche* Raadsheeren met een plegtigen eed bezwooren. De Keurvorst, van den *Zweedſchen* kant niet veel goeds vermoedende, doordien hem dezelve hun-

hunnen flegten voortgang in *Poolen* te last leiden, vond veiligst, zig ook met *Denemarken* te verbinden, 't welk den 30 October des Jaars 1657 geschiedde, wanneer deeze beide Mogendheden inzonderheid beloofden, den oorlog ieder, waar hij het best zou oordeelen, met alle magt tegen *Zweeden* voort te zetten, en geen bijzondere vrede te maken. *Denemarken* stond daarenboven in voor de nakominge van de *Welausche* vrede, en de Keurvorst voor die vrede, welke tusschen deeze Kroon en *Poolen* gemaakt was. Voorts werd 'er met LEOPOLDUS, toenmaals Koning van *Hungarie* en *Boheemen*, een tractaat gesloten, en den 27 Februarij, des Jaars 1658 bevestigd, uit kracht van 't welke de Koning den Keurvorst met 6000, en deeze den eerstgenoemden met 2500 man in zijne Landen en rechten tegen alle vijanden, voornamelijk de *Zweeden*, zou beschermen. Bij de verkiezing van LEOPOLDUS tot Keizer sprak men weder van de pretensie op *Jagerndorf*, wordende van de *Oostenrijksche* zijde 200,000 rijksdaalders daar voor geboden; doch de Keurvorst nam het in beraad, en wilde deeze zaak liefst laten steken. Na dat men vervolgens te vergeefsch aan een vergelijk met *Zweeden* had gearbeid, werd 'er besloten, *Denemarken*, 't welk van deeze Kroon zeer benaauwd werd, met alle magt te ondersteunen, en ten dien einde den 21 Januarij, des Jaars 1658 een afzonderlijk verdrag gesloten, waar op in *Holstein*, *Pruissen* en *Pomeren* de vijandlijkheden begonnen, wanneer *Pruissen* van de *Zweeden* gezuiverd, en in *Holstein* denzelven *Frederik-Oede* en het Eiland *Funen* wederom afgenomen werd. In *Pomeren* werden *Wollin*, *Damme* en *Demmin* veroverd, maar *Stettin* en *Grijpswalde* te vergeefsch belegerd. Doch bij de *Olivasche* vrede, gesloten den 22 April, des Jaars 1660, gaf de Keurvorst alles wederom over, wat hij den *Zweeden* had afgenomen, en kreeg daar voor de plegtige renunciatie van de *Koningsbergsche*, *Marienburgsche* en *Labiausche* tractaaten, en dat weinige, 't welk de *Zweeden* van zijn *Pruissen* nog bezaten. Maar hij kon het niet doordringen, dat zijne pretensie op *Elbingen* in de vredesartikelen ingelascht, en van de *Zweeden* terstond aan hem overgegeeven werd; maar alleenlijk, dat het *Bijdgosti-*

sche bestand door deeze vrede zijn kragt niet zou verliezen: waarom de *Poolen* naderhand gelegenheid hadden, onder allerhande uitvlugten hem deeze Stad te weigeren. Doch de Keurvorst wilde deswegen geen nieuwen oorlog beginnen, maar zogt veel eer zijn Land wederom in rust te brengen, en te behouden; om welke reden onder anderen met KAREL DEN II van *Engeland* zekere commercie tractaaten werden gesloten. Vervolgens zogt hij de verkreege Souverainiteit over *Pruisfen* te bevestigen, en de huldiging daar van te ontfangen, waar over veele zwarigheden ontstonden, doordien de *Pruisfen*, voornamelijk die van *Koningsbergen*, een Souveraine heerschappij te nadeelig voor hunne vrijheden oordeelden: te meer, alzo zij door heimelijk aanhitzen der *Poolen*, als ook voornamelijk door openlijk aanstoken van HIERONYMUS RHODIUS, in hunne wederspannigheid gesterkt werden, zo dat zij reeds op *Zweedsche* hulp wagtten Maar na dat alle middelen, om de gemoederen te winnen, vrugteloos waren geweest, en RHODIUS gevangen was gezet, gebeurde het eindelijk, dat de Landstanden in den Jaare 1663 den 18 October, in tegenwoordigheid der *Poolsche* Gezanten, den Keurvorst, als hunnen Souverain, op die wijze, als het *Welauische* tractaat behelsde, huldigden. In het volgende Jaar werd het oude verbond met *Frankrijk* wederom vernieuwd, en omtrent eenige dingen verandert. Den 27 Maart, des Jaars 1666 maakte men een nieuw verbond met *Zweeden*, bij 't welk deeze den Keurvorst zijne *Pruisfische* Souverainiteit, en de Keurvorst hen, wat zij in *Esthen* en *Lijfland* hadden, en beide malkander de bij de *Westphaalsche* vrede verkreegene Landen gurandeerden; ten welken einde *Zweeden* den Keurvorst met 3000, en de Keurvorst het zelve met 2500 man bij te staan, zig te verbonden In het zelfde Jaar maakte de Keurvorst ook van de strijdigheden met *Palts-Nieuwburg* wegens de *Kleefsche* erffenisse, door een bestendig erfverdrag, een gewenscht einde, waar over men het artikel, GULIKSCHE SUCCESSIE-STRYD kan nazien. Ondertusschen was in den Jaare 1663 de *Turksche* oorlog begonnen, wanneer men voorsloeg, Keurvorst FREDERIK WILHELM het opperbevel over het gantsche *Keizerlijke* Leger optedraagen: doch

doch hoe wel zulks niet geschiedde, zond hij egter Krijgsvolk tot het voortzetten van deezen oorlog, het welk onder den *Keizerlijken* Generaal VAN SOUCHES goede diensten deed. Ook holp hij door zijne bemiddeling het verdrag tusschen de Hertogen van *Luneburg*, GEORG WILHELM van *Zell*, en JOHAN FREDERIK van *Kalemberg*, bevorderen, en meer andere verschillen, onder anderen de onlusten tusschen *Zweeden* en de Stad *Breemen* af doen. Hij was ook zo gelukkig, dat hij de bedugte zaak nopens *Maagdenburg*, welke Stad op den Rijksdag haare gantsche exemtie uit het Stigt onmiddelijk gezogt, en reeds tamelijken ingang had gevonden, schielijk, en zonder bloedstorten ten einde bragt, doordien die Stad, zo haast als zij het naderen van 't Keurvorstelijke Leger bemerkte, de eventuaale huldiging (om dat de *Saxische* administrator nog leefde) deed, en vrijwillig Keurvorstelijke *Brandenburgsche* bezetting innam. Wanneer vervolgens de oorlog tusschen *Holland* en *Engeland*, als mede de onlusten met den Bisschop van *Munster*, begonnen, zogt de Keurvorst te vergeefs bij de *Hollanders* de inruiming van zijne *Kleefsche* vestingen; maar trad egter in een verweerend verbond met dezelve, 't welk den 6 Februarij, des Jaars 1666 te *Kleef* werd geslooten; waar bij bedongen werd, dat de Staaten den Keurvorst, indien dezelve overvallen werd, met 3000 man, en hij den Staaten in een gelijk geval met 2000 man zou te hulp komen. De onlusten met den Bisschop van *Munster* aangaande, men vond bij een ander tractaat geraden, dat de Keurvorst allen vlijt zou aanwenden om dezelve in der minne bij te leggen; en indien zulks vrugteloos afliep, om den Bisschop met 12000 man tot de vrede te dwingen. De Bisschop nam het eerste aan, en op dat den Keurvorst in vervolg van tijd geen moeielijkheid uit deeze allianție mogt overkomen, werd hij ook in de *Bredasche* vrede begreepen. Hij maakte nog in dit Jaar, tot meerder zekerheid voor zig, eene alliantie voor agt Jaaren met *Denemarken*, om malkander met 4000 man te help te komen; als mede de zogenoemde vierdubbelde alliantie tusschen dezelve Kroon, den Keurvorst, de Hertogen van *Luneburg*, en de *Nederlanders*. Als de oorlog tusschen *Spanje* en *Frankrijk* in de

Ne-

derlanden begon, sloot de Keurvorst in den Jaare 1667 met den laatsten een tractaat, waar bij de Koning beloofde, zig bij de aanstaande verkiezing eens Konings van *Poolen* niet voor den Prinse van *Condé*, maar voor den Paltsgraave van *Nieuwburg* te verklaaren, en dat hij aan den Keurvorst eene volkome neutraliteit en verleening van het *Rhijnsche* verbond, in het welke hij zig in 't Jaar 1664 begeeven had, voor den tijd van drie Jaaren toestond. De reden, waarom zig de Keurvorst aan de *Poolsche* succesfie zodanig liet geleegen zijn, was zeker verdrag, 't welk hij in het voorgaande Jaar met *Palts-Nieuwburg* had gemaakt, waar bij aan den Paltsgraave was beloofte, hem zo veel mogelijk tot de *Poolsche* Kroon te helpen, waar voor hem van den Paltsgraave *Recklingshauzen* belooft werd. Uit kracht van deeze belofte bragt de Keurvorst in het Jaar 1668 ook de *Zweeden* op de zijde van dien Vorst, zo dat dezelve bij zeker afzonderlijk gemaakt tractaat beloofden, zig geduurende de tegenwoordige Tusschenregeeringe voor geen anderen te verklaaren. In dit Jaar kreeg eindelijk de Keurvorst het bezit van de Starostdij *Draheim*, welke hij tot nu toe te vergeefs gezogt had. Doch zijne moeite, na den vrijwilligen afstand van Koning JOHAN CASIMIR van *Poolen* voor *Nieuwburg* aangewend, was vrugteloos, hoe wel hem ook de verkiezing van den Koning MICHIEL in zo verre niet onaangenaam was, om dat door hem, als door een inboorling, *Poolen* aan geen buitenlandsch Vorst, die *Pruissen* nadeelig kon zijn, kwam. Toen de oorlog tusschen den Koning van *Frankrijk* en *Holland* begon, zogt de eerste den Keurvorst op alle wijzen op zijne zijde te krijgen, of ten minste om hem neutraal te doen blijven. Maar hij oordeelde raadzamer, de partij der *Hollanders* te kiezen, en sloot derhalven den 26 April, des Jaars 1672 een verbond met dezelve, waar bij hij beloofde, de Republiek met 20,000 man, aan welke zij de halve soldij zou geven, bij te staan. Ook verkreeg hij van den Keizer, dat hij hem 12000 man beloofde, hoe wel hij van deeze laatste weinig voordeel had, om dat de Keizer te vooren den Koning van *Frankrijk* heimelijk had belooft, zig in dit Jaar in geen oorlog te zullen mengen. De *Franschen* hadden ondertusschen niet alleen een gedeelte der

Ver-

Vereenigde *Nederlanden*, maar ook de *Kleefsche* vestingen van den Keurvorst, in welke *Hollandsche* bezetting lag, ingenoomen, zelfs de Keurvorstelijke bezetting uit *Emmerik* gejaagd, en wegens het gantsche Land, zonder een woord van den Keurvorst te gewagen, zig laten huldigen. Dus wilde de Keurvorst met zijn Leger recht naar *Westphaalen* trekken; maar door de Kunstenarijen der *Keizerlijke* Staatsdienaaren, voornamelijk van den Graave van *Lobkowitz*, bragt men den geheelen zomer des Jaars 1672 door met te vergeefs hier en daar te zoeken over den *Rhijn* te komen, tot dat men eindelijk in de door de *Franschen*, en zonderling door den Bisschop van *Munster*, deszelfs bondgenoot, verwoeste Landen van den Keurvorst kwam, en wegens de daar op volgenden winter niets van belang uitvoerde. Deeze en andere redenen bewogen den Keurvorst om met *Frankrijk* eene afzonderlijke vrede te maken, dewelke te *Vossem* den 16 Junij des Jaars 1673 geslooten werd, bij welke hem zijne *Kleefsche* plaatzen, welke *Frankrijk* den *Hollanders* had afgenomen, nevens 800,000 rijksdaalders, beloofd werden; waar tegen hij zig moest verbinden, voortaan de *Hollanders* tegen *Frankrijk* niet te zullen bijspringen. In *Poolen* baarde ondertusschen CHRISTIAAN LODEWYK KALCKSTEIN, den Keurvorst veel verdriet. Onder dit voorwendsel werd over de bevestiging van het *Welausche* tractaat door den nieuwen Koning eenige zwarigheid gemaakt; maar eindelijk werd het zelve in het Jaar 1672, den 15 Maart bevestigd; en na den dood van den Koning MICHIEL werd in het geheel geen acht meer op deeze zaak geslagen. Wanneer de oorlog tusschen *Frankrijk* en *Holland* overhand nam, vernieuwde de Keurvorst in den Jaare 1673, den 1 December, die van 't Jaar 1668 met *Zweeden* gemaakte defensive alliantie, met eenige verandering naar de geschapenheid van dien tijd. Vervolgens bemoeiden zig zo wel de *Hollanders* en de Keurvorst van de *Palts*, die ook had begonnen de *Franschen* vijandlijk te handelen, als mede de Koning van *Frankrijk*, den Keurvorst in een nader verbond te trekken; en de laatstgenoemde Koning vond zig genoodzaakt, wegens den nieuwen oorlog met *Spanje*, de *Kleefsche* vestingen *Wezel*, *Rees*, en *Schen-*

Schenkenschans, waar toe hij tot nog toe weinig lust had gehad, in Maij, des Jaars 1674 aan de Keurvorstelijken in te ruimen. Egter had de Keurvorst meer reden om zig in een alliantie met den Keizer, *Spanje* en *Holland* in te laten, oordeelende, dat *Frankrijk* met reden daar over niet te onvrede kon zijn, naardien hij het gemaakte bestand het eerst, door zo groote schade in de *Kleefsche* Landen te veroorzaken, had gebrooken, en door dien de Keurvorst zig had voorbehouden, dat hij zijn schuldigen pligt, omtrent het Rijk, het welk thans van *Frankrijk* in de *Palts* en de *Elsas* vijandelijk werd gehandeld, niet kon te buiten gaan. Deeze alliantie, welke te *Keulen* aan de *Spree* den 24 Junij, des Jaars 1674 gesllooten werd, zou eigenlijk dienen om de algemeene vrede te herstellen, en de Keurvorst verbond zig, 16000 man ten dienste der geallieerden, doch meest op *Spaansche* en *Hollandsche* soldij, in het veld te brengen; waar tegen alle drie de Mogendheden beloofden, zijn Land voor schade vrij te houden, en geen afzonderlijke vrede te zullen maken. De Keurvorst bragt zijn Leger in persoon in den *Elsas*, maar kon, behalven een schermutzeling, tusschen hem en TURENNE bij *Keizersberg* voorgevallen, niets van belang uitvoeren, om dat de *Keizerlijke* Generaal BOURNONVILLE zijne onderneemingen op allerlei wijze belette. Ondertusschen liet zig *Zweeden* door den Koning van *Frankrijk* bewegen, het verbond met den Keurvorst te breken, en zijne troepen op het einde des Jaars 1674 in de *Mark* te laten trekken, en terwijl de Keurvorst, om dat zijn Krijgsvolk van de hand was gezonden, niet in staat was, hen met geweld te wederstaan, gaf hij bevel, het *Zweedsche* Krijgsvolk overal vrijwillig inteneemen, om daar door de uiterste verwoesting des Lands voor te komen, vermids de *Zweeden* deeze inlegering nog als geen vredebreuk wilden aangemerkt hebben. Wanneer de Koning MICHIEL van *Poolen* overleeden was, kwam de Keurvorst KAREL EMILIUS in aanmerking, gelijk reeds te vooren bij het openstaan van den Troon was gebeurd. Doch de voorwaarden, welke men hem wilde voorschrijven, waren zodanig, dat de Keurvorst weinig lust daar toe had. Met den nieuwen Koning, JOHANNES SOBIESKY,

om-

onderhield hij eerst goede vriendschap, en zond hem twaalf Compagnien Dragonders tegen de *Turken* te hulp. Maar wanneer de Keurvorst de *Fransche* partij weigerde aan te kleven, verflaauwde deeze vriendschap. Ondertusschen was de Keurvorst bezig, zijne troepen uit den *Elzas* wederom in zijne Landen te brengen, en de Staaten der Vereenigde *Nederlanden*, nevens de *Deenen*, tot een oorlog met de *Zweeden* te beweegen, die onder den name van vrede, voornamelijk zo lang de Generaal WRANGEL ziek was, en zijn broeder WOLCMAR het opperbevel had opgedragen, de wreedste buitenspörigheden in de *Mark* pleegden. Doch de Keurvorst viel hen, zonder de *Hollandsche* en *Keizerlijke* hulpbenden af te wagten, schielijk op het lijf, veroverde den 15 Junij, des Jaars 1675 *Ratenau*, met groot verlies der *Zweeden*, en taste den 18 Junij bij *Fehrbellin* met zijne Ruiterij, het *Zweedsche* Leger met een zo goed gevolg aan, dat ten minste 1500 vijanden op de plaats dood bleven; waarentegen naauwlijks het tiende gedeelte van de *Brandenburgers* vermist werd. Door deeze groote overwinning, door welke de *Zweeden* geheel uit het Land gejaagd werden, besloot de Keizer en het Rijk, de *Zweeden* den oorlog mede openlijk aan te zeggen, en de *Hollanders* deden het zelve; met den Koning van *Denemarken* werd den 25 September een geheim verbond gesslooten, dat men namelijk met gezamentlijke magt den oorlog zou voortzetten, tot dat de Koning *Schoonen*, *Halland* en *Blekkingen*, als hebbende voortijds tot de *Deensche* Kroon behoord, nevens de vrijheid van den tol in de *Zond*, als mede het Eiland *Rugen* en de Stad *Wismar*, en de Keurvorst gantsch *Pomeren* wederom van de *Zweeden* had hernomen. Deeze nam noch in dit Jaar *Wollin* en *Wolgast* weg, welke laatste Stad de *Zweeden* in het volgende Jaar te vergeefs belegerden, en nog daarenboven *Anklam* en *Demmin* verlooren. Ondertusschen had de Keurvorst bij het *Poolsche* Hof werks genoeg, om de aanslagen der *Franschen*, die hem de *Poolen* gaarne op den hals wilden zenden, te verijdelen. In de verdeeling des Hertogdoms *Breemen*, als zijnde meest in handen der geallieerden tegen *Zweeden*, en aan de erfvereeniging met *Oostenrijk* arbeidde men te vergeefs, maar met beter voortgang

gang aan het huwelijk des Keizers met de Prinsesse van de *Palts*, 't welk de Keurvorst op het tapijt bragt, en deed gelukken. Ook werd 'er in den Jaare 1676 een nader verbond met *Denemarken* gemaakt, en voornamelijk beslooten, dat geen van beide afzonderlijk vrede zou maken. Men kwam omtrent 't zelve met den Hertog van *Zell*, en met den Bisschop van *Munster*, die thans op 's Keizers zijde was getreeden, overeen. In den Jaare 1677 verkreeg eindelijk Keurvorst FREDERIK WILHELM na veel moeite de vernieuwing van het *Welauische* vredesverbond, en het Leen wegens *Lauenburg* en *Butau*, en daar door meer zekerheid in zijne *Pruissische* en *Poolsche* Landen; en schoon hij nog de onderstandgelden van *Spanje* en *Holland*, nog de hulpbenden van den Keizer kreeg, dwong hij egter den 14 December deezes laatstgemelden Jaars *Stettin*, den 18 October, des Jaars 1678 *Straalzend*, en den 11 November *Greipswalde* met vuur tot overgave. Ondertusschen maakten de andere bondgenooten vrede met *Frankrijk*, en de Keurvorst zette den oorlog nog eenigen tijd alleen voort. Geduurende deeze onlusten verkreeg hij van den Keizer de bevestiging van het bestendig erf-vergelijk met *Palts-Neuburg*, aangaande de *Kleefsche* Landen, schoon hij wegens dezelve stem en zitting op de Rijksdagen niet kon verwerven. De *Zweeden* hadden, na dat zij *Pomeren* verlooren hadden, hunne meeste hoop op een gelukkigen togt derwaards gevestigd; vielen derhalven op het einde des Jaars 1678 uit *Lijfland* met 16000 man in het zelve, en veroverden, in afwezenheid der Keurvorstelijke volkeren, verscheide plaatzen; maar de Keurvorst spoedde zig met een Leger in de felste koude om zijnen onderdaanen te hulp te komen, en kwam, na veel ongemak, den 10 Januarij, des Jaars 1679 in *Marienwerder*. De vijand, naauwlijks van zijne aankomst verwittigd zijnde, zette het op een lopen, maar werd door verscheide schermutzelingen, geduurig vervolgt, als ook door zwaare ziektens en honger, zodanig klein gemaakt, dat van 16000 man naauwlijks 1000 gezond in *Lijfland* wederom te rug kwamen. Daar door werden ook de aanslagen des Konings van *Poolen*, dien de *Zweeden* hadden beloofd het Hertoglijke *Pruissen* te leveren, verijdeld; doch de Keurvorst oordeelde thans niet raad-

zaam

zaam om 'er zig openlijk over te bezwaaren. Maar dat hij van deeze overwinning op de *Zweeden* geen voordeel genoeg behaalde, werd veroorzaakt, wijl inmiddels ook de *Keizerlijken* en *Luneburgers* te *Nijmeegen* met *Frankrijk* en *Zweeden*, met uitsluitinge van *Denemarken* en *Brandenburg*, vrede hadden gemaakt; waar tegen de twee laatste te vergeefs protesteerden, en de bekrachting zogten te beletten. Naardien de Keurvorst dus van de overige geallieërden verlaaten was, en de *Franschen* in het Hertogdom *Kleef* naar hun zin huis hielden, tegen welke de Keurvorst met zijne 6000 man weinig kon uitvoeren, en zijn ander Krijgsvolk in *Pruissen* niet kon missen, moest hij eerst in een stilstand voor eene maand in April, des Jaars 1679 bewilligen, daar van de verlenging voor 14 dagen verkrijgende; voorts *Wezel* en *Lipstad* den *Franschen* inruimen, en eindelijk, wanneer de vijandlijkheden van nieuw begonnen, zelfs de vrede van *S. Germain* aanneemen, welke den 29 Junij, des Jaars 1679 gesloten werd; volgens welke vrede alles op den voet van de *Westphaalsche* werd vastgesteld, en de Keurvorst van al wat hij had veroverd niet meer behield, dan dat geene, het welk hij bij het *Stettinsche* verdrag, in den Jaare 1653 van *Achter-Pomeren* aan *Zweeden* had moeten afstaan: namelijk de landstreek naast den Oder, behalven *Dam* en *Golnau*, welke plaatzen bij de *Westphaalsche* vrede aan de *Zweeden* waren gekoomen; doch zou de Keurvorst *Golnau* zo lang behouden, tot dat hem de *Zweeden* 50,000 rijksdaalders hadden betaald. Voorts stonden de *Zweeden* hun aandeel aan de tollen in *Achter-Pomeren* aan hem af, en de Koning van *Frankrijk* beloofde den Keurvorst alle zijne Landen en vestingen wederom te geven; 300,000 rijksdaalders te betaalen, en hem in zijne eischen op eenige kleine standen des *Roomschen* Rijks bevorderlijk te zijn. Nog in dit zelfde Jaar werd door des Keurvorsten bemiddeling 't verschil tusschen *Denemarken* en de Stad *Hamburg* weg genoomen, bij welke gelegenheid deeze Stad ook 1250000 rijksdaalders voor de winterlegeringen van den voorigen oorlog betaalde. In het einde deezes Jaars kwam een *Tartaarsch* Gezant te *Berlijn*, wiens aanbrengen egter alleen in complimenten en in 't vereeren van een schoon paard bestond, waar voor

 hij

hij met aanzienlijke geschenken wederom werd te rug gezonden. Zijn tolk had een boute neus en geen ooren. Terwijl de Keurvorst in den *Franschen* oorlog, voornamelijk ten voordeele van het Rijk, de vrede met *Frankrijk* en *Zweeden* had gebrouken, en hem derhalven door een Rijksbesluit te *Regensburg* de indemnisatie was belooft, begeerde hij thans, dat hem ten dien einde de verwachting op *Oost-Friesland*, voorts de drie Rijksteden *Mulhauzen*, *Nordhausen* en *Dortmund*, en daar benevens de wijheid mogt gegeeven worden, om eenige Kanunnikdijen in zijne Stichten in te trekken; maar hij kon geen deezer dingen verkrijgen. In *Spanje* had de Keurvorst ook nog 1800,000 rijksdaalders onderstandgelden te vorderen; en alzo het *Spaansche* Hof de schuld wel niet ontkende, maar geen geld, noch het Eiland *Trinitados* in *Amerika* ter betalinge wilde geven, gaf de Keurvorst zijne acht Oorlogschepen, die hij geduurende den oorlog in de *Balthische* Zee had gehad, en thans, om de commercie op te rechten, naar *Guinea* zond, bevel, om op de *Spaansche* Schepen represailljen te gebruiken, hebbende te vooren de oude defensive alliantie met *Frankrijk* geslooten, en voornamelijk bij dit voorval zijne *Kleefsche* Landen tegen den inval der *Spanjaarden* van deeze Kroon laaten guarandeeren. Dit smaldeel was ook in zo verre gelukkig, dat het een Schip voor *Oostende*, en twee andere in *Amerika* opbragt; maar als het bij het voorgebergte van *S. Vincent* op de Zilvervloot kruiste, werd 't zelve van twaalf *Spaansche* Oorlogschepen aangetast, en moest zig, hoe wel zonder groot verlies, in de *Portugeesche* haven *Lagos* bergen. Het Huis *Brandenburg* was in den Jaare 1680 zo gelukkig, dat het zelve, door den dood van den tot hier toe geweezen administrator des Stichts *Maagdenburg*, werkelijk in deszelfs bezit werd gesteld, gelijk hij dan zonder eenige tegenspraak, of zwarigheid, wegens dat Sticht stem en zitting op den Rijksdag verkreeg. In het Jaar 1681 sloot de Keurvorst met *Hanover* en *Saxen* defensive alliantien, tot onderhouding van de *Westphaalsche* en *Nijmeesche* vrede: maar met de *Poolen* had de Keurvorst eenige onlusten, om dat zij het huwelijk van Markgraave LODEWYK met de Prinsesse van RADZIVIL zogten te beletten, als waar door aanzienlijke goe-

de-

deren in *Poolen* aan het *Brandenburgsche* Huis konden vallen; wanneer men inzonderheid wilde aandringen, dat dit huwelijk buiten weten des Konings als opperften voogd was gefchied, en de Keurvorst deswegen van het *jus indigenatus* verftooken was. Doch die zaak werd zonder veel moeite bijgelegt, en in het Jaar 1683 een afzonderlijk verdrag gemaakt, bij 't welke de Koning zig verbond, den Markgraave en zijne Gemalin in hunne in *Poolen* en *Litthauwen* leggende goederen te befchermen. In dit zelfde Jaar werd den Keurvorst, uit krachte van zijn *condirectorium* van den *Westphaalschen* kreits opgedraagen, de ftanden van *Oost Friesland*, die zig over het krenken van hunne vrijheden bezwaarden, te hulp te komen, wanneer hij eerst een verdrag aanried, en zijne bemiddeling aanbood: maar als dit niet wilde helpen, liet hij, volgens het te *Embden* met de ftanden gemaakte vergelijk, *Grietzijl* met 3000 man bezetten, om zig, des nood, van dezelve te bedienen; waar toe ook de ftanden beloofden maandelijks 1250 rijksdaalders te geven. Deeze verbindtenis met de *Oost-Friezen* gaf den Keurvorst gelegenheid, de *Afrikaansche* Compagnie, en den handel op *Guinee*, welke hun Comptoir te *Embden* heeft, beter voort te zetten, gelijk toenmaals de vesting *Frederiksberg*, op den berg *Montfort*, een mijl van de Kaap der drie Punten aangelegt, en met de inwooners verfcheide vergelijken gemaakt werden. Wanneer vervolgens de verfchillen tusfchen *Duitschland* en *Frankrijk* weder begonnen, trad de Keurvorst niet, gelijk hij verzogt werd, in de zogenoemde asfociatie met den Keizer, *Engeland* en *Holland*, maar maakte veel eer in den Jaare 1682, den 12 Januarij, te *Berlijn* met *Frankrijk* een nieuw verbond, waar bij hij zig verpligtte, om op alle wijze de vrede tusfchen het *Duitsche* Rijk en deeze Kroon te bevorderen; daarentegen zou *Frankrijk* de kamers van reunie wegdoen, en zo lang, als 'er hoop tot vrede was, de wapenen niet opvatten. Hij hield ook zijn woord getrouwelijk, en liet de vrede te *Regensburg* met den grootften nadruk aanraden, voorftellende, dat men zig door de te *Nijmeegen* fchielijk gemaakte tractaaten geheel buiten ftaat had gefteld om in het toekomende de *Fransche* wapenen te kunnen wederftaan. Hij kantte zig ook tegen het *Luxenburgsche* ver-

 bond,

bond, waar door de oorlog werd bevordert. Insgelijks maakte hij met den Koning van *Denemarken* een verbond, om beide, naar hun uiterste vermogen, de vrede te helpen stand houden; doch anderzints, dat ieder 10,000 man op de been zou houden, om met dezelve hunne neutraliteit te verdedigen. In deeze verbindtenisse werd ook de Bisschop van *Munster*, en naderhand de Keurvorst van *Keulen*, mede aangenoomen. Van de andere zijde liet de Keurvorst ook niet na, den *Franschen* de noodzakelijkheid der gemeene rust voor te stellen, en begeerde, dat men hem onderstandgelden zou bijzetten, om zig daar door te beter te kunnen in staat stellen om de eenzijdigheid tegen deszelfs vijanden, in gevalle van nood, met kracht te verdedigen, hoe wel hij in beide stukken slecht gehoor kreeg. Wanneer ondertusschen de *Turken* groote voortgangen maakten, en in den Jaare 1683 zelfs *Weenen* belegerden, wilde de Keurvorst den Keizer met 12000 man te hulp koomen. Maar de *Fransche* Gezant wist de zaaken zodanig te draaien, dat de Keizer begon te vrezen, deeze volkeren moggen order hebben, de *Silesische* Vorstendommen, op welke het Huis *Brandenburg* pretensie heeft, in bezit te neemen, en deswegen zulke harde voorwaarden voorstelde, dat de Keurvorst dezelve onmogelijk kon aanneemen. Doch hij liet den Koning van *Poolen* 1200 man over, die egter eerst wegens den langduurigen togt uit *Pruissen* na het ontzet der Stad *Weenen* aankwamen, doch in het veroveren van *Gran*, en anderzints, goede diensten deden; wanneer ondertusschen de Keurvorst zijn uiterste best deed om den oorlog tusschen *Denemarken* en *Luneburg* voor te koomen, en veel eer het laatste huis mede in hunne alliantie te trekken. Ook bemoeide hij zig te vergeefsch, den Koning van *Frankrijk* van de harde procedüuren tegen de Landen des Prinsen van *Oranje* in *Frankrijk* af te houden, op welke de Keurvorst wegens zijne eerste Gemalinne verwachting had. Eindelijk werd in den Jaare 1684 met het Huis van *Luneburg*, het welk tot nu toe des Keurvorsten voorneemen had wederstaan, eene defensive alliantie geslooten, gelijk drie Jaaren te vooren alleen met *Hanover* was gemaakt, en terstond daar op volgde, wel voornamelijk door toedoen van Keurvorst FREDERIK WILHELM, een twintig-

tig-

tigjaarig bestand tusschen het Rijk en *Frankrijk*. In dit Jaar zond de Keurvorst den Koning van *Poolen* 2000 man tegen de *Turken* te hulp; maar dezelve hadden geen gelegenheid, om hunne dapperheid te laaten blijken. Eindelijk nam hij ook in dit Jaar den tijtel van zijn aloud Stadhuis der Graaven van *Hohenzolleren* wederom aan, om zijn huis bij gelegenheid van de opvolging te verzekeren. In het begin des volgenden Jaars verkreeg hij de plegtige Leenverheffing van *Maagdenburg*, en de Leenbrieven over de overige bij de *Westphaalsche* vrede bekoome Provintien. Maar nopens de *Silesische* pretensien, en de voorspraak voor de *Protestanten* in de *Keizerlijke* Erflanden, vond hij flegt gehoor. Den 13 Augustus deezes Jaars werd de oude defensive alliantie met *Holland* wederom vernieuwd, en tot het einde van deeze eeuwe verlengt; en met eenen werden des Keurvorsten eisschen afgedaan, alzo de *Hollanders* hem 440000 rijksdaalders binnen den tijd van tien Jaaren zouden betaalen; en men kwam voorts zodanig overeen, dat tusschen des Keurvorsten Compagnie op *Guinee*, en de *West Indische* der *Hollanders* niet ligtelijk onlusten konden gebeuren. Over deeze alliantie was *Denemarken* eenigermaaten gebelgd; *Frankrijk* was insgelijks misnoegd, inzonderheid over het Plakkaat, door den Keurvorst op den 29 October, des Jaars 1685 aangeslagen, waar bij den door het vernietigen van het edict van *Nantes* uit *Frankrijk* verjaagde *Protestanten* in zijne Landen alle bescherming, en onderstand tot hunne neering en commercie werd aangeboden; en dewijl de Koning van *Frankrijk* in deeze zaak, gelijk in andere, liet blijken, dat hij den Keurvorst meer voor een vasal dan als een bondgenoot hield, maakte deeze ook geen zwarigheid, in 't Jaar 1686 zo wel met *Zweeden*, welke Kroon toenmaals met *Frankrijk* overhoop lag, als ook met den Keizer, in een nader verbond te treeden. Beide beoogden zij de rust in *Duitschland* en de duurzaamheid van de laatste vrede; inzonderheid zou de Keizer den Keurvorst 12000, en deeze den anderen 8000 man op eige kosten te hulp zenden, doch zo, dat de Keizer den Keurvorst in tijd van vrede Jaarlijks 100,000 *Keizerlijke* guldens, en in oorlogstijd zo veel daalders zou betaalen. In

dit traktaat werd ook des Keurvorsten aanspraak op *Jagerndorf*, *Liegnitz*, *Brieg* en *Wolau*, nevens eenige Heerlijkheden in *Silesie*, afgedaan, zodanig, dat hem de *Swubische* kreits met de Lands Hoogheid als een mannelijk Leen van *Boheemen* werd overgegeeven, doch dat hij geene vestingen daar in zou laaten bouwen, en de zaaken van den Godsdienst en de vrijheden der Landstanden ongekrenkt laaten. Voorts werd hem de *Lichtensteinsche* schuld in *Oost-Friesland*, waar voor *Essen* en *Witmund* verpand waren, kwijt gescholden; doch deeze laatste artikelen zijn niet voltrokken. Nog in het zelfde Jaar zond de Keurvorst, uit hoofde van de alliantie, 8000 man naar *Hongarie*, welke *Offen* hielpen inneemen, en zig voorts zeer wel kweeten. Hij keurde het *Augsburgsche* verbond wel goed, maar wilde niet daar in treeden, om niet geheel en al met *Frankrijk* overhoop te geraaken. Dat de onlusten wederom in dit Jaar tusschen den Koning van *Denemarken* en de Stad *Hamburg* niet tot een verderffelijken oorlog uitbersten, heeft men deezes Keurvorsten bemiddeling te danken. In het Jaar 1687 maakte de Keurvorst een vergelijk met JOHAN ADOLF van *Saxen-Wissenfels*, wegens de vier Ampten *Querfurt*, *Juterbok*, *Dam* en *Burg*, welke in de *Praagsche* en *Westphaalsche* vredesverbonden van het Sticht van *Maagdenburg* afgezondert, maar wegens de territoire gerechtigheden nog onafgedaan waren gebleeven. Dit vergelijk bestond daar in, dat de Keurvorst van het *dominium directum* der drie eersten afstond, en daarentegen het laatste in eigendom behield, en nog 34000 rijksdaalders den Hertog uitkeerde; ook deszelfs twee Prinsen, twee der beste prebenden in *Maagdenburg* en *Halberstad* gaf, en voor het overige de verwagting op alle vier Ampten voor zig behield. In dit Jaar zond de Czaar een Gezant naar *Berlijn*, om den Keurvorst in een verbond tegen de *Turken* en *Tartaaren* in te wikkelen. Deeze Afgezant maakte zig daar door zeer belagchelijk, om dat hij begeerde, dat men, om dat de Keurvorst juist ziek te bedde lag, bij zijn gehoor naast 't bed van den Keurvorst een ander zou zetten, waar in hij gelaarst en gespoord wilde gaan leggen. Geduurende zijnen overigen levenstijd wendde de Keurvorst alle

moei-

moeite aan, om de ver uitziende oogmerken des Konings van *Frankrijk* te verijdelen; de verkiezing des Kardinaals FURSTENBERG tot medehelper des Aartsbisschops van *Keulen* te beletten; de oneenigheid tusschen *Denemarken* en *Holstein* bij te leggen, en de onderneeming des Prinsen van *Oranje* op *Engeland* te ondersteunen; doch zijne aannaderende dood belette dit alles, en hij wachtte dezelve met een grooten heldenmoed af, komende eindelijk op den 29 April, des Jaars 1688 te overlijden. FREDERIK WILHELM was een zeer aanzienlijk Vorst, sterk van lichaam, waar door hij de ongemakken des oorlogs zonder nadeel aan zijne gezondheid kon verdraagen, en zig in alles schikken. Zijn schrander verstand en weetgierigheid bragten in hem zo groote kennis, aangaande zijne eige belangen te weeg, dat hij zelf kon regeeren, en in het algemeen uit de verscheide gevoelens zijner Raaden dat geene verkiezen, 't welk naderhand bij de uitkomst bleek, het beste te zijn geweest. Men moet de gedaurige verandering van partij niet zo zeer aan zijne onbestendigheid, als wel aan zijnen ijver, om altijd het best van zijn Land te bevorderen, toeschrijven. Zijne oplopenheid bleef meest bij de woorden, en was haast weder over, zo dat men zelfs naderhand niets daar van merkte. Den Godsdienst betreffende, hij zogt zijne Geloofsgenooten op alle wijze te beschermen, doch zo, dat hij ook anderen gaarne vrijheid van gewisse liet, en om den Godsdienst niemand haatte, noch beminde. Blijken van zijn zonderling geluk van zijne langdurige Regeering, het goed gevolg zijner wapenen, die bijna nooit ongelukkig waren, de aanzienlijke vermeerdering zijner Landen, deweike hij door de *Afrikaansche* commercie, het invoeren van accijnzen, de vereeniging van de Rivieren den *Oder* met de *Elve*, het opneemen der *Fransche* vlugtelingen, het stichten der Universiteit *Doesburg*, het versterken der Steden, en door meer andere dingen in beter staat stelde: voornamelijk heeft de Stad *Berlijn* door het aanbouwen van *Frederikswerder* en *Dorotheënstad*, als mede door het bouwen van veele Paleizen onder zijne Regeering, een geheel ander aanzien bekoomen: zo dat de naam van DE GROOTE, dewelke deezen Keurvorst gemeenlijk gegeeven word, hem met recht toekomt.

komt. Hij heeft bij twee Gemalinnen dertien kinderen verwekt, van welke in het artikel BRANDENBURGS GESLACHT gesprooken zal worden. *Pufendorf Res gestæ Friderici Wilhelmi. Pruisfische Staats-Geographie P. II, pag.* 10, 31, 60 *seq.*

FREDRIK HENDRIK, welke, na den dood van zijnen broeder MAURITS, den tijtel aannam van Prins van *Oranje*, werd gebooren te *Delft*, den 20 Januarij, van het Jaar 1584, uit het laatste huwelijk van Prinse WILLEM DEN I met LOUISE DE COLIGNY, weduwe van den Heere DE TELIGNY, die, benevens haaren vader, in den berugten *Parijfchen* moord, was omgebragt. Weinige dagen na zijne geboorte, werd hij ten doop gehouden, in den naam van HENDRIK DEN IV, Koning van *Frankrijk*, en in dien van FREDERIK DEN III, Koning van *Denemarken*, en naar die doorluchtige gevaders genaamd HENDRIK FREDRIK; welke namen hij naderhand verzette, schrijvende zig FREDRIK HENDRIK.

De doorluchtige moeder, welker eenigste liefde pand hij was, verzuimde niets, om deezen zoon, alle haare hoop en verwagting, op eene wijze overeenkomstig zijne aanzienlijke geboorte, optevoeden. In rijper Jaaren, werd hij naar *Leiden* gezonden, alwaar hij onderweezen werd, in de taalen, wetenschappen en Ridderlijke oefeningen, onder het opzigt, van den beroemden JAN VAN DER DOES, Heer van *Noortwijk*. Naauwelijks had hij den ouderdom van tien Jaaren bereikt, of de *Spanjaarden*, wier moordzugt niet voldaan was, met in het Jaar zijner geboorte den vader omgebragt te hebben, smeedden het ontwerp, om hem en zijnen broeder MAURITS mede te doen ombrengen. Zij haalden daar toe over, op belofte van honderd Filipsdaalders goud geld, en vijftien duizend rijksdaalders, als het feit verrigt zoude zijn, eenen RENICHON, Priester te *Namen*, om deeze beide nog overig zijnde spruiten van het Huis van *Nassau* omtebrengen. Dan de aanslag van RENICHON werd ontdekt, hij te *Breda* gevat, en, na gedaane bekentenis, geworgd en in vier kwartieren gehouwen.

In het Jaar 1596 begaf hij zig, met zijne moeder, ter bijwooning van het huwelijk van zijne zuster CHARLOTTA BRA-

BAN-

BANTIA met den Hertog VAN FRONOUILLE; en dit gaf hem gelegenheid, om Koning HENDRIK DEN IV te leeren kennen, en bij dien Vorst bekend te worden.

Geduurende zijn verblijf in *Frankrijk*, oeffende hij zig verder in de konst van paardrijden, in de beroemde Academie van *Pluntvel*. Dit Koninkrijk verlaatende, keerde hij, met zijne moeder, te rug naar de *Nederlanden*, beneffens andere dappere jongelingen, om van zijnen broeder MAURITS, de Krijgskonst te leeren. Onder het opzigt van dien grooten meester, maakte hij zodanige vorderingen, dat hij naderhand een der bekwaamste Veldoversten van Europa wierd.

De eerste blijk, die hij daar van gaf, was, in 't Jaar 1599, in de *Bommeler-Waard*. De Schans *Voorne*, gebouwd op een Eilandje bij *Bommel*, lag den Admirant VAN ARRAGON dwars in den weg; hierom spande hij alle krachten in, om dezelve meester te worden. Om dit te verrichten, trok hij, met een aanzienlijk aantal troepen, tot omtrent *Bommel*; MAURITS verzelde onzen jongen Held derwaards. MAURITS verschanste zig, in éénen nacht, zo wel, dat al wat de Admirant te werk stelde, vrugteloos was. FREDRIK HENDRIK, verzeld van den beroemden BRIANTÉ en andere *Fransche* Heeren, met een troep soldaaten, naar het Dorp *Herwaarde* getrokken zijnde, om met de *Spanjaarden* handgemeen te worden, viel in een hunner hinderlaagen. Zij zig verborgen gehouden hebbende, tot dat hij voorbij was, vielen aan, en overrompelden hem en dé zijnen zeer onverwagt. Zij streeden niet om de overwinning, maar om hun leven te redden, en vloegen gelukkig door den vijand heen, met verlies van veele soldaaten. De zoon van den Heer DE MONGLAS, Hofmeester des Konings van *Frankrijk*, werd aan de zijde van FREDRIK HENDRIK zodanig gekwetst, dat hij het kort daar na bestierf.

De jonge Prins, den ouderdom van zeventien Jaaren bereikt hebbende, om hem zo wel in Staatszaaken bekwaam te maken, als in die van den oorlog, werd in 't Jaar 1600 aangesteld als een Lid van den Raad van Staaten; en om hem eenigen rang in het veld te geeven, maakten de Staaten, van de *Waalen*, die de Schans *St. Andries* verdedigt hadden, een Regiment van elf vaandels, waar aan zij den naam van *nieuwe*

geuzen gaven; zij ftelden hem daar over als Kolonel. Wonderen van beleid en dapperheid deed hij daar mede, in den allervermaardften veldflag voor *Nieupoort.* MAURITS, het bijna ontebovenkomelijk gevaar voor oogen ziende, verzogt, ja bad zijnen broeder, ten dienfte van de Republiek, zig van daar te begeeven. Doch niets was daar toe in ftaat: *ik wil,* was zijn antwoord, *met u leven en fterven, en verwagt van den Hemel geen ander lot dan het uwe.* Na deeze heldentaal te hebben uitgefprooken, fchaarde hij zijn Regiment in flagorde, vermaande de foldaaten tot hunnen pligt, ftelde hun den dienst des Vaderlands en hunne eigen eer voor oogen. Zij hier door aangemoedigd, ftreeden als mannen van eer bezamt, en kreegen een rijkelijk aandeel in de gadelooze overwinning, welke, dien dag, op de *Spanjaarden* behaald werd.

Zeer erkentelijk betoonden zig 's Lands Staaten jegens hem, en gaven daar van een uitmuntend bewijs, met hem te ftellen als Hoofd van die Heeren, welke naar *Engeland* werden afgevaardigd, om Koning JACOBUS DEN I geluk te wenfchen met zijne komfte tot den Throon.

In het Jaar 1602 deezen last volvoerd hebbende, begaf hij zig naar het Leger, welk MAURITS voor de Stad *Graave* gebragt had, om deelgenoot te zijn van de overwinninge dier Stad. Na dat de Overfte VERRE was dood gefchooten, werd aan hem het bevel over een *attacque* opgedraagen. De jonge Held een halve maan overmeefterd hebbende, deed hij 'er een Batterij opftellen, waar mede hij de belegerden groot nadeel toebragt, en hun grootendeels noodzaakte tot de overgave.

Geene mindere blijken van moed en dapperheid, gaf hij, in 't Jaar 1604, in het beleg van *Sluis in Vlaanderen.* Na zig, met zijne Ruiterij, een doortogt gebaand te hebben door 't rondom de Stad leggende Land, kwam hij ftoutelijk post vatten aan den mond der haven, nam alle door den vijand verlaaten Schanfen in, omringde die van *St. Gebrge*, en deed 'er 150 man fneuvelen. Tot belooning van deeze en andere heldendaaden, werd hij, na de overwinning, tot Gouverneur van deeze en andere overmeefterde plaatzen in *Vlaanderen*

aan-

aangesteld, en de Heer VAN DER NOOT als zijn Stadhouder benoemd. Kort na het bekoomen van deeze waardigheid, werd hem het opperbevel der Staaten Ruiterij aanbetrouwd.

In het volgende Jaar 1605 geraakte hij, door zijne dapperheid, in groot levensgevaar. De Graaf TRIVULTIO, Generaal van de Ruiterij van den Aartshertog, was te *Broek* gelegerd, met vier Kornetten Ruiterij en agt vaandels voetvolk. Prins MAURITS voorneemens zijnde, dien post te overmeesteren, nadert tot aan *Broek*, en geeft de voorhoede aan zijnen broeder en aan MARCELIS BAX, elk met agt Kornetten Ruiterij; volgende hij zelf, met het overige van het Heir en drie veldstukken. TRIVULTIO, de eersten op hem ziende aankoomen, voorzag het Dorp en Kasteel van genoegzaam volk, ter verweeringe, en stelde zig, met de overige troepen, in staat om de *Staatschen* te doen wijken. De schermutzeling begon, en de *Spanjaarden* namen den tijd waar, om over de Rivier te trekken. MAURITS, reeds met de zijnen aangekomen, om de voorhoede te ondersteunen, zond een gedeelte van zijne Ruiters op hem af, met eenig *Engelsch* voetvolk, onder bevel van HORATIO VERE. BAX, met een ongelooflijken spoed, over het water getrokken zijnde, om den vijand den weg af te snijden, viel op hunne Ruiterij aan, en dreef haar op de vlugt. Maar de Ruiters, door hun voetvolk ondersteund, voegden zig weder bij elkander, boden het hoofd, en tot duizend paarden aangegroeid, drongen zij fel op hem aan. BAX ondersteunde hunnen aanval, onwrikbaar, den tijd van anderhalf uur, tot dat FREDRIK HENDRIK hem met de zijnen kwam ondersteunen. Don LOUIS DE VIBUSRO, met grooter magt versterkt, viel met meer woede op hem aan. FREDRIK HENDRIK wederstond hun, begaf zig in 't heetste van het gevegt, en verduurde alle de aanvallen der vijanden. Lafhartig van de zijnen verlaaten zijnde, hield hij, met zijnen Luitenant, den Heer VAN MARQUETTE en eenige weinige braave soldaaten, stand. Inmiddels kwam VERE, met vier Kompagnien *Engelschen*, te hulpe; waar bij zig nog meer *Schotten* en *Franschen* voegden. De dappere Held voegde zig bij BAX, met de weinige Ruiterij, die hem bij gebleeven was. Het geheele *Spaansche* Leger op hem ziende aankoomen, begaf hij zig, met

met een onverschrokken moed, in het midden der *Spaansche* gelederen, en werd eerlang van een drom *Spanjaarden* omringd. In dien staat rende hij op een *Spaanschen* Ritmeester aan; zij zetteden elkander de Pistoolen op de borst, die, bij geluk, beiden weigerden. De Ritmeester vat den Prins bij den mantel om hem ter neder te rukken; waar tegen hij, met alle magt worstelde, tot zo lang hij, door zijnen Stalmeester HODENPYL, ontzet werd. HODENPYL zet den Ritmeester het Pistool voor het hoofd; maar deeze te rug wijkende, joeg hij den kogel ter wapenrusting in. Van deezen ontslagen, werd hij door een nieuwe troep omsingeld, die al vegtende aanwasfende, hem zou overwonnen hebben, zo niet de neef van BAX, met eenige manschap, ware toegeschooten, en hem ontzet had. Zeven uuren had de strijd reeds geduurd, eer MAURITS, met het gros des Legers, aankwam om de zijnen te ontzetten. Door deeze nieuwe hulp gesterkt, viel FREDRIK HENDRIK aan op de vijanden, met eene frisschen moed; doodende al wat weerstand bood, en jaagde de rest op de vlugt, naar het Kasteel van *Broek.*

In het Jaar 1605, *Brevoort* door de *Spanjaarden* ingenoomen zijnde, noodzaakte hen FREDRIK HENDRIK, binnen weinige dagen, die plaats weder te ontruimen. In 't volgende Jaar gelukte het hem, de bezetting van *Meurs* te versterken; doch zijn aanslag op *Venlo* mislukte.

Beter slaagde hij, in het Jaar 1607 te *Erkelens.* Een aanslag gemaakt hebbende, om eenige Ruiterij opteligten, die hem ontweeken was, trekt hij derwaards, alwaar zijn neef, Graaf HENDRIK VAN DEN BERG, lag. Op den 11 Februarij, de Poort overweldigd hebbende, dringt hij de Stad in, werpt vijftig paarden, die hem poogden te keeren, overhoop, en neemt zijnen neef gevangen; wordende den loop zijner verdere Krijgsbedrijven, die waardig zijn gemeld te worden, gestuit door middel van het twaalfjarig bestand.

Dan 'er openbaarde zig kort daar na eene gelegenheid, zo wel aan MAURITS, als aan zijnen broeder, om hunnen Krijgslust weder bot te kunnen vieren. De dood van JAN WILLEM, Hertog van *Gulik, Kleef* en *Borg,* Heer van *Ravestein,* veroor-

veroorzaakte groote en zwaare oorlogen in zijne, en onlusten in de nabuurige Staaten.

Den Aartshertog had de Staaten deezer Landen sterk aangezogt, zig buiten deezen twist te houden; dan hunne antwoorden waren altoos dubbelzinnig. De Keizer had zig voorgesteld, zig meester van die erfenis te maaken, onder voorwendzel van zig voor de partij van den Hertog van *Nieuwburg* te verklaaren; voor den Prins van *Anhalt* verklaarden zig *Frankrijk*, *Engeland* en de Algemeene Staaten. MAURITS verleende aan hem, bij wijze van *convooi*, veertien cornetten paarden, en vier vaandels voetvolk, onder bevel van FREDRIK HENDRIK. Deeze troepen in 't Jaar 1610 gehaald uit de bezettinge van *Graaf*, *Nijmeegen* en *Eindhoven*, en tot een lichaam vergaderd, trokken, den laatsten April op; de Prins volgde naar *Mechelen*, tusschen *Stockem* en *Maastrigt*, daar zij wisten dat de vijandelijke stroopers zig onthielden. Op den 1 Maij overvielen zij dezelve zo spoedig, dat zij zig, zonder slag of stoot, overgaven. De Prins, zegepraalende te rug keerende, ontmoette, op zijnen weg, den Hopman BARLO, die naar *Braband* tragtte te ontvlugten, doch, in plaats daar van, met de zijnen gevangen genomen werd.

MAURITS, in het Jaar 1614, verscheiden Steden bemagtigd hebbende, gaf aan zijnen broeder bevel, de veroverde Steden te versterken; 't welk hij zeer gelukkig volvoerde. Het volgende Jaar verschafte onzen Held nieuwe gelegenheid om zijnen moed en vaardigheid te toonen. De Hertog van *Brunswijk* werd, tegen de Stad van dien naam, onderstond door den Keizer, en de Inwoonders genooten den bijstand van *Engeland*, de Staaten en van de Hanze-Steden. De Staaten, altoos voor den vrede zijnde, poogden den Hertog te beweegen om zig met zijne onderdaanen te verzoenen en het beleg optebreeken; dan, dit vrugteloos zijnde, wapenden zij 6000 voetknegten, en twaalf honderd paarden, en gaven aan Prinse FREDRIK HENDRIK het bevel over dezelven. De Hertog zijn aankomst verstaan hebbende, verzoende zig met de Stedelingen, die hem als vriend en Landsheer ontvingen. De Prins dus hier van geen nut kunnende zijn, keerde zig naar

het

het *Gulikſche* om SPINOLA den verderen intogt in dat Land te beletten Ten voordeele van den Markgraave van *Brandenburg*, verzekerde hij zig van de Graafſchappen *van der Mark* en *Ravensberg*, en keerde dus, met veel roem, te rug.

Wanneer, in het Jaar 1619, de oudſte broeder van MAURITS en FREDRIK HENDRIK, PHILIPS WILLEM, Prins van *Oranje*, te *Bruſſel* overleeden was, en alle de Heerlijkheden, waar onder ook het Prinsdom van *Oranje*, aan MAURITS bij erfenis te beurt gevallen waren, zond deeze eenige Gevolmagtigden derwaards, die de huldiging en zijnen naam ontvangen zouden. Maar de Stadvoogd CROESER wist de zaaken zo te beleggen, dat zij onverrigter zaaken vertrekken moeſten. MAURITS, zijn doel willende bereiken, zond een tweede Gezantſchap derwaards, beſtaande uit zijnen broeder FREDRIK HENDRIK, de Prins van *Portugal*, en den Heer VAN VALCKENBURG, welke laatſte aldaar als zijne Stadhouder vertoeven zou. Te *Parijs* gekoomen zijnde, zetteden de Prins van *Portugal* en de Heer VAN VALCKENBURG de reize voort naar *Oranje*, terwijl Prins FREDRIK HENDRIK zig eenige dagen aan het Hof onthield, alwaar hij met groote eere ontvangen werd. Daar na verliet hij het Hof, met toezegging van allen bijſtand. Te *Oranje* ſchikte hij alles volkoomen naar den zin van zijnen broeder, en kwam met CROESER overeen, dat deeze de vesting ruimen zou, voor zestien duizend guldens, en eene Heerlijkheid in *Braband*, *Zelhem* genaamd.

Na 't eindigen van 't beſtand, maakten MAURITS en SPINOLA, in het Jaar 1621, eenige vorderingen, doch van weinig aanbelang. In het volgende Jaar, deed FREDRIK HENDRIK eene onderneeming op *Heerenthal* in *klein Braband*, om brandſchatting te ligten; waar in hij gelukkig ſlaagde, en van waar hij met veele gevangen te rug keerde. Weinige dagen daar na, werd hij, met 4000 voetknegten en 12 Compagniee Ruiters, afgezonden om bij *Rees* post te vatten, en Graave HENDRIK VAN DEN BERG de verzameling van troepen bij *Rijnberk* moeilijk te maaken. FREDRIK HENDRIK zig op zijnen post wel verſchanst hebbende, kwam de Graaf VAN DEN BERG, met al zijne Ruiterij, aantrekken, en zond een deel af, om de Staatſchen

ſchen te overvallen. BEAUMONT, die het bevel over de Ruiterwagt had, wagtte den vijand onbeſchroomd af; in plaats van te wijken, zo als zij gedagt hadden, booden zij zodanigen tegenweer, dat zij te rug weeken.

FREDRIK HENDRIK bleef, niettegenſtaande SPINOLA het beleg voor *Bergen op den Zoom* had geſlagen, in zijne verſchanſing, tot dat hij, door MAURITS, van daar ontboden werd, om den Graave VAN DEN BERG de overmeeſtering van 't Huis te *Gennip* te beletten. Zo dra FREDRIK HENDRIK aldaar gekoomen was, vertrok MAURITS, met het gros des Legers, om een aanſlag te doen op *'s Hertogenbosch;* die, egter, mislukte, zo wel als het beleg der *Spanjaarden* van *Bergen op den Zoom.*

In de maand Junij van het Jaar 1623, kreeg Prins MAURITS tijding, dat de Hertog van *Brunswijk*, die een zeer wel gekleed Heir en in goeden ſtaat op de been gebragt had, zig eenigen tijd aan den *Rhijn* en daar omtrent hebbende opgehouden, waar hij meest gehinderd werd door den Generaal TILLY, voorneemens was geweest, om met zijn Leger naar deeze Provintie aftekoomen; den Prinſe daar van kennis geevende, met betuiging dat hij kwam om hem zijnen dienst aantebieden. Men nam dus in beraad, wat te doen met zo een onverwagte hulp. Terwijl men hier over raadpleegde, kreeg MAURITS, zo als gezegd is, tijding, dat de Hertog bij *Statloo*, in *Munſterland*, door TILLY verſlaagen was; zijnde de vlugtenden naar *Emmerik* geweeken. MAURITS, vreezende dat die nederlaag van kwaade gevolgen voor den Staat konde zijn, gelastte FREDRIK HENDRIK, ten ſpoedigſte te vertrekken, omtrent *Emmerik* veertig of vijftig Kompagnien voetknegten, en tien of twaalf Cornetten Ruiterij te verzamelen, en van daar zig ten ſpoedigſte naar *Rees* te begeeven, en 'er zig neer te ſlaan: voor eerst om TILLY te beletten, den Hertog te vervolgen tot in de *Lemers*, werwaards hij geweeken was, en ten andere zig te kanten tegen hem, of tegen den vijand, indien de een of ander, in dien toeſtand van zaaken, *Rees* wilde aantasten. FREDRIK HENDRIK vertrok terſtond uit *'s Hage* naar *Emmerik*, alwaar hij de zaaken van den Hertog in nog erger ſtaat vond, dan men gezegt had; ſtaande alle de nog overgebleevene manſchap

schap gereed, om aan het muiten te slaan; uit gebrek van betaaling begonnen zij te plonderen al wie hun ontmoette, voornamelijk in de *Veluwe.* FREDRIK HENDRIK gaf 'er MAURITS kennis van, en vermaande den Hertog, daar in te voorzien; beloovende hem, ten dien einde, alle mooglijke hulpe. Te *Rees* komende, vond hij 'er alles in goede order, vertoefde aldaar tot Kerstijd, en keerde toen naar den *Haag* te rug.

Graaf HENDRIK VAN DEN BERG, zig de strenge Vorst, in de maand Februarij des Jaars 1624, ten nutte willende maaken, om gewapender hand in de *Nederlanden* te vallen, trok, na alle de magt, die hem mooglijk was, bij een gezameld te hebben, naar *Wezel*, en van daar over den bevrooren *Rhijn* en *IJssel.* De Heer VAN MARQUETTE werd, op het eerste berigt hier van, naar *Arnhem* gezonden, en verder gelast, langs den *IJssel* te trekken, om, zo veel hem mooglijk was, den Graave den overtogt te beletten. Ook was, door MAURITS, aan de Staaten van *Gelderland* verzogt, dat zij, door de boeren, het ijs dier Riviere wilden laaten openbijten. Wijders had MARQUETTE last, indien hij den overtogt niet kon verhinderen, zig in *Arnhem* te werpen, om die Stad tegen den vijand te verdedigen. MARQUETTE trok, van *Arnhem*, met alle de daar zijnde troepen naar *Dieren*, werwaards de Graaf in aantogt was. Doch oordeelende die plaatzen niet te kunnen verdedigen, keerde hij naar *Arnhem* te rug, zonder iets verrigt, zelfs zonder den vijand gezien te hebben; laatende dus den Graave den vrijen overtogt over den *IJssel.* Deeze naderde zelfs voor *Arnhem*, deed eenige schooten op de Stad, doch keerde voorts te rug. MAURITS bereidde zig hier op om hem tegen te trekken; doch weder veranderende, besloot VAN DEN BERG te rug te keeren, langs den zelfden weg, dien hij gekoomen was. Bij de liefhebbers der *Nederlandsche* Prentkonst is deeze togt bekend, onder den naam van de *Spaansche Vastenavond togt.*

De Lente langzaam naderende, was 'er nog weinig vermoeden, dat 'er dit Jaar een veldtogt zou plaats hebben; ten minste verwagtte men het niet van de zijde der *Spanjaarden.* MAURITS, met een aanzienlijk gezelschap, zig naar *Breda* begeeven hebbende, kreeg aldaar de tijding, dat de meergemelde

Graaf

Graaf HENDRIK zijne troepen te *Wezel* bij een verzamelde. Waarop FREDRIK HENDRIK andermaal naar *Rees* gezonden werd, om aldaar post te vatten. Niettegenstaande hij aan zwaare koortzen zukkelde, volvoerde hij dien last en sloeg 'er zig neder.

SPINOLA, van de andere zijdé, legerde zig te *Gilsen*, drie uuren van *Breda*: wanneer MAURITS, om allen onheil voor te koomen, in allerijl, 6000 man voetvolk, onder bevel van JUSTINUS VAN NASSAU, zijnen natuurlijken broeder, welke, zedert lang, Steevoogd van *Breda* geweest was, derwaards zond. De Graaf VAN DEN BERG, eenigen tijd, bij *Wezel* vertoefd hebbende, nam zijnen weg naar *Kleef*, welke Stad hij (als onzijdig zijnde) zonder eenigen tegenweer innam. Van daar toog hij naar *Mook*, alwaar hij zig verschanste. FREDRIK HENDRIK zijn Leger ook opbreekende, en digt voorbij dat van den Graaf heen trekkende, kwam te *Nijmeegen*, en belette zijnen neeve den overtogt over de *Waal*. Om hem verder te ontrusten, na hem alle pasfen te hebben afgesneeden, ging hij, op eenen nacht, met 20 Kompagnien Ruiters, een van 's Graaven kwartieren aantasten, bestaande uit agt of tien Kompagnien; deeze tot binnen hunne verschansing gedreeven zijnde, keerde de Prins weder te rug. Daar na zorgde hij, met alle magt, voor het Huis te *Gennip*, en belette den Graave het zelve te belegeren. Hij slaagde dus beter in zijne onderneemingen dan zijn broeder.

MAURITS, in het Jaar 1625 zijn einde voelende naderen, ontbood zijnen broeder in den *Haag*; en na met hem alles overlegd te hebben wat diende gedaan te worden, zo ten opzigte van het ontzet van *Breda*, als in de algemeene zaak des Vaderlands, spoorde hij hem, zelfs met bedreiginge van hem te zullen onterven, aan om zig, zo spoedig mooglijk, in den egt te begeeven, met AMELIA, Gravinne van *Solms*, welke Prinses, met de Koningin van *Boheeme*, in den *Haag* gekoomen was. Dit Huwelijk dan werd, in het begin van de maand, zonder eenige pracht of staatsie, uit hoofde van de ziekte van MAURITS, weinige dagen voor deszelfs dood, die voorviel op den 28 van die maand, voltrokken. De

Staaten fchonken aan Graave FREDRIK HENDRIK een huwelijks gifte, van 25,000 guldens jaarlijks; welke gifte, door zijnen broeder, met gelijke fomme vergroot werd.

Door dit huwelijk werd de Stam van *Nasfau*, voor de zevende maal, met dien van *Solms* verbonden.

MAURITS den ftaat zijner gezondheid, van dag tot dag, voelende verminderen, droeg, met goedvinden der Staaten, het bevel van de Legermagt over aan FREDRIK HENDRIK, die hier op het huwelijksbed verliet, en zig den 12 April, uit den *Haag* naar 't Leger begaf, dat hij van *Roosendaal* naar *Waalwijk* deed trekken. Hij ontbood den Graaf VAN MANSFELD, met alle de manfchap, die hij, geduurende den winter, had aangeworven, en deed hem zig te *Sprang* nederflaan.

De Marquis DE SPINOLA had zig, inmiddels, voor en om *Breda* ongemeen fterk verfchanst; zijnde hij verfterkt met de troepen, welke de Keizer hem gezonden had, en andere, die hij van heind en veer had doen bijeen zamelen. Terwijl FREDRIK HENDRIK bedagt was, om het beleg van *Breda* te doen opflaan, ftierf zijn broeder MAURITS in *'s Hage.*

Graaf FREDRIK HENDRIK van *Nasfau*, tot zijn erfgenaam aangefteld, nam nu den tijtel van Prins van *Oranje* aan. Ondervonden hebbende, hoe haatelijk MAURITS zig bij de *Remonftranten*, en om den dood van den vermaarden OLDENBARNEVELD, bij alle waare Vaderlanders, gemaakt had, en al voor lang bedagt geweest zijnde, dat die zelfde voorftanders der vrijheid zig tegen de opvolging in het Stadhouderfchap, in gevalle MAURITS kwam te overlijden, verzetten zouden, had altoos met de *Remonftranten*, en de vrienden van OLDENBARNEVELD heimelijk verftand gehouden; waar toe hij door zijne moeder ook was aangefpoord, die dezelve genoegzaam openlijk was toegedaan. MAURITS had, in den aanvang en in het hevigfte der twisten, dit zeer euvel opgenoomen, maar, tot het zelfde oogmerk, eindelijk dit als niet wetende aangezien. Dit Staatkundig gedrag van beide broeders had ten gevolge, dat Prins FREDRIK HENDRIK, zonder eenige tegenkanting, werd aangenoomen als Stadhouder van *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht* en *Overijsfel*; worden-

dende over *Groningen*, de *Ommelanden* en *Drenthe* de Landvoogdijschap opgedraagen aan Graave ERNST CASIMIR van *Nassau*, Stadhouder van *Friesland*, welke, tot hier toe, slegts Stadhouder van laatstgemelde Provintie geweest was.

Een gedeelte van den Lastbrief, waarop Prins FREDRIK HENDRIK werd aangesteld, zullen wij hier doen volgen: op dat de Lezer de uitgestrektheid en de paalen der voorige Stadhouders kenne, en dus in staat zij te oordeelen, wanneer zij binnen dezelve gebleeven of die te buiten gegaan zijn. Na dat de Staaten der gemelde Provintien, in deeze Instructie, den Prins hebben aangesteld, tot Gouverneur, Kapitein Generaal en Admiraal dier Provintien, als ook van de Landen van *Voorne* en den *Briel*, gaan zij dus voort.

„ Gevende de Hooggemelde Heere Prinse FREDRIK HENDRIK, volkoomen magt en authoriteit, en speciaal bevel „ den voorsz. staat als Gouverneur, Kapitein Generaal en Admiraal voort aantehouden, te exerceeren en te bedienen, „ daar in voortestaan te bevorderen en te bewaaren, de overigheid, gerechtigheid, privilegien en 't welvaaren van de „ voorsz. Landen, Leden, Steden en Ingezetenen van dien: „ mitsgaders het gebruik der voorsz. Christelijke Religie, zo „ die tegenwoordig bij publieke auctoriteid geëxerceerd word, „ dezelve te conserveeren en te beschermen van alle overlast, „ foule, desordre, oneenigheid, afbreuk en schade. Voorts „ in dezelve te doen gebruiken, administreeren, recht en justitie, de provisien van justitie behoorlijk te doen verleenen, „ allen den geenen, die zulks verzoeken, en dezelve doen executeeren, alles aangaande de zaaken van justitie, met advijs „ van den President en Raaden van *Holland*, *Westfriesland* en „ *Voorn*: Ende aangaande de zaaken van politie en oorloge „ van de voorsz. Landen, bij goeddunken van dezelve Heeren Staaten, of met advijs van derzelver Gecommitteerde „ Raaden. De Burgemeesters, Schepens en wetten te vermeerderen naar behooren, en daar het van nooden zal zijn, „ doen houden goede toezigt, en ordere en wagten en sterkten in Steden aldaar, ook te water en te land, en voorts in „ het generaal en particulier, alles te doen, dat een goede

„ getrouwe Gouverneur Kapitein Generaal en Admiraal van „ de voorsz. Landen vermag en behoord te doen, enz."

Uit dit gedeelte der Instructie ziet men, dat den Prinse wel veel magt en gezag gegeeven werd; doch alles uit naam der Souverainen, *die niet dan de vertegenwoordigers, maar de regten en voorregten die van het altoos vrije volk van Nederland* zijn; den Prinse alleen beveelende, die en de overheid der gemelde Provintien en Steden te bewaaren en voorteestaan. Deeze Instructie werd aan Prinse FREDRIK HENDRIK gegeeven den 24 Maij. Doch op hoop van *Breda* te zullen ontzetten, deed hij den eed niet voor den 5 September; op welken dag zulks in *'s Hage*, met groote plegtigheid, geschiedde. In de verlegenheid, waar in *Breda* zig bevond, kreeg men tijding van een zwaar convooi, dat naar het Leger van SPINOLA in aantogt was. De Prins zond den Heer VAN MARQUETTE, met zestig standaarden, om het op te ligten; maar alle aangewende poogingen waren vrugteloos; MARQUETTE, zo wel als de Stadhouder, vond zig genoodzaakt, voor de overmagt der vijanden te wijken. Dus moest *Breda* zig op eerlijke voorwaarden, op den 5 Junij, na een beleg van negen maanden, aan de belegeraars overgeeven. Eenige maanden daar na, terwijl de Prins zig in den *Haag* bevond, werd 'er een nieuw verbond, tusschen *Engeland* en de Staaten, gesslooten. Maar al de arbeid, daar aan besteed, was genoegzaam vrugteloos, wijl de Koning van *Engeland*, kort daar na, vrede met *Spanje* maakte. Om, egter, den *Spanjaarden* allen moogelijken afbreuk te doen, werd de Admiraal L'HERMITE, met een vloot van elf Schepen, naar *Peru* gezonden, welken het gelukte, in de haven van *Lima*, een *Spaansche* vloot te ontmoeten en te slaan; doch het mislukte dien Admiraal, de *Spaansche* Zilvervloot op Zee te ontmoeten. Na ruim veertig *Spaansche* Schepen zo genomen als verbrand te hebben, overleed, op het gemelde Eiland *Lima*, de dappere Zeevoogd; wordende het opperbevel over de vloot vervolgens aanvaard door JAN HUGENSZ SCHAPENHAM. De groote overwinningen en rijke buit, op de *Spanjaarden* behaald, wer-

FREDRIK HENDRIK DOET ZIJN EED ALS STADHOUDER.

den nog vermeerderd, door het bemagtigen van veel goud en zilver, en het verbranden der Schepen, die te *Guajaquil* lagen: als mede het veroveren van *S. Salvador*; welke Stad, egter, door het schandelijk gedrag van eenige Bevelhebbers, door de *Spanjaarden* hernomen werd.

Den 27 Maij van het Jaar 1626, werd, uit het huwelijk van Prinse FREDRIK HENDRIK en AMELIA VAN SOLMS, gebooren WILLEM DE II van dien naam. Bij den doop had deeze tot Gevaders, de Gemagtigden der algemeene Staaten, en werd, door H. H. Mogende beschonken met een Rentebrief van agt duizend guldens Jaarlijks; leggende deeze Pillegift in een gouden does van over de 30 oncen. De Staaten van *Holland* beschonken den jongen Prins, daarenboven, met een Rentebrief van vijf duizend guldens Jaarlijks; die van *Delft* vereerden hem eene rente van zes honderd guldens. Behalven deeze, verwekte de Prins, uit dit huwelijk, vier dogters: als, LOUISA HENRIETTE, naderhand getrouwd aan den Keurvorst van *Brandenburg*; HENRIETTE AMELIA, getrouwd aan den Graave van *Nassau*; HENRIETTA CATHARINA, getrouwd aan den Prins van *Anhalt*; en MARIA, gebooren in 't Jaar 1638, overleeden den 20 Maart, in het Jaar 1688, in het Jaar 1666 gehuwd aan den Paltsgraaf LODEWYK HENDRIK SIM.

FREDRIK HENDRIK maakte zig, door zijne gematigdheid, bij de Inwooners der vereenigde gewesten zeer bemind. De *Remonstranten*, onder het Stadhouderschap van zijnen broeder, ten felste vervolgd, schepten nieuwen moed; onderstellende dat zijne voorheen betoonde goedaartigheid, ten hunnen opzigte, een onderpand was van grootere gunsten, die zij te wagten hadden. Dus verzogten zij, met smeekschriften, aan hem, dat hunne gebannen broeders, van hunne ballingschap ontheeven, en de gevangenen van hunne banden ontslagen mogten worden. Men twijffelt ook niet, indien de Prins de inspraak van zijn hart, dat wars van alle vervolging was, hadde mogen volgen, of hij zou aan hunne verzoeken voldaan hebben. Dan de Staatkunde, die hij volgen moest, belette hem dit. Hij vergenoegde zig, tegen zijnen wil, met de vervolging te doen verminderen, en zeer veel vertrouwen en vriendschap te betoonen aan DE GROOT, die zig toen in

Frankrijk onthield. Aan HOOGERBEETS, Pensionaris van *Leiden*, bezorgde hij zijne vrijheid, en het geluk, om drie weeken na dat hij van *Loeveſtein* was los gelaaten, vrij te mogen ſterven. De Algemeene Staaten vreesde hij, in het begin zijner Regeering, te zullen mishagen; ook was de nagedachtenis van MAURITS, aan wien hij zo veel verpligting had, nog te dierbaar, om openlijk in zijne beſcherming te nemen die geenen, welken MAURITS zo hardnekkig zijnen wraak had doen gevoelen. Daarenboven zag hij duidelijk, dat de gemoederen der Staaten, allen creatuuren van MAURITS, en door hem op den Eerſtoel geplaatst, nog verre af waren van eenige de minſte verdraagzaamheid te willen gebruiken. Want, op den 27 Maij van 't Jaar 1627 ſchreven de Staaten van *Holland* nog een circulaire Misſive aan de Steden deezer Provintie, om haar niet alleen te vermaanen, zig te kanten tegen de onderneemingen der *Arminiaanen*, maar ook om alle derzelver vergaderingen en het inkoomen der uitgebannene Predikanten te weeren. Maar de tijd deed de gemoederen bedaaren; eenigen begonnen naar gematigdheid te hellen; en wel eerst te *Amſteldam*, daar de beste Regenten van dien tijd *Moderateurs* genoemd wierden. Deeze, om zig van den blaam van *Arminianerij* te zuiveren, moesten zig onder het gezag van den Stadhouder dekken; of ſchoon zij anders dubbel in ſtaat waren, zig voor onpartijdigen te verantwoorden. Te *Rotterdam* predikten zij in twee Kerken. In den *Haag* werd, nu en dan, eene *Remonſtrantſche* vergadering gehouden, ſchoon ook zomtijds geſtoord, en de tegenwoordig zijnde in boete beſlagen. Eindelijk werden hunne vergaderingen, overal, oogluikende toegelaaten, behalven te *Leiden*, daar men hun niet wilde dulden, uit aanmerking van de Hooge School. Doch te *Warmont* ſtoorde men hen niet. In het volgende Jaar gaf men zelfs de Predikanten, die op *Loeveſtein* zaten, gelegenheid om te ontkoomen; welke verdraagzaamheid, zints dien tijd, hier en elders, veld won.

Wat aangaat de zaaken van den oorlog in het Jaar 1626. 's Lands Kas was, zo door den oorlog, als door binnenlandſche twisten, waar mede veel geld verſpild was, geheel uitgeput. Hierom hield de Stadhouder, met de Leden van

Staat,

Staat, gedurige bijeenkomsten, om dezelve te herstellen. En daar het, ten deezen opzigte, aan de zijde van *Spanje* niet beter gesteld was, was het reeds in de maand Maij, eer van beide kanten iets ondernomen werd. De Stadhouder, egter, met goedvinden der Staaten, twee Legers, het eene bij *'s Gravenweert*, van omtrent 16000 man, waar over hij zelf het bevel voerde; en een ander van 54 vaandels voetknegten en 23 kornette ruiters, voorzien van agttien metaale stukken, verzameld hebbende, trok naar *Oldenzeil*; dat daar mede belegerd en overwonnen werd; wordende inmiddels het Huis te *Laag* ingenoomen en vernield. Na dit verrigt te hebben, werd de Kolonel TAMARS afgezonden om *Hulst* te berennen; doch dit, zo wel als de aanslag op *Sas van Gend* mislukt zijnde, keerde daarop de Prins, met zijn Leger, weder naar den *Rhijn*. De Stadhouder pleegde, volgens zijnen pligt, raad met de Algemeene Staaten, wat men, na den mislukten aanslag op *Hulst*, onderneemen zoude. Het besluit was, *Grol* of *Lingen* te belegeren.

Kort daar na werd der Staaten Leger, op het alleronverwagtst, van geld voorzien. Zekere DIRK SCHAAY, verwoed op de *Spanjaards* geworden zijnde, door het verbod van den handel, zogt door allerlei middelen, die schade te vergoeden. Hij dan onderrigt geworden zijnde, dat een *Spaansch* Penningmeester eene goede somme gelds vergaderd had, om 's Konings arbeiders aan den *Rhijn* te betaalen, liet zig ligtelijk overhaalen, om zig van die som meester te maaken, en dezelve, met een Aak, over te voeren naar *Dusseldorp*, voor minder vragt, dan andere Schippers, die ten dienste der *Spaanschen* hadden willen doen. Meer dan eens had hij, reeds te vooren, met dat zelfde vaartuig, voor minder vragt, den vijanden ten dienst gestaan. Thans met CORNET, den *Spaanschen* Penningmeester, overeengekomen zijnde, nam hij agt tonnetjes geld in, als ook een kistje en een mand, waar in de Juwelier ANTONIUS MONS, die in persoon zou medevaaren, vier gouden ketenen, vijf gedenkpenningen en een verguld uurwerk had ingepakt. Tweeëntwintig soldaaten zouden, met dien buit, overvaaren, ter beveilinge van vaartuig en geld. Het was in de maand December, en de *Rhijn* toen zwaar met drijfijs bezet. SCHAAY bediënde zig daar van, om aantetoonen, hoe

gevaarlijk het ware, met een zo zwaar belaaden Aak, den stroom, in dat tijdstip, afte vaaren. Hierom zelde hij dat het beter geraaden ware, de soldaaten in een ander vaartuig te doen overgaan, om in geval van nood, het geld en goed, in hun Schip te konnen overneemen. Op dien raad deed de Penningmeester zestien soldaaten in een ander Schip overgaan; zo dat 'er slegts zes soldaaten, de Penningmeester, de Juwelier en een Sergeant overbleeven. SCHAY had zig intusschen van vier getrouwe medgezellen voorzien, en, 's nagts te vooren, negentien wel geladene roers, vier steenstukjes en twee vaatjes buskruit scheep doen brengen, om, zo hij zeide, de *smagtigere geuzen* afteweeren; maar, in waarheid, om indien zijn voorneemen ontdekt mogt worden, schat en volk in de lugt te doen vliegen. Met voordagt had hij het vertrek, tot omtrend den middag verschoven, op dat het avond zoude zijn, eer hij te *Dusseldorp* kwam. Eindelijk *Dusseldorp* genaderd zijnde, roept SCHAY den zestien soldaaten op het andere Schip, toe, dat zij vooruit zouden gaan, om de Poort open te houden. Zij doen zulks terwijl Schipper SCHAY, met toestemming van de Penningmeester, voor bij de Stad en de buitenste wagt drijft, om, gelijk hij voorgaf, met minder gevaar door de schotsen heen te komen. De Penningmeester eindelijk beginnende te mompelen, moest het waare oogmerk ontdekt worden. Op de leuze van *Vivat Oranje!* grijpt SCHAY den Penningmeester, en zijne gezellen even vlug ieder zijn man, en overmeesterden hen. Onder belofte van stil te zijn, liet men hun het leeven. Op een Eilandje na bij *Dusseldorp*, werden de zes soldaaten aan land gezet, en aan hun ieder vier rijksdaalders en een weinig mondkost gegeeven. Dan, deeze barmhartigheid ware bijna van kwaade gevolgen geweest: want de soldaaten schreeuwden zo geweldig, dat de boeren, daaromstreeks, des avonds om negen uuren, met kleine vaartuigen toeschopten tot hunne verlossing; zettende den Aak wel twee uuren agter na. Maar hun doel niet kunnende treffen, keerden zij te rug. SCHAY geraakte, om negen uuren, voorbij *Keizerswaart*, en ten elf uuren voorbij *Orzoi*; verder voorbij *Rhijnberg* en *Wezel*, en met den morgen tot voor *Rees*. De Penningmeester, de Juwelier en de Sergeant werden

bij

bij den Geweldige, en geld en goed bij den Stadvoogd gebragt; terwijl SCHAY, van deeze zijne heldendaad, aan den Prins en de afgevaardigden in het Leger de tijding bragt; die hem beloonden met tweeënvijftig duizend rijksdaalders, en de juweelen: mids hij zijnen gezellen ieder hun aandeel gaf, tot aanmoediging van meer dergelijke onderneemingen. De arbeid der *Spanjaarden* werd daar door gestaakt, dewijl zij zonder loon niet werken wilden.

Omtrent deezen tijd overleed de Hertog van *Brunswijk*, waar door de *Roomschgezinden* van een magtigen vervolger bevrijd wierden. Kort na hem stierf de Graaf VAN MANSFELD; waar door het Huis van *Oostenrijk* zijnen bittersten vijand verloor. De *Franschen* noemden hem den *IJzervreeter*, en joegen daar mede de kinderen na bed.

Op het einde van dit en het begin van het volgende Jaar, bragt de vermaarde Zeeheld, PIETER PIETERSZOON HEIN, den Koning van *Spanje* den allerzwaarsten slag toe, met het verstrooijen en neemen van een gedeelte van de Zilvervloot; waar voor hij, door de Staaten, met een gouden keten beschonken werd.

Geduurende den winter had de Stadhouder zig bezig gehouden, met het beraamen van middelen om den veldtogt te openen. Op bevel der Staaten van *Holland* en *Zeeland*, werd een zeer aanzienlijke Vloot uitgerust, om de *Duinkerker* Kaapers te beoorlogen.

De *Engelsche* Gezant CARLETON, in den *Haag* gekoomen, om de Staaten te verzoeken, met een goed aantal Schepen de Vloot der *Engelschen* te versterken, waarin evenwel niet getreeden werd, had met zig gebragt de Ridderorde van den *Kousseband*, om daar mede den Prins van *Oranje*, uit naam des Konings, te beschenken: eene plegtigheid, die, met toestemming der Staaten, met luister volbragt werd. Kort daar na begaf zig der Staaten Veldheer naar het Leger, zonder dat de vijanden wisten, waar op het gemunt ware. Dus misleid zijnde, werd *Grol* berend en belegerd, en na een hevigen tegenstand, bij capitulatie, bemagtigd. Daarentegen mislukte de aanslag der *Spanjaarden* op het Land

 van

van *ter Goes*. Ter Zee werden, in dit Jaar, eenige aanzienlijke voordeelen, zo op de *Spanjaarden* als *Duinkerkers*, behaald.

De beroemde *Spaansche* Veldheer SPINOLA, die, door zijne bekwaamheden en dapperheid te veel gedaan had, om de jalouzie zijns Konings niet gaande te maaken, werd, op het einde van dit Jaar, naar *Spanje* te rug ontboden, en verliet, in het begin van het volgende Jaar 1628, deeze Landen; laatende het bewind des Legers, aan Graave HENDRIK VAN DEN BERG, tot dat de Koning daar over verder beschikking zoude maaken. De *Spanjaarden*, dit Jaar, buiten staat zijnde om een Leger te veld te brengen, namen de Staaten het besluit, zulks insgelijks agter wegen te laaten; zorgende zij alleen om de grenzen, door griften en schánzen, tusschen *Steenbergen* en *Bergen op den Zoom*, te versterken, en ter Zee de *Duinkerkers* allen mogelijken afbreuk te doen. De voordeelen en lotgevallen der *Westindische* Maatschappij, in dit en volgende Jaaren, zullen op het Art. daar van moeten beschreeven worden, als ook op de bijzondere Art. die der Zeehelden, welke oorzaak van dien voorspoed waren, en *Spanje* zodanig uitputten, dat, in het Jaar 1629, de *Infante* genoodzaakt was, aanbieding tot een nieuw bestand te doen. De Stadhouder, integendeel, verzocht den Staaten, hunne troepen te vermeerderen, wijl hij voorneemens was, de Stad *'s Hertogenbosch* te belegeren. Dit, egter, gelukte mede niet spoedig, alzo veele Staatsleden van andere gedagten waren, dan de Prins, die, om den vijand te misleiden, *Lingen* deed recognosceeren. Na dat hij verlof tot vermeerdering der troepen gekreegen had, werd der Staaten Leger, al vroeg in 't voorjaar, op de *Mokerheide* bij een verzameld. Met het zelve trok FREDRIK HENDRIK, den 25 April, van daar naar het Dorp *Mook*, en deed kort daar op den *Bosch* insluiten, en vervolgens belegeren. Niettegenstaande de Stad manlijk verdedigd werd, de Graaf VAN DEN BERG alle middelen tot ontzet aanwendde, en die niet gelukkende, een inval in de *Veluwe* deed, om het beleg te doen staaken, *Amersfoort* innam, en *Hattum* en *Harderwijk* opeischte, gaf, egter, de

Stad

Stad, den 14 September, zig bij capitulatie aan den vijand over. Deeze verovering ging, in dit Jaar, nog verzeld van veele voordeelen, welke in de *Oost-* en *Westindien* behaald wierden.

In het volgende Jaar zond de Koning van *Spanje* den Graaf VAN SOLRE herwaards, met een toerusting, die niet dan oorlogzugtige bedrijven aankondigde; dan wezenlijk was hij gelast, om der Infante, deeze oorlog, ware het mooglijk, te doen eindigen. Reeds was te *Middelburg*, in het Jaar 1626, hier van eenige opening gedaan. Bij gelegenheid, dat door wederzijdsche Gevolmagtigden gehandeld was over de uitwisseling der gevangenen, deed KESSELAAR, Heer van *Marquette*, daar toe van de Infante afgezonden, aan den Burgemeester VAN BERCKEL en den Fiscaal SLAGMULLER eenige opening geeven van de sterke begeerte der Infante, om den oorlog, door een goeden vrede, te eindigen. Maar de voorwaarden, op welke aan haare begeerte moest voldaan werden, wierden straks van de hand geweezen. Daarop werden nadere voorslagen gedaan en de onderhandeling hervat; zijnde dezelve aan de bijzondere Provintien overgezonden. Hevigen tegenstand ontmoetten deeze onderhandelaars. De Bewindhebbers van de *Westindische* Maatschappij, als ook eenige *Hollandsche* Steden, verzetten 'er zig ten sterksten tegen; in 't bijzondere werden, door die van *Haarlem*, alle onderhandelingen plat afgeslagen, als mede het vredeswerk, door de *Franschen*, zodanig gedwarsboomd, dat alle de onderhandelingen een einde namen. *Engeland*, daarentegen, zogt 'er de Staaten toe te dringen; en dat hun niet gelukkende, slooten zij afzonderlijk, in het Jaar 1630, met *Spanje*. Het voornaamste oorlogsbedrijf in dit Jaar was, dat Graaf JAN VAN NASSAU, die de Staatsche troepen, bij *Rijnberg*, den hertogt poogde te beletten, geklopt en gevangen wierd. Wij hebben boven gezien, dat GROESER, Stedehouder van Prinse MAURITS, in 't Prinsdom van *Oranje*, door den Heer VAN VALKENBURG met geld bewogen was te vertrekken, en dat JAN VAN OSMAAL, Heer van *Valkenburg*, als Stadhouder was aangesteld. Maar ook deeze begon al vroeg blijken van ontrouw te geeven. Veel moeite had men om Prinse FREDRIK HENDRIK te doen gelooven, dat een man, in

zijn

zijn huis opgevoed, hem verraaden zou; hij geloofde het ook niet, voor dat hij door een openlijke blijk van ontrouw overtuigd werd. VALKENBURG, nog meer voordeel met het hem toebetrouwde pand meenende te doen, dan CROESER, zogt de vesting van *Oranje* aan een vreemden Prins te verkoopen; dan met deezen en geenen niet te regt konnende maken, had hij, den 30 November in het Jaar 1627, een tractaat met den Koning van *Frankrijk* gesloten, om dien Vorst in 't bezit van het Prinsdom te stellen; op voorwaarde dat de Koning hem tweemaal honderd duizend livres aan geld zoude geeven, en voor dezelfde somme aan Landerijen, in *Provence* of *Dauphiné*, die, zo ze het nog niet waren, tot een Graafschap zouden verheeven worden; Dat VALKENBURG den *Roomschen* Godsdienst zou aanneemen, en, van 's Konings wegen, Landvoogd in *Oranje* blijven, met een Jaarwedde van 18000 livres. De Prins van *Oranje*, hier van de tijding gekreegen hebbende, zond terstond twee zijner Raaden, VERDOES en MONTENS, derwaards, om te zien of 'er kans ware, VALKENBURG door zagte middelen te beweegen, om de vesting in hunne handen weder over te leveren. Maar dit vrugteloos zijnde, zond de Prins den Heer DE KNUIT, een zijner Raaden, een man van groote bekwaamheid, met de nodige volmagt derwaards. DE KNUIT vertrok in stilte naar *Frankrijk*, onder voorgeeven van naar *Embden* te gaan. Te *Sorgues* gekoomen, werd hij door den eersten Deurwaarder van 't Parlement van *Oranje* gekend. Deeze, een eerlijk man zijnde, vertrok met hem naar *Montdragon*, drie uuren van *Oranje*, alwaar KNUIT zig uitgaf voor een *Vlaamschen* Koopman, die *Marseille* verlaaten had, om de pest te ontwijken. Geduurende zijn verblijf aldaar, wendde hij alle middelen aan, om het volk in de belangen van den Prins van *Oranje* over te haalen; en hier in gelukkig geslaagd zijnde, vertrok hij naar *Oranje*, en maakte, na eenige dagen toevens, zig bekend aan VALKENBURG. Hij bood hem, uit 's Prinsen naam, tweemaal honderd duizend guldens aan, en de Landvoogdij geduurende zijn leeven, indien hij zig onder 's Prinsen gehoorzaamheid wilde begeeven. Doch VALKENBURG, steunende op de magt en bescherming van den Koning, volhardde in zijn boos opzet. Hierom vond DE KNUIT zig

ge-

genoodzaakt, zijne verdere bevelen te werk te ſtellen, bebelszende voornamelijk, zig van den perſoon van VALKENBURG te verzekeren, of hem van kant te helpen. DE KNUIT had reeds volk genoeg op zijne hand, om hem behulpzaam te zijn; doch vermids niemand in de Stad mogt komen, of hij moest van een gezondheidsbrief voorzien zijn, moeſten zij des nagts in ſtilte over de muuren klimmen, en zig op een hooijzolder verbergen, of zig in ſchuuren verſteeken.

Hoe ſtil dit ook overlegd ware, kreegen 'er, egter, eenigen de lugt van, die VALKENBURG waarſchuwden, niet uit het Kaſteel in de Stad te gaan. Dan hij ſloeg dien raad in den wind; *Menſchen*, zeide hij, *zijn geen vogels, die over de muuren klimmen*, en ging een bezoek afleggen bij den Griffier LA PISE, wiens verhaal wij hier volgen, en in wiens huis het volgend treurſpel geſpeeld is. DE KNUIT, die reeds lang op zijne komſte in de Stad gewagt had, zag hem zo dra niet van buiten komen, of hij maakte zig gereed, om hem aantetasten. Hij trok, met de manſchap, die hij bij zig had, rustig op de Stad aan, en maakte zig met geweld, door list en wapenen, meeſter van de eene Poort, trok verder de Stad in; en, na de lijfwagten van VALKENBURG verſlaagen te hebben, naar het huis van LA PISE. Zelfs trok hij, met eenig volk, naar de trappen van 't Kaſteel, om den Landvoogd te beletten, dat hij ontzet werd. VALKENBURG zig in de zaal van LA PISE bevindende, had de deuren met koffers en andere goederen bebolwerkt, en hier door door verweerde hij zig, met zijnen Stadhouder, nog een geruimen tijd; dan beiden gekwetst wordende, gaven zij zig over.

DE KNUIT, van zijnen kant, was zo gelukkig, dat hij de ſoldaaten, die van 't Kaſteel kwamen om den Landvoogd te ontzetten, tot tweemaal te rug wijken, en eindelijk om vergiffenis deed vraagen. DE KNUIT, alle de nodige voorzorge, om bloedſtorting voortekoomen, te werk geſteld hebbende, tracht te nu het Kaſteel mede in zijne magt te krijgen. Dan geen hoop ziende hier in te ſlaagen, keerde hij zig tot de vrouw van den ter dood toe gewonden Landvoogd, van haar begeerende, dat, vermids haar man zo goed als dood was, zij een brief, aan zijnen Luitenant op het Kaſteel, zoude ſchrijven,

om

om het hem te doen overgeeven aan den Prins. Deeze vrouw, die een dogter was van den Thesaurier DE BIE, en geen deel aan haar mans trouwloosheid had, eischt haaren man, en de volmagt van DE KNUIT te zien; welk beide haar werd toegestaan. Eerst weigert de Landvoogd, daar aan zijne toestemming te geeven; maar op sterker aanzoek zwijgende, neemt de vrouw de pen, schrijft en tekent het begeerde bevel; dat van die uitwerking was, dat de Luitenant daags daar aan het Kasteel overgaf. VALKENBURG, die beloofd had, den *Roomschen* Godsdienst te zullen omhelzen, stierf, egter, als een Lidmaad der Hervormde Kerk; toonende het grootste berouw over zijne begaane trouwloosheid. Dus geraakten het Kasteel, de Stad en het geheele Prinsdom van *Oranje* weder onder de beheersching van zijnen wettigen Heer. DE KNUIT, in *Holland* dus niet eer te rug gekoomen zijnde, werd door Prins FREDRIK HENDRIK, ter belooning van het verrigtte, als zijn Stedehouder van 't Prinsdom, en als eerste Edele van *Zeeland* aangesteld, en daarenboven beschonken met een Jaarwedde van 2000 guldens.

De algemeene liefde des volks, die FREDRIK HENDRIK, boven zijnen broeder MAURITS, en in ruimer maate bezat, dan ooit Stadhouder na hun die bezeeten heeft, en dien men, zonder vleijerij, voor den besten der Stadhouders mag houden, was van dat gevolg dat zijn huis 'er de grootste voordeelen van genoot. Men vergenoegde zig niet, met zijnen zoon WILLEM, schoon nog slegts vijf Jaaren oud, tot Generaal van de Ruiterij te hebben aangesteld; maar men vorderde thans in het Jaar 1630, als om strijd, hem de opvolging in zijns vaders Ampten aantebieden. ZWEDER VAN HAARSOLTE was, in *Overijssel*, de eerste, die deeze zaak in die Provintie met zo veel drift doorzette, dat ze daar tot stand gebragt werd. Op *Overijssel* volgden *Holland* en *Zeeland*; wordende de brieven, daar toe ten bewijze dienende, door Gemagtigden den jongen Prinse, den 29 April, aangeboden. *Gelderland* volgde daar na het voorbeeld, welk *Overijssel* vrij voorbaarig aan de andere Provintien gegeeven had.

Onder de besluiten ten oorloge, in het volgende Jaar, muntte uit, het voorneemen om *Duinkerken* te belegeren. Doch,

Doch, 'er waren Staatsleden, die, niet zonder grond, veele zwarigheden in de uitvoering vonden; welke, egter, door anderen, zodanig verzagt werden, dat tot de uitvoering besloo- ten werd.

Inmiddels werd, op den 13 September, door de *Staatsche* Vloot, die der *Spaansche*, op het *Slaak*, geslaagen. De Prins hier van tijding ontfangende, werd tevens onderrigt, dat de gevlugte *Spanjaarden*, bij *Steenbergen*, voet aan Land zetteden. Hierom gaf hij terstond bevel aan het Heir, dat in de wapenen was, om derwaards aantetrekken. Zo ras de voorste gelederen aan het Leger genaderd waren, werd hem berigt dat de Ruiterij, die zig in de Pachthoven bij *Steenbergen* onthield, allen, die zig op het Land bevonden hadden, gevangen had genoomen. Van deeze gantsche toerusting ontsnapte niemand, dan Graaf JAN VAN NASSAU, de Prins van *Barbanson*, en nog agt anderen, die met hem in de boot geweest waren. Men bragt 5000 gevangenen, zo soldaaten als matroozen, met veele Officieren, zo Kolonels als Kapiteinen, voor den Stadhouder. De soldaaten werden gebragt op het toen onbewoond Eiland *Romerswaal*, alwaar zij alle dagen van leeftogt voorzien wierden; doch men liet 'er hem niet lang, op dat zij de gelegenheid niet zouden leeren kennen. De Officieren werden naar *Bergen op den Zoom* gezonden.

Bij dit zwaar verlies ter Zee leeden, de *Spanjaarden* ook een ramp te Land. De Prins van *Oranje*, tijding gekreegen hebbende, dat eenige Regimenten *Italiaanen*, bij *Gelder* en *Venlo*, vrij onachtzaam gelegerd lagen, zond den Luitenant Generaal STAKENBROEK, met 32 Kornetten paarden, derwaart, om hun aantetasten; 700 man joeg hij in de moerassen, en maakte ze af: ware het voetvolk tijdig gekoomen, zou hij ze allen over den kling hebben gejaagd.

Meer dan 5000 man, die de vlugt namen, werden door den Graaf VAN STIRUM aangetast, en vernield of gedood. Maar alle deeze voordeelen werden grootelijks verminderd, door dien de *Duinkerkers*, kort te vooren, twintig *Hollandsche* Schepen, met koorn gelaaden, genoomen hadden. Ook gingen de zaaken in de *Westindien*, dit Jaar, niet zo voorspoedig als men gedagt had. Met dit alles zette de Staat zijne oogmer-

ken

ken tegen den vijand met allen ijver door; en verſterkte daarenboven den Koning van *Zweeden* met magtigen onderſtand.

Met den aanvang van het Jaar 1632, maakten de Algemeene Staaten groote toebereidzelen, tot een of meer gewigtige onderneemingen, op raad van den Stadhouder; welke voorneemens, egter, door een onverwagt voorval, naderhand veranderden in de belegering van *Maaſtrigt.* Omtrent het einde van den winter ontving de Stadhouder brieven van den Graave VAN WARFUZÉ, Opperbewindhebber der geldmiddelen des Konings van *Spanje* in de *Nederlanden*, waar in gemeld werd, dat de Graaf, zaaken van groot aanbelang had te openbaaren. De Graaf het verzogte vrijgeleide bekomen hebbende, kwam in den *Haag*, en begaf zig naar *Rijswijk.* De Stadhouder, als eerſte Staatsdienaar, zig mede aldaar bij hem vervoegd hebbende, klaagde de Graaf over de mishandelingen, hem door den Koning van *Spanje* aangedaan; verzekerende tevens dat hij voorneemens was, den dienst te verlaaten, en in die van *Frankrijk* over te gaan, en dat hij met den Afgezant des Konings, die zig in den *Haag* bevond, begeerde te handelen. Vervolgens zijne redenen van misnoegen tegen den Koning van *Spanje* hebbende opgegeeven, voegde hij daar bij, dat indien de Staaten hem de vergoeding wilden geeven, die hij meende te zullen verdienen, hij in ſtaat zoude zijn, een groot gedeelte der *Spaanſche Nederlanden* tegen den Koning te doen opſtaan; en zulks te gemakkelijker, om dat de Graaf VAN DEN BERG met hem het zelfde oogmerk had. De eisch, door hem gedaan, zo voor zig zelven als voor den Graaf VAN DEN BERG, beſtond voor ieder in honderd duizend rijksdaalders, en belofte van verdere vergeldingen, zo van Ampten, als in Landgoederen, indien zij hunne belofte nakwaamen.

Schoon de Staaten ras ontdekten, dat hij een man van losſe beginzelen, en 'er dus weinig ſtaat op hem te maaken was, om zijn Ampt evenwel, en 't groot credit, dat men wist, dat hij had bij de *Infante* en bij den Marquis DE SPINOLA, en om dat hij verzekerde dat de Graaf VAN DEN BERG, die bij het Krijgsvolk zeer bemind was, met hem heulde,

ſtond

ftond men hun de begeerde fomme toe, en deed ook beloften van ampten en andere belooninge, na dat het voorftel volbragt zou zijn.

Voldaan over die belofte, keerden zij naar *Venlo*, alwaar hun het toegezegde geld gezonden werd, door den Heer PAAUW, toenmaals Raadpenfionaris van *Holland*, die de gedaane belofte nogmaals herhaalde. Die zelfde Heer, volgens zijnen last hun gevraagd hebbende, wat men het gewigtigst, met de grootfte waarfchijnlijkheid van een goeden uitflag, zoude konnen onderneemen, antwoordden zij, dat men niets voordeeliger kon onderneemen, dan het beleg van *Maaftrigt*. Hun verder vraagende, of zij eenige verftandhouding in de Stad hadden, antwoordden zij, neen. PAAUW ondertastte ook den Graaf VAN DEN BERG, ten aanzien van *Venlo* en *Roermond*, en of hij, als Landvoogd van *Spaansch Gelder*, de bezetting daar niet kon doen uittrekken. Maar de Graaf hernam hier op, zig in zulk een zaak niet te kunnen inlaaten, maar geheel ftil zou zitten.

Hoe wel men dus zag, dat zij deezen veldtogt eerst wilden zien afloopen, eer zij zig openlijk als vijanden van *Spanje* gedroegen, befloten de Staaten, egter, tot de belegering van *Maaftrigt*, alvoorens eene openbaare verklaaring aan de overheerde *Nederlanden* gedaan te hebben. *Venlo* en *Straalen* werden bemagtigd; voor *Roermond* liet Graaf ERNST CASIMIR het leeven. Hij de naderingen willende bezigtigen, werd met een muskètkogel zodanig getroffen, dat hij het beftierf. Als Stadhouder van *Friesland* werd hij opgevolgd, door zijnen oudften zoon, HENDRIK CASIMIR. Den volgenden nagt gaf *Roermond* zig mede bij verdrag over. Thans volgde het beleg van *Maaftrigt*, op den 10 Junij; op den 22 Augustus werd het genoodzaakt tot de overgaave.

Geduurende dit vermaard beleg, maakte de Graaf VAN DEN BERG zijn voorneemen, om den *Spaanfchen* dienst te verlaaten, werkftellig. Schoon noch vafal, noch onderdaan des Konings zijnde, had hij hem, egter, getrouw gediend; dan hij kon het verdriet niet verkroppen, welk, na het vertrek van SPINOLA, de Marquis DE LEGANEZ en andere *Spanjaards*

hem aandeeden: en veel' min, dat de Marquis de SANTI & CROLL als opvolger van SPINOLA benoemd werd.

Om zig hier van te wreeken, week hij, met den Graaf VAN WARFUZE, den Prins VAN ESPINOI, en den Graaf VAN EGMOND, naar *Luik*, terwijl Prins FREDRIK HENDRIK met het beleg van *Maastrigt* bezig was. Geweldig waren de Infante en haare Raad daar over ontsteld, wijl zij vreesden, dat dit voorbeeld door andere voornaame *Nederlanders* zou gevolgd worden; en welke poogingen de Landvoogdesse ook aanwendde, om hem te rug te doen treeden, zijn besluit was genoomen; hij zond de reden daar van aan alle standen des volks; waar op hij, door de Infante, op 's Konings naam, werd ingedaagd. Maar hij stoorde 'er zig weinig aan. Van *Luik* naar *Aken* keerende, begaf hij zig van daar naar *Holland*, alwaar hij in 't bezit van *Bergen op den Zoom* gesteld werd. Vervolgens deed hij zig als Graaf van *'s Heerenberg* huldigen, en liet van daar een verweerschrift op zijnen naam uitgaan.

Maastrigt aan der Staaten zijde overgebragt zijnde, vond de Infante zig zodanig benard, dat zij, alvoorens den Heer LE ROI aan den Prins van *Oranje* gezonden hebbende, om hem over een bestand te polzen, daar over nog nader doch vrugteloos deed handelen. *Limborg* viel mede in de magt der Staaten, als ook *'s Hertogenraden*, *Valkenburg* en *Dalem*. Daar na werd nog in dat zelfde Jaar *Orsoi* belegerd en ingenoomen. GUSTAVUS ADOLPHUS en de ongelukkige Koning van *Boheemen* stierven vóór het einde deezes Jaars. Ook werden de *Duinkerkers* ter Zee merklijk beteugeld; het welk men inzonderheid moest toeschrijven aan de gebroeders LAMPSINS, vermaarde Kooplieden te *Vlissingen*.

De vredehandel, zo door den Koning van *Spanje* zelven, hoe zeer hij ook in het naauw gebragt ware, als door den Koning van *Frankrijk* te rug gezet wordende, bereidden de Staaten zig tot een vroege opening van den veldtogt. In weerwil van alle verzoeken, begaf zig de Stadhouder, met den aanvang der Lente, naar het Leger, dat tusschen *Nijmegen* en *Schenkenschans* vergaderd was, maar was door de hoogte

der

der Rivieren genoodzaakt, nog eenige dagen te *Arnhem* te vertoeven. Kort daar na werd het beleg voor *Rhijnberg* geslaagen, als zijnde de eenigste Stad, schoon aan den Keurvorst van *Keulen* behoorende, welke zij nog aan den *Rhijn* hadden; zonder een geregelden aanval aftewagten, gaf die Stad zig bij verdrag over. De zomer nu daar zijnde, werd het *Staatsche* Leger, onder bevel van den Stadhouder, met een aanzienlijke magt van *Zweeden* versterkt; eene genoegzaam gelijke versterking kreegen de *Spanjaarden* van den Keizer; doch van weerskanten werd weinig verrigt. Met den dood van de Infante ISABELLA CLARA EUGENIA, die den 3 December overleed, liep ook de handeling over den vrede geheel te niet: waar toe de Staaten minder geneigd waren dan te vooren, zedert de veroveringen, die de *Westindische* Maatschappij in *Brazil* gemaakt had.

De dood der gemelde Landvoogdesse veroorzaakte, met den aanvang van 't volgende Jaar 1634, merklijke verandering in de Regeering der *Spaansche Nederlanden.* Men vond, bij de opening van een koffertje, een brief des Konings, waar uit bleek dat bij haare afsijvigheid, de Aartsbisschop van *Mechelen*, de Hertog van *Aarschot*, de Graaf VAN FILLY, CARLOS DE COLOMINA en de Markgraaf van *Aijtona* de Regeering moesten aanvaarden. FILLY reeds aan zijne wonden overleeden zijnde, werd in zijn plaats gekooren de Graaf VAN FERIA, en voor den gebaaten COLOMINA, de Graaf VAN FUENTES. Tot hoofd van deezen Raad stelde de Koning zijnen broeder FERDINAND, Kardinaal en Aartsbisschop van *Toledo*, als Stedehouder over de *Nederlanden.* De Markgraaf VAN AYTONA, die het opperbevel tot de aankomst van DON FERDINAND moest voeren, volgde het voorbeeld des Hertogs VAN ALBA, met het gevangen neemen van eenige *Nederlandsche* Heeren. Ook deed hij *Maastrigt* blokkeeren, doch moest kort daar na weder aftrekken; waar toe hij door FREDRIK HENDRIK genoodzaakt werd, met het *Staaten* Leger voor *Breda* te brengen. AYTONA, dit verstaan hebbende, brak van voor *Maastrigt* op, en noodzaakte den Prins het zelfde te doen.

Alle de verdere aanslagen der *Spanjaarden* liepen op niets uit. Daarentegen behaalde de *Westindische* Maatschappij aanzienlijke voordeelen, met het veroveren van Kaap *St. Augustijn*, *Curaçao* en andere sterkten.

Dan, met dit alles waren de geldmiddelen der vereenigde Provintiën in zo slegt een staat, dat men onvermogend was, zaaken van groot gewigt ten uitvoer te brengen. Jaar op Jaar moest de Provintie *Holland* meer opbrengen, dan zij, uit hoofde der Unie, verbonden was; hierom was 't belang dier Provintie, om naar den vrede te haaken, dien men van *Spanje* zeer ligt zou hebben kunnen verwerven. Maar de Stadhouder, die zijnen roem, door de overwinningen, meest met *Hollandsch* geld behaalde, en telkens vermeerderde, zonder veel werk te maaken van de Zee schoon te houden, drong aan op den voortgang van den krijg; wordende daar in door de andere Provintien ondersteund. Dan daar het gebrek aan geld, de ziel van den oorlog, zo wel de algemeene Staaten, als de voorstanders daar van, buiten staat hield, om den oorlog met kracht, naar den eisch, door te zetten, had men een geruimen tijd gehandeld, met den Heer VAN CHARNASSÉ, Gezant van *Frankrijk*, over een nadere vereeniging met die Kroon. CHARNASSÉ had in het bijzonder den Prinse van *Oranje* groote hoop gegeeven, dat de Koning van *Frankrijk* ligt te beweegen zoude zijn, om met *Spanje* te breeken; eene zaak, die in den eersten opslag wenschelijk voor den Staat scheen: dewijl men daar door eene bijna vaste hoop kon opvatten, *Spanje* geheel en al te zullen afoorlogen, deszelfs *Nederlanden* te veroveren en den buit met *Frankrijk* te deelen.

Doch eenige van de beste Leden van *Holland* zagen de zaak dieper in, en hadden, derhalven, weinig zin in de handelingen met *Frankrijk*. Zij waren, met goede reden, bedugt, dat indien al de oorlog op het voordeeligst uitviel, men in plaats van de *Spaansche*, die door *Frankrijk* en de Republiek ligt in toom te houden waren, tot nabuur zoude krijgen het magtig *Frankrijk*, 't welk, door den aanwas van het meerderdeel der *Spaansche Nederlanden*, nog ontzachlijker zoude worden. Vooral hadden zij geen behaagen in *Frankrijks*

on-

onbepaalde belangen te omhelzen, en die met de wapenen der Republiek te onderſteunen. Ziende dat men evenwel met het verbond, bij overſtemming, ſtond voort te gaan, zo proteſteerden *Amſteldam* en *Dordregt* daar tegen. In weerwil dier protesten, ging men, egter, met de handeling voort, en ſloot een tractaat van vereeniging met *Frankrijk*, 't welk door het bovendrijvend gezag van den Stadhouder voornaamlijk bewerkt wierd. Om den proteſteerende Leden eenig genoegen te geeven, bepaalde men, in ſchijn, den tijd van een Jaar, binnen welken tijd het aan niemand der beide Bondgenooten zou vrij ſtaan, eenig tractaat met *Spanje* te ſluiten. Doch, na het ſluiten van dit tractaat, dat niet veel verder ging, dan het toeſtaan van een onderſtand van dertienmaal honderd duizend livres voor zeven Jaaren, aan den Staat der vereenigde *Nederlanden*, behalven de millioen, hun toegeſtaan, bij het tractaat van het Jaar 1630, begon men eerlang te handelen over een andere rupture van *Frankrijk* met *Spanje*, waarin de gemelde bepaling van tijd vergeeten werd; men werkte daar aan met zo veel ijver, dat het in de maand Februarij, van het Jaar 1635 getekend werd.

De *Spanjaarden*, hier van onderrigt, ſlooten een tractaat met den Hertog VAN ORLEANS, broeder des Konings van *Frankrijk*, die uit misnoegen tegen den Kardinaal DE RICHELIEU, het Hof van *Frankrijk* verlaaten en zig in de armen der *Spanjaarden* geworpen had. Maar dit tractaat verdween in rook, en was nog geen vijf maanden getekend geweest, of de Hertog VAN ORLEANS vertrok, 's morgens vroeg, in ſtilte, uit *Bruſſel* naar *Frankrijk*.

De Markgraaf VAN AYTONA was niet kwalijk te vrede over het vertrek van den Hertog, die een Prins zonder beſtendigheid, en een duure gast voor *Spanje* was. Uit de beweegingen, welke de *Franſchen* in *Luxemburg* maakten, beſlooten zij dat de oorlog aldaar zou aanvangen; dan hier in vond hij zig bedroogen.

Na dat, in het volgende Jaar, de Stadhouder vernoomen had, dat Prins THOMAS van *Savoije*, die zig bij de *Spaanſchen* gevoegd had, door de *Franſchen*, op een hoogte bij *Avien* geſlaagen was, en daar bij vier duizend *Spanjaarden*

 ge-

gesneuveld waren, vertrok hij, met het Heir, van *Nijmeegen* naar *Maastrigt*, om zig met het zelve bij dat des Konings te voegen; versterkende, onderweeg, het Leger zo veel moogelijk was. In vijf dagen tijds tot aan *Meersen*, een Dorp een half uur van *Maastrigt*, genaderd zijnde, kwamen de Marschalken DE CHATILLON en BREZE hem begroeten. Daags daar aan gaf de Prins hun een tegenbezoek. Daar na begaven zij zig gezamenlijk naar *Maastrigt*, om te raadpleegen over de aanstaande Krijgsverrigtingen. Bij het scheiden van elkander, wilden de Marschalken het bevel van hem ontvangen, volgens den last, dien zij daar toe van hunnen Koning ontvangen hadden; waar tegen de Prins zig, uit welleevendheid, verzettende, zeide, volgens de taal van 't Hof, dat hij geen den minsten voorrang boven hen begeerden, maar alles met hen wilde overleggen en beraamen. Dan, de Marschalken haalden hem over, om zig als Luitenant Generaal van de *Fransche* troepen te gedraagen, waar van de Koning hem het bewijs, door zijnen Ambassadeur bij de Staaten, den Heer DE CHARNASSÉ, deed behandigen: waar op zijne Hoogheid, als Veldheer van 't *Fransche* Leger, met veel plegtigheid begroet werd. De beide Legers, dus vereenigd, maakten gezamenlijk 32000 voetknegten en 9000 paarden uit. Men nam het besluit daar mede regt op *Thunen* aantetrekken, alwaar de Kardinaal Infant, die, na het vertrek van den Hertog VAN ORLEANS, in het Leger gekoomen was, tot nog toe verschanst geleegen had. Daar komende, bevond men, dat de Kardinaal tot boven *Leuven* geweeken was: de Stad werd nog dien zelfden avond opgeëischt; doch de Stadvoogd weigerde dezelve over te geeven. FREDRIK HENDRIK zond Graaf HENDRIK VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, derwaarst, met vier duizend man en drie halve kartouwen; even zo veele *Franschen* trokken mede daar heen. De Prins zond nog eens zijnen trompetter; dan dit niet baatende, werd terstond bevel tot den storm gegeeven; waar op de Stad overweldigd en uitgeplonderd werd; zeer tegen den zin van den Prins en de begeerte der Staaten. 't Leger van voor *Thunen* opgebrooken zijnde, werd de Abdij van *Florival* ingenoomen, en trok daar na over de Rivier den *Dijl*. De *Spanjaards* veroverden, weinig tijds

daar

J. Buys inv. et delin. Reinr Vinkeles sculp. 1788

FREDRIK HENDRIK WORDT ALS VELDHEER IN 'T FRANSCHE LEGER BEGROET. —

daar na; *Driest*; en in de maand Julij maakten zij zig bij verrasfing meester van *Schenkenschans*, wordende van de andere zijde alle middelen te werk gesteld om het te herwinnen. Terwijl men daar mede bezig was, overleed de Hertog VAN AYTONA, en kort daar na zijn opvolger, de Hertog VAN LERMA, wien het gelukt was, het Huis te *Gennip* te bemagtigen. Ook belegerden en wonnen zij *Limburg*; doch in het volgende Jaar 1636 kwam *Schenkenschans* weder in de magt der Staaten.

In dit Jaar leed de Koophandel veel nadeel, door de aangeboorene afgunst der *Engelschen*, wordende door den Koning een verbod op de Haringvisscherij gelegd. Om de nadeelige gevolgen daar van voortekoomen, zonden de Algemeene Staaten een Gezantschap naar *Engeland*. Om *Frankrijk* te hulpe te koomen, trok de Prins te velde, en noodzaakte den vijand, het grondgebied des Konings te verlaaten. Ook zorgde hij inmiddels voor zijne eigen belangen. Reeds in het voorleeden Jaar had hij, aan het Hof van den Keizer, den voorslag laaten doen, om zijn Graafschap *Meurs* tot een Vorstendom te verheffen, en zig als Vorst aan het *Duitsche* Rijk te doen verklaaren; dan de *Spanjaards* hadden dit weten te verhinderen. De *Fransche* Ambassadeur, om 's Prinsen hoogmoed te streelen, had weten te bewerken, dat zijn Koning hem den tijtel van *Altesse* of Hoogheid gaf. Op den 14 van de maand December verklaarde CHARNASSÉ, ter Algemeene Staatsvergadering, dat de Koning, zijn meester, uit hoofde van de bijzondere achting, welke hij zijnen waarden neef, den Prins van *Oranje*, toedroeg, niet alleen om zijne geboorte, maar ook om zijne groote en roemwaardige hoedanigheden en om zijne fraaije oorlogsdaden, waardoor hij zo veel roem behaald had, dat 'er geene eerbewijzen waren, die hem niet billijk toegeëigend konden worden: dat dit alles zijne Majesteit bewoogen had, hem een nieuw bewijs van eere te geeven, en hem voortaan, door zijnen Gezant, met eene anderen tijtel te benoemen dan voorheen. Eindelijk, dat hij niet twijffelde, of hunne Hoog Mogenden zoude met genoegen hem in deezer voege vereerd zien.

Daar na weidde CHARNASSÉ breedvoerig uit in 's Prinsen lof, om dank bij den Stadhouder te behaalen. Op dit alles, werd hem geantwoord, hoe H. H. Mog. met genoegen zagen; dat de goede gedagten van zijne Majesteit, wegens den Prins, met de hunne overeen kwamen: om dat zij, in openbaare brieven, al voor lang, den titel van *Doorlugtige Hooggeboorene Vorst en Heere* aan den Prinse gegeeven, en nu besloten hadden, den Prins voortaan den tijtel van Hoogheid te laaten toekoomen. De gevoelens der Ingezeetenen waren daar over zeer verschillende. De Hovelingen waren daar mede zeer in hunnen schik; maar zij, die meer belang stelden in de vrije Staats-Regeering, dan in den Stadhouder, konden niet verduwen, dat de Koning zo mild was in het uitdeelen van tijtels, en zo zuinig ten opzigte van de Algemeene Staaten, aan wien hij zwarigheid maakte te geeven, het geen hun ontwijffelbaar toekwam, en zijn vader, Koning HENDRIK DE IV, nooit in beraad gestaan had hun te vergunnen: te weten, de openbaare bewijzen van oppermagt ieder der Provintien in de haare, maar altoos den tijtel van Excellentie had gegeeven aan hunne Gezanten; het eerste bezoek overal waar zij laatst gekoomen waren; en de regterhand. Daar, integendeel, CHARNASSÉ zelfs de Algemeene Staaten niet anders noemd, dan *vos Seigneuries* en *Messieurs*, en den Prins *zijne Hoogheid*; schoon zij verscheiden Koningrijken in *Indiën* bezaten, en Vorstendommen in *Gelderland* en *Holland*, enz. Dus besloten zij daar uit, dat de Koning iets meer dan gemeen, en met de vrijheid van Land en volk bestaanbaar was, voor had, en om het welk uitte voeren, CHARNASSÉ een bekwaam werktuig was, als zijnde hij een volmaakt Hoveling en Pluimstrijker.

En, in de daad, men ondervond daar na, dat deeze gedagte niet geheel zonder grond was. De Prins, na dat hij den tijtel van *zijne Hoogheid* had aangenoomen, zogt de grootheid van zijn huis, meer dan ooit te vooren, te bevorderen. Om daar toe te geraaken, begunstigde hij de oogmerken des Konings, met den oorlog, tot groote en ongelooflijke kosten en bezwaar van 's Lands Finantien, voort te zetten. Veelen der Staatsleden zelfs meenden, dat de Koning den

Prin-

Prinse hooge tijtels geevende, en hen de hunne weigerende, den Staaten daar door wilde doen begrijpen, dat zij geen aanzien of achting behoorden te hebben of te zoeken, dan door den Prins, en dat dit de weg zou zijn, om den Stadhouder tot de Souverainiteit te bevorderen. Zeker, zegt men, is het, dat de Prins, door CHARNASSÉ, zig daar mede in het net liet lokken. De Koning van *Engeland* weigerde in geenen deele, den Prinse dien zelfden tijtel te geeven, maar gaf daar van, bij de geboorte van 's Prinsen dochter, openbaar bewijs. Verscheidene *Gereformeerde* Predikanten, bijzonder in *Zeeland*, wilden op den Predikstoel hem niet anders noemen dan zijne Excellentie; meenende zij, dat dat genoeg was voor een Vorst, die niet zo sterk tegen de *Arminiaanen* geijverd had, als zijn broeder MAURITS. Naderhand, egter, maakten zij het buitenspooriger dan de andere, die zig onderwierpen aan het besluit der Algemeene Staaten. Kort na het ontvangen van dien nieuwen tijtel, deed zijne Hoogheid zig aanneemen onder de Ridderschap van *Holland*, als eersten Edele, en trok, in het vervolg, door verscheidene Krijgshoofden, die van hem afgingen, daar in te brengen, het gantsche gezag van het eerste Lid der Staaten van *Holland* aan zig. Hier uit ziet men, hoe nodig het zij, tegen de onbestaanbaare grootheid der Stadhouderen een wakend oog te houden, zal 's Lands vrijheid ongeschonden bewaard blijven.

Onder alle de zaaken van aanbelang, die in het Jaar 1637 voorvielen, was geen van de minste, het verschil, ontstaan tusschen de Algemeene Staaten en die van *Holland*, over het verpagten der Licenten. Het vierde deel der verlei en verlofgelden, was, eenige Jaaren herwaards, verpagt geweest, om het inkoomen dier gelden te begunstigen. Doch die van *Holland*, ziende dat deeze verpagting al te groot gezag gaf aan eenige weinigen, die met het invorderen deezer gelden, naar hun welgevallen, omsprongen; dat eenige van de Pagters goed cier maakten, van de penningen, die zij bij voorraad ontvingen, om hunne bedienden te betaalen, en hier en daar knevelarijen pleegden, tot groot misnoegen der Kooplieden, en bederf van den doortogt; en dus van oordeel zijnde, die verpagting niet langer te moeten gedoogen, begeerden dat alles

 door

door de bedienden van de Admiraliteit zou worden ingevorderd. De andere zes Provintien, zonder zig aan die van *Holland* te kreunen, deden de brieven deezer verpagting aanslaan, om het gemelde vierde deel, tegen het uitgaan van Julij, aan de meestbiedende te verpagten. De Staaten van *Holland* deeden, van hunnen kant, de Magistraat van den *Haag* verbieden, hun Stadhuis, waar op deeze verpagting plagt te geschieden, daar toe te laaten gebruiken, en lieten de brieven, zelfs op het Hof en aan den ingang van het vertrek der Algemeene Staaten, afscheuren, ten bewijze, dat zij H. H. Mog. geen Regtsgebied of Souverainiteit in *Holland* toestonden. Zij deeden deeze verpagting in hunne vertrekkamer, volgens hunne begeerte.

Dit verschil, over de gemelde verpagting, rees zo hoog, binnen *Amsteldam*, dat de Regeering dier Stad, gemeend hebbende, dat de Admiraliteit aldaar haare Hoogheid te na gekoomen was, den Hoofdschout drie Raaden ter Admiraliteit van *Amsteldam*, namelijk de Heeren JONGBLOED, VAN DER VUYRE en VEEN, den 30 Maij, tegen den 17 der volgende maand, deed dagvaarden voor de Heeren Schepenen, om aan te hooren al zulken eisch *crimineel* en *provisie van Incarceratie*, als hij zoude doen verzoeken. De drie gemelde Heeren, toevlugt tot hunne Hoog Mogende genomen, en geklaagd hebbende, over het bestaan van den Hoofdschout van *Amsteldam* tegen hen, die last van hunne Hoog Mogenden hadden, en in derzelver eed stonden, kwam het geschil van Regtsgebied, over zulke persoonen, in den omtrek der zeven Provintien, natuurlijker wijze weder ter baane en liep nu vrij verre. Hunne Hoog Mogenden, den 4 Julij, over deeze zaak vergaderd geweest zijnde, verklaarden van gevoelen te weezen, dat alle persoonen, last van hen hebbende, en in hunnen eed staande, voor niemand dan voor hun alleen aanspraaklijk waren, over eenige zaaken, hunnen last en bediening betreffende; en dat zij niet konden toestaan, dat iemand anders, veel min bijzondere Steden, ten zij bij zonderling onthiet, kennis van zodanige zaaken, zou neemen. Dus verbooden zij aan gemelde *drie Heeren Zeeraden*, op de daaging van den Schout van *Amsteldam* te verschijnen, of het

Ge-

Geregt van *Amsteldam* eenigermaate te kennen, of als Regters in hunne kwaliteit te erkennen; hen met een vrij van misdaad of bedrijf verklaarende.

Het gantsche Ligchaam van Gecommitteerde Raaden, nevens de Gemagtigden van *Holland*, ter Vergadering der Algemeene Staaten, dit besluit, vier dagen na dat het genomen was, hebbende hooren leezen, verklaarden, dat zij het *voor nietig en onwaardig hielden;* en dat zij wijders onschuldig gehouden wilden zijn aan alle onheilen en ongevallen, die uit het schielijk voorstaan van H. H. Mog. met deeze zaak zouden kunnen voortkomen: met een verzoekende, dat dit *Protest*, nevens het voorgemelde gewaande besluit van H. H. Mog. *geregistreerd* wierd.

De Gemagtigden der andere Provintien verklaarden, gaarne gezien te zullen hebben, dat de Heeren van *Holland*, zig aan het besluit van H. H. Mog. van den vierden gedraagen hadden, zonder een *Protest* daar tegen in te brengen, 't welk mensche en te willen grondvesten op de schielijkheid van H. H. Mog. in deeze zaak, schoon H. H. Mog. aan de partijen, regt verzoekende, dat niet hadden konnen weigeren of uitstellen; vermids de partijen daar door in vermoeden gehouden, en genoegzaam aan de Schepensbank van *Amsteldam* toegestaan zoude zijn, de kennis van de zaak der drie voorn. *Zeeraden*, met welke de Hoofdschout voortging, en die de Heeren van *Amsteldam* zig, door brieven aan H. H. Mog. aanmatigden; 't welk het *Protest* van die van *Holland* derhalven geenzins kon op losse schroeven stellen, of verzwakken, veel min vernietigen; verklaarende het voorgemelde besluit van H. H. Mog. als wettelijk, ordentelijk, met volkomen kennis van zaaken, overeenkomstig met de grondwetten van den Staat, en het oude gebruik genomen, te moeten blijven en gehouden worden in zijn volle kragt en overal stand grijpen.

De Staaten van *Holland*, en H. H. Mog bragten wederom hier tegen ieder hunne bezwaaren in. Dan H H. Mog. de Staaten van *Holland* onverzettelijk vindende, stelden het geschil ter beslissinge van den Prins van *Oranje*, als Stadhouder; beroepende zij zig, ten dien einde, op het zestiende Artikel

van

van de Unie, volgens 't welk de Stadhouders daar toe bevoegd waren, als scheidsmannen; op dien grond werd Prins FREDRIK HENDRIK verzogt, zig daar toe te willen laaten gebruiken. Doch de Staaten van *Holland* waren zo weinig met die bemiddeling gediend, dat zij 'er een schriftelijk Protest tegen inbragten, waar in zij, onder anderen, te kennen gaven, dat eene Provintie, zo aanmerklijk als *Holland*, op zulke eene wijze niet behoorde bejegend te worden, als in deezen, door de Gemagtigden van de andere zes Provintien, gedaan was; welke, ongetwijffeld, daar toe niet gelastigd of gemagtigd zijnde, door hunne bijzondere *Principaalen*, zig dienvolgens, in dit opzigt, ten onregt den naam van de Generaliteit toeschreeven; verzoekende wijders, dat zijne Hoogheid ongemoeid gelaaten mogt worden met zulke zaaken, raakende de Voorregten en het Regtsgebied, en bijzonderlijk het Regt *de non evocando*, aan den Stadhouder, bij de *Unie*, niet afgestaan, als waarin geen inbreuk kon geleeden worden. Eindelijk protesteerden zij tegen de stoffe en den vorm der brieven, welke H. H. Mog. voor hadden, deswegen te doen afgaan, zo aan den Stadhouder, als aan de andere Provintien.

AITZEMA merkt op dit Protest aan, dat de Staaten van *Holland* den aanwas van 's Prinsen gezag lang verdagt gehouden hadden; en dat zijne Hoogheid alles in de Generaliteit beschikte; 't welk namaals oorzaak wierd, dat *Holland* de zaak van 't Parlement, tegen den Koning van *Engeland*, begunstigde, na dat de Koninglijke Prinses, zijne dogter, aan den jongen Prinse WILLEM II gehuwd was.

De Stadhouder, wel bewust, hoe gehaat zijn broeder MAURITS zig gemaakt had, door zijne geweldenarijen en onverantwoordelijke *Militaire Executien*, gaf toe in dit geval, gelijk doorgaans zijne gewoonte was, als hij tegenstand ontmoette. Dit geschil ontstond, in het volgende Jaar, wederom met veel hevigheid; doch de algemeene zaak leed 'er minder door, dan door de onlusten, in *Friesland*, zedert twee Jaaren, ontstaan, en waar door aldaar alles in verwarring was geraakt; waar van wij, op 't Art. FRIESLAND, nader verslag zullen moeten doen.

moog-

De *Spanjaarden Maastrigt* onmooglijk in de magt der Staaten ,kunnende dulden, en geen kans ziende om het door de wapenen te vermeesteren, namen dus hunne toevlugt tot middelen van verraad. Een zekere CLAUDE DE LA FOUR, een *Bourgondier*, en zijne vrouw, AGNES VAN BOURI, kwamen, als beleiders van 't verraad, onder een valsch voorgeeven, van de zijde der *Spaanschen* tot de *Staatschen* in *Maastrigt* overloopen. Dan hij geraakte wel dra in verdenking. Op partij uitgegaan, en door de *Spanjaarden* gevangen genomen zijnde, werd hij niet gestraft als een overlooper, maar integendeel, zonder losgeld, wederom vrij gelaaten. Wedergekeerd zijnde te *Maastrigt*, baarde dit geen gering vermoeden tegen hem; 't welk grooter werd, toen men naauwe acht op hem gaf. Eindelijk, den 27 Februarij, in het Jaar 1638, werd hij gevangen genoomen; in zijn verhoor, ontdekte hij de gantsche zaak. JAN LANDSMAN, een brouwer, en een LEENDERT CATERS, een metzelaar, door hem beklapt, bekenden mede; niet lang na hunne bekentenis, werden alle drie onthalsd. Ook nam men eenige Geestelijken in hegtenis, om dat het voorgenoomene verraad, om de Stad weder aan *Spanje* te brengen, hun in de biegt ontdekt was. De Koning van *Frankrijk* gelastte zijnen Afgezant D'ESTRADES, voor hun te spreeken; dan dit was van geen gevolg; zij allen wierden op bijzondere tijden onthoofd.

Na dat, in die zelfde maand Februarij, in *'s Hage*, het huwelijk van de Gravinne VAN SOLMS, zuster van de Prinsesse van *Oranje*, met den Heer VAN BREDERODE, voltrokken was, had zijne Hoogheid gaarne de wapens van den Staat tegen *Duinkerken* aangevoerd; waar toe *Frankrijk* mede gezint was; doch *Engeland* zogt dit te beletten. Daar na sloeg de Graaf D'ESTRADES voor, het beleg voor *Antwerpen* te slaan; waarin de Stadhouder, in den beginne, veel zwarigheid vond; doch naderhand, die minder vindende, werd 'er toe beslooten. De *Spanjaarden*, niet onkundig van de zwaare toerustingen, zo die in *Frankrijk* als hier gemaakt wierden, en het oogmerk niet kunnende bevroeden, waar toe zij dienen zouden, voorzagen alle hunne voornaamste vestingen tegen een beleg. Door bestelling van een voornaam Koopman te *Amsteldam*, MARCELIS genaamd, die teffens Agent van den Koning van

Denemarken was, kogten zij driemaal honderd duizend ponden buskruid, om het naar *Antwerpen* te zenden. De Kardinaal DE RICHELIEU, hier van kondschap gekreegen hebbende, deed 'er, door D'ESTRADES, den Prinse kennis van geeven; deeze daar op geschreeven hebbende, aan de Regeering van *Amsteldam*, om den gemelden MARCELIS te regt te doen stellen, ontbood men hem. Ondervraagd zijnde, over zijne verstandhouding met den vijanden van den Staat, en het bevragten van vier fluiten met buskruit naar *Antwerpen*, antwoordde hij nergens van te weeten; dat hij was Agent van den Koning van *Denemarken*, en indien men voorneemens was te breeken, men zulks moest zeggen; dat hij, in zodanig geval, zig naar den Koning zijnen meester zou begeeven. Vervolgens werd hij ondervraagd, aangaande 10,000 rijksdaalders, welke hij geleend had aan eenen BYLAND, die de vier fluiten met buskruid, musketten en pieken geladen, bevragt had. Hij bekende, die somme aan BYLAND geleend te hebben, maar zeide niet te weeten, wat gebruik hij 'er van gemaakt had. Hier op werd BYLAND in hegtenis genoomen en voor Burgemeesteren gebragt. Deeze, over zijnen handel met de *Spanjaarden*, op zijne beurt ondervraagd wordende, antwoordde, dat de burgers van *Amsteldam* regt hadden om hunnen handel overal te drijven; dat hij 'er honderd *Commissionarissen* van Kooplieden van *Antwerpen* kon noemen, en hij zelf 'er één van was; dat de Koophandel niet gestoord mogt worden, en, wat hem belangde, als hij 'er voordeel bij vond, hij gereed was, om door de Helle te vaaren, al zouden zijne zeilen in brand vliegen. Burgemeesteren gehoord hebbende, dat hij slegts *Commissionaris* was, en alles voor zijne Principaalen, de *Antwerpsche* Kooplieden, gedaan had, hielden hem onschuldig en lieten hem gaan.

De Stadhouder, hier van, door een Lid van Regeering, als daar toe gemagtigd, onderrigt zijnde, was zo gestoord over het gedrag van de Magistraat van *Amsteldam*, dat hij den Gemagtigde, zonder antwoord, liet gaan, en terstond iemand naar den Admiraal TROMP afvaardigde, met bevel, om de vier gemelde Fluiten, met buskruid en wapenen gela-

ßen, in *Texel* aantehouden, en ze niet te ontslaan dan op zijn bevel. Daar na den Graaf D'ESTRADES ontboden hebbende, om hem daar van kennis te geeven, wierp hij zijnen hoed van gramschap op de tafel neder, eer hij zijn verhaal aanving; en het zelve geëindigd hebbende, zeide hij: „ Gij „ ziet hoe veel geduld men moet hebben met de onbeschofte „ Kooplieden. Ik heb geen grooter vijanden dan de Stad „ *Amsterdam*; maar als ik *Antwerpen* eens heb, zal ik ze zo „ klein maaken, dat zij het nooit weer te boven zullen koo- „ men." Uit deeze gevoelens blijkt, hoe voordeelig het voor *Amsteldam* en voor *Holland* ware, dat het beleg van *Antwerpen* mislukte, zo als wij nader zullen zien. Inmiddels maakten de *Duinkerkers* de Zee en de Scheepvaart onveilig. Terwijl men zig tot het beleg van *Antwerpen* gereed maakte, toonde de Provintie *Holland* zig zeer ongeneegen om de vijftig Kompagnien, geworven in het Jaar 1628, in dienst te houden, als zijnde zij, zonder dat, genoeg boven haar vermogen belast. Evenwel stemde zij 'er eindelijk in, op voorwaarde, dat zij na den veldtogt zouden worden afgedankt. Na deeze toestemming, verzamelde zig het Leger der Staaten: het voetvolk bij de Schans *Voorne*, en de ruiterij in 't Land van *Ravestein*. Den 15 Maij trok het *Fransche* Leger mede te veld. Graaf WILLEM VAN NASSAU bemagtigde, eenigen tijd daar na, den *Calloofschen Dijk*; dan, na dat de *Spanjaarden* daar op een aanval gedaan hadden, moest hij voor de overmagt de vlugt neemen. Graaf HENDRIK trok inmiddels op naar *Gelder*, en de Prins met het Leger, van *Bergen op den Zoom*, naar den *Bosch*. Geduurende zijn verblijf aldaar, kwam 'er insgelijks de Koninginne Moeder van *Frankrijk*, welke met alle pracht ontvangen wierd, en zig, kort daar na, naar *Holland* begaf, terwijl de Prins, met het Leger, naar *Gelder* trok, dat belegerd, doch ook wederom opgebrooken werd; waar na het Leger zig naar *Rhijnberg* keerde.

De Provintie *Holland*, in dit loopende Jaar, in overweeging genoomen hebbende, dat men den jongen Prinse WILLEM niet alleen had toegestaan de overleeving van het Stadhouderschap na zijns vaders overlijden, maar hem zelfs gelast, om het

het terstond bij deszelfs afsterven werklijk te aanvaarden; oordeelde hierom dienstig en nodig, den jongen Prinse zitting in den Raad van Staate te geeven, om hem aldus kennis van zaaken van de Republick te doen bekoomen. Hierom deeden hunne Gemagtigden, in de maand November, daar van den voorslag aan Hunne Hoog Mog. welke verklaarden, dat deeze voorslag hun ten hoogsten aangenaam was. De Lastbrief voor gemelden Prins, om zitting te neemen in den Raad, en op alle daar voorkomende zaaken te helpen beraaden en besluiten op te maaken, werd terstond opgemaakt, en de Heeren CATS en ZWARTSENBERG gelast, om zijne Hoogheid de goede meening van Hunne Hoog Mogenden bekend te maaken. De jonge Prins werd vervolgens, door den Heer JACOB CATS, in den Raad ingeleid. De Stadhouder bedankte H. H. Mog. schriftelijk voor dit gunstbewijs, en gaf hun teffens kennis van de voordeelen, welke Graaf MAURITS VAN NASSAU, geduurende dit Jaar, in de *Brazil* behaald had.

Na dat men, in het volgende Jaar 1639 de tijding gekreegen had van de uitrusting van een magtige Vloot in *Spanje*, maakte men zig in *Holland* gereed om de haven van *Duinkerken* te bezetten. Doch eer dit kon geschieden, liep van daar in Zee, op den 27 Februarij, een Vloot van 13 Oorlogschepen, 3 Fregatten, en 7 Koopvaarders. Kapitein HOLLAND, die voor de haven op de wagt lag, waarschuwde, met een seinschoot, den Admiraal TROMP, wiens Esquader slegts elf Schepen sterk was; en, egter, bereidde hij zig terstond tot den slag, en wendde de stevens naar *Duinkerken*. De Admiraal kweet zig zo dapper, dat de *Duinkerkers*, aan het einde van den slag, tusschen de 16 en 1700 man verlooren hadden; 't welk eene groote verslagenheid onder hun te weeg bragt. TROMP zeilde daar op naar *Hellevoetsluis*, om 's Lands Vloot te doen herstellen. In den *Haag* gekoomen zijnde, met zijne Kapiteins, wierd hunne dapperheid, door H. H. Mog. met een gouden keten vereerd. De *Fransche* Gezant DAMONTACIE omhing TROMP, uit naam van zijnen Koning, met de Ridderorde van *St. Michiel*, en met een gouden keten van wegen den Kardinaal DE RICHELIEU. Zeker

ker is het, indien alle de Provintien zig ter Zee, naar evenre. digheid, zo sterk gemaakt hadden als *Holland*, dat men die ro: vers toen geheel beteugeld zoude hebben; doch daar voor werd zo weinig zorge gedragen, dat 'er verscheidene klagten over vielen. Den 25 April stak de Admiraal TROMP wederom in Zee, en plaatste zig, met twintig Schepen, voor *Duinkerken*; doch, op de aannadering van de *Spaansche* Vloot, meer dan 80 Schepen sterk, werd hij van daar te rug ontboden. Alle de oogmerken van den Stadhouder, om *Gelder*, *Hulst* en andere plaatzen te bemagtigen, werden verijdeld. Gelukkiger slaagde de Admiraal TROMP, in het vernielen van de *Spaansche* Vloot in *Duins*, op den 31 October; wordende van de *Spaansche* Schepen, die 54 sterk waren, veertig op strand gejaagd, verbrand of genoomen; hij behaalde dus eene overwinning, grooter dan nog ooit iemand was te beurt gevallen. Op den 3 November van dit Jaar werd den Stadhouder nog één zoon gebooren; over welke gebeurtenis zijne Hoogheid, door de aanzienlijke Collegien, plegtig begroet, en door 't gantsche Land een groote blijdschap betoond werd. Dan dit kind overleed, naauwlijks een maand oud zijnde.

Met den aanvang van het Jaar 1640, geschiedde in *Holland* eene nieuwe werving, met oogmerk om het beleg voor *Brugge* te slaan; en indien dit niet kon geschieden, *Hulst* aantetasten. Op den 8 van de maand Maij, vertrok de Prins van *Oranje*, uit den *Haag* naar *Dordrecht*; het Leger der Staaten landde omtrent dien tijd gelukkig te *Philippine*. De Stadhouder trok met het zelve op tot aan *Assenede*. *Charlemont* werd door de *Franschen* berend, doch even spoedig verlaaten. Even ongelukkig slaagde de belegering van *Brugge*, alzo het den Stadhouder van *Friesland* mislukte, die Stad te berennen. Dus sloeg men het oog op *Hulst*, waar toe Graaf HENDRIK werd afgezonden, nevens den *Franschen* Generaal HAUTERIVERE. Maar de eene kon zijnen last niet volvoeren, en de andere slegts ten deele. Na een hevig gevegt, moest de Stadhouder insgelijks van het beleg dier Stad afzien, even gelijk hij van *Antwerpen* had moeten doen. Graaf HENDRIK VAN NASSAU, die in het gevegt zwaar gewond was, overleed daags daar aan. Na deeze mislukte aanslagen, trok het Leger der Staaten,

gantsch afgemat, uit *Vlaanderen* naar *Spaansch Gelder*, met oogmerk om *Gelder* te belegeren; doch moest ook van daar weder aftrekken naar *Rhijnberg*. In de maand September werden vier van de nieuw aangeworvene Regimenten afgedankt.

Graaf HENDRIK VAN NASSAU, Stadhouder van *Friesland*, overleeden, en Graaf WILLEM zijns broeders lijk naar *Friesland* gevolgd zijnde, werd terstond, door de afhangelingen van den overledenen Stadhouder, een Landdag uitgeschreeven. De volmagten vergaderd zijnde, werd door de Officieren van Graave HENDRIK, die meer in dienst van den Stadhouder dan van de Staaten stonden, en vervolgens in dienst van Graave WILLEM waren overgegaan, ras besloten, WILLEM in zijns broeders plaats aanteneemen. Graaf WILLEM had hier van reeds den Prinse en Prinsesse van *Oranje* kennis gegeeven, en brieven van voorschrijvinge van hun aan de Staaten van *Friesland* en *Groningen* verzogt; doch uit het antwoord op zijn verzoek kon hij ligtelijk opmaaken, dat de Stadhouder FREDRIK HENDRIK mede naar die waardigheid, in de gemelde Gewesten, stond. Door een zeker persoon werd hij gewaarschuwd, den Prinse van *Oranje* die waardigheden niet te betwisten, maar zig te vergenoegen met 's Prinsen Luitenant in gemelde Provintien te zijn, vermids FREDRIK HENDRIK het Stadhouderschap der zeven Gewesten gaarne weder onder één hoofd vereenigd zag, zo als het, ten tijde van WILLEM DEN I, geweest was. Graaf WILLEM gaf hier op tot antwoord, dat het beter was, Kapitein dan Luitenant te weezen. Ook gelukte het hem, zijn oogmerk in *Friesland* te bereiken; moetende Prins FREDRIK HENDRIK zig met het Stadhouderschap van *Groningen* en *Drenthe* vergenoegen.

De Vorstinne moeder van Graave WILLEM begaf zig naar *Groningen*, om voor haaren zoon te spreeken; maar weinig hoop voor hem ziende, kon haare fierheid niet verduwen, dat men het bloed van haaren Gemaal en oudsten zoon dit Stadhouderschap niet gunde.

De Stad *Groningen* was Graave WILLEM wel geneegen; maar de omstandigheden, waar in zij zig bevond, deeden haar

den

den Prins boven den Graaf ſtellen. De Stad had verſcheidene geſchillen met de *Ommelanden*, en wist te wel, hoe H. H. Mog. den Prinſe alles inwilligden; hierom ſtemde zij voor den Prins van *Oranje*, waar bij zig de *Ommelanden* voegden. Graaf WILLEM trok zig dit zo ſterk aan, dat hij in eene zwaare ziekte viel, die hem lang bijbleef.

Niemand zal zig verwonderen, als wij zeggen, dat deeze zaak veel kwaad bloed tusſchen de beide Stadhouders zette, 't welk door oorblaazers van wederzijde nog meer werd aangezet. Van 's Graaven Hofmeeſter OOSTHEIM, en zijnen Geheimſchrijver SOHNIUS werd verhaald, dat zij verſcheiden Leden van de Regeering voor hunnen Heer geſprooken hebbende, tot eenigen zeer nadeelige redenen ten aanzien van den Prins gevoerd hadden: onder andere, *dat hij in 't ſtuk van den Godsdienst niet zuiver was, en om het Franſche Hof te behaagen*, den *Roomſchen* Godsdienst zogt intevoeren. Inzonderheid zou SOHNIUS gezegd hebben, *dat het voor de vrijheid van den Staat bedenklijk was, indien alle de Provintien onder éénen Gouverneur ſtonden; en dat het veel beter ware, dat de Gouvernementen verdeeld waren.* Dit, het zij waar of valsch, werd den Prinſe zodanig overgebragt, dat SOHNIUS in den *Haag* gekoomen zijnde, de Kapitein van 's Prinſen Lijfwagt, hem het Hof van den Prins verbood. Graaf WILLEM, de gramſchap van FREDRIK HENDRIK vreezende, ontſloeg OOSTHEIM en SOHNIUS uit zijnen dienst. Dit, egter, baatte niets om 's Prinſen toorn te verzagten: want deeze was te meer verbitterd, om dat hij, in *Engeland*, eene der Koninklijke Prinſesſen ten huwelijk deed verzoeken voor zijnen zoon, en men aldaar, ten nadeele van den Prins, verſpreidde, dat hij in een der zeven Gewesten niets te zeggen had, en het gezag als Stadhouder, door den Souverain, aldaar was opgedraagen aan een jongen Graave, die, zonder eenigen tijtel, het Jaar te vooren, als zijn Afgezant aan dat Hof geweest was. Egter gelukte het hem, zo als men weet, de Prinſesſe MARIA voor zijnen zoon ten huwelijk te verwerven.

In *Holland* had men, gedunrende het Stadhonderſchap van FREDRIK HENDRIK, en bijzonder in de laatst verloopene Jaaren,

ren, meer dan eens hooren klaagen over gebrek aan geldmiddelen, en eene noodzaaklijke bezuiniging voorgeslagen; waarop de Stadhouder en de overige Provintien weinig acht geslaagen hadden. In dit Jaar werd daar op, sterker dan te vooren, aangedrongen. De Staaten van *Holland* zouden hunnen Pensionaris bij den Stadhouder, om hem de schaarsheid en de achterstallinge gelden te doen begrijpen, en verzogten hem, zig drie zaaken te laaten welgevallen: eerstelijk *het afdanken der vijftig Kompagnien, aangeworven in het Jaar* 1628; ten tweede, *dat van de manschap van alle Kompagnien in 's Lands dienst omtrent een vierde moest worden afgedankt;* en ten derde; *dat de Kompagnien, bij het opbreeken des Legers, mogten gemonsterd, en als dan een zomer en winter Lijst over dezelve gemaakt worden, om 's winters op zeker getal gelaaten, en tegen den voortijd vermeerderd te worden.*

De Stadhouder beantwoordde deeze drie punten één voor één. Wat het eerste betreft, hij toonde aan, dat de reden, waarom die Kompagnien geworven waren, te weten uit vreeze voor de Keizerlijke troepen, nog niet ophield; Dat de Tractaaten, met *Frankrijk* aangegaan, haare afdanking niet minder beletteden, dewijl men zig daar bij verbonden had, Jaarlijks een Leger van 25000 voetknegten, en 5000 paarden te veld te brengen; Dat men *'s Hertogenbosch*, *Wezel*, *Maastrigt* en *Breda* veroverd had, welke vier Steden alleen wel 180 Kompagnien tot haare bezetting nodig hadden, en men, egter, zedert het Jaar 1628, geene andere nieuwe troepen geworven had, dan de gemelde vijftig Kompagnien en het Regiment van *Charnassé;* Dat, in alle gevallen, de verminderingvan *Holland* in die vijftig Kompagnien, die elk geen 150 man sterk waren, in het stuk van de Finantie, diepen noch droogen kon; Dat het verminderen van Krijgsmagt, in tijd van oorlog, minst raadzaam scheen, naardemaal men, wel gewapend zijnde, best een goeden vrede kon maaken; Dat alles wel ingezien zijnde, de Staaten van *Holland* de Krijgsbenden des gemeenen Lands, op hun eigen gezag, niet mogten verminderen.

No.

Nopens het *tweede* point zeide de Prins Stadhouder, dat de Kompagnien te zwak waren, om ze te mogen verminderen; en dat men naauwe agt geevende, door niet meer manschap te betaalen dan in 's Lands dienst waren, daar door meer zou uitwinnen, dan met de voorgeslagene vermindering. Verder, toonde zijne Hoogheid dat het *derde* punt ongerijmd, en verre af was van aan het oogmerk van bezuiniginge te voldoen. Zijne Hoogheid was eindelijk van gevoelen, dat het begunstigen der oude, en het inwilligen der nieuwe middelen, alles in *Holland* zou konnen goedmaaken.

De Staaten van *Holland*, dus van den Stadhouder weinig verbetering en herstelling te gemoet ziende, wederleiden zijne aanmerkingen, op de volgende wijze. Zij toonden aan, dat het in het Jaar 1628 met den Keizer geheel anders gesteld was, als toen. De Keizer, zeiden zij, toen den Koning van *Boheemen* verdreeven hebbende, triompheerde bijna overal: zedert was hij dikwils geslaagen geweest door de *Zweeden* alleen; en nu gaven de *Zweeden*, met de *Hessische* en *Lunenburgsche* troepen vereenigd, midsgaders de *Franschen*, die hunne Legers op den Rijksbodem gebragt hadden, hem zo veel werk als hij af kon: dus voor *Holland* of de gantsche Republiek, van dien kant, niets te vreezen was. Wat de zwaare Bezettingen aanbelangde, dat men met het veroveren van *'s Hertogenbosch* en andere overwinningen had voorgegeeven en doen hoopen, minder bezetting nodig te hebben, en dat men die zelfde overwinningen nu bijbragt, als bewijzen van de noodzaaklijkheid van zwaarder bezettingen en meerder last voor den Staat, die, op zodanige wijze, met die overwinningen, zig zelven zou bederven, en eene overwinning voor den vijand worden; Dat men wel ernstig in overweeging behoorde te neemen, of het niet beter ware, geene overwinningen meer te maaken, of zelfs eenige af te staan, dan door zwaare bezettingen, en bij gevolg belastingen en bezwaar voor den Staat, denzelven plotzelijk te doen instorten als een uitgeholden berg; Dat de muiterij door wanbetaaling meer te vreezen was, dan schaarsheid van bezetting; Dat de vijand uit zig zelven niet tot zo talrijke Krijgsbenden gekoomen, maar daar toe gedwongen was, door het voorbeeld van den Staat, die zig zelven

met troepen overlaaden, en, door en met het vermeerderen van de Krijgsmagt, hem daar toe den weg geweezen had; Dat het bleek, hoe de *Spanjaarden* hunne voornaamste poogingen ter Zee deeden, en het best voor 's Lands welvaart zoude zijn, hun daar in natevolgen; Dat, wat het tractaat met *Frankrijk* aanbelangde, de tijd van het zelve, in het Jaar 1634, op zeven Jaaren gesteld, in het Jaar 1641 verloopen was; Dat aanzienlijke Leden van den Staat in dat tractaat nooitge stemd hadden; Dat de nood alle wetten brak, en de onmagt van den Staat voor een billijke verontschuldiging bij *Frankrijk* zoude strekken. Betreffende het gevoelen van zijne Hoogheid, dat *Holland* met de afdanking dier troepen niet zoude mogen voortgaan, zonder de Algemeene Staaten, vertoonden zij, dat die troepen, alleen als Waardgelders, voor den tijd van zes maanden, aangenomen zijnde, zij na dien tijd van zelfs waren afgedankt, en zonder de toestemming van *Holland* niet langer in dienst konden gehouden worden; Dat aangaande de hulpmiddelen, in het begunstigen der oude, en het inwilligen van nieuwe middelen, door zijne Hoogheid aangeweezen, het een en ander verderflijk voor *Holland* was, en deszelfs neeringen zou doen verloopen, met zijne inwoonders, van welke een groot deel zig zou gaan neerzetten op zulke plaatzen, daar de nood niet praamde, om zo veele belastingen intevoeren.

De Gemagtigden, die den Stadhouder deeze tegenredenen der Staaten van *Holland* zouden voordragen, waren gelast, inzonderheid te blijven staan op de onmooglijkheid van zodanige lasten langer te kunnen draagen.

Doch alle deeze redenen vonden geen gehoor. De Stadhouder, in plaats van geheel of ten deele in de verzogte vermindering te stemmen, gaf aan de Gemagtigden eene wederlegging van deeze tegenredenen over. De Staaten van *Holland*, ziende dat alle minlijke voorstellingen vrugteloos waren, beslooten, in het Jaar 1642, de vermindering op eigen gezag te doen; brengende hunne Kompagnien van 200 tot 150; die van 150 tot 120, en die van 120 tot 100 man. Doch de afdanking van de vijftig Kompagnien werd nog uitgesteld, schoon zij en de andere Provintien 'er meermaalen op aandrongen.

In

In het Jaar 1641 werd het voorgemelde huwelijk, tusschen den jongen Prins WILLEM en de Prinses MARIA, gesloten. Na dat de huwelijksvoorwaarden beraamd waren, begaf zig de Prins naar *Engeland*, den 12 Maij, en keerde, in het laatst dier maand, in *Holland* te rug.

De Graaf D'ESTRADES, door den Koning van *Frankrijk*, met een geschenk van twee diamanten oorringen, ter waarde van 50,000 rijksdaalders, voor de jonge Prinsesse, naar den *Haag* gezonden, en om met een de krijgsverrigtingen van den veldtogt met den Stadhouder te beraamen, na dat deeze had voorgeslagen, eerst het beleg van *Duinkerken*, en daar na dat van *Antwerpen* gezamenlijk te doen, kwam met zijne Hoogheid overeen, dat de *Franschen* het beleg voor *Arien* zouden slaan, terwijl de Prins, met het Leger van den Staat, vroeger zou te velde trekken, om eene afwending te maaken.

Boven hebben wij gezien, dat Graaf WILLEM van *Nassau* twee zijner bedienden uit zijnen dienst ontslagen had, om den toorn van FREDRIK HENDRIK te matigen, en tevens aangemerkt, dat dit vrugteloos geweest was. De Prins, om zijne gevoeligheid tegen den Graaf te betoonen, bewerkte dat SOHNIUS, 's Graaven geweezen Geheimschrijver, tegen den 14 Februarij, in het Jaar 1641, voor H. H. Mog. gedagvaard werd, om gehoord te worden op verscheiden lasterlijke redenen, ten nadeele van den Prins, onder *het kuipen voor den Graaf* (zo als men 't noemde) uitgesproken. Om den Graave nog meer smaad aan te doen, werd het Regiment, geworven door zijnen vader, en 't welk, na deszelfs dood, zijn broeder HENDRIK gehad had, gegeeven aan den Graave VAN SOLMS, en dat van deezen aan den Graave VAN HOORN: zo dat Graaf WILLEM daar bij niet erkend werd, dan als een enkele Ritmeester. Op het einde van de maand Januarij, kwam Graaf WILLEM in persoon in den *Haag*. Aan het Hof, en van ieder, die deszelfs gunst zogt, werd hij zo koel en nors aangezien, dat hij het niet durfde wagen, zitting in den Raad van Staate te neemen, het welk hem, als Stadhouder van *Friesland*, onbetwistbaar toekwam. Nog meerder verdriet onderging deeze Vorst. *Friesland* was vol misnoegden, die

in den Jaare 1637, door de Generaliteit, op aanklagte van zijnen broeder, uit de Regeering gezet waren; deeze luiden, hun heul bij den Prins zoekende, bliezen zijne bedienden alle kwaade geruchten in, en maakten de opgezogte beschuldigingen nog zwaarder dan voor heen. SONNIUS werd ten sterkste vervolgd. Doch deeze, om reden van onpasselijkheid, zig verontschuldigd hebbende van ten bestemden dage in den *Haag* te verschijnen, verzogt men aan het Hof van *Friesland*, daar kennis van te neemen. Kort daar na schreef SONNIUS naar den *Haag*, dat hij, zo om dat hij in *Friesland* woonde, als om dat hij daar getrouwd was, niet te regt kon gesteld worden, dan alleen in *Friesland*; en dat de Gedeputeerden hem in hunne bijzondere bescherming hadden genomen.

Den 13 Februarij magtigden H. H. Mog. de Heeren van ARNHEM, VAN DER BURGH, VAN RENSWOUDE en CORNDERS, kwansuis om uittewerken, dat de vijf Schepen, op het aandeel van *Friesland* staande, onder het bestier van de Admiraliteit te *Rotterdam* mogten worden gebragt; maar in de daad, om het vuur van tweedragt daar nog feller aanteStooken; op dat Graaf WILLEM tot den afstand genoodzaakt mogt worden, of, (om dat dit zeer hard scheen) om de overdragt van het Stadhouderschap van die Provintie te verkrijgen. Om daar toe te beter te geraaken, en den Afgevaardigden van H. H. Mog. meer gezag te geeven, werden alle de klagers (die men *Doleanciers* noemde) naar hun geweezen. De Heer VAN DER BURGH, egter, liet in zijnen lastbrief stellen, dat als hij zig van zijne zending, aangaande de voorgemelde Schepen, gekweeten zoude hebben, het hem zou vrij staan, naar den *Haag* te mogen wederkeeren; toonende daar mede, dat *Holland* noch hij zig in Provintiaale twisten wilden inlaaten.

Den 16 Februarij, werd SONNIUS, die ten offer moest strekken van 's Prinsen wraak, en dat wel van den besten en gematigdsten der Stadhouders, „ door H. H. Mog. apprehensibel „ in de geunieerde Provintien en geassocieerde Landschappen „ en Steden van dien, overal daar hij aangetroffen zoude mogen worden, verklaard." Maar dit besluit diende al mede nergens anders toe, dan voor een bullebak, om den Stadhouder van *Friesland* vervaart te maaken. Want de andere Pro-

vin-

vinden hadden doen aantekenen, dat het gemelde besluit haare noch haarer Ingezetenen regten noch voorregten bezwaaren zou, of in 't minst benadeelen.

Alle deeze kunstenenarijen, die ten behoeve van den besten der Stadhouderen wierden te werk gesteld, slaagden zo wel, dat in *Friesland* alles in rep en roer geraakte, en Graaf WILLEM zig genoodzaakt vond, zijner Hoogheid genoegen te geeven, door afstand te doen van zijne waardigheid, het zij door overlevering van het zelve; of anders zig te getroosten, in de ongunst van den Stadhouder van *Holland* en van H. H. Mog. te leeven. Dit laatste hem een doodlijk verdriet schijnende, besloot hij tot het eerste; en de Prins van *Oranje* was zo genadig, dat hij, om de opspraak onder de Ingezetenen te ontgaan, zig vergenoegde, met de overlevering, die Graaf WILLEM aan hem liet. Deeze offerande verzoende den Graaf in zo verre met den Prins, dat hem terstond handbieding tegen de *Doleanciers* beloofd en verleend werd. Deeze creatuuren en laage afhangelingen van den Prins, het zo verre gebragt hebbende, dat zijne Hoogheid de overlevering van het Stadhouderschap van *Friesland* verkreegen had, meenden nu zeeker te zijn, dat alle gunsten van het Hof voortaan voor hun ten beste waren. In deeze hoop en verwagting vervoegden zij zig nu, in grooter getal, tot de voorgemelde Gemagtigden van H. H. Mog. met verzoekschriften in de hand, om de vrije Raadsbestelling der Steden te verkrijgen, welke zij alleenlijk bedoelden, niet ten voordeele van de Ingezeetenen, maar van zig zelven, en van hunne familien te verkrijgen. Maar de Prins had zijnen wensch erlangd; het Hof was voldaan, en Graaf WILLEM weder in gunst aangenomen. Dus zagen zij te laat, dat zij met den Prins en hun zelven, zo als zij meenden, dienst te doen, alleen voor den eersten gearbeid hadden. De zaak van SOHNIUS bleef nu zonder verder onderzoek; de *Doleanciers* paaide men in 't eerst nog met goede woorden: maar in het einde wierden zij, als gevaarlijke werktuigen, van de hand gewezen.

De zaaken ter Zee slaagden in dit Jaar niet ongelukkig, voornamelijk die der Ooster- en Wester Maatschappijen. Maar

te Land geschiedde weinig van aanbelang, dan dat het Huis te *Gennip* door de *Staatschen*, en *Aries* door de *Franschen* bemagtigd werd; welke laatste plaats, egter, door de *Spanjaarden*, hernomen werd, eenige dagen vóór den dood van den *Kardinaal Infant*, die den 9 November te *Brussel* overleed. In het volgende Jaar werd hij opgevolgd door FRANCISCO DE MELO, als Kapitein Generaal van de *Nederlanden*, waar toe hij door den Koning was aangesteld.

In de maand Maart van het Jaar 1642, kwam de Koningin van *Engeland*, met haare dogter, in *Holland* over, en werden, door den Prins en het gantsche Hof, met veele staatsie ontvangen. Na de *Hollandsche* Steden bezigtigd te hebben, vertrok zij, in de maand Maij, naar *Liteijen*, de verzamelplaats van der Staaten Leger. Kort daarna ontving de Stadhouder tijding, dat de *Franschen*, door FRANCISCO DE MELO, geslagen waren. In de maand Junij legerde zijne Hoogheid zig bij *Orsoij*. Het Leger in de maand September gescheiden zijnde, zonder iets van veel aanbelang verrigt te hebben, begaf de Stadhouder zig naar *'s Hage*. Op den 5 van die maand was hem eene dogter gebooren, die, naar de Koninginne van *Engeland*, MARIA genaamd werd.

Graaf WILLEM voorheen Stadhouder van *Friesland*, thans Marschalk van het Leger der Staaten, te *Orsoij* overleeden zijnde, werd dit ampt, met eenpaarigheid van stemmen, opgedragen aan den Heer van BREDERODE, om in die waardigheid te dienen onder zijnen behuwdbroeder, Prins FREDRIK HENDRIK, en den Raad van Staate. De jonge Prins WILLEM, Generaal van de Ruiterij, bekleedde toen het ampt van Stadhouder van *Friesland*, voor zo veel het zijne Excellentie aanging, op eene wedde van 700 guldens maands. De Staaten van *Holland* wilden het Generaalschap van de Artillerij, 't welk de Heer VAN BREDERODE gehad had, doen opdraagen aan Graave MAURITS, Landvoogd van *Brazil*, om hem met eere van daar te krijgen; dewijl hij anderzints, in 't Vaderland te rugge komende, zoude moeten dienen, enkel als Kolonel, terwijl hij in de *Brazil* Kapitein Generaal was. Dan, tegen dit billijk voorstel, gaven de zes andere Provintien, op aanbeveeling van de Prinsesse AMELIA, die haaren

Ge-

Gemaal en de Staaten meer dan eens de wet ſtelde, dien post aan haaren broeder, den Graave VAN SOLMS. Hier tegen deeden de Staaten van *Holland* een Protest aantekenen, waar bij zij de gemelde verkiezing afkeurden, en verklaarden, den Graaf VAN SOLMS in dien post niet te zullen erkennen, noch toeſtaan, dat aan hem, van wegen hunne Provintie, eenige wedde betaald werd, dan na den dood van den Heer VAN LOOCKEREN, die dezelve toen trok. Geduurende de twisten hier over, gingen de *Duinkerkers* ſterker dan te vooren met hunne roverijen voort. Hier tegen werden alle middelen te werk geſteld, en de Vice-Admiraal, met elf Schepen van de Vloot, naar *Duinkerken* gezonden, om de haven te bezetten.

De Prins van *Oranje* uit het veld in den *Haag* gekomen zijnde, gaf bevel om alles vaardig te maaken tot een Bal, het welk hij voorneemens was, aan de Koninginne van *Engeland*, op het Hof te geeven. De Predikanten van die toebereidzelen kennis gekreegen hebbende, bragten hunne klagten daar over bij zijne Hoogheid: „ De ongelegenheid der „ tijden voorwendende, als mede de droevigen inlandſchen „ krijg in *Engeland*; de jammerlijke plenging van het bloed „ der Hervormden, door de *Ierſche* Papisten, zedert de „ maand October des voorleeden Jaars begonnen; de onnuttigheid der onkosten, enz." Zijne Hoogheid, op de ſulpe voering van zijnen mantel wijzende, antwoordde hierop, *dat die wel van baaij of minder ſtoffe kon zijn; maar dat, in het ſtuk van plegtigheden, zo wel als van Regeering, eenige onderſchikking moest plaats hebben; dat een gekroond Hooft, zo als de Koningin van Engeland, door haare overkomst in deeze Landen den Staat vereerende, de beleefdheid vorderde, dat men haar weder eenige eer aandeed; dat men dit te Amſteldam en elders gedaan had, en hij ook moest doen het geen de gewoonte vereischte; Dat aangaande het beklaaglijk ongeval in Engeland, alles zijn tijd had; dat men in de Kerke in het openbaar, en in 't bijzonder in de huizen, God bad tot afwending van dergelijke rampen: maar dat men intusſchen zig wel mogt vermaaken op eene eerlijke wijze, gelijk met dansen, dat een onverſchillige zaak en*

door

door de Kerk niet verbooden was; Dat eindelijk de Kerklijken zelfs niet ontzeiden, op vrolijke Gastmaalen te verschijnen. Met dit antwoord deed hij de Predikanten vertrekken; en het Bal ging zijnen gang. Eenigen tijd daar na, in het Jaar 1643, keerde de Koningin naar *Engeland* te rug, en voerde, zo als men verzekerde, zeven of agt tonnen gouds met zig, waar van de Prins van *Oranje* haar het meerendeel geleend had. H. H. Mog. hadden haarer Majesteit een geschenk van 50,000 guldens gedaan, en daarenboven een gouden doos van 2000 dukaaten.

In het voorgaande Jaar was, door de Algemeene Staaten, een Gezantschap naar *Engeland* gezonden, om, ware het mooglijk, den Koning met het Parlement te verzoenen. Het Parlement had, in de maand September van dat zelfde Jaar, den Ridder WALTER STRICKLAND besloten te zenden; waar tegen des Konings Resident BOSWEL zijne klagten bij H. H. Mog. had ingebragt, en gezegd, dat hij (BOSWEL) nu reeds tien Jaaren lang Minister des Konings bij H. H. Mog. geweest zijnde, H. H. Mogenden in bedenking gaf, of zij niet zouden konnen goedvinden, gemelden Gezant naar hem te wijzen, op dat 't geen hij te zeggen had, door hem BOSWEL kon worden voorgedragen, dewijl het gehoor, dat STRICKLAND zou verzoeken, strijdig was met de eer des Konings, die Hoofd en Vorst van het Koninkrijk was. Hij voegde 'er eindelijk bij, dat indien H. H. Mog. dit niettegenstaande, het verzogte gehoor aan STRICKLAND toestonden, hij genoodzaakt zoude zijn, daar tegen te protesteeren. Hier door bragt hij te weege, dat in plaats van het openbaar gehoor, welk men STRICKLAND voorneemens geweest was te verleenen, deeze zijnen last moest openen, aan zeven daar toe Gemagtigde Heeren. Deeze daar van verslag gedaan hebbende, antwoordden H. H. Mog. dat zij eene volkomene onzijdigheid, tusschen den Koning en 't Parlement, dachten te onderhouden. En wat de verbintenis belangde, door hem voorgeslagen, betuigden de Staaten, zig met vermaak daar mede te zullen inlaaten, zo dra zijne Majesteit met het Parlement verzoend zoude zijn; tevens aanbiedende hunne diensten, tot eene onderlinge vereeniging tusschen Landheer en volk. Dee-

ze verklaaring van H. H. Mog. scheen aan het Parlement zo wel gesmaakt te hebben, dat men nimmer gedacht had, dat het tot dat uiterste met den Koning zoude zijn overgegaan. Maar op den 25 April leverde STRICKLAND een geschrift in, waar in hij klaagde, dat de Koning veele Schepen te *Duinkerken* gehuurd had, twee van welke, onder 's Konings vlagge, reeds in Zee geloopen waren; en dat de Luitenant Admiraal TROMP dezelve ongemoeid had laaten uitloopen, *op bevel van zijne Hoogheid den Prinse van Oranje.* Zijne Hoogheid was daar over dermaate verstoord, dat hij, door den voorzittenden Heer, in de vergadering niet alleen hevige klagten deed inbrengen, maar ook volledige satisfactie vragen. STRICKLAND werd daar op gehoord; hij bood aan, zig gevangen te willen stellen, en zijn hoofd verliezen, indien het Parlement het geschrift, door hem ingeleverd, geen gestand deede. Dan de Gemagtigden van alles verslag gedaan hebbende, verklaarden het geschrift van STRICKLAND voor valsch en onwaarachtig, voor zo verre het van den persoon van zijne Hoogheid sprak ook beslooten H. H. Mog. daar over aan het Parlement te schrijven, met vertooning van de bezwaarnis, en eisch van *reparatie*; en dat, midlerwijl, geene geschriften van STRICKLAND aangenomen zouden worden, zonder nader besluit. Dan dit besluit spoedig vertoond zijnde, werd BOSWEL genoodzaakt, voor den dag te komen met zijn gedreigd Protest. Hij beweerde in het zelve, dat 's Konings waardigheid, door dien handel, gekwetst was, en dat alle besluiten, die, op aanhouden van STRICKLAND, zouden genomen worden, onduchtig, onbehoorlijk en klaarblijkelijk indragten waren, op en tegen de hooge regten van 's Konings kroon. Verscheidemaalen herhaalde hij deeze klagten. Om den Koning in dit alles genoegen te geeven, beslooten de Staaten de Heeren BORREL, VAN RENSWOUDE en JOACHIMI naar *Engeland* te zenden, zo als geschiedde, en op het Art. BORREL reeds gemeld is.

Wat de zaaken van den oorlog betreft; schoon de Koning van *Frankrijk*, LODEWYK DE XIII, in dit Jaar overleeden en opgevolgd was van zijnen minderjaarigen zoon, LODEWYK DEN XIV, onder het bestier zijner Moeder; bleeven de *Fran-*

schen,

schen, echter, standvastig. Naauwlijks had de jonge Vorst vijf dagen geregeerd, of de Hertog VAN ANGUIN behaalde, bij *Rocroi*, eene overwinning op de *Spanjaarden*, onder bevel van FRANCISCO DE MELO. Om de gevolgen dier overwinning verder voort te zetten, trok der Staaten Heir te velde; waar na *Diedenhoven* door de *Franschen* belegerd werd; blijvende intusschen de Stadhouder, met der Staaten Legermagt, in *Vlaanderen*, tot dat die Stad veroverd was. DOM CANTELMO bemagtigde *Eindhoven*, doch moest het weder verlaaten.

De maand van September naderende, oordeelde de Prins dat het *Fransche* Leger niets meer zou konnen verrigten; hierom deed hij het Leger te scheep gaan, en zeilde naar *Bergen*. Hier legerde hij zig te *Wou*. Het voetvolk wierd in de Schepen gelaaten, om het Land niet te bezwaaren. De *Spanjaarden*, hier van verwittigd, trokken naar *Antwerpen*, en legerden zig in de Voorsteden. De beide Legers, dus in elkanders gezigt, hielden dagelijks schermutzelingen, sloegen en wierden geslagen. De Ritmeester CROOK berigtte aan den Prins, dat hij het Leger der *Spanjaarden* bespied hebbende, meende, indien zijne Hoogheid hem 200 ruiters toestond, twee Kompagnien *Spanjaards* te konnen verslaan, die alle dagen, bij hun Leger, op zekere plaats ter wagt gingen; of indien dit hem niet gelukte, hij hun ten minsten zo onzagt zou overvallen, dat hij ze noodzaaken zou, hem na te zetten, om zig te wreeken; en dat indien men de ruiterij, bij het Dorp *Breskate*, in eene hinderlage leide, hij zig sterk maakte, dezelve zo verre te zullen lokken. Deeze voorslag behaagde zo wel den Stadhouder, dat hij CROOK de verzogte 200 ruiters gaf, en zijnen zoon WILLEM, die toen 17 Jaaren oud, en Generaal van de ruiterij was, onder het opzigt van STAACKENBROEK, Luitenant Generaal, met al de ruiterij naar *Breskate* zond.

CROOK, de wagt, die hij meende te vinden, niet aantreffende, naderde het Kwattier der *Spanjaarden* te *Burgerhout*; hier de gezogte Kompagnien aantreffende, dreef hij dezelve te rugge, tot aan haare verschansingen, aan wier Slagboom hij eenig voetvolk vond, dat aldaar de wagt hield. Hij poogde den Slagboom te overweldigen. Dewijl dit groot ge-

rugt

rugt verwekte, en alles in rep en roer bragt; steeg DON CANTELMO te paard, deed alle de ruiterij opzitten, en ontmoette, kort daar na, JAN DE BORGIA, derzelver Luitenant Generaal, die mede op het gerugt was komen toeschieten. CANTELMO de *Staatsche* ruiterij ziende deinzen, beval aan BORGIA, met 1000 paarden, haar naar te zetten, zelfs tot in de Poorten van *Bergen.* BORGIA, meenende dat zij uit vreeze deinsde, rende haar spoorslags na. CROOK week met vollen galop, en lokte BORGIA in de hinderlaag, op een heide met kreupelbosch bezet, 't welk haar bedekte. BORGIA, daar voor bij gereeden zijnde, ziet de *Staatsche* ruiterij in slagorde staan, houd stand en zoekt te rug te trekken. Prins WILLEM, om hem dit te beletten, zond STAAKENBROEK met een gedeelte van de ruiterij af, en den Graaf van STYRRUM om hem op zijde aantevallen, terwijl hij zelve de agterhoede aantastte. Op het naderen der *Staatschen*, geraakten de *Spanjaards* in verwarring en sloegen op de vlugt; zij werden tot aan hunne verschansingen vervolgd. Digt bij dezelve vonden de *Staatschen* 500 *Spaansche* muskettiers, tot in een hollen weg doorgedrongen, om hunne ruiterij te ondersteunen. Doch de onzen wierpen ze overhoop, doodden een groot deel van dezelven, en namen de overige gevangen. De ruiterij onderging geen beter lot. BORGIA, de Commissaris Generaal, een Luitenant van een Mestre del Campo Generaal, negen Ritmeesters, zeven Luitenants en vijf Cornetten werden gevangen en naar *Bergen* gebragt. Een half uur van daar ontmoette de jonge Prins zijnen vader, die hem en alle de Officieren bedankte voor den dienst, welken zij den Staat gedaan hadden. Met deezen zegenpraal deed hij het Leger scheiden.

De Staaten van *Holland*, van tijd tot tijd, bemerkt hebbende, dat hunne Gemagtigden ter vergadering van H. H. Mog. den Stadhouder te veel naar de oogen zagen, en genoegzaam alles naar zijnen zin beschikten, de eene uit vreeze, de andere om bijzonder belang, of voordeel, en dat hier door de Souverainiteit der Staaten gevaar liep om in handen van den Stadhouder te worden overgebragt, oordeelden het hoog noodzaaklijk, eenen nieuwen lastbrief te bepaalen, ter voor-

voorkoominge van verscheidene misbruiken, die daaglijks voorvielen. Hun Ed. Gr. Mog. maakten, derhalven, een nader Reglement, waar aan zij hunne Gecommitteerden ter vergadering der Algemeene Staaten, door eenen eed, verbonden. Volgens dit nieuwe Reglement, vermogten gemelde Gemagtigden, in voorschreeven vergadering, of daar buiten, zonder bijzonderen last der Staaten van *Holland*, niet over vrede, bestand, of oorlog, in onderhandeling te treeden *met andere Vorsten of Steden, van verbonden, hulpe verleenen of verlangen van eenige algemeene, of gewigtige vergunningen, waar bij de Provintie van Holland en West-Friesland eenig nadeel zoude komen lijden, aanneemen, in dienst houden of afdanken van eenig Krijgsvolk, noch mede van het zenden van Gezanten, of aanmerklijke bezendingen buiten 's Lands; gelijk mede van het stuk der munten, convooijen en licenten, het sluiten of openen van dezelven, verleenen van vergiffenis van misdaaden tegen den Staat begaan, als mede over kwijtschelding van confiscatien, bij sententie gedecreteerd, of over eenige gewigtige stoffen, den Staat van den Landen betreffende.* Zij mogten ook niets, de gemeene Unie betreffende, vervreemden, bezwaaren, noch de penningen van eenige van hunne Comptoiren afzenden of belasten; en zig in 't geheel niet vermeeten, eenig Rechtsgebied in de vereenigde *Nederlanden* te oeffenen. Hoe nut deeze last ook ware, om de Hoogheid en Souverainiteit van *Holland* ongekwetst te bewaaren, weigerden, echter, de Edelen, doorgaans slaaven en afhangelingen van het Stadhouderlijke Huis, daar aan hunne toestemming te geeven. Zij zagen duidelijk, dat deeze last strekte tot vermindering van de magt, welke de Algemeene Staaten zig dikwils aanmatigden, in dingen, die niet hun, maar *Holland* in 't bijzonder betroffen; en dat daar door ook de magt des Stadhouders beperkt werd. Dit laatste was alleen genoeg om hem te doen weigeren daar in te stemmen. Want de meeste Edelen van dien tijd, Krijgslieden zijnde, hadden hunne bevordering alleen van den Prins van *Oranje* te wagten.

De Heer van MATHENES, Lid der Ridderschap van *Holland*, weigerde den eed daar op te doen, alleen uit

naauwgezetheid, vreezende dat hij hier of daar mogt worden achterhaald. Hij zeide, dat op de ééne plaats van dien nieuwen last stond, *dat hij alles geheim moest houden:* en elders, *dat hij alles aan de Staaten van Holland zou moeten openbaaren;* 't welk volgens zijne meening, tegen elkander streed. Hij was daarenboven van gedachten, dat de inhoud van dit laatste Reglement den Staat eenig nadeel zou konnen toebrengen, vermids de zaaken zomtijds van dien aart waren, dat zij slegts door weinigen moesten behandeld worden.

Om dit voor te koomen, was de last bijzonder gemaakt; dewijl, onder zulk een voorwendzel, zaaken van het grootste gewigt, door den Stadhouder en eenige daar toe gekwalificeerde Heeren, beschikt wierden, en H. H. Mog. zelden nalieten, daar aan hun Zegel te hangen. De Staaten van *Holland*, daarentegen, oordeelden het nodig te zijn, dat zij van alles kennis hadden, en aan hunne Gemagtigden niet zo veel gezags wierd overgelaaten.

Deeze naauwgezetheid van den Heere VAN MATHENES was, waarschijnlijk, niets anders, dan een bloot voorwendzel van eedweigering, naardien men de angstvalligheid van zijn hart, in beide opzigten, ligt hadde konnen wegneemen. Het is te denken, dat hij door de andere Heeren Edelen, die de invoering van het Reglement ongaarne zagen, om den Prinse te behaagen, werd te rug gehouden. Zijn voorgeeven had te meerder schijn, om dat hij zeer stipt in alles was, en van den Prins in alles niet wilde afhangen. Dit deed de andere Ridders hoopen, indien zij hem konden overhaalen om bij zijne weigering te volharden, dat de Staaten van *Holland* hem uit de vergadering zouden zetten, en dat als dan de Ridderschap, eenen anderen, die meer buigzaam was, in zijn plaats zoude konnen stellen. Men wil dat de Raadpensionaris aan den Prinse zelven zou gezegd hebben, dat veele Steden van gevoelen waren, dat zijn Hoogheid, door den gemelden list, zig van den Heer VAN MATHENES zogt te ontdoen. In de maand October verklaarde die Ridder, zijne commissie liever te willen nederleggen, dan den eed te doen. Maar het groot vertrouwen, welk de Staaten op zijne eerlijkheid stelden, was oorzaak dat zij weigerden zijne commis-

ſie weder aanteneemen. Nogthans vond men goed, hem zo lang uit de vergadering te doen blijven, tot dat hij den eed zou gedaan hebben; ook duurde het niet lang, of hij nam zijne plaats weder in. Wij vonden ons verpligt, alle deeze zaaken omſtandig te verhaalen, om onze Leezers te doen zien, hoe zij, die de waare Souverainiteit der Provintie tragtten te bewaaren, altoos een waakend oog dienen te houden op den Stadhouder en de aanſlagen zijner afhangelingen, en dat zelfs onder de besten der Stadhouderen. *Gelderland* was toen met *Holland* van één gevoelen: want de Staaten van dat Gewest maakten insgelijks een nieuwen bepaalder lastbrief, voor hunne Gemagtigden ter Generaliteit. In *Zeeland* waren *Middelburg* en andere Steden daar toe mede genegen: maar de Heer DE KNUIT, die, in 's Prinſen naam, de Ridderſchap dier Provintie vertoonde, en de afhanglijke Steden, als *Vlisſingen* en *Ter Veer*, durfden dien ſnaar niet roeren. In *Friesland*, *Utrecht* en *Groningen*, wierd dit ſtuk insgelijks niet volvoerd: men wilde het gezag van den Stadhouder in die Provintien niet verkleinen, of binnen de behoorlijke paalen brengen. Integendeel, men gedoogde liever, dat het met reuzen ſchreeden voortſnelde. Men zeide aldaar, niet te vreezen, zo als men in *Holland* deed, dat de Prins, door het huwelijk van zijnen zoon, met de Prinſesſe van *Engeland*, zig den weg tot de Souverainiteit zogt te baaren. Aan niemand, die eenige kundigheid bezit, behoeven wij onder 't oog te brengen, hoe heilzaam het zelfs voor de volgende Stadhouders, en nog meer voor 's Lands Ingezeetenen zou geweest zijn, indien men reeds in die dagen de behoorlijke paalen aan het Stadhouderlijk gezag geſteld; en, met het ten uitvoer brengen van dit nieuw Berigtſchrift, de Gemagtigden ter Algemeene Vergaderinge mede bepaald hadde: dewijl als dan het gantſche beſtier van zaaken niet in de handen van één of twee zou geſteld zijn geweest; 't welk de eigenlijke en waare bron des verderfs van Neêrlands vrijheid altoos geweest is, en nog heden is.

De *Hollandſche* Staatsmannen, die op alles hunne aandagt vestigden, en alle de gebreken in de vergadering der Algemeene Staaten naſpoorden, hadden ook, sedert lang bemerkt,

dat

dat de Leden van *Holland*, menigmaal, zonder last, en enkel uit nieuwsgierigheid, in de vergadering van H. H. Mog. verscheenen. Om ook dit gebrek weg te neemen, besflooten zij, dat niemand van hun, zonder last of nodig bescheid, in de vergadering der Algemeene Staaten zou mogen verschijnen, geduurende de afweezigheid van hunne Ed. Gr. Mog. die hunne buitengewoone Gemagtigden zouden voorzien van een last, om, met hunne gewoone Gemagtigden in de Gecommitteerde Raaden, in hun afweezen, de vergadering van H. H. Mog. bij te woonen.

Onder alle deeze beweegingen, welke onder de Staatsleden niet weinig moeite baarden, deed de Koninginne Moeder van *Frankrijk* bij H. Mog. aanhouden, om het tractaat van onderstand en van verbond te doen vertekenen, op naam van haaren zoon. In het laatste vond niemand eenige zwaarigheid; maar ten aanzien van den onderstand vertoonden zig verscheidene bedenklijkheden. De Provintie van *Holland* had, in alles, zo aan middelen van *Consumptie*, als van verponding, Jaarlijks, omtrent *elf millioenen* inkomsten. Aan renten der opgenoomene penningen moest zij, alle Jaaren, betaalen *zeven millioenen*. Twaalf *millioenen* moest zij betaalen aan het Krijgsvolks en andere lasten; zo dat zij, Jaarlijks, *agt millioenen* te kort kwam. Dus klaagde men, in deeze Provintie, niet uit weelde, over den zwaaren last, dien zij te draagen had; en het was dus ook niet vreemd, dat zij naar den vrede haakte. Den dood van LODEWYK DEN XIII meenden zij, die aan 't roer van Staat zaten, hier toe den weg te zullen baanen. *Gelderland*, *Utrecht* en anderen waren met hun van gedagten, dat men nu vrijer was, om tot een bijzonderen vrede met *Spanje* te koomen, mids dezelve met voordeel kon bewerkt worden. Te meer, daar men zag dat *Frankrijk* en *Zweeden*, naar maate der overwinningen, die zij behaalden, zwaarder eisschen deeden. Hierom weigerden zij de vernieuwing van het Tractaat Maar de Stadhouder en zijne afhangelingen, die hun voordeel bij den oorlog vonden, wilden stijt aan *Frankrijk* verknogt blijven, en dreeven hun stuk zo sterk door, dat *Holland*, tot de vernieuwing van 't Tractaat met *Frankrijk*, zig eindelijk moest laaten medesleepen. Dat

de *Franschen* hier op zo sterk stonden, in een tijd dat men te *Munster*, over eenen algemeenen vrede, stond te handelen, diende ten bewijze, dat zij noch de Stadhouder voorneemens waren, den vrede te sluiten, dan op zeer voordeelige voorwaarden voor zig zelven. Inmiddels liet men in *Holland* niet na, den vredehandel te doen aanvangen, en eenige voorwaarden te beraamen. De jonge Prinses van *Engeland*, nu in haar dertiende Jaar getreeden, en dus, volgens de wet, huwbaar geworden zijnde, en aan haar huwelijk met den jongen Prins WILLEM haare eigen toestemming gegeeven hebbende, werd den 14 van de maand November, des Jaars 1643, het bruilofts-feest gehouden. De bruidegom kon dit feest niet bijwoonen, noch 'er, op dien tijd, de vrugten van plukken, alzo de natuur de Prinses zo vroeg niet huwbaar had gemaakt, als de wet van *Engeland*. Doch vier maanden daar na, dat is op het einde van de maand Februarij des Jaars 1644, werd het huwelijk met 'er daad voltrokken.

Geduurende dit loopende Jaar, hadden de *Hollanders* en *Zeeuwen* bij aanhoudendheid geklaagd, over het verwaarloozen van de beveiliging der Zee en Koopvaardijschepen. En vermids zij zagen, dat de andere Provintien daar in minder belang scheenen te stellen, en de Stadhouder te vreden was, als het Krijgsvolk te Land wel betaald werd, zo toonden zij, en bijzonder die van *Noord-Holland*, zig nu ook traager, om de lasten daar voor op te brengen. In de maand Februarij van het Jaar 1644 werden die klagten, van nieuws, ten sterkste aangedrongen. Doch de overige Provintien, in plaats van hunne achterstallen te voldoen, wilden den Koophandel op nieuw bezwaaren; waar tegen *Holland* en *Zeeland* zig met kragt verzetten.

De twisten tusschen *Denemarken* en *Zweeden* openlijk uitgeborsten zijnde, vonden de Staaten zig genoodzaakt, een dubbel Gezantschap naar *Engeland* te zenden, en een Vloot van 41 Schepen uitterusten; waar over de Stadhouder aanstelde, als Admiraal, WITTE CORNELISZOON DE WITTE als Vice-Admiraal; HAM en WATERDRINKER als Schouten bij Nacht. De Afgevaardigden liepen den 7 met 's Lands Vloot in Zee, en scheidden omtrent het *Schagerrif* van elkander; de

de eene om naar *Gotenburg*, en de andere om naar de *Zond* te ſtevenen. De Afgevaardigden naar *Zweeden* werden bij de Koningin gunſtig ontvangen, en ontdekten dat haare Majeſteit niet ongeneegen tot den vrêdehandel was.

Dan de Koning van *Denemarken* ontving de Gemagtigden zeer flaauw; het genoegde hem niet, dat zij met zo een aanzienlijke Vloot verſcheenen: zijne Majeſteit zeide, dat zij eer ſcheenen gekomen te zijn, om hem te dwingen, dan om met hem te handelen.

Met den aanvang van de maand Februarij deezes Jaars kwam in den *Haag*, met vrij geleide van den Staat, van wegen den Koning van *Spanje*, de Heer VAN BROCHUM, om den Staaten een afzonderlijken vredehandel voor te ſlaan. Het voorwendzel zijner komst, egter, was, de beſchikking zijner eigene zaaken. Hij hield, behalven eenige afzonderlijke voorſtellen, geſprekken met den Stadhouder en eenige Leden van Regeering, om den oorlog te eindigen, het zij door vrede of door beſtand. Doch zijne komst was vrugteloos; hij moest onverrigter zaake vertrekken. In plaats van afzonderlijk met *Spanje* te handelen, werd het Tractaat van verbintenis met *Frankrijk* nog nader bekragtigd en vertekend.

Dit geſchied zijnde, verzogten de *Franſche* Afgezanten, voor dat zij naar *Munſter* vertrokken, openbaar gehoor in de vergadering van H. H. Mog. Hier deeden zij, door den mond van den Heer D'AVAUX, eene redenvoering, tot lof van den algemeenen vredehandel, dien men ſtond aantevangen. In het ſlot zijner redenvoering, ijverde hij zeer ſterk ten voordeele van de Roomschgezinden. De gantſche vergadering was hier over onvergenoegd, en nam 'er een ſcherp beſluit tegen.

Kort daar na werden de Heeren BOREEL, RENSWOUDE en JOACHIMI, andermaal, naar *Engeland* gezonden, om, ware 't mooglijk, eene verzoening tusſchen den Koning en 't Parlement te bewerken; en te gelijk om aan het Parlement te klaagen, over het neemen van eenige *Hollandſche* Schepen.

Op den 15 van de maand Maij, trok Prins FREDRIK HENDRIK te velde, met oogmerk om *Sas van Gend* te belegeren; doch dit voorneemen mislukte. De Hertog VAN ORLEANS

de gelukkiger in het beleg van *Grevelingen.* Terwijl hij daar mede bezig was, gelukte het den Stadhouder, het *Spaansche* Leger van *Selsate* te doen verhuizen; waar na hij andermaal het beleg van *Sas van Gend* ondernam, en het den 7 September meester werd. Geduurende dat beleg ging *Grevelingen* over aan den Hertog VAN ORLEANS. In het laatst van de maand Julij, was Graaf MAURITS van *Nassau* uit de *Brazil* te rug gekoomen. Na den Staaten verslag van zijne verrigtingen gedaan te hebben, bood hij zijne verdere diensten te Land aan, en werd, kort daar na, tot Luitenant Generaal van de ruiterij aangesteld. De Stadhouder deed, in dit Jaar, eens en andermaal voorslagen aan de Staaten, ter vermeerdering hunner Krijgsmagt, om zaaken van groot aanbelang uit te voeren. De consenten daar toe werden met den aanvang van het volgende Jaar 1645, uitgebragt.

Het beleg van *Antwerpen* speelde den Prinse nog in den zin; doch dit niet gelukkende, had hij het oog op *Gend* geslaagen; maar van geen van beiden kwam iets. Het uitrusten eener Vloot, tegen *Denemarken*, werd, door zijnen invloed, vertraagd; doch, door de bewerking van *Amsteldam* en andere Koopsteden, kreeg het daar na zijnen voortgang. Dit had ten gevolge eene onderhandeling tusschen *Zweeden* en *Denemarken*, waar bij de eerste eenige voordeelen bedong. De Afgevaardigden naar *Engeland*, werden, door de Staaten, gelast, hunne bemiddeling tusschen den Koning en het Parlement aantebieden; die wel werd aangenoomen, doch van geen vrugt was. Het Parlement beschuldigde zelfs de Afgevaardigden van eenzijdigheid. Nog meer trad het te rug, na dat het Leger des Konings, den 24 Julij, te *Nasebij* geslaagen was. De Stadhouder trok, omtrent deezen tijd, te veld, met oogmerk om *Antwerpen* te belegeren; maar dit, zo als reeds gezegd is, mislukte hem. De overwinning evenwel, die de *Franschen* op de *Spanjaarden* behaalde, gaf hem gelegenheid om *Hulst* te konnen belegeren, waar van hij zig, op den 4 November, bij verdrag meester maakte. De Schansen het *Maer* en *Spui* werden hier door mede veroverd. Op het einde van dit Jaar hernamen de *Spanjaarden* het Fort *Mardijk.*

Met

Met het begin van het Jaar 1646 vertrokken eindelijk de Gezanten der Republiek naar *Munster*, en werden 'er, op den elfden Januarij, staatelijk ingehaald. Voor dat de veldtogt van dit Jaar geopend werd, of de middelen daar toe beraamd waren, gelukte het de bezettinge van *Maastrigt*, *Thienen* te verrasſen, waar bij zij grooten buit behaalde.

De Graaf D'ESTRADES, die de boezemvriend en raadsman van den Stadhouder was, gaf, om de Krijgszugtige oogmerken van den Prins te bevorderen, onder de hand, te kennen, dat het Hof van *Frankrijk*, boven den gewoonen onderſtand van 1200,000 livres, nog een buitengewoonen onderſtand van 400,000 livres zoude toeſtaan, ter bevordering van de nieuwe wervinge, indien H. H. Mog. daar om verzogten. Dit bewoog den Preſident der Algemeene Staaten, op den 5 Maart, voor te ſlaan, dat aan den gewoonen Gezant in *Frankrijk*, DE LIBRE, last zou gegeeven worden, om den eenen en anderen onderſtand, van wegen de Algemeene Staaten, te verzoeken. Zonder eenige reſumptie, werd nog dien zelfden avond, daar toe bevel aan den Gezant afgevaardigd. Dit ter ooren van die van *Holland* gekoomen zijnde, maakte veel gerugts in hunne vergadering, wijl de Preſident van H. H. Mog. daar toe ongelast was. Schoon hij alles op last van den Stadhouder gedaan had, durfde hij zijne Hoogheid niet noemen, en moest dus, in zijn perſoon, de ſcherpſte verwijtingen ondergaan. Om dergelijke wanorders in het toekomende voor te koomen, werd beſlooten, dat alle brieven, door Hunne Hoog Mogenden opgeſteld, voortaan zouden worden gereſumeerd, en de kladde te boek geſlagen; en dat daar mede een aanvang zoude gemaakt worden met den eerſten Januarij van dit loopend Jaar. Het Tractaat van gewoonen onderſtand, werd, door dit misbruik, van nieuws, ſchoon tegen den zin van *Holland*, op den 6 April getekend.

Op het einde van de maand Maart, werd Prins WILLEM, met groote plegtigheid, met de *Ridderorde van den Kousſeband* omhangen. Eene zaak van meerder aanbelang, en die ieders verwondering tot zig trok, was, dat men den Stadhouder, dien men, kort vóór den veldtogt, zo weinig ge-

geneigd zag tot den vrede, en die zelfs aan D'ESTRADES, in den laatstleden winter, nog geschreeven had, *dat het best was, de Afgevaardigden nog niet naar Munster te zenden, wijl hij hun, zo lang zij in den Haag waren, in zijne magt had en niet meer hebben zou, waren zij eens te Munster; dat zy een byzonderen vrede zouden maaken, in weerwil van hem en van* Frankrijk; *dat hy zekere berigten had, hoe de Heer* VAN HEEMSTEDE, *die de Gemagtigde van* Holland *was, alrede maatregelen met* Spanje, *tot een afzonderlijken vrede, genomen had:* dat de Prins nu tot den vrede zodanig geneigd was, dat een zijner voornaamste Hofbedienden tegen een Lid der Algemeene Staaten zeide: *dat vermids zijne Hoogheid zag, dat 'er geen liefde meer was,* (tot den Oorlog), *hij niet veele moeite zou doen tot den veldtogt, en alleen hier en daar wat omtrekken.* Het vervolg zal doen zien, dat hij ook niet anders deed. Men bragt van deeze verandering twee redenen bij: de eerste was, dat de *Franschen* de *Spaansche Nederlanden* in eigendom zogten te verkrijgen, door een huwelijk van den jongen Koning van *Frankrijk* met de Infante van *Spanje*, of door ruiling tegen het Prinsdom van *Katalonie*, 't welk de *Franschen*, van de *Katelaanen* geholpen, geduurende deezen oorlog, door hunne wapenen, bemagtigd hadden. Zij spaarden listen noch schijnredenen, om deeze ruiling smaaklijk te maaken voor de *Spanjaarden*, en om de *Hollanders* te doen gelooven, dat de nabuurschap van *Frankrijk*, door zo veele Staaten vergroot, min nadeelig voor hunne vrijheid was, dan die van *Spanje*, door zo veel Steden van hen gescheiden. Om den Prins van *Oranje* hier in te doen stemmen, werd hem 't Markgraafschap van *Antwerpen* aangebooden. Dan, hoe zeer hij den *Franschen* geneegen was, had de Prins, egter, geen hart genoeg voor hen, om den Staat zo een magtigen nabuur te bezorgen. De tweede reden der spoedige veranderinge van den Prinse van *Oranje* was, dat de Koning van *Spanje*, bemerkt hebbende, dat hij den vrede niet wel zonder toestemminge van zijne Hoogheid kon verkrijgen, hem aanbiedingen, ten voordeele van zijn huis had laaten doen: aanbiedingen welke de Stadhouder niet had afgeslaagen; integendeel had hij den Heer DE KNUIT gelast om

voor

voor hem te handelen met den Graave DE PENERANDA, eersten Gevolmagtigde des Konings te *Munster*. Om aan die handelingen eenigen schijn te geeven, werd zij, kwansuis, aangevangen over de *actien* en *pretensien* van den Prins VAN ORANJE op den Koning van *Spanje*.

De Koning, om den Prinse daar omtrent meer voldoening te geeven, beloofde zijner Hoogheid de Landen en Heerlijkheden van *Montfoort* in *Spaansch Gelder*, en die van *Turnhout* in *Braband*, met alle derzelver afhanglijke regten en geregtigheden; wordende deeze Heerlijkheden geschat, de eerste op 25000 guldens, en de andere op 12000 guldens Jaarlijksche inkomsten.

Indien de inkomsten minder waren, moest de Koning, ten behoeve van den Prins, 'er zo veele Landen bijkoopen, dat ze die inkomsten bedraagen konden. Daarenboven stond de Koning aan den Prins af, de Stad en Heerlijkheid van *Zevenbergen*; zig voorts verbindende, alle die geenen te zullen voldoen, die eenig regt of eisch hadden, het zij in 't geheel of ten deele op deeze Heerlijkheden, en alle dezelve te bevrijden, van wat belastingen het ook zijn mogt.

Verder zou de Prins blijven, niet alleen in 't gerust bezit van het Markgraafschap van *Bergen op den Zoom*, gelijk hij 't toen bezat; maar zijne Catholijke Majesteit verbond zig, den Stadhouder te zullen stellen in het overige bezit van het gemelde Markgraafschap. Voor het zelve zou den Prins VAN ORANJE aan den Koning afstaan de Stad en Baronnij van *Diest*, *Grimbergen* en *Warneton*; de Stad en het Land van *Sichem* en *Scherpenheuvel*; de vrije Heerlijkheden van *Meerhout*, *Voorst* en *Herstal*. Eindelijk beloofde de Koning van *Spanje*, allen vlijt aantewenden bij den Keizer, ten einde eenige Landen van het Keizerrijk, Jaarlijks agt duizend guldens opbrengende, te doen voegen bij het Graafschap van *Meurs*, en het geheel tot een Hertogdom te verheffen. Zie daar de poogingen, die aangewend werden ten voordeele van den besten der Stadhouderen, en van wiens bijzonder belang dat der Staaten afhanglijk scheen.

Van deeze voorafgaande onderhandelingen, zullen wij hier na den Heer DE KNUIT de blijde tijding in 't Leger zien brengen.

 gen.

gen. De Stadhouder droeg, in dit geval, zo groote zorge voor zijn eigen belang, dat hij, niet te vrede met de ondertekening van dit Tractaat, de bekrachtiging daar van eischte, van de Prelaaten van *Braband*, welke de Gezanten des Konings hem ook bezorgden. Prins FREDRIK HENDRIK gestorven zijnde, voor het sluiten van den *Munsterschen* vrede, na welken dit Tractaat eerst moest werkzaam worden, werd het zelve, op naam van zijnen zoon WILLEM DEN II, vernieuwd, met die verbetering, dat de inkomsten van *Montfoort* tot 32000 guldens jaarlijks moesten vermeerderd worden. Bij de Heerlijkheid *Turnhout* werd nog het Kasteel *Bank* en *Schoonbroek* gevoegd.

Eindelijk, het geene, in het Tractaat, met Prins FREDRIK HENDRIK was gesloten, ten opzigte van het Graafschap *Meurs*, om het zelve tot een Hertogdom te maaken, werd verbeterd met een inkomen van 2000 guldens Jaars. Behalven deeze mildheid der *Spanjaarden*, ten aanzien van den Stadhouder FREDRIK HENDRIK, beloofden zij de Heeren DE KNUIT en PAAUW, Heer van *Heemstede*, ieder 100,000 rijksdaalders: en deeze Heeren hadden zo groote zugt tot het geld, dat zij zulke verzekeringen daar voor namen, dat, na het tekenen van den vrede, de *Spanjaarden* hen onmooglijk konden bedotten, dewijl zij slegts met eenen Koopman te *Amsteldam* te doen zouden hebben, die zijne zekerheid genomen had bij een Wisselaar te *Antwerpen*. Dus plukte ieder wat hij kon, eer men nog wist, wat men voor Land en volk zou komen bedingen.

De *Franschen*, die door het maaken van groote overwinningen niets anders zogten, dan zig te doen gelden, kwamen, in het begin van Junij van het Jaar 1646, met een Leger van 40,000 man te velde, en belegerden *Kortrijk*. De Prins moest *Antwerpen* belegeren; zelfs had hij met de *Franschen* een overleg gemaakt ten aanzien van den Godsdienst, zo men der Stad meester wierd; 't welk in *Holland* zeer euvel opgenoomen werd. Maar men had deeze moeite konnen spaaren, dewijl de Prins, even als te vooren, van het beleg moest afzien; ook deed hij niets anders, dan zo als wij gezegd hebben, dat hij voorneemens was, namelijk heen en weder te trekken.

Drie

Drie Heeren kwamen, intusschen, uit *Munster*, en berigtten de Staaten dat de Heeren VAN MEIERSWYK en DE KNUIT reeds zeventig Artikelen met de *Spanjaards* getekend hadden, (welke de Heer VAN NEDERHORST, een der drie Gemagtigden, geweigerd had te tekenen.)

De Heer DE KNUIT den Stadhouder in 't Leger gesprooken hebbende, had hem verzekerd, dat het geen te *Munster* bedongen was, ruim zes millioenen beliep: en na dat de Stadhouder dit voor hem voordeelig berigt ontvangen had, begon men meer en meer te zien, dat 'er te velde niets meer zou gedaan worden. De Stadhouder toonde zig zelfs verstoord, als de Gedeputeerden te velde hem aanspoorden, om iets tegen de *Spanjaarden* te onderneemen, en beweerde telkens, dat het niet geschieden konde. Een der Gemagtigden, eenigzins vrijmoedig staande houdende, dat *Antwerpen* of *Brugge* nu ligt te bemagtigen zouden zijn, was het antwoord van den Stadhouder: *Ik mag u dan 't gebied van 't Leger overgeeven.*

Eenige zijner Hovelingen, naar *Bergen op den Zoom* vertrokken, waren onderling oneenig over den staat der zaaken. De grootste vleiers waren nu voor den vrede; andere beweerden, men moest nog eene of andere Stad veroveren: deeze laatsten raadden den Prinsse, het bevel van het Leger, uit hoofde van zijne zwakheid, aan zijnen zoon overtegeeven. Dan de Prinses AMELIA, die haaren man volstrekt regeerde, wilde hier toe niet bewilligen; hij was te moedig, en den vijand moest nu geen nadeel meer worden toegebragt. En wat de Graaf DE GRAMMONT ook mogt zeggen, en welke verklaaringe hij gaf, niet gekoomen te zijn om stil te leggen, alles was te vergeefsch; en dus hielden zij zig onledig, met plunderen en vrouwen schenden. De Stadhouder dus op *Antwerpen* geenen kans willende wagen, deed het Leger overvoeren naar *Bergen op den Zoom*, in weerwil van de *Franschen*, die hem baden, het nog eenigen tijd in *Vlaanderen* te doen blijven. *Kortrijk*, *Wijnoxbergen* en *Mardijk* waren door hun veroverd. De *Spanjaarden* daarentegen vermeesterden, in den tijd van een uur, de Stad *Meenen*. De Prins VAN ORANJE had mede gantsch geenen lust om de

Fran-

Franschen behulpzaam te zijn, in het beleg van *Veurne*, 't welk zij, egter, veroverden; en nog veel minder was hij genegen tot het beleg van *Duinkerken*. Evenwel trok hij, op den 3 October, door *Wouw*, *Sprundel*, *Hage*, voor bij *Breda*, door *Tetteringen*, *'s Hertogenbosch*, voor bij 't Huis te *Gennip*, ter belegeringe van *Venlo*. Terwijl hij zig daar mede bezig hield, bemagtigden de *Franschen Duinkerken*. ORANJE brak het beleg van *Venlo* op, en kwam, den 13 November, in *'s Gravenhage*. Men zeide nu openlijk, dat de Stadhouder, met deezen geheelen veldtogt, en vooral met het opbreeken van dat beleg, den luister zijner voorige daaden bezwalkt had. Aan hun, die hem kwamen verwelkoomen, zeide hij: *Het is mij leed dat 'er deezen zomer te velde niet meer verrigt is; maar 't is vrede.*

Het gedrag der *Franschen*, te *Munster*, was oorzaak, dat de Staaten het ontwerp van een bestand lieten vaaren, en besłooten, tot een eeuwigen vrede over te gaan. Nog in die zelfde maand November, gaf zijne Hoogheid aan eenige Leden der Algemeene Staaten kennis, dat de Keurvorst van *Brandenburg* genegen was, een Gezant aan de Staaten te zenden, ten einde om een nader verbond met H. H. Mog. aantegaan; en verzogt te mogen weten, of dit aangenaam zoude zijn. Voorts berigtte de Prins, dat gemelde Keurvorst zijne oudste dogter LOUISA ten huwelijk verzogt. Deeze beide voorstellen goedgekeurd zijnde, verscheen de Keurvorst, daags daar aan, in persoon, in de vergadering van H. H. Mog. en werden, kort daar na, de huwelijksvoorwaarden beraamd, en het huwelijk den 7 December in *'s Hage* voltrokken.

De Prins, die reeds zedert de maand Maij zieklijk en merkelijk afgevallen was, wierd, van tijd tot tijd, meer vermagerd, schoon hij sterk in het eeten bleef. Dit bewoog zijne Gemalin, in het Jaar 1647, hem, door een Edelman, te doen verzoeken, zig een weinig te matigen. Dan, hij volgde daar in zijne oude gewoonte, en verzwakte dus meer en meer, wijl hij den raad zijner Lijfartzen mede in den wind sloeg. Den 10 Maart werd hij van een hevige koorts aangevallen, die terstond als een voorbode van den dood werd

aan-

aangemerkt. Zijne Hoogheid verklaarde dit zelfs aan den Predikant GOETHALS. Hierom deed hij zijne Gemalinne en zijnen zoon WILLEM en andere kinderen bij zig komen. Van de eerfte nam hij een teder en aandoenlijk affcheid; doch de magt ontbrak hem op dat pas, om tot zijne kinderen te fpreeken. Naderhand evenwel, een weinig herfteld zijnde, gaf hij hun heilzaame lesfen en vermaaningen, en daar na zijnen zegen. Daar op verfcheenen, voor zijn fterfbed, uit de Ridderfchap van *Holland*, de Heeren van OBDAM, SCHAGEN en VAN DER MYLEN, en uit de Steden de Heeren van *Dordrecht*, met den toenmaligen Raadpenfionaris CATS, die een gebed voor alle de aanweezenden deed. De Heer van RIPPERDA, als Prefident der vergadering van H. H. Mog. op 's Prinfen verzoek, voor zijn bed genaderd zijnde, verzogt hem de Prins, aan H. H. Mog. te zeggen, dat hij wenschte dat God Almagtig zijnen zegen over de Regeering van H. H. Mog. zoude blijven uitftorten.

Na eenige adembaaling voegde hij 'er nevens, dat hij hoopte, dat zijne getrouwe dienften, den Lande beweezen, H. H. Mog. aangenaam zouden zijn; beveelende vervolgens zijne vrouw en kinderen aan H. H. Mog. Straks werd 'er eene commisfie door H. H. Mog. benoemd, om den Prins te gaan begroeten en van de genegenheid der Hooge Regeeringe verzekering te geeven; 't welk door den Prins, met eene zwakke en afgebrokene ftemme, beantwoord werd. Op den 14 Maart, des Jaars 1647, 's morgens tusfchen vier en vijf uuren, overleed de Prins zagtelijk, in het vierenzestigfte Jaar zijns ouderdoms, en in het tweeentwintigfte van zijn Stadhouderfchap.

Den lof van deezen Prins vind men omftandig befchreeven, in het eerfte deel der brieven van D'ESTRADES.

Hij liet na, behalven zijne wettige kinderen, een natuurlijken zoon, den Heer VAN ZUILENSTEIN, beroemd om zijne dapperheid; zijnde hij geweest Generaal van 't *Hollandsche* voetvolk, en dapper ftrijdende, in een aanval op *Woerden*, gefneuveld in het Jaar 1672.

In

In het begin van Maij, deed WILLEM DE II, die zijnen vader, uit kracht van de overleving des Veldheerschaps, hem in de Jaaren 1633 en 1637 verleend, opgevolgd was, eenige Gemagtigde van H. H. Mog. verzoeken, het openen van zijns vaders testament te willen bijwoonen, in het Jaar 1644 gemaakt. H. H. Mog. gelastigden daar toe, de Heeren ECK, VAN WIMMENUM, BRUININCX, VETH, VAN RENSWOUDE, ANDRÉE en YSSELMUIDEN. Den uiterften wille, in tegenwoordigheid dier Heeren, geleezen zijnde, bevond men, dat de Prins zijnen eenigften zoon tot zijnen algemeenen erfgenaam aangefteld had; en in zijne plaats, indien hij zonder lijfserven kwame te overlijden, zijne oudfte dogter, LOUISA, Keurvorstinne van *Brandenburg;* maakende, in allen gevalle, aan haar 100,000 rijksdaalders, en aan ieder der andere dogters 60,000 rijksdaalders. Aan de Prinsesse weduwe maakte hij 24000 guldens Jaars, tot haar onderhoud, behalven haare juweelen en zilverwerk; mitsgaders het gebruik der huizen te *Rijswijk* en in 't Noordeinde van den *Haag*, met alle derzelver huisraaden, enz. Kort vóór zijnen dood, had hij haar nog eene aanmerklijke fomme gemaakt, op dat zij, na zijn overlijden, met des te meer luifter zou konnen leeven. Tegen den 10 Maij, tot 's Prinsen begraafnis vastgefteld, werd, bij eenige Leden der vergadering van H. H. Mog. voorgefteld en fterk aangedrongen, dat, van wegen den Staat, een triumphwagen, op het heerlijkst verfierd, met de afbeeldzels van alle de overwinningen en veroveringen van Steden, waar mede God het Land, onder het beleid van den Prins, had gezegend, de lijkftaatfie zou verzellen. Doch de meefte Staatsleden waren van gedagten, dat dit van het welgevallen van den jongen Prins zou afhangen, terwijl de begraafnis buiten kosten van 't Land zou gefchieden; ook waren die Heeren van oordeel dat het te veel naar vleierij zou zweemen.

Om die zelfde reden behaalden fommige Predikanten weinig eer, met hunne walgende pluimftrijkerij, die zij op den Biddag, twee dagen vóór 's Prinfen uitvaart, op de Predikftoelen afgaven. Sommigen fpraken van den overleeden Prins,

niet

niet als van een dienaar van 't Land, maar als een Souverain Heer. Een van hen riep, in zijne dwaaze vervoering van drift, zijnen toehoorderen toe: *uwe zonden zijn oorzaak van zijnen dood! uwe zonden hebben hem van ons weg gerukt, ja vermoord!* even als of het allen menschen niet gezet ware, eenmaal te sterven.

De begraafnis was zeer plegtig, zo als uit verscheiden afbeeldingen, en bijzonder uit die van POST, te zien is.

Zie ORLERS, *Geslachtboom*; pag. 6, en LA PISE *Histoire de Prinse d'Orange*, fol. 209, 638, 684, 702, GOUDHOVEN, *Kronijk*; pag. 68. COMMELIN en MONTANUS, pag. 101. NEUVILLE, *Historie van Holland. Brieven en Memorien van* D'ESTRADES. AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*; 1 deel, pag. 386. enz. enz. *Pronktooneel der Helden*.

FREDRIK DE V, van dien naam, onder de Keurvorsten van den *Paltz*, was, zo als wij boven gezien hebben, de zoon van FREDRIK DEN IV, en van LOUIZA JULIANA, dogter van Prinse WILLEM DEN I, en werd gebooren in het Jaar 1596. Met den dood van zijnen vader, in het Jaar 1610, ontstonden 'er hevige geschillen, tusschen de *Paltzgraaven* van *Neuburg* en *Tweebrugge*, waar van de eerste als naaste bloedverwant, en de laatste volgens testament, zig de voogdij aanmatigde. *Tweebrugge* werd door den Keizer gehandhaaft, en behield de voogdij, tot dat de jonge Keurvorst den ouderdom van 18 Jaaren bereikt had. In het Jaar 1612 begaf FREDRIK zig naar *Engeland*, om zijn huwelijk, met de dogter van Koning JACOBUS DEN I, te voltrekken, waar uit men zig groote voordeele beloofd had. De *Spaanschen* waren dapper in de weer, om dit huwelijk te verhinderen, en bragten het zo verre, dat zelfs de Koning van *Engeland* en de Graaf VAN NORTHAMPTON 'er tegen werkten; maar de Prins had zo veel vermogen,

gen, dat hij vóór 's Konings overlijden deszelfs toezegging verkreeg; waar na het huwelijk, den 14 Februarij van het Jaar 1613, voltrokken werd. De Keurvorst keerde, met zijne jonge Gemalin, naar zijne Staaten, en aanvaardde, in het Jaar 1614, de Regeering. In het volgende Jaar bezette hij *Worms*, uit welke Stad hem de Jooden, op hun eigen gezag, hadden uitgezet. De belhamels werden bij de kop gevat, en de rust hersteld. Drie Jaaren daar na kreeg FREDRIK verschil met den Bisschop van *Spier*, waar van de Keurvorst Beschermheer was, en dus genoodzaakt Stads voorregten te handhaven. FREDRIK rukte voor de Stad, en bemagtigde dezelve, zonder slag of stoot, en slegtte de nieuwe werken. Ook gaf hij dienaangaande eene verklaaring in 't ligt, die van de zijde des Bisschops werd beantwoord. Deeze Vorst was, even als zijn vader, het hoofd der *Protestantsche Unie*; 't welk hem in de daad de gewigtigste bezigheden verschafte, en den haat van het Huis van *Oostenrijk* op den hals haalde, schoon 'er, in de vergadering der Bondgenooten, niets ten nadeele op beslooten werd. Men beschuldigde den Keurvorst, heimelijk te hebben aangespannen, om de magt van *Oostenrijk* te fnuiken. Men sprak van eenige brieven der Geunieerden, aan den Keizer en aan de stenden van *Boheemen*, in bewoordingen, die den Keizer scheenen te dreigen, en anderen in hun voorneemen te sterken. Ook zeide men dat de Keurvorst aan den Graave VAN MANSFELD zijne troepen had gezonden, om de *Boheemers* te helpen. De Graaf, gaf men voor, was, door omkooping, den Hertog van *Savoije* toegedaan, en met *Savooijsch* geld betaald, uit hoofde eener geheime alliantie tegen het Huis van *Oostenrijk*. FREDRIK had in de daad reeds een geruimen tijd het oog op *Boheemen* gehad, en daar omtrent met *Savooije* gehandeld. Hoe dit ook zij, zeker schijnt het, dat voornaamlijk in het Jaar 1619, na den dood van Keizer MATTHIAS, toen de Keurvorst het Rijksstedehouderschap bekleedde, verscheiden dingen zamen liepen, die de verheffing van FERDINAND vertraagden; tragtende de Keurvorst, met grooten ernst, de

ver-

verkiezing te verschuiven tot dat de *Boheemsche* onlusten gestild, en de vreemde troepen uit het Rijk zouden vertrokken zijn. Daar na werkte hij openlijk tegen die verkiezing, en zogt, op alle mooglijke wijzen, MAXIMILIAAN, Hertog van *Beijeren*, te beweegen om naar het *Keizerrijk* te staan. Op den dag der verkiezinge, gaf hij hem zijne stem, schoon alle andere Keurvorsten FERDINAND gestemd hadden. 'Er zijn 'er die meenen, dat FREDRIK zelf gaarne Keizer zou geweest zijn; maar dat hij begreep dat zulks, wegens den Godsdienst, niet gelukken konde. Gelijktijdig met de verkiezing van FERDINAND tot Keizer, werd FREDRIK, door de standen des Rijks, de Kroon van *Boheemen* aangeboden. Verscheide *Duitsche* Vorsten, ja zelfs de Koning van *Engeland*, ontraadden hem die aanteneemen. FREDRIK zelf aarzelde lang; maar zijne Gemalin hem gevraagd hebbende, *hoe hij zig hadde durven verstouten, eene Konings dogter te beslaapen, indien hij schuw was een Kroon te aanvaarden*, deed dit scherp verwijt, en de aanrading zijner Hovelingen, 'er hem toe overgaan.

Hij stelde den Paltzgraaf van *Tweebruggen* tot Stedehouder van zijn Keurvorstendom, en toog naar *Boheeme*, alwaar hij den 25 October gekroond en zijn zoon tot opvolger verklaard werd. Kort daar na verscheen hij op de vergadering te *Neurenberg*, alwaar hij voor Koning erkend werd. Maar deeze voorspoed duurde niet lang.

De nieuwe Koning verzuimde de middelen, tot den oorlog dienende, verspilde den dierbaaren tijd met reizen, om zig in de Steden te doen huldigen, en maakte zig veele vijanden, met het wegneemen der beelden uit de Kerken. Van alle kanten werd hij aangevallen; de *Spanjaarden*, onder anderen, deeden een inval in de *Paltz*; de Keurvorst van *Saxen* vermeesterde *Lausnitz*; de *Keizerschen* en *Beijerschen* vielen in *Boheemen*. De Koning bood hun het hoofd, en dreef ze te rug tot *Praag*; maar de veldslag, op den 8 November, viel allernadeeligst voor hem uit. De *Keizerschen* eischten de Stad op; de Koning verzogt 24 uuren tijd van beraad; men stond hem niet meer dan agt uuren toe: in dien korten tusschentijd vlugtte hij, met zijne Gemalin en eenigen van zijn gevolg, naar *Breslau*; waar na gantsch *Boheemen* hem ontnomen werd.

Van *Breslau* vertrok hij naar *Berlin*, en van daar, in het begin van het Jaar 1621, naar *Holland*, alwaar men hem en zijne Gemalin onderhield, met een gifte van 10,000 guldens 's maands. Na zijne vlugt werd hij, door den Keizer, in den rijksban gedaan.

In het volgende Jaar vertrok de Koning, heimelijk, door *Frankrijk*, naar *Latharingen*, in het Leger onder den Graaf VAN MANSFELD, en behaalde eenige voordeelen op de *Beijerschen*. In dat zelfde Jaar, liet hij zig overreden, om met den Keizer, over eene verzoening, in onderhandeling te treden, en zijne troepen, die onder den Hertog van *Brunswijk* en den Graaf VAN MANSFELD stonden, af te danken. Doch zo dra was deeze list niet gelukt, en de Koning in den strik gelokt, of de aangevangen onderhandeling te *Brussel* werd afgebroken, en de *Paltz* op nieuw aangevallen. De Koning, te laat ontwaar wordende, hoe hij bedrogen was, keerde, met een *Fransch* paspoort, over *Sedan*, naar *Holland*. Al wat hij in den *Paltz* nog overig had, ging verlooren; hij zelf werd, op de vergadering te *Regensburg*, vervallen verklaard van de Keurvorstelijke waardigheid; en zijne Landen, in den *Opperpaltz*, aan den Hertog van *Beijeren* gegeeven, hoewel veele *Duitsche* Vorsten daar tegen protesteerden. Alomme smeekte hij vergeefsch om hulpe. De Koning van *Engeland* werd, door de Staaten der *Nederlanden*, vrugteloos daar toe aangespoord. Deeze onstandvastige Vorst had thans een huwelijk in het hoofd, van zijnen zoon met de Infante van *Spanje*, en wilde het zelve bewerken, voor dat hij zijnen schoonzoon eenigen bijstand bood: en schoon hij naderhand al eenige hulpe zond, zij was niet toereikende om de *Keizerschen* te weeren.

In het Jaar 1627 werd, door toedoen van de Hertogen van *Latharingen* en *Wurtenberg*, te *Colmar* eene vergadering beleid, om de zaak van den Koning bij te leggen; maar de Keizer brak, uit wraak, die onderhandeling af. De Koning van *Zweeden* zou, waarschijnlijk, de eenigste geweest zijn, die poogingen deed om hem te herstellen; maar deeze overleed in het Jaar 1632, en de afgezette Keurvorst en ongelukkige Koning FREDRIK van *Boheemen* kort daar na, te

Mentz,

Ments, den 19 November van dit zelfde Jaar. Hij had in zijn huwelijk verwekt 6 zoonen, waar van de oudste, FREDRIK HENDRIK, zo als wij straks zullen zien, ongelukkig omkwam. KAREL LODEWYK werd daar na Keurvorst; ROBBERT overleed in het Jaar 1652; MAURITS in 't Jaar 1654, op eene reize naar *Oostindien*; EDUARD omhelsde den *Roomschen* Godsdienst, en trouwde in *Frankrijk*; PHILIPS bleef in den slag bij *Retel*; en GUSTAAF stierf in den ouderdom van 9 Jaaren. Zijne dogters waren vier in getal: ELISABETH, Abtdisse te *Hervort*; LOUISA HOLLANDINA, Abtdisse te *Maubisson*, in *Frankrijk*; HENRIETTA MARIA, getrouwd met GEORGE RAGOSKI, Vorst van *Zevenbergen*; SOFIA met ERNESTUS AUGUSTUS, Hertog van *Brunswijk Luneburg*.

Zie de Nederlandsche Historieschrijvers van zijnen tijd.

FREDRIK HENDRIK, zoon van den Paltzgraave FREDRIK, verdreeven Koning van *Boheemen*. Hij was, door de standen des Rijks, te *Praag*, in April van het Jaar 1620, tot aanstaanden Koning van *Boheemen*, na den dood zijns vaders, verkooren. Zo aanstonds hebben wij gezien, dat het Rijk zijns vaders niet lang duurde; en dus moest FREDRIK HENDRIK met hem in ballingschap zwerven. *Holland* was de wijkplaats, alwaar hij zig een geruimen tijd onthield. De dappere daad van PIETER PIETERSZOON HEYN, met het neemen van de *Spaansche* Zilvervloot, lokte veele menschen naar *Amsteldam*, om de schatten en Schepen te beschouwen. De geweezene Koning van *Boheemen* reisde, met deezen zijnen zoon, uit *'s Hage*, mede derwaarts, op den 17 February van het Jaar 1629. Te *Haarlem* gekoomen zijnde, voeren zij met een Veerschip over 't Y naar *Amsteldam*. Na den middag om vier uuren kwamen zij in de *Hollesloot*, en werden aldaar, door een sterke jagtsneeuw, in 't gezigt verhinderd, en dus van een Visschersschuit overzeild. Allen, die binnen in 't Schip waren, liepen naar boven: de Schippersknegt sprong in de Vischschuit, en dwong den visscher,

naar de Veerschuit te wenden, om de geenen, die in het water lagen, te redden en te bergen.

Na een gang of twee gedaan te hebben, naderde hij het Veerschip, en redde den Koning van *Boheemen*, met nog vier anderen; de overige agt persoonen, en daar onder FREDRIK HENDRIK en de Schipper, verdronken. 's Prinsen lijk werd nog opgevischt, over *Beverwijk* naar den *Haag* gevoerd, en in de Groote Kerk begraaven.

Zie WAGENAAR, *Historisch Verhaal*, XVI Deel, pag. 92; COMMELYN, *Leven van* HENDRIK, I Deel, fol. 45.

FREDRICO DE TOLEDO, zoon van den befaamden Hertog VAN ALVA; zie TOLEDO. (FREDRICO DE)

FREDRIK DE I, agtste Bisschop van *Utrecht*, welke waardigheid hij bekwam in het Jaar 836. Hij was van geboorte een *Fries*, in welke Provintie zijne ouders, als van adelijke afkomst, het Slot *Adelen* bewoonden.

'Er zijn 'er die meenen, dat zijne moeder eene dogter geweest is van ADIGILLUS, den tweeden Koning der *Friezen*, en zoon van RADBOUD; dat haar naam was KRONEVELLA; dat zij haaren zoon, in alle christelijke deugden, hebbende opgevoed, hem daar na, onder het opzigt van den H. RIXFRIDUS, Bisschop van *Utrecht*, ter leeringe en bestieringe overgaf.

Na den dood van RIXFRIDUS, werd FREDRIK DE I van dien naam, onder de Bisschoppen, met algemeene stemmen tot die waardigheid verheeven; als zijnde een vreedzaam en bemind man, en ijverig in den Godsdienst. Keizer LODEWYK DE GODVRUGTIGE beminde hem boven mate, en kwam zelfs met zijne Gemalin te *Utrecht*, om hem tot Bisschop te helpen bevorderen: welk ampt en waardigheid, egter, FREDRIK tegen zijnen zin aannam. LODEWYK betoonde na zijne verkiezing, door het aanregten van een groot Gastmaal, zijn genoegen daar over. IJverig was hij, om de bewooners van het Eiland

XVI. Dl. pl. III.
FREDERIK ALVAREZ VAN TOLEDO.

land *Walcheren* van hunne bloedschandige huwelijken af te trekken; doch dit gelukte hem niet. Beter slaagde hij, in *Friesland*, met de uitroeijing der *Arianerij*. FREDRIK had zig ook ijverig bemoeid, om gemelden Keizer te doen scheiden van zijne Gemalin JUDITH, om dat zij hem te na in den bloede bestond. De Keizerin, vreezende dat de Keizer daar toe mogt bewilligen, kogt twee booswigten om, die den Bisschop, terwijl hij uit *St. Salvators* Kerk kwam, vermoordden. Geduldig onderging hij die euveldaad, op den 18 Julij of 15 Augustus, van het Jaar 838.

Zie SCHOTANUS; VELDENAAR; *O. H. Kronijk* en anderen; als mede het bekende *Batavia Sacra.*

FREDRIK DE II, onder de Bisschoppen van *Utrecht*, bijgenaamd VAN SYRIK, was de 43ste in rang dier gemijterde Kerkhoofden, en opvolger van GUIDO VAN AVENNES. Eerst was hij Proost van *St. Pieter*, en zwaar belaaden met schulden; hebbende hij zig daar in gestooken, om tot den Bisschoppelijken Zetel te geraaken. Door de zuinigheid van zijnen voorzaat, vond hij een rijke kas; doch maakte die wel haast ledig: waar door hij in de minachting van vriend en vijand geraakte. Het Kasteel van *Dillenburg*, door GUIDO gebouwd, werd, onder zijn bestier, door den Heer VAN LIENDEN, in de *Betuwe* afgebrand. Zijne magt te gering zijnde, om dat kwaad te straffen, moest hij den Graaf van *Holland* daar toe omkoopen; die dan ook, door JAN VAN ARKEL, het Kasteel *Lienden* en het Stedeke *Bommel*, in het Jaar 1318, in de assche leide. Dit gebeurde in 't Jaar na dat FREDRIK DE II aan de Bisschoppelijke waardigheid gekoomen was. Ter meerdere verzwaring van de elenden van het *Stigt*, braken, in den zomer van het Jaar 1322, de *Rhijndijken* door; tot groot jammer van menschen en beesten.

De Schrijver en Aantekenaar van en op het *Batavia Sacra*, zeggen van hem: „ dat hij zig te *Rome* had laaten wijden, en „ dat hij daar door het Bisdom, dat te vooren tamelijk rijk

„ was, met zwaare schulden beladen had. Want (volgt al-
„ daar) de Schrijvers, die toen geleeft hebben, getuigen een-
„ paarig, dat die tijden zeer bedorven waren, en dat de gie-
„ righeid en geldzugt haare personaadje en lustig den rol
„ speelden. En om dat hij zeer verpligt was aan de *Hollan-*
„ *ders*, heeft hij zig doorgaans bediend van Raadsluiden, die
„ hem door den Graaf werden gesteld, en doen en laaten bij
„ hem waren, zodanig dat hij niets buiten hem dorst verrig-
„ ten, uitwijzens een acte van het Jaar 1320, staande in de
„ *Analecta* van MATTHEUS."

Verder vind men aangetekend, dat FREDRIK VAN SYRIK, op den 20 Julij, van het Jaar 1322, bij *Horst* overleeden is. Zijne ordonnantien, van een vrij ernstigen en scherpen inhoud, vind men in het gemelde *Batavia Sacra*. De grondvesting van den *St. Martins*, of *Doms Toren* is geduurende zijne korte Regeering geschied, en, naderhand, bij tusschenpoozingen, de opbouw voltrokken. Dit blijkt uit eenen langwerpigen vierkanten steen, tegen den Westkant des Torens, waarop men leesbaar en op een bekwaamen afstand voor 't bereik van 't gezigt, de volgende regels vind:

In 't Jaar MCCCXX *en een*
Lei men van mij den eersten steen:
Daar na als men schreef MCCC *tweeëntagtig*
Doe was ik volmaakt, zo men ziet waarachtig.

CORTGEEN, *Utrechts Chronijkje*; VELDENAAR;
VOSSIUS, *Jaarboeken*, pag. 328. enz.

FREDRIK DE III, VAN BLANKENHEIM, zoon van den Graave van *Blankenheim*, de eenenvijftigste in den rang der *Utrechtsche* Bisschoppen. Na dat zijn voorzaat, FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, overleeden was, kwamen ALBERT van *Beijeren*, Graaf van *Holland*, en Hertog WILLEM van *Gulik* en *Gelder*, en Graaf van *Zutphen*, binnen *Utrecht*, terwijl de Capittels vergaderd waren; Hertog ALBERT verzogt, dat ROGIER VAN BRONKHORST, en Hertog WILLEM, dat FREDRIK VAN BLANKEN-

HEIM,

RAAM, toen Bisschop van *Straatsburg*, als Bisschop van *Utrecht* mogt verkooren worden. De Capittelheeren baden de beide Vorsten, zig te willen vereenigen, en te gader één persoon voorstellen; doch vrugteloos: elk bleef voor zijnen man ijveren; waar uit groote tweedragt ontstond.

De meeste Heeren verkoozen, ter gunste van den Hertog, FREDRIK; de andere, 27 in getal, verklaarden zig voor RO- GIER VAN BRONKHORST, toen Thesaurier van de Kerke van *Keulen.* Straks zond ieder partij Gezanten naar *Rome*, om de goedkeuring van den Paus te vraagen. BONIFACIUS DE IX wees, in het Jaar 1393, het Bisdom toe aan FREDRIK, die de meeste stemmen had, en voor een wijs en verstandig man te boek stond. Deeze, te *Utrecht* komende, werd op den Zetel geplaatst.

Van hem word getuigd, dat hij met geen minder grootmoedigheid dan bescheidenheid, met geen minder voorzigtigheid dan dapperheid, zonder eigenbaat, de zaaken van het Bisdom bestierde. Heer JAN VAN RAASVELD, Ridder en Ingezeeten van het Bisdom *Munster*, verstoutte zig om die van 't *Sticht* grooten overlast en schade aan te doen. Dus trok FREDRIK op tegen Heer JAN en zijnen vader, deed een inval in het *Stift Munster*, verbrandde *Oostdorp*, een eigen goed van RITTER VAN RAASVELD, en schonk al wat dien Heer toebehoorde zijnen soldaaten tot buit, waarop hij naar *Utrecht* te rug trok. Uit oude brieven en charters ontdekte hij, dat *Drenth*, met de Stad en 't Kasteel van *Koeverden*, aan het *Sticht* behoorde; dat deeze Heerlijkheden wel verpand waren geworden aan die geenen, die ze toen bezaten, doch onder voorwaarde, dat de Bisschoppen van *Utrecht* dezelve, ten allen tijde, weder zouden konnen lossen, met zodanige penningen als ze beleend waren. Hierom deed hij den bezitteren aanzeggen, dat hij tot de betaling van die penningen gereed was, en de panden lossen wilde; doch de Kastelein van *Koeverden* weigerde die te ontvangen, en wilde van geen aflossing hooren. Met bijstand van Heere WILLEM van *Abcoude*, Heer van *Wijk bij Duurstede*; Heere JOHAN VAN BREDERODE; Heere HENRIK VAN VIANEN; Heere JAN RENESSE en andere, maakte Bisschop

FREDRIK zig hier op gereed, om hem, met magt van wapenen, tot de aflossing te noodzaaken.

Te zamen verscheenen zij, met een talrijk Leger, voor *Koeverden.* Daarentegen verklaarden GYSBERT VAN BRONKHORST, Heer van *Borkulo*, oudste zoon van den Heer VAN BATENBURG, en meer andere vrienden van den Kastelein, Bisschop FREDRIK den oorlog, in hoope dat hij, uit vreeze voor de gevolgen, het beleg van *Koeverden* zoude staaken; te meer, om dat zij een groot vertrouwen op den Hertog van *Gelder* stelden. Doch FREDRIK zette het beleg ernstig voort, en noodzaakte de belegerden, zig aan hem over te geeven. Aldus bragt hij *Drenth* en *Koeverden* wederom aan het Stigt van *Utrecht.* Naardien de Kastelein REINOUD te gelijk Landdrost van *Drenth* was, werden de voorwaarden dus bepaald. FREDRIK zou aan hem betaalen, in gereed geld, 12000 gouden schilden, en vijf Jaaren agter een, ieder Jaar, 600 schilden; REINOUD zou, daarenboven, behouden alle de goederen, hem van zijne ouders aangestorven, en niet tot *Koeverden* behoorende. Dit verdrag werd geslooten, den 14 Maij van het Jaar 1397.

Bisschop JAN VAN ARKEL, de vierde voorzaat van deezen FREDRIK, had nagelaaten een natuurlijken zoon, Ridder JAN VAN ARKEL genaamd. Deeze verzamelde, op zijn Huis *Rijnestein*, een groote menigte Krijgsknegten, van alle oorden bij een gebragt, waar mede hij een grooten stroop deed in het Land van Heer HENDRIK van *Vianen* en *Ameiden.* Deeze verzogt den Bisschop om hulpe; die ook spoedig optrok en Heer JAN, in zijn Kasteel, belegerde. Alle de Burgzaten, tot bijna 300 in getal, moesten zig aan den Bisschop gevangen geeven. Onder deeze bevonden zig de gemelde GYSBERT VAN BRONKHORST, GOVERT VAN ELDEREN en JAN VAN ARKEL. De Bisschop deed het Kasteel *Rijnestein* tot den grond toe afbreeken, eischte groot losgeld van de gevangenen, en deed hun zweeren, nimmer iets wederom tegen het *Stigt* te zullen onderneemen.

Daar na toonde hij aan die van *Groningen*, dat de Stad van dien naam voorheen mede aan het *Stigt* en aan *St.*

Maartens Kerk behoord had; en eischte dus dezelve te rug. Hij geen antwoord tot zijn genoegen bekoomende, gordde het zwaard wederom aan, en trok, in het Jaar 1400, tegen hen op. Hier ondervond hij, in 't eerst, zo een magtigen tegenstand, dat hij het beleg moest opbreeken, doch maakte het hen vervolgens zo bang, dat ze in zijne handen moesten vallen, en genoodzaakt werden, een verdrag met hem aantegaan, en hem als Bisschop en Heer erkennen. In het Jaar 1405 bood Bisschop FREDRIK de hand aan WILLEM VAN BEIJEREN, Graave van *Holland*, in het bemagtigen van de Kasteelen *Gasperen*, *Hagestein* en *Everstein*. In het Jaar 1417 had hij mede deel in het verbrandden van *IJsselstein*. Niet minder was hij werkzaam in de verzoening tusschen JACOBA VAN BEIJEREN en haaren Oom JAN. Terwijl hij met den oorlog in *Holland* onledig was, zeiden hem Hertog REINOUD van *Gelder*, Hertog ADOLF VAN DEN BERGH, Heer DIRK VAN MEURS, Bisschop van *Keulen*, Graaf FREDRIK VAN MEURS, OTTO, Bisschop van *Trier*, de Bisschop van *Munster*, en Heer HUBERT VAN CUILENBORG, de vriendschap op. Zij belegerden *Amersfoort*; doch werden zo wel ontvangen, dat ze met schande moesten aftrekken. Daarentegen vielen de *Utrechtschen* in de *Veluwe*, roofden en brandden alles plat. De *Gelderschen*, die mede niet ledig zaten, stroopten in *Overijssel*; gesterkt door de Heeren VAN ABCOUDE, EGMOND en CUILENBORG, verbrandden zij *Lopik*, *Houten*, *Amerongen*, enz. Bisschop FREDRIK nam, inmiddels, *Wageningen* in. Kort daar op volgde de vrede, tusschen den Bisschop aan de eene, en *Holland* met *Gelderland* aan de andere zijde. Aanmerklijk is het dat het *Stigt van Utrecht* zo veele magtige vijanden te gelijker tijd konde wederstaan, onaangezien de duurte der eetwaaren in het Bisdom zo groot was, dat een mudde Tarwe vijf guldens, (een zeer hooge prijs in dien tijd) kostte; daarenboven woedde de pest zeer hevig: zo dat 'er ruim 1500 burgers, behalven de vrouwen en kinderen, door werden weg gerukt.

In het Jaar 1423, op den 9 October overleed Bisschop FREDRIK, in een hoogen ouderdom, op zijn Slot te *Vollenhoe*,

ker, na dat hij het Bisdom meer dan 30 Jaaren loffelijk bestierd had. Zijn lijk werd naar *Utrecht* gevoerd, en in de *Domkerk*, aan de zuidzijde van het Choor, onder eene fraaie Tombe, begraaven.

FREDRIK DE IV van dien naam, en in rang de 56ste Bisschop van *Utrecht*, volgde, in het Jaar 1496, op DAVID VAN BOURGONDIEN. Hij was een zusters zoon van den Markgraave FREDRIK VAN BADEN. Met eenpaarigheid van stemmen verkooren zijnde, werd hij door den Prins bevestigd. Al in den aanvang zijner Regeeringe moest hij oorlog voeren tegen de *Groote Gaarde*; dat is, tegen den afgedankten hoop Krijgsvolk, die voortijds had gediend onder Hertog ALBERT VAN SAXEN, eerst Gouverneur en daar na Heer en Bederver van *Friesland.* Zij waren meer dan 400 man sterk, en rigtten, om en bij *Deventer*, groote verwoestingen aan. Doch de Bisschop, geholpen door de *Gelderschen*, versloeg hun. De Hertog van *Kleef*, terwijl MAXIMILIAAN, onder DAVID VAN BOURGONDIEN, *Utrecht* hield belegerd, had aan de Stad een groote somm^ geld opgeschooten, welke hij niet te rug kon bekoomen. Dit verbitterde hem zodanig, dat hij de nog overgebleeven *Groote Gaarde*, van nieuws, in het *Stigt* zond, alwaar deeze woeste hoop gruwelijk huis hield. Doch de Bisschop wist hen zo wel te onthaalen, dat zij naar *Kleef* togen, en aldaar wraak namen over het geene hun te *Utrecht* ontmoet was; waarop de vrede tusschen deeze twistende partijen volgde.

In het Jaar 1503 kwamen de *Gelderschen*, na dat zij *Hilversum* in brand gestooken hadden, naar de *Bild*, digt bij *Utrecht.* Aldaar lag de de Hertog, met bijna 2000 *Gelderschen*, die met sommige burgers een heimelijk verraad gesmeed hadden, om met een deel Turfschepen, opgepropt met volk, de Stad in te vaaren; doch het verraad werd ontdekt, en de schuldigen namen de vlugt. Van deezen FREDRIK VAN BADEN word getuigd, dat hij veel bekwaamer was om de wapenen dan om Godgeleerde boeken te behandelen; dat hij zig in veele zaaken stak, daar hij buiten had kon-

kunnen blijven: waar door hij groote schulden maakte, en genoodzaakt werd, veele Heerlijkheden te verpanden. Hij overleed in het Jaar 1516.

Zie O. M. Kronijk; Gelderfche Geschiedenissen en *Batavia Sacra.*

FREDRIK SCHENK VAN TAUTENBURG, de 61ste en te gelijk de laatste Bisschop van *Utrecht*; werd, na JULIAAN VAN EGMOND, in het Jaar 1560, verkooren. Doch vermids hij, wegens de verandering, in den Godsdienst des Gewests voorgevallen, het dadelijk bezit van het Bisdom niet mogt behouden, bleef hij titulair Bisschop, en werd daar na President van het Kamergeregt te *Spiers*. Hij was een geleerd en kloekmoedig man, maar, zo als sommigen hem nagaven, ongemeen gierig. De beeldstorming viel voor ten zijnen tijde. Uit zijne nagelaatene goederen, in het *Stigt van Utrecht*, zijn, in het Jaar 1583, de Bisschops Proven gefundeert. Eenige daar van werden gegeeven aan vrouwspersoonen, door hem misbruikt. In het Request van de Gedeputeerden der vijf Godshuizen te *Utrecht*, tot het sterfhuis des Aartsbisschops FREDRIK DEN V van die naam, den H. H. Staaten des Lands van *Utrecht* aangeboden, zeggen zij uitdrukkelijk.

„ Daarenboven alzo zijne genade Bisschop FREDRIK, bij „ zekere vrouwspersoonen, kinderen verwekt had, die, van „ haare eere ontzet, daar voor nooit eenige reparatie gehad „ hadden, en dat eenige van die in groote krankte leggen, „ en andere met arbeiden, andere ook grootelijks gedebilireert zijn, dat het haar niet mooglijk is, langer de kost te „ winnen; ende dat in consideratie van 't gunt voorsz. is, „ dezelve persoonen behoorlijke alimentatie verstrekt moest „ worden, principaljjk mede, alzo het een schande zou wezen, dat de voorsz. persoonen, die bij het leven van zijne „ genade onderhoud gedaan is, na zijn aflijvigheid gebrek „ zouden lijden: zo hebben de voorsz. suppliantem, met

„ de

„ de voorsz. vrouwspersoonen geaccordeerd en dezelve toe-
„ gestaan 2088 guldens, om dezelve aan lijfrenten te leg-
„ gen; enz."

In de lijst der gedachte Proven, door de Heeren Staaten geapprobeerd, staat deeze post „ Sondags aan eene schamele „ oude vrouwe, die zijne genade van haare eere beroofd „ had. 7 stuivers, en 8 penningen." En in de rekening van ANTONS WESTENHORN uit den *Engh*, en JAN GERRITSZ van *Reumpst*, als Dispenseurs deezer Proven. „ IDA CLAAS, die „ zijn Ed. vriendschap gedaan had, alle Zondagen 7 stuivers „ 8 penningen." Men vind op die lijst nog meer dergelijke posten. Deeze IDA CLAAS in het Jaar 1588 gestorven zijnde, verzogten der arme noodhulp binnen *Utrecht*, „ dat haare „ Prove 7 stuivers 8 penningen 's weeks, als te veel voor één „ persoon, mogt gebragt worden op drie persoonen." Dan dit, werd door de Staaten afgeslaagen, zij wilden dat het zou blijven aan één vrouwspersoon, en begunstigden daar mede zekere ANNA JANS, in de *Ambachtstraat*.

Die van *Utrecht*, geen geld meer hebbende, om de moedwillige soldaaten, die in en om de Stad lagen, te betaalen, en vreezende voor plonderinge, daar zig al voorbeelden van opdeeden, zonden de Staaten eenige Geestelijken en Edelen, uit den Provintiaalen Raad, aan FREDRIK, als wel weetende dat hij gelds genoeg onder zig had, om hem te verzoeken, dat hij, tot voorkooming van 's Lands bederf, de Staaten geliefde bij te staan met een leening van 40,000 of 50,000 guldens, waar voor zij hem goede brieven van verzekering willden geeven. Op den 14 November van het Jaar 1576, kwamen de Gelastigden bij hem.

Onder dezelve was, van wegen de Geestelijkheid, ANTONIUS VAN GALAMA, Proost van *Noordhuizen*, en Kanunnik ten *Dom*. Met alle heuschheid droegen zij hem den nood der Staaten voor; maar het was eenen doove gepredikt: hij zeide, hun niet te konnen helpen. Zij bragten hem onder 't oog, dat hij, in de plondering niet meer verschoond zou worden, dan anderen; doch dit was insgelijks vrugteloos. Hierop verklaarden zij, indien hij niet goedwillig de Staaten bijstond, met geweld de gevraagde somme van hem te zullen leenen.

Vreemd

Vreemd klonk hem dit in de ooren. Hij dreigde in toorn, en waarschuwde hen, zij moesten toezien wat zij deeden; 'er nevens voegende over dit geweld aan den Prins en aan den Koning van *Spanje* te zullen klaagen. Dit niettegenstaande, deeden de Heeren Gedeputeerden, door een Smid, een koffer openen, daar zij al het geld uitnamen; doende het, door VAN LAMSWEERDEN, Secretaris der Staaten, opschrijven. De somme, die zij 'er in vonden, bedroeg 41879 guldens, 18 stuivers en 8 penningen. FREDRIK, ziende het niet te kunnen beletten, liet hem begaan, en gebood, onder het geldtellen, zijnen Kapellaanen, *de Heeren met een stoop wijn te verfrisschen.* De somme opgemaakt zijnde, gaven zij hem daar van de volgende Acte: „ Dat zij, tot betaaling van der soldaaten „ leeninge en andere noodzaaklijkheden, waar in, zij, door „ deezen gevaarlijken tijd, gebragt waren, van zijn Eerwaar„ digheid geligt hadden, en LOEF VAN DER HAAR, Kameraar „ der Staaten, hadden doen mede neemen de gedachte som„ me, waar van de rente zoude gegeeven worden tot den „ penning zestien, en zo haast weder opgebragt als het den „ Staaten mooglijk zijn zoude. Terwijl het geld in zakken weg gedraagen werd, zou hij gezegd hebben: *Daar gaan zij met den drek heenen; maar den gouden berg hebben zij nog niet aangeraakt.* Met vrugt, nogthans, bedienden zig de Staaten van dien drek, om zig uit de tegenwoordige zwaarigheid te redden. Doch de nood zig op nieuws doende gevoelen, leenden zij thans van hem zijn zilverwerk, 20,000 guldens waardig, 't welk zij verpandden om zig van de penningen te bedienen.

Bisschop SCHENK was afkomstig uit het Geslachte der Baronnen van TAUTENBERG. Hij overleed in het Jaar 1580, laatende eenige Schriften na.

Die een omstandiger berigt wegens hem begeert, leeze het geene van hem gezegd word, in het begin van het Derde Deel van het *Batavia Sacra.*

FREDRIK HENDRIK, een Schans, aangelegd in het 1637, na de verovering van *'s Hertogenbosch*, en dus ter eere van den overwinnaar genaamd. Zij legt bij den ingang der haven, aan

aan 't Noordwesteinde der Stad. Zij diende zo wel ter versterking van de Stad, als ter beteugelinge van de burgers, op welke men zig nog niet genoeg verlaaten kon. Ook draagt zij den naam van de *Bril*, of *Paapen Bril*. Een andere Schans van dien naam ligt aan den Westelijken oever van *Lillo*, nabij *Zandvliet*, zijnde een vierhoek; welker kleine bezetting, die door een Plaats-Majoor plagt gekommandeerd te worden, mede aan *Lillo* onderworpen is. Deeze en de Kruisschans werden, in 't jaar 1747, door de *Franschen* bemagtigd.

FREDEWALDA. Aldus vind men dien naam gespeld, in 't Perkamentenboek van *Utrecht*; de Prelaten van *Werum* waren gewoon te schrijven *Frodowalda* en *Froda Silva*. Dit *Fredewalda* is een Landstreek van negen Kerken, leggende op een zandigen grond, zo als EMO zegt. Het is een gedeelte van het *Westerkwartier*, 't welk een derde gedeelte uitmaakt, van de *Groninger Ommelanden*; hebbende tot grenspaalen, in het Oosten, een Riviertje, het welk heden boven aan het *Peiserdiep*, beneden het *Aduarderdiep* genaamd werd; in het Westen grenst het aan het bovenste gedeelte van de *Lauwers*; in het Noorden aan *Langerwald*; ten Zuiden word het, door de Kleilanden, van *Drenth* afgescheiden.

Men noemt dit zoort van driftigen grond, in de Landtaal, *Veen*, waar op, na langen tijd bloot gelegen te hebben, gras wast; als ook struiken en heesters, die nu en dan zinken en verrotten, terwijl 'er telkens nieuwe aanwassen, waar van het zelve een geduurig verborgen voedzel heeft, zeer veel gelijkende naar verrot hout, het water, dat 'er op staan blijft, als een spons inzuigende. Na dat het water, door gemaakte waterleidingen, afgetapt is, worden 'er, met de spade, vierkante of langwerpige brokken afgestooken, die door de zon en wind hard gedroogd zijnde, het brandhout in deugd niets toegeeven, en den naam van *torven* of *turven* draagen, gemaakt van een broekachtigen grond, in tegenoverstelling van die op een moerassigen grond gestooken werden.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* p. 11, fol. 59.

FRE-

FRESIA, FRESIONES. De volken, die ten tijde als de *Roomsche* heerschappij, in deeze Gewesten, plaats had, *Friezen* (*Frisii*) genoemd wierden, hebben naderhand van hen, die Barbaarsch *Latijn* schreeven, *Fresones* beginnen genaamd te worden, ook wel *Phresones*, *Phresii*, *Frigiones Fresonia*, *Fresienses*, en met nog meer andere wanschikkelijker namen.

Insgelijks heeft men hun Land, verkeerdelijk, *Fresia* genoemd. 't Kan zijn, dat de uitspraak der *Friezen*, waar door zij, die tusschen het *Flie* en de *Lauwers* woonden, de lange of dubbelde E als een I plagten uittespreeken, tot deeze veranderde benaaming aanleiding heeft gegeeven. De *Engelschen* hebben dit van hun overgenoomen en tot heden toe behouden. Maar na dat de Landbevolkers, uit het *Overrhijnsche Frankenland* (*Francia*) getrokken zijnde (bij wien, gelijk uit veele bewijzen blijkt, zig niet lang daar na een gedeelte *Bataviers* en *Taxanders*, onder een eendragtig verbond, vervoegd hebben) een afzonderlijk Gemeenebest op zig zelven hadden opgerigt, is de naam van *Fresionen* (*Friezen*) doorgebrooken bij alle de volken, die tusschen de *Schelde* en de *Elve* zig uitstrekten tot aan de Noordzee: zo dat hun oud Vaderland, het welk een tijd lang, den naam van *Frankenland* (*Francia*) gedraagen had, naderhand *Friesland* (*Fresia*) genoemd is, na dat zij de *Saxen* in hunnen Staat mede aangenomen hadden; van welke de *Chauken* wel eer het grootste gedeelte uitmaakten, en wel aleer deeze Landbevolkers van het *Keizerrijk* ontslagen, en in vrijheid gesteld waren, die nu alleen den naam van *Franken* behouden hebben. Dat nu de eerste *Franken*, *Overrhijnsche* volken waren, is uit de *Romeinsche* Gedenkschriften genoeg bekend, en voornamelijk uit de Reiskaart van PEUTINGER, en uit VOPISCUS, daar hij verhaalt, dat Keizer PROBUS de *Franken*, uit hunne woonplaatzen, over den *Rhijn* en de *Elve*, verdreeven heeft; dat de zelve naderhand vermeerderd zijn door de *Bataviers* en *Taxanders*, die zig bij hen gevoegd hebben, waarschijnlijk vrijwillig, om dat zij mede gerekend worden onder de *Frankische* Inboorlingen, en niet als Landbevolkers, afgezonden volken, welke zij overheerd hadden. SIDONIUS, Bisschop van *Clermont*, in een zeker vers aan CONSTANTIUS, geeft hier van geen dui-

duister bewijs; stellende het uiterste der *Franken*, naar het Westen, tusschen de *Schelde* en de *Waal*: aan het Oosten, tusschen de *Wezer* en de *Elve*; het binnenste tusschen de *Waal* en de *Wezer*. Na dat nu de *Saxen* zig onder hen hadden neer gezet, zijn de volken deezer Landstreeken, onverschillig, nu eens *Friezen* (*Fresiones*), dan wederom *Saxen* (*Saxones*) genaamd; gelijk zulks genoegzaam blijkbaar is, uit het overtrekken dier Natien naar *Britannie*, onder hunne Veldheeren ENGESTUS en HORSA, 't geen de beroemde CAMBDEN gist geschied te zijn in het Jaar na CHRISTUS geboorte 428, als TAURUS en FELIX Burgemeesters waren; schoon BEDA dit stelt onder de Regeering van Keizer MARCIANUS. De grenzen dier Landstreeken heeft MELIS STOKE, in zijn *Rijmchronijk*, zeer juist bepaald, in DIRK DEN II.

Het is niet naauwkeurig te bepaalen, tot wat tijd toe de *Friezen* zig binnen de grenzen gehouden hebben. Intusschen is het zeker, dat de naam der *Friezen*, zig eenigen tijd over de *Schelde*, tot in het Land der *Morinen*, dat is, *Vlaanderen*, heeft uitgestrekt; gelijk zulks blijkt uit AUDOENUS, een Schrijver van de zevende eeuw, die de *Friezen* tegen over *Antwerpen* plaatst: en ook uit eene oude aantekening, waar in *Oostende* een Steedje van *Friesland* genaamd werd. Behalven dit is het blijkbaar, dat het strand, langs de *Vlaamsche* kusten, ook onder den naam van het *Saxische* strand begreepen word. Dan dit is ontstaan uit de heerschzugt der Vorsten, die tot hun bederf geweest is, en die men tellen moet onder de oorzaaken, dat die heerschappij der *Friezen* aan den Westkant der *Franken* verminderd is; aan welke kusten men gelooft, volgens 't verhaal van AUDOENUS, dat KAREL DE GROOTE een derde gedeelte van de binnenste overwonnen *Saxen* naderhand heeft overgebragt. Niet minder zeker is het, dat de grenzen ook Oostwaarts zijn uitgebreid; doch niet door de wapenen, maar vermids, uit *Friesland*, volk derwaarts, gezonden werd, om zig neer te zetten in de ledige woonplaatzen der *Angel-Saxen*, die wel eer hunne makkers geweest waren, in den togt naar *Britannie*, en, gelijk men mag onderstellen, eindelijk allen derwaarts zijn overgegaan. Immers bij den *Eiderstroom* (*Egidora*) is de

naam

naam van *Strant-Friezen* nog ten huidigen dagen overig. KAREL DE GROOTE, de *Friesche* Koningen verdelgd hebbende, en te vrede zijnde met eenige gehoorzaamheid, hoe klein die ook ware, heeft den *Friezen*, die door zijnen vader hard behandeld waren, door een openbaar Raadsbesluit, dat nog in wezen is, en van AMOINIUS niet onduister word aangehaald, de vrijheid weder gegeeven. Ook heeft hij hun rechtsgebied bepaald, waarin de aloude gewoonten des volks, in eene voegzaame orde gebragt zijnde, als wetten zouden stand grijpen. Tot landpaalen stelde hij, naar het Westen, de *Sincfala* of *Schelde*, die door de *Suine* in de *Noordzee* valt; zo als uit MELIS STOKE te zien is. De Oostlijke grensscheiding was de *Vuisura* of *Weser*; zo dat hij het onderscheid tusschen de *Saxen* en *Friezen* op nieuw schijnt bevestigd te hebben, met de verdeeling van het Land der *Chauken* onder hun beiden. *Friesland* werd toen gescheiden in twee hoofddeelen; *West-Friesland*, en het *Cisfli*, of het *Overfliesche*, zo als het in de oude *Friesche* wetten genaamd werd, en door den Eerw. BEDA het naast gelegene *West-*, en het verder gelegen *Oost-Friesland* genaamd word. In deeze oude wetten der *Friezen* nu worden de *West-Friezen*, *Fresiones Occidentales* genaamd, die tusschen het *Flie* en de *Schelde* woonden; dat is, tusschen die twee gaten, die PLINIUS *Flevi* en *Scaldi* noemt. Bij gevolge zijn *Oost-Friezen* alle die geenen, die zig van 't *Flie* uitstrekken tot aan de *Wezer*, die dan wederom verdeeld worden door de *Laubach* of *Laubeke*, ten tijde van MELIS STOKE, bekend bij den naam de *Laveke*, en nu de naam van de *Lauwers* draagende.

Maar na dat 'er hooge Vierschaaren, door geheel *Friesland*, waren aangesteld, op welke men zig van de lagere regtbanken kon beroepen, heeft zig allengskens eene magt begignen te verheffen, die voor de vrijheid zwaar en nadeelig was. In den aanvang zonden de Keizers, uit hun gevolg en van hun Hof, buitengewoone regters, dewijl de menigte der appèllen zulks vereischten, om het hoogste Gerecht te houden, het welk nog heden bij die van *Silowaard*, liggende onder de Stad *Groningen*, *Hoveding* genaamd word, in onderscheiding van *Springding*, of het voorafgegaane volksgeding.

ding. En dit is zeer nadrukkelijk, dewijl men te pleiten had voor een Hoveling, in de Landstaale *Hovetman* geheeten, ('t welk nu nog de naam is der Opperrechters, tusschen de *Eem* en *Lauwers*), die elders Graaf genaamd word; om het uitgraaven of doorzoeken van geheime zaaken; en in 't Latijn *Comes*, (dat is *Medgezel*) om dat hij van 't gezelschap of gevolg des Keizers was. Om deeze reden heeft men het Rechtsgebied, zo verre het voor ieder bepaald was, in 't *Duitsch* een Graafschap, en in 't Latijn *Comitatus* genaamd. Maar lang daar na begon men, aan zulke Graaven, in het naast geleegen *Friesland*, eene magt *ad vitam*, of voor al hun leeven, op te draagen; welke magt op hunne Erfgenaamen overging, met aanzienlijke goederen, die zij, als *vasfallen* of *leenmannen* des Keizers, bezaten. Wanneer zij nu verscheidene Landen verkreegen hadden, matigden zij zig het regt van Vorst of Landsheer aan, waar door de vrijheid der anders onafhanglijke *Friezen* niet weinig gefnuikt werd. Op deeze wijze nu is van de *Friezen* afgescheurd dat gedeelte van het naast gelegene *Friesland* (*Citerior*) 't welk ligt tusschen de *Schelde* en de Beek *Kinheim*, na bij *Alkmaar*. Inmiddels hebben de overigen hunne aloude vrijheid, hoewel meenigmaal belaagd, aangevallen en verkort door de *Noormannen*, Bisschoppen, de Vorsten van *Lotharingen*, van *Saxen*; de Graaven van *Holland* en anderen, niet zonder veele bloedstorting, zo van hun zelven, als van hunne vijanden, mannelijk verdedigd; ten minsten zo lang de heldhaftige dapperheid van het *Duitsche Keizerrijk*, onder de *Zwabische* oppermagt, heeft stand gehouden en de meesten nog veel langer.

Hier uit is ontstond eene nieuwe verdeeling tusschen *Nieuw* en *Erflijk Friesland*; waar van het eerste, door de twee gebroeders, LUDOVICUS GERMANICUS en CAROLUS CALVUS, volgens het getuigenis van AUSONIUS, wederom in drie stukken verdeeld zijnde, na de derde eeuw, den naam van *Friesland* met dien van *Holland* en *Zeeland* verwisseld heeft. Het tweede heeft den ouden naam behouden, en is naderhand onderscheiden in zeven Landschappen, door even zo veele havens en Stroomen van elkander verdeeld; die men, in 't al-

ge-

gemeen, de VII *Zeelanden*, als of men zeide de zeven Landen aan Zee geleegen, genoemd heeft. EMO noemt ze de VII Hofsteden, aan Zee geleegen: ook de Zeeplaatzen van *Friesland*; zo dat de verdeeling in *Friezen* en *Saxen*, die KAREL DE GROOTE gemaakt had, niet langer is opgevolgd geworden. Het eerste *Zeeland* strekte zig uit, van den stroom *Kinhem* of het gat bij *Petten*, tot aan het *Flie*, zijnde het Oostelijke gat van den *Rhijn*; het welk, naar zijne gelegenheid, en om dat het een gedeelte is van het oude Westelijke *Friesland*, nog heden dien naam draagt. Het tweede is tusschen het *Flie* en de *Lauwer* of *Marnamaansche* haven; 't welk voorheen, van de *Hollanders*, *Oost-Friesland*, en hedendaags bepaaldelijk *Friesland* genaamd word, en verdeeld is in drie Kwartieren of Graafschappen. Het derde is tusschen de *Lauwer* en de *Eems*, 't welk gemeenlijk, naar de Stad *Groningen*, alleen *Groningerland* genaamd word; doch MENCO noemt het, in tegenoverstelling van de Landen, die rondom de Stad leggen, *Circaria*, in de oude Landtaal, de *Omlanden* van *Groningen*. ABRAHAM BREMENSIS noemt ze, naar het beroemdste deel, het grootste Graafschap van *Fivelgoe*. Deeze drie eerste deelen behooren hedendaags onder de VII vereenigde *Nederlanden*: de overige staan onder het *Duitsche* Rijk. Het vierde, tusschen de *Eems* en de haven of bogt van de *Jade*, dat wel *Eemsterland*, *Antiquum Emesgoe* genaamd wierd, heeft nu den naam van *Oostfriesland*. In de drie eerste deelen nu is de naam der *Friezen* nog in weezen, nevens hunne oude vrijheid; mids ontslagen van het overheerschend gezag des Stadhouders, en dat van dwinglandische Aristocraten; mids men wel in 't oog houde dat *West-Friesland* thans onder *Holland* behoort, en de Oosterlijk leggende over den *Eems*, tot nadeel van hunne vrijheid, eenen Vorst hebben aangenoomen. Het vijfde *Zeeland*, legt tusschen de *Jade* en de *Wezer*, dat het *Overjadaansche* word genaamd, wiens vrijheid, zedert dien tijd, ten gronde gegaan is, gelijk ook die van de volgende. Het zesde, tusschen de *Wezer* en de *Elve*. Het zevende, tusschen de *Elve* en den *Elder*, en een weinig verder, daar de naam van *Strand-Friezen* nog in gebruik is. De verdeeling, die men

vind in de gemeene *Friesche* taal, is veel jonger dan de tijden, die wij thans beschouwen, en komt dus nader te pas.

Ten aanzien van den Godsdienst, is 'er nog een andere verdeeling ontstaan, volgens het verhaal van EMO en EEKA, waar door *Friesland* verdeeld is, in 't *Utrechtsche* en *Munstersche:* want die tusschen de *Lauwer* en de *Jade*, langs het strand der Zee en de oevers der Zee woonden, werden *Friezen* (*Fresiones*) *van het Stift Munster* genaamd; doch die ten aanzien van deeze Westwaard en Zuidwaard lagen, *Friezen van het Stigt van Utrecht;* die Oostwaards aanwoonden, behoorden tot het Bisdom *Breemen*, doch wierden toen niet meer onder de *Friezen* gerekend. In deeze VII Eilanden ziet men *Friesland*, van de *Schelde* tot aan den *Eder* toe, en in de Kaart van den Heer ALTING, met het opschrift *Fresia Universa* afgeteekend.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* p. II. fol. 59. *Historia Eccl.* Lib. I, cap. 5. MELISSTOKE, in de *Inleiding*. MEIJER, *Annal. de France, ad an* 804 *'t Leven van Ludgerus. Vita Willebrandi.*

FRESIN, (KAREL, *Heer van Gaveren*) was, in het Jaar 1577, met en beneffens den Hertog VAN AARSCHOT, gemagtigd en naar *Antwerpen* gezonden, om den Aartshertog MATHIAS, tegen den zin van anderen, de punten voorteleggen, waarop hij tot algemeene Landvoogd zou worden aangenoomen, en die daarop, kort daar na, den eed te *Brussel* deed. FRESIN vertrok, nevens anderen, in het volgende Jaar, naar *St. Guilain*, om met de Afgevaardigden van ANJOU te handelen; dan men sprak aldaar weinig van voorwaarden. Alleenlijk werd 'er met algemeene woorden gezegd, dat de Hertog in de *Nederlanden* koomende, met genegenheid ontvangen zoude worden. De Heer VAN GAVEREN die altoos sterk de partij van den Hertog VAN AARSCHOT had aangekleefd, deelde ook, in het Jaar 1579, in zijn ongeval, toen de Geestelijkheid, te *Antwerpen*, door de burgers ter Stad was uitgeleid.

leid Men ontdekte, bij die gelegenheid, dat FRESIN te *Antwerpen* woonde; dat hij aldaar met eenige Edelen uit *Henegouwen* heimelijk verstand gehouden, en beloofd had, den Koning binnen *Antwerpen* heimelijk dienst te zullen doen. Hij werd terstond gevat, en naar het Slot van *Breda* gevoerd, alwaar hij twee Jaaren gevangen bleef. Terwijl hij aldaar zat, had hij, in het Jaar 1581, zig weeten in te dringen in de gunst der soldaaten, en eenigen, op hoop van groote beloften, te verleiden ten voordeele van PARMA. Deeze, door hem hier van verwittigd, maakte zig bij verrasfing meester van *Breda*; raadende FRESIN den soldaaten, bij verdrag het Kasteel mede overtegeeven: zo als ook geschiedde. Zeker zal hij rijkelijk daar voor beloond zijn geworden, schoon men niets daar van vind aangetekend.

Zie *Vaderl. Historie*, VII Deel, bl. 181, 199, 288, 319.

FRIENS, een der agt Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Idaarderadeel*, in het Kwartier van *Oostergoo*, zijnde een tweede combinatie van *Idaard* of *IJdaard*, liggende 3 quartuur van daar ten Zuiden: het heeft 13 stemmen. In het Zuidoostelijk gedeelte van dit Dorp, legt de Adelijke Staate van *Beslinga*; welke Staate, in het Jaar 1620, door wijlen Jonkheer ANDRIES VAN SYTZAMA en JOANNA VAN AERNSMA, zijne huisvrouw, geheel herbouwd is. Deeze ANDRIES was de zoon van DOUWE VAN SYTZAMA, in leven Grietman van *Idaarderadeel*, en Medegedeputeerde Staat van *Friesland*. De Huisvrouw van deezen DOUWE VAN SYTZAMA, was JETSKE BESLINGA, eenige dogter en erfgenaame van Jonker ANDRIES VAN BESLINGA, en Juffer SYOUCK VAN JELGERAHUIS; welke JETSKE de laatste van haar Geslacht was.

WINSEMIUS en BACHIENE.

FRIES, (DIRK DE) was, geduurende het Jaar 1572,

Oud-Burgemeester te *Haarlem*, en liet zig, nevens Jonkheer CHRISTOFFEL VAN SCHAGEN, en den Pensionaris dier Stad ADRIAAN VAN ASSENDELFT, gebruiken, om wegens de overgave van *Haarlem*, te *Amsteldam*, met DON FREDRIK DE TOLEDO in onderhandeling te treden, en vier of vijf dagen uitstel te verzoeken. Doch RIPPERDA hier van kennis gekreegen hebbende, deed 'er de weet van aan de burgers, die met hem samen spanden om dit te verhinderen. ASSENDELFT en SCHAGEN te *Haarlem* te rug gekeerd, werden terstond gevangen, en naar *Delft* gezonden, alwaar de Prins ASSENDELFT deed onthoofden; SCHAGEN stierf in de gevangenis.

DE FRIES was in *Amsteldam* gebleeven, en schreef van daar nog een brief naar *Haarlem*, om de Regeering te beweegen, tot het verzoeken van genade en het uitdrijven der bezetting. Maar de brenger van zijnen brief werd met de koorde gestraft.

Zie *Vaderlandsche Historie*, VI Deel, bl. 411 en 412.

FRIESEN, FRIEZEN, of VRIESEN, met dien naam al ten tyde van den *Romeinschen* Historieschryver CORN. TACITUS, kort na CHRISTUS geboorte, bekend geweest, die ook al lang voor TACITUS aldaar gewoond hadden. Dat zy een Volk zyn afkomstig van de oude *Duitschen*, blykt genoeg uit hunne zeden en taal. Hunnen oorsprong van de *Indiaanen*, of *Persiaanen*, te willen ontleenen, is buiten 't spoor der verstandigen te loopen. Wanneer, en van wien *Friesland* allereerst aan den zeekant bewoond is geworden, is niet wel uit te vinden. Ondertusschen is dit gewis, dat zy al lang voor TACITUS, zo als gezegd is, daar gewoond hebben. SUFFRIDUS PETRI stelt, als zou hun oorsprong zyn uit SEM, Zoon van NOACH. De eerste stamvader der *Duitsche* Natie TUISTO, of TUISCON, zou uit het geslacht van MAGOG, Zoon van JAPHET, enz. zyn gesproten; liet na, of zou nagelaaten hebben, eenen Zoon MANUS, en die weêr drie Zoonen, stichters der *Duitsche* Natiën, INGAEVO, ISTAEVO, en HERMION: HERMION, Vader der volken in 't midden van *Duitschland*; INGAEVO, der Vol-

ken

ken, die 't geweft van de *Eems* af tot de *Noordzee* bewoonden; ISTAEVO, der Natiën die haar verblyf aan den *Rhijnftroom* en verder namen, daar onder de *Vriezen* mede gerekent. Dat ze uit *Scandinavia*, of *Scadia*, mogten gefproten zyn; zie daar op na het geene alreeds gezegt is op FRESIA. Het zou veellicht ook konnen zyn, dat deeze ISTAEVO een nazaat van FRISO geweest ware; naar wien de *Friefen* dien naam voeren: de tyd wanneer ze dien gekregen hebben, is onzeker. Belangende dan TUISTO, ftamvader van de geheele *Duitfche* Natie, by gevolge ook der *Frifii* of *Friefen*, daar van getuigt TACITUS in zynen tydt (kort na CHRISTUS geboorte) dat ze met oude gezangen hem, als eenen God uit de aarde gefproten, eerden. Ten tyde van JULIUS CAESAR (voor CHRISTUS geboorte) hebben de *Friezen* dit landt al bewoond. DRUSUS, ftiefzoon van Keizer AUGUSTUS, liet van den *Rhijn* af tot in den *Yffel*, en naar den *Friefchen* kant eene grift graaven, om den fterken loop van den *Rhijn* wat te dwingen; hy bouwde daar met een eene Sterkte aan den mond van 't *Flie*: ook wierd den *Friezen* eene fchattinge opgelegd. Vermits de *Friezen* nabuuren der *Saxen* waren, zyn zy onder de *Saxen*, en de *Saxen* onder de *Friezen* vermengd geworden, zoo dat *Frieslandt*, al voor het jaar 300, na CHRISTUS geboorte, onder *Saxen* begrepen is geweeft. Toen de *Cauchi*, tuffchen de *Eems* en *Wefer*, naar *Vrankrijk* getrokken waren, hebben de eigentlyke *Friefen* den zeekant ingenomen, de *Saxifche* de landftreeke naar boven. MELIS STOKE zegt in zyne Rymkronyk;

Die Neder-Saffen heten nu Vriefen.

Daar uit wordt befloten, dat de *Saxen* en *Friezen*, eenerlei Volk waren, en van de zelfde afkomft: zy voegen 'er by, dat SAXO ftamvader der *Saxen*, een Broeder van FRISO geweest zoude zyn, maar zonder bewys; zie FRISO. Men merke ondertuffchen aan, dat de naam van *Friezen* zich veel verder in oude tyden uitgeftrekt heeft dan hedendaags. *Rhijnsburg*, dicht by *Leiden*, voert noch in 't Latyn den naam van *Munitiffimum Frifiæ Caftellum; het allerfterkfte Kafteel van Frieslandt. Vlaardingen* zelfs word *Oppidum Frifiæ*, eene

Vriesche Stadt, geheten: zoo dat *Frieslandt*, *Hollandt* mede begreep, en *Hollandt* met dien naam (in 't jaar 860 nog niet bekent) een gedeelte van *Frieslandt* was. Zulks getuigt ook MELIS STOKE in zyne *Rymkronyk*, zingende,

Zyt des zeker ende gewes
Dat die Graeffchap van Hollant es,
Een ftic van Vrieslandt genomen.

CORNELIUS TACITUS verdeelt de *Frifii* in *Majores* & *minores*, *Grooter*, of *meerder*, en *Kleinder*, of *minder Friefen*, *groot* en *klein Frieslandt*. *Groot Frieslandt*, het eigentlyk zoo genaamde *Frieslandt*, *Embden* daar onder, t' zamen met *Groningen* en de *Ommelanden*, tot aan *d'Eems* toe; *Klein Frieslandt*, geheel *Hollandt*: hoewel eenigen 't maar neemen voor 't gedeelte van *Hollandt*, nu *West Frieslandt* geheeten, bevattende *Enkhuizen*, *Hoorn*, *Alkmaar*, *Medenblik*, enz. Uit het geen nu verhaalt is komt het, dat men, in de oude Hiftoriën, van eenige daaden of voorvallen der *Friezen*, met onbepaalde aanwyzingen, leezende, dikmaals niet recht weet tot welke men het t' huis brengen moet: het zy tot de *Oost*, of de nu eigentlyk geheeten *Friezen*, het zy tot de *Hollandfche-* of *West-Friezen*; zoo wanneer de omftandigheden van ftad, plaatze, of perfoon, ons geen licht geeven. Deeze verwarringen geeven ons inzonderheit de *Latynfche* en *Franfche* Schryvers, de *Friezen*, *Saxen* noemende; en het geen eigentlyk tot de *Oude Friezen* behoort, onder den naam van *Saxen* opgeevende. Hoe de *Friezen* onder 't juk der *Romeinen* zyn geraakt, en zich daar van ontlaft hebben, hunne uitftekende oorlogsdaaden; groot aanzien by andere volkeren; overgekome onheilen; oude Regeeringsform, fchadelyke onruften onder malkanderen; enz. kan hier alles in geen kort begrip vervat worden; iets echter hier van zal men vinden op FRIESLAND. Het was van oudts een ftrydtbaar Volk, en de Adel zeer tot den oorlog genegen. De Prins was gewoon den geenen, die zich, binnen of buiten 's landts, op eene uitftekende wyze gekweeten hadden, een paerdt en fpies te vereeren. Om aan die eere deelachtig te mogen worden,

ont-

ontzagen zy zich niet lyf en leven, in de uiterfte gevaaren, te waagen; in tyd van Vrede binnen 's landts, trokken zy 'er buiten, en naar andere Geweften, om zich daar in den oorlog te oeffenen. Zulke liefhebbers der vryheid warenze, dat zy het woord van *Frey* byna altyd in den mond hadden; gedurig moedigden zy den anderen daar mede aan, roepende malkanderen toe: *Wy zyn freye, wy zyn freye Friezen, die moeten wy zyn en blyven.* Daarom meenen ook eenigen, dat zy ter oorzaake van hunnen roep en veldtgefchrei, van *Frey zyn*, of *Frey te zyn*, den naam van *Friezen* bekomen zouden hebben: en aldus de naam van *Friezen* uit eene fpreekwyze onder hen ontftaan zyn. Anderen zyn van gedachten, die wel wat koud, maar evenwel niet vreemd zyn, dat deze Natie dien naam van de *Romeinen* of anderen zouden konnen gekregen hebben, en het landt den naam van *Friesland*, om dat het Geweft, daar de *Friezen* in woonen, een *koude* en *vriesachtige* ftreek is. MELIS STOKE zingt 'er in zyne Rymkronyk ook dus van:

Die Neder-Saffen heten nu Vriefen.
Dien name wan ic dat eerft vant
Kome, want het is een cout lant.

Zie ook verder iets van den naams oorfprong op FRISO. Waarom Hertog GEORG *van Saxen*, *Frieslandt*, *Freftlandt* noemt, zie op ALBERT, Hertog van *Saxen.* Der *Friezen* voornaamfte afgoden waren MERKURIUS, MARS, en HERKULES, dan nog FOST, of FOSTA, en BADUHENNA, die zy een bofch toegeheiligd hadden, ook BADUHENNA genoemt, zie op BADUHENNA: aan MERKURIUS, anders WARNE, offerden zy op zommige plaatzen menfchen. Het was hun toegelaaten wanneer zy eenige reden meenden te hebben, zich van hunne nieuwgebore kindertjens te mogen ontflaan, en die om 't leven te brengen, zoo lange zy noch niet genuttigt hadden; doch anders niet. Wanneer het voorviel dat zulk een kindt naar 't water, of eenig vat, om het 'er in te verdrinken, gedraagen wierd, en het gebeurde dat iemant, daar omtrent, het arme wigt een weinig honing, melk, of iet anders dat by

der hand was, in den mond ſtak, durfden zy 't geenzins dooden. Zy zyn lang by het afgodiſch Heidendom gebleeven, niet alleen met eenen hardnekkigen tegenſtand, maar zelfs met vervolginge tegen 't Chriſtendom: eerſt kort na het jaar 700 begon men 'er het Chriſtendom te planten, doch in den aanvang, en noch al eenigen langen tyd daar na, met weinig vrucht. Elendig plagten de *Friezen* geplaagt te worden door de verwoeſtende invallen der *Noormannen* en *Deenen*. Wy hebben gezegt dat *Hollandt* (eer die naam noch bekent was) een gedeelte van *Frieslandt* was, en dat de ingezetenen eukelyk *Friezen* genoemt wierden; maar zelfs ook naburige Volkeren, geene eigentlyke *Vriezen*, namen die benaaminge zeer geerne aan; 't zy dat deze Natië in een byzonder groot aanzien was, wegens haare ſtrydtbaarheit, 't zy om dat die naam genomen wierd voor *Vry*, of immers eenen zwier daar naar, en naar de behaaglyke gulde *Vryheit* hadde. Na dat de naam van *Hollandt* ter baane gekomen was, hebben de Schryvers den naam van *Hollandt* en *Frieslandt* dikmaals voor eenen en den zelfden genomen èn geboekt; om dat, zegt S. VAN LEEUWEN, het grootſte deel van *Hollandt* het naaſte by *Vrieslandt* legt, en ook den naam van *Weſt Frieſlandt* voert: ja by verſcheide oude Schryvers worden de eerſte Graven van *Hollandt*, Graven van *Frieslandt* geheeten. 't Geen 'er HUGO DE GROOT van ſchryft, dient hier met ſtilzwygen niet voorby gegaan; „ Van dezen tydt (van 't jaar 400) af tot op den „ tydt der Graven toe, dat is, byna of omtrent 500 jaaren „ daar na, ontbreeken ons grootelyks de Hiſtoriën. In dien „ middeltydt hebben de *Saxen*, *Wilten*, *Slaven*, daar na de „ *Noormannen* en *Deenen*, met hunne roof- en plonderachtige „ invallen alles verwoeſt en vernielt; maar de *Bataviers*, „ hebben, door zich en het hunne te beſchermen, den naam „ der aaloude dapperheit noch al vermaarder gemaakt. Dit „ laatſte is zeker, maar de reſt legt in diepe duiſterheit bedolven. Toen ter tydt begon ook de naam te veranderen: „ want de naam van *Batavia*, of *Batua*, binnen 't boven„ deel van het eilandt ingeſloten blyvende, heeft men de *Ba*„ *tauwers*, of *Bataviers*, die meer neêrwaarts woonden, „ *Friezen* beginnen te noemen. Het is ook niet te verwonderen;

„ ren; want, ten tyde van PLINIUS, wierd al een gedeelte „ der *Batavieren*, *mindere Friezen* en *Frisabones*, geheeten. Dat ook onder de lyfwachten der *Roomsche Keizeren* Frisiabonen zyn geweest, getuigen de oude Opschriften. Voorts hebben ze behaagen gehadt in den naam van „ *Friezen*, 't zy omdat het in onze taal naar *Vryheit* „ zweemt, 't zy omdat de *Friezen*, van ongenaakbaare „ Meeren en Moerassen omringt, en daar door onverwinnelyk, alle de andere *Bataviers*, in 't open vlak veldt woonende, en tegen de invallen der *Barbaaren* bloot leggende, ten toevlucht gestrekt hebben. Immers dit is zeker, „ dat de eerste Graven (toen den naam van *Hollandt* noch „ niet door en weêr door bekent was) niet anders dan met „ den naam van *Frieslandt* en *Friezen* genoemt en beschreven wierden." Van de verdeelinge der *Friezen*, in *meerdere* en *mindere*, als ook van de *Frisiabones*, oorsprongkelyk uit de *Friezen*, kan men de Schryvers nazien, die over TACITUS hunne verklaringen hebben uitgegeeven, inzonderheit op deeze woorden, *Majoribus minoribusque Frisiis*, de *Meerder* en *minder Friezen*. Daar uit blykt, dat al in dien tydt zoo wel de *groote* als *kleine*, de *mindere* als de *meerdere*, den naam van *Frisii*, *Friezen*, gehadt hebben. De dragt en kleedinge der oude *Friezen* was, by winter en zomer, een beestenhuid om het lyf: maar, omtrent het jaar 1200, warenze beter opgeschikt, en heben in meenigte jaaren hunne dragt niet verandert. Zy droegen slechte hoozen, daar boven de kniën eenige gehakkelde koorden op genaait waren: deze gingen gemeenlyk opwaarts tot aan hunnen middel; waren zeer eng om de beenen; het wambais was kort, dat zy met groote zilvere, ook goude haaken, aan malkander vast maakten; over 't wambais en de hoozen, droegen zy eenen rok, komende byna aan de kniën, met wyde mouwen; vertoonende bykans het fatsoen van de tegenwoordige ryrokken. Voor de borst was een klein vierkant wolle lapjen met kleine vouwen t'zamengetrokken, dat zommigen met goude, andere met zilvere streepen deeden bezetten, naar ieders vermogen; hunne gordels waren gemeenlyk van zilver, zommige verguldt, grooter of kleinder, dikker of dunder, naar den staat

van perſoonen. Eenige droegen laage en uitgeſneede ſchoenen, met zyde banden om den voet t'zaamengebonden, andere hooge ſchoenen, met eene ſcherpte of ſpits omgekromde tip, als de hedendaagſche ſchaatzen. De hoeden, zoo van Edelen als onedelen, waren in 't gemeen laag en ſchoon; van de Edelen, of vermogenden met zilvere, of vergulde haaken opgedaan: het gemeene volk gebruikte zyde linten of ſnoeren. De Vrouwen droegen overrokken met diepe vouwen, van beneden tot boven toe gehecht, waar op uitgeſneede bovenlyven, over al bezet met goude, zilvere, of vergulde ſpangen, zommige rond, zommige vierkant; recht voor de borſt haddenze eene vierkante plaat van verguldt zilver, waar op eenige beeldtjens, of andere fraaijigheden, uitgeſteeken waren; zommige hadden verheven werk, in de gedaante van eene roos. Haar hoofthulſel was zeldzaam; het ontbrak aan geene goude of zilvere verſierzelen. Het breeder bericht daar van, nevens de afbeeldingen, vindt men in P. WINSEMIUS met de beſchryving daar van; ook by CHRIST. SCHOTANUS. Dat de *Frieſche* Natie een magtig volk is geweeſt, getuigen alle de van hen ſpreekende Hiſtoriën, en met grooten roem van hunne verrichtingen. Zy hebben veele bloedige oorlogen gevoerd tegens hunne nabuuren, en zonderlinge dingen tot voorſtant van hunne vryheit gedaan, daar over zy altydt zeer jaloers zyn geweeſt, de zelve boven hun leven ſchattende. 't Is waar, dat het geluk hen niet altydt begunſtigt heeft; zy hebben zomtydts al het juk der *Romeinen*, dan der *Franſchen*, ook der *Saxen* en *Burgundiſchen*, &c. moeten draagen; maar altyd zynze 't weêr ontworſtelt, en hebben zich in hunne vryheid herſtelt. Hun ergſte was, dat ze dikmaals onder den anderen oneenig geworden zyn, en zich zelfs byna, door inwendige Factien, verdelgt zouden hebben; inzonderheit door die van de *Schieringers* en *Vetkopers*, alzoo bloedig en moortdadig als die der *Guelfen*, enz. in *Italiën*; der *Roode* en *Witte Roos* in *Engelandt*; der *Starren* in *Vrankryk*; *Hoekſchen* in *Hollandt*; *Bronkhorſten*, enz. in *Gelderlandt*. Onder de regeeringe van UBBO, derden Prins van *Vrieslandt*, omtrent 700 jaaren voor CHRISTUS geboorte, ſtelt men eenen togt geſchied te zyn der *Cimbren*

(zoo

(zoo elendig door eenen watervloed geplaagd, dat ze zich genoodzaakt vonden te verkampen) door *Duitschlandt*, *Vrankryk*, en *Italiën*, daar ook veele *Vriezen* by geweest zyn; dat ze de *Romeinen* zouden aangegrepen, en d'eerstemaal den Veldtheer SILANUS uit zyn leger geslagen, daar na MANILIUS, en ten derden CAEPIO overwonnen hebben. Andere Schryvers stellen dien togt, of watervloed, vroeger; maar andere maken 'er meer togten van, waar van iets op FRIESLANDT en UBBO. De oude *Friesche* spraak, nog veelerwegen onder de boeren, gemeene lieden, als anderen gebruikelyk, is als eene spraake op zich zelve; met geene der andere taalen overeenkomende, en voor hunne nabuuren, in de andere Provintiën, onverstaanbaar. SUFFRIDUS PETRI, die een gebooren *Fries* was, verhaalt dat hy in 't jaar 1547. te *Leuven* studeerende, met andere *Friezen* in *S. Barbare* Kerk, daar veel doorgangs is, op gezette tyden byeenkomsten hebbende, niemant van de andere Natien, wie zy ook waren, die door de Kerk gingen, of 'er in kwamen om hen te hooren, iets verstaan kon van 't geene zy zeiden. Omtrent het jaar 450 wierden de *Friezen*, nevens de *Anglen*, daar de *Vorst* van *Frieslandt* ook het gebied over hadde, van de *Brittanniers* (nu *Engelschen*) ter hulpe geroepen tegen de *Schotten* en *Picten*, die den *Brittannischen* Koning overvielen, en hem te magtig wierden. Zy kwamen aangevoert van HENGIST en HORSA, zoonen van den Frieschen Koning UDOLF HARON; droegen zich zoo dapper tegen de *Schotten*, dat Koning VORTIGER van *Brittanniën* aan HENGIST een gedeelte van het landt *Kent* overgaf. Dat Gewest stont hem zoo wel aan, dat hy meer volk uit *Frieslandt* ontboodt, en VORTIGER van zynen Throon stiet. Toen noemde hy *Brittanniën*, *Engistlandt* naar zynen naam, of *Angellandt* naar *d'Anglen* die met hem opgetrokken waren, als onderdaanen der *Vriesche* Vorsten. Hoe 't hen met de *Franschen* ging, zie op BEROALD. Keizer KAREL DE GROOTE, Koning van *Vrankryk*, riep hen ter hulpe, tegen de Heidensche en oproerige *Saxen*; zy bragten der *Saxen* Hertog LEODINGAAR voor hem gevangen: wegens hunne zeer groote aan hem betoonde deugden en diensten, heeft hy ze, ten eeuwigen dage, ontslagen van alle tributen en eigendom; gemagtigd

om

om hunne eige Regenten uit het midden van hen te verkiezen, en eenen *Potestaat* te stellen. Vermits de *Friezen* naderhand niet onder de *Hollanders* wilden staan, noch hun juk dragen, zyn daar over groote oorlogen tusschen *Hollandt* en *Frieslandt* gerezen, met veelerlei krygsgevallen en rampen wederzydts. De *Hollanders* leeden dikmaals de grootste en meeste schade; zulks bekennen zy ook zelfs. Wierden zy al eens van hen t' ondergebragt, haast gemaakten zy weêr tot hunne vorige vryheit, ontworstelende de *Hollandsche* dienstbaarheid; zie daar van op de naamen der *Hollandtsche* Graven. Met de *Utrechtsche* Bisschoppen hebbenze al mede veeltydts overhoop gelegen, en hun gezag niet willen erkennen. Onder de *Saxische* regeeringe geraakt, konden zy zich daar gantsch niet wel in schikken: zy hebben ook de *Saxische* Hertogen (hunne Heeren geworden) zoo veel te doen gemaakt, dat die hunne eige landen moesten verpanden en arm wierden; zie op ALBERT Hertog van *Saxen*. Van de inlandtsche Faktiën, die *Frieslandt* op 't hardtste gedrukt hebben, zie op SCHIERINGERS en VETKOOPERS. Na dat de *Friezen* tot het Christendom bekeert waren, zyn al terstont Mannen uit hen voortgekomen, uitsteekende Leeraars, die niet alleen in hun Vaderlandt het Euangelie gepredikt hebben, maar ook in *Duitschlandt*, en anderwegen, het Christendom eerst hebben geplant, en daar na gelukkig voortgezet. WIBO, een *Fries*, was d'eerste Bisschop van *Osnabrugge*. Ten tyde van Keizer KAREL DEN GROOTEN, was LUDGERUS in zonderlinge achtinge omtrent het jaar 800. Hy wierd de eerste Bisschop van *Mimingrode*, nu *Munster*, en bekeerde het Eilandt *Fostalandt*, door den Landtvoogt en zynen zoon tot het Christendom te brengen; zie op AMELANDT. Zyn broeder HILDEGRIMNUS wierd Bisschop van *Sulingerstadt*, welk Bisdom naar *Halberstadt* verlegt is. Verscheide onder de eerste *Utrechtsche* Bisschoppen zyn *Friezen* geweest, als THEODARDUS, HERMACARUS, RIXFRIED, FREDRIK VAN ADELEN, ALFRICUS, LUDGERUS, HUNGERUS, ODILBALD, EGILBOLD, RADBOD, uit het geslachte der *Friesche* Koningen, enz. In den tydt van de grootste onwetenheit, toen schier alle konsten en wetenschappen onder den voet lagen, en de Kerk van de rechte waarheit byna gantsch was afge-

gedwaalt, heeft *Groningen* twee voortreffelyke mannen opgelevert; met naamen RUDOLPHUS AGRICOLA, en WESSELUS GRONINGENSIS, gebynaamt GANSEFORTIUS, ook LUX MUNDI, *'t licht der Wereldt*; zeer ervaaren in de *Philosophie*, *Theologie*, *Latynsche*, *Grieksche*, *Hebreeusche*, *Caldeeusche*, en *Arabische* taalen, waarlyk een wonder in dien tydt: die de dwalingen des Pausdoms bemerkte, ook tegen de Aflaaten, en het Vagevuur geschreven heeft. Hy is overleden den 4 October 1489; zie AGRICOLA (RUDOLPHUS) en WESSELUS GRONINGENSIS. De vermaarde VIGLIUS ZUICHEMUS, Ridder van 't *Gulde Vlies*, Raadsheer in de kamer te *Spiers*, en daar na President van den geheimen Raadt in *Nederlandt*, enz. is ook een *Fries* geweest; zie op VIGLIUS ZUICHEMUS. Wy zouden alhier eene groote lyst konnen inbrengen van persoonen uit *Frieslandt* geboortig, die uitsteekende geweest zyn, zoo door Geleerdheid, Wapen-oefeninge en roemryke daaden, als Staatkunde, en andere treffelyke deugden; maar wy zullen van eenige der uitmuntendsten op hunne naamen spreeken. Den staat en de bedryven der *Friezen*, kan men bekwaamelyk in drie perioden, of tydloopen verdeelen: D'eerste, van de oudste geheugenisse af tot de heerschappye der *Saxen*: de tweede, van der *Saxen* regeeringe tot op d'afzweeringe van den Koning van *Spanjen*, vervattende den tydt van ruim 80 jaaren, toen het *verheerde Frieslandt* was: de derde, van den tyd af dat de *Staat* den Koning van *Spanjen* verwiep, en afzwoer, tot nu toe; zynde het *Frye Frieslandt* geworden. De *Friezen* zyn, zoo veel uit de Outheden blykt, eerst van Prinssen geregeert geweest; wier naamen, in eene vervolgende ordre, gestelt en getelt worden.

PLINIUS, TACITUS, SCHOTANUS, WINSEMIUS, F. SJOERDS, en anderen.

FRISIABONES. CAJUS PLINIUS plaatst vier Landstreeken, of Gerechten van den Staat (*Civitas*) der *Friezen* tusschen de middelste en oostelyke kil des *Rhyns*; welke Landstreeken hy den naam van Eilanden geeft, omdatze door stroomen, grif-

ten,

ten, meeren, en de zee, omtrent in even zoo veele aanzienlyke deelen, gescheiden zyn. Die in het Quartier of het Gerecht woonden naar het Noorden, naast aan de *Auchen*, wierden by de *Romeinen Frisiabones* genaamt; met eene benaming, waar boven nauwelyks een bekwaamer heeft konnen bedacht worden, om uit te drukken den *Germanischen*, of *Duitschen* toenaam, waar door dit gedeelte der *Friesen*, het welk van de wateren niet alleen omringt, maar byna overdekt was, van andere hunne Landtslieden onderscheiden wierd: namelyk Awoners; of *Æwoners*, dat is, *in de wateren woonende:* die men hedendaags, volgens eene nieuwer benaminge, *Waterlanders* noemt; immers in dat gedeelte, het welk leit aan dat zeer wydt uitgestrekte Meer de Zuiderzee. Zeer wel dan heeft PLINIUS van *Friesche* Awoners, in de *Romeinsche* tale, *Frisiabones* gemaakt, de W in een B, gelyk men gemeenlyk doedt, verandert hebbende. De landtzaaten zelfs, *Romeinsch* willende spreeken, hebben zich *Frisævones*, dat is, *Friesse* Æwoners, genoemt; gelyk men leest in zeker oudt Grafschrift, het welk d'eene broeder ter eere van den anderen heeft laaten stellen. In een ander vindt men ook *Frisæones*, daar de Hoogduitsche letter W (ook de Romeinsche V) geheel uitgelaaten is: of zulks door het gebruik is gekomen, of door een misslag van den steenhouwer, zou ik niet ligt konnen zeggen. Men ontmoet by PLINIUS, daar hy spreekt van de *Eburones* (nu *Luikschen*) wederom de benaming van *Frisiabones*: doch door een baarblykelyke feil van den afschryver, daar niemant aan twyfelt. Want het is 'er zoo verre van daan dat de *Frisiabones*, ten tyde van PLINIUS, aan deezen kant de *Maas* nieuwe woonplaatzen zouden bezeeten hebben, dat zy toen te gelyk met de *Batawers*, hunne Bontgenooten, over den *Rhyn* zelfs gedreven zyn. Of PLINIUS van het steedtjen Frypont, hedendaags in *Luikerlandt* bekent, eenen diergelyken naam heeft gemaakt, of van een ander, dat daar niet van verscheelt, laate ik daar. Immers de benaming van *Frisiabones* komt met deze plaatzing gantsch niet overeen. Ik voor my twyfel 'er niet aan, dat de landtstreek van onze *Frisiabones* van beide kanten zich wyder uitgestrekt heeft, dan het hedendaagsch *Waterlandt*, dat

dat den toenaam inhoud. Want het blykt genoeg dat door den nieuwen zeeboezem alzoo veel van het land der *Frisiaboners*, als van dat der *Sturiers* en *Marsatiers*, ingeslokt is. En ik zou geen zwarigheid maaken om toe te staan, dat hun land zig van den anderen kant over het *Y*, tot zelfs aan den *Rhyn* uitgestrekt heeft: immers zoo het *Y* in dien tyd een zeeboezem geweest zy; dewyl ik geen reden zie dat de *Auchen* zig laager zouden uitgestrekt hebben als den buitensten kant van het *Vliemeer* (*Flevo*) daar het *Y* in dat Meer valt. Nog minder, dat de *Marsatiers*, tusschen zoo veele Meeren in leggende, boven het *Haarlemmer-Meer* hunne grenzen zouden uitgebreid hebben. De *Frisiaboners* hebben dan van vooren gehad verscheide Meeren, waar door zy afgescheiden wierden van de *Marsatiers*: aan de slinker hand de *Rhyn*; van achteren de *Auchen*, en het groot *Vliemeer*; aan de rechter hand de *Sturiers* of *Staverschen*, die nu door eenen ruimen zeeboezem gescheiden zyn. Binnen welke grenspaalen tegenwoordig, behalven *Waterland*, dat alleen de kracht van den ouden naam behoudt, het *Over-Rhynland* met geheel *Amstelland* besloten word; daar het *Friesche* recht en de *Friesche* naam meer in zwang is, als in eenig ander gedeelte van *Holland*; zynde wel een zeer klein hoekje lands, en nog daar boven meestendeel moerig of waterig, maar het welk nauwelyks ergens op den gantschen aardbodem zyns gelyken, ik laate staan zyn voortreffelyker heeft; wegens den grooten koophandel, en de meenigte scheepen, die daar in zeer veilige havens komen: in zynen schoot besluitende *Amsterdam*, het pronksieraad der Steden, de Koningin der Koopsteden, nevens *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik*, en nog zeer veele geringere Steden, Streeken, en uitnemende Dorpen, die door hunne scheepvaart, naar verafgelegene landen, zeer beroemd en welvarende zyn. Indien men zich mag vergrammen, men heeft reden om vergramd te zyn op HADRIANUS JUNIUS, die zich niet heeft geschaamd staande te houden, dat de inwoonders van deze alleredelste Landstreeke van ouds *Friesche-Apen* zouden genoemd zyn geweest: om dat in de naastgelege Gemeenschap der *Marsatiers*, tusschen de duinen aan de *Noordzee*, een plaats is, die den naam heeft

van *Breesaep*; welk woord hy beuzelt dat zoo verdraait is van *Friesaep*, naar de rechte *Friesche* uitspraake. Wat eene schoone afleiding van *Frisiaponers*; daar zy naar den *Romeinschen* trant, *Frisiabones* genoemd wierden! Maar ik denke niet dat iemand door de welsprekendheid van H. JUNIUS zoo betoverd zal worden, dat hy hierom niet zal moeten lachen. Zie verder hier van op WATERLANDERS.

Zie TACITUS, DIO, ALTING, en anderen.

FRISII, FRIESEN, FRIEZEN. Dit is een *Over-Rhynsch* Volk van eenen zeer beroemden naam, en uitmakende eenen zeer aanzienlyken Staat; gelegen aan het strant van de *Noordzee*. Die goed Latyn spraken en schreven, hebben hen *Frisii* genoemt: de *Grieken* een weinig anders; immers PTOLEMÆUS noemd hen *Phrisii*: doch DIO CASSIUS *Phreisii*; waar van daan misschien in de Reiskaart der PEUTINGER *Phresii*. Op eenen ouden steen by GRUTERUS vind men ook *Friseus*. En in de dolle Aardbeschryvinge van ÆTHICUS, *Frisiones*. Immers met deze verscheide spreekwyzen hebben de Ouden uitgedrukt d'inheemsche benaaming *Friesen*, die nog heden ten dage in de zelve Landstreeken stand grypt. De *Friezen* nu zyn van den zelfden oorsprong met alle de *Over-Rhynsche* Natiën. Het zyn zotte beuzelingen, hen als vreemdelingen van *Troijen* uit *Phrygiën*, of ook wel uit *Indiën* af te haalen; hoedanige onwaarheden van oude tyden zommigen zich niet ontzien hebben te verzieren. De meeste Geleerden hebben geoordeelt dat de benaming zynen oorsprong heeft van de *Vryheid*: en ook is nergens op den aardbodem een Volk geweest, noch men vind 'er hededdaags geen, het welk de Vryheid vinniger verdedigt, krachtiger voortgezet, of zulverder aan de Nakomelingen nagelaaten heeft, als deze onze *Friezen*: aan wien men daarom, van alle geheugenisse af, dezen zeer luisterryken titel gegeeven heeft; *De frye Friesen*; als of men zeide: *de Friesen, de allervryste van de Germanen.* Welke meening DIO schynt te bekrachtigen hen

hen *Phreisii* noemende: want *Frey* beteekend by de *Hoogduitschen* niet anders dan *Vry*. Echter zyn 'er die den naam der *Friezen* afleiden van het inheemsche woord *Fris*, versch; om dat zy zeer veele versche nieuwe landen bezitten, die de *Noordzee*, hen dikwyls overstroomende, met diepe en vette klei overdekt heeft. En dit is zoo ongerymd niet, dewyl nog heden ten dage by ons gebruikelyk is het onderscheid van *Olde* landen en *Frisse* landen; waar van de eerste soort by onze boeren, dieze beide bebouwen, zyn oude landen daar geen klei op is; de tweede zyn nieuwe met veel klei verbeeterd. En met dezen oorsprong schynt wel overeen te komen d'uitdrukking van PTOLEMÆUS, die met een dubbelde S *Phrissi* schryft, als of men zeide *Frisselanders*. Maar dewyl *Fris* ook *koud* beteekend, en het woord *Vriesen* de koude eigen is; zyn zommige van meening dat de *Friezen* den naam gekregen hebben van de koude luchtstreek: maar hier over laate ik ieder zyn gevoelen vry. Immers oordeele ik dat niemand, die eenig verstand heeft, onzen oorsprong zal afhaalen van een *Trojaanschen*, *Griekschen*, of *Indischen* FRISO; dewyl zulks een leugenachtig verdichtzel is. Wat de grenzen belangt; de zelve, daar de *Romeinen* hen in bepaald hebben, heeft hun de Natuur zelf gesteld: als daar zyn van vooren de *Noordzee*; van achteren ongemeene groote *Moeren* en *Veenen*, en de *Drusiaansche Griften*: de zyden besluit aan den eenen kant de middelste arm des *Rhyns*, aan den anderen de *Eems*. Zy zelfs leggen rondom over groote Meeren; dus spreken TACITUS en PTOLEMÆUS van hen. Het is derhalven geen wonder, dat men hen niet heeft kunnen aandoen dan met scheepen, of met lange bruggen, die, langs eenen nauwen en opgehoogden dyk, tusschen de *Moeren* en *Veenen*, gemaakt waren; gelyk TACITUS zulks met zeer veele voorbeelden op verscheide plaatzen aanwyst: (als in de tweede Kaart van den Heere ALTING getoond word), die de zelve ook onderscheid in *Groote* en *Kleine Friezen*, leggende beide langs den *Rhyn* tot aan de *Noordzee*. De *Groote*, daar eerst van gewaagt word, hebben derhalven het bovenste gedeelte langs den *Rhyn* bezeten. En dewyl zy deze onderscheide benaming gekregen hebben van

 hun-

hunne sterkte en vermogen, schynen zy daarenboven beslagen te hebben de geheele Landstreek, die tot den *Frieschen* Staat behoorde, over den Oostelyken arm des *Rhyns* (dien men nu den *Tsel* noemt:) Waar uit noodzakelyk volgt, dat de *Kleine Friezen*, die zoo veel magt niet hadden, alleen bezeten hebben het overige benedendeel, besloten tusschen de twee bovengenoemde armen van den *Rhyn*; dat is, tusschen den *Rhyn* die door *Leiden* loopt, en den *Yssel*: (dit ziet men klaar in de tweede Kaart van den Heere ALTING, genaamd *Descriptio Agri Batavi & Frisii*: daar de *Frisii Minores*, dat is, de *Kleine Friezen*, zich uitstrekken tot aan de *Flevus Fluvius*, dat is, den *Vliestroom*, uit het *Vliemeer* voortschietende, en zich ontlastende in de *Noordzee*.) CAJUS PLINIUS onderscheid de *Friezen*, die binnen den *Rhyn*, dat is, tusschen de armen van den *Rhyn* zelfs leggen, niet duisterlyk van de verder afgelegene: en hy schryft de eerste vier Gemeenschappen, of Vlekken toe, waar van wy hier boven, van de *Frisiaboners* spreekende, breeder gehandeld hebben, hoewel TACITUS het bovenste van deze, door de *Auchen* bewoond, onder de *Groote Friezen* telt, om dat de zelve ook langs den middelsten arm des *Rhyns* leggen, waar toe zy zig anders geenzins zouden uitbreiden. Waar uit blykt, dat de *Kleine* maar drie *Gemeenschappen* gehad hebben, namelyk de *Frisiaboners*, de *Sturiers*, en de *Marsatiers*: de *Groote* misschien veel meer, doch die alle, uitgenomen de *Auchen*, van de Ouden verzwegen worden: hoewel wy tegenwoordig zes verscheide Quartieren der *Friezen* kunnen optellen, als het land van *Vollenhove*, 't *Drent*, de *Zeven-Wouden*, *Westergoo*, *Oostergoo*, en *Groningerland*; waar in de *Romeinsche* Legers, over de *Eems* zullende trekken, gewoon waren byeen te schaaren; doch hier van op eene andere plaatze breeder. De eerste, die van de *Romeinen* de *Friezen* bezogt heeft, is geweest DRUSUS, de Stiefzoon van OCTAVIANUS AUGUSTUS, zynde de broeder van TIBERIUS, Grootvader van CAJUS CALIGULA, Vader van den Keizer CLAUDIUS, en Overgrootvader van NERO: tot dien einde een Grift uit den *Rhyn* getrokken hebbende, waar door hy ze met zyne vloot in het midden aangetast, en, tot in de *Noordzee* voortgevaren zynde, aan allen kanten

rondom

rondom omsingeld heeft. En dewyl zy aldus door een schielyken schrik verslagen waren, heeft hy hun eene kleine schatting opgelegd, zonder eenigen Landvoogd of Bestierder over hen te stellen; uit inzicht van den nuttigen dienst, dien zy hem in den kryg, te water en te lande, tegens de *Chauken* gedaan hebben. Na dat DRUSUS dicht by *Mentz* aan een beenbreuk overleden was, zoo als hy met zyn overwinnend leger van de *Elve* (daar hy een Spook of verschynsel gezien hadde, waar van zie breeder op DRUSUS) weêr te rugge kwam naar de zoutryke rivier, (welk ongeval hem mogelyk zyn paerd, hem afwerpende, hadde toegebragt) hebben de *Friezen*, na dat zy eerst tot Bestierders gekregen hadden voornaame Hoplieden, daar na die van den Hoogsten staat, (welke laatste de schattingen op eene ondraaglyke wyze verzwaarden) den teugel van gehoorzaamheid en een vreedzaam gedrag afgeworpen, en de *Romeinsche* krygsknechten, die het bewind over de schatting hadden, aan kruishouten opgehangen. Na dat zy nu een weinig daar na het leger van het *Opper-* en *Neder-Germanien*, dat de Landvoogd LUCIUS APRONIUS met de vloot langs den *Rhyn* alleen, en niet mede over de *Meeren*, om hen te straffen, derwaards gevoerd had, verslagen, en op de vlucht gedreven hadden, hebben zy zich in *Vryheid* gesteld. Het welk hun een zeer grooten roem en naam gegeeven heeft; om dat zy alleen, en zy byna alleen die over het *Fiie* woonen, toen in den allergrootsten nood, zonder eenige list of laagen, openlyk voet voor voet, ten achtsten maale het gevecht hebbende hervat, en tot den volgenden dag vervolgd, zoo eene aanzienlyke overwinning op een dubbeld leger behaald hebben. Want, zoo 'er de *Germanen* ooit een op de *Romeinen* verkregen hebben, die by deze mag vergeleken worden, immers zal 'er nauwelyks een zyn, wanneer men alles naar behooren overweegt, die boven dezelve kan gesteld worden. Maar, zal misschien iemand zeggen; d'overwinning van ARMINIUS op QUINTILIUS VARUS heeft alle de *Over-Rhynschen* van het *Neder-Germanien* weêr in vryheid gesteld: deeze maar alleen het *Friesche* volk. Ik bekenne het; doch die van ARMINIUS heeft zulks maar gedaan voor zes jaaren, deze voor altyd. Als nu dus het juk, dat zy geheele veertig jaaren lang, het zy met ge-

geduld of ongeduld, gedraagen hadden, in het 28. jaar na de geboorte van CHRISTUS, afgeworpen was, zyn zy nooit weêr onder de gehoorzaamheid van de *Roomsche* Heerschappye gekomen; (zoo men alleenlyk hier van uitzondert weinige maanden, dat CORBULO, als hy voor hun Gemeenebest Bestierders uit Inboorlingen gekoren hadde, daar eene bezetting gehad heeft zonder eenige vastigheid,) maar naderhand hebben zy, als de vryste van alle *Germanen*, hun eige volk altyd zelfs geregeerd; ook Bestierders en Hoofden over hen aangesteld, die de willekeuren des Volks uitvoerden. Hoedanige geweest zyn VERRITUS en MALORIX, die van de *Romeinen* wel Koningen genoemd worden, maar die van het volk bevolen waren voor Gezanten naar *Rome* te gaan. Zeer nadrukkelyk heeft derhalven TACITUS, onder de regeeringe van NERO, van de *Natie* der *Friezen* gezegt, *waar in toen de Germanen regeerden* (*in qua tum Germani regnabant*) om te kennen te geeven, dat de *Romeinen* niet langer, maar de *Friezen* zelfs, die *Germanen* waren, dat volk bestierden, hoewel onder eene volksregeeringe. Zy bederven dieshalven, of ontzenuwen den zin van TACITUS, alle die afgaan van de gemeene leezinge, d'eene dit, en d'andere dat, ieder naar zyne zinlykheid, daar voor in de plaats stellende. Ondertusschen hebben de *Friezen* niet alleen zorge gedraagen voor hunne eige vryheid, maar ook voor die van hunne nabuuren, die zy altyd met hulpbenden bygestaan hebben, als zy hunne vryheid weêr zogten te verkrygen. Ja, dat meer is, zy zyn geweest de voornaamste Aandryvers om een verbond te maaken tot verdediging der gemeene Vryheid; het welk uit dien hoofde den naam gekregen heeft van het *Frankische*, dat is, Vryheids-Verbond. Hunnen eigen naam tot zoo verre altyd behoudende, dat zy dien, als de *Franken* nu meester waren van *Gaulen*, wyd en zyd onder de naburige volkeren hebben uitgebreid: Waar van ik verscheide zaaken, die hier toe ook konden gebragt worden, boven verhandeld hebbe.

Zie de meergemelde Schrijvers.

FRIES·

FRIESLAND, een der *zeven vrije Gewesten*, wiens *aloude staat* en bevolking, uit de voorgaande Art. *Fresen*, *Frisia*, *Frisiabonen* en *Frisii*, genoeg is op te maaken, vordert, volgens ons Plan, geene nadere beschrijving; dus wij, in dit Artikel, ons alleen zullen bezig houden met de beschouwing van deszelfs hedendaagsche gesteldheid, zo ten aanzien van den staat des Lands, als der Regeeringe, welke uit vier Leden of Kwartieren bestaat.

Wat vooreerst aangaat de beschrijving des Lands; deeze Provintie is verdeeld in drie Hoofddeelen of Kwartieren, als I. *Oostergoo*, II. *Westergoo*, III. de *Zevenwouden* of *Zevenwolden*; welke drie Kwartieren, ieder op hunne afzonderlijke Artikelen, zullen beschreeven worden. Reeds van de tijden der *Potestaten*, is ieder deel weder verdeeld in Grietenijen, die een grooter of minder getal Dorpen bevatten, en door eenen Grietman en zijne Mederechters bestierd worden. De Grietenijen zijn XXX in getal: als elf onder *Oostergoo*; negen onder *Westergoo*, en tien onder *Zevenwouden*.

Ten aanzien van de Regeeringe komt hier bij nog een vierde Kwartier, namelijk dat der XI Steden, die schoon ze in een der drie voorgemelde Kwartieren gelegen zijn, nogthans een bijzonder Lid der Regeering uitmaaken, gelijk nader blijken zal. Volgens het onderscheid der gronden, zou men nog eene derde verdeeling deezer Provintie konnen maaken; waar omtrent wij, egter, zo kort zullen zijn als mooglijk is. Te weeten, langs den Zeekant, binnendijks, vind men aldaar veele *savelachtige zagte aarde*; en hier omtrent heeft men opgemerkt, dat de Landen doorgaans zo veel zagter aarde uitleveren, als zij laater zijn ingedijkt, geevende niet te min zeer bekwaame bouwlanden, die beter zijn dan de zwaare *Kleigronden*, en naar de regelen van de Landbouw behandeld zijnde, zeer schoone veldvrugten, van *Haver*, *Garst*, *Rogge*, *Tarwe* en *Koolzaad* leveren. De zwaare *Kleigronden* vind men in verscheiden Grietenijen, langs den Eemstroom, van *Dokkum* tot aan *Harlingen*, en voornamelijk in de Grietenijen *Kollummerland*, het *Bild*, enz. *Moerachtige Aarde* heeft men in verscheiden laager oorden van deeze Provintie. In de *Zuidoostelijke deelen* heeft men veele *Zand-*

gronden, die zeer vrugtbaar zijn; en behalven deeze nog een vijfde soort van *Veengrond*, die in hooger en laager onderscheiden zijn, welke onderscheidene zoorten van brandstoffen opleveren; als *Turf*, *Baggelaar* en *Sponturf*, zijnde een der aanzienlijke voordeelen deezer Provintie, zo voor het Land als voor deszelfs ingezeetenen. Maar de ganfche grond of bodem van *Friesland* is, voor het grootste gedeelte, vlak en effen, wordende alleen in de Grietenij *Stellingwerf-oosteinde*, en wel ten Zuiden van 't Dorp *Appelsche*, eenige Zandduinen gevonden, doch die, in vergelijking van andere Landen, naauwlijks een naam verdienen. Voor reden hier van word gegeeven, dat deeze Landen, van overoude tijden, allengskens zijn aangespoeld, en dat daar door de laagte en vlakte van den grond ontstaan is.

Na aanwijzing van deeze onderscheidene gronden, dient ook iets gezegd te worden van deszelfs wateren, waar van dit Gewest boven anderen rijkelijk voorzien is; en wel voor al ten aanzien van derzelver nuttig gebruik, wijl alle de stroomen en Rivieren afzonderlijk gemeld worden. Vooreerst dan dienen dezelve om de Scheepvaart, door de geheele Provintie, te bevorderen, terwijl men de Landen, door middel van veele sluizen, bij gunstige winden, van het overtollig water weet te ontlasten. Ten tweeden dienen dezelven tot groot gerijf voor de handeldrijvende Steden, of Marktvlekken, om de Koopwaaren derwaards te vervoeren, en van daar te haalen. Sommige deezer wateren zijn, van tijd tot tijd, voorzien met *Trekweegen*, en *Vaarten*, langs welken, op gezette uuren, de *Trek-* en *Veerschepen*, van de eene naar de andere plaats vertrekken. De voornaamste deezer eigenlijk gezegde *Trekwegen* en *Vaarten* loopen van *Leeuwaarden* naar *Dokkum* en verder naar *Strobosch*; van *Leeuwaarden* naar en door *Franeker*, naar *Harlingen*, naar *Sneek*, en ook naar en door *Bolswerd* naar *Workum*. Buiten deeze zijn 'er nog veele andere Vaarten, die de nodige diepte hebben, om met vrij groote Schepen bevaaren te kunnen worden, zelfs zonder de masten te strijken. De meeste uitvaart geschied door de *Lemmer*, *Takezijl*, *Stavoren*, *Workum*, *Makkum*, *Harlingen* en *Dokkum*; nogthans met dat onderscheid, dat van

Leeu-

Leeuwaarden geene groote Schepen over *Harlingen* en *Dokkum* naar buiten konnen vaaren, schoon 'er een sterke doorvaart, over die beide Steden, met kleinere vaartuigen plaats heeft.

Behalven deeze veelvuldige vaarten, vind men ook in *Friesland* een aanzienlijk aantal *Meiren*, beloopende derzelver getal, zonder alle de *Wielen* en *Poelen* te tellen, over de twintig. De voornaamste zijn: *Bergumer-*, *Sneeker-*, *Slooter-*, *Makkummer-*, *Heger*, *Tjeuker-* en *Flieussen Meer*; alle welke van veelerlei visch voorzien zijn en van watervogelen krielen, zo als op de beschrijving van ieder in het bijzonder aangetoond, en derzelver oorsprong, zo na mooglijk, zal worden aangeweezen.

Wat aangaat de *Wouden* en *Bosschen* in dit Gewest, zij worden meest in de *Zevenwouden* gevonden. Dan zo men door *Wouden* zulke Bosschen verstaat, die uit hooge *Eiken-* *Beuken-* en andere boomen bestaan, en zig één, twee of meer uuren gaans uitstrekken, gelijk men 'er in *Duitschland* en elders veele heeft, moet men zeggen, dat deeze Provintie daar van ontbloot is. Maar aan Bosschen van kleiner houtgewas en omtrek ontbreekt het niet. Wat het aloude en voorlang door de Zee verslonden *Krieler-Bosch* aangaat, of daar in voorheen zeer zwaare boomen gevonden wierden, is onzeker, maar dit, dat in de *Zevenwouden*, hier en daar niet nog *Eiken* en andere boomen van vrij groote hoogte gevonden worden.

Men weet dat deeze Provintie, ter beteugeling van het menigvuldig buiten- en binnenwater, van veele zwaare buiten- en binnendijken en sluizen voorzien is. De geweldige doorbraaken en overstroomingen, die in vroeger tijden veel menigvuldiger waren, dan sedert de laatst afgeloopene eeuw, bewijzen ten sterksten, dat deeze aardwerken, van tijd tot tijd, niet weinig verzwaard en verbeterd zijn geworden. En nog moeten die van de naast voorgaande en vroeger eeuwen verre voor die van den tegenwoordigen tijd wijken, om reden dat men toen nog niet scheen te begrijpen, dat de binnenkant van een dijk, ter verkrijging van de nodige sterkte, zo wel vlak moest zijn, als de buitenkant, gelijk men dit, bij het maaken

van den zogenaamden *Slaperdijk*, bij *Zurig*, tusschen *Harlingen* en *Makkum*, en van dien bij *Engwierum* heeft in agt genoomen, toen, ter laatstgemelde plaats, de *Nieuwe Zijlen* wierden aangelegd, en een Dijk gemaakt, dwars door het oude *Dokkummerdiep*; welke Dijk zo ongemeen vlak is, dat men dien eerder voor een Terp dan voor een Dijk zou aanzien.

Op het Art. ROBLES, (KASPAR) zullen wij gelegenheid hebben om aan te wijzen, welke verpligting *Friesland*, ten aanzien van het herstel der Zeedijken, aan hem hebbe, en daar bij eene beschrijving geeven van de steenen Gedenkzuil, ter zijner eere en nagedagtenis opgerigt; als mede van het herstel dier Gedenkzuil, door den Heere C. G. VAN WASSENAAR TWIKEL. Hier zullen wij alleen melding maaken van de verbetering, daar na aan *Frieslands* Zeedijken geschied. Het bekrammen der Dijken in andere Provintien, heeft men ook in deeze Provintie na gevolgd. Dan dit, zo min als andere behoedmiddelen, was op verre na niet voldoende, om de woede der golven te bedwingen, vooral op plaatzen, daar weinig of geen voorgrond is, om den slag des waters te breeken. Men heeft zig dus al voorlang in de noodzaaklijkheid bevonden, om de aangelegde Dijken, door een voormuur van paalen, verder te beschermen. Hier toe bediende men zig doorgaans van zwaare greene balken of paalen, van twintig of dertig voeten lang, welke, door middel van een Hei, naast elkander, in een regten lijn, ongeveer tot op de helft, in de grond worden gedreeven. Deeze paalen dus aan elkander sluitende, en dezelfde hoogte hebbende, worden, aan den binnenkant, met zwaare eiken of greene ribben, *Gordingen* genaamd, door middel van zwaare ijzeren bouten, in dier voegen vast geklonken, dat dezelve elkander zo verre voorbij schieten, dat alle de paalen daar door aan elkander verbonden zijn. Behalven dit paalwerk, bedient men zig, op andere plaatzen, van zogenaamd kistwerk, dat aan den binnekant gemaakt word, van twee regels naast elkander staande korter paalen, of ook wel zwaare greene planken, op de wijdte van twee voeten, min of meer, en gevuld met steenen, puin of gruis; wordende daar toe inzonderheid veel gebruik gemaakt van het zogenaamde wrak of tichelwerk, dat,

vol-

volgens Plakkat van de Hooge Overigheid; om die reden, niet buiten de Provintie mag vervoerd worden. Dit kistwerk dient niet alleen om de afkabbeling te beletten, welke het door de paalen heen slaande water anders onvermijdbaar veroorzaaken zou; maar ook krijgt het hooge paalwerk, zelfs hier door, eene meerdere stevigheid, daar het, bij gebrek van vastheid aan den binnenkant, door den zwaaren slag der aankloffende golven, gevaar zou loopen van omver geworpen te worden. En wijl 'er niets wenschelijker zoude zijn; dan vlakke stranden voor de paalen te hebben, en dezelve voor de aanhoudende schuuring des waters te konnen beveiligen, heeft men over lang naar middelen uitgezien, om zulks te bevorderen. Tot nog toe heeft men niets beter konnen uitvinden, dan de zogenaamde *Duikelhoofden*, *Haaden* en *Schermen*, dienende om daar door den stroom te verleiden, den slag des waters te breeken, en het zand en slijk, dat door de oploopende Zeegolven was mede gevoerd, te bewaaren en voor land aan te winnen.

Dan, wat zijn alle menschelijke pogingen, indien de hand der Voorzienigheid 'er tegen werkt? waar van men, in het Jaar 1731, een allerduidelijkst en schrikbaarend bewijs zag, in de wormplaag, welke alle die sterkte en behoedmiddelen scheen te zullen vernielen. Maar gelijk de nood eene vrugtbaare moeder van alle uitvindingen is; zo viel men, in dien zorglijken toestand, op het denkbeeld; om, nu men aan het hout geene genoegzaame verdediging had, de toevlugt tot steen te neemen, en het geweld der Zee, door rijen van kei of balsteenen, voor de paalen langs gelegd, te keer te gaan. Naauwlijks was men van de nuttigheid hier van te overtuigd, of men vreesde geen steenen genoeg te zullen kunnen bekoomen; en indien dezelve ter bedoelde plaatze gebragt waren, dat de stranden, door de zwaarte, nog meer verdiepen zouden: om dat de in Zee uitgeslagen hoofden vernield waren, en dus de steenen in den grond zouden zinken; ja ook dat de kosten veel te hoog loopen, en de penningen daar toe niet te vinden zouden zijn. Dan daar het Land behouden, of aan deszelfs ondergang moest worden overgelaaten, woog het eer-

ste

ste zo zwaar, dat alle die zwarigheden, spoediger dan men had kunnen denken, werden weg geruimd.

De Heivelden, zo binnen als buiten de Provintie, leverden reeds een aanzienlijke menigte van steen op; en het geen daar niet te vinden was, werd uit *Noorwegen* en van elders gehaald, in een voldoenden overvloed. Het werpen van balsteenen voor en langs het paalwerk strekte ook zo weinig ter verdieping der stranden, dat het tegendeel daar van veel eer het gevolg was: en wel om deeze reden, dat het water, voorheen met geweld op de paalen aanvallende, bij de weerkaatzing, den grond van voor dezelven met zig naar de diepte sleepte, en aan den voorbijsnellenden stroom gelegenheid gaf, om de reeds gemaakte slik nog meer te verdiepen.

De kosten ongemeen hoog, en te zwaar zijnde om uit de Dijkscontributien geheeven te konnen worden, was het niet meer dan billijk, dat zij hier in, zo door giften als leeningen, uit 's Lands kasse wierden ondersteund; zo als dan ook, uit hoofde van het algemeen belang, geschied is.

Behalven den Zeedijk, vind men in deeze Provintie, binnenslands, verscheiden andere Dijken, dienende zo om algemeene overstroomingen, ingevalle van een doorbraak in den Zeedijk, te voorkomen, als ook om het water van de eene landstreek uit de andere te weeren: hierom zullen wij van deeze een kort verslag geeven. Vooreerst komt in aanmerking de zo genaamde *Slagtedijk*. Deeze werd allereerst aangeleid, toen het Zeegat, tusschen *Vlieland* en *Ter Schelling*, zig begon te verwijden, en *Westergoo* dus den meesten aanstoot van het Zeewater had te lijden: vooral na dat de Middelzee, door opslopping, reeds een groot deel van haar kracht verlooren had. Deeze Dijk begint aan den Zeedijk, even ten N. W. van *Oosterbierum*, bij *Harlingen*, en loopt van daar, tusschen gemelde Dorp in *Sexbierum*, door *Barradeel* Zuidwaards aan naar de stroom *de Ried*, en van daar over de *Gitzerdezijl*, leggende op de scheiding van *Barradeel* en *Frankeradeel*, door laatstgemelde Grietenij, naar *Kiesterzijl*, en alzo over de Trekvaart naar *Harlingen*, op de scheiding van *Frankeradeel* en *Wonseradeel*, een weinig ten Westen het Dorp *Achlum*.

lum. Aldaar verdeelt zig deeze Dijk in twee armen; de eene ftrekt zig daar van ten Noorden, voorbij *Achlum* naar *Paij-aijl*, en de hoek van de *Arumervaart*. Van daar Oostelijk, ten Noorden van *Tzum*, naar *Tolsmazijl*, en voorts, tusfchen *Koubaard* en *Waaxens*, in *Hennaarderadeel*, naar *Littenszijl*, in de *Bolswaarder* Trekvaart. Van daar wederom voorbij *Hijdaard*, *Oosterend*, *Lutkewierum* en *Bofum*, in de Grietenij *Baarderadeel*, loopende, vereenigt hij zig met den ouden Dijk der *Borne*, ten Z. W. van laatstgenoemde Dorp, en loopt van daar ten N. van de *Sneeker* Trekvaart, op *Leeuwaarden*, tot op de hoogte van de *Krinferarm*, of de *Dille*, onder *Oosterwierum*; en verder voorbij *Mantgum*, *Weidum*, *Beers* en *Jellum*, tot in *Menaldumadeel*; daar hij *Boxum*, *Blesfum* en *Deinum*, in het Zuiden, voorbij fchietende, over *Ritzumazijl*, of de Trekvaart van *Leeuwaarden* op *Franeker*, wat meer Noordwaards, voorbij *Marfum*, *Englum*, *Beetgum* en *Belkum* loopt; tot dat hij ook *Wier* en *Minnertgaa* ter linkerhand gelaaten, en eene fcheiding tusfchen het *Bildt* en *Barradeel* gemaakt hebbende, zig bij *Dijkshoek*, en dus maar pas een uur gaans boven de plaats van zijn begin, met den Zeedijk wederom vereenigt. Dus bevat deeze Dijk een groot deel van *Westergoo*; dat aanleiding gaf dat de Ingezeetenen, als door hunnen eigen Dijk ingeflooten, zig voorheen lieten voorftaan, niet gehouden te zijn, om in de kosten tot het onderhoud van den Zeedijk, die van het *Bildt* naar *Makkum* gaat, en de *Vijfdeelendijk* genaamd word, te moeten draagen.

De andere tak van den *Slagtedijk* loopt door *Wonzeradeel*, en fcheidt die Grietenij in twee deelen, *Binnen-* en *Buitendijk* genaamd. Vooreerst behoud hij nog den gemelden naam; doch daar na neemt hij andere en vervolgens die van *Hemdijk* aan, naar de opgedroogde Meeren *Wouderhem* en *Morrahem*, die, nevens meer anderen, door deezen Dijk befloten worden. Hij fchiet, onder dien naam, ten Oosten van 't *Blaauwhuis*, en ten Westen van de Dorpen *Abbega* en *Westhem* heen, tot aan de *Nieuwezijl*, onder *Oosthem*. Deeze bereikt hebbende, vervolgt hij zijnen loop ten Westen der Stad *IJlst*, langs het water de *Geeuw*, door *Sneek*, en

ver-

verder tot aan de *Gaauwsterzijl*, welke haare uitwatering heeft in het *Sneeker Meer.*

Nevens deezen, heeft men ook den *Leppedijk* in aanmerking te neemen, als zijnde, op zekere tijden, van zeer veel nut, en wel inzonderheid om het Zuider binnenwater te keeren. Omtrent *Bornbergum*, tusschen de Grietenijen *Opsterland* en *Smallingerland*, neemt deeze een begin, loopt van daar weder Westwaards, en kromt zig vervolgens Zuidelijk naar den stroom de *Born.* Dus in *Utingeradeel* komende, loopt bij dien stroom naar *Oldenboorn*, *Nes*, *Nesserzijl*, voorbij *Akrum*, *Dijkhuisserzijl*, *Hottingazijl*, *Molenzijl* en *Eernzummerzijl*, ten Westen van *Idaaderadeel*, van waar een Dijk, onder den naam van *Groendijk*, langs de Weetering, of Wijtering, door *Rauerderhem* voortschiet, tot in *Wijmbritzeradeel*, daar zig dezelve eerlang, door middel van de *Gaauwsterzijl*, vereenigt met meergemelden *Hemdijk.* In de Jaaren 1775 en 1776, hebben de woedende stormen en hooge watervloeden 's Lands Staaten van *Friesland*, op de verbetering en verhooging van deeze en andere Dijken, met ernst doen bedagt zijn.

In de laage Oorden van dit Gewest vind men nog andere Dijken, waar van de voornaamste zijn, de *Slagtedijk*, *Haskerdijk*, *Lindedijk* en *Kuinderdijk.* De eerste loopt door *Utingaradeel* en *Oldeboorn*, zo lang de Grietenij is, tot aan de *Jouwer* in *Haskerland*; de tweede schiet tusschen de Grietenijen *Haskerland* en *Ængwirden* door. De derde, ten Noorden der *Linde* geleegen, en zig door *Stellingwerf-Westeinde* strekkende, van *Slijkenburg* tot op de hoogte van *Oltsholtpade*, dient om het *Lindewater*, dat, bij sterke en aanhoudende Noordweste winden, wel eens zeer hoog word opgezet, en de aangrenzende laage Landstreeken overstroomen zoude, in zijnen vaart te stuiten. De vierde of de *Kuinderdijk* doet den zelfden dienst, ten aanzien van 't water der Rivier de *Kuinder* of *Tjanger*, van wier oorsprong en strekking op haare plaats zal gesprooken worden. Veele andere Dijken, aangelegd om uitgedroogde Meeren en Poelen boven water te houden, gaan wij, uit hoofde van de meenigvuldigheid der stoffe, met stilzwijgen voorbij.

Deeze

Deeze gesteldheid van Wateren en Dijken vordert, tot gerief en behoud van het Land, veele Sluizen of Zijlen. Onder de Buitensluizen, die, bij haaren aanleg, onnoemlijk veel gelds gekost hebben, en Jaarlijks een groot onderhoud vorderen, telt men eerst *Munnikezijl*, de *Nieuwe Zijlen*, bij *Engwerden*, vereeuwigd door het oprigten van een *Hardsteenen Pijramide*; *Ezumazijl*. In *Westdongeradeel* heeft men, waarschijnlijk, meer dan één Sluis gehad. Het *Bildt* heeft thans geene Sluizen meer. Dan in *Barradeel* heeft men *Roptazijl*; en binnen *Harlingen* telt men twee Sluizen. Te *Makkum* is 'er thans maar één; voorts de daar naast aangelegen *Workummerzijl*; verder *Hindelooperzijl*; *Molquerumerzijl*; de *Stavorenschezijl*; en dan nog *Takezijl*, en *Schooterzijl* in de *Lemmer*; hebbende ieder Grietenij, behalven deeze, haare Binnensluizen of Zijlen.

Wat aangaat de Luchtgesteldheid van de Provintie *Friesland*; over het algemeen genomen is dezelve tamelijk getemperd, en dus ook niet ongezond, gelijk men anders van veelvuldige wateren en laage gronden schijnt te moeten verwagten, om dat daar door, vooral in den herfst en winterzijd, een vochtige en niet zeer gezonde Lucht veroorzaakt word. Doch de Westelijke winden, die als dan, buiten vorst, dikwils nu en dan sterk doorwaaljen, zuiveren het Luchtgestel van veele kwaade dampen en uitwaassemingen, die anders daar in zouden blijven hangen. Aanhoudende vogtige Zuide winden brengen dus, doorgaans ziekte of deeze of geene ongemakken voort, waar voor men, bij een drooge Luchtsgesteldheid, beveiligd zou zijn. De ongestadigheid van het weder hier te Land, en bijzonder aan den Zeekant, word van veelen, ten nadeele van hunne gezondheid, weinig in agt genoomen. Ook gaan gemelde Weste winden wel eens met regen gepaard, of worden 'er van gevolgd. Niettegenstaande dit alles, leven de Landzaaten, die de matigheid weeten in acht te neemen, en de vereischte beweeging genieten, hier vrij gezond, zijn sterk en worden oud: zo dat menschen van tagtig, negentig en zelfs van honderd Jaaren hier niet ontbreeken; hoe wel, egter, de laatsten zeer zeldzaam zijn. Bijzondere Landziekten heerschen hier niet meer dan elders. De scorbut heeft dit Gewest met ande-

re

ze ſtreeken van 't Noorden gemeen. Wat het Weder aanbetreft, het zelve is hier genoegzaam even ongeſtadig als in *Holland*; en zo ook is het geleegen met het onweder van Donder en Blixem.

De hedendaagſche *Friezen* verſchillen grootelijks van de ouden, wier geaartheid, zeden en gewoonten genoegzaam overeenkomſtig waren met die der *Batavieren:* waarom wij dit met ſtilzwijgen voorbij gaan. De oorzaaken van deeze verſcheidenheid, en zigtbaare verandering zijn buiten twijffel veele. De *Romeinen*, hier te Lande verkeerende, leiden 'er zeker den eerſten grondſlag toe; hebbende de *Friezen* van hun niet alleen geleerd het leezen en ſchrijven, maar ook vrij wat van hunne zeden; vooral toen het voor hun een ſtuk van belang geworden was, de vriendſchap met de *Romeinen* aantekweeken en te onderhouden. Zij, die eenige Jaaren agter elkander buitenslands, in vreemden Krijgsdienst, hadden omgezworven, gelijk oudtijds van veele der aanzienlijkſte Jongelingen onder de *Friezen* plagt te geſchieden, kwamen zelden of nooit in hun Vaderland te rug, zonder iets uitheemsch, in taal, zeden en gewoonten, mede te brengen; 't welk, ſchoon met geen opzettelijk voorneemen, ongevoelig op hunne kinderen overging, en daar door eên ongemerkte verandering te weeg bragt. Het geene dus door de *Romeinen* hier te Lande begonnen was, werd kort daar na door de *Franken* voortgezet, en wel inzonderheid na dat deezen het zo verre gebragt hadden, dat het Christendom, door de *Friezen*, met verlaating van hunnen Vaderlijken Godsdienst, vrij algemeen was aangenoomen. Want daar dit, behalven de overkomſte van veele buitenlandſche Geestelijken, aan den eenen kant niet weinig toebragt, om den wederzijdſchen haat en afkeer merklijk te verzagten, welke, hoe onredelijk ook, uit verſcheidenheid van Godsdienſtige begrippen en plegtigheden doorgaans gebooren word, gaf het, aan den anderen kant, insgelijks gelegenheid tot dien gemeenzaamen omgang en verkeering, welke tusſchen verſchillende volkeren nooit geoeffend word, zonder dat het eene volk van het andere deeze of geene gebruiken overnam. De wetenſchappen, die, met regt, voor het bekwaamſte middel, ter beſchaaving der

der zeden en gewoonten worden gehouden, staken ook langzamerhand, in deeze Gewesten, het hoofd op, en werkten grootelijks mede, om de reeds begonnen verandering ten sterkste voort te zetten. Dan zo 'er iets is, dat daar aan de laatste hand gelegd heeft, is het, waarschijnlijk, de vermeerdering van *Frieslands* rijkdom, welke, met het voortzetten van den eertijds verwaarloosden Landbouw, Koophandel en Scheepvaart, tot een aanzienlijke hoogte geklommen is, en eene zeer groote verandering heeft te wege gebragt: zo om dat veele vreemdelingen daar door zijn aangelokt, om zig, met verlaatinge van hun Vaderland, ter verkrijginge van een ruimer bestaan, herwaards te begeeven, en zig met den ouden Landaart te vermengen; als ook om dat veele rijke Landskinderen, even als of het nu een schande ware, geboren *Friezen* te zijn, daar hunne Voorvaderen zo groot een eer in stelden, zig meer en meer van hunne Landgenoten onderscheiden, door zig buitenlanders, en wel liefst *Franschen*, tot voorbeelden van navolging te verkiezen.

Dan hoe zeer de laatere *Friezen* van de vroegere verschillen, 't is, egter, waar, dat zij minder dan wel anderen, tot buitenspoorigheden vervallen zijn. Misschien is 'er nog wat overgebleeven van de oude gezetheid op eigen taal en zeden, welke oudtijds zo verre ging, dat zij met andere volken weinig verkeerden, en zelfs wetten maakten, om geen *buitenlanders onder hun te laaten woonen*, zo als men breedvoeriger zien kan bij GABBEMA, in zijne Voorreden voor G. JAPIKS, *Friesche Rijmelarij*. Dan, in plaats van dit een deugd te noemen, is het eerder als een woeste onbeschaafdheid aan te merken, welke, door een betere en met de menschelijke natuur meer overeenkoomende gezelligheid, is weg genoomen.

Maar hoe groot die veranderingen ook zijn, de *Friesche* Natie is niet geheel en al van gestalte of inborst verandert. De *Friezen* zijn, over het algemeen genomen, nog rijzig en sterk van ligchaam, waar toe het gebruik van voedzaame spijzen, gepaard met een gezonde arbeidzaamheid, waarschijnlijk niet weinig toebrengt. Ook zijn zij van een aanzienlijk en bevallig wezen, waar in een onbeschroomde achtbaarheid en

deftigheid doorstraalt; welke zij, vooral in het spreeken, door eene rondborstige vrijmoedigheid, weeten aan den dag te leggen, terwijl hun de roem van openhartigheid, goedaartig en getrouw te zijn, niet kan geweigerd worden: schoon ze niet vrij te pleiten zijn van stijfhoofdigheid, die het zeer bezwaarlijk maakt om hen van hunne eens genomen besluiten aftebrengen. Ten aanzien van de bescherming der vrijheid, is hun dit, in veele gevallen, van merklijk nut geweest; en wenschelijk ware het, dat de *Friezen*, ter herkrijginge van hunne geschondene regten, in deeze dagen, die aangeborene stijfhoofdigheid niet lieten vaaren. Wenschelijk ware 't, dat hunne overweldigers dit gedeelte van hun karakter thans in aanmerking wilden neemen.

De vrouwen in *Friesland* zijn, over 't algemeen, wel gemaakt van lijf en leden; blank en schoon van aangezigt; doorgaans voorzien van helder tintelende oogen en blanke of bruine hairen; wordende hier weinige bruinetten gevonden. Ten platten Lande, daar de levenswijze minder bedorven is dan in de Steden, vind men inzonderheid veele, die in schoonheid en bevalligheid met die van de Steden gelijk staande, haar in zilver witte tanden, bloozende kleur, en frissche gestalte niet weinig te boven gaan; hoe wel ze doorgaans minder van die verfijnde beschaafdheid bezitten, die in de Steden, en voornamelijk bij de rijkdom heerscht, en niet zelden te verre gedreven word.

De pragt, zo in Gebouwen als andere dingen, is aldaar minder dan in andere Oorden. Van de oude Stinzen, of Steenhuizen, zijn in *Friesland* weinige meer overig. Egter ontbreekt het 'er niet aan fraaije Landhuizen, met vrugtbaare tuinen, hoven en vijvers, geschikt tot aangenaame Zomerverblijven. De boere woningen en schuuren, het zij dezelven in eigendom, of in huur bewoond worden, zijn aldaar zeer aanzienlijk, en overtreffen veelal die der andere Provintien. In *Oostergoo* en *Westergoo*, daar men de beste Landerijen vind, heeft men ook de kostbaarste en fraaiste huizen.

Dan nergens is de verandering grooter, dan in de kleeding der *Friezen*. De aanzienlijkste, zo mans als vrouwen, hebben zig reeds van overlang naar de *Duitsche* en *Fransche*

ma-

manier beginnen te fchikken, en vinden daar in veel navolgers onder den Burgerftaat; die hier toe te ligter overgaan, om dat dit een gereed middel fchijnt om zig van 't gemeen te onderfcheiden, en tot een rang van meerder aanzien op te klimmen. Zonder ons dan met de aanzienlijkften, die men, aan de kleeding, voor geen *Friezen* kennen kan, bezig te houden, zullen wij ons enkel tot den middelftand bepaalen, en wel meest tot die van het platte Land, om dat de kleeding der Stedelingen, vooral der vrouwen, zo verfchillende is, dat de kenners daar alleen bij weten te onderfcheiden, of zij uit de Hoofdftad, dan uit andere Steden zijn, en bepaaldelijk uit welke. Van allen, zo Landluiden als Stedelingen, moet men erkennen, dat hunne kleeding verre is van weidsch te zijn; als ook dat 'er iets van dat landeigene in doorftraalt, waar door dezelve, en inzonderheid die der vrouwen, al zijn ze geen *Hindeloopers* of *Molquerummers*, zig gemakkelijk van alle overige laaten onderfcheiden. Ook ftraalt 'er iets bevalligs door, dat niet weinig ter vermeerdering der vrouwelijke fchoonheid dient. De zogenoemde *Duitfche* mutzen met breede kanten, de gouden oorijzers en andere verfierzels van goud en zilver, eertijds zo weinig, doch nu zeer veel gezagt, en niet zelden boven vermogen gebruikt, ftellen dezelve in het aangenaamfte ligt. En hier aan heeft men toe te fchrijven, dat een wel uitgedoste *Friefche* vrouw, of jonge dogter, nooit op een vreemde plaats kan verfchijnen, zonder een bewonderende aandagt van groot en klein tot zig te trekken. Wat verder het onderfcheid der kleeding betreft en genoegzaam bekend is, beoordeele een ieder naar zijnen fmaak en zinnelijkheid.

In fpijze en drank, als ook in de verdere levenswijze, verneemt men wel de oude ruwheid niet meer; doch, egter, heerscht 'er eene eenvouwigheid, die elders niet te vinden is, en geene omflagtige toebereiding vereischt. Dan na dat de visfcherij, de Landbouw, de veefokkerij, de Koophandel en Scheepvaart, een zigtbaare vermeerdering van 's Lands rijkdom veroorzaakt hebben, heeft ook de levenswijze een gantsch andere gedaante aangenomen. De drank betreffende, in plaats van zwaare bieren, waarin een dronkemaakende kragt ftak, en

die thans in geen dagglijks gebruik meer zijn, is de koffij nevens de thee, overmatig ingedrongen. Bij de fatzoenlijke luiden is het thans eene fchande, zig in 't openbaar dronken te vertoonen: hier door zijn de tegenwoordige *Friezen* veel handelbaarder dan hunne Vooronders.

Getrouw het eens gegeeven woord te houden; Vaderland en vrijheid te beminnen, en, als de nood aan den man komt, die kloekmoedig voor te ftaan, om zig geen nijpend juk en banden van flavernij op den hals te laaten dringen; een arbeidzaam en zuinig leven te leiden; den Koophandel en vooral de Scheepvaart, zonder aanmerking op de gevaaren, met dit beroep onaffcheidbaar verknogt, te drijven, zijn dingen, die de *Friezen* tot lof verftrekken, en hun hoofdkarakter uitmaaken.

't Is algemeen bekend dat deeze Natie, voor geene andere, in het beoeffenen der fraaie wetenfchappen, behoeft onder te doen; een meenigte van ervarene *Friezen*, in alle takken van geleerdheid uitmuntende, ons reeds voorgekomen, en die nog verder zullen voorkomen, ftrekken daar van ten bewijze. Mannen behoorende tot den kanzel, tabbaart of degen; vrouwen, doorleerd in alle vakken van geleerdheid, zijn reeds vroeg en als nog in *Friesland* bekend geweest.

Ter voltooijing van den aart en karakterfchets der *Friezen*, zullen wij 'er dit volgende nog bijvoegen.

Even gelijk de voornaamfte deugden en gebreken onder het menfchelijk Geflagt, zijn dezelve ook onder hun verfpreid; gelijk men onvermoeiden ijver en vuige vadzigheid, gematigde deftigheid en ftijve ftuursheid, dartele weelde en vrekke gierigheid, dapperen heldenmoed en bloode lafhartigheid, fchitterend vernuft en driefte domheid overal naast elkander geplaatst vind, dus zijn deeze deugden en ondeugden ook onder hen bekend. Dan uit het geen reeds gezegd is, zal men konnen opmaaken, dat de *Friezen* geenzints gefchapen zijn, om zig in weelde en wellust te baaden; om in koetzen gewiegd te worden, of dagglijks lui en ledig eenige uuren aan tafel door te brengen, of om met gefchilderde kaartebladen gantfche avonden en nachten te verfpillen; maar om de kragt van een welgefpierd geftel, door ftoute en vaardige lichaamsoefeningen,

gen, te verdubbelen. En, zeker, onaangezien de ſtijve houding, die hun in den eerſten opſlag, meer of min, eigen ſchijnt, weten zij het wel te toonen als het te paſſe komt. Even kundig in het beſtier van paarden als van Schepen; onvermoeit op de jagt, in het kaatzen, in het kolven, en vooral in ſchaatsrijden, waar in hun niemand overtreft: kortom in al wat tot een vluggen en ſterken kaerel vereischt word, zonder weer of wind te ontzien, bewijzen zij genoegzaam dat de dappere *Romeinen* niet vrugteloos hunne leermeesters geweest zijn. De *Friesen*, die dus met regt den naam van de ſtoute *Friezen* verdienen, zijn ongevoelig voor vleierij; en zo men de grooten uitzondert, die overal willen gevleid worden, kan men met grond zeggen, dat zij door geen vleierij te winnen zijn. Even min kan trotschheid onder hun geduld worden; hun grootſte vermaak beſtaat in de vernedering van een hoogmoedig mensch. Konſten, die aan een fijnen ſmaak worden toegekend, gaan bij hun niet zeer in zwang. Dan in nuttige Molenwerken, Sluizen en andere werktuigen, zijn zij groote meesters. De Landman ſchijnt onder hun een wijsgeer te zijn: het droogmaaken van Meeren, het bedijken; het vellen van bosſchen, om den grond tot wei- of zaailanden bekwaam te maaken, ſchijnt hun van natuur eigen te zijn. Andere, doch in minder getal, munten in verſcheidene andere zaaken uit.

De oude geſchiedenisſen deezer volken op bijzondere Artikelen, als dat der BATAVIEREN, van BRINIO, van CIVILIS, van BONIFACIUS, FRANKEN, FRIEZEN, FRISIABONEN en andere reeds genoegzaam vermeld hebbende, en verder moetende melden, op de Art. van KAREL DEN GROOTEN en NORMANNEN, zullen wij dezelven hier aanvangen met het einde der *Noordſche* invallen in deeze Landen, en dus met het Jaar 1026.

Friesland ſchijnt omtrent dien tijd, door DIRK DEN III, Graaf van *Holland*, met hulpe van GODEVAARD, Hertog van *Lotharingen*, overheerd en genoodzaakt te zijn geworden, om 's Graaven zoon, FLORIS, voor Landheer te erkennen en hulde te bewijzen. Want na dat deeze Graaf zig met den Bisſchop van *Utrecht* verzoend had, begon hij op wraak be-

bedagt te zijn, over den dood van zijnen vader. Om dit ten uitvoer te brengen, begaf hij zig, verzeld van GODEVAARD, of GODEFRID, over het *Flie*, van waar de grenzen zig toen tot aan den *Eems* uitftrekten. Met een groote magt van volk voorzien zijnde, viel het hem niet moeilijk, veele Vlekken en Dorpen in de asfche te leggen, veel volk te vernielen en grooten buit, have en vee van daar te voeren. Na dat hij het Land dus onder dwang gebragt had, deed hij zijnen jongften zoon, FLORIS, tot Graaf, Landheer of Potestaat huldigen. Als Leenman van zijnen vader bekleedde FLORIS deeze waardigheid dertien Jaaren. Want DIRK, in het Jaar 1039, overleden zijnde, fchijnt hij, in de bedeeling met zijn broeder DIRK DEN IV, eigen Heer van *Friesland* geworden te zijn. Toen Graaf DIRK negen Jaaren daar na ongehuwd geftorven was, verviel het Graaffchap van *Holland* mede op hem. FLORIS was bij de *Friezen* bemind; en met hunne hulpe heeft hij verfcheidene aanflagen, tegen hem gefmeed, vernietigd: onder anderen tegen Bisfchop WILLEM, dien hij tot tweemaal toe overwon, nevens alle deszelfs Bondgenooten, en misfchien verder zou te ondergebragt hebben, ware hij niet, door den Heer VAN KUIK, op eene verraderlijke wijze, (zo als op het Art. van deezen FLORIS gemeld is) omgebragt. ROBBERT DE VRIES deed twee vergeeffche poogingen om de *Friezen* voor zijne magt te doen bukken. Eene moorddadige hand belette ook hem, in het Jaar 1076, zijne voornemens verder voort te zetten.

ROBERT DE VRIES, wil men, dit dus beftoken te hebben, om zig van GODEVAART te ontflaan. Ook overleed Bisfchop WILLEM eenige maanden daar na. In de gefchillen van Keizer HENDRIK DEN IV, met Paus GEGORIUS DEN VII, had deeze Kerkvoogd altoos de zijde des Keizers gehouden, en daar door zo veel gunfte verworven, dat een gedeelte van *Holland*, met den dood van GODEVAARD, aan hem gelaaten was.

EGBERT DE II, Markgraaf van *Saxen*, toen Graaf van *Staveren*, *Oostergoo* en *Westergoo* zijnde, het zij in naam of in de daad, om dat hij GODEFRID, in 't verdrijven van ROBBERT, geholpen had, was met die fchikking zo weinig

te vreden, dat hij zig openlijk tegen den Keizer verklaarde, en zig voegde bij de *Saxers*, toen gezwooren vijanden van den Keizer. Deeze, om zig daar van te wreeken, droeg de Landen, door EGBERT bezeeten, op aan eenen OTHELRYK VAN GODESHEIM. Maar nog in dat zelfde Jaar 1078, werden dezelve wederom, door dien Vorst, opgedragen aan Bisschop KOENRAAD, die, door 's Keizers bemiddeling, de opvolger van WILLEM geworden was; wordende van EGBERT, in dien giftbrief, niet dan met groote veragting gesprooken. ROBBERT DE VRIES, nu beter gelegenheid meenende te vinden, om den Bisschop te fnuiken, trok tegen denzelven aan; de kans was hem gunstig, in zo verre, dat de Bisschop hem in de handen viel, dien hij noodzaakte, afstand van die Landen te doen, waarom, zints vijf Jaaren, zulke zwaare oorlogen gevoerd waren.

Wat van den oorlog zij, dien men onderstelt, dat Graaf DIRK DE V, na dus weder in *Holland* hersteld te zijn, tegen de *Friezen* zou ondernomen hebben; men kan daar van nazien, wat reeds, ter behoorelijke plaats, op het Art. DIRK DE V, gezegd is. Dus wij, liever dan tot herhaalingen te vervallen, ons bepaalen tot den voorgemelden EGBERT VAN SAXEN. Hij door den Keizer van zijne bezittingen beroofd zijnde, was gelukkig genoeg, dezelve door de wapenen weder te bemagtigen, en als Landsheer van de *Friezen* erkend te worden. Hij had, om billijke redenen, zig met den Keizer verzoend; en deeze was gedweeër geworden, door de voortgangen, die Graaf DIRK gemaakt had. De *Friezen* toonden zig min afkeerig, van de Regeering der *Saxers*, dan van die der *Hollanders*.

EGBERT zou dus, waarschijnlijk, een langer genot van de *Friesche* heerschappij gehad hebben, indien hij zig niet op nieuw, met andere *Duitsche* Vorsten, ten nadeele van Keizer HENDRIK DEN IV, verbonden had, daar door andermaal bij dien Vorst in haat geraakt was, en den Keizer zelfs de gelegenheid verschaft had, om hem vervallen te verklaaren van alle zijn *Friesche* Staaten, en wel bepaaldelijk van zijne *Friesche* Graafschappen; wordende Bisschop KOENRAAD, op den 7 Februarij van het Jaar 1086, op nieuws daar mede begiftigd. De

giftbrief is te vinden in het I. Deel van het *Charterboek van Friesland*, bl. 67.

Maar de Bisschop had geen lang genot daar van. EGBERTS vriendschap voor den Keizer van te veel aanbelang zijnde, verzoende hij zig, in het volgende Jaar, weder zeer gemakkelijk met den Vorst. Na deeze verzoening werden alle de gedaane giften weder ingetrokken. Doch de Markgraaf toonde ras geheel onstandvastig te zijn, of de verzoening met geene goed geweten gesloten te hebben; voegende hij zig weder bij de vijanden van HENDRIK DEN IV. EMMIUS schijnt te kennen te geeven, als of EGBERT zig van geheel *Friesland* zou hebben meester gemaakt. De Keizer bragt daar op, volgens anderen, in het Jaar 1089, een aanzienlijk Leger op de been, en rukte daar mede in *Turingen*, alwaar de Markgraaf zijn aanzienlijkste goederen had, en toen in persoon tegenwoordig was. Hij werd genoodzaakt, dit Gewest spoedig te verlaaten; doch EGBERT had 'er weinig voordeel van, dewijl hij, kort daar na, door bestel van ALEID, Abtdisse van *Quedlenburg*, en zuster des Keizers, werd omgebragt.

Met den dood van den Markgraaf, werd de Kerk van *Utrecht* andermaal met *Friesland* begiftigd, en het gedrag der overledenen met hatelijke verwe afgemaald. Hoe ongelukkig het ook voor *Friesland* ware, dus geduuriglijk van Heer te veranderen, de Kerkvoogd was, ondertusschen, wel in zijn schik, dat hij nu een onvervreemdbaar regt op *Friesland* gekreegen had, waar aan nu alleen de daadelijke bezitneeming ontbrak. Om deeze te bevorderen, kregen eenige naast gelegene Markgraaven bevel van den Keizer, om gewapenderhand bezit van die Landen te neemen. De bezettingen, zo van EGBERT als van den Graave van *Holland*, die 'er in lagen, kregen bevel het Land te ruimen. En dus werd de Bisschop in het bezit gesteld, die aldaar tot zijnen Stedehouder aanstelde eenen ADEL VAN FRONENBERG, die gehuwd was met ANNA VAN KAMMINGA.

Toen, op het einde van de elfde eeuwe, de kruisvaarten allersterkst met een ongelooflijk grooten toeloop, werden door gezet, waren de *Friesche* Edelen geene van de minsten. Men telt onder dezelven TJEPKE FORTEMAN, JARIG LUDIN-

GA, EPO HARTMAN, IGE GALAMA, en veele anderen, die zeker dagten, groote voordeelen daar mede te zullen behaalen. Het is bekend, hoe verkeerd dit alles uitviel. Markgraaf EGBERT, dien wij straks gezegd hebben, te zijn omgebragt, had als zijne erfgenaame na gelaten, zijne eenige zuster, GEERTRUID, in 't vervolg getrouwd met HENDRIK DEN VETTEN, zoon van OTTO, Hertog van *Saxen.* Deeze, door dit huwelijk, op alle zijne nagelaatene goederen regt meenende te hebben, was, ras na den dood van zijnen schoonvader, bedagt op middelen om die goederen te herwinnen. Met FREDRIK, Graave van *Oldenburg*, en deszelfs aanstaanden opvolger, trof hij alvoorens een verbond, om zig een open weg in het Land te baanen, als zijnde *Oldenburg* de Sleutel van *Oostfriesland.* Eer de *Friezen* tot tegenweer gereed waren, was de vijand reeds metterdaad over de moerassen in 't Land geraakt, en al brandende en rovende tot bij *Norden* gekoomen. Dan, de *Friezen* zig bij een gezameld hebbende, versloegen de *Saxen* bijna geheel en al. HENDRIK DE VETTE sneuvelde zelfs. Hier door bleef de vrijheid der *Friezen*, voor dien tijd, bewaard, en genooten *Oostergoo* en *Westergoo*, een geruimen tijd, een aangenaame rust. Wat het geschil, tusschen den Edelman GALAMA en Graaf FLORIS DEN II; over het regt van de Jagt, aangaat, wij hebben reeds elders doen zien, dat wij daar aan geen het minste geloof slaan, of schoon het KLAAS KOLYN op deezen tijd verhaald, en door anderen is na geschreeven.

In het Jaar 1112, werd, door Keizer HENDRIK DEN V, de gifte, door zijnen vader van *Oostergoo* en *Westergoo*, aan den Bisschop van *Utrecht* gedaan, bevestigd. Dan na dat Graaf FLORIS DE II overleden was, en zijne Gemalin PETRONELLA, (die de zuster van den Keizer was) de voogdijschap, over haaren onmondigen zoon, Graaf DIRK DEN VI, aanvaard had, werd 'er eene vriendschap bewerkt tusschen *Holland* en haaren broeder LOTHARIUS, die, na HENDRIK DEN V, Keizer geworden was; 't welk ten gevolge had, dat de Graafschappen *Oostergoo* en *Westergoo*, in het Jaar 1126, weder aan het *Hollandsch* Graafschap gehegt wierden, schoon *Holland* even zo min voordeel als *Utrecht* bij die gifte had.

De *Friezen*, egter, vonden daar weinig smaak in. Om dit te toonen, maakten zij gebruik van de twisten, die ontstaan waren tusschen Graaf DIRK en zijnen broeder FLORIS DEN ZWARTEN, waar in zij door den Bisschop ondersteund wierden. FLORIS reeds lang gedoeld hebbende, zijne grootheid te vestigen op de vernederde magt zijns broeders, zag niet liever, dan dat de *Westfriezen* weigerden die te erkennen. Om hun daar toe te noodzaaken, bragt hij alle zijne magt bij een, met oogmerk om de *Westfriezen* tot reden te brengen, en daar na *Oostergoo* en *Westergoo* in bezit te neemen. Het ijs scheen hem, in den winter van het Jaar 1132, hier toe sterk genoeg te zijn; en daar over trok hij naar *Westfriesland.* Hij verdreef de *Westfriezen*, en kwam, met buit beladen, te *Alkmaar* te rug, wijl de invallende dooi hem verhinderde, de *Friezen* aan te vallen. Tot overmaat van smerte moest hij zien, dat, na zijnen terugtogt, de *Westfriezen* 's Graaven broeder, FLORIS, voor Veldheer aannamen. Twee Jaaren daar na bewerkte Keizer LOTHARIUS den vrede tusschen de twee broeders. In dit zelfde Jaar was het, dat het *St. Odulfsklooster*, bij *Stavoren*, met goedkeuring van den Bisschop en verzegeling van den Paus, van andere Inwooners voorzien werd; waar door de magt der Geestelijken, in dit Gewest, zeer toenam, en met uitgebreidde voorregten voorzien werd. Dan, in een tijd, dat de Geestelijkheid haare belangen dus voortzette, verloor de Adel de zijne, door onderlinge twisten en verdeeldheden, te lang om ze hier allen te melden, en die op de bijzondere Art. van de hoofden daar van, reeds gemeld zijn, of nog gemeld zullende worden.

Dus gaan wij over tot het geen, na den dood van Keizer LOTHARIUS, gewigtigs voorviel. Deeze, in het Jaar 1138, overleeden zijnde, werd als Keizer opgevolgd door KOENRAAD DEN III, welke naauwlijks den throon beklommen had, of hij schonk op nieuw de *Friesche* Graafschappen aan den Bisschop van *Utrecht.* Voor dat dit gebeurde, vertrokken eenige *Friezen*, met hunne huisgezinnen, naar de *Elve*; zijnde daar toe uitgenodigd, door ADOLF, Graave van *Holstein.* Hier werden zij door de Slaaven overvallen, van welke zij, met niet meer dan honderd, meer dan drie duizend afweezen. Keizer KOENRAAD

RAAD bevestigde, in het Jaar 1145, de reeds gedaane gifte. Doch alle die Keizerlijke giftbrieven, met geene gewapende magt ondersteund wordende, waren zij onvermogend om de *Friezen* onder het juk, 't zij van den Graaf van *Holland*, of van den Bisschop van *Utrecht* te brengen. Integendeel, hunne vrijheid bleef zo zigtbaar, dat zij, niettegenstaande alle de aanvallen, nu van den eenen en dan van den anderen, hunnen eigen Potestaat verkooren, met naame SAKE REINALDA, een man door zijne dapperheid ten hoogste beroemd. Ja zelfs lieten zij niet na, onder al dien druk, de kruisvaarten bij te woonen; zij waren dus ook deelgenooten aan de verovering van *Lisbon*, aan het beoorlogen der Heidensche *Slaven*, en beteugeling van HENDRIK DE LEEUW, in het Jaar 1155.

Daarenboven ging men ijverig voort met het stigten van Kerken en Kloosters; wordende dat van *Ludingu Kerk* gestigt in het Jaar 1157, waar in, door den Bisschop van *Utrecht*, een Overste gesteld werd. Kort daar na kwam dat van *Bethlehem* en *Klaarkamp* ten voorschijn, en uit die wederom anderen. Dan al die voorspoed der Geestelijken werd niet weinig besnoeid, door den geweldigen *Juliaansvloed*, in den beginne van het Jaar 1164.

De twisten, tusschen den Graaf van *Holland* en den Bisschop van *Utrecht*, over het bezit van een Land, daar zij beiden geen het minste natuurlijk regt van eigendom op hadden, stonden op het punt van door geweldige middelen beslist te worden; en zulks zou zekerlijk geschied zijn, zo niet Keizer FREDRIK, in het Jaar 1166, een middel gevonden had, om de twistenden te bevredigen; 't welk hem, voor dien tijd, zeer wel gelukte.

Andere rampen bragten, egter, *Friesland* groot nadeel toe: als de geweldige watervloed van het Jaar 1170, en niet min die van het Jaar 1173. Doch na dien tijd werd 'er eenige rust en voorspoed genooten. Hier aan is toe te schrijven de stigting van het Klooster *Bajum*, in het Jaar 1186, en de Abtdij van *Bloemkamp*, in het 1192.

Maar terwijl buitenlandsche rust en verdoolde Godsdienstigheid aanleiding gaf tot het stigten van Abtdijen, Kerken en Kloosters, de oneenigheid onder de voornaamste Geslachten in

Fries-

Friesland, en de aanhoudende twisten, om den voorrang in het offeren, niet zelden van moord en doodslag gevolgd wordende, bragt te weege, dat 'er, insgelijks omtrent deezen tijd, veele Kerken en Kapellen gestigt en geheel nieuwe Dorpen wierden aangelegt. Tusschen de voornaamste Patricen, welke toen ter tijd tusschen het *Flie* en de *Lauwers* gevonden wierden, ontstond een zogenaamde Heilige oorlog. Doch men kan op de verhaalen daar van weinig staat maaken; wijl ieder zijne heldhaftige bedrijven ten sterksten deed uitmeeten, en de Kronijkschrijvers oneindig veel verschillen.

Na dat Graaf FLORIS DE III, in het Jaar 1190, op den Kruistogt te *Antiochie* overleden was, werd zijn oudste zoon DIRK, Graaf van *Holland*; en na dat, in het Jaar 1195, WILLEM, DIRKS broeder, zig, zo het scheen, met hem verzoend had, ontving deeze de Heerlijkheid *Friesland* van zijnen broeder te leen, en wel bijzonder al dat geene wat deez' in *Oostergoo* en *Westergoo* bezat, of aan de Graaven van *Holland*, bij het laatste verdrag, door den Bisschop van *Utrecht*, was afgestaan. Terstond na het sluiten van dit verdrag, stak WILLEM over naar *Friesland*, beoosten de Zuiderzee, alwaar hij gewillig, door de Landzaaten, als Heer werd aangenoomen en gehuldigd. WILLEM werd door hun beschouwd als geen ander Land bezittende; en vijand van zijnen broeder zijnde, overtuigd van eenen Veldheer nodig te hebben, tegen HENDRIK DE KRAAN, Graaf van de *Kluinder*, die hem een lastige nabuur was: en daarom besslooten zij te spoediger, hem te huldigen. WILLEM, om gemelden HENDRIK DE KRAAN te beteugelen, deed een Slot bouwen in de nabijheid van *Oosterzee*, tegen over dat van DE KRAAN, waarop hij meest zijn verblijf hield. Van tijd tot tijd vielen tusschen hun beiden gevegten voor; hij dwong hem eindelijk tot de overgave van het Slot, en noodzaakte hem het Land te ruimen.

Graaf WILLEM, zig nu eenigzints in het bezit van het *Friesche* Graafschap van *Oostergoo* en *Westergoo* bevestigd ziende, kwam, tegen den zin zijner moeder, in *Holland*, om bij zijnen broeder een bezoek afteleggen; maar hij had spoedig berouw daar van: want zo dra was hij niet op het Slot *ten Horst* gekoomen, of hij werd, door meergemelden HENDRIK DE

BRAAN, in bijzijn zijns broeders, gevangen genoomen; doch vond ras middel te ontvlugten. Na dat hij zig met de dochter van Graaf OTTO van *Gelderland* in huwelijk begeeven had, noodzaakten hij DIRK een verdrag met hem en den Graaf van *Gelder* aan te gaan.

De Bisschop van *Utrecht* was intusschen vermetel genoeg, zig naar *Friesland* te begeeven, om aldaar een aanzienlijke bede te heffen. WILLEM, hier door verstoord, overviel den Bisschop gewapenderhand in 't *St. Odulfsklooster*, te *Stavoren*, en voerde hem van daar op zijn Kasteel te *Oosterzee*. Eenige bijgeloovige Monniken en Leeken, bekommerd over de straffe Gods, wanneer men een Bisschop gevangen hield, haalden hem met geweld uit de gevangenis, en voerden hem te scheep naar *Utrecht*; en schoon WILLEM zig met zijn schoonvader te veld begaf, om hier van wraak te neemen, en zij, in den beginne, goede vooruitzigten hadden, moesten zij, egter, met den Bisschop een voor hun schandelijk verdrag ondergaan.

Graaf DIRK, in het Jaar 1203, overleeden zijnde, had, vóór zijnen dood, zig gaarne met zijnen broeder WILLEM willen verzoenen. Maar zijne Gemalin ALEID, het voorgenomene huwelijk van den Graave VAN LOON, met haare dochter ADA, willende doen voltrekken, had dit verhinderd. WILLEM begaf zig, egter, uit *Friesland*, over de *Zuiderzee*, en werd, door de *Zeeuwen*, voor Graaf van dat Gewest uitgeroepen. Kort daar na werd 'er, tusschen DIRK VAN DER AARE en Graaf WILLEM, een zoen getroffen, waar in, ten opzigte van *Friesland*, werd vast gesteld: „ dat de Bisschop niet zou beletten, dat eenige Kooplieden, uit de Graafschappen *Oostergoo* en *Westergoo*, in zijne Landen kwamen; dat het „ verdrag, onlangs tusschen den Bisschop GODFRID en 's Graaven vader onderling gemaakt, ongeschonden zou gehouden „ worden; dat ingevolgen het zelve de Bisschop en de Graaf, „ met gemeene toestemming, eenen Graaf of Regter naar „ *Friesland* zouden zenden, om de Regtdagen der Burgerzaaken te houden, en alles, wat de inkomsten de Graafschappen toebehoorende, of uit de opkomsten der Regtdagen der

„ Bur-

„ Burgerzaaken, na aftrek der kosten, zou overschieten, on-
„ der den Bisschop en den Graaf te verdeelen; dat wanneer
„ het gebeurde dat de verkooren Graaf niet naar *Friesland*
„ ging, de Afgevaardigden van den Bisschop en van den
„ Graaf van *Holland*, te zamen en op gemeene kosten, de
„ inkomsten, het Graafschap behoorende, zouden gaan inza-
„ melen; dat de Muntmeesters, de Tollenaars, Schouten,
„ Meijers en alle Amptenaars, hun verblijf in het Graafschap
„ hebbende, hunne Leenen of Ampten, vooreerst, uit de
„ handen van den Bisschop, en daar na, uit die van den
„ Graaf van *Holland* zouden ontvangen, en hun beide ge-
„ trouwheid zweeren." Zie *Charterboek*; I. Deel, bl. 81.

Wat intusschen met den Graaf VAN LOON voorviel, is reeds op het Art. ADA gemeld. Graaf WILLEM, na zijn vertrek, meester zijnde van al het Land, tusschen de *Honte* en de *Lauwers*, en daar na, door FREDRIK DEN III, met de Rijksleenen bevestigd, zou, zo men wil, zijnen zoon OTTO, den *Friezen* niet onaangenaam, als Stadhouder hebben aangesteld. Dan dit spreekt zig zelfs tegen, wijl die OTTO toen nog slegts een kind van zeven Jaaren oud was. Zekerder is het, dat *Friesland*, toen ter tijd, reeds merklijk in bloei en welvaart was toegenoomen; 't welk men meent niet onduidelijk te kunnen bewijzen, uit de kleeding, welke, in het begin der dertiende eeuw, zo bij den Adel als bij den Burgerstand en het gemeene volk, in gebruik was. *Stavoren* inzonderheid, daar de Graaven, als zij in *Friesland* waren, hun verblijf hielden, had zijnen Koophandel en Zeevaart wijd en zijd, doch voornamelijk Oostwaards, zodanig uitgebreid, dat daar binnen veele rijke en welvaarende Kooplieden gevonden wierden; welke, volgens de oude Kronijken, de weelde en dartelheid zo verre dreeven, dat zij hunne stoepen en luiffels vergulden, zo dat men, dit ten breedste uitmeetende, zeide dat zij die met goud deeden beslaan.

Tot de vermindering van dien rijkdom, gaf grootendeels aanleiding, de verrijking der Kloosters en Abdijen; sleepende de Geestelijkheid alles naar zig; wordende een groote meenigte

van

van de beste Landerijen daar aan opgedraagen, onder voorgeeven, dat de Ingezeetenen daar door van het onderhoud der Dijkaadjen ontslagen waren, en dus ook ontheven van de kosten, die noodwendig moesten gemaakt worden, om het Land voor den overlast des waters te beveiligen; waar van zij, bij de gedugte watervloeden der Jaaren 1219, 1220 en 1221, ten sterksten overtuigd wierden. Alle die rampen hadden, egter, geen vermogen, om de Landzaaten te doen zien, hoe noodzaaklijk het ware, de handen aan het werk te slaan, om het Land te behouden, 't welk het bijgeloof deed inprenten, dus door een vertoornd Opperweezen gestraft te worden: en om welke straffen aftesmeeken, moest men, in plaats van dit, de Ongeloovigen gaan bestrijden. Dit ging zo verre, dat de Kruisvaarten met een ongelooflijke drift voortgezet, en, in het Jaar 1224, de *Friezen*, door de prediking van eenen Meester OLIVIER VAN KEULEN, daar toe nog meer werden aangezet. Wat zij in dien tijd verrigt hebben, kan men hoofdzaaklijk zien op het Art. DAMIATEN.

Niet genoeg was het, om de ramp des Vaderlands te vergrooten, dat de bloem des volks derwaarts trok, en haave en goed genoegzaam ten prooi liet, en eigen rijkdom verontachtzaamde, om ingebeelde schatten van elders te haalen; neen, eene opgeruide en toomlooze meenigte scheen binnenslands alles te moeten vernielen. Niet alleen in *Oostfriesland*, daar de eene Landman tegen den anderen te veld trok, maar ook in *Friesland* bewesten de *Lauwers*, was de dolheid der Landzaten zo hoog gereezen, dat men, met geheele Legers, op elkander los ging. In *Oostergoo*, onder anderen, geschiedde dit, door twee Edellieden, met naame WIGER en TJAARD; zijnde de eerste een *Omlander*, en de laatste een gebooren *Fries*. De eerste had het gemeene volk op zijn zijde; de tweede werd door eenige stoute lieden van aanzien ondersteund. Langen tijd werd 'er, met groote woede, van wederzijde, gevogten, tot dat eindelijk WIGER van TJAARD doorstoken werd; waar mede de twist vooreerst ten einde liep.

Graaf FLORIS DE IV, binnen *Utrecht*, een bemiddeling getroffen hebbende, tusschen den Bisschop WILLEBRAND en eeni-

eenige misnoegde *Stigtenaars*, begaf zig naar *Friesland*, beoosten het *Flie*, om de hulde te ontvangen. Deeze plegtigheid, welke zeven Jaaren, zo om zijne minderjaarigheid, als om andere oorzaaken, was uitgesteld, werd, in het Jaar 1230, door die van *Westergoo*, binnen *Franeker* verrigt, zonder dat men, wegens de overige deelen des Lands, eenige melding gemaakt vind. FLORIS, die, zo wel als zijn vader, een geruimen tijd bij de *Friezen* zeer wel gezien was, verloor daar na zijne agting zo verre, dat hij niet weder in hun Land durfde koomen; welk onheil hij aan niets dan aan zig zelven en zijne kwaade raadslieden te wijten had. De toeleg, door hem en zijne bedervers gemaakt, om de vrijheden en voorregten, door het omkoopen van den Adel, te bekorten, was voor de *Friezen*, die de vrijheid op derzelver waarde hadden leeren schatten, niet te dulden.

Het bezoek, dat *Friesland*, ten dien einde, van Graaf FLORIS, als Heer van dat Gewest, ontvangen had, werd, in dat zelfde Jaar, door een ander van den *Utrechtschen* Bisschop gevolgd. Door WILLEBRAND, werd RUDOLF, Slotvoogd van *Koeverden*, af en eene ECLARD in zijne plaats gesteld. Dan het gelukte RUDOLF, door verrassing, van het Slot zig weder meester te maaken. De Bisschop bewoog de *Friezen* hem hier tegen behulpzaam te zijn. Zij vatten de wapenen op, met dat gevolg, dat RUDOLF gevangen en naar verdienste met den dood gestraft werd. De aanhangers van RUDOLF werden daar door te meer verbitterd; en zelfs vatten eenige *Stigtenaars* zo een grooten haat tegen den Bisschop op, dat hij zig ter naauwernood veilig agtte. Hij dan, zo als gezegt is, in *Friesland* gekoomen zijnde, met oogmerk om de *Drenthenaars* te verneederen, zogt de *Friezen* tot zijne hulpe hier toe te beweegen. De afkondiging van ruime Aflaaten, voor allen, die hem behulpzaam waren, waren de middelen, hoe weinig voldoende, die het volk werkzaam maakten; zo dat 'er een aanzienlijk Leger op de been kwam, 't welk in kleinder benden gedeeld werd. Het eene deel, dat uit de Ingezeetenen van *Oostergoo* bestond, voerde hij over de *Lauwers* naar *Groningen*; het ander liet hij, onder den Deken van *Stavoren* en *Westergoo*, in de *Zevenwouden*,

om-

omtrent *Bakkeveen*; terwijl 'er, behalven deeze, nog andere benden uit het *Stigt* in aantogt waren; doch deeze maakten zo weinig haast, dat de voorgenomene vereeniging te niete liep. Ook kreegen ze eerlang zodanig de nederlaag, dat de overgebleevenen naar huis keerden, en de Bisschop moeite had om zelfs te rug te keeren. Na dat de winter was doorgebragt, met het volk, in plaats van vrede, den oorlog voor te preeken, hernamen de *Friezen*, in het voorjaar, hunne vorige Krijgshaftige geaartheid, en trokken, ten getale van 1231 man, tegen *Drenthe* op. De *Drenthenaars*, door de menigte verschrikt, baden om den vrede, dien zij voor een hoog rantzoengeld bekwamen. Gelukkig tijdstip voor den Bisschop! want nog in dat zelfde Jaar, werd *Friesland*, door een geweldigen watervloed, zo fel geteisterd, dat 'er geen mooglijkheid zou geweest zijn, den Bisschop eenigen bijstand te verleenen. . . .

In het Jaar 1232 ontstond de oorlog op nieuw; men wil dat thans wederom 4000 *Friezen*, ten dienste van den Bisschop, te velde getrokken waren. Of dit getal vergroot, of wezenlijk zo groot geweest zij, laaten wij aan zijne plaats; doch men houd voor zeker, dat de *Friezen*, door de *Drenthenaars*, bij *Bakkevier* geslaagen zouden zijn; als mede dat de *Friezen* en *Groningers* door hun op de vlugt gedreeven wierden.

Twee Jaaren laater nam de vervolging tegen de *Stadingers* een aanvang. Inmiddels was Bisschop WILBRAND, in het Jaar 1233, overleeden, wiens dood geen onaangenaame gevolgen voor *Friesland* had; te meer, daar men de tijding bekwam, dat FLORIS, te *Klermont*, in een steekspel, was omgebragt, nalaatende een zoon, nog maar zes Jaaren oud. De *Friezen*, de vreedzaame geaartheid van Bisschop OTTO, als voogd over den onmondigen Graaf, kennende, namen dit tijdstip te baat, om SIKKE SJAARDEMA tot hunnen Potestaat te benoemen, onder wiens bestier *Friesland* weder tamelijk in welstand toenam. *Harlingen* kreeg in dien tijd den naam van Stad. *Texel* en *Flieland* werden aan de Abtdij van *Ludingakerk* geschonken. Dan helaas! die voorspoed werd, in het Jaar 1237, door eene zwaaren watervloed, veel be-

stoeit; zelfs namen de Landen bewesten *Friesland*, door die overstroomingen, van tijd tot tijd, zodanig af, dat ze de gedaante van een openbaare Zee kreegen, wordende de Middelzee hoe langer hoe meer verstopt en tot Land gemaakt. Zelfs meent men, dat dezelve, omtrent deezen tijd, reeds ten grooten deele, was opgeslijkt, en in schoone bouw- en weilanden veranderd.

Na dat de *Friesen* Koning WILLEM DEN II, in de belegering van *Aken*, merkelijken bijstand beweezen hadden, werden, in het Jaar 1248, in erkentenisse daar van, door dien Vorst hunne voorregten en vrijheden bevestigd. Dan op dit gunstbewijs volgde een zwaare ramp, veroorzaakt door de hand der Voorzienigheid. Aanhoudende watervloeden, een schraal gewas, gevolgd van besmettelijke ziekten onder menschen en beesten, in het Jaar 1249, drukten de schamele gemeente geweldig; dit veroorzaakte gemor en oneenigheid onder de Landzaaten. Ras werd men ook gewaar, dat Koning WILLEM niet zo mild geweest was buiten oogmerk: namelijk, om de *Friezen* onder zijn gezag te doen bukken Maar zijne poogingen slaagden niet. De brief, dien hij, om zig als Heer te doen erkennen, aan den Poteftaat SIKKE SJAARDEMA geschreeven had, werd op een manlijke wijze beantwoord, en wel in deezen zin:

„ Groot magtige Koning, wil u niet vergeefs vermoeijen; „ meent gij dat ik om mij en mijn geslagt te verheffen, een „ verraader wil zijn, en de nakomelingen van die vrijheid „ berooven, welke onze voorvaders boven alle goederen ge- „ schat hebben? Verre zij van mij een geldgierig, oneerlijk „ hart? vaar wel, en wil mij met uwe brieven in diervoegen „ niet meerder begroeten: want ik begeer na deezen geenen „ van u meer te ontvangen. Uit onze Huize SJAARDEMA, den „ 9 Augustus, duizend tweehonderd negenenveertig."

Zelfs wil men dat SJAARDEMA, over dit aanzoek, zo gestoord zou geweest zijn, dat hij, tot spijt van den Koning, gouden penningen deed slaan, op welker eener zijde men las, SIXTUS SJAARDEMA, *Potestas Frisiæ*; terwijl op de andere zijde een man verbeeld werd, die geld uit de hand laat vallen,

met

met dit Opschrift: *Libertas prævalet auro.* d. i. *vrijheid overtreft het goud.*

In het Jaar 1255 werd *Hindelopen* tot een Stad verheeven, en door den Poteftaat en 's Lands Staaten met vrijheden en voorregten voorzien; als mede het Klooster te *Aanjum* gestigt en dat van *Lidlum* voltrokken, en, in het Jaar 1270, *IJlst* mede met Stads voorregten begiftigd; houdende de *Friezen* zig intusschen nog ijverig bezig met het doen der Kruisvaarten, waar door het gantsche Land geweldige nadeelen leed; die men, egter, hersteld zou hebben, indien men daar toe eensgezind de handen te werk gesteld hadde. Dan, de oneenigheden, waar van hier vooren gewag gemaakt is, schooten langs hoe dieper wortel, en borsten weder tot dadelijkheid uit. Een voornaam *Friesch* Edelman van *Marum*, GERBERT VAN KAMING, of KAMMINGA, werd, in het Jaar 1296, door RITSKE WIBALDA, en AALTJE HARWEISMA, bedektelijk gevangen genomen en weg gevoerd, zo dat men, in den tijd van zes weken, niets van hem hoorde, of te weten kwam waar hij ware; en mooglijk zoude dit nog niet aan den dag gekomen zijn, zo niet HAITSE VAN KAMMINGA, schoon onkundig dat zijn broeder, bij RITSKE WIBALDA, werd gevangen gehouden, den jongen JUKE WIBALDA, RITSKES zoon, insgelijks in hegtenis genoomen had. Zijn vader, bekommerd over hem wordende, beloofde, GERBERT in vrijheid te zullen stellen, indien men zijnen zoon los liet. HAITSE dus ontwaar geworden zijnde, wie zijnen broeder gevangen hield, stond op het punt, om in de eerste drift, den jongen WIBALDA te laaten dooden; doch het vooruitzigt, dat zijn broeder het zelfde lot zou ondergaan, deed hem naar een verdrag luisteren; het welk in de daad gesloten werd; doch den wrok uit het hart niet wegnam.

RUDOLF VAN HABSBURG, na Koning WILLEM, Keizer geworden zijnde, oordeelden de *Friezen* het tijd te zijn, om van deezen, door een plegtig gezantschap, de bekragtiging en vernieuwing hunner vaderlijke voorregten en vrijheden te verzoeken; 't welk zij te meer nodig oordeelden, om zig voor de aanslagen van FLORIS DEN V te verzekeren; en ook, om dat deeze Prins aan het Hof niet zeer gezien was, gelijk bleek, dewijl hij, schoon ten onrechte, het Graafschap van *Holland*

te leen aan JAN VAN AVENNES opdroeg. Daarentegen stonden de *Friezen*, die hem getrouwelijk dienden, bij hem in blaakende gunste. De Keizer dan, behalven het bevestigen van hunne voorvaderlijke regten en vrijheden, vermeerderde daarenboven hun Landregt met 10 nieuwe Artikelen; alles, egter, onder die voorwaarden, dat ze hem *Jerusalem* zouden helpen herwinnen; als hij naar *Rome* of elders trok, en hunne hulpe nodig zou hebben, hem bijstaan; de vestingen aan den Rhijnkant helpen beschermen, en hun Vaderland tegen den *Hollander* verdeedigen.

Wij moeten wederom herhaalen, dat de gedugte watervloeden van de Jaaren 1277 en 1287, en de onderlinge binnenlandsche verdeeldheid veel toebragten tot vermeerdering van 's Lands onheilen. In 't bijzonder had dit plaats, toen 'er een gantsche tweespalt ontstond, en men zig onderscheidde in *Vetkoopers* en *Schieringers*. In het Jaar 1288, deed FLORIS DE V zijne eischen op *Friesland* gelden, en wel na dat hij de *Westfriezen*, om den dood zijns vaders, gestraft had. Hij landde met een aanzienlijke Vloot te *Stavoren*, daar men hem als Landheer aannam en huldigde. In erkentenis daar van vermeerderde hij de vrijheden en voorregten dier Stad. Uit het geen volgt, moet men, evenwel, besluiten, dat de uitgestrektheid van zijn gebied zeer gering geweest is, wijl gemelde Keizer RUDOLF, in het Jaar 1290, gantsch *Friesland* tusschen het *Flie* en de *Eems*, aan REINOUD, Graave van *Gelder*, opdroeg, en dat de opdragt, negen Jaaren daar na, door Keizer ALBERT, is bevestigd geworden. Maar hoe ruim die leengifte ook ware, de Graaf scheen duidelijk te bezeffen, dat het den Keizer gemakkelijker viel, die gifte te doen, dan om het genot 'er van te neemen; hij stelde, zo veel men weet, daar toe geene middelen te werk; zekerlijk schroomde hij den tegenstand van den Graaf van *Holland* en van den Bisschop van *Utrecht*, en de zugt der *Friezen* voor hunne vrijheid.

Graaf FLORIS DE V, in het Jaar 1296, moorddaadig omgebragt, werd gevolgt door zijnen zoon JAN. Deeze beteugelde wel de *Westfriezen*, en ontving, in het daar aan volgende Jaar, de hulde; doch de Bisschop van *Utrecht* joeg de

Frie-

Friezen beoosten het *Flie* tegen hem in 't harnas, maakende den jongen Graaf bij hun van ketterij verdagt. WOLFERD VAN BORSSELEN wist eerlang een verdrag tusschen den Graaf en den Bisschop tot stand te brengen. *Stavoren* deelde, egter, ruim zo veel in de gunste van Graaf JAN, als in die van FLORIS zijnen vader. Keizer ALBERT, die KOENRAAD opgevolgd was, beschouwde; de *Friezen* met een geheel ander oog, om reden dat zij ADOLF VAN NASSAU, als wettig verkooren, aankleefden: hierom zogt ALBERT de gedaane gifte van zijnen vader, aan REINOUD VAN GELDER, meer en meer te bevestigen; doch hij ondernam nu zo min als te vooren, om zig in het bezit te stellen, schoon de onderlinge verdeeldheid der *Friezen* hem de beste gelegenheid daar toe zou verschaft hebben. Want het is algemeen bekend, dat de partijschap der *Vetkoopers* en *Schieringers*, met het begin der veertiende eeuwe, met verdubbelde woede uitborst.

In *Friesland*, dagt men, in het Jaar 1306, op niets minder, dan op één inval der *Noormannen*. Deeze, waarschijnlijk, eenig berigt van de binnenlandsche oorlogen gekreegen hebbende, waagden, in dit Jaar, een aanval, en omtrent de *Lauwers*, in grooten getale aangekomen zijnde, verwoestten en plonderden zij alles. Maar zij deeden het niet ongestraft. Want REINIER KAMMINGA, toen ter tijd Potestaat, had hier van zo dra geen kennis gekreegen, of hij bragt een aanzienlijken hoop landzaaten in de wapenen, trok daar mede de alverwoestende rovers tegen, en leverde hem slag omtrent de *Lauwers*. Het gevegt was van beide kanten hevig, doch de overwinning verklaarde zig aan de zijde der *Friezen*; die hun, egter, ruim 400 man kostte. Van de *Noormannen* werden meer dan 900 verslaagen; verlaatende de overigen *Friesland*, zonder van den geroofden buit iets mede te neemen. De dappere KAMMINGA had, in dit gevegt, zo eene zwaare wonde bekoomen, dat hij vijf dagen daar na overleed; wordende van alle de landzaaten zeer betreurd.

De Staaten des Lands, daar na vergaderd zijnde, bewoogen, met groote moeite, HESSEL MARTENA, om de waardigheid van Potestaat te aanvaarden, alzo hij meer tot den vrede dan tot den oorlog geneigd was. Dan, de waardigheid

aanvaard hebbende, moest hij ras zijne loflijke neiging verzaa-ken, en zig bereid maaken om de *Hollanders* weerstand te bieden.

Zie hier wat 'er gebeurde. WILLEM DE III, Graaf van *Holland*, zoon en opvolger van Graaf JAN DEN II, in volle rust zijnde, oordeelde dit een gunstige gelegenheid, om, in navolging van eenigen zijner voorzaten, ook iets op *Friesland* te kunnen onderneemen, indien niet om het Gewest aan zig zelven te onderwerpen, althans om te toonen, wat de *Friezen* te wagten hadden, zo hij magt genoeg had om zijn ingebeeld regt te doen gelden. Een Leger van 1500 man, met den Graaf aan het hoofd, stak naar *Friesland* over. In *Gaasterland* geland zijnde, schreef hij zwaare brandschattingen uit, en had het meest op *Staveren*, dat zig der gehoorzaamheid aan de *Hollandsche* Graaven onttrokken had, gemunt. MARTENA had van deezen inval geen berigt ontvangen, of hij wapende de *Friezen*, en trok de *Hollanders*, die reeds bezig waren met branden en blaaken, met zo veel moed tegen, dat zij, zonder hem af te wagten, als bloodaards naar hunne Schepen vlugtten. Hier uit ontstond een ongemeene haat tusschen de *Friezen*, *Westfriezen* en *Hollanders*. Een menigte *Friezen* stak over naar *Enkhuizen*, veroorzaakte daar veel onheil, en keerde, met grooten buit, naar *Friesland* te rug.

Die van *Enkhuizen*, geen openbaare wraak durvende nee-men, zonden heimelijk eenige brandstigters naar *Friesland*, die de Stinzen, of Steenhuizen, van de Edelen van BEIJEM, OF-FINGABUIZEN en HIDDEMA, welke de aanvoerders der *Friezen* geweest waren, bij nacht in koolen leiden.

Drie van deeze uitgezondene brandstigters vielen in handen der *Friezen*, en beleeden, door de *Enkhuizers*, tot die euveldaad, te zijn omgekogt. BEIJEM, haastig en wraakgierig van aart zijnde, was, bij nadere ontdekking, niet alleen gereed om dubbele wederwraak te neemen, maar haalde ook andere Edelen daar toe over. Men stak dan gelijkerhand over de Zuiderzee, verraste *Enkhuizen*, toen nog open en onvast, verbrandde 'er meer dan vijfentwintig huizen, en keerde, met veel buit belaaden, te rug.

In

In het Jaar 1310 namen de *Enkhuizers* den Kennemer te baat, en staken over naar *Stavoren*, alwaar zij *St. Odulfskerk* en Klooster uitplonderden, voorts in vlamme zetten en den Prior dood staken. De brand werd nog gedeeltelijk gebluscht. Veele *Enkhuizers* vielen in handen der *Friezen*, die 'er veelen van aan den galg hun leven deeden eindigen.

GUIDO VAN AVENNES, Bisschop van *Utrecht*, die, even als alle heerschzugtige Vorsten, zijne grenspaalen zogt uit te zetten, en den *Friezen* gantsch ongenegen was, begon, om deezen tijd, hunne vrijheid laagen te leggen, onder voorwendzel van zijn regt, dat hem, uit voorgaande Keizerlijke giften, op *Friesland*, tusschen het *Flie* en de *Lauwers*, toekwam. De *Stellingwerver Friezen*, die geduurig tegen hem opstonden, lagen dus het eerst aan de beurt.

Om hen in bedwang te brengen, deed hij, op zeker stuk lands in *Stellingenwerf*, een sterkte opwerpen, waar van hij, op eene behendige wijze, den eigendom had weeten te bekoomen. Doch eer dezelve voltooid was, werd hij, door Paus KLEMENS DEN V, naar *Vienne* ontboden, ter bijwooning van de Kerkvergadering, die aldaar stond gehouden te worden. Dit zijn afzijn, en het gerugt van zijnen dood, gaven de *Stellingwervers* aanleiding tot het pleegen van veele vijandlijkheden. De nieuwe sterkte, schoon niet voltooid, verbrijzelden zij ten eenemaale; en dit nog niet genoeg zijnde om hunnen haat te voldoen, trokken zij naar *Vollenhove*, en belegerden het Bisschoppelijk Slot aldaar; doch de dappere Slotvoogd, schoon reeds tot in de Voorburgt gedreeven, noodzaakte hun te rug te keeren. De Bisschop hier van kennis gekreegen hebbende, spoedde zig in allerijl herwaards, en kreeg, met behulp van Graave WILLEM, zo veel volk bij een, dat hij het beleg van het Slot kon doen opbreeken. De Bisschop, egter, de *Stellingwerver Friezen* niet genoeg hebbende kunnen straffen, deed hun in den ban; welk vloekvonnis, in het Jaar 1310, nog nader bekragtigd, en eerst opgeheven werd drie Jaaren daar na, door een verdrag, waar bij de *Stellingwervers*, *Schoterlanders* en die van *Oostergoo* zig verbonden, de schade, door die van *Vollenhove* geleeden, te zullen vergoeden. Ook deeden zij daar bij afstand van eenige Landen te

IJsselham, *Steenwijk* en elders. Omtrent dien zelfden tijd verzoenden die van *Staveren* en *Westergoo* zig met Graaf WILLEM DEN III. bij *Alkmaar*. Inmiddels, was, op den 16 Augustus van het voorige Jaar, overleeden de Potestaat, HESSEL MARTENA. De inwendige verdeeldheden, door de buitenlandsche rust, meer en meer de overhand neemende, waren oorzaak, dat men 't niet eens kon worden over eenen opvolger. Nog meer werd dit vermaagd, door de gevolgen van een zwaaren watervloed, en verdere onheilen van pest en hongersnood, in het Jaar 1315.

Drie Jaaren daar na scheenen de *Westfriezen* zig de binnenlandsche onlusten in *Friesland* mede ten nutte te willen maaken. Dit ondervonden die van *Westergoo*, oude stam- en naamgenooten der *Westfriezen*. Zij kwamen met kleine vaartuigen over 't *Flie*, beroofden *Makkum*, *Kornwert*, en eenige na bij geleegene gehugten, en pleegden veele moedwilligheden. Dan zij genooten daar ook de welverdiende straffe voor. De Edelen VAN AYLVA en HATTINGO, dien roofzugtigen inval vernoomen hebbende, bragten, in alle mooglijke stilte, een goed deel volks op de been, en overvielen daar mede de zorglooze plonderaars, met zo veel woede, dat de meesten in de pan gehakt, en de overigen op de vlugt werden gejaagd.

De laatsten werd, egter, de tijd niet gegund, om hunne Schepen, die te *Makkum* lagen, te bereiken, wordende verre het meeste deel insgelijks omgebragt. Zij, die op de Schepen waren, dit onheil verstaande, haalden de Zeilen op om Zee te kiezen; dan zij, van wegen de stilte, geen voortgang konnende maaken, werden van de *Friezen* agterhaald en in Zee geworpen. Met die zelfde Schepen voeren de *Friezen* naar *Medemblik* en *Enkhuizen*, en maakten het aldaar niet beter, dan de *Westfriezen* te *Makkum* gedaan hadden. Bij het te rug komen schonken zij de Schepen aan die van *Staveren*.

REINOUT, Graaf van *Gelder*, was, zo als wij gezien hebben, door Keizer RUDOLF, met *Friesland* begiftigd, doch had het niet raadzaam geoordeeld, die gift zig toe te eigenen. Doch, van Bisschop FREDRIK, het Slot *Vollenhove* in pand-

pandschap gekreegen hebbende, scheen hem de gelegenheid gunstiger, om zijn gewaand regt te doen gelden.

In het Jaar 1323 maakte hij groote Krijgstoerustingen, onder voorgeeven nogthans, dat het hem om *Friesland* niet te doen was. Maar zijn toeleg mislukte; want de *Friezen*, hoe verdeeld ook onder elkander, bemerkende dat het wel degelijk op hun gemunt was, staakten, voor dien tijd, hunne onderlinge twisten, vereenigden zig, trokken den Graave te gemoete, en overvielen het *Gelderfche* Leger, dat zig te *Barlazijl*, bij *Vollenhove*, bevond. De strijd was heftig; van beide kanten sneuvelde veel manschap; en schoon de overwinning aan den kant der *Gelderschen* scheen, durfden zij hun, egter, niet vervolgen of verder ontrusten.

Behalven den Graaf van *Gelder*, scheenen ook de Graaf van *Holland*, de Bisschop van *Utrecht*, *Breemen* en *Munster*, de Graaf van *Oldenburg* en anderen, het 'er op toe te leggen, om de vrijheid der *Friezen* geweld aan te doen. 't Was dus hoog tijd voor hun, middelen te beraamen, waar door hij zig tegen dat alles konden beveiligen. Een Staatsvergadering bij den zogenaamden *Opstalboom*, werd, ten dien einde, door veelen nodig gekeurd, en eerlang dusdanig eene vergadering, waar van, in langen tijd, geen voorbeeld was gezien, door de *Friesche Zeelanden*, (doch met uitzondering van *Westfriesland*, 't welk onder den Graaf van *Holland* stond,) gehouden, na dat alvoorens, in ieder oord, bijzondere Landdagen waren voorafgegaan.

In de eerste vergadering, die, op op Pinxter, des Jaars 1323, op een vlak veld, ten Zuidwesten van *Aurik*, onder drie hooge eike boomen, volgens onder gewoonte, door de Afgevaardigden van beoosten de *Lauwers*, gehouden werd, sloeg men wel veele goede dingen voor: ook werden 'er eenige zaaken vastgesteld, voornamelijk strekkende ter beslissing der Burger geschillen en oneenigheden. Doch de groote zaak der vrijheid bleef onafgedaan. De *Friezen*, tusschen het *Flie* en de *Lauwers*, waren, ter oorzaak van den *Gelderschen* oorlog, te schaars op deeze vergadering opgekoomen; en, nogthans, hadden zij, zegt men, de voorzitting, eerste stem, en het meeste gezag, alzo de zitting en orde van

 stem.

stemming, naar de ligging der Landschappen, van het Westen naar het Oosten, werd in agt genoomen. Alleen werd 'er beslooten, dat men, in 't einde van Oogstmaand deszelfden Jaars, eene nadere bijeenkomst zou houden, waar in die van bewesten de *Lauwers* beloofden, in goeden getale te zullen verschijnen. Intusschen verbond men zig om in vrede en eenigheid te leeven.

De tweede vergadering, op den bestemden tijd, haaren voortgang hebbende, was zeer talrijk en aanzienlijk. De *Friezen* van tusschen het *Flie* en de *Lauwers* niet alleen, maar ook van 't geheele vrije *Friesland*, zig toen ter tijd uitstrekkende van 't *Flie* tot aan de *Wezer*, verscheenen 'er in merkelijken getale, en bestonden uit Wethouderen, Edelen en Prelaten, Priesteren en verdere Gevolmagtigden des volks. In deeze bijeenkomst verhaalde men eerst, wat in de voorige vergadering verrigt en beraamd was; doch onder dit alles raakten de driften zodanig aan den gang, dat 'er bijkans een halve maand ten einde liep, voor dat 'er iets van belang kon worden afgedaan. Eindelijk nam de billijkheid in 't algemeen de plaats der onbezuisde driften in. De onderlinge verdeeldheden werden bij gelegt, de gedaane beledigingen vergeeven, en de zaaken, die men te verhandelen had, met bedaardheid overwoogen; tot dat men het zo verre bragt, dat 'er, met gemeene toestemminge, zekere Wetten en Ordonnantien wierden beraamd, die of geheel nieuw waren, of dienden om de oude Wetten des Lands te bevestigen. Alles was begreepen in 38 Artikelen, waar van wij alleen den inhoud van het eerste hier zullen nederstellen. De Grietmannen, Rechters, Kerkvoogden, en verdere Geestelijken van *Oostergoo*, van *Westergoo*, benevens die der overige *Friesche Zeelanden*, zaam gekoomen om de gemeene eendragt, de Landrechten en Wetten van den *Opstalboom* te vernieuwen, verbonden zig daar bij „ om hunne vrijheid eenparig en gewapen„ derhand te beschermen, indien eenig Waereldlijk of Gees„ telijk Vorst, van wat naam of waardigheid ook, hen of ie„ mand der hunnen bestreed, of het juk van dienstbaarheid „ poogde op den hals te leggen."

Het

Het is niet onwaarſchijnlijk, dat dit beſluit, ('t welk de *Friezen*, terwijl wij dit ſchrijven, gezamenlijk wel wederom mogten vernieuwen, om zig tegen de Uſurpatien des Stadhouders en zijne bedervers, als ook tegen een geweldige meenigte van Ariſtocraten, te verzetten,) Graave WILLEM, in het Jaar 1325, aanleiding gegeeven heeft, om zig, ernſtiger dan voorheen, met de Regeering van *Friesland* te bemoeijen, en zijn regt op *Stavoren* en *Westergoo* te handhaven. Met dat oogmerk ſtelde hij twee Inwooners van *Stavoren* tot Schouten of Rechters over de Stad en het omgelegen Land; waar in, egter, de *Friezen* geen genoegen namen; zij verjaagden die Schouten, en braken hunne van ſteen gebouwde huizen ten grond toe af. Zij waren daar toe opgehitst door den Abt van *St. Odulfsklooſter*, als hebbende toen veel gezag binnen *Stavoren*. Graaf WILLEM, dit zeer euvel opneemende, rustte eene Vloot uit, die langs de Zuiderzee kruiste, veel nadeel toebragt aan de *Frieſche* Schepen; ook deed hij, nu en dan, een landing op de *Frieſche* Kust. In eene van die landingen werden de Dorpen *Oude* en *Nieuwe Mardum*, met eenige naast gelegenen, plat gebrand en ledig geplunderd. De *Friezen* zaten mede niet ſtil, maar roofden en plonderden, op de kusten van *West-friesland*, zo veel hun mooglijk was. Elkander op Zee ontmoetende, vogten ze als Leeuwen, of ſmeeten elkander als honden buiten boord. Dan al dit moorden en bloedvergieten werd, in het Jaar 1328, door middel van een verdrag, geſlaakt.

Bij het ſluiten, van dit verdrag en het doen van hulde aan den Graaf, in de Landen van *Westergoo*, *Kroenakker*, *Wildinghe*, *Wiegenbrughe*, *Harich* en *Hemlum*, zouden, zo men wil, de *Friezen* hem een oud geſchrift getoond hebben, behelzende de plegtigheden, met welke de Graaven van *Holland*, van ouds, in *Friesland*, beoosten het *Vlie* ontvangen werden en te regt zaten. De Graaf, nu zijn oogmerk bereikt hebbende, ſtelde zijne Schouten en Richters aan. Om zijne inkomſten te vermeerderen, verbood hij de Geestelijkheid, het verder aankoopen van vaste goederen. Schoon die van *Oostergoo* en *Stellingwerf* in dat verdrag niet begrepen waren, hadden zij evenwel weinig genot van hunne vrijheid. En alzo

WIL-

WILLEM in het algemeen bedagt was, om zijn regt op vaste gronden te stellen, sloeg hij den weg in van vriendelijkheid en gematigheid; die hem ook gelukte.

Dus de *Friezen* zig geduurende zijn leven stil hielden. Nogthans is het twijffelagtig, of die van *Oostergoo* zig wel ooit aan Graave WILLEM onderworpen hebben. In het Jaar 1337 leed *Bolswerd* een zwaaren ramp, door een hevigen brand, en kort daar na gantsch *Friesland*, door eenen geweldigen watervloed.

Graaf WILLEM DE III, in het volgende Jaar overleeden, werd opgevolgd van zijnen zoon WILLEM DEN IV, die kort daar na de wapenen opvatte, om zijne regten op *Friesland* staande te houden. Eer dit gebeurde, zag de *Geldersche* Graaf REINOUD DE II zijn Graafschap, door Keizer LODEWYK, tot een Hertogdom verheven, en zig zelven nevens zijne nazaaten met *Oostfriesland*, tusschen het *Flie* en de *Lauwers*, begiftigd; alles in betaaling van veertig duizend marken fijn zilver, welke de Keizer aan den Graave schuldig was, en waar voor hij het gemelde Landschap verpand had. Om evenwel met den Graaf van *Holland* in geen moeilijkheid te geraaken, had de Keizer daar van uitgezondert het gedeelte, het welk hem toebehoorde, en waar door, waarschijnlijk, verstaan wierd *Staveren* en *Westergoo*. Dan ook deeze REINOUD maakte geen de minste beweeging om zig dit geschenk toe te eigenen. Die van *Stavoren* zonden, in het Jaar 1338, vier Gemagtigden aan den Graaf, met last om hem voor wettigen Heer te erkennen, en te huldigen, 't welke in den *Haag* verrigt werd; in erkentenis hier van werden alle de Stads voorregten, door den Graaf, bevestigd. Maar de overige *Friezen* volgden dit voorbeeld niet. *Stavoren* werd, in het Jaar 1346, met nieuwe en groote voorregten door hem begiftigd. 't Welk zeker met oogmerk door hem geschiedde, als wel bewust zijnde, van hoe groot nut *Stavoren* hem zijn konde, om *Friesland* geheel en al te overweldigen. In het Jaar 1344, weigerden die van *Westergoo*, WILLEM DEN IV voor Heer te erkennen; die, om hun hier over te straffen, een bestand maakte met het *Stigt*. Een sterk Leger op de been hebbende, zo men zegt, van wel

8500

85000 man, stak hij daar mede over naar *Friesland*. De Vloot, door storm van een geraakt, landde niet gelijktijdig in *Friesland*. JAN VAN HENEGOUWEN, zoon van JAN VAN BEAUMONT, kwam allereerst, aan de Zuidzijde van *St. Odulfs-klooster*, en legerde zig aan den oever der Zee, op een schoon breed veld. Maar in plaats van den Graaf met zijne manschap in te wagten, en dan de *Friezen*, met vereende magt, aantetasten, viel hij op een deel van hun aan, die zeer wel op hunne hoede waren.

In den eersten aanval scheen de kans hem gunstig, alzo de *Friezen* met voordagt naar de Stad en ten deele naar 't Klooster te rug weeken; hij hun daar volgende en vervolgens op hen aanvallende, boden zij zulk een kloekmoedigen tegenweer, en werden, van het Landvolk, dat in allerijl op de been kwam, zo manlijk ondersteund, dat een groot deel der *Hollanders* sneuvelde, en de overigen genoodzaakt werden te vlugten.

JAN VAN HENEGOUWEN had naauwlijks deeze nederlaag geleeden, of de Graaf trad, met de zijnen, en daar onder de bloem van den *Hollandschen* Adel, op eenigen afstand, ten Noorden van het Klooster, aan Land. Onkundig van het lot der voorigen, te vuurig van aart om van de gesteldheid van zaken zig te doen onderrigten, of zijn Leger in order te brengen, doet hij de zijnen op de *Friezen* aanvallen. Veelen van hun, die zig in de Rietbosschen verschoolen hadden, kwamen nu ten voorschijn, en bragten hunne spitsbroederen zodanige hulpe toe, dat de Graaf een tegenstand ondervond, die zijne verwagting zeer verre overtrof, en hem eerlang het leven kostte. De woede der *Friezen* was zo hevig, dat zij, om den dood van een *Friesch* Edelman te wreeken, zijn lijk onthoofden. De benden, die na hem aan Land kwamen en ten strijd liepen, verging het niet veel beter; wordende het gansche Leger, op den 26 September, in het Jaar 1345, in de nabijheid van het Dorp *Warns*, een weinig Oostwaards van *Stavoren*, geslagen. Tien dagen daar na werd het lijk van WILLEM DEN IV gevonden, en in het Klooster *Bloemkamp*, na bij *Bolswaard*, begraaven.

N9

Na dit ongelukkig omkomen, werden, door Keizer LODEWYK van *Beijeren*, zijne Landen aan MARGRIET, WILLEMS oudste zuster, als Leenen van het Rijk aangemerkt wordende, geschonken, op den 15 Januarij van het Jaar 1346. Vrouw MARGRIET, om den dood haars broeders op de *Friezen* te wreeken, verklaarde alle de Landen en Renten, zo geestelijke als waereldlijke, in *Holland* en *Zeeland* geleegen en den *Friezen* behoorende, verbeurd. Het Klooster *Marienhof*, op het Eiland *Marken*, door *Friesche* Monniken bewoond, deed zij, door de Krijgsknegten, in brand steeken en de Monniken in Zee smijten. In het volgende Jaar verkogt zij de eene helft van het Eiland aan eenige bewooners daar van, en de andere helft aan eenige *Amsteldamsche* burgers. Na eenige Jaaren verblijf, werd zij, door haaren Gemaal, gemelden Keizer LODEWYK, naar *Beijeren* op ontboden, en WILLEM DE V, haar zoon, als opvolger van zijne moeder verklaard. Een der eerste verrigtingen van hem, waar bij de *Friezen* belang hadden, bestond daar in, dat hij besloot, hen over den dood van zijnen oom te straffen; geevende, aan bijzondere persoonen, ten dien einde, last, hun alomme te beschadigen, waar het mooglijk was. De *Friezen*, om dit gevaar en nadeel te ontwijken, slooten een bestand met hem voor den tijd van twintig Jaaren. In het Jaar 1351, begaven die van *Stavoren* zig weder onder zijne gehoorzaamheid, die wederom de bevestiging van hunne voorregten ten gevolge had. Dan dit was niet alleen te weinig naar den zin des *Utrechtschen* Bisschops; maar ook niet naar dien der overige *Friezen*. Doch die van *Stavoren*, vereenigd met die van *Stellingwerf* en *Schooterwerf*, verbonden zig met die van *Tsfelham* tegen den Bisschop; doch de laatsten werden, door Bisschop JAN VAN ARKEL, in het Jaar 1355, genoodzaakt, het gemaakte verbond te verlaaten, en zig op nieuw aan hem te onderwerpen. De anderen, daarentegen, versterkten zig, door een verbond met de *Groningers*.

Friesland kreeg dus nadere betrekking tot Hertog ALBREGT, aan wien Keizer LODEWYK VAN BEIJEREN, reeds voorheen, alle de Landen van Hertog WILLEM, en daar onder de Heerlijkheid *Friesland*, had toegezegd, indien hij zonder kinderen over-

overleed, gelijk, in vervolg van tijd, gebeurde. Het is op het Artikel van Hertog ALBREGT VAN BEIJEREN gebleeken, hoe veel werks hij, in *Holland*, met de *Hoekschen* en *Kabbeljaauwschen* had: dus behoeft men zig niet te verwonderen, dat die van *Oostergoo* en *Westergoo*, in het Jaar 1361, met die van *Hummerzee*, *Hunsingo*, *Fivelingo*, *'t Oldampt*, *Reiderland*, *Emesgoo*, *Broekmerland* en de Burgemeesters der Stad *Groningen*, een verdrag slooten, dienende tot bewaaring van de gemeene ruste, tot onderhouding van zekere wetten en regels ten nutte der Landen, en tot vermeerdering en bekrachtiging der wetten, voormaals bij den Opstalboom vastgesteld: om zig, zo tegen den Hertog, als tegen den Bisschop van *Utrecht* te verzekeren, tot behoud van 's Lands vrijheid.

Weinig, egter, baatte dit alles; JAN VAN ARKEL dwong, door middel van de wapenen, de *Steenwijkers* en *Stellingwervers* tot onderwerping; zij vielen hem wel weder af, doch moesten ook wederom voor zijne magt bukken.

Terwijl dit voorviel, werd Hertog ALBREGT, in het Jaar 1362, door die van *Stavoren*, als Ruward erkend; dan zijn oogmerk, te weeten, dat de overige *Friezen* dit voorbeeld zouden volgen, mislukte hem. De Geestelijkheid was het, die de rust, welke toen plaats had, stoorde.

Stavoren werd, boven andere Steden, door WALDEMAR DEN II, Koning van *Denemarken*, met verscheidene voorregten beschonken, die door den Koning van *Zweeden* mede bevestigd werden. Hertog ALBERT, gestadig werkzaam, om zig van het Graaflijk bewind te verzekeren, en de *Friezen* beoosten 't *Flie* te verzekeren, bedwong niet alleen de *Westfriezen*, maar trok daar na naar het Eiland *Ter Schelling*, alwaar hij, niet zonder schade en verlies van volk, deerlijk huis hield, en de bewoonders tot de uiterste elende bragt. De *Friezen* zagen hier aan, wat hun te wagten stond, indien hij hun meester wierd. Dan 'er gebeurde iets, dat hem voor eerst de magt benam. Namelijk de oorlog met EDUARD, Hertog van *Gelder*, en zijne poogingen om zig als Graaf te doen huldigen, verschaften veele moeite, en hij slaagde gantsch niet gelukkig. Op zijn verzoek nogthans, aan Keizer KAREL DEN IV, werd hij tot Heer van *Friesland* aangesteld, met bevel aan de Land-

zaaten, om hem in die waardigheid te erkennen. Schoon dit geschiedde in het Jaar 1371, behield hij, egter, tot in het Jaar 1389, den naam van *Ruward. Stavoren* ontving, in het Jaar 1376, bij opene brieven, zijne bescherming, in gevalle hunne Stad, door de *Friezen*, vernield mogt worden; een duidelijk bewijs dat hij wel overtuigd was, dat de *Friezen* niet veel agt sloegen op de brieven van den Keizer.

Onder de *Friesche* Steden van *Westergoo*, die, ter bescherming van 's Lands vrijheid, éénе lijn trokken, was *Franeker* eene der voornaamsten; zijnde *Stavoren*, ter oorzaake van Zeevaart en Koophandel, doorgaans meer *Hollandsgezind* geweest. Om *Franeker* sterker aan zig te verbinden, begreepen die van *Westergoo*, in het Jaar 1374, deeze Stad met aanzienlijke voorregten te beschenken: zo als geschiedde. De voorspoed, welken *Friesland* dus eenigermaate genoot, werd eerst gestoord, door achtereenvolgende watervloeden, en nog meer door inwendige verdeeldheden van *Schieringers* en *Vetkoopers*. Zelfs viel 'er, in het Jaar 1380, na bij *Arum*, een bloedig gevegt voor, waar bij meer dan 150 Kloosterlingen het leven verlooren. Albrecht, hoe voordeelig dit ook voor hem ware, scheen het, egter, nog met onverschillige oogen aan te zien. De welmeenendste *Friezen* slooten, in het Jaar 1382, met de *Groningers* een beschermend verbond tegen hem, 't welk zeer ten voordeele strekte van de *Stellingwervers*, doch waar in die van *Stavoren* geen deel namen; in tegendeel, slooten zij een verdrag met willem van gulik, Hertog van *Gelder*.

Van tijd tot tijd openbaarden zig de oogmerken van Hertog albert meer en meer. In het Jaar 1387 sloot hij, tot tweemaal toe, een verdrag met hun, waar bij aan hun een vrede voor twee Jaaren werd toegezegd; welk verdrag bijzonder zijne betrekking had op die van *Ter Schelling*. In de Jaaren 1383 en 1389 lagen de *Friezen* wederom geweldig met elkander overhoop; het geen de Hertog met genoegen aanzag. In het volgende Jaar ging de woede zo verre, dat een hoop dolle Landzaaten naar *Leeuwaarden* togen, de wallen beklommen, en aan de Noordzijde de Stad in brand staken, met dat gevolg, dat de vlam, door een hevigen stormwind aange-

blaa-

blaazen, groote schade veroorzaakte. Weinig tijds daar na werd dit leed eenigermaate vergoed, en de Stad bevestigd in het recht van het oeffenen van lijfstraffen.

FREDRIK VAN BLANKENHEIM, in het Jaar 1393, tot Bisschop van *Utrecht* verheven zijnde, werd, geduurende de twee eerste Jaaren van zijn bestier, gestadig bezig gehouden met twisten, waar van de een den anderen volgde. Om zig daar van te ontdoen, floot hij een verbond met die van *Stellingwerf*, waar uit hij zig veel voordeel beloofde; en schoon de *Friezen* 'er ook hunne rekening in meenden te vinden, beveiligde het hun, egter, niet voor een vijandelijk bezoek aan den Zeekant. De Zuiderzee was ruim genoeg voor Hertog ALBREGT, die hun dit ook deed ontwaar worden, in de maand Maij, van het Jaar 1396. Het bevel over de Vloot werd opgedraagen aan WILLEM, Graave van *Oostervant*, welke dien last gereedlijk aannam, om zig met zijnen vader, wegens den begaanen moord, aan ALEID VAN POELGEEST, te verzoenen. Alvoorens had ALBREGT, door middel van verdrag, getragt, de *Friezen* tot onderwerping te brengen. Dit hem niet gelukkende, werd het Leger des Hertogs te *Enkhuizen* bij een gebragt. Behalven de Landzaaten, die van al het nodige voorzien waren, bevonden zig daar bij, *Fransche*, *Engelsche* en *Duitsche* hulptroepen, met aanzienlijke opperhoofden voorzien; onder de *Nederlanders*, en bijzonder onder die van *Holland* en *Zeeland*, waren de voornaamste *Hoeksche* Edelen daar bij tegenwoordig. Ook bevonden 'er zig veele voornaame *Amsteldammers* en *Hoornaars*. De bijstand, die uit *Henegouwen* gekoomen was, bestond in geld, ter somma van 30,000 guldens. Het Leger was zo talrijk in manschap en Schepen, dat men, in deeze Gewesten, deszelfs weerga nooit gezien had. Op den 22 van de maand Augustus stak het, van *Enkhuizen*, naar de *Kuinder* over, alwaar de landing bepaald was.

De *Friezen*, alle deeze magt tegen zig vereend ziende, zaten mede niet stil; dan van buitenlandsche hulp zagen zij zig geheel en al verstooten, zelfs van die van den Bisschop van *Utrecht*; deeze was, door den Hertog zo zwaar bedreigd, dat hij niets onderneemen durfde. JUW JUWINGA, Heer

en Olderman te *Bolswerd*, een voornaam Voorstander der *Schieringers*, en bitter vijand der *Hollandsche* heerschappij, werd tot Potestaat van *Friesland* verkooren; zijnde hij vermaard, door zijne Krijgskunde, kloek beleid en dapperheid in den oorlog tegen de *Turken*, als ook door zijne vreedzaame geaartheid. Door die goede hoedanigheden had hij de algemeene agting der *Schieringers* en *Vetkoopers* verworven; welke hem beiden tot hunnen Veldheer verkooren. Zeer groot was de drift der *Friezen*, om den vijand, met vereende kracht, het hoofd te bieden; dan JUWINGA oordeelde de magt des vijands te groot, om een veldslag te wagen: te meer, om dat de *Friezen* slegt gewapend en te ongeoeffend waren, om een goeden uitslag daar van te verwagten. Zijn raad was dan, zig, daar het nodig was, te versterken en te verschanzen, en die sterkten met voldoende manschap te bezetten, om alzo den vijand, in het gebrooken land, den voortgang des te bezwaarlijker te maaken, en hem af te matten; zo dat dezelve door gebrek aan voorraad, genoodzaakt zouden worden af te trekken; 't welk ook, indien men zijnen raad gevolgd hadde, zou gebeurd zijn. Dan de drift, de woede, de jeukerigheid naar den strijd waren te groot, om die in te volgen; willende zij allen liever als vrije *Friezen* sterven, dan onder de magt des vijands bukken. JUWINGA, de smet van lafhartig te zijn, willende ontwijken, moest zig naar den zin der menigte schikken. Het bij een gerukte Leger, dat 30,000 man sterk was, verdeelde hij in drie gelijke deelen, en legerde zig agter een Dijk, niet verre van de plaats, daar men de landing des vijands te gemoet zag. Aan moed ontbrak het de *Friezen* niet, maar wel aan wapenen. IJzere harnassen waren 'er weinig of ja 't geheel niet te vinden, doch slegte klederen in overvloed. Lange spiessen, zwaarden, vorken, gaffels, vlegels en ander booren gereedschap, waren de wapenen, daar men een wel toegerust Leger mede moest afwagten en te keer gaan.

Op den 24 Augustus naderde het Leger des Hertogs de kust, omtrent de *Kuinder*, in het gezigt der *Friezen*, die 6000 man voor uit gezonden hadden, om de landing te verhinderen, of ten minsten den Dijk te verdedigen, die de Legers van een scheidde. Maar zo wel het een als het ander

mis-

mislukte. De Dijk werd, na een hevig gevegt, vermeesterd. Beter slaagden de *Friezen* in het verdedigen van Schansen en Sloten; door middel van rivieren en wateren hielden zij het Leger eenige dagen op, voor dat het tot een hoofdtreffen kwam. Eindelijk vond het *Hollandsche* voet- en paardevolk eenen omweg, en daar door gelegenheid, om de *Friezen*, van agteren en ter zijde, aantevallen. Deeze, dit verneemende, verlieten hunne verschanzingen, verdeelden zig in drie hoopen, en gingen den vijand te gemoete, met opgestooken kruisfen en vaandelen. Nogmaals zogt JUWINGA hen dit te ontraaden, willende hij, dat ze den vijand in hunne verschanzingen zouden afwagten. Doch zyn wijze raad geen ingang vindende, stelde hij zig aan 't hooft der benden, met een vast voorneemen, om aan zijn Vaderland zijn leven op te offeren, of te overwinnen.

Niet lang hier na kwamen de Legers aan elkanderen. De *Friezen* deeden, in der daad, wonderen van dapperheid, en hielden het *Hollandsch* Leger eenige uuren op, zonder dat de zege zig voor deeze of geene zijde verklaarde, niettegenstaande de *Hollanders* beter gewapend waren, en zes man tegen één hadden. Maar zij, te stout op hunne overmagt, braken eindelijk de gelederen der *Friezen*, die, afgemat door de meenigte der vijanden, genoodzaakt werden het slagveld te verlaaten. Zes honderd *Friezen* bleeven in deezen strijd, en daar onder veele Edelen, waar van JUWINGA de voornaamste was. Op de nederlaag volgde de vlugt, waar door het getal der gesneuvelden nog merklijk vergroot werd; behalven die in de poelen en moerassen versmoorden, werden nog meer dan 1300 gedood.

Op dit gevegt van den 29 Augustus, 't welk voorviel in een vlak open veld, bij *Schooterzijl*, volgde, den 2 September, een tweede, waar in wederom een groote meenigte *Friezen* het leven verloor.

De vijand, nu ruimte hebbende, nam verscheiden Steden in, en leide bezetting in *Staveren*, alwaar de Hertog zig onthield in *St. Odulfsklooster*. Vijf weeken duurde het woeden der vijanden; alle de schermutzelingen vielen uit ten nadeele der *Friezen*. De Hertog, door dit alles, de *Friezen*

 nog

nog niet genoeg vernederd agtende, meende hun ook van den Oostkant te moeten bestooken. Hij zond, ten dien einde, den Ridder PIETER AERTS, met een goed deel *Amstel-dammers*, *Westfriezen*, *Kennemers* en *Waterlande*. te scheep, naar de *Lauwers* en het *Dokkummerdiep*, om deeze stroomen te sluiten. Doch hij vond de *Friezen* aldaar zo sterk en wel toegerust, dat hij zijne manschap niet durfde aan land zetten; hij vergenoegde zig met den mond des strooms te sluiten.

Het guure herfstweder, intusschen, hand over hand toeneemende, zag de Hertog geen kans om het langer in *Friesland* te houden; hierom deed hij zijne benden te scheep gaan, en keerde terug naar *Enkhuizen*, laatende de hulpbenden, na betaaling der bedongen soldij, nog vóór den winter naar huis trekken. Vóór zijn vertrek had hij, te *Stavoren*, een sterk Kasteel doen bouwen, en het zelve voorzien van eene goede bezetting en voorraad van mond- en krijgsbehoeften.

De *Friezen*, hoe veel nadeel zij ook, in den jongsten aanval, mogten geleeden hebben, beschouwden zig, egter, nog als een vrij volk. Het verkiezen van een Potestaat, in de plaats van JUWINGA, strekt daar van ten bewijze; SIXTUS DEKAMA was de man, aan wien die post werd opgedraagen; doch deeze, dien weigerende, stelde HANYA voor, die zulks insgelijks afsloeg. Toen liet men het oog vallen op BOTNIA, die 'er insgelijks voor bedankte. Dus werd men eindelijk te raad, twee Potestaaten te kiezen, gelijk geschiedde: te weeten, SJOERT WIARDA, van *Goutum*, bij *Leeuwaarden*, die een *Vetkooper* was, voor *Oostergoo*, en HARING HARINXMA, van *Heeg*, zijnde een *Schieringer*, voor *Westergoo*. Nog nader toonden zij hunne vrijheidsliefde, met het verdrijven van de *Hollandsche* bezetting, welke de Hertog, om zig van de Regeering des Lands te verzekeren, had agter gelaaten. Die van *Stavoren* deeden het insgelijks; met alle 't welk den Hertog geen geringe spijt werd aangedaan. Om dan zijn begonnen werk niet ten halve te laaten steeken, gaf hij bevel aan den Baljuw van *Amstelland*, JAN VAN HEEMVLIET, GERRIT VAN HEEMSKERK en den Drost van *Muiden*, om met een hoop *Kennemers* en *Westfriezen*, tot ontzet hunner Landge-

nooten, naar *Friesland* overtesteeken: zij deeden het in het begin van de maand Februarij, van het Jaar 1397. De Hertog, zijne magt tegen hun mistrouwende, bood hun de onderhandeling aan. Doch zij hier aan geen gehoor geevende, gaf hij lastbrieven tegen hun uit, om hun, overal daar zulks mooglijk was, te beschadigen. Het nadeel, dat zij daar door leden, kwam, egter, in geen aanmerking, bij het leed; welk zij zig zelve bewerkten, door de onderlinge verdeeldheid der *Schieringers* en *Vetkoopers*. Terwijl zij elkander om hals bragten, besloot de Hertog tot een tweeden togt tegen hun. De benden, hier toe bij een gezameld, kwamen te *Hoorn* en *Enkhuizen* bij elkander; over alle deeze voerde de Graaf van *Oostervant* wederom het opperbevel. De landing geschiedde nu, op de hoogte van de *Lemmer* en *Takezijl*; van daar trok Graaf WILLEM, door *Gaasterland*, naar *Hindeloopen*, daar de *Friezen* zig, in grooten getale, bij een bevonden. Wel dra ontstond 'er een gevegt, waar in ze wederom te kort schooten; met verlies van wel drie honderd man werden ze op de vlugt gedreeven. Daar op staken de *Hollanders* eenige na bij geleegene Dorpen in brand, en trokken voort naar *Staveren*, welke Stad, door gebrek aan mondkost, zig moest overgeeven. Dus vonden de *Friezen* raadzaam, zig te onderwerpen. Ook slooten de Hoofden der *Vetkoopers*, kort daar na, een verdrag, waar bij zij den Hertog als Heer erkenden. Dit geschiedde op den 1 Augustus van het Jaar 1398; elf dagen daar na werd de Graaf plegtig ingehuldigd, binnen *Staveren*, en op den 14 van die maand, een vaste voet op zijne Regeering beraamd.

Zo even hebben wij gezegd, dat het verdrag gemaakt was, door de Hoofden der *Vetkoopers*; want het was verre van daar, dat de *Schieringers* 'er genoegen in namen. Hier uit begreep Graaf WILLEM dat de zaak slegts ten halve was afgedaan; van hier dat hij de Vloot naar de *Lauwers* zond, om de *Friezen* van beide kanten in de engte te brengen. Hij zelf toog, met een goed deel volk, door *Oostergoo* en *Westergoo*; en na eenige benden verstrooid te hebben, kwam hij te *Dokkum*, en noodzaakten de *Schieringers*, zig insgelijks te onderwerpen. Dit verrigt hebbende, stelde hij allerwegen

Baljuwen en Rechters aan, verliet *Friesland* en stak over naar *Holland*, alwaar hij zijnen vader te *Hoorn* vond.

Na het dempen van eenige nieuwe opstanden, en het sluiten van een vaster verdrag, volgden de *Stellingwervers* het voorbeeld der overige *Friezen*, in het Jaar 1399. Dan, het duurde niet lang, of alles schikten zig tot nieuwe oproerigheid; zelfs slooten de *Friezen*, ten dien einde, een verbond met de *Groningers*. De bovengemelde persoonen, DEKEMA, HANYA en BOTNIA, waren de vrijheidminnende Helden, die zig aan het hoofd stelden van burgers en boeren. De eerste aanval geschiedde op *Dokkum*, daar *Hollandsche* bezetting binnen lag, die zig, zonder veel tegenstand te bieden, overgaf. Daar na gingen zij los op het sterke Slot *Kamminghaburg*, nabij *Leeuwaarden*, waar in een sterke bezetting lag; men bestormde het met zo veel geweld, dat het wel dra overweldigd, en een goed deel der *Hollandsche* bezetting in stukken gehouwen werd. De Hertoglijke Amptenaars, die goedwillig hunne posten niet wilden verlaaten, werden weggejaagd.

De grootste zaak was nu, het bemagtigen van *Stavoren* en *Ter Luine*; de laatste plaats werd door hem ingenoomen. *Stavoren* dus de eenige vaste plaats zijnde, daar de Hertog volk in had, sloegen de *Friezen* zig neder bij *Molkwerum*, en wierpen 'er vestingwerken op, die zij met volk deeden bezetten. Het gerugt van dit alles was niet in *Holland* verspreid, of de Hertog zond een aanzienlijk Leger naar *Friesland*, onder geleide zijner twee zoonen en andere Edelen. Het Leger te *Amsteldam* scheep gegaan zijnde, landde te *Stavoren*, en zeilde, zes weeken daar na, voorbij *Werkum* en *Harlingen*, tot op de hoogte van *Sexbirum*. Aldaar stapten de benden aan land, en zetteden den togt voort naar *Helwerd*. Voorzeker zouden zij, op dien weg, zijn overvallen geworden, zo niet GERRIT KAMMINGA, die het met den Hertog hield, Graave WILLEM, door het aansteeken van vuuren, van de nadering der troepen kennis had gegeeven. De Graaf toog hier op naar *Dokkum*, nam de Stad in, en voorzag dezelve van een talrijke bezetting en voorraad. Vervolgens bemagtigde hij *Ter Luine*, en bleef 'er ruim vijf weeken; in welken tusschentijd veele Dorpen gehoorzaamheid beloofden, en andere, die

die dit weigerden, plat gebrand wierden. Hier mede oordeelende voldaan te hebben, begaf hij zig te rug naar *Holland.* 't Leed, egter, niet lang, of hij ondervond, dat op eene gedwongen onderwerping weinig staat te maaken was, vooral bij een volk, dat geen waardiger schat dan zijne vrijheid kent. De *Vetkoopers*, als nu minst talrijk zijnde, hielden zig stil; doch de *Schieringers* vielen, op den 10 Julij, openlijk af, en werden ras gevolgd van allen, die uit enkele vreeze zig onderworpen hadden.

De Hertog was onmagtig, om in dit Jaar een Leger tegen hun aan te voeren. *Stavoren* deed hij, egter, in allen mooglijken staat van tegenweer stellen; beveelende zelfs den inwoonderen dier Stad, alle de *Friezen*, die afgevallen waren, zo veel te beschadigen als mooglijk was. Heer GERRIT VAN KAMMINGA werd door hem beschonken met de Stad *Leeuwaarden* en eenige Dorpen. Dan hij noch zijne erven hebben ooit het bezit daar van genooten. WALRAVEN VAN BREDERODE werd aangesteld tot Burggraaf van *Stavoren*, en vijf dagen daar na gelast, om alle de *Friezen*, die eenige *Hollandsche* Kooplieden beschadigd hadden, te regt te stellen. Het leed niet lang, of de *Friezen* beslooten tot de belegering dier Stad. BREDERODE, als een ervaaren Krijgsman, bood hem zo lang wederstand, tot dat de Hertog tijd had, om hem hulpe toe te zenden; waar mede ook de Stad ontzet werd. De Hertog verbeelde zig thans, hen, door magt tot onderwerping te brengen; doch het gelukte hem niet, zo veel volk, als daar toe nodig was, bij een te kunnen krijgen. Dus moest hij, in het Jaar 1401, op nieuw, een verdrag met hun aangan; waar na alle de gevlugte *Friezen* te rug kwamen; ook leiden de *Friezen* zig toen, geduurende eenigen tijd, toe op het herstel van hunne zaaken, en stelden verscheidene dingen vast. Het fel geschokte *Friesland* genoot die rust niet lang, dewijl onderlinge verdeeldheid het Gewest op meer bloed te staan kwam, dan de oorlog.

Op den 12 December van het Jaar 1404 overleed Hertog ALBREGT VAN BEIJEREN. Hij werd opgevolgd van zijnen zoon Graaf WILLEM VAN OOSTERVANT, die, terstond bij de aanvaarding van zijn bestier, voorneemens was, zo dra hem

mooglijk was, de *Friezen* op nieuw te beoorlogen. Nog in het eerste Jaar (1405) zijner Regeeringe, gaf hij verscheidene Jaatbrieven uit, om de *Friezen*, die hij zijne vijanden noemde, te beschadigen, en, in de maand Januarii des volgenden Jaars, om alle de Schepen, die het *Marsdiep* inliepen, aan te haalen, om daar mede de *Friezen* afbreuk te doen. En zeker, indien hij niet elders de handen vol werk had gehad, zou hij hun nog meer benadeeld hebben. Dan hier toe buiten staat zijnde, floot hij een verdrag met hun; welk verdrag of bestand, in de Jaaren 1407 en 1408, telkens verlengd wierd. *Friesland* leed, in het volgende Jaar, een zwaar verlies, door den dood van HANYA, DEKAMA en BOTNIA, dewijl, na het afsterven deezer Helden, de onlusten op nieuw begonden te woeden.

Het bestand met den Graaf werd, egter, in het Jaar 1411, vernieuwd; doch het liep met het Jaar 1414 ten einde, zonder wederom vernieuwd te zijn. Binnen *Staveren*, de eenigste Stad in *Friesland*, die *Hollandsche* bezetting in had, werd maar slappe wagt gehouden. Van deeze onagtzaamheid bedienden zij zig, en verrasten de Stad, op den 12 Maart van dat Jaar, en jaagden 'er de *Hollanders* uit. WILLEM, Graaf van *Holland*, was diep getroffen over het verlies van deeze Stad; te meer, om dat de staat zijner zaaken hem niet toeliet, den *Friezen* den oorlog aan te doen. Dus was de vernieuwing van 't bestand het eenigste middel, om den schijn van regt op *Friesland* te behouden; het werd dan vernieuwd, voor den tijd van drie Jaaren. Geheel *Friesland* was dus van alle uitheemsche overheersching verlost, en Graaf WILLEM, hoe leed het hem ook was, genoodzaakt van de nood een deugd te maaken, en op gunstiger tijden te hoopen, schoon die hem niet te beurt gevallen zijn.

Na dat alle deeze verwarringen in *Friesland* ter ooren gekoomen waren van Keizer SIGISMUND, besloot hij, zig die omstandigheden ten nutte te maaken, en het Keizerlijk gezag, bij die Natie, wat hooger in top te doen stijgen, dan zijne voorzaaten, zedert veele Jaaren, genooten hadden. Hij zond, ten dien einde, twee Gezanten derwaarts, om de gemoederen der Landzaaten te ondertasten, en, ware het mooglijk, onder

een

een naauwer band van gehoorzaamheid te brengen. De Gezanten waren niet in *Friesland* gekoomen, of zij deeden terstond eene Staatsvergadering binnen *Leeuwaarden* beleggen, in welke zij hunnen last voordroegen. De *Friezen* gaven wel geen onheusch bescheid, maar zij maakten zo veele bepaalingen en deeden zo veele eischen, dat de Afgevaardigden, als niet ten volle gemagtigd, vertrokken. Zij werden gevolgd van een aanzienlijk Gezantschap van *Friezen*, om de bevestiging van hunne vrijheden en voorregten te verzoeken, zo wel tegen den aanval van buitenlandsche Mogendheden, als tegen de heerschzugtige ondernemingen van inlandsche Edelen. De Graaf van *Holland* zag dit met het uiterste ongenoegen, wijl hij alle deeze handelingen beschouwde als ondermijning van zijn gezag. Nog onvergenoegder toonde hij zig, na dat de Keizer geweigerd had, zijne dogter JACOBA, na zijnen dood, met de Graafschappen van *Holland* en *Zeeland* te verlijden. WILLEM, uit *Frankrijk* te rug gekoomen, was voorneemens, zig met ernst tegen den Keizer te verzetten. Op den 30 April van het Jaar 1417, schreef hij uit *Quesnoi*, aan die van *Oostergoo* en *Westergoo*, zig met den *Roomsch* Koning niet in te laaten, noch eenige schatting te betaalen, veel min hem als Heer te erkennen, meldende tevens de redenen, die hem hier toe bewoogen. Op gelijke wijze schreef hij aan den Keizer, met bijvoeging om zijn onderhandeling met de *Friezen* te staaken. Om de *Friezen* daar van nog meer te rugge te houden en te sterker aan zig te verbinden, vernieuwde hij het bestand voor den tijd van een Jaar.

Deeze was de laatste onderhandeling van Graave WILLEM: want, na dat dit bestand getekend was, den 1 Maij van het Jaar 1417, overleed hij te *Bouchain*, den 16 van die zelfde maand, nalaatende, als erfgenaame en opvolgster, Vrouw JACOBA VAN BEIJEREN. Onder het gewoel der zaaken buitenlands, hadde *Friesland* eene gunstige geleegenheid gehad om zig te herstellen van de geledene rampen, ware niet de woede der *Groninger Vetkoopers* ten hoogsten top gesteegen. Om daar tegen te voorzien, werd de Stad *Dokkum*, nevens andere plaatzen, aan dien kant geleegen, versterkt en met manschap voorzien. Zij schreeven ook wel aan den Keizer, maar

maar ontvingen niet dan ſchoone beloften. 't Geen het Land in nog grooter verwarring bragt, was, dat JAN VAN BEIJEREN, zig gedraagende als Graaf van *Holland*, zig mengde in de zaaken van dit Gewest. Hij deed den *Friezen* zeer nadrukkelijke voorſtellen, om hem voor Heer te erkennen; met belofte van hen kragtdadig bij hunne voorregten te zullen beſchermen. Velen leenden daar aan het oor. Men beleidde eenige Staatsveranderingen te *Slooten* en te *Stavoren*, alwaar de *Vetkoopers* zodanig aandrongen, op het aanneemen van JAN VAN BEIJEREN, dat 'er een ontwerp toe geſmeed werd; om zig tegen de *Schieringers* te dekken. Doch alzo JAN VAN BEIJEREN in *Holland* nog geen ſteun had, liep dit ontwerp op niets uit.

Na dat vrouw JACOBA hertrouwd was met Hertog JAN VAN BRABAND, vernieuwden de *Friezen* het beſtand met haar, tot in de maand Maij van het Jaar 1419; zo als, in dat zelfſte Jaar, wederom geſtilde met Hertoge JAN VAN BEIJEREN in *Braband*; terwijl inmiddels de partijen elkander zo veel afbreuk deeden als mooglijk was. Midlerwijl keerden 's Keizers Afgezanten in *Friesland* te rug, om met hun te handelen en de verbintenis te ſluiten. Op de vergadering te *Leeuwaarden* ſtelden zij den openen brief des Keizers aan 's Lands Overheden ter hand, waar in, onder zekere voorwaarden, de regten en vrijheden der *Friezen* bevestigd wierden. De Afgevaardigden verzuimden ook niet, de ingezetenen tot vrede en verzoening aan te maanen.

De verbondene *Vetkoopers*, één lighaam uitmaakende met de *Ommelanders*, *Groningers* en de *Ooſtfrieſche* Edelen, ſcheenen allermoeilijkst tot ſtilſtand te kunnen bewoogen worden; waarom de Gezanten hun, met zagte woorden, zogten tot zig te trekken; zij booden zig zelve aan om de verzoening ten Hove te bewerken, en raadden, deeze gelegenheid niet voor bij te laaten gaan, maar het gevaar naauwkeurig te overweegen; zelfs beraamden zij eenige voorbereidende Artikelen tot vrede. Met de onderhandelingen daar over liep het geheele Jaar ten einde. Toen men nu verwagtte gereed te zijn, vielen de zaaken gantsch anders uit. De bemiddelaars, verzeld van hunne Gevolmagtigden, en voorzien met de vereischte

laat-

lastbrieven, verſcheenen, op den geſtelden tijd, te *Kampen*, als zijnde de plaats der bijeenkomſte. Alle de bezwaaren van wederzijde, eiſchen en antwoorden werden in gebragt, overwogen, en langduurige geſprekken gehouden. Maar ieder ſtijf op zijn ſtuk ſtaande, en de een den anderen niets willende toegeeven, wijl de *Schieringers* ſteunden op de gunst der Afgezanten van den Keizer, en de *Vetkoopers* op hunne overmagt, kon men niet verder vorderen, dan de hoofdzaaklijkſte verſchillen tot twee hoofdpunten te bepaalen, die, egter, al mede niet wierden afgedaan.

Geduurende deeze onlusten, hadden die van *Fivelingo* en *Hunſingo* eenen argwaan opgevat tegen de Regeering van *Groningen*, als of deeze eenen toeleg op hunne vrijheid had. De *Groningers*, om de gevolgen daar van voor te koomen, gaven, in de maand November van het Jaar 1419, bij opene brieven, de plegtigſte verzekering van het tegendeel; teffens beoogden zij daar mede, om die van *Fivelingo* en *Hunſingo* te ſterker aan zig te verbinden. Van nieuws kwam het tot een openbaar gevegt, waar bij de *Schieringers* de nederlaag kreegen, in de maand Maij des Jaars 1420; waar op zij de toevlugt tot JAN VAN BEIJEREN namen. Om nut daar van te trekken, verbond deeze zig met Hertog JAN VAN BRABAND; ook zond de *Beijervorst* den *Schieringers* daar na eenige hulpe toe, onder bevel van HENDRIK VAN RENESSE, die FOKKO UKE noodzaakte, het beleg voor *Slooten* op te breeken. In een daar op volgenden veldſlag werd FOKKO geſlaagen, en gedwongen de vlugt naar *Hindeloopen* te neemen. Hier op keerden de *Hollanders* wederom naar huis. Nog in dat zelfde Jaar werd 'er een beſtand, voor twintig Jaaren, getroffen, tusſchen de *Bondgenooten* en de *Schieringers*, vervolgens bevestigd door een naderen vrede. Doch alle beraamde pointen, hoe heilzaam voor de Landzaaten, werden op nieuws gedwarsboomd in de uitvoering. Men ondervond ras het verſchil tusſchen wetten te beraamen, en die te doen werken. Veelen van de *Schieringers* weigerden de geëischte pandslieden te leveren. De *Vetkoopers*, om hun tot nakoming van het verdrag te noodzaaken, veroverden *Stavoren*.

Kort

Kort daar na trof die Stad de ramp, van ten groote deele door den brand verteerd te worden.

Hertog JAN VAN BEIJEREN zijne nichte, Vrouw JACOBA, in *Holland* onder bedwang gebragt hebbende, zette zijne onderhandelingen met de *Friezen* ijverig voort. Schoon dezelve, tot hier toe, meest met de *Schieringers* schijnen te hebben plaats gehad, werden zij thans ook met de *Vetkoopers* aangevangen. Dit althans is zeker, dat hij, in de maand van November, zig te *Dordrecht* bevindende, die van *Oostergoo*, *Westergoo*, *Slooten* en *Stavoren*, eenige punten voorsloeg, waar over hij, als voorwaarden, met hun in onderhandeling wilde treeden. Dan het blijkt ook, dat hij te onverduldig was, om te wagten, dat deeze onderhandeling haar beslag gekreegen had: want daags na dat hij die punten had voor geschreeven, gaf hij reeds volmagt aan HENDRIK VAN RENESSE, DIRK VAN HOLLAND en GYSBERT VAN RIETVELD, om de huldiging, in zijnen naam, te ontvangen; waar aan, egter, slegts door eenige weinige *Friezen*, voldaan werd. Weinig tijds daar na werd gemelde RENESSE door hem aangesteld tot Opperbevelhebber en Rentmeester in *Friesland*.

Geduurende den winter werden de onderhandelingen zo verre tot stand gebragt, dat een goed deel der *Friezen*, uit *Oostergoo* en *Westergoo*, den Hertog van *Beijeren*, zonder eenige agt op Vrouw JACOBA of haaren Gemaal te slaan, voor hunnen Heer aannamen.

Zij gingen zelfs zo verre, dat zij hem den tijtel van Heer van *Friesland* gaven, op den 3 van April, in het Jaar 1421. Daags daar aan geschiedde de plegtige huldiging, door de Afgevaardigden van *Harlingen*; de Abten, Prelaten, Grietmans, Mederegters, Hovelingen en Gemeenslieden, van *Wonzeradeel*, *Hindeloopen*, *Molkwerum*, enz. volgens een berigtschrift en verbindend contract, daar van gemaakt. De overige *Friezen*, die nog niet bukken wilden, hielden het met de Bondgenooten van *Groningen* en *Oostfriesland*, ten nadeele van de algemeene rust; zijnde deeze meestendeel *Vetkoopers*. ALBERT stelde eenen JAN NAGEL aan tot Schout te *Stavoren*, en JAN JONGENSZOON tot Rentmeester van de Landschap-

schappen. Na eenige moeilijkheden werd 'er een verdrag gesloten, tusschen den Hertog en de Bondgenooten.

De gevolgen deezer verzoeninge waren, dat de Hertog niets van wegen *Oostergoo* en *Westergoo* te vreezen had, en de Zeeschuimerij gestaakt werd. Die van *Groningen* zonden hem 50 vette ossen ten geschenke; de Hertog betoonde hun daarentegen zijne milde gunste. Thans scheenen de zaaken zig uitwendig tot rust te schikken. Maar inwendig smeulde een vuur van tweedragt en ongenoegen tegen de Regeering des Hertogs. De *Hollandsche* bezettingen, binnen *Dokkum* en te *Exumazijl*, waren hun ondraaglijk, wijl zij die beschouwden als een blijk van overheersching. Nog meer stak hun in de oogen het Blokhuis of Kasteel, welk de Hertog in de *Lemmer* deed aanleggen, en waar op hij aan FLORIS VAN ALKEMADE, als Kapitein Generaal van *Friesland*, het bevel opdroeg, en met zestig gewapende knegten zijne wooning deed houden. Dit griefde de Bondgenooten zo wel als de *Schieringers*; en dus kon de rust van geen langen duur zijn, zo als eerlang bleek. Want die van *Doniawerstal* en *Schoterland* waagden het, over zwak ijs, het Slot op de *Lemmer* te bespringen, en de heerschappij des Hertogs aan te tasten. FLORIS VAN ALKEMADE, die zig dapper verdedigde, werd dood geslaagen. Verscheidene bewijzen zouden 'er konnen worden bij gebragt, dat zij, die een misbruik maakten van het gezag, hun door den Hertog in handen gesteld, grootendeels oorzaak van deeze onheilen waren, en de *Friezen* dwongen om zig tegen hun te verzetten. Met de Bondgenooten ging het niet beter. Deeze vonden mede overvloedige stoffe om te klagen, dat het verdrag in geenen deele werd na gekoomen. In deezen waggelenden staat van onrust, werd *Friesland* van een allergedugtsten watervloed bezogt.

Deeze rampspoed bragt veel toe tot eeene vereeniging, die eerst geschiedde tusschen de *Schieringers* en de *Bondgenooten*, naderhand algemeen aangenoomen, en door de meeste Edelen bekragtigd werd, in het Jaar 1422. Doch dit was gantsch niet naar den zin des Hertogs, die meende dat dit verbond tegen zijne regten streed: hierom gebood hij, het zelve niet te bezegelen. Ook stelde hij, in plaats van FLO-

BIS VAN ALKEMADE, den Heer van *Renesse* aan tot Stadhouder van *Friesland*. De Bondgenooten gingen, egter, voort met de bezegeling van het onderling gemaakt verdrag, en dwongen de onwilligen tot deelneeming aan het zelve. De bezettelingen van *Dokkum* en *Ezumazijl*, gebooden zij te vertrekken; doch deeze weigerden dit, onder voorgeeven dat de soldij eerst moest betaald worden. Dus besloten de Bondgenooten geweld te gebruiken, om hun te verdrijven. Die van *Slooten* omhelsden het verdrag. Voor dat de Bondgenooten de *Lauwers* naderden, vielen die van *Oostergoo* en *Westergoo*, zig tot den optogt gereed maakende, nog verscheidene andere toe. *Dokkum* en *Ezumazijl* werden door de voorafgezondenen opgeëischt. Op een weigerend antwoord volgden verscheiden aanvallen, die dapper werden afgeweerd, waarom het beleg in een blokkade veranderde. Na dat het Leger met *Oostfriezen* versterkt was, ging *Ezumazijl* over: waar op de bezetting van *Dokkum* de vlugt koos. Hertog JAN VAN BEIJEREN, allen gezag niet willende verliezen, vond zig gedwongen, genoegen te neemen met het verbond der *Friezen*; zelfs vernieuwde en vermeerderde hij hunne vrijheid.

Gantsch *Friesland* nu in vrede en vrijheid zijnde, begreepen die van *Oosterjade*, welke, zedert eenige Jaaren, onder de heerschappij der *Bremers* geweest waren, zig van die onderwerping te moeten ontslaan, zo als zij deeden in het Jaar 1423.

In *Fivelingo* ontstonden, egter, zo als ook in gantsch *Friesland*, tusschen het *Flie* en de *Lauwers*, eenige onlusten. De hoofden dier partijschappen waren de Adelijke Geslagten BONNEMA en OERKAMA; deeze voerden een kleinen oorlog tegen elkander, met rooven en moorden. BONNEMA verloor 'er het leeven, en OERKAMA zijne goederen bij. Dus werden de aanhangers van beiden, voor een geruimen tijd, genoodzaakt, zig stil te houden.

Hertog JAN, die gedwongen genoegen in het verbond der *Friezen* genomen had, deed verscheiden poogingen, om zig op nieuw met hun te verzoenen. Hij bragt het eindelijk zo verre, dat 'er een vergadering te *Elburg* beraamd werd. De Hertog zond, van zijnent wegen, derwaarts, DIRK VAN HOL-

LAND

LAND en den Schout van *Amsteldam*, nogthans zonder de magt, om buiten zijne voorafgegaane goedkeuring, iets te sluiten. Op den 27 Maart van het Jaar 1424 werd aldaar, met die van *Oostergoo* en *Westergoo*, ook een verdrag gesloocen, en door den Hertog bekragtigd. Onder de middelen, die beraamd werden, om de zaaken binnenslands te beoordeelen, en den ingezeetenen van nut te zijn, moeten geteld worden, de voorregten, die aan de Stad *IJlst* geschonken wierden. Na den dood van Hertog JAN van *Beijeren*, in het Jaar 1425, vernieuwde JAN, Hertog van *Braband*, den vrede met die van *Oostergoo* en *Westergoo*. Het gezag, dat OKKO TEN BROEK in zijn Vaderland oefende, zo verre gaande, dat hij zig boven alle anderen verheeven agtte, baarde dit geen kleine ongerustheid bij de overige Edelen, die hierom een zamenspanning zogten te bewerken. Doch hij, van alle kanten zijne verspieders hebbende, ontdekte dit voorneemen. Om dien slag te weeren, sloot hij, in dit zelfde Jaar, een afzonderlijk verdrag met de voornaamste hoofden der *Vetkoopers* te *Groningen* en in de *Ommelanden*. Met zijne bloedverwanten ging hij een schijnverdrag aan. Doch dit, als op geenen goeden grond gelegd zijnde, was ook van geen langen duur. De eerste onrust ontstond, tusschen OKKO TEN BROEK en FOKKO VAN LIER, in het volgende Jaar. De uitspraak, die daar over gedaan werd, was verre van tot genoegen te strekken van beide partijen; waar uit dan ook de allerverderflijkste rampen voor land en volk ontstonden. Gelukkig nog voor de goede ingezeetenen, dat het bestand, tusschen de *Hollanders* en *Friezen*, met Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN verlangt werd. Binnenslands vereende zig FOKKO met elk, die zijne zijde wilde kiezen, tegen OKKO TEN BROEK, die insgelijks daar toe al zijn vermogen te werk stelde. Dit veroorzaakte groote verbaastheid onder het volk, wijl ieder partij ontzaggelijke Legers bij een bragt. FOKKO behaalde, in den eersten aanval van het het Jaar 1426, een volkomene overwinning, en vond zig met niets belemmerd, dan met een zeer groot aantal gevangenen. Na zig daar van ontlast te hebben, verbond hij zig, om al verder voort te gaan, met den Bisschop van *Munster*. In het volgende Jaar verklaarden zig de *Hanze Steden* voor OKKO.

De

De Graaf van *Oldenburg* zond hem, in de Lente van het Jaar 1427, een aanzienlijken bijstand; OKKO, al te diep in het Land zijner vijanden doordringende, werd van FOKKO, met alle zijne magt, omsingeld. De *Groningers* zig ten zijnen nadeele verklaarende, vond hij dubbel werk om zig te verweeren.

Na dat FOKKO, als overwinnaar, was naar huis gekeerd, vong men de onderhandeling tot vrede aan; dan deeze vrugteloos afgeloopen zijnde, werd OKKO, andermaal, aangevallen, overwonnen en gevangen genoomen; meer dan 4000 der zijnen waren 'er gesneuveld; waar op de Landen der overwonnenen, door FOKKO, onder de zijnen verdeeld wierden. Dus bleef hij meester in *Friesland*; maar in *Groningen* was het hem tot nog toe niet mooglijk, de rust te bewerken.

Nogthans, na dat hij de *Ommelanders* verslaagen had, gelukte het hem, de *Groningers* te noodzaaken tot het inneemen van hunne ballingen; waar door de rust aldaar mede gevestigd werd. In dit zelfde Jaar 1428 leed *Friesland* weder veel nadeel, door zwaare watervloeden; waar op eene ongemeene duurte van levensmiddelen volgde.

Men zou reden hebben om te denken, dat alle die op een gestapelde onheilen de Landzaaten gedweeër zouden gemaakt hebben; maar de ondervinding heeft meer dan eens doen zien, hoe grooter armoede, hoe meerder oproerigheid. *Gaasterland* leverde ten minsten, op deezen tijd, hier van een nieuw bewijs op. Het volk, hoe zwaarder de lasten waren, werd te meer verbitterd op elkander. De *Schieringers* waren doorgaans de onverzettelijksten, in het aankweeken van den haat. WYBE MINNEMA en BEINTE ROBBERTS, de voornaamsten in dien oord, begaven zig, met hunnen aanhang, naar het Dorp *Wijkel*, alwaar ze den Pastoor PIETER WYKEL veele wonden toebragten; meer dan half dood sleepten ze hem naar *Sondel*, een Slot, waar op zig zijn zoon AGGE bevond; aan deezen vertoonden zij zijnen vader, en eischten van hem, dat hij het Slot terstond zou overgeeven, met bedreiging, in gevalle van weigeringe, zijnen vader op staanden voet te zullen vermoorden.

Dan

Dan de oude man riep zijnen zoone toe, dit niet te moeten doen, wijl hij tog aan de wonde, die hij reeds ontvangen had, sterven moest. Naauwlijks had hij die woorden gesprooken, of zij gaven hem de rest. AGGE, om dien moord te wreeken, trok, na zijn Slot wel bezet te hebben, buitenslands, en keerde, het volgende Jaar, met veele vreemde knegten te rug. Met zo veel geweld viel hij daar mede op WYBE MINNEMA aan, dat hij hem het leven benam en zijn volk op de vlugt dreef.

Daar na belegerden BONNEMA en JONGEMA, met eenige andere *Schieringers*, het Slot *Sondel*. Maar AGGE ontving hun zo wel, dat veelen door hem gedood, anderen op de vlugt werden gejaagd JONGEMA zelf liet 'er het leven.

De partijschappen alomme dus nieuw voedzel krijgende, vielen de Edelen gestaag elkander met de wapenen aan. De Staaten des Lands, om een algemeenen binnenlandschen krijg te verhoeden, beriepen, in het Jaar 1429, eene algemeene vergadering, om de geschillen te beslissen; doch de haat was te diep ingeworteld, om een duurzaamen vrede te konnen bewerken; men bewerkte niet meer dan een bestand voor twee Jaaren, in welken men hoopte een vasten vrede te zullen beraamen.

Over de *Eems* broeiden ondertusschen nieuwe onlusten. Het gezag van OKKO TEN BROEK was wel beperkt, maar FOKKO hield hem nog al gevangen; waar door de Edelen het vermoeden opvatten; dat FOKKO niets anders bedoelde dan de opperheerschappij, en naar nog grooter gezag stond, dan OKKO voorheen gehad had. Het getal der misnoegden tegen hun werd van dag tot dag grooter, en borst, in het Jaar 1430, tot een openbaaren oorlog tegen hem uit. Zekere IMEL TE OOSTERHUIZEN was de voornaamste medestander van FOKKO, en teffens een man van groot gezag. Om hen dan te vernederen, werd zijn Slot belegerd, en hij, binnen weinige dagen, tot de overgave gedwongen. De zaamverbondenen tegen FOKKO maakten zig daar op meester van *Aurik* en deszelfs Slot, van het Huis *Olderfum*, en van nog andere sterkten. De voornaamste *Friezen*, tusschen het *Flie* en de *Wezer*, traden mede in het verbond, waar bij IMEL VAN OOSTERHUIZEN en an-

andere, als ook FOKKO, voor vijanden verklaard werden.

Die van *Breemen* en *Oldenburg* traden mede toe; Graaf EDZARD, zoon van ENNO, werd als hoofd van 't Leger aangenoomen, tegen het aanstaande Jaar, en aan hem het bewind over alle de goederen van den gevangene OKKO opgedraagen, en FOKKO, die naar geene reden hooren wilde, door hem voor vijand des Vaderlands verklaard. In het Jaar 1431 werd hij, aldus aangemerkt zijnde, op zijn Kasteel te *Lier* belegerd.

Hij verdedigde zig zo lange, tot dat hij gebrek had aan levensmiddelen, toen redde hij zig met de vlugt naar *Munsterland.* In het volgende Jaar, floot men, door bemiddeling van de voornaamste Edelen, den vrede, waar bij aan FOKKO gegund werd, weder in *Friesland* te mogen komen. Hij sneuvelde, in het Jaar 1432, in eenen veldslag tegen de *Noorders.* OKKO TEN BROEK, die zedert het Jaar 1427 gevangen gezeeten had, werd thans ontslagen. Het overige van zijn leven, (volgens de door hem gedaane verzekering,) hield hij zig in rust.

De rust, met den dood van FOKKO UDEN, en den voorheen gemaakten vrede, eenigzints hersteld zijnde, sloeg men met aandagt het oog op den staat der Regeering van *Friesland.* Van vroegere tijden af aan, had eene bijzondere schikking plaats gehad, nopens het bedienen van het Ampt der Grietmannen en Regteren, welke Ampten Jaarlijks, niet bij verkiezinge en opdragt des meest begoede Landzaaten, maar bij wisselende tourbeurten, door zekere daar toe geregtigde persoonen, waargenoomen werden. Dit regt beruste, het zij oorspronglijk, of bij verdrag der ingezeetenen, op zekere Adelijke en eigengeërfde vastigheden, Landerijen, Heerlijke Staaten en andere onroerende goederen. Zij, die daar van den eigendom hadden, waren bevoegd om op hunne beurt, de gezegde Ampten en Waardigheden te bekleeden, gelijk mede om in alle voorvallen, den dienst en welstand van het Land betreffende, te spreeken, de gemeene Landsvergadering bij te woonen, de nodige Staatsbesluiten op te maaken, Ampten en Bedieningen, van de hooge Regeering afhangende,

de, te begeeven, en voorts in alles de hoogheid des Lands te vertoonen. Waar uit dan blijkt, dat de bevoegtheid, om aan 's Lands Regeering deel te hebben, al vroegtijdig gegrond geweest is, op den eigendom der vaste goederen; ja zelfs ongelijk veel vroeger, dan in dien tijd, waar van wij hier gewag maaken. Teffens kan men hier uit opmaaken, hoe hier uit, bij de vermeenigvuldiging dier goederen en persoonen, allengskens, het nog in wezen zijnde *Stemregt* gebooren is geworden, volgens 't welk den eigengeërfden toe behoord, de benoeming en aanstelling van 's Lands Overheden, of van persoonen, die, uit den naam van allen, de hooge Regeering des Lands, de Regterlijke Ampten, met den aankleve van dien, zullen waarneemen.

Met betrekking tot de Jaarlijksche verwisseling van tourbeurten in de Grietenijen, tot de bekleeding van 't Ampt van Grietman, en de Regterampten, heeft ons de vijftiende eeuw een schoon stuk verschaft, 't welk tot onze tijden is over gebleeven, en zedert eenige Jaaren, uit een oud handschrift, te voorschijn is gebragt, in het Groot *Charterboek van Friesland*, I. Deel, bl. 498-505; in welk stuk de gemelde beurtwisseling en opvolging, in de Grietenij *Frankeradeel*, van het Jaar 1406 tot 1438, benevens de verdeeling dier Grietenij in verscheiden smaldeelen, vierendeelen en onderdeelen vermeld word. De uitgebreidheid van dat geschrift, de verschillende spellingen, zo van eigen naamen van persoonen, Buurten en Heeren Huizen, thans onbekend, maaken het zelve zeer moeilijk om te verstaan. En, egter, is het van het grootste aanbelang, voor beminnaars der Vaderlandsche oudheden, wien wij de leezing daar van aanbeveelen. Wij voor ons (als zijnde het buiten ons bestek, het zelve hier in te voegen,) zullen ons vergenoegen met te zeggen, dat de Leezer daar uit zien kan, dat eertijds ieder Grietmanschap, mitsgaders de Ampten van Mederegters, (daar in uitgedrukt onder den naam van eeden) bij tourbeurten vastgesteld en bekleed wierden, door die geenen, die daar toe geregtigd waren, uit kragt van eigendom van al zulke Staaten, 't zij Adelijke of eigengeërfde, waar op die Ampten, na een omloop van eenige Jaaren, vallen moesten.

Een eigenaar dan van zulk een Staate kon Grietman of Regter worden, op zijn eigen Beurt, voor één, twee of meer Jaaren, wanneer hij, één twee, of meer zulke geregtigde Staaten, die elkander in order volgden, bezat. Ook kon hij een anderen in zijne plaats stellen; en bijaldien dit omtrent het Grietmanschap geschiedde, dan wierd ook het Weer of Grietenijregt gehouden, op die plaats, alwaar het Grietmansampt viel of overgedraagen werd, zo lang de geregtigheid diens eigenaars duurde; doch daar na verviel het Ampt op de naastgeregtigde State, even als nog hedendaags in de *Groninger Ommelanden* in gebruik is.

Dus is bij voorbeeld, te *Salwert*, een Buurt thans onder den Klokslag van *Franeker*, te *Kingma*, enz. in oude tijden, het Grietenijregt, bij beurten, gehouden. Deeze wijze van ommegang der Regterampten had niet alleen in de gemelde Grietenij, maar ook in andere plaats, waar van elders duidelijke bewijzen voor handen zijn. Het was dus toen reeds iet groots, Grietman te zijn. Hoe veel te meer nu, daar dit Ampt *ad vitam* bekleed word, en bij sommige familien, uit hoofde hunner goederen, bijna erflijk is.

Terwijl men in *Friesland* bezig was, met de zaaken van 's Lands bestier op eenen vasten voet te brengen, hadden 'er hevige twisten plaats, tusschen de *Groningers* en de *Ommelanders*. Na veele moeilijkheden onderwierpen zig de laatsten aan den *Groninger* Regtbank. Van meer en nadeeliger gevolgen waren de twisten, tusschen de *Hamburgers* en die van *Groningen*, die men, in het Jaar 1435, vrugteloos poogde uit den weg te ruimen. Dit onheil werd in *Groningen* en *Friesland*, nog vergroot, door zwaare overstroomingen, duuren tijd en sterfte onder menschen en beesten. Maar niettegenstaande alle die rampen nam de Stad *Leeuwaarden*, door den vlijt en arbeidzaamheid der inwoonders, geweldig toe in den Koophandel, de bron van 's volks rijkdom. Om de Stad te meer inwoonders te doen bergen, werden de beide Buurten *Oldehoof* en de *Hoek* daar mede vereenigd. Op dat de rust, die thans plaats had, meer en meer bestendig zijn zou, vonden eenige deelen van *Friesland* raadzaam, zig door een nader verbond aan elkander te verbinden, tot onder-

derling nut, tot weering van oneenigheden, en tot aankweeking van vrede en vriendschap. De Bondgenooten, die daar aan de hand teenden, waren zo wel *Schieringers* als *Vetkoopers*, in *Lee Waarderadeel*, *Ferwerderadeel*, de *Dongeradeelen*, *Dantumadeel*, *Tietjerkſteradeel*, *Idaarderadeel* en *Rauderhem* uit *Oostergoo*; benevens het gemeene Regt en Raad der Landen en Steden uit *Westergoo*, zijnde gezamenlijk, op een gemeene dagvaart, te *Sneek* vergaderd geweest.

Alle de ingezeetenen, onder den naam van *Friezen* bekend, waren tot dit verdrag uitgenodigd. Doch aan hun, die op *Duitsche* bodem lagen, kon men niet vergen, daar aan deel te neemen. De *Hamburgers* en *Emders*, met de Heeren EDZARD en ULRICH VAN GRIETZYL aangespannen, konde niet rusten, voor en aleer zij alle Huizen en Sloten hunner vijanden vernield hadden: zo als ook de Sloten te *Nes* en *Welgum* ten gronde toe geslegt wierden. De *Hamburgers* en *Groningers* ſlooten, egter, te zamen een verdrag, in het Jaar 1437; doch het duurden maar weinige weeken, of het wierd weder verbrooken. In het volgende Jaar werd de band van eendragt mede in *Oostergoo* weder ontſnoerd. MENNE JAYEMA, SASKER DONIA en LIEUWE USSINGA waren voornaame Edellieden en Hoofden der *Vetkoopers*, woonende te *Dokkum*; en daarentegen SYTZE SIKKEMA en JEPPE JEPPEMA, de Voorſtanders der *Schieringers*. Zij hadden, wederzijds, hunne Stinzen of Sloten met gewapende manſchap voorzien. De wederzijdſche verongelijkingen werden, in korten tijd, zo hevig, dat ze met geweld op elkander aanvielen; zo dat het niet mooglijk was, de Gemeente daar buiten te houden. De Staaten des Lands, voor meerder rampen dugtende, deeden hun best om de geſchillen te bemiddelen, en bragten het ook zo verre, dat de zaaken aan goede mannen geſteld werden, die dan ook, na veele onderhandelingen, het ſtuk tot een gelukkig einde bragten, in het Jaar 1438, in welk Jaar mede eenige ſchikkinge beraamd werden, wegens de onderhouding van *Keimpemazijl* en *Roptazijl* en *Zijlroede*.

Niettegenſtaande het verdrag, in het voorgaande Jaar, door

 die

die van *Oostergoo*, enz. gemaakt, bleven de partijschappen nog smeulen, en zouden op nieuw uitgeborsten zijn, zo niet de Regenten van *Oostergoo* en *Westergoo* de hand geleend hadden tot het uitschrijven van een algemeenen Landdag, waar op mede de volmagten der Steden *Leeuwaarden*, *Bolswerd*, *Stavoren*, *Dokkum* en *Harlingen* verscheenen, om gezamelijk eene algemeenen vrede, te bewerken, strekkende tot vernieuwing van voorgaande zoenbrieven en afweering van verdere partijschappen en ongebondenheden, die zig zigtbaar in het Land deeden zien.

Op dat dit werk te minder tegenstand zou ontmoeten, en te beter worden na gekoomen, vond men geraden, deezen vrede slegts voor twee naastkomende Jaaren vast te stellen, na verloop van welke men dien zou tragten te vernieuwen.

De twist, die dus tusschen de Burger gesmoord werd, ontstak, aan andere oorden, onder de zogenaamde Geestelijken, waar van de ontugt der Kloosterlingen als de waare oorzaak moet worden aangemerkt. De Monniken, om hunnen rol te speelen, mengden zig in de Landtwisten; ja zij waren zomtijds de voornaamste belhamels in de binnenlandsche oorlogen, en hier door zodanig verwildert, dat alle goede orde scheen verbannen te zijn.

De onrust, en de aanstooking, tot het opvatten der wapenen, kwam doorgaans uit de Kloosters, die opgepropt waren, met onnutte, dertele, brooddronkene en ongebondene gasten. Dan geen der Kloosters was zo bedorven als dat van *Ludingakerk*, en wel in zo verre, dat eenige na bij geleegene Pastoors, de ongeregeldheden niet langer konnende aanschouwen, de naast gelegenen Edelen te hulp riepen om dat stinknest te zuiveren. SIKKO SJAARDEMA, DOUWE AYLVA, EPO TE KIE, DOUWE HOMMINGA, DOUWE OEDZINGA te *Kunswerd*, en andere namen dit werk, met behulp van eenige Kerklijken, bij de hand, en namen de misbruiken, zo nadeelig voor 't algemeen belang, zo veel hun mooglijk was, uit den weg.

Niet beter, egter, was 't gesteld in het Klooster te *Lidlum*, HESSEL, de XXIste Abt, in het Jaar 1422, aan het bestier

hier gekoomen, vond het Klooster ten grooten deele verwoest. Want, behalven dat de pest veele Monniken had weg'gerukt, waren 'er ook veelen in het veld gefneuveld. Het Klooster was door den oorlog befchadigd, en veele gebouwen verwoest, door den brand, welke de *Schieringers*, onder aanvoering van SJAARDEMA, daar in geftigt hadden.

De muuren lagen onder de voet, en de kamers vol ftank en vuiligheid. HESSEL, die niet een van de kwaadfle fchijnt geweest te zijn, herftelde veele dingen; doch de baldadigheid der Kloosterlingen was bezwaarlijk te beteugelen. Na zijn overlijden werd zekere FOLKERT tot Opperhoofd verkooren, die naauwlijks in den post was getreeden, of hij vond zig genoopt, het geld, dat zijn voorzaat, met zuinigheid had over gegaard, aan boete te betaalen, voor den moord, dien de Kloosterlingen, aan eenen LAAT, begaan hadden. Kort daar op moest een andere moord geboet worden, namelijk van eenen TJALLING, Koster van de Kerk te *Oosterbierum*, die door eenen Leekebroeder SEBOUT gedood was. FOLPERT, moede van dat bloedgeld te betaalen, en voorneemens zijnde, de Kloostertugt te herftellen, deed een grooten Kerker bouwen, om de kwaaden daar door af te fchrikken. Ook deed hij de muuren weder ophaalen, en herftelde het Klooster zo veel hem mooglijk was. Doch het bedoelde nut niet kunnende doen, leide hij zijn Ampt neder in het Jaar 1439. Hem volgde REINIER, een man veel te flap om het Klooster te beftieren; dus werd hij afgezet, en een ander, met naame TJEBBE, aangefteld. Na deeze kwam FOLPERT wederom aan het beftier, doch hij ontmoette nog meer tegenftand bij de onbezuisde Monniken dan voorheen. De Monniken hadden zelfs de ftoutheid, de gevangenis open te breeken, en de door hem getugtigde daar uit te ontflaan. Hier mede nog niet vergenoegd, ftaken zij den brand in den Kerke. Hij, egter, niet aflaatende van aan te dringen op de onderhouding van tugt en Kloosterorder, maakten het de Monniken nog flegter dan te vooren, en befslooten, den Abt te leveren in de handen van de ROORDAMAAS, zijnde dood vijanden.

Deeze bepaalden, ten dien einde, dag en uur, waar op zij de wooning van den Abt zouden overrompelen.

hem, bonden hem handen en voeten, en joegen hem daar na schandelijk weg; 't welk de Monniken met goede oogen en vermaak aanzagen.

Uit deeze weinige bijzonderheden is het schandelijk gedrag der Monniken ligt op te maaken. Geen wonder ook dat de toomlooze Edelen hier mede hun voordeel deeden, ontroovende de Kloosters en Abtdijen van 't geen hun goed dagt. De ROORDAMAAS gaven, ten aanzien van het Klooster *Lidlum*, daar van doorslaande bewijzen. De *Utrechtsche* Bisschop RUDOLF VAN DIEPHOLT zogt, in het Jaar 1440, tegen deezen overlast der waereldlijken, de Geestelijke te beschermen, met het maaken van eenige instellingen. Doch hij, in *Utrecht* zijnde, was te verre van de hand, en had te min magt om de Geestelijke, ik zwijge van de Edelen, in toom te houden. Door middel van een zoenbrief werd, egter, het schreeuwenste kwaad, voor eenigen tijd, beteugeld.

Naauwlijks was dit geschied, of die van *Westergoo* en de Grietenij *Doniawerstal* kreegen wederom moeilijkheden met de Stad *Kampen*, uit hoofde dat die van *Kampen* een Schip met Rogge van de ingezeetenen uit de Grietenij genoomen hadden. Dit verschil werd door den Bisschop, na veele onderhandelingen, beslist.

Die van *Workum* en *Hindeloopen*, daarentegen, hadden eenige Schepen van de *Groningers* genoomen, die zulks niet onbetaald lieten. Een verdrag, in het Jaar 1441 hier over gemaakt, voorkwam de gevolgen hier van.

De algemeene Landvrede, vóór twee Jaaren, in *Friesland*, bewesten de *Lauwers*, geslooten, was, zints dien tijd, tamelijk wel onderhouden. Maar dit bestand was naauwlijks geëindigt, in de maand October van het Jaar 1441, of men zag de oude verbitteringen, tusschen de *Schieringers* en *Vetkoopers*, op nieuw uitbarsten. Verscheidene zamenrottingen, die hier en daar bespeurd werden, waren de zigtbaare voortekenen van nieuwe rampen en verwarringen. Zij namen eenen aanvang in *Westergoo*, alwaar ROMMERT GABBINGA, (bij anderen GABBEMA genoemd), het Hoofd der *Schieringers*, nevens zijnen ZOON SYTZE, met eenige anderen van dien aanhang, op den dag van *St. Nicolaas*, des Jaars 1442, het Huis van den voorge-

gemelden AGGE VAN WYKEL of SONDEL belegerden en veroverden. AGGE werd daar bij zo zwaar gewond, dat zijne vijanden, bij hunnen aftogt, hem voor dood lieten leggen. De moordenaars vertrokken zijnde, bragt een vrouwsperfoon den zieltogenden Edelman in haar huis, zoog zijne wonden uit, en bragt hem zo verre, dat hij biegtte, het Sacrament ontving, en 'er dus hoop op zijne herstelling was. Maar zijne vijanden, hier van de weet krijgende, waren moordzugtig genoeg, om in *Gaasterland* een booswigt om te koopen, die hem in zijn bed het leven benam. Dit schelmstuk werd bij alle de Landzaaten verfoeid, en de *Schieringers*, als de beleiders daar van zijnde, verlooren alle hunne agting en eene menigte van hunnen aanhang.

ALBERT DORDES van *Staveren*, een man van groot gezag onder de *Vetkoopers*, maakte een grooten aanhang, en huurde buitenslands een deel Krijgsvolk, waar mede hij in *Gaasterland* aanlandde. GALE GALEMA, Heer van *Koudum*, voegde zig, met eenige manschap, bij hem. Te zamen opgetrokken zijnde, belegerden zij, met alle magt, zekere sterkte te *Hemelum*, de *Spijker* genaamd, en staken het Dorp in brand. De *Schieringers*, dit verneemende, kwamen mede terstond op de been, onder aanvoering van GABBINGA en zijnen zoon. Zij deeden het beleg van de *Spijker* opbreeken, en kreegen 100 man van de belegeraars gevangen. Zekere PLOIS, Overste der huurlingen, sneuvelde met meer dan 60 man.

ALBERT DORDES, in de Kerk gevlugt zijnde, werd 'er uitgehaald en dood geslaagen. Daar na begaven zig de overwinnende *Schieringers* naar *Noordwolde*, 't welk zij, benevens de Huizinge van GALAMA, ten gronde toe afbrandden. Eindelijk werd ook het huis van JUW JUWINGA, op de *Hemdijk*, stormenderhand veroverd en neer geworpen.* En hier mede scheen de woede voor ditmaal voldaan te zijn.

De vreedzaamsten onder de *Friezen*, dit onheil met smerte beschouwende, en nog meer onheil dugtende, stelden al hun vermogen te werk, om eene nieuwe bevrediging te bewerken; het geen ook in zo verre gelukte, dat eenige deelen van *Westergoo*, benevens *Sneek*, *Hindeloopen*, *Bolswerd* en *Workum*, tot een algemeen verdrag werkzaam waren; waar bij zig, toen

 het

het tot stand gebragt was, *Harlingen* en Gemeente van *Gaasterland* volgden. Het verdrag was gesloten in het Jaar 1443.

Terwijl men nog bezig was om dit nieuw onheil in *Westergoo* te dempen, kwam *Oostergoo* in gevaar van door den zelven brand van oneenigheid verteerd te worden. Aldaar gingen die van RIPPERDA en HERMSTRA elkander gewapend te keer. De Huizen van HERMSTRA en DYKSTRA, het eerste te *Dokkum*, en het laatste in *Leeuwaarderadeel* gelegen, werden plat gebrand; waar uit de vlam van algemeen oproer zig aan verscheiden oorden verspreidde. Om die verwoestingen verder voor te komen, verdroegen die van *Oosterblokland*, *Kollummerland*, *Zwaak*, *Oostwoude* en *Gaast* zig met *Groningen*. Dit voortijds meermaalen geschied, scheen nu te noodzaaklijker, wijl die van *Westergoo*, zo als wij zo even gezien hebben, zig afzonderlijk verbonden hadden. Zij stonden die van *Groningen* eene breede magt af, tot bedwang van booze en nalaatige Regters, in het naspooren en straffen van kwaaddoenders en weering van onheilen. Dit verdrag werd gemaakt voor den tijd van 20 Jaaren. In de overige deelen van *Oostergoo* bragten eenige bedaarde en Vaderlandlievende mannen het zo verre, dat 'er, ten zelfden tijde, in het begin van de maand October, een zeker *compromis* beraamd werd, waar bij partijen zig wederzijds verbonden „ dat alle die eenig verschil hadden, „ dat binnen de naaste veertien Jaaren ontstaan was, binnens„ lands voor den eersten November naastkoomende op de beste wijze zouden bemiddelen; maar indien zulks niet kon „ geschiedden, zou de kennisneeming en het beslegten van al „ zulke geschillen aan den Raad van *Groningen* staan."

Tot naarkooming van dit verdrag moesten de strijdende partijen hunne pandslutden in handen der *Groningers* stellen; dat ook daadelijk geschiedde. Na dat het Compromis was uitgesprooken, werd het van de Edelen uit *Oostergoo* bekragtigd en onderrekend, zo wel van de *Schieringers* als van de *Vetkoopers*. Van de eerste wonnen de Edelen: SYTZE, op *Rensmageest*; de broeders JUW en RINK BOKKAMA, TYE EISINGA, ABLE RIPPERDA, TAKE BOUWINGA, met zijnen zoons; SJERK HELLEMA; FOKKE, RIPPERDA, UBBO UBBEMA, SIPPO HERMSTRA,

STRA, GERRIT HERWY en WYBREN BOELSMA; en van de laatsten: WOBBE JARICHS, TAKE HERMSTRA, BOTTO JAERLA, SJOERD GAYMEMA, HESSEL HUMALDA, BOTTO OLDE HERMSTRA, FEBBE AERNSMA, OABE HOLDINGA, ERNST DOMA, ORNE KEIMPIS DYKSTRA, TJAARD MOKKEMA, MINNE JAYEMA, met zijn twee zoonen; en RIENK DOMIA voor zig en zijnen vader.

De toeloop van die geenen, die vervolgens deeze verbintenis bekragtigden, was zo groot, dat het scheen als of gantsch *Oostergoo* daar in treeden zou. Ook zonden veelen hunne Gijzelaars naar *Groningen*. Men besliste ook eenige geschillen; doch verre de meeste bleeven onafgedaan, door dien partijen weigerden, zig aan *Groningen* te onderwerpen; om reden dat zij zelve van ongelijk ten vollen overtuigd waren; en daarom weigerden zij zig aan het oordeel van onpartijdige Regters te onderwerpen. Anderen namen het euvel op, dat men *de Groningers* zo veel magt had toe gestaan, en zij bragten vervolgens ook anderen in hun denkbeeld.

De Raad van *Groningen*, egter, aangespoord door sommige voornaame Edelen, als SIKKO KAMINGA, FEDDO UNIA, RIENK KAMSTRA en anderen, om het stuk voort te zetten, vermaanden de onwilligen ernstig tot verzoening. Toen dit niet baatte, werden de hartnekkigsten schriftelijk ingedaagd. Sommigen antwoordden met veel trotschheid, dat zij den Raad van *Groningen* voor geen wettige Regters kenden, en zogten, door allerhande uitwegen, de zaak sleepende te houden. De Raad, hier door getergd, stond eindelijk gereed, om de wederstreevigen met geweld te dwingen; doch de verstandigste onder de *Friesche* Edelen, voor zwaarder onheilen vreezende, en bekommerd voor de Gijzelaars, bragten ten laatste, met veel moeite, te weege, dat 'er een vierjaarig verbond met *Groningen* gesloten werd, ten einde de geenen, die de kragt van het Compromis zogten te ontduiken, daar door mogten bedwongen worden. Gaarne hadde men ook gezien, dat die van *Westergoo* en *Zevenwouden* daar aan deel genoomen hadden. Dan de verdeeldheid der gemoederen en de afkeer van *Groningen* liet niet toe, hen daar toe beweegen. Het verdrag, waar van wij melding maaken, werd te *Leeuwaarden*

den gesloten, en den 25 April van het Jaar 1444 getekend.

Uit de magt, die, aan den Raad van *Groningen*, daar bij was afgestaan, kan men genoeg opmaaken, hoe groot de verdeeldheid en hoe slap het regt in *Friesland* moet geweest zijn. Ook leerde de ondervinding ras, dat dit middel even onvoldoende was, om de weerbarstige gemoederen, in twisten gebooren en opgewiegd, en aan onrust gewoon, tot bedaaren te brengen, veel min om met hunne vijanden te vereenigen.

En, in der daad, als men de zaaken met aandagt nagaat, ziet men, dat de *Groningers* meer zagen op de uitbreiding van hun gezag, dan op het wezenlijk oogmerk des verbonds, om de rust des Lands te herstellen. Men bragt ook in, dat de Stad *Leeuwaarden* zig te veel gezag had aangematigd: mooglijk om dat aldaar de Zetel der agttien verkooren Regters bepaald was. In 't vervolg zullen wij zien, welke onlusten daar uit voortkwamen.

Dit verbond, waar van men alles verwagtte, wat dienen kon om de rust te bevorderen en te bewaaren, strekte, integendeel, den twistzoekeren ten voorwendzel van nieuw misnoegen, wel voornamelijk ten aanzien van den Raad van *Groningen* en de Stad *Leeuwaarden*.

De opgezeetenen van *Leeuwaarderadeel* de Stad uit dien hoofde lastig vallende, beriep de Regeering zig, uit kragte van 't verbond, op den gemeenen Regtdag, die te *Groningen* stond gehouden te worden, en schreef haare klagten derwaards over. De Raad dagvaardde daar op de Grietenij, om op de aanstaande vergadering te verschijnen, en zig te zuiveren van al het geene ten haaren laste werd ingebragt; met bijgaande bevel, om zig inmiddels van allen geweld en vijandlijkheden te onthouden. De Grietenij zig hier door hoogst beledigd agtende, sloan verscheide Edelen aan 't morren, en kiezen, met goedvinding der gewoone Regters, twee Gevolmagtigden, te weten SICCO MARTENA en FEDDE UNIA, om, uit naam der overigen, naar *Groningen* te gaan, en aldaar de reden en oorzaaken van het misnoegen der *Grietenij* voor te draagen. Zij deeden het in deezer voegen, met te zeg-

zeggen „ dat niet de opgezeetenen van dat deel, maar die „ van *Leeuwaarden* het daar op toeleiden, om hen te ver„ stooten uit hun deugdlijk regt, en hen zodanig poogden „ te verongelijken, dat men zulks niet dan van een open„ baaren vijand te verwagten had. Dat de Stad geweldiger„ hand aan zig trok, zaaken, welke der Grietenij alleen toe„ behoorden.

„ Voorts, wijl de zaak in regten nog niet was bepleit, „ veel min eenig vonnis geveld, nog ook beroepen tot de „ agttien Regters, 't geen volgens het verbond had moeten „ geschieden, verwonderden zij zig grootelijks over de aan„ maatiging van den Raad; die, zo zij zeiden, dingen aan zig „ trok, welk voor de gemeene werf nog niet konde gebragt „ worden. Zij vermaande derhalve de Regeering, haare han„ delingen voortaan met meerdere omzigtigheid te beleggen en „ af te zien van alles wat ten nadeelen van het goed regt der „ Grietenij zou konnen strekken, ten einde 'er geene aan„ leiding gegeeven werd, dat de onlangs bezwooren een„ dragt nadeel zou toebrengen en het verbond vernieti„ gen."

De Raad, deeze niet ongegronde redenen gehoord hebbende, wees beide partijen naar haare eigen Regtplaats te rug, daar zij, onzeker met welke uitkomst, elkander eerlang verdroegen.

Op dien zelven tijd werd FOKKO RIPPERDA, op den gemeenen Landdag, verweezen in een zwaare geldboete, om het schenden van den vrede en het verbranden van het Huis van TADO HERMSTRA, door hem gedaan in het Jaar 1444. Gelijk mede SASKER DONIA, om dat hij, op een Heiligendag, GERRKE JUWINGA had dood geslaagen. Doch vermids beide de misdadigen zig tegen het vonnis verzetteden, verklaarde men hen voor overheerig, en besloot om hun met gewapende magt te dwingen; het geen ook dadelijk geschiedde.

Geduurende deeze onlusten in *Oostergoo*, was het één jaarig bestand in *Westergoo* geëindigt. De oneenigheden namen aldaar terstond weder eenen aanvang, en wel eerst uit de Kloosters. Het Convent van *Oldeklooster*, op zijne eigen kosten, en tot gerief van de Kloosterlanden, de *Makkumer-*

zijl

zijl gelegt, en een kostbaare vaart hebbende doen graaven, meenden die van *Ludingakerk* hier door in hunne regten benadeeld te zijn. Toen zij zig daar tegen stelden, ontstond 'er een hevige twist tusschen die beide Kloosters; de Monniken maakten zig gereed, elkander gewapenderhand aan te vallen. Doch de Abt van 't *Oldeklooster*, een bedaard en verstandig man, wist dit voor te koomen, en de bemiddeling te bewerken. Van zwaarder gevolgen scheen de twist te zullen zijn, die tusschen de *Schieringers* en *Vetkoopers* ontstond, na het einde van het zelve bestand. De eerstgemelden, onder aanvoering van SIKKO en DOUWE SJAARDEMA, DOEKE en ABBE DOTTINGA, ROMMERT GABBINGA, KEIMPO UNIA, LIUWE OEDSMA, WORP JUCKEMA, RIENK CAMSTRA, SIKKO MARTENA, RUURT ROORDA en GEROLT HEREMA, stokken, met een groote menigte hunner vrienden, op het huis van SJOERD GROVESTENS aan, zijnde een der sterkste Stinzen in de geheele *Westerlauwers*. Dan hoe sterk het ook zijn mogt, het werd door hun stormenderhand ingenoomen. GROVESTEINS en zijn zoon moesten zig gevangen geeven, en naar het *Sjaardemaashuis*, binnen *Franeker*, laaten voeren. De *Vetkoopers*, niet zonder reden hier over ten hoogsten gebelgd, versterkten de Tooren te *Workum*, waar uit zij veeltijds hunne vijanden geen geringen afbreuk deeden.

De *Schieringers*, in deezen oord verre de magtigsten zijnde, rukten, binnen korten tijd bij een, en bragten, onder aanvoering van gemelde hoofden, een aanzienlijke Krijgsmagt te veld, waar mede zij de verschansing van *Workum* belegerden. Inmisschen hadden, die van *Stavoren*, *Vetkoopers* gezind zijnde, een deel vreemd Krijgsvolk in soldij genoomen, staande onder bevel van eenen KETELHOED, die, met allen spoed, naar *Workum* trok om de sterkte te ontzetten. Maar de belegeraars, van de aannadering der vijanden bij tijds verwittigd, waren op hunne hoede, en trokken die van *Stavoren* te gemoet. Hevig werd 'er gevogten.

KETELHOED met meer anderen sneuvelde in het gevegt, 't welk de *Vetkoopers* zo zeer deed verslaauwen, dat de *Schieringers* eene volkoomen overwinning behaalden. Zij hervatteden daar op het beleg, en overweldigden den Tooren. In het ge-

gemelde gevegt werd de dappere RUURD ROORDA een hunner voornaamste Oversten, zwaar gewond, en overleed kort daar na, in het Jaar 1445. De *Schieringers*, schoon overwinnaars, bragten zig in groote minagting, door hunne slegte handelwijzen, en bijzonder door de Zeerovetijen, gepleegd door BOKKO HARINXMA.

Die van *Westergoo* werden, buiten deeze oneenigheden, nog zwaar gefolteerd, door de oneenigheden, welke zij hadden met die van de *Zeverwouden*, die zo verre gingen, dat 'er openbaare vijandelijkheden, roverijen, moorden, brandstigting en andere euveldaaden gegleegt wierden.

Deeze rampen namen een einde, door middel van een verdrag, op den 6 December van het Jaar 1446, te *Slooten* getekend, waar bij duidelijk te verstaan gegeeven word, dat die van *Westergoo* en de *Zevenwouden* zig liever van *Oostergoo* gescheiden wilde houden, dan zig aan den Raad van *Groningen* onderwerpen, schoon het, in die tijden, gantsch niet vreemd was, zig aan een vreemden Regtbank te onderwerpen. Want hoe veelen waren 'er, die hunne partijen voor den Regtstoel des Bisschops van *Utrecht* riepen? Om dan ook dit kwaad te weeren, besllooten de Staaten des Lands van *Friesland*, op een gemeene Landdag, in het Jaar 1447, „ dat na den inhoud van het *Friesche* Regt, niemand zou „ vermogen in het Land te brengen, nog vervolgen eenige „ bezwaarbrieven, van den Bisschop van *Utrecht*, nog van „ geene Heeren buitenslands, waar door iemand bezwaard „ werd. Wie hier tegen deed, was hij een Priester, die zou „ zijn leen en goed verbeuren, en nooit in *Friesland* eenig „ leen weder bezitten; en zo een leek zig hier aan schuldig „ maakten, die verbeurden lijf en goed. Zij die reeds zodanige brieven gehaald hadden, werd bij gelijke verbeurte, „ aanbevoolen, dat, die brieven aan niemand zoude mogen „ schadelijk zijn. Voorts werd besllooten, dat alle geschillen „ en zaaken waar over de Bisschop van *Utrecht* in *Friesland* mogt te zeggen hebben, uit hoofden van zijn Heerlijkheid op Geestelijke of Waereldlijke lieden, of Geestelijke huizen, dat de Bisschop, daar over hier te Lande

„ een

„ een Regter moest zitten, maar niemand buiten het Land „ dagvaarden."

Dus was en bleef *Friesland* in twee partijen verdeeld. Edel tegen Edel; Burger tegen Burger; Boer tegen Boer; en de eene inwoonder vijand van den anderen, zonder te weten waarom; enkel een opvolging van blinde en verdwaasde driften. In de bijeenkomsten hoorde men niet dan van vegten en slaan. Zij zelfs, die elkander op de wegen ontmoetten; moesten verklaaren, voor wat partij zij waren. En schoon 'er veele bedaarden en verstandigen waren, die gaarne onzijdig wilden blijven, en het onheil van land en volk met heete traanen beweenden, werden zij, nogthans, genoodzaakt, partij te kiezen; of stonden anderzints voor alle mishandelingen bloot. Deeze beklaagenswaardige tweespalt schijnt alleen gebooren te zijn, uit de al te groote vrijheid, die de *Friezen* genooten of begeerden te genieten. Dit, gevoegd bij eene weelde, veroorzaakt door de vrugten des Lands, waar mede dit Gewest, onder alle die rampen meer en meer gezegend werd; en ook uit een hoogmoed, dien zij bezaten, om dat ze, tot nog toe, alle buitenlandsche vijanden met eigen magt hadden afgekeerd: die hoogmoed, de bron des kwaads, deed hun geen Overheden meer agten, maar elk wilde de zaaken bestieren, uit hoofden van een ingebeelde onbondige vrijheid; waar door ze wijders oversloegen tot partijschappen en factien, waar bij ieder en bijzonder de vermogenden den meester zogten te speelen, en zijn voordeel te bejaagen.

Dit alles wel ingezien zijnde, schijnen alle deeze twisten niet anders geweest te zijn, dan een heete en langduurige koorts, die gedient heeft om het gantsche Ligchaam van Staat te zuiveren, en, geneezen zijnde, het Lichaam te gezonder te maaken, en in een bloeijender staat te stellen, gelijk men in het vervolg zien zal. Aanmerklijk is het van deeze verwoede factien, dat zo dra zij door een vijand van buiten werden aangevallen, zij zig meest al vereenigden om dien te wederstaan, en hunne eigene twisten zo lang ter zijde stelden, om dezelve daar na met zo veel te meer drift te doen werkzaam zijn.

Dee-

Deeze landplaag, die *Friesland* inwendig verscheurde, duurde van het Jaar 1230 tot 1498, wanneer Keizer MAXIMILIAAN DE I, het gevaar daar van ernstig overweegende, en ziende dat zijne brieven, noch de taal zijner Afgevaardigden, niets vermogende, het Gewest, 't welk als een Lid van 't *Roomsche* Rijk kon worden aangemerkt, niet anders in order en tot stilstand zoude kunnen gebragt worden, dan door het stellen onder één Opperhoofd; droeg hij het bewind daar van op aan Hertog ALBERT VAN SAXEN, aan wien de Keizer, wegens verschoote penningen in *Holland*, enz. eenigzints verpligt was, benoemende hem, in het gemelde Jaar 1498, tot Erf-Potestaat van *Friesland*, waar onder *Groningen*, de *Ommelanden* en *Ditmarsen* begreepen waren: om, in zijnen naam en dien van het *Roomsche* Rijk te regeeren, en als een eigendom te bezitten, mids den *Friezen* hunne oude voorregten en vrijheden te laaten behouden. Om zig in dit bewind te stellen, zond Hertog ALBERT, als zijnen onder Stedehouder, SCHOMBERG met een Leger in *Friesland*, die *Leeuwaarden* en geheel *Oostergoo* innam, en de Woudlieden bij *Laaxum* versloeg. In het volgende Jaar kwam de Hertog in persoon in dit Gewest, verzeld van zijnen zoon HENDRIK. Door de Staaten van *Oostergoo* en *Westergoo* werd hij ontvangen en als Erf-Potestaat gehuldigt, hoe wel met misnoegen van zeer veelen. Vervolgens weder naar *Saxen* keerende, liet hij zijnen zoon HENDRIK in *Friesland*, om in zijnen naam regeeren. HENDRIK, de *Friezen*, even als de *Duitschers*, met strengheid willende bestieren, en nieuwe en ongewoone schattingen opleggen, werd, in het Jaar 1500, binnen *Franeker* zeer streng belegerd. Hij bad zijnen vader om hulpe, die spoedig met een Leger af kwam; en door de *Friezen*, bij *Boomsterzijl* en *Franeker* te verslaan, verloste hij HENDRIK van het beleg. Zijne overwinning vervolgende, sloeg hij het beleg voor *Groningen*, dat door hem, door middel van tusschenspraak van den Bisschop van *Utrecht*, bij verdrag werd ingenoomen. Zijn Onderstadhouder EYSERNACH werd daar op door hem naar de *Zevenwouden* gezonden, die eindelijk, met veel moeite, ook tot onderwerping gebragt wierden. Hertog ALBERT trok van daar naar *Emden*, alwaar hij overleed, gelijk

sommigen willen, schoon 't door anderen word tegengesprooken, aan een wonde, die hij voor *Groningen* bekoomen had. HENDRIK, wil men, had, terwijl hij binnen *Franeker* belegerd was, zodanig een afkeer voor de *Friezen* opgevat, dat hij het regt, door zijnen vader hem afgestaan, in het Jaar 1504 overdroeg aan zijnen broeder GEORG, Hertog van *Saxen*. Deeze, in *Friesland* gekoomen, werd in de waardigheid zijns vaders erkend en aangenomen.

Hij deed het Blokhuis te *Leeuwaarden* voltooijen, en het *Bilt* omdijken; stelde de *Floreen* in, en bragt het Hof van Justitie, door ALBERT te *Franeker* opgeregt, over naar *Leeuwaarden*. Nog meer andere nuttige zaaken bragt hij in order.

Groningen in het Jaar 1505 weder afgevallen zijnde, werd door hem belegerd. Tot zijnen spijt, riepen de *Groningers* Graaf EDZARD van *Oostfrisland* voor hunnen Heer en beschermer uit, die daar een Slot voor zig deed bouwen; 't welk naderhand weder vernietigd is. In het Jaar 1514 droeg EDZARD dit zijn verkreegen regt op *Groningen* over aan KAREL, Hertog van *Gelder*, die aldaar als Heer werd aangenomen, en GEORG noodzaakte, de hervatte belegering van *Groningen* op te slaan. Met behulp der *Schieringers* maakte hij vervolgens zig meester van een groot deel van *Westergoo*.

Geen andere oorzaak behoeft 'er gezogt te worden voor den tegenstand der *Friezen*, dan de knevelarij en afpersing van schatten, door Hertog GEORG, ter voortzetting van den oorlog, en zelfs tegen de *Groningers*. Ook begeerde hij dat de Edele en andere voornaame ingezeetenen van hem hunne goederen ter leen zouden neemen; waar door hij zig ongemeen gehaat maakte. GEORG, dus wel ziende, dat hij de *Friezen* niet naar zijnen zin kon beheerschen, veel min over hen onbepaald meester worden, droeg zijn regt op *Friesland*, in het Jaar 1515 over, aan KAREL DEN V, voor de somma van 100,000 *Rhijnsche* guldens, nevens betaaling der gedaane kosten, die veel meer beliepen.

Met deeze overdragt was *Friesland* gekoomen onder de beheersching van een Vorst, die daar na de magtigste van Europa wierd, en onder wiens bestier de Provintie in bloei en welstand

ſtand merklijk toenam: te meer, toen deeze Vorst, in het Jaar 1519, den Keizerlijken Zetel beklommen hebbende, met een magtig Leger alle de nog ontruste gemoederen tot bedaaren bragt. In deezen tijd was het, dat de *Fries*, bekend bij den naam van GROOTE PIER, zig zeer berugt maakte, inzonderheid ter Zee. Hij de *Schieringers* en *Gelderschen* toegedaan zijnde, bragt den *Hollanderen* zeer veel nadeel toe, zo als wij zullen zien, in een bijzonder Artikel van hem gewag maakende. KAREL DEN V, in het Jaar 1532, de *Gelderschen* geheel en al uit *Friesland* verdreeven hebbende, en dit Gewest, van het *Flie* tot aan de *Lauwers* in bezit genoomen, ging het den ingezeetenen tamelijk wel, dewijl genoegzaam geen onrust onder hen beſpeurd werd.

Groningen, weder afgevallen zijnde, werd, door 's Keizers Stadhouder, MARTEN SCHENK, belegerd, in het Jaar 1536; en na die Stad bemagtigd te hebben, kon men toen zeggen, dat 'er een algemeene vrede plaats had. In het algemeen word bevestigd, dat KAREL DE V een Vorst was, door zijnen aart juist geſchikt om de *Friezen* te regeeren, alzo zijn gedrag meer zagt dan geſtreng was. Behalven zijne Placaaten tegen de Hervormden, ter uitroeijing van de ketters, zo als zij, die naar meer godsvrugt en kennisſe haakten, genoemd wierden, kan hem niets nadeeligs worden toegekend. Deeze Placaaten, die hunnen oorſprong namen in het Jaar 1521, en vernieuwd werden in den Jaare 1526, 1531, 1535, 1546 en 1560 waren, in den aanvang, met geene doodſtraffen bezwaard; dan daar toe had aanleiding gegeeven het oproerig gedrag der woedende *Wederdoopers*, die zelfs de hoogſte magten niet ontzagen, en te vuur en te zwaard moesten vervolgd worden, wilde men een gantſche omkeering verhoeden. In het Jaar 1535 overweldigde deeze onbandige hoop het *Olden klooster* of *Bloemkamp*, bij *Sneek*, en verdreeven en doodden de Monniken, die weerſtand boden. Door SCHENK werden zij van daar gejaagd en geſtraft. Van wegen dit ſtrafwaardig gedrag dier oproermaakers, die den geheiligden Godsdienst tot hunnen dekmantel namen, werden, zo als gezegd is, de Placaaten tegen de Onroomſchen, van tijd tot tijd, verzwaard, wijl de Roomſche Geestelijkheid alle de

andersdenkenden den Keizer uit één zelfde oogpunt deed beschouwen. Het is eenen ieder bekend, dat de gevloekte Bloedplacaaten eerst regt begonden te werken onder FILIPS DEN II, en den Hertog ALBA, met dat gevolg, dat daar door eene gantsche omkeering in de zeventien Provintien veroorzaakt werd. Door de uitvoering dier Placaaten, leed *Friesland*, onder de *Spaanschgezinde* Stadhouders, niet minder dan de overige Provintien.

GEORGE SCHENK VAN TAUTENBURG, die het bewind aldaar in handen had, werd, bij zijn overlijden, in het Jaar 1540, gevolgd door MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graave van *Buuren*, schoonvader van Prinse WILLEM DEN I. Na diens dood, in het Jaar 1548, bekleedde die waardigheid JAN DE LIGNE, Graaf van *Arenberg* die sneuvelde in den slag bij *Heiligerlee*, in het Jaar 1568, en gevolgd werd door KAREL DE BRIMEU, Graave van *Megen*, en vervolgens van GILLIS VAN BARLAIMONT, Heer van *Hierges*, in het Jaar 1572, en twee Jaaren daar na van den *Spaanschen* Overste KASPAR DE ROBLES, Heer van *Billij*.

Keizer KAREL DEN V had zig, geduurende zijne Regeering, niet konnen vergenoegen met den tijtel van Erf-Potestaat, die niet meer zeggen wilde dan Erfstadhouder; hij en zijn zoon FILIPS begeerden als Erfheeren van *Friesland* aangemerkt te worden. Zij grondden hun regt tot deeze Provintie, op hunnen eigendom van de Graaflijkheid van *Holland*, welker bezitters, in vroegere tijden, zo als wij gezien hebben, deeze Landschappen, nu en dan, overheerd hadden. Hun voornaame oogmerk was eigenlijk, onder dit voorwendzel, eene volstrekte willekeurige heerschappij, aldaar zo wel als in *Spanje* en andere hunne Erflanden, te oeffenen; waar onder de vrije *Friezen* niet willende bukken, was dit oorzaak dat de oneenigheden geen einde namen, maar van dag tot dag vermeerderd werden.

De Hervorming in den Godsdienst had 'er mede wel eenigzints plaats, dog niet zo verre, dat geheel *Friesland*, met de zes overige Provintien, in het Jaar 1579, deel nam aan het *Utrechts verbond van vereeniging*.

Wel

Wel is waar dat in *Friesland*, in het Jaar 1572, reeds eenige verandering was voorgevallen; doch deeze was niet algemeen. Eenige Edelen hadden aan SONOI gefchreeven, om vier of vijf vaandelen voetvolk. Dan hij, het zij uit nalaatigheid, of uit gebrek van volk, zond 'er flegts één. De Graaf VAN DEN BERG voegde 'er 400 nieuw geworvene knegten bij, die een fterke Schans in de *Kuinder* bemagtigden. Het Hof van *Friesland* zond daar op naar *Groningen*, om den Stadhouder den Heer VAN BILLY; doch de onveiligheid der wegen belette hem over te koomen. *Sneek*, *Bolswaard* en *Franeker* openden de Poorten voor de Geuzen, die, eerlang, ook *Dokkum* en *Stavoren* bemagtigden, doch welke Steden, kort daar na, weder moesten ontruimd worden. Daar na kwam aldaar Graaf JOOST VAN SCHOUWENBURG, om het Ampt van Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*, van 's Prinfen wegen, waar te neemen. Hij ftelde eèn nieuw Geregtshof te *Franeker* in, wijl *Leeuwaarden* nog een geruimen tijd de *Spaanfche* zijde hield. Maar alle die Steden vielen, binnen kort, den *Spanjaarden* weder toe, door dien het den Heer VAN BILLY gelukte, 6000 *Nasfaufchen* bij *Stavoren* te flaan.

SCHOUWENBURG had reeds vooraf, uit vreeze voor de overmagt van BILLY, de Schans bij *Makkum* en geheel *Friesland* verlaaten.

De Algemeene Staaten lieten inmiddels niets onbeproefd, om *Friesland* en *Groningerland* in hunne belangen te doen treeden; zendende, ten dien einde, in het Jaar 1576, van *Brusfel*, FRANCOIS MARTINI STELLA derwaards, met last om te beproeven, of het Krijgsvolk tot het aanneemen der *Gendfche* vrede te beweegen ware.

GASPAR DE ROBLES, Heer van *Billij*, bedugt dat dit een einde aan zijn gezag zou konnen maaken, deed STELLA, te *Groningen*, in verzekering neemen en ftrengelijk pijnigen, zonder iets anders uit hem te kunnen krijgen, dan de bekentenis dat hij gekoomen was, om de Wethouderfchap ter Algemeene Dagvaart te nodigen. Terwijl hij in hegtenis zat, wist hij, door beloften van betaaling hunner agterftallige foldij, de foldaaten op de zijde der Staaten te brengen. Bijna

na 450 man neemen daar op het besluit, BILLY in hegtenis te neemen; 't geen zij, met hulpe van anderen, ook volbragten. STELLA werd daar op ontslagen, en nam eerst den soldaaten, en daar na der Wethouderschap den eed af, in naam der Algemeene Staaten. 't Krijgsvolk had zig inmiddels nieuwe Bevelhebbers gekoozen, en voer dagelijks voort met *Spaansche* Kooplieden te ligten en vast te zetten. De bezetting van *Delfzijl*, van *Apingadam*, van *Leeuwaarden* en *Staveren*, het voorbeeld van *Groningen* volgende, verzekerden zig mede van haare Hoplieden, die, wel bewaard, naar *Groningen* gezonden wierden. STELLA bragt zelfs het berigt hier van naar *Brussel*, alwaar de Staaten terstond beslooten, JORIS VAN LALAING tot Overste van *Friesland* en *Groningen* aan te stellen. Hij werd, in het laatst van December, van het Jaar 1576, te *Groningen* in gehaald.

In de maand Maart van het Jaar 1579, namen de *Friesche* Steden *Leeuwaarden*, *Sneek* en *Franeker*, als ook eenige Grietmans en Edelen, deel aan het *Utrechtsche verbond*, *de Unie*; andere Steden bewilligden daar in voor als nog niet. De Geestelijkheid verzette 'er zig met magt tegen. Ook maakte de Graaf VAN RENNENBERG 'er veele zwaarigheden tegen; doch liet zig daar na overhaalen; op den 11 van Junij tekende hij het verbond, als Stadhouder van *Friesland*, *Overijssel*, *Groningen*, *Ommelanden*, *Drenth* en *Lingen*, schoon hij 'er verre af was, voorneemens te zijn, het zelve na te koomen. *Friesland*, benevens *Groningen*, verwierpen in dit zelve Jaar alle de punten van de *Keulsche* vredehandeling.

RENNENBERG, die, reeds in het Jaar 1577, als Stadhouder van deeze Provintie, op naam der Algemeene Staaten, benoemd was, begunstigde, schoon hij de Unie geteekend had, eerst heimelijk, en daar na openbaar de *Spaansche* heerschappij. Dit verwekte groote oneenigheid, zo wel tusschen de Steden, als de Gevolmagtigden van het platte Land; het welk van dat gevolg was, dat, in het Jaar 1580, Prins WILLEM DE I, in plaats van RENNENBERG, als Stadhouder van dat Gewest benoemd werd. Men gaf hem de magt, een Luitenant Stadhouder in zijne plaats te mogen aanstellen,

door

door hem werd daar toe benoemd BERNARD VAN MERODE, Heer van *Rummen.*

WILLEM DE I kwam, in het Jaar 1581, in persoon in *Friesland*, met oogmerk om alle de voorgaande geschillen, zo over zaaken van den Godsdienst, als die der Poitcie en Justitie, bij te leggen. Het Reglement, door hem, ten dien einde, beraamd, vind men bij SCHOTANUS, bl 879 tot 881.

De Luitenant Stadhouder VAN MERODE, op het einde van het Jaar 1583, ter oorzaake van zijnen ouderdom, ontslag van zijne bediening verzogt hebbende, benoemden de Staaten van *Friesland*, in zijn plaats, zo tot het beleid des oorlogs als der Regeering, Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU, door zijn huwelijk met ANNA, dogter van Prinse WILLEM DEN I, deszelfs schoonzoon. Naderhand werd hij ook Stadhouder van *Groningen* en *Drenthe*, ter zelver tijd als MAURITS Stadhouder der vijf overige Provintien, in de plaats zijns vaders, wierd. WILLEM LODEWYK bekleedde die waardigheid tot in het Jaar 1621.

In het Jaar 1587, had *Friesland* rijkelijk zijn aandeel in de twisten, welke toen plaats hadden, over de opdragt der heerschappij aan de Koninginne van *Engeland*; bijzonder waren het, in die Provintie, de Predikanten, die met een onmatigen ijver dat stuk zogten door te drijven; houdende sommigen van hun eene ongeoorloofde correspondentie met LYCESTER, of met lieden van zijnen aanhang.

Tegen de vermaaning van Graave LODEWYK, zonden zij, op kosten der Kerke, een Leeraar naar *Engeland*. In *Oostergoo* vond men insgelijks zeer veelen, die gestoord waren op de Staaten; deeze hielden bijeenkomsten te *Leeuwaarden*, alwaar men, zonder door een voorgaande vergadering van den Adel en Eigengeërfden hier toe gematigd te zijn, twee Gezanten, WYBRAND AYLVA en DOMINIKUS RICHEUS VAN POSTFLA, verkoor, om, op naam der gezamentlijke volmagten van *Oostergoo*, en derzelver Bondgenooten van *Westergoo*, de *Zevenwolde* en de Steden, aan Koningin ELIZABETH de hooge Overigheid van *Friesland* aan te bieden; men herzie, was reeds op het Art. van HESSEL AILVA hier over gezegd is. Hier zullen wij alleen aanmerken, dat de Afgevaardigden,

in *Engeland* gekoomen zijnde, terstond gehoor bij de Koningin verkreegen, die hen met algemeene woorden bedankte voor hunne genegenheid, en met een brief aan de Staaten van *Friesland* te rug zond.

De gemelde Afgevaardigden, in *Friesland* te rug gekoomen, begeerden dien brief op een vollen Landdag over te leveren, en daar op verslag te doen van hunne verrigtingen; doch zij wierden van de hand geweezen, als niet behoorlijk gevolmagtigd. Zij bragten deswegen hunne klagten aan den Engelschen Ambassadeur BUKHORST, die beloofde in *Friesland* te zullen koomen, doch verzogt naderhand hier toe WILLEM BARDES, Raadsheer in den Raad van Staaten. Deeze te *Leeuwaarden* koomende, en met den Stadhouder en andere eerlijke mannen spreekende, werd ras ontwaar, waar uit deeze bezending haaren oorsprong had genoomen. Hij hoorde ook de misnoegden van *Oostergoo*, die breed opgaven van hunne genegenheid voor de *Engelsche* Regeering. Doch hij alleen ongematigd zijnde, kon niets doen, dan tot vrede en eendragt aan te maanen, waarom hij te rug keerde.

Van dien tijd tot het Jaar 1600, genoot *Friesland* eene buitengewoone rust, onder het bestier van Graave WILLEM. Eenige kleine geschillen werden door hem in de geboorte gesmoord, of, door middelen van gezag, schielijk gedempt, zo als hij in dat Jaar te *Groningen* deed, door het inbrengen van Krijgsvolk.

Eerlang, egter, scheen in *Friesland* alles wederom in beweeging te zullen koomen, over het invorderen van den impost op het Hoornvee en de Weilanden, 't welk de Steden wilden doordrijven, tegen den zin van die van *Oostergoo* en *Westergoo*. De tweedragt, die reeds eenigen tijd had plaats gehad, werd gevoed door zulken, die de hoogste Ampten van Regeering voor zig zelve zoekende, anderen wilde mede dwarsboomen; en dit geschil deeden zij hier toe werken. Zo hoog liep dit eindelijk, dat een deel der Staaten te *Leeuwaarden* en een ander deel te *Franeker* vergaderende, de Regeering en geldmiddelen van 't Gewest deerlijk werden van een gescheurd. Graaf WILLEM, om een einde hier van te maaken, bediende zig eerst van het gezag van het Hof

van

van *Friesland* tegen de Leden, die zig afgezondert hadden. Toen deeze dat gezag weigerden te erkennen, nam hij de toevlugt tot de wapenen. Kort daar na kwamen de Staaten der andere Gewesten, als middelaars, tusschen beiden; waar door dan ook de voorige rust hersteld werd. In de berugte Kerklijke geschillen, in de *Nederlanden*, zints den Jaare 1609 ontstaan, en duurende tot in de Jaaren 1618 en 1619, hielden de Predikanten aldaar de zijde der *Contra-Remonstranten*: zo dat 'er ook onder de Leden weinig of geen verschil plaats had. Naar maate elders de twisten hooger liepen, scheen men aldaar meer te zorgen, om ze buiten *Friesland* te houden. In het Jaar 1616 werd den Klasfen bevel gegeeven, geene Predikanten tot den Kerkendienst te bevorderen, dan de zulken, welken de *Belijdenis* en *Katechismus* onderteekend hadden. In het volgende Jaar zonden de Staaten deezer Provintie eenige Afgevaardigden naar den *Haag*, om nevens die van *Groningen* den Staaten van *Holland* te verzoeken, te willen bewilligen in het houden van eene Nationaale Sijnode. Nogthans werd in de Provintie *Friesland* de beraamde Kerkenorder niet aangenoomen.

Op den 10 van de maand Junij overleed Graaf WILLEM LODEWYK, aan een beroerte; een man, die den Landen veele goede diensten beweezen heeft. Zijn broeder, Graaf ERNST KASIMIR VAN NASSAU, werd, meest door de bewerking der Steden, als zijn opvolger benoemd; doch het Stadhouderschap van *Groningen* en *Drenthe* aan Prinse MAURITS opgedraagen, op een berigtschrift, dat door hem beëedigd werd.

Onder de binnelandsche onlusten, die ginds en elders plaats hadden, bleef dit Gewest in ruste, tot in het Jaar 1623. Toen ontstonden aldaar zwaare geschillen onder de Leden der Hooge Regeeringe. De drie deelen, *Oostergoo*, *Westergoo* en de *Zevenwouden*, die de *Floreenen*, in *Holland Verpondingen* genaamd, betaalden, oordeelden dat zij te veel droegen in de gemeene lasten. De Steden, het vierde deel, of Lid van Staat, bragten daar tegen in, dat zij het grootste deel der belastingen op de verteering betaalden. De drie eerstgemelde Leden bragten hunne klagten over de Steden

ter Algemeene Staatsvergadering, zonder zig aan derzelver uitspraak te willen onderwerpen. De Algemeene Staaten schreeven, egter, aan de Steden, om hunne Gemagtigden mede in den *Haag* te zenden. Eer zij daar toe beslooten, zogten zij eenige verandering te maaken, in de wijze van het aanstellen der Regenten. Tot hier toe stond dit, in alle de Steden, behalven te *Leeuwaarden* en *Franeker*, aan den Stadhouder en aan het Hof, het welk uit twaalf Raden bestond, drie van elk Lid, en dus uit de Steden niet meer dan drie: gevolglijk hadden de negen anderen altoos de meerderheid over de Steden; waarom deeze, in de beslissing der geschillen ten haaren nadeele uitgesprooken, niet wilden berusten. Ook wisten de negen Raaden van de drie Leden, doorgaans, zulke Wethouders in de Steden te kiezen, die te veel van hun afhanglijk waren, en zelfs voor het belang der Steden niet vrij durfden stemmen. Om deeze zwarigheden te weeren, hadden de Steden, in het voorledene Jaar, besloten, de benoeming der Jaarlijksche Magistraaten niet meer te zenden aan den Stadhouder en het Hof; maar aan den Stadhouder, aan die drie Afgevaardigden uit de Steden, en de drie Raaden, die, van wegen de Steden, in den Hove zaten; zig grondende op het berigtschrift voor het Hof, waar bij beraamd was, dat de tegenwoordige voet van het bestellen der Wet gevolgd zou worden, tot dat daar in, bij de Steden, andere schikkingen zouden worden gemaakt. Maar het Hof en de negen Raaden kantten zig tegen dit besluit der Steden, verdedigende het tegenwoordig gebruik, in een Vertoog, welk op de Landschapsvergadering werd ingeleverd. De Staaten, of de meerderheid der Staatsleden, stelden het Hof in het gelijk, en verbooden, met den aanvang van het Jaar 1623, het invoeren deezer nieuwigheid, door de Steden beraamd; waar aan de Steden moesten voldoen. Hier mede werd ook het geschil over de belastingen, voor een poos, gesmoord. In het Jaar 1625 zogten de Staaten deezer Provintie de invordering der gemeene middelen te beraamen, op gelijken voet, als in *Holland* gebruikelijk was. Zij deeden, ten dien einde, bezendingen, en bewoogen *Westergoo* en een gedeelte van *Oostergoo* om daar toe te bewilligen.

Doch

Doch de Steden waren met geen mooglijkheid daar toe te beweegen. Graaf ERNST KASIMIR werd, als Stadhouder, gemagtigd, om de gemeene middelen, bij panding en door middel van Krijgsvolk, te doen betaalen. 't Graauw, ter dier gelegenheid, in de maand April van het Jaar 1626, te *Leeuwaarden* op de been geraakt, terwijl de Landdag gehouden werd, viel DOUWE VAN AYLVA, Grietman van *Westdongeradeel*, zo sterk op het lijf, dat hij zig in een huis moest bergen, dat toen geplonderd zou geworden zijn, zo niet twee vaandels Burgers waren toegeschooten. De Landdag scheidde hier door in groote verwarring. Graaf ERNST ontving aanschrijving, om de hoofden der oproerigen aan te tasten en te straffen; om hier toe in staat te zijn, zogt hij vooraf vijf vaandelen knegten, boven de gewoone bezetting, in stilte binnen *Leeuwaarden* te brengen.

Doch daags vóór de uitvoering van deezen toeleg kreeg men 'er de lugt van. Terstond kwam de Burgerij in de wapenen; poorten en straaten werden bezet; men was genoodzaakt, de aannaderende soldaaten bevel te zenden om te rug te keeren. De Burgerij dwong zelf den Stadhouder, de bezetting, die in de Stad lag, te ontwapenen. 't Graauw, hier op stout wordende, dreigde de naast bij geleegen Adelijke Huizen te plonderen; 't welk, egter, door de Burgerij belet werd. Van *Leeuwaarden* sloeg de beroerte over naar de andere Steden en Dorpen. Men dwong de Ontvangers rekening af, en plonderde hier en daar eenige Huizen. Drie van deeze muitemakers werden daar na onthalsd. De Stadhouder van dit Gewest verklaarde, dat hij militie binnen *Leeuwaarden* had willen brengen om de hoofden der oproerigen te vatten, maar niet om de invordering der gemeene middelen met geweld in te voeren. Men sloeg zo veel geloof aan deeze zijne verklaaring, dat aan de ontwapende bezetting de wapenen wierden weder gegeeven; waar mede ze toen te veld trokken en de rust voor een poos hersteld werd. Om, egter, den misnoegden eenig genoegen te geeven, moest 'er, op het stuk der Regeering, eenige schikking gemaakt worden; dit geschiedde in Januarij van het Jaar 1627; doch zij hield niet lang stand. ERNST en DOUWE VAN AYLVA onthielden zig, om den haat te stillen, een

poos tijd van de Regeering. De zwaare lasten van den oorlog veroorzaakten, van tijd tot tijd, nieuw misnoegen in *Friesland*, en bijzonder op de Regeering. De Algemeene Staaten drongen, van tijd tot tijd, mede aan op het voldoen der agterstallen. In het Jaar 1633 werd sterk gestaan op de verantwoording der middelen op de *Wijnen*, *Bieren*, *Lakenen*, *Zeep* en *Zout*, onlangs ingevoerd.

De Staaten der Provintie beraamden, ten zelfden tijde, eene nieuwe order op de gemeene middelen, en op de Regeeringe. Dan dit nam het gemor onder het gemeen en onder lieden van aanzien niet weg. Men had, in het Jaar 1634, bij overstemming, eenige nieuwe lasten ingevoerd en tot hooge prijzen verpagt. Daar over raakte het gemeen, op nieuw, in beweeging, en viel aan op de Huizen der Pagteren en van eenige Leden van Regeeringe. Te *Harlingen* leed het Huis van den Burgemeester BONNEMA grooten last; te *Kollum* en elders ging de woede mede haaren gang. De Algemeene Staaten namen uit deezen oproer gelegenheid, om twaalf vaandelen te voet en één te paard, nevens vier Gemagtigden, naar *Friesland* te zenden, met een berigtschrift, welks inhoud, voor de *Friesche* Afgevaardigden ter Algemeene Staatsvergaderinge, geheim gehouden was. De Gemagtigden waren voorneemens, met dit volk, van de *Kuinder* regelregt naar *Leeuwaarden* te trekken; doch de Stadhouder ERNST KASIMIR verstond dat dit, buiten bewilliging der Staaten van *Friesland*, niet kon geschieden; door redenen bragt hij zo veel te weeg, dat het volk te *Makkum* aan land trad, van waar het, op last van Graave HENDRIK, in *Harlingen*, *Bolswaard*, *Sneek* en *Leeuwaarden* verdeeld werd.

Het misnoegen over de Regeering in *Friesland* nam zo sterk toe, en de klagten, over het slegt bestier van 's Lands geldmiddelen, en bijzonder over den Algemeenen Ontvanger BOOTSMA, waar van, ter zijner plaatze, verslag gedaan is, liepen zo hoog, dat daar uit gelegenheid, in het Jaar 1635, genoomen werd, om anderen in de Regeering in te dringen. ABRAHAM ROORDA en zijn oom waren de voornaamsten, die het gezag des Stadhouders zogten te beperken. Onder de verzoekschriften was 'er een, waar in verzogt werd, dat de Steden

den haare eigen Wethouders mogten kiezen; 't welk terstond werd toegestaan. Zo dra men den Steden de begeerde Octroijen verleend had, werden de Magistraaten in de maand Julij veranderd. Men zette de gezwooren Gemeente af, uitgenoomen te *Dokkum*, alwaar een Vroedschap werd ingevoerd, 't geen, tot hier toe, in *Friesland* nog geen plaats gehad had.

De Stadhouder van *Holland*, Prins FREDRIK HENDRIK, zeer onvergenoegd zijnde over deeze verandering, bragt te weege, dat de Algemeene Staaten, in de maand October van het Jaar 1635, Gemagtigden naar *Friesland* zonden; beneven den Stadhouder van *Friesland* hoorden zij de klagten der afgezetten Regenten, zonder alvoorens zig te hebben aangediend bij de nieuwe Staaten. Deeze namen dit bedrijf zeer euvel, en beschouwden het als strijdig met de hoogste magt des Landschaps, en met het verbond der vereeniginge onder de Gewesten. Voorts schreeven ze brieven aan de Algemeene Staaten, met verzoek om hunne Gemagtigden uit *Friesland* te willen te rug ontbieden. Op den 1 Januarij des Jaars 1636 keerden zij te rug naar den *Haag*.

Het Proces tegen den Ontvanger BOOISMA, inmiddels, voortgezet, en hij schuldig bevonden zijnde, werden zijne goederen aangeslagen, en hij van zijn Ampt ontzet. Geduurende het Jaar 1636 arbeidde men aan een nieuw berigtschrift voor het Hof; en met den aanvang van het volgende Jaar werd de Raad van Staate, door de Algemeene Staaten, gemagtigd om de Regeering en den staat der geldmiddelen, in *Friesland*, op een beteren voet te brengen. De *Friesche* Steden opgepropt zijnde met Krijgsvolk, viel het den Raad van Staaten, die in Januarij te *Leeuwaarden* kwam, niet moeilijk, de afgezette Wethouders alomme te herstellen. Op de meeste plaatzen stelden zij eene geduurige Vroedschap aan, uit welke Jaarlijks, bij lootinge, vijf Electeurs zouden gekoozen worden, die een dubbel getal zouden benoemen, waar uit de Stadhouder de Jaarlijksche Wethouderschap kiezen zou. Alleen te *Dokkum* werd de Vroedschap slegts bij voorraad aangesteld, alzo men hier tot geene geduurige Vroedschap verstaan wilde.

In

In de maand April werd de Landdag gehouden, waar op nu andere Gedeputeerden van *Oostergoo* en *Westergoo* verscheenen. BOOTSMA werd op vrije voeten gesteld, doch, ter oorzaake van zijn slegt toezigt op zijnen Klerk, gelast, zig van zijn Ampt te onthouden.

De nieuwe Instructie voor het Hof werd vernietigd, en, met bewerking van den Raad van Staaten, eenige andere order op het stuk der geldmiddelen beraamd; doch het stuk der Regeeringe bleef verder onafgedaan. De Raad van Staaten keerde naar den *Haag*, en de Landdag scheidde, na dat de zaaken eenigzints in orde, ten minsten in rust, gebragt waren.

Gedurende deeze oneenigheden, was Graaf ERNST KASIMIR, den 15 Junij van het Jaar 1632, in het beleg van *Roermond*, door een musketkogel gesneuveld; hij liet na twee zoonen, die beiden, de een na den anderen, hem in het Stadhouderschap dier Provintie zijn opgevolgd.

HENDRIK KASIMIR, de oudste deezer broederen, volgde terstond zijnen vader op; hij overleed, na agt Jaaren dien post bekleed te hebben, aan één wonde, bekoomen in het beleg van *Hulst*, den 13 Junij van het Jaar 1640, ongehuwd. En straks volgde hem zijn broeder WILLEM FREDRIK, hoe wel niet zonder grooten tegenstand van den Prins VAN ORANJE, gelijk wij breedvoerig verhaald hebben op het Art. FREDRIK HENDRIK. *Groningen* en *Drenthe* koozen den zo even gemelden Prins VAN ORANJE, en na hem zijnen zoon WILLEM DEN II; na wiens dood, in het Jaar 1650, de voorige vereeniging wederom geschiedde in Graaf WILLEM FREDRIK van *Nassau Dietz*.

Na dat, op de vermaarde groote vergadering, in het Jaar 1651, de Raad-pensionaris KATS zijne aanspraak geëindigd had, waar uit de oogmerken van *Holland* klaar te bespeuren waren, sloeg *Friesland*, 't welk andere bedoelingen had, voor dat men de vergadering eenigen tyd behoorde op te schorten, om intusschen de gedachten der andere gewesten in te winnen; doch de meeste stemden hier tegen. Die van *Friesland*, duidelijk ziende, dat men het stuk van het Stadhouderschap buiten de vergadering wilde houden, waar voor

zij

zij ten sterksten ijverden, beweerden in een uitvoerig vertoog. „ Dat de oprechters der Utrechtsche Vereeniging de
„ Stadhouders wijslijk hadden gehouden voor de beste behoeders der onderlinge eendragt. Dat de vereeniging bij
„ middel van verdrag aangegaan was, op de onderstelling dat
„ 'er Stadhouders waren, en zijn zouden; van welke onder-
„ stelling men niet kon afwijken, zonder gemeene bewilli-
„ ging van alle de bondgenooten. Dat de Stadhouders ook
„ dienstig waren, tot voorkooming der al te groote traagheid
„ in de besluiten, het gewoon gebrek der veelhoofdige regee-
„ ringen. Dat het veranderen van den ouden vorm der Re-
„ geering, gevaarlijk was. Dat een verbintenis om altoos
„ Stadhouders aan te stellen, niet meer strekte tot krenking van
„ de opperste magt der bijzondere Staaten, dan de verbinte-
„ nis om geen bestand of vrede te sluiten, geenen oorlog
„ aan te vangen, geene verbonden met nabuuren te maaken,
„ geene imposten op te stellen, nog de munt te veranderen,
„ dan met gemeene bewilliging van alle de bondgenooten.
„ Dat men ten onregte voorgaf, dat de staaten niet bevoegd
„ waren geweest, om Stadhouders te stellen, voor het af-
„ zweeren des Konings van *Spanje*, alzo hier uit volgde,
„ dat al wat voor dien tijd, tegen den koning of deszelfs
„ dienaars ondernoomen was, onwettig was geweest, de Unie
„ zelve niet uitgesloten, behalven dat Graaf JAN VAN NASSAU,
„ toen reeds op aanhouden der staaten van *Gelderland*, door
„ de algemeene Staaten, tot Stadhouder van dat gewest be-
„ roepen was De *Friezen* besslooten met een verklaaring,
„ dat al wat de afgevaardigden van *Friesland* hadden voort-
„ gebracht, strekten om den staat dienst te doen, alzo zij
„ met schroom en bevinge, aanzagen tegen eenige verande-
„ ring der regeeringe, die doorgaans grooter veranderingen
„ na zig sleepten, en zelden wel gedijden, dat nu eerder
„ te wagten was, om dat de staat zig bij de voorige re-
„ geeringsvorm wel bevonden had." Van de zyde van *Holland* werd daarop niets geantwoord. In de maand Julij werden ter vergadering ingebragt, eenige bedenkingen op het stuk van de beslissing der geschillen. Eenige gecommitteerden hadden een ontwerp gereed, volgens 't welk de geschillen aan de

de

de bemiddeling, of uitspraak van een gelyk getal zegsluiden uit elk gewest, die magt hadden om des noods, eenen opperſten zegsman te kiezen, verbleven zouden worden. *Holland* en vier anderen gewesten keurden dit goed; doch *Friesland* en *Groningen* verwierpen het, om dat de Stadhouders, die 'er nu waren, of namaals komen mogten, niet tot zegsmannen benoemd waren. Deze twee gewesten kreegen, ten deezen opzigte, grootendeels hunnen zin; doch van de conſenten werden de Stadhouders buiten geſlooten. Nogthans liep het aan tot in het jaar 1663, eer in het gemaakt ontwerp, voor den tyd van zes jaaren, bewilligd werd. Ten aanzien van den godsdienst, verklaarde *Friesland* zig, zo als *Zeeland* en *Gelderland* reeds gedaan hadden. Het werk der groote vergadering bijna ten einde zijnde, ſloeg *Friesland* voor, dat men, eer men ſcheide, eene algemeene vergiffenis behoorde vast te ſtellen van alles, wat in de voorledene jaaren, bij eenige Gewesten of Perſoonen, tegen anderen mogt ondernoomen of beſlooten zijn, waartoe ook eindelijk beſlooten werd.

Friesland, 't welk dus, zo veel mooglijk was, voor het gezag en de waardigheid van het Stadhoudersſchap geijverd had op de groote vergadering, verzette zig niet min hevig, in het Jaar 1654, tegen de *Acte van Seclusie.* De Heer VAN HAUTBOIS, die, wegens deze Provintie, in de vergadering der Algemeene Staaten, zitting had, had reeds vooraf, tegen den handel van *Holland*, geprotesteerd; verklaarende dezelve ſtrijdig met de Unie, nadeelig voor den jongen Prins VAN ORANJE, en ſchadelijk voor den Staat. Deze Heer was thans de eenigſte, wegens *Friesland*, die zig in den *Haag* bevond, en deed, naar men wil, meer dan hij gelast was te doen. Na dat men deze Acte voor een uitvinding van den Raadpenſionaris JOHAN DE WITT had verklaard, deeden de afgevaardigden van *Friesland* op den 18 Maij, ter generaliteit, een nog veel ſcherper verklaaring, behelzende, „ dat *Holland* „ gehandeld had tegen de algemeene Unie met alle de ge„ westen; tegen de bijzondere Unie met *Zeeland*, tegen des„ zelfs eigene verklaaring op de groote vergadering, en in de „ bijzondere bezendingen aan *Zeeland* gedaan, als waarin

„ men

„ men de benoeming tot het Kapitein Generaalschap slegts „ verschooven en te gelijk geoordeeld had, dat 'er niet dan „ door alle de Gewesten behoorde over besslooten te wor„ den; en eindelijk ook tegen het eenpaarig gevoelen van „ alle de Gewesten, *Holland* ingesslooten, die geoordeeld „ hadden, dat het 12 point van het *Engelsch* ontwerp, waar „ bij de uitsluiting bepaald was, volstrekt verworpen moest „ worden. Dat alle de Leden van *Holland* zelfs geen kennis „ van dit werk gehad hadden, maar dat BEVERNINGH en „ NIEUWPOORT het hadden uitgevoerd, door bewerking van „ eenige driftige Regenten, onder voorwendzel van een ge„ maakten en bedriegelijken nood. Dat hier mede een blijk „ gegeeven was van de hoogste ondankbaarheid jegens het „ loffelijk Huis van *Oranje*, welk zo veel bloed gestort, en „ zo veel goeds voor het Vaderland verrigt had ten dienste „ van het Vaderland. Dat het onredelijk en onbarmhartig „ was, eene onnozele spruit, die niemand beledigd had, met „ zijne ongeboorn' nakomelingen te veroordeelen en te be„ derven, enz."

Men zeide al verder, „ dat de Prins van *Oranje* ook be„ greepen was in de Unie, die door zijn overgrootvader be„ zwooren was, en waar mede deeze uitsluiting streedt, „ enz."

De Afgevaardigden van *Holland* stelden alle middelen te werk, om *Friesland* die verklaaring te doen intrekken; doch te vergeefsch. *Holland* leverde daar tegen eene zeer ernstige verklaaring in, waar tegen *Friesland* wederom niet schuldig bleef. Een ernstiger keer namen de zaaken, naar maate de Afgevaardigden meer op elkander verbitterd wierden. Die van *Holland* hadden 't inzonderheid gelaaden op WIJCKEL en HAUTBOIS, en die van *Friesland* op DE WITT, BEVERNINGH en NIEUWPOORT; de twee laatste Heeren begeerden zij te rug geroepen en gestraft te hebben, 't geen hen, egter, niet gelukte.

Nog in dit zelve Jaar gaven de Staaten van *Holland* hunne alom bekende Deductie in het ligt, waar in het verleenen der *Acte van Seclusie* mannelijk verdedigd word: welke Deductie of verdeediging der Staaten, zints dien tijd, als een

der doorkneedste Staatstukken gehouden is. De Staaten van *Friesland*, die onlangs bevoolen hadden, in de Kerken voor den Prins VAN ORANJE te bidden, deeden, in de Lente des volgenden Jaars, eene wederlegging tegen de Deductie opstellen, die, egter, niet ter Algemeene Staatsvergadering werd ingeleverd. Men vind deeze schriften bij AITZEMA, in het Derde Deel. Dan, hoe zeer men in dat Gewest vóór het Stadhouderlijk gezag arbeidzaam was, men kon 'er, zo min als elders, de rust bewaaren. Want schoon de Steden, zints de verandering in het Jaar 1637, geheel en al van den Stadhouder afhanglijk waren, vond men 'er, egter, veele Leden, die even als *Holland* de zaaken begonden te beschouwen; waar uit, op de Landdagen, geduurige twisten ontstonden. Dit had inzonderheid plaats in het Jaar 1655, ter gelegenheid van den dood van den Heere VAN BREDERODE, Veldmarschalk van den Staat. Prins WILLEM VAN NASSAU en JOHAN MAURITS VAN NASSAU, dongen beiden naar die Waardigheid, waar van de begeeving werd sleepende gehouden tot in het Jaar 1657; in welk Jaar *Friesland* ijverige poogingen aanwendde, ter bevorderinge van Prins WILLEM VAN NASSAU; die evenwel, de afkeerigheid van *Holland* bemerkende, 'er zelfs niet meer op aan drong. Onlusten van een anderen aart beroerden *Friesland*, in het Jaar 1663. Men had, zints eenigen tijd herwaards, zwaar geklaagd over de aanhoudende kuiperijen en het geeven van geschenken, om in de Regeering te koomen. Het gemor daar over liep zo hoog, dat men voor openbaare opschuddingen bedugt was, 't Hof moest 'er dus kennis van neemen, en zorge draagen, dat de wetten, daar tegen gemaakt, in agt genoomen wierden. Ook moest ieder Amptenaar, in vervolg van tijd, eenen eed van zuivering doen. Voorts beloofde men eene premie van honderd gouden rijders, voor ieder, die een overtreeder wist aan te wijzen.

Den 13 October van het Jaar 1664 overleed de Stadhouder van *Groningen* en *Friesland*, Prins WILLEM FREDRIK, die zig zelf, op eene ongelukkige wijze, met een pistool gekwetst had. Zijn oudste zoon, HENRIK KASIMIR, gebooren in het Jaar 1657, volgde hem op, onder de voogdijschap zijner moeder. De Staaten verleenden den jongen Prinse terstond een Lastbrief,

in-

inhoudende dat hij in het bewind zou treeden, zo dra hij den ouderdom van twintig Jaaren zou bereikt hebben. Ook werd bepaald dat de Prinsesse weduwe, geduurende haars zoons minderjaarigheid, het regt zoude hebben tot de bestelling der Wethouderschap in de Steden. Doch ten opzigte van Ampten, staande ter begeeving der Algemeene Staaten, of van die van *Holland*, ontvingen die van *Friesland* ten antwoord, dat men zig hield aan het vooren genoomen billijk besluit, om geene Krijgsampten te begeeven, dan aan de zulken, die dezelve in persoon konden bedienen.

De Prins van *Oranje*, WILLEM DE III van dien naam, in het Jaar 1668, den ouderdom van agttien Jaaren bereikt hebbende, werd 'er sterk gedrongen op 's Prinsen bevordering. *Holland*, *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel* waren reeds over een gekoomen, om het *Kapitein* en *Admiraalschap Generaal* afgescheiden te houden van het Stadhouderschap, en besloten, de drie overige Gewesten, *Zeeland*, *Friesland* en *Groningen*, door middel van bezendinge, daar in mede te doen stemmen; doch geen van allen kon daar toe worden overgehaald; 't geen oorzaak was, dat de Prins, voor als nog, uit den Raad van Staate gehouden werd.

In *Friesland*, alwaar men, zo wel als in *Overijssel* en *Stad en Lande*, geduurig overhoop geleegen had, was verschil over het regt om op de Landschapsvergadering te verschijnen, waar over de Gedeputeerde Staaten zig het oordeel aanmatigden. Doch veelen waren van oordeel, dat zij zeer partijdig te werk gingen. De Afgevaardigden, ten voorgemelden einde derwaarts gezonden, ontvingen spoedig kennis van den tweedragt, en booden hunne bemiddeling aan. De zwaksten, die men *Hollandschgezinden* noemde, zouden daar in gaarne bewilligd hebben; doch de andere verklaarden, het zeer kwalijk te neemen, dat de Afgevaardigden zig in hunne huislijke geschillen mengen wilden; en dus dreef de partij der *Prinsgezinden* boven.

Veel moeite deeden, in het Jaar 1673 en 1674, die van *Friesland*, om den rang boven *Utrecht* te bekoomen; dan, na hevige geschillen, werd besloten, het ongelukkig *Utrecht* den rang te laaten behouden, dien het van ouds gehad had.

Prins HENDRIK KASIMIR, Erfstadhouder van *Friesland*, werd, in de maand Februarij des Jaars 1675, tot die waardigheid mede aangesteld in *Groningen*, de *Ommelanden* en 't Landschap *Drenthe*. De onlusten, die, al sedert het Jaar 1673, in deeze Provintie plaats gehad hadden, zogt men, in 't Jaar 1677, uit den weg te ruimen, door het maaken van een nieuw Reglement op de Regeeringe. Dit Reglement kwam tot stand; doch het was 'er verre af van naar ieders genoegen te zijn. Ook duurde het nog een geruimen tijd, eer in dit Gewest alles in rust kwam.

De vrede, in het Jaar 1678, te *Nijmeegen* geslooten zijnde, besslooten de Algemeene Staaten, eenig Krijgsvolk uit hunnen dienst te ontslaan. Buiten bewilling der Afgevaardigden van *Friesland* en *Groningen* hadden zij den Stadhouder daar toe gemagtigd; doch deeze beide Gewesten verstonden, dat de afdanking van het Krijgsvolk, ter hunner betaalinge staande, door hunnen Stadhouder en Kapitein Generaal, Prins HENDRIK KASIMIR, behoorde te geschieden. WILLEM DE III, zonder zig daar aan te stooren, had, in het Jaar te vooren, reeds twee afdankingen gedaan, waar onder ook Krijgsvolk van die beide Gewesten was. *Friesland*, zijne Hoogheid daar door gekwetst rekenende, dankte geheel andere vaandels af, en hield de vaandels, door ORANJE afgedankt, in dienst, ontbiedende dezelve binnen de Provintie. Door hunne Afgevaardigden in den *Haag* deeden ze dit hun gedrag regtvaardigen, met aantooning, dat de Staaten van elk Gewest de opperste magt over het Krijgsvolk hadden. Hoe mannelijk dit vertoog, door de Algemeene Staaten, ook wederlegd werd, *Friesland* en *Groningen* bleeven bij hun gevoelen. De Algemeene Staaten deeden hier op eene bezending naar die beide Provintien, dan ook vrugteloos. De Stadhouder van *Holland* en de Algemeene Staaten, de onverzettelijkheid van *Friesland* ziende, lieten, om verdere verwijdering voor te koomen, de zaak rusten.

Aan het berugte geschil, des Jaars 1684, over de werving van 16000 man, had *Friesland* mede rijklijk zijn aandeel, en stemde 'er tegen; oordeelende, met *Amsteldam* en *Middelburg*, dat de werving aanleiding tot oorlog geeven zou. Men be-

besloot, ter Algemeene Staatsvergadering, wederom tot eene bezending derwaards; doch de *Friezen* raadden den Algemeene Staaten, die moeite te spaaren, zeggende dat op dit punt, zulke vaste besluiten genoomen waren, dat daar omtrent geen verandering te wagten was. De bezending ging, egter, door, doch vrugteloos, alzo *Friesland* bij het genoomen besluit bleef. Toen vervolgens de Algemeene Staaten voort gingen met onderstand naar de *Spaansche Nederlanden* te zenden, verklaarde *Friesland*, onschuldig te willen zijn aan de gevolgen, door het zenden van meerder Krijgsmagt, en eischte te rug ontbod van den reeds gedaanen onderstand. Voorts dreigende het Krijgsvolk onbetaald te zullen laaten, indien dit niet geschiedde, verklaarde daarenboven, al het verrigtte te zullen houden als een verkragting van de Unie, en krenking van het regt van *Friesland* en *Groningen*. Met de onderhandeling tot een bestand eindigde zeer gelukkig deeze twist.

Prins HENDRIK KASIMIR, op wien het Stadhouderschap van deeze Provintie, op den 18 Februarij van het Jaar 1675, in de mannelijke linie erflijk verklaard was, en het Stadhouderschap van *Groningen* en de *Ommelanden* volgde, overleed den 15 Maart van het Jaar 1696, nalaatende, behalven zeven dogters, eenen zoon, JOHAN WILLEM FRISO, die toen den ouderdom van agt Jaaren bereikte; hij bleef, tot den ouderdom van twintig Jaaren, onder de voogdij zijner moeder, en van Koning WILLEM DEN III, die hem, als zijnen neef, tot erfgenaam van het Prinsdom *Oranje* verklaarde.

JOHAN WILLEM FRISO, in het Jaar 1707, den ouderdom van 20 Jaaren bereikt hebbende, nam dadelijk bezit van het Erfstadhouderschap van *Friesland*, waar mede dat van *Groningen* en *Ommelanden*, in het volgende Jaar, vereenigd werd.

Reeds drie Jaaren te vooren, in het Jaar 1704, hadden de Staaten van *Friesland* aangedrongen, dat hun Stadhouder, Prins JOHAN WILLEM FRISO, tot Generaal van het voetvolk zou worden aangesteld, en wel in rang boven de andere Generaals, die te gelijk zouden benoemd worden. Doch de Staaten van de andere Gewesten oordeelden, dat de Prins nog te jong was, voor een bediening van dat gewigt; zij

weigerden, egter, niet, hem te bevorderen, zo dra hij de vereischte Jaaren en bekwaamheden zou gekreegen hebben. De Staaten van *Holland* verklaarden den Heer VAN OUWERKERK tot Veldmarschalk. *Friesland* en *Groningen* beweerden dat die post hunnen Stadhouder toekwam. Door middel van een bezending derwaards, bragt men het zo verre, dat *Friesland* te vrede gesteld werd, door het aanstellen van den jongen Prins, van dien tijd af aan, tot Generaal van het voetvolk, mids dat hij dit Ampt bekleedde, noch de wedde daar van trok, voor dat hij den ouderdom van twintig Jaaren zou bereikt hebben; wordende wijders hem wel zitting, doch geen stem in den gewoonen Krijgsraad toegestaan. In het volgende Jaar drong *Friesland* wederom aan, om zijnen Stadhouder, wiens grootheid het, door alle middelen, zogt te bevorderen, het regt te doen genieten, van stem en zitting in den Raad van Staate; welks Leden gewoon zijn, hoofd voor hoofd, en niet bij Gewesten te stemmen.

Holland en *Utrecht* begreepen, dat dit voorregt den Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*, als hij die waardigheid zou aanvaard hebben, te veel aanziens boven de andere Gewesten zou geeven, en zogten dus hier voor te zorgen. Die van *Friesland* oordeelden zig hier in hoogst benadeeld. Dit geschil duurde tot in het Jaar 1707. De tijd daar zijnde, twijffelde men niet, of *Friesland* zou den Prinse van *Oranje* zitting doen neemen.

Holland, *Zeeland*, *Utrecht*, *Overijssel*, *Gelderland*, ja zelfs *Groningen* stemden 'er tegen, en gaven bevel, den Prins daar in niet toelaaten, zonder nader bevel; doch men stond hem toe, met den 24 Augustus van dat Jaar, het Generaalschap over het voetvolk te aanvaarden, en de wedde daar van te genieten.

In het Jaar 1711, verdronk deeze Prins, nalaatende eene dogter en zwangere Gemalin, welke, op den 1 September, beviel van een zoon, WILLEM KAREL HENDRIK FRISO genaamd, die bij zijne geboorte reeds Erfstadhouder van deeze Provintie was.

In het Jaar 1722 werd hem niet alleen die waardigheid in *Groningen* en de *Ommelanden*, maar ook in *Gelderland* op-

opgedraagen. Op den 1 September den ouderdom van twintig Jaaren bereikt hebbende, aanvaardde hij, drie dagen daar na, het Erfstadhouder, Kapitein en Generaalschap van *Friesland.* De Heeren Staaten van dit Gewest, na reeds twee Jaaren te vooren, vergeefsch gedrongen te hebben, op de bevordering van WILLEM DEN IV, tot Generaal over het voetvolk, beweerden, in den Jaare 1744, wederom, dat aan hem het opperbevel over de 28000 man nieuw aangeworvene knegten behoorde te worden opgedraagen; zelfs maakten zij zwaarigheid, om in de buitengewoone lasten te bewilligen, indien de andere Gewesten hier in niet bewilligden. Naderhand verklaarden zij alle de gedraagene consenten te zullen intrekken, indien deeze bevordering agter bleef. Hoe wel zij zig standvastig hielden, werd, egter, aan hun dringen geen gehoor gegeeven.

Na dat WILLEM DE IV, in het Jaar 1747, tot Stadhouder der vier overige Gewesten was aangesteld, werd, op den 4 Junij van het Jaar 1748, het Stadhouderschap, zo wel in de vrouwelijke als mannelijke linie, aldaar erflijk verklaard. Zedert bragt de Vorst zijne Hofhouding, uit *Leeuwaarden*, naar *'s Gravenhage* over. Na dat, in de maand van Maij des Jaars 1748, tot den laatsten April van het Jaar 1749, een generaale verpagting was gedaan, werd in Julij, op naam der Staaten deezer Provintie, een Notificatie afgekondigd, behelzende eenige pointen reformatoir, bestaande in 73 Artikelen, welke aan zijne Hoogheid, met nog 5 andere Artikelen, op naam van Gecommitteerden, aan zijne Hoogheid gezonden werden, behelzende meest de verpagting der gemeene middelen. In verscheide Steden ontstonden, ten aanzien van de verpagting, groote en heftige oneenigheden, dewijl ieder op het zeerst op de Pagters gebeeten was. Om deeze onlusten te dempen, trokken, in de maand van Augustus, binnen de Provintie de Regimenten Cavallerij ECK, VAN NERGENA en VAN RECHTEREN, en de Regimenten Infanterij van D'ENVIE, CROIJE, LEEWE, MALPARADE en HOLSTEIN GOTTORF, waar op de burgers terstond met vreeze bevangen wierden, en bijzonder in die plaatzen, daar dezelve geinkwartierd wierden; wordende teffens de ingezeetenen, door eene Publicatie, op naam van den Stadhouder, tot rust vermaand. De Gecommitteerden

uit de Burgerij zaten midlerwijl niet stil, maar leverden, in de maand September, buiten de voorgemelde Pointen Reformatoir, nog 47 andere Pointen in, die, bij Requeste, den Staaten in handen gesteld, en ook wierden goedgekeurd. Alzo het afschaffen der Pachten groote verwarring en confussien veroorzaakte, zogten de Staaten, door allerlei middelen en wegen, daarin te voorzien. Het Stadhouderschap, zo als gezegd is, in de vrouwlijke zo wel als manlijke linie erflijk verklaard zijnde, was den Heere Erfstadhouder, op den 19 Augustus, daar van een diploma, door een plegtige bezending, ter hand gesteld. Toen met het begin der maand November, WILLEM DE IV, te *Leeuwaarden* verscheen, om de rust in de Provintie te herstellen, en alle ingesloopene misbruiken te weeren, vertoonde hij aan de Staaten dier Provintie een Reglement, bestaande uit 61 Artikelen, 't welk voortaan dienen zoude tot een fundamenteele en onverbreeklijke Wet, waarnaar alle zaaken, daarin vervat, voortaan zouden worden beleid en behandeld. Het was van deezen inhoud:

„Wij WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, *by der Gratie Gods, Prince van Oranje en Nassau*;

Allen den genen die deze zullen zien of hooren lezen, Salut, Doen te weten; Nademael de Edele Mogende Heeren Staten van Vriesland, Ons ingevolge derzelver Resolutie van den 11. Juny dezes Jaers 1748, hier vooren gesteld, speciael verzogt, gequalificeerd en gemagtigd hebben, omme na overroepinge van eenige Heeren Gedeputeerden uit de Staten en Gecommitteerden uit de Ingezetenen, zoo als Wy zullen goedvinden, de Constitutie en Staet van het Land op vaste gronden te stellen, de ingeslopene abuizen zoo omtrent de Regering, Finantie als anderszints te redresseeren, en de Provintie in rust en bloei te brengen, en ten dien einde zoodanige Plakaten en Ordonnantien te doen emaneren als Wy tot welwezen van den Lande zullen verstaen te behoren, ten dien einde by gemelde Resolutie Onze Instructie zoodanig Amplierende, dat zoo wel Wy, als Onze Descendenten, genoegzame authoriteit zullen bezitten, om de Regering in hare wettige Constitutie te bewaren, ingevolge het geene als nu door Onze bestieringe zal werden gereguleerd. Zoo is 't, dat Ons niets

meer

meer ter harten gaende, als om aen het geen voorschreven is te voldoen, en door alle billyke, heilzame en noodige Middelen, de zoo hoog gerezene troubles en onlusten te appaiseren en bevredigen. Wy, na ingenomen te hebben het advies van eenige Heeren Onze Gecommitteerden, expresselyk en ten dien einde vooraf na hoogstgemelde Provintie van Vriesland gezonden, en na dat dezelve alvorens met Heeren Gedeputeerden uit de Heeren Staten, en eenige Gecommitteerden uit de Ingezetenen, daer over in het breede hadden geconfereerd en gebesoigneerd, goedgevonden hebben te statuéren, zoo als Wy voor nu en altoos statueren by deze.

I. „ De Staet van de Provintie van Vriesland van alle oude tyden bestaen hebbende en gepresenteerd geweest zynde door Edele, Eigen-erfden, en Steden; zoodanig, dat uit de respective Grietenyen, een Edelman en een Eigen-erfden ten Landsdage wierden gedeputeerd, zoo zal het zelve voortaen en om ieder by zynen Rechten en Præëminentien te maintineren, onverbrekelyk werden onderhouden, en dienvolgende uit ieder Grietenye een Edelman en een uit de Eigen-Erfden, ten Landsdage werden gecommitteerd, om over alle zaken aldaer voorkomende te besoigneren, en wegens de Grietenyen, door welke gevolmagtigd zyn, te stemmen, zonder daer van, om wat redenen, en onder wat benaminge of pretext, zulks ook zoude mogen zyn, te devieeren; werdende dienvolgende de abuizen ingeslopen tegens 's Lands fundamentele Wetten en wel speciael het zestigste Artikel van de Resolutie van den 31 December 1698, door welke ingeslopen abuizen een Grietman en een Oud Grietman, of schoon, geen Edelen waren, tot de compartitie ten Landsdage voor Edelen wierden gehouden, by dezen geaboleerd en vernietigd.

II. „ Voor Edelen zullen werden gehouden welkers Familien daar voor in de publieke Registers zyn geagnosceerd, en zoodanige die namaels binnen deze Provintie mogten komen woonen, en volkomen bewys van haren Adelyken staet zullen kunnen geven, welke, na dat dezelve volgens 's Lands Wetten zullen zyn genaturaliseerd, insgelyks als Edelen zullen konnen worden gecommitteerd.

III. „ Sederd lange Jaren herwaerts, veele klachten en Dole-

andien ontstaen zynde over het onbehoorlyk acquireren en behouden van zoogenaemde Stem-gerechtigheden, door het leggen van Stemmen op Hornlegers, met afscheuring der Landen daer toe gehoorende, waer door tot nadeel van veele Stemgerechtigde Ingezetenen van de aloude en ware Constitutie der Regering werd afgeweken; Zoo is 't, dat Wy daer inne willende voorzien, noodig geoordeeld hebben by dezen te statueren, en vast te stellen, dat geen andere Stemmen zullen werden geadmitteerd, als van Hornlegers voorzien met eene Huizinge en de kwantiteit van vyf Pondematen Kleiland of tien Pondematen Woudland, zullende voor Kleiland gerekend werden de zulke, dewelke voor dezen de volle Hoorngelden hebben betaeld, en de overige voor Woudland, met deze verdere bepaling, dat zulks maer alleen zal stand grypen voor den tyd van tien jaren, doch dat na dien tyd dezelve Hornlegers zullen moeten voorzien zyn met tien Pondematen Kleiland, en twintig Pondematen Woudland, gerekend in maniere als hier voren gezegd is, zonder het welk dezelve Hornlegers na den voorsz. tyd het recht van Stemming niet zullen mogen exerceeren. Doch zullen hier van zyn geëximeerd zoodanige Stemdragende Zathen, die in 't Quohier van den jare 1640. zyn geadmitteerd, welke schoon met de kwantiteit van Landen, hier voren bepaeld, niet voorzien zynde, echter als nog zullen werden gehouden voor admissibel, zoo wanneer dezelfde kwantiteit van Landeryen, doen ter tyd daer onder gehoord hebbende, daer onder als nog is gehoorende. Gelyk mede de Huizen, met Stemmen begerechtigd, hun recht van Stemming zullen behouden, indien kan werden aengetoond in het jaer 1640 daer onder geen Land is beklemd geweest. Zullende voortaen, op dat het geene by dezen is gestatueerd, stiptelyk werde achtervolgd, op het Stem-Quohier moeten werden aengetekend de grootte der Plaetzen en Landen daer onder behoorende.

IV. „ De vergroting der Hornlegers zal kunnen en mogen worden gedaen, met by dezelve te voegen zoo vele Landeryen als daer toe nodig zullen wezen, gelegen in het zelfde, of naest aengelegen Dorp, waer onder der zelver Stemgerechtigheid is gehoorende.

V.

V. „ Omme voor te komen de menigvuldige kuiperyen en gefingeerde Donatien *inter Vivos*, zoo zullen voortaen de Donatien van Stemgerechtigde Vastigheden geen effect of kracht hebben, als na verloop van een jaer, dat dezelve zullen zyn aengegeven aen de Secretary, om aldaer te werden geregistreerd in de Proklamatie boeken, zullende daerenboven van zoodanige Donatien alle de Lasten moeten worden betaeld, als van een effective koop, en het Recht van Naerneming subject zyn, namelyk, voor zoodanige somme als dezelve worden aengegeven, om na proportie van dien 's Lands gerechtigheden te voldoen, zoo als insgelyks zal plaets hebben omtrent de Verwandelkoopen, die mede het betalen van 's Lands Rechten en het Recht van Naerneminge subject zullen wezen, voor zoodanige somma als die aen de Secretaryen worden aengegeeven.

VI. „ Vele abuizen wordende gepractiseerd, met *quasi* en onder beding van zekere jaerlyksche Renten de Stemgerechtigheit aen zich te behouden, en nochtans het Hornleger en daer aen gehoorende Landen te verkopen, of als voor altoos te verhuren, gemeenlyk genaemd hare Stemmen, waer door iemand, zonder de Lasten te dragen, die van zoodanigen goed aen den Lande moeten worden gegeven, zich nochtans meester maekt van de Stem en prærogativen daer aen gehoorende, direct strydig tegen 's Lands aloude Wetten en billyke reden, waerom de Stemgerechtigheit aen dat zelve goed is gegeven, zoo werden by deze dusdanige practyken wel expresselyk verboden, en gestatueerd, dat niemand eenig Stemgerechtigd goed zal vermogen te verkoopen, op Cyns uit te geven, of voor altoos te verhuren en nochtans de Stemgerechtigheid aen zich te houden, en dat geen Verhuringen zullen mogen geschieden als ten langsten voor 15 jaren, werdende zoodanige reeds gepractiseerde fictitien van eigendom bij deze gecasseerd, en geordonneerd, dat de Stemgerechtigheit van dien zal blyven slapen tot dat de gesupponeerde Eigenaar van de Stemgerechtigheit een Hornleger, en zoo veel Landen, als hier boven is gestatueerd, in volkomen en effectiven eigendom zal bezitten, en daer van behoorlyk bewys hebben ge-

daen,

daen, als wanneer zyn Stemgerechtigheit een jaer na het gedaen bewys wederom in activiteit zal komen.

VII. „ Nademael het somtyds komt te gebeuren, dat de Stemmen in een Dorp, en die der Dorpen in een Grietenye komen te steken, en dus de conclusie, vermits de egaliteit van Stemmen niet kan werden opgemaakt, zoo werd by deze gestatueerd, dat in zoodanige gevallen de decisie daer van zal geschieden door 't Lot.

VIII. „ Vreemdelingen, binnen deze Provintie Stemdragende goederen bezittende, en ook Inboorlingen by haare absentie of uitlandigheit hare Stemdragende Goederen door Procuratores latende administreren, en gemelde Procuratores die Goederen komende te verkopen, zonder speciale Last en procuratie van den Eigenaer, of schoon zy daer voor de rato en sub spe rati komen te caveren, zoo zal nochtans de Stemgerechtigheit, tot die verkochte goederen gehoorende, aen den Kooper niet overgaen, als na dat de effective Eigenaer gemelde Verkoping behoorlyk en specialyk zal hebben geapprobeerd door eigenhandige Verteekening, of ander wettig geblyk, en dat daer van ook behoorlyk transport zal zyn gedaen.

IX. „ En dat ingevalle een Curator met beoogingę van byzonder voordeel van zyne Pupillen, geraden mogte vinden van hunne Vastigheden te verkopen, de aenhandelaer het Recht der Stemmen zal genieten gedurende de minderjarigheit, of tot zoo lange ieder hunner zal cesseren onder curatele te staen. Alles ten pericule van den Curator, en onverkort de minderjarige hun Recht tegens denzelven Curator ad interesse, en tegens den aenhandelaer ten principalen rei vindicatione, of zoodanig hun na beschreven Rechten, geoorloofd zal zyn.

X. „ By aldien iemand door verzuim, verzinninge, misbruik of door eenig ander toeval, anders op het Stemregister te boek stond, als die in de possie was van de Grond, of het goed waer uitgestemd word, en daer over dispuit ontstaen mogt, zoo zal de Possesseur van die Grond alleen van het Stemrecht jouisseren, of schoon ook een ander daer van t'eeniger tyd gebruik hadde gemaekt, dewyl de bezittinge van de Stem geen

an-

andere oorsprongk kan hebben als van de bezittinge van den grond, waervan dezelve een sequele is, en daer van door gene toevalligheden van verzuim, doolinge of list, kan of behoord gesepareerd te worden.

XI. „ Het Stemreglement, zoo in Regerings als Kerkelyke zaken, zal in zyn volle vigeur blyven, voor zoo verre het zelve by deze niet word veranderd of gealtereerd.

XII. „ In het verkiezen of stemmen tot de Nominatie van een Grietman, zal men stiptelyk volgen de Reglementen daer op gemaekt, en voor het toekomende niet op de Nominatie mogen brengen, als zoodanige die den ouderdom van twintig jaren geadimpleerd hebben, en ook geene als gequalificeerde Persoonen; En indien over derzelver qualificatie eenig dispuit of hæsitatie mogte komen te ontstaen, zoo zullen de Heeren Stadhouderen, in der tyd, benoemen eenige Heeren of Leden uit de Landen, om over de validiteit dier qualificatie de plano te jugeren, aen welkers uitspraek elk en een iegelyk gehouden zal zyn zich te submitteren, zullende de Electie uit zoodanige wettige overgebragte Nominatie competeren aen de Heeren Stadhouderen in der tyd, ingevolge de Resolutie en speciale overgifte van de Heeren Staten van Vriesland in dato 19 Augusti 1748.

XIII. „ Tot het benoemen en verkiezen van Volmachten ten Landsdage, Byzitters, Secretarissen en alle andere Officianten der Grietenyen, geene uitgezonderd, en waer over de stemgerechtigde volgens 's Lands Wetten moeten of kunnen voteren, zal de uitschryving of citatie behoorlyk en volgens de gestatueerde Ordre moeten geschieden, en geen stemcedulle langer als voor een jaer valabel zyn, en in welke den Datum van het passeeren derzelve zal moeten wezen uitgedrukt.

XIV. „ Tot het reguleren der Deelkosten, Dyks en Dorpslasten, zoo als mede over het beroepen van Predikanten, aenstelling van Kerkvoogden, en zullen de stemgerechtigde insgelyks behoorlyk worden geconvoceerd ofte geciteerd, en aldaer gene procuratien werden geadmitteerd, als die gedresseerd zyn zoo als in het vorige Artikel staet vermeld, en voorts in, en omtrent dit alles wel stiptelyk agtervolgt te worden de Wetten en Ordonnantien, en particulier het Reglement reformatoir

van

van den Jare 1673. daer op geëmaneerd, zonder daer van onder wat pretexten of redenen het ook zyn mogt, in eeniger maniere te devieren.

XV. „ En dewyl mogelyk abuizen zyn ingeslopen over het begroten en emplooi der deelkosten, en om weg te nemen alle bedenking der Ingezetenen, en dispuiten die daer over zouden konnen ontstaen, zoo word by deze vastgesteld en geordonneerd, dat het Tractement van den Grietman, en om daer uit te vervangen alle Onkosten of Daggelden van de Gedeputeerden ten Landsdage, Salaris van Byzitters en Secretarissen, en alle andere zaken die uit de Deelkosten moeten worden gesupporteerd, zal worden gefixeert, op een bepaalde Somme Jaeriyks; in welk Jaerlyks Tractement in computatie zullen komen de grote Consentgelden, en alle andere Revenuen uit de Grietenyen voortkomende, zullende die te bepale Somme gerekend worden na mate van den grootheid der Grietenyen, en de Lasten uit de Deelskosten te supporteren, en eens en voor altoos te werden vastgesteld by de Stemgerechtigde Ingezetenen van ieder Grietenye, daer toe behoorlyk, en zoo als hier voren is gezegd, geconvoceerd; En in cas van dispuit over de begrooting van dit vast te stellen Tractement tusschen den Grietman en de Stemgerechtigde, zal zulks staen ter arbitrage en uitspraek van den Heere Stadhouder.

XVI. „ De Stem Quohieren van alle de respective Grietenyen in de drie onderscheidene Goo-en gelegen, zullen ten spoedigsten na het emaneren dezes werden gerevideerd, en conform aen dit Reglement worden geredresseert en opgemaekt.

XVII. „ Aen ieder Dykgraef zal mede een vast en fortabel Tractement door de Stemdragende Ingezetenen, daer toe behoorlyk, en zoo als hier boven ten opzichte van den Grietman gezegd is, geconvoceerd, worden toegelegd, geproportioneerd na de grootheit, wyd uitgestrektheit, en meerder of minder beslag, en onderhoud der Dyken, zonder dat de Dykgraef ietwes meer zal vermogen te profiteeren, veel minder dat hy, of wie het ook wezen mogt, schoon zulks tot nu toe by sommige gepractiseerd word, een zeker Tantieme van de Gelden die aen de Dyken, en inkoop van derzelver materialen verwerkt worden, zal vermogen te trekken onder

wat

wat benaminge het ook zoude mogen wezen, het welk hier mede voor nu en altoos wel expresselyk word verboden.

XVIII. ,, In het onderhouden der Dyken en Zeilen, inkoop der Materialen, en alle noodzakelyke aen dezelve te doene reparatien, zal men betragten de meeste Ordre en Menage, zonder nogtans de Dyken of Zeilen in eenig verval te laten komen, en ten dien einde bezorgen, dat altoos een zekere somme geproportioneerd na de wyduitgestrektheit en kostbaerheit des Dyks, in voorraed is, om ingeval van schielyk opkomende toevallen te kunnen emplooieeren.

XIX. ,, De Rekeningen der Dyks onkosten, en daer toe gehorende Administratien zullen alle Jaren precies, op een zekeren te praefigeren dag, moeten worden gedaen, ten overstaen van alle de Stemgerechtigde, daer toe behoorlyk geciteerd, aen ieder van wien het vry zal staen, om op hunne kosten, een Copie der Rekeninge, of Extract uit dezelve te vragen, 't welk aen haer ook binnen een behoorlyken tyd zal moeten worden gegeven.

XX. ,, Gene Magistraets personen, Secretarissen, of te eenige Suppoosten der Steden, zullen te gelyk vermogen te wezen Grietman, Byzitter, Secretaris of Fiskael der Grietenyen, veel min van wegens de Grietenyen ten Landsdage werden gecommitteerd, zoo als ook geen Grietman, Byzitter, Secretaris nog Fiskael, veel min de van wegens de Grietenyen Gevolmachtigde ten Landsdage, tot de Magistratuur of bedieninge der Amten en Beneficien in de Steden zullen worden geadmitteerd, en die gene die bereids hier jegens mogten hebben gecontravenieerd, zullen verplicht zyn zich aenstonds na het emaneeren dezes, of van der Grietenye Amten, hier boven vermeld, of van de Magistratuur en Beneficien der Steden, te ontdoen.

XXI. ,, In de Provintie van Vriesland niet meer als een ordinairen Landsdag gehouden wordende, die, na dat zes weken de vergadering geduurd heeft, volgens 's Lands alonde Wetten moet scheiden, zoo is het ten uittersten noodig dat, gemelden Landsdag wel ende naerstig worde waergenomen, dat gene dagen van dien passeeren, zonder de besoignes te

en-

entameeren, en dat voor al de respective Leden van dien, met alle goede harmonie en overeenstemming, de zaken aldaer in deliberatie zynde, zoo spoedig doenlyk ter conclusie brengen; tot bereiking van welk salutair oogmerk voor nu en altoos word vastgesteld, dat op den eersten Maendag in February, zynde den eersten dag der byeenkomste, alle de Procuratien van de Volmachten ten Landsdage immediatelyk zullen worden overgeleverd en geëxamineerd, en dat ten langsten Donderdags daer aen volgende, de Propositie gedaen, en de besoignes zullen worden geëntameerd.

XXII. „ Dat alle de zaken die in propositie moeten worden gebragt, door de Heeren Gedeputeerde Staten zelfs, of door Derzelver Secretaris, ter hunne Ordonnantie en resumptie, in geschrift zullen worden vervat, en aen de respective Kamers gezonden, die ieder in den haren daer over hebbende gedelibereerd, alle in de Kamers van Oostergoo by den anderen zullen komen, en aldaer door den Voorzittenden Mindergetale Heer van ieder Kamer, of den daer toe te verkiezenen spreker, haer Adviesen en Consideratien op de onderscheidene, en dien dag in propositie gebragt zynde poincten, uitbrengen zullen, ten einde meer, als tot nog toe geschied is, gelegenheit zoude wezen, omme door solide redenen en Argumenten zyne Adviesen te bekleden, den een den anderen te elucideeren, en door overreeding de discreperende Sentimenten te consolideren, zullende de extensie van het geresolveerde en geconcludeerde, den volgenden dag mede in de volle Vergadering moeten werden geresumeerd.

„ En zullen op de extraordinaire Landsdagen gene andere zaken in deliberatie worden gebragt, als die door het Collegie van Gedeputeerden zyn opgegeven, of staende de Vergadering opgegeven worden, zonder dat daer onder van buiten inkomende Brieven verstaen worden begrepen te zyn.

XXIII. „ In de respective Kameren zal ieder Grieteny, of Stad, eerst aldaer in den haren delibereren en concluderen, het zy by eenparigheit of pluraliteit van Stemmen, by aldien of uit den Adelyken Stand, of uit den Eigenge-Erfden, of

wel

wel uit beiden, meer als een Volmacht ten Landsdage mogte wezen gedeputeerd, welk Advies zoo als het by een ieder Grieteny, of Stad, gevallen zal zyn, in de Kamer zal worden uitgebragt, zonder dat het Advies van een Lid ofte Volmacht van de eene Grieteny, of Stad, by een andere Grieteny, of Stad, in consideratie zal komen ofte geteld worden.

XXIV. „ Tot Volmachten ten Landsdage zullen niet mogen worden gestemd ofte gecommitteerd, als zoodanige welke den ouderdom van twintig Jaren zullen hebben geadimpleerd, zoo als ook gene Commissien, Amten, of Beneficien zullen mogen werden geconfereerd als op Personen, die insgelyks den gemelden Ouderdom van twintig Jaren zullen hebben bereikt, zullende zoo wel de Gecommitteerden ten Landsdage, als alle andere Amtenaren moeten wezen Liefhebbers van het Vaderland, en Voorstanders van de ware Gereformeerde Christelyke Religie, zoo als die thans in de publieke Kerken dezer Provintie word geleerd.

XXV. „ Alle de genen die ten Landsdage verschynen, zullen voor al beloven en zweren, *des Lands Privilegien, Handvesten en gerechtigheden, en de Oude loffelyke Costumen, en speciael dezen Reglemente, te zullen voorstaen en defenderen, alle des Gemeenen Lands zaken met raed en daed te helpen bevorderen, daer inne adviseren en besluiten, zulks zyluiden na hunlieder verstand en regte Conscientie ten gemeenen beste en welvaren bevinden zullen te doen, zonder affectie, gunste; ofte ongunste; Allen Ordonnantien en Resolutien van de Staten, de Commissien en Lasten, hun Staets-gewyze bevoolen, na hun vermogen en wetenschap getrouwelyk te volkomen, en doen volkomen, en voorts secreet te houden alle zaken in de Vergaderinge van do Staten gehandeld of besloten, die bevolen zullen worden secreet te houden, zonder die te openbaren.*

XXVI. „ Gene belastingen zullen mogen met meerderheit van stemmen geconcludeerd en uitgeschreven worden, maer zal daer toe gerequireerd worden de toestemming van alle vier de Quartieren, zonder dat daer omtrent de overstemming zal plaets hebben, des dat daer over dispuiten en oneenigheden

entstaende, zulks zal gelaten worden aen de uitspraek van de Heeren Stadhouderen in der tyd, waer na een ieder zich zal moeten reguleren.

XXVII. „ De Commissien, Amten en Beneficien, waer over ten Landsdage word gedisponeerd, zullen als van ouds onder de respective Kameren of Quartieren blyven verdeeld, en ook in ieder Kamer onder de Grietenyen, tot voorkominge van menigvuldige kuiperyen, en om zoo veel doenelyk een egaliteit onder dezelve te houden, gepartageerd mogen worden, met die bepaling zoo als nu in het Quartier van Westergo word gepractiseerd; Wordende de onbehoorlyke en tegens aller Gecommitteerden ten Landsdage, en zelfs aller Stemdragende Ingezetenen hun Recht, strydende Practyk, zoo als sederd eenige Jaeren in de Quartieren van Oostergo ende Wouden is ingevoerd, en waer by alle Amten en Commissien, die by verdeling ter suppletie van de respective Grietenyen dezer twee Kameren kwamen te vallen, geaffecteerd zyn, op en ten voordele van den Grietman alleen; by deze wel expressely verboden, en absolutelyk verstaen dat, de Grietmen tot dezelve geen meerder Recht of pré zal hebben als de andere Volmachten ten Landsdage, zonder dat hier tegens, 't zy publiek of onder de hand, ofte onder wat pretext het wezen mogt, zal worden geconvenieerd, zullende dienvolgens de daer over gemaekte Contracten, afspraken, of Conventien, voor nu en altoos voor geannuleerd en vernietigd worden gehouden.

XXVIII. „ Niemand zal voortaen tot eenige Amten en Beneficien worden geadmitteerd ofte in functie gesteld, ten zy hy alvorens, boven en behalven den Eed tot zyn verkregen Amt of Beneficie staende, eerst zal hebben afgelegd den Eed van Purge, en op het alder solemneelste zal hebben gezworen, dat hy tot het bekomen van dien, niet heeft gebruikt eenige onbehoorlyke middelen, het zy van geven ofte beloven van geld, ofte de waerde van dien, nog door zich zelfs, nog door iemand anders, dat hy daer voor niets geven nogte beloven zal, en zoo het te eeniger tyd tot zyne kennisse mogte komen, dat iemand anders zulks mogte hebben gedaan, dat

hy

by het zelve aenstonds zal televeren en bekend maken aen de Heeren Staten, ofte aen die gene van wien hy zyne Commissie is houdende.

XXIX. „ Geen Leden ten Landsdage Gecommitteerd zynde, of in het Collegie van Gedeputeerden Zitting hebbende, zullen in de Vergaderinge, of in het Collegie van Gedeputeerden mogen adviseren of stemmen over eenige Zaken, die hen personeel betreffen, of waer in dezelve zyn geconcerneerd, maer zich geduurende de Deliberatien over zodanige Zaken uit de Vergadering, of uit het Collegie moeten absenteren.

XXX. „ Door het Hof van Justitie, zal de volle zoo Criminele als Civile Justitie, als van Ouds gehad hebben, worden geëxerceerd, zoo nochtans dat de Resolutie van den Jare 1663 in volle kragt hersteld en geobserveerd worde; en op dat alle oneenigheden tusschen de Hoge Collegien van de Provintie en Magistraten van de Steden en Landen, weggenomen en afgesneden worden, zoo zullen die van den Hove zich onthouden en niet vermogen aen te nemen, veel min eenige provisie van Justitie verlenen op de Provocatien die aen het Hof zouden mogen worden gebragt, van Politieke Ordonnantien en bevelen van Magistraten, rakende de Particuliere huishouding van hare Steden of Districten, als by voorbeeld het reguleeren van de Uuren van het afvaren, samps Vragten, Laed, Los, en Leg-plaetzen van Wagenen en Schepen, Jaer en Weekmarkten, en plaetzen van dien, het maken en onderhouden van Straten, en generalyk van alles, het geen zy tot onderhouding van goede Politie, Gerief en gemak hunner Ingezetenen, en derzelver Negotie en Nering bevinden zullen dienstig te zyn, en by aldien over dit alles, ofte eenige andere zaken, gene uitgezonderd, eenig dispuit of Questie tusschen gemelde Hof van Justitie en de Magistraten der Steden en Districtien-magten komen te ontstaen, zal zulks verbleven worden aen de Heeren Stadhouderen in der tyd.

XXXI. „ De Neder-Gerechten zullen insgelyks gemaintineerd worden by de oeffening en exercitie van de Justitie, haer van ouds competerende; zonder dat het Hof bevoegd zal

zal wezen dezelve daer in te turberen, ofte die aen zich te trekken, eer en alvorens de zaken, volgens 's Lands Wetten, en speciael volgens de hier boven gemelde Resolutie van den Jare 1563. ter harer Cognitie moeten komen.

XXXII. „ Tot Raedsheeren in het Hof van Justitie zal niemand mogen worden benoemd of aengesteld, ten zy hy den ouderdom van 25. Jaren volkomenlyk zal hebben geadimpleerd, en dat hy zal zyn Doctor of Licentiatus Juris.

XXXIII. „ Zoo als in gemelde Hof ook gene zullen mogen worden benoemd, veel min aldaer cessie nemen, die den anderen in consanguiniteit of affiniteit nader als in den vyfden Graed bestaen.

XXXIV. „ In de Neder Gerechten zullen geen Vader en Zoon of Schoon-Zoon, nog twee Broeders ofte Zwagers te gelyk worden geadmitteerd.

XXX. „ Zoo in het Hof als by de Neder Rechters, zal men alle Prodeduren, zoo spoedig eenigzins doenlyk is termineren, en dezelve voldongen en in staet van wyzen gebragt zynde, ten langsten drie Maenden daer na pronuncieren.

XXXVI. „ Voorts zal het Hof van Justitie, en alle Neder Rechters, zig stiptelyk reguleren na hunne Instructien, en de Plakaten en Ordonnantien daer op gemaekt, tot 'er tyd toe dat by de Heeren Staten met overleg en Advis van Ons, en de Heeren Stadhouderen in der tyd, by nadere Instructien, Ordonnantien ofte Plakaten, daer inne zal zyn voorzien, alle welke de Raedsheeren van den Hove, en alle Neder Rechters, gehouden zullen zyn te agtervolgen, en dien conform, de Justitie te administreren.

XXXVII. „ De consignatie penningen, die op appointement zoo van het Hof, als van de Neder Rechters, ten Comptoire van consignatie zullen wezen gebragt, zullen aenstonds en zonder eenig dilaei, na het termineren van het Proces of incident, waer over zyn geconsigneerd, aen den Gerechtigden, na behoorlyk en conform de Wet gedaen verzoek van ligtinge, worden overhandigd ofte gerestitueerd, zonder dat daer van eenige korting van Salaris, ofte andere afttrek zal worden gedaen, als het geen volgens

de

de Wetten en daer op geëmaneerde Ordonnantien behoord.

XXXVIII. „ De Provintiale Finantien sederd eenige Jaren in een zeer grote agterheit geraekt zynde, en buiten staet, om, niet alleen de Lasten van de Unie, maer ook de particuliere huishouding van de Provintie behoorlyk gaende te houden, waer door het zeer te dugten staet dat grote confusie, wanordre, en zelfs de ruine van veele duizenden goede Ingezetenen dezes Lands, die in het Comptoir Generael geinteresseerd zyn, zouden kunnen resulteren, en byzonder daer nu door het afschaffen der Pachten, nog zoo merkelyken verlies aen dezelve is toegebragt, zoo is het ten uitersten noodig, dat daer in een spoedige en voldoende voorzieninge worde gedaen, en ten eersten een Middel uitgedacht, dat aen het verlies der Pachten, zoo Provintiale als stedelyke, kan suppleeren; Wesbalven by dezen wel expresselyk word vastgesteld, en de Heeren Staten op het allerserieuste verzogt, zoodanige Middelen uit te denken, en zoo spoedig doenlyk te introduceren, die aen het bovengenoemde verlies der Pachten, zoo Provintiale als Stedelyke, kunnen, en komen te suppleren, het zy met het introduceren van een Hoofdgeld, Quotisatiën der Familien, na mate van een ieders Gegoedheit, Staet, en na dat in de Pachten gewoon waren te contribueren, of zoodanig ander Middel, als het best en dragelykst kan worden uitgedacht, om aen dat groot en zoo noodzakelyk oogmerk te voldoen, wordende wel expresselyk allen en een iegelyk van wat Staet of Conditie hy mogte wezen, gelast, zich te submitteren en onderwerpen aen de ordres hier omtrent met ons overleg te stellen en te introduceren, dewyl zonder dat, alles verloren zoude moeten gaen.

XXXIX. „ De twee nog resterende Termynen van den 50 Penning, zullen insgelyk ten spoedigsten werden ingevorderd, en elk een iegelyk verplicht zyn, om na zyn vermogen, en ingevolge de Resolutie, en Plakaet van de Heeren Staten daer over geëmaneerd, het zyne genereuslyk en zonder eenige agterhoudenheit te contribueren; En ten einde zulks met het meeste vertrouwen en tot encouragement der Ingezetenen geschiede, zoo zullen in ieder Grieteny en Stad, daer dien 50

Penning geheven en betaeld word, twee Leden ofte Gecommitteerden, uit de Ingezetenen te benoemen, benevens de Heeren van den Magistraet, in, en tot de betaling of ontvangst van dien 50 Penning assisteeren.

XL. „ Al, en een iegelyk zal voorts verplicht zyn, alle andere Lasten, die nog in train, en niet afgeschaft zyn, regulierlyk op te brengen, en aen 's Lands Comptoiren, volgens de gestatueerde Termynen, te voldoen, en te betalen.

XLI. „ Om verder, zoo veel doenlyk, de Provintiale Finantien te onderschragen, en de zoo zeer benoodigde Contante Penningen te vinden, zoo word vastgesteld, dat alle Pastoryegoederen, die suppletie van nooden hebben, en alle de Domeinen van de Provintie op het Bild, by perceelen publiekelyk, op den tyd nader door ons te reguleren, zullen worden verkocht, en de Stemgerechtigheden van dien wederom levendig gemaekt, en in activiteit gebracht, waer door de Provintie niet alleen by deze Verkopinge, maer ook by versterf en continuele Veralienatie, een merkelyke Somme zal profiteren; en de Landen daer en boven veel beter gecultiveerd worden.

XLII. „ Veele Suspicien, het zy gegrond ofte ongegrond zynde ontstaen, dat sommige Ontvangers zich zouden hebben verstout, om 's Lands Penningen, langer als behoord, onder zich te behouden, en daer van particulier gebruik te maken; zoo word op het aller nadrukkelykste by dezen gestatueerd, dat alle Ontvangers, Collecteurs, en alle andere, die eenige invordering van 's Lands Penningen is aenbevolen, gene uitgezonderd, verplicht zullen zyn, om de invordering van de Penningen tot hare respective Administratien en Ontvangsten staende, regulierlyk volgens de gestatueerde termynen, te bezorgen, en de Gelden daer van provenierende, ten langsten zes weken na dat dezelve zullen zyn ontvangen, aen de Generale Ontvangers dezer Provintie over te brengen, op peene dat die geene die daer tegens, onder wat pretext het zulks ook zoude mogen wezen, komen te contraveniëren, de facto, en ipso ipsa van hunnen ontvangst, Collecte ofte Administratie, zullen worden verstaen vervallen te zyn, en het Ampt impetrabel te wezen.

XLIII.

XLIII. „ En op dat dit bovenstaende Artikel, zoo veel te beter zyn effect forteere en nagegaen kan worden of daer tegens word gecontravenieerd, zoo zullen alle Ontvangers, geene uitgezonderd, verplicht zyn, alle drie maenden aen de Heeren Gedeputeerde Staten over te brengen een staet, ieder van zyn Comptoir, waer inne vermeld zal staen den Ontvangst en Uitgave, die zy als nu sederd hunne laest gedane Rekening hebben gehad en in 't vervolg sederd den laest overgebragten staet van haer Comptoir, en welken staet by ieder van hun zal moeten wezen onderteekend, en geverifieerd, op den Eed by den aenvang van hunne functie gedaen.

XLIV. „ Gene Ontvangers, ofte eenige andere dien de Administratie van 't Lands penningen is aenbevolen, zullen in hunne functien worden geadmitteerd, ten zy dezelve alvorens suffisante cautie en borg voor hunnen Ontvangst en Administratie hebben gesteld, conform de Ordres en begrooting daer omtrent gestatueerd, of in het vervolg te statueren, en gene borgen zullen worden aengenomen, ofte geadmitteerd, als na dat zy alvorens by het Gerecht van de Plaets, waer onder sy ressorteren, zullen hebben geobtineerd een Acte van suffisance, en in staet te zyn om de penningen, waer vooren zy borgen zyn, in cas van zoodanigen toeval, te kunnen voldoen en betalen.

XLV. „ Alle die genen dewelke eenige Administratie ofte Ontvang van 's Lands penningen hebben, zullen voor een ander als borge niet worden geadmitteerd, zoo als ook niemand zich voor twee of meer Ontvangers als borge zal vermogen te constitueren.

XLVI. „ Omme zoo veel doenlyk, alle onnoodige Ontvangstloonen, ten profyte van den Lande te menageren, en de penningen zoo veel spoediger ten Comptoire Generael van de Provintie te doen overbrengen, zoo word by dezen gestatueerd dat, de generale Ontvangers plaetzen der Grietenyen in 't vervolg niet wederom zullen worden vergeven, maer dat de jegenswoordige Ontvangers, na de expiratie van de twee Jaren, voor dewelke zy allen volgens 's Lands Wetten, zyn ofte hebben kunnen worden aengesteld, ofte zoo veel eer-

eerder, als die by aflyvigheit, desistement, ofte eenige andere toevallen vaceren, zullen worden gehouden van hare Amten vervallen te zyn, zonder dat gemelde Amten in 't vervolg nooit meer begeven zullen mogen worden.

XLVII. „ In alle Grietenyen, daer de generale Ontvangers plaets, om redenen hier boven gezegd, niet meer exteerd, zullen de Dorps Ontvangers verplicht zyn, de ingevorderde penningen zelfs direkt ten Comptoire van de generale Ontvangers dezer Provintie, op de hier voren gestatueerde termynen en bepalingen, over te brengen.

XLVIII. „ Gene Ontvangers, derzelver Substituten, Collecteurs ofte eenige andere, hoe ook genaemd, die eenige Administratie van 's Lands penningen zyn hebbende, zullen vermogen een of meerder Schryvers plaetzen te bedienen, ofte door zich zelve, ofte door andere, te laten administreren, en zullen van nu af aen zoodanige Ontvangers, derzelver Substituten, Collecteurs, en alle andere, eenige administratie van 's Lands penningen hebbende, verplicht zyn hare Schryverschappen, of die zy door andere laten waernemen, te quiteren, of wel den Ontvangst, Collecte, of administratie die zy zyn hebbende, 't welk ter hunner keure word gelaten.

XLIX. „ Zoo als hier boven is gestatueerd omtrent het vaceren en vernietigen der Generale Ontvangers van de Grietenyen, zoo word by dezen ook wel expresselyk vastgesteld en geordonneerd, dat de Schryvers plaetzen insgelyks zullen moeten uytsterven, en dat gene derzelver, by wat toeval die ook mogten komen te vaceren, in het vervolg zullen werden gesuppleerd ofte vergeven.

L. „ En op dat nietteman de betaling der Militie regulierlyk, en maendelyks promptelyk zoude geschieden, zoo zullen de Soldyen der Kompagnien, die door de afgestorvene, gequiteerde of gedimitteerde Schryvers plegen betaeld en voldaen te worden, in 't vervolg betaeld en voldaen worden by den Ontvanger, ofte Ontvangers Generael dezer Provintie, zoo als nu met de Militie op den extraordinaris staet van Oorlog, en op de quote dezer Provintie gerepartitieerd, word gepractiseerd, zullende de profyten die de Schryvers

als

als nu trekken, komen ten voordeele van de Provintie, of gedeeltelyk worden geëmplooieerd, om altoos zoo veele contante penningen in 's Lands Comptoiren by foort van anticipatie, te verzorgen, als noodig zullen wezen om de soldyen van maend tot maend te voldoen, volgens een uytrekening en schikking daer over ten spoedigsten, met ons overleg te maken.

LI. „ Ten einde alle verdere menage, zoo veel mogelyk, voor 's Lands Finantien te betragten, zoo zal ten eersten na het emaneren dezes een bezoigne worden aengelegd, omme te examineren of nog verder eenige, het zy grooter of minder Amten en Beneficien konnen en behoren te worden afgeschaft, ofte wel derzelver Tractementen en Emolumenten gemodereerd en verminderd te worden, waer omtrent men verplicht zal zyn met alle onzydigheit en post-positie van eigen Intrest te werk te gaen, en daer op zoo spoedige Resolutien te nemen en werkstellig te maken als de redelykheid en natuur der Amten zal permitteren.

LII. „ De Gilden binnen de Steden, niet alleen door verloop van tyd zeer zynde vervallen, maer ook door Resolutien geaboleerd, en dus veele der Ingezerenen Recht en Privilegien vernietigd zynde, zoo word by dezen gestatueerd en geordonneerd, dat alle de Gilden binnen de Steden weder in train zullen worden gebragt, en by haer Gildebrieven gemaintineerd, waer toe noodig zal wezen dat de Oude Gildebrieven werden gerevideerd, en na de jegenwoordige tyds omstandigheden verbeterd en veranderd, en dat voor de Gilden waer van de Gilde-brieven niet voor handen zyn, of in het ongereede mogen wezen geraekt, nieuwe Gilde-brieven worden opgemaekt en uytgegeven.

LIII. „ Tot het revideren en schikken der Oude Gildebrieven, en het opmaken der nieuwe, worden de Magistraten der respective Steden, ieder in den haren, by dezen gequalificeerd, met dien verstande nochtans, dat zy, alvorens dezelve in train te brengen, die ter approbatie en ratificatie van de Heeren Gedeputeerden des Landschaps zullen overbrengen, en dat dezelve geapprobeerd en geratificeerd zynde, haer volle effect zullen erlangen; Dat ook het Hof van Justitie,

tie, en alle Neder-Rechters, gehouden zullen zyn dien conform recht te doen, en de Gilden allenthalven te maintineren en handhaven, des niet tegenstaende zal het een ieder gepermitteerd zyn, om op de Ordinaris Week en Jaer-Markten, zyne Goederen, Eetwaren enz. ter markt te brengen, zonder op die dagen aen het Gilde of Gilden subject te zyn, of dat verstaen zal worden, daer door aen het Recht der Gilden te worden gecontravenieerd.

LIV. „ Alle Wagen, die geen behoorlyk Octrooi hebben, en sederd den tyd van veertig jaren zonder zoodanig behoorlyk Octrooi zyn opgerecht, zullen van nu aen worden gesloten en vernietigd, en zal elk en een iegelyk verplicht wezen, om zyne Goederen en Koopmanschappen nergens als in de geoctrooieerde Wagen te laten wegen, op de Ponen en Booten by 's Lands Ordonnantie gestatueerd of nog te statueren.

LV. „ De Heeren Gedeputeerde Staten zullen in navolging van hun Eed, niet vermogen eenig beletzel toe te brengen of te permitteren dat 's Lands Penningen niet behoorlyk en volgens de Ordonnantie worden ingevorderd, en ook geene Surcheances van executie vermogen te verleenen, maer zullen de Wetten daer omtrent stiptelyk en zonder eenige interruptie worden nagekomen en ter uitvoer gebragt.

LVI. „ Alle vorige Ordonnantien, Plakaten en Reglementen zullen blyven in haer volle kracht en vigeur, voor zoo verre dezelve door deze niet worden gecontrarieerd of veranderd, zullende elk en een iegelyk van wat staet of conditie dezelven wezen mogt, dien conform, en wel particulier na dezen Reglemente gehouden zyn zich te gedragen, en het zelve in alle zyne Poincten en Artikelen stiptelyk te achtervolgen en na te komen.

LVII. „ In de Commissien of Procuratien van de Volmachten ten Landsdage, zal worden geinsereerd dat zy Volmachten de Wetten, Plakaten, Ordonnantien en Reglementen dezes Landschaps, en wel speciael dit Reglement, in alle zyne Poincten en Artikelen zullen nakomen en onderhouden, en door alle en een iegelyk doen nakomen en onderhouden, en dat zy zelfs geene propositien zullen doen of eenige Adviesen

uit-

uitbrengen, nogte gedogen, dat die door andere worden gedaen of uitgebragt, hier tegens in eeniger maniere contrarierende.

LVIII. „ Alle Volmachten ten Landsdage, Raedsheeren in den Hove Provintiael van Vriesland, en dezelver Ministers, alle hooge en lage Magistraets-persoonen, Procureur Generael, Lands Fiskael, alle Landschaps en particuliere Ontvangers, en generalyk alle die eenige Commissien, Amten of Beneficien bekleden, gene uitgezonderd, zullen verplicht zyn de stricte observantie van 's Lands Wetten, Reglementen en Ordonnantien, en byzonder van dezen Reglemente, op nieuws te bezweren.

LIX. „ En by aldien iemand, wie het ook wezen mogt, onverhoopenlyk bevonden mogt worden daer tegens direct of indirect te contravenieren, zal zoodanig een gehouden worden, de facto van zyne Commissie, Magistrature, Amt, of Beneficie vervallen te zyn, onverminderd de Actie van den Procureur Generael, die hy tegens zoodanige vermeinen zal te konnen en moeten sustineren.

LX. „ Verders reserveren Wy aen Ons de explicatie en interpretatie dezes Reglements, zoo als Wy by opkomende disputen daer over en na gelegenheit van tyd en zaken bevinden zullen te behoren.

LXI. „ Om de memorie en geheugenisse van de zoo zeer hoog gerezene Troubles en onlusten, en de oorzaken die aenleidinge tot dezelve mogten gegeven hebben, uit de gedachten van een iegelyk, zoo veel mogelyk te wissen, en in een altoosduurende vergetenheit te stellen; Zoo hebben Wy goedgevonden de Ed. Mog. Heeren Staten van Vriesland by deze te verzoeken, om by een generale Amnestie alle het geene dat van den beginne der voorsz. ontstane Troubles en Onlussen ter zake en gelegenheit van dien, en daertoe eenige betrekkelykheit heeft, tot nu toe is voorgevallen, van wat natuur, en by wien het ook zoude mogen wezen begaen, kwyt te schelden, en te aboleren, mitsgaders te vergeten, en te vergeven met inhibitie aen den Hove Provintiael, en alle andere Gerechten, Justicieren, en Officieren der voorsz. Provincie, van daer op nu of namaels, tegens iemand eenig on-

 der-

derzoek, calange of vervolg te doen; Met bevel aen allen en een iegelyk, om zich voortaen als goede, geschikte en getrouwe Burgers en Ingezetenen betaemd, te gedragen, en aen hunne Overigheit allen schuldigen eerbied en gehoorzaemheit te bewyzen, op poene dat die gene, die bevonden zullen worden contrarie te hebben gedaen, daer over als verstoorders van de gemeene Rust, na de beschreven Rechten en Plakaten van den Lande, zullen worden gestraft.

„ En op dat niemand hier van eenige ignorantie prætendeere, zal deze worden gepubliceerd en geaffigeerd daer men gewoon is zoodanige Publicatie en affectie te doen, want wy zulks tot Gemeene Lands welwezen en tot de herstelling van Rust en Vrede verstaen te behoren.

Gegeven in Leeuwarden den 21 December 1748.

(was geteekend)

W. K. H. F. PRINCE D'ORANGE en NASSAU.

Onder stond

(L. S.) Ter Ordonnantie van Zyne Hoogheit

En gecontrasigneerd,

J. de BACK.

Den 23 daar aan volgende, werd, in gevolge het 61 Art. van bovenstaande Reglement, bij de Heeren Staaten gearresteerd eene generaale Amnestie, ten opzigte van alle gepleegde feitelijkheden, geduurende de ontstaane onlusten; vier persoonen, die in hegtenis zaten, werden ontslagen. Daags daar aan was men bezig met het uitdenken van nieuwe middelen, in plaats van de afgeschafte pagten. Den 29 werd, in de vergadering der Staaten, op het Landschapshuis, eene Deductie geleezen van de Heeren van de Magistraat, Vroedschappen en Bevelhebbers der Stad *Leeuwaarden*, waar bij zij verzogten,

van

van hunnen eed op het Reglement van Raadsbestelling, te vooren gedaan, te worden ontslagen; 't welk hun, staande de vergadering, werd toegestaan.

De Commissie, aangesteld tot het Finantiewezen, in bijzijn van den Stadhouder, wederom vergaderd zijnde, werd aan dezelven, door den Adel, eene dankzegging aan den Prins gedaan, voor de herstelling van dezelve en van hunne oude regten. En vermids, in de uitspraak van den Prins ten hunnen voordeele, gezegt was, *dat een der twee Gedeputeerden, die van wegens ieder van de dertig Grietenijen, naar de Generaale Staatsvergadering gezonden werd, een Edelman moet wezen*, hebben ook verscheiden Generaals, Luitenant Generaals en Generaal Majoors, *Friesche* Edelen zijnde, bij Request verzogt, herstelling in hunne oude voorregten, en dat aan hun, naar het voorbeeld van verscheide Landen, en eenige Provintien in de Republiek, vergund mogt worden, schoon Militairen zijnde, verkiesbaar te wezen tot volmagten ten Landsdage uit den Adelstand; doch hier op werd geen besluit genomen. Eenige Leden van Regeering, uit oude Familien gesprooten, en wier voorzaten, schoon met geen brieven van Adeldom voorzien, nogthans een geruimen tijd, als Edelen, de Staatsvergaderingen hadden bij gewoond, leverden, tegen het gemelde Request, een vertoog aan den Stadhouder over, dat door de Grietmannen, op één na, onderteekend was.

Op den zelven dag werd, door de Magistraat, enz. aan zijne Hoogheid het regt der verkiezing van nieuwe Magistraaten opgedraagen, en verzogt, zodanig een Reglement te formeeren, als zijn Hoogheid verstaan zou te behooren. Nog dien eigen avond verkoos de Prins, uit een overgeleverde Nominatie, een Burgemeester en twee Schepenen. Na het werk der Finantien bijna op een goeden voet gebragt te hebben, vertrok de Prins, den 29 December, wederom naar *'s Hage.*

Op den gewoonen Landdag, den 17 Januarij van het Jaar 1749, waren ingekomen twee missives van den Stadhouder, behelzende eene uitspraak op het Request der militaire Edellieden, waar bij, door den Erfstadhouder, was vastgesteld, *dat*

dat aan militaire Edellieden, die tot den rang van Kapitein en daarenboven bevorderd waren, gepermitteerd zal wezen, om uit den Adelijken stand ten Landsdage te mogen worden gestemd, onder bepaaling egter dat dezelve geen Ambulatoire Ampten zullen mogen pretendeeren, en dat in zaaken hun als militairen betreffende zij niet zullen mogen adviseeren. De' tweede brief hield in, eene dispositie op de Remonstrantie der Eigengeërfde Grietluiden, die zig aan den Stadhouder hadden geaddresseerd, en hun bezwaar te kennen gegeeven, dat zij, volgens den inhoud van het eerste Artikel van het Reglement zijner Hoogheid, voortaan zouden zijn verstooken van het voorregt om wegens den Adelijken stand ten Landsdage te worden gecommitteerd: waarom zij verzogten, dat het hem Heere Erfstadhouder behagen mogt, het zelve point nog eens nader in overweeging te neemen. Maar de Prins verklaarde, in deezen te *persisteeren bij zijne gegeevene Decisie.*

Veel ondertusschen haperde 'er aan, dat met het ingevoerde Reglement de rust in deeze Provintie hersteld was. Hier en daar werd het Plakaat van den vijftigsten penning, ginds dat van Amnestie afgescheurd, en andere moedwil bedreeven.

In de maand December des Jaars 1748, werd in deeze Provintie vastgesteld, dat alle militaire delicten gesteld zouden worden ter Decisie van den militairen Regter. Met den aanvang van het volgende Jaar bespeurde men, in sommige Grietenijen, verscheiden beweegingen, alzo de Boeren, als zwaar gedrukt door de sterfte van het Rundvee, de vijf speciën weigerden te betaalen.

Weinige dagen daar na, werd bij de Staaten vastgesteld, de invordering van 's Lands middelen, en een Reglement nopens de goedschattinge; blijvende, egter, de onrust, in verscheidene Steden, nog aanhouden. Men zag in deeze Provincie zelfs een geschrift ten voorschijn komen, waar in als de oorzaak der troubles werden opgegeeven: I. Om dat zijn Hoogheid geen genoegzaam gezag had: II. Uit de pagten in het gemeen, en uit de pagt van 't passagiegeld in het bijzonder: III. De zwaare belasting op de levensmiddelen, en de knevelarijen der pagters: IV. Dat niettegenstaande alle die lasten, 's Lands Kas uitgeputwas.

was. Om dit alles op een geregelder voet te brengen, werd een Plan beraamd, om het waagregt, bij wijze van collecte, in te vorderen, en ook eene nadere Resolutie genomen, omtrent het invorderen der vijf speciën. Om eene generaale Quotisatie in te voeren, was 'er eene generaale opschrijving van de ingezeetenen in deeze Provintie gedaan. Volgens de lijst daar van, in de maand April ingeleverd, werd het getal der Ingezeetenen aldus bevonden:

In OOSTERGOO.

Leeuwaarderadeel.	3089.
Ferwerderadeel.	3226.
Westdongeradeel.	3373.
Oostdongeradeel.	3614.
Collummerland.	3268.
Acht-Kerspelen.	4051.
Dantumadeel.	2802.
Tietjerksteradeel.	5443.
Smallingerland.	4427.
Idaarderadeel.	2602.
Rauwerderhem.	1230.
	37225.

In WESTERGOO.

Menaldumadeel.	3694.
Franekeradeel.	2210.
Barradeel.	3065.
Baarderadeel.	2716.
Hennaarderadeel.	1909.
Wonseradeel.	6817.
Hemelumeroldev.	2305.
Wymbritseradeel.	3997.
't Bild.	3288.
	30001.

In de ZEVENWOLDEN.

Utingeradeel.	.	2208.
Aengweerden.	.	552.
Doniawerstal.	.	1541.
Haskerland.	.	2491.
Schoterland.	.	3677.
Lemsterland.	.	1657.
Gaasterland.	.	1960.
Opsterland.	.	5803.
Stellingwerf O. E.	.	2040.
Stellingwerf W. E.	.	8390.
		30319.

In de STEDEN.

Leeuwarden.	.	14270.
Bolswerd.	.	12878.
Franeker.	.	3671.
Dokkum.	.	2676.
Harlingen.	.	7404.
Staveren.	.	1390.
Slooten.	.	436.
Workum.	.	3063.
Ylst.	.	989.
Hindeloopen.	.	1915.
		48692.

Dus de vier Kwartieren uitmaakten;	37225.
	30001.
	30319.
De Steden.	48692.
te samen	146237.

De

De Quotisatie, waar mede moest worden ingevorderd. de somme van 900,000 guldens, was, over de 30 Grietenijen, en daar onder behoorende Steden, aldus verdeeld:

Leeuwaarderadeel.	24982.
Ferwerderadeel.	24184.
Westdongeradeel.	20261.
Oostdongeradeel.	24756.
Colummerland.	18477.
Acht-Karspelen.	24350.
Dantumadeel.	19096.
Tietjerksteradeel.	34260.
Smallingerland.	24758.
Ydaarderadeel.	17571.
Rauderhem.	8285.
Menaldumadeel.	25444.
Franekeradeel.	14615.
Barradeel.	20695.
Baarderadeel.	17474.
Hennaarderadeel.	14169.
Wonseradeel.	44500.
Wimbritseradeel.	25209.
Hemelumeroldevaart.	15427.
't Bild.	16088.
Utingeradeel.	12747.
Aengwirden.	3878.
Doniawerstal.	9989.
Haskerland.	15641.
Schoterland.	26877.
Lemsterland.	10403.
Gaasterland.	10277.
Opsterland.	32034.
Stellingwerf O. E.	11987.
Stellingwerf W. E.	23832.
Leeuwarden.	106011.
Bolswerd.	18453.

Franeker.	27261.
Sneek.	26172.
Dokkum.	19013.
Harlingen.	17340.
Staveren.	9146.
Slooten.	3575.
Workum.	21242.
Ylst.	5776.
Hindelopen.	13745.

Alle de omstandigheden, boven gemeld, waren oorzaak, dat de vrede, te *Aaken* geslooten, op bevel der Staaten, met geene andere openbaare vreugdefeesten gevierd werd, dan alleen met het losbranden van het kanon op de wallen van *Leeuwaarden*, en een vuurwerk van den Heer JAN KLEMRINK.

Hoogstnodig was dit, alzo de rust op verre na nog niet hersteld was. In den nagt tusschen den 1 en 2 Julij, begon men, in het Dorp *Ternnaerd*, in de Grietenij van *Westdongeradeel*, op het al onverwagtst, de klokken te luiden, zonder dat men wist waarom. Elk sprong ten bedde uit, om de reden daar van te weeten. Inmiddels werden de boeren daaromstreeks, door eene onbekende stem, opgewekt, en met zwaare dreigementen aangespoord, om gewapend in het Dorp te koomen. De aanvoerders, voor zo veel men heeft konnen naspooren, waren zekere SIKKE PIETERS, voormaals Geneverstooker te *Franeker*, en deszelfs behuwd broeder KLAAS KORNELIS, te *Ternnaerd* woonende, met eenen JACOB SYBES, uit de *Vischbuurt*. Hun oogmerk scheen, even als kort te vooren, door een algemeenen optogt, van Dorp tot Dorp, alle de in- en opgezeetenen op de been te brengen; waar toe men zegt, dat op verscheide plaatzen reeds een geheime verbintenis gemaakt was, onzeker om wat reden. Sommigen zeiden, om met nadruk aan te dringen, dat eenige klagten, nopens de executie van het Reglement van zijn Hoogheid, laatstleden December vastgesteld, mogten werden geredresseerd; andere, dat het was om de magt van den Stadhouder te verkleinen; of wel om zig te wreeken, wegens een bijzonder misnoegen, tegen zeker voornaam persoon.

Doch

Doch alles was loutere gissing. Zeker is het, ondertusschen, dat een groot aantal, in het gemelde Dorp, bij een kwam. De gemelde JACOB SYBES wekte den Fiskaal der Grietenij, door een geweldig geklop op de huisdeur; maar deeze, bevreesd zijnde, zogt, met zijn huisgezin, een goed heen koomen: waar na in 't huis veele baldadigheden gepleegd wierden. Toen nu meest alle de ingezeetenen op de been waren, werd 'er geëischt, gezamenlijk, zonder iemand vrij te laaten, naar *Holwerd*, de verblijfplaats des Grietmans, te trekken, om orders te haalen. De Executeur der Grietenij werd, met het pistool op de borst, en de Predikant, na dat hij tot driemaal toe zulks geweigerd had, met geweld daar toe gedwongen. Men trok dan gezamenlijk naar *Holwerd*, terwijl alle de inwoonders, die men onderweg ontmoette, gedwongen werden mede te gaan. Dus kwam men in dat Dorp, 's morgens om vijf uuren, daar alles in rust was. Doch op het trekken der klok raakte alles op de been en in verwarring. Veelen, egter, bemerkende dat het op een algemeenen optogt gemunt was, toonden zig onwillig. Inzonderheid stieten deeze oproermaakers het hoofd bij zekeren eerlijken Koopman, SJOERT JOOSTEN genaamd, die, of schoon gemelde SIKKE PIETERS hem, met het pistool op de borst, dreigde, zig manlijk daar tegen stelde.

Die van *Holwerd* volgden zijn loflijk voorbeeld: in dier voegen, dat niet boven de 40 mannen, onder welke, zegt men, veele gedwongen waren, ter zijde van de Buitenplaats van den Grietman heenen gingen, zonder eenig geweld te pleegen. De voornoemde SICKE PIETERS en zijn broeder, die, meent men, ten dien einde te vooren ook in *Oostdongeradeel* geweest waren, ziende dat hun toeleg begon te haperen, koozen het haazepad; laatende de door hun misleide Landlieden, die onkundig waren, waar toe deeze optogt geschikt was, met schande belaaden te rug trekken. Ter goeder uure had gemelde JACOB SYBES insgelijks de vlugt genoomen: want de Procureur Generaal was reeds te *Holwerd* gekoomen, om de schuldigen te doen vatten. Uit *Leeuwaarden* vertrok, dien zelven avond, een detachement ruiters, verzeld van eenig voetvolk, naar de twee gemelde Dorpen, alwaar zij bij de boeren geïnkwartierd

wierden. Zijne Hoogheid, zig op het geval geinformeert hebbende, deed, bij nadere kennis van zaaken, de soldaaten van daar vertrekken; waar mede ook de rust hersteld werd. Gemelde SJOERT JOOSTEN ontving een brief van dankzegging van den Erfstadhouder, waar bij gevoegd waren twee gouden Gedenkpenningen. En, in waarheid, het manmoedig gedrag diens vroomen burgers, was de oorzaak, dat de muitzugtigen in hun oogmerk verijdeld werden.

In *Baarderadeel* was, in den aanvang deezes Jaars, een hevig verschil ontstaan, tusschen den Grietman H. W. V. AYLVA, en de ingezeetenen dier Grietenij. Eerstgemelde had gemaakt, of doen maaken, een provisioneel opstel, van het geene, Jaarlijks, uit de deelskosten dier Grietenij zoude moeten worden gedraagen, om te dienen tot een rigtsnoer tot het vinden van het Jaarlijks tractement voor den Grietman. Doch hier tegen kantten zig de anderen met zo veel hevigheid aan, dat de Erfstadhouder, in de maand Maij, een voornaam persoon moest afvaardigen, om het geschil te vereffenen, om daar door alle andere twisten, van gelijke natuur, die, in andere Grietenijen, zouden kunnen ontstaan, of zig reeds vertoonden, te weeren. Het beloop der somme van dit provisioneel opstel was Jaarlijks *f* 2074 : 15. en daarenboven nog *f* 1582 : 16 : 2. De ingezeetenen bragten hier tegen een protest in, waar in zij hunne bezwaaren open leiden. De Grietman daar van Copie verzogt en bekoomen hebbende, gaf tot antwoord, de zaak te zullen stellen ter decisie van den Erfstadhouder, welke, gelijk wij boven zeiden, den Heer RAMAKER volmagtigde, deeze zaak en geschil te onderzoeken. Gemelde Heer Grietman overleed den 9 Maij van het Jaar 1751, eer deeze zaak nog was afgedaan. Inmiddels waren de Staaten geduurig werkzaam geweest, om vaste Ordonnantien te maaken, ter invordering van de gemeene middelen, Impost van de Waag, invordering der wagtgelden, bepaaling van de tractementen der Collecteurs, enz.

De verdere zaaken, in die Provintie voorgevallen, na het overlijden van Prins WILLEM DEN IV, de Gouvernante ANNA, en de aanvaarding van het Stadhouderschap door WILLEM DEN V, als niets buitengewoons behelzende, dan het geene, op

de

de Articulen der bijzondere Steden zal moeten gemeld worden, gaan wij hier dezelve stilzwijgende voorbij, gelijk ook de zaaken, welke thans in de gemelde Provincie voorvallen, en waar van het einde nog onzeker is: in hoope, als wij tot het Artikel der Nederlanden zullen gekomen zijn, daar van zo een volledig verslag te zullen kunnen geeven, dat wij 'er tot lof van Neerlands vrijheid, melding van zullen konnen maaken.

'Er is nu alleen nog overig, eene beschrijvinge te doen van de POLITYKE REGEERING en de bestiering van deze Provintie, zo in het WAERELDLYKE als KERKLYKE. Het is bekend, dat *Friesland* een der VII. Vereenigde Provintien, en dus een der Hoofdleden der Republiek is. Doch dezelve afzonderlijk aanmerkende, is zy een *Gemeenebest* op zig zelve, even gelijk ieder der zes overige Provintien Souvrain op haar zelve is. Zij heeft haare eigen wetten, regten en gebruiken, waar van de Hoogheid en Souvrainiteit, in zaaken van Regeering, bestaat, vertoond en uitgevoerd word, in en door de Leden, die op de Landdagen, staatsgewijs, verschijnen. Deeze Leden worden ten dien einde, Jaarlijks, in de Grietenijen en Steden, voor één Jaar, bij de meeste stemmen, door de stemgeregtigde Ingezetenen, verkooren en met een volmagt voorzien. Uit ieder Grietenij word één uit den *Adel*, en één of meer uit de Eigengeërfden ten Landdage gezonden; dog te zaamen maaken slegts éene stem uit. De verkiezing geschied, in de Grietenijen, na de jaarlijksche uitschrijving, in Januarij, door de stemming der Dorpen; wier Eigenërfde ingezeetenen, na huiskondiging en klokklepping, in de Regtkamer der Grietenij, of ook in de kerk van die plaats te zamen vergaderen, om 't zij in persoon, of bij geschrifte, twee volmagten hunner Grietenij te kiezen. Zomtijds gaat dit met hevige debatten verzeld. Wanneer die twisten zo hoog loopen, dat daar door de stemmen in twee of vier scheuringen van gelijk getal verdeeld worden, kunnen die onderscheiden verkoorenen wel ten Landdage gaan; doch hebben aldaar niet meer dan éene Stem. Want, sedert langen tijd, is aan het Collegie der Gedeputeerden de magt gegeeven, om de Procuratien der volmagten te ontvangen, en daar uit te oordeelen, wie wettig op den Landdag

verschynt, en aldaar kan worden toegelaaten. Voorts kan niemant worden afgevaardigd, dan die Lidmaat der Hervormde Kerk is. Geen Krijgsman, ten zij als Edelman; geen Hoogleeraar noch Predikant. Ook gaan de Heeren Gedeputeerden niet op den Landdag, alzo zij zelven in hun Collegie, bij absentie der Algemeene Staaten, de Regenten zyn. Nogthans verschijnen zij, Staatsgewijs, op het Landhuis, bij de opening der Landdagen, om aan de Algemeene Staaten verslag van zaaken te doen.

Bij de verkiezing der volmagten in de Grietenijen, gaat men niet ligt den Heer GRIETMAN, als Opperbestierder en Regter in zijn Distrikt, voorbij. Evenwel gebeurt het somwijlen, dat de meeste stemmen, door kuiperij of anderzints, op een anderen in de Grietenij gevallen zijn. Er zijn ook Grietenijen, waarin de Grietman, als de meeste stemdragende plaatzen en goederen bezittende, *ex ipso jure*, altoos ten Landdage gaat. In de steden is hier in minder zwarigheid; want hier gaat altoos één uit de Magistraat, en één uit de Vroedschap, somtijds ook twee; die, echter, slegts als één gerekend worden.

Deeze verkoorene gevolmagtigden, uitmakende de Staaten der Provintie, op het Landhuis, op de Landdagen, in vier kamers, volgens de vier hoofddeelen der Provintie, vergaderd zijnde, onderzoeken alle voornaame zaaken, zo wel buiten als binnenlands betreffende, besluiten tot oorlog en vrede, beraamen de schatting der Landsmiddelen; begeeven hooge ampten, maaken, veranderen, verbeteren of vernieuwen de wetten, uitgenomen de fundamenteele wetten dezer Provintie, 't welk ongeoorlooft is. Dit alles geschied bij overstemming der kamers, gelijk de kamers, vervolgens, bij de meerderheid der Grietenijen en Steeden besluit nemen. Bij de opening van den Landdag moeten de leden een eed doen; niets van het geen op den Landdag zal verhandeld worden, en onder de secreete zaaken behoort, aan iemand buiten de leden, of die het nodig te weeten heeft, te zullen openbaaren. De afgevaardigde volmagten, op het Landhuis vergaderd, worden de Edele Mogende Heeren Staaten genaamd, die, gelijk gezegt is, in één lichaam den Souvrain representeeren, en, in naam van alle de Ingezetenen, als de representanten des volks, de Provincie be-

bestieren, en gehouden zijn, het algemeene best, zo veel mooglijk, te bevorderen. Jaarlijks word te *Leeuwaarden* de groote Landdag gehouden, die, zedert eenige tijd herwaards, in Februarij aanvangt, en doorgaans vier, vijf of zes weeken duurt. Gewoonlijk word hij geopend met een deftige redevoering, door den Secretaris der Staaten van dit gewest, en waarin, aan de vergaderde Staatsleden, de zaaken of zwaarigheden, naar tijdsomstandigheid, worden opengelegd. De redevoering word besloten met een gebed, dat door een der stads Predikanten, naar rang of tourbeurt gedaan word, die daar voor eene vereering van 50, en de Secretaris van 500 gl. ontvangt. Dit alles geschied met opene deuren. Behalven de groote, werden 'er ook buitengewoone Landdagen gehouden, wanneer de toestand van 's Lands zaaken geoordeeld word, dezelve te vereischen. De gevolmagtigden worden, door hunne committenten, geduurende den Landdag, met dagelijkse vacatien ten hunne laste, voorzien.

Voorts hebben de Edele Mogende Heeren, tot hunnen dienst, Secretarissen, Clercqen, Deurwaarders, Kamerbodens, Staten Bodens enz: als mede een Historieschrijver, Lands Fiscaal-Generaal, Tonne en Baake Meester, Muntmeester, Essayeur, Waradijn, Stempelsnijder en Keurmeester van 't Metal, en meer andere bedienden, die allen uit 's lands kas betaald worden. Het Formulier van Procuratie, en de inhoud der beschrijvingsbrieven, zijn van deezen inhoud.

„ Wy ondergeschreven Volmachten van de respective Dorpen der Grietenye N. door voorgaande aanschryvinge, volgens der Ed. Mog. Heeren Gedeputeerden Missive in dato den 8ste January jongstleden, in de Rechtkamer vergadert zynde, om Volmachten op den aanstaanden Landsdag te committeren.

„ Verklaren ende bekennen gecommitteert te hebben den Ed. Erntveste N. N. voor Edelman, en N. N. voor Eygenerfde, te zamen ofte een ydet byzonder:

„ Omme binnen Leeuwarden hen te vervoegen op 't Landschaps-huis den 2de February naastkomende, by de andere 's Landts Volmachten.

„ Ende aldaar van wegen Onze Grietenye voorsz. te aanhoren de Propositie.

 „ En-

„ Ende te ontfangen, 't geene haar by geschrifte ter handen zal worden gestelt.

„ Voorts generalyk in alle andere voorvallende zaken, het Gemeene-best rakende, te ramen en resolveren, zo en als by meeste stemmen bevonden zal worden te behoren.

„ Zullende onze Volmachten mede gehouden wezen, den ordinaris Landtsdag binnen zes weken te helpen sluiten, en geen andere of wydere vacatien hebben te eisschen als voor den voorsz. tydt:

„ Ende dat ook al 't geene, dat na den voorsz. tydt by dezelve zoude mogen worden gebesoigneert ende gedaan, voor nul en onwaarden zal worden gehouden.

„ Ten ware datze tot eenige swarigheden ende poincten, extraordinaris door de Heeren Gedeputeerden voor een korten tydt worden verschreven.

„ Belooven ook van waarden te houden, wat ende 't geene in gemelde zaken by Haar gedaan en gehandelt zal worden:

„ Ende dat zonder eenige rugge-spraak ofte restrictie.

„ Doch dat onze Volmachten niet zullen vermogen de fundamenteele Wetten des Lands te renverseren en verbreken;

„ Noch de Resolutie nopens de collatie van de Officien, by de Ed. Mog. Heeren Staten van 's Landt gearresteert den 16 May 1662; Noch mede die van den 20. November 1663, beroerende de ordre over de Judicature, zo wel van 't Collegie der Heeren Gedeputeerde Staten, als mede van den Hove Provinciaal, sampt Nederrechters.

„ Onze Volmachten zullen ook het Reglement op het poinct van Stemminge, den 16 July 1698 gearresteert, en boven al het Reglement op 't stuk der Regeeringe door wylen Syn Doorlugtigste Hoogheit den 21 December 1748. geëmaneert, in alle zyne delen en leden mainctineren en doen mainctineren, als een fundamentele, eeuwigdurende en onverbrekelyke Wet van Regeringe.

„ Onze Volmachten zullen ook niet van 's Landts penningen disponeren, als op formele geregistreerde Ordonnantien.

„ Nemende aan haar luiden handen kost ende schadeloos te ontheffen, onder hypoteecq Onzer ende der Ingezetenen goederen. *Accordeert met de geordonneerde Exemplaren:*

In kennisse van my, enz.

„ Door

„ Door de snel voor by strevende tyd, en juisten, benevens gezetten ordre van den alleen Wyzen en Almagtigen Schepper en Formeerder van 't Heel-Al, de gulden Zon in deszelfs ommeloop op 't laagste zynde gedaalt, en eenigzints zig wederom verheffende; zoo zien Wy daar door geëindigt een jaar, aanmerkelyk in deszelfs gebeurtenissen, en een nieuw weder deszelfs aanvang nemen na de tegenwoordige Tydrekening.

„ Het is dit Tydstip het welk Ons herinnerd, omme volgens de constitutioneele Form der Regeering deezer Provincie, Ons wederom te acquiteeren van last en pligt.

„ En het is uit dien hoofde, dat Wy goedgevonden hebben de Ordinaris Landsdag voor deezen lopenden jaare 1784 uit te schryven tegens Maandag, die weezen zal den tweeden van de Maand February eerstkomende.

„ Verzoekende en ordonneerende UEd. door deezen Ampts halven, hier van de vereischte kennisse vroegtydig te laten toekomen aan de Volmagten van Uwen Bedryve, ten einde zig op voorsz. tyd in de Stad en ter Vergaderinge mogen sisteeren, om na aanhoringe der Propositie op de voor te draagen Poincten, Petitien en Stukken, benevens de andere 's Lands Volmagten, zoodanig mede te helpen delibereeren, adviseeren en concludeeren, als ten meesten nutte en bevordering van den welstand, groey en bloey van 't lieve Vaderland, redding uit nooden en zwarigheden, verbetering van het vervallene, en herstelling van Rust en Vreede, en onderlinge harmonie en eensgezindheid in het tegenswoordige tydsgewrigt, noodig en dienstig zal bevonden worden.

„ Overzulks verzoeken Wy mede, U Ed. wyders, om in Uwen Bedryve ordre te stellen, dat twee gequalificeerde Volmagten, een uit den Adelyken, en een uit den Eigen geerfde staat, voor dit lopende jaar worden geëligeert, op navolgende voet en manier.

„ Te weten, dat de stemminge zal moeten geschieden te gelyk in alle de Dorpen van de Grietenyen over het gehele Land, op een dag en uur, namentlyk Woensdag den 28 January aanstaande.

„ Daags voor de stemminge in de respective Dorpen, zal in

dezelve de huiskondinge geschieden voor Zonnen ondergang, en op de dag der stemminge de klok driemaal geklept worden, daar klokken zyn, voor den middag, t'elkens honderdert slegen, te negen, te tien, en elf uuren.

„ De laatste klokklippinge geëindigt zynde, zal een quartier uurs daar na de stemminge beginnen, en de Kerk gesloten worden, zonder dat dezelve geopent zal mogen worden, voor dat de stemminge geschied en volkomentlyk voltrokken is, en de geene, die na den voorsz. tyd zouden mogen verschynen, zullen voor byvallende stemmen gerekent worden.

„ En zal twee dagen na de stemminge in de respective Dorpen, de generale stemminge in de Weerkamer geschieden, te weeten op Vrydag den 30 January daar aan volgende.

„ Geen Predikanten, Schoolmeesters, Kerke en Arme-Voogden, Gasthuizen, mitsgaders Wees-huizen, Grietenyen en Steden, van wegens haare Kerk, Pastorye, Arme-Gasthuis, Weeshuis, Grietenyen en Stads-landen, als mede alle andere Corpora, by publycque Voogden bedient wordende, zullen regt van stemminge hebben tot verkiezinge van Volmagten.

„ Wyders zullen tot stemmen, of 't verlenen der zelve, niet geregtigt weezen alle Personen, die by Sententie des Rechters infaam zyn verklaart geworden.

„ Ook alle de geene, die van den Paapsche Godsdienst zyn, of van zodanige andere Religie, waar van de vrye oeffeninge in deeze Provintie niet word toegelaten.

„ Van gelyken zullen tot stemmen niet geregtigt weezen de Voogden van Pupillen van de Roomsche Godsdienst, wegens de goederen haarer Pupillen, schoon die Voogden van den Gereformeerden, of gepermitteerden Godsdienst mogen weezen. nog Paapsche Voogden mogen stemmen wegens de goederen haarer Pupillen, van den Gereformeerden of toegelaten Godsdienst.

„ Zal niet geleden worden, dat zo wel in de generale als particuliere stemminge, zullen mogen stemmen, directe, of indirecte, mediate of inmediate, eenige Papisten, Landschapsmeyers, of andere Personen in of omtrent de Dorpen, daar de particuliere stemminge zal geschieden, niet genoegzaam begoedigt, of tot stemminge geregtigt; zo dat de geene die

zig

zig zullen zoeken tegens deeze ordre tot ſtemminge in te dringen, of zig laaten vinden daar dezelve geſchied, voor de eerſtemaal zullen verbreukt worden ter ſomma van 50 Goud-guld., en voor de twede reis dubbeld, t'appliceeren de eene helft ten profyte van den Officier, en de ander helft ten profyte van de Kerke-armen aldaar ter Plaats.

„ De ſtemminge op de Volmegten ten Landsdage zal geſchieden by de Ingezetenen, gequalificeert als boven, hooft voor hooft, door haar zelfs, of door haar Meyers, geen Papiſten zynde, of door ſchriftelyken last, welken last van den Eigenaar effect ſorteren zal, ſchoon de Meyers anders mogten geſtemt hebben.

„ Zal ook de ſtemminge geſchieden op twee gequalificeerde Perſonen als boven, die de ſtemminge of ſtem-ceduls uit de reſpective Dorpen overbrengen.

„ De ſtemminge zal hooft voor hooft gedaan worden, in præſentie van den Dorpregter en twee Perſonen, gequalificeert als boven, en van een yder met hand of merk onderteekent worden, gelyk mede van de geene, die ſchriftelyke last van de Eigenaars vertonen, alles op tyd en plaatzen als boven.

„ Geene cedullen van ſtemmen zullen mogen in de Kerk, of andere publycque plaatzen ingebragt, en tot ſtemminge geadmitteert worden, als door Perſonen in de reſpective Dorpen, genoegzaam begoedigt, en tot ſtemmen geregtigt, of door Dorpregters, Advocaten, Notarien, of Poſtulanten, by pœne als voren, en zullen geen andere ſtemmen admisſibel zyn.

„ De Dorpregter zal gehouden weezen, indien eenige der bovengemelde onwettige Perſonen zig daar by voegen, of poogde meede ſtemminge te doen, dezelve pertinentelyk op te tekenen, en aan den Grietman over te leveren, by pœne voor de eerſtemaal van 30 Goud-guldens, en voor de twedemaal verbeurt te hebben zyn Ampt; ook zal de Dorpregter gehouden weezen copia authentycq van de ſtem cedullen te houden, om een yder die 't verzoekt, tot hunne kosten copia daar uit te geeven.

„ Zal ook van gelyken niet toegelaten worden, dat de Pretendenten tot het Volmagtſchap ten Landsdage, 't zy Grietman, Secretaris, Edelman, of Eygen-erfde, in de Kerk, of

by

by particuliere ſtemminge verſchynen, ſchoon zy daar begoedigt zyn, maar zullen in zulken cas, de ſtemminge van haar landen doen door andere gequalificeerden als boven, by pœne van 100 Goud-guldens voor de eerſte reize, en voor de tweedemaal dubbeld, te appliceren als voren.

„ De openinge van de generale ſtemminge zal in 't Regthuis gedaan worden by de Grietman, de Byzitters, en den Secretaris, en zal niemant in de Weerkamer geadmitteert worden, als alleen die Perſonen, welke met ſchriftelyke commisſie van de reſpective Dorpen, tot overbrenginge van de particuliere ſtemminge geſchied, in de Kerk geſchreven en getekent zullen worden van de Stemgevers, in præſentie van de Dorpregters, en de voorgeroerde twee Perſonen.

„ Ymant Paapſche ſtemmen hebbende gebruikt, zal daar door niet vervallen van de pluraliteit van ſtemminge, maar zo hy bevonden word buiten die de pluraliteit te hebben, zal hy ook tot het Volmagtſchap geadmitteert worden; dog voor yder Paapſche ſtem, waar voor op deszelfs ordre geſtemt is, zal hy verbeuren 100 Caroliguldens, ten profyte van de Diaconye armen ter plaatze, daar de ſtemminge geſchied; welke penningen met parate executie zullen worden geinnet.

„ Ymant ten opzigt van zyn Perzoon niet habyl, of capabel, of gequalificeert wezende, om tot den Landsdag geadmitteert te worden, en egter de meeste ſtemmen hadde, niet præveleren, maar een nieuwe wettige uitſchryvinge tot ſtemminge gedaan, en op nieuws geſtemt worden.

„ De Grietman zal gehouden weezen zyn Ampt in deezen getrouwlyk te betragten, zo wel zyn Perzoon in 't particulier rakende, als dat de voorſz. poincten wel onderhouden mogen worden, en niet nalaten aan deeze Vergaderinge pertinente rekenſchap te doen van de miſuſen, zo tegens derzelver uitſchryvinge zouden mogen gedaan zyn, by pœne van 100 Goud-guldens, te appliceren de eene helft ten profyte van den Aanbrenger, en de andere helft ten profyte van den Armen der Grietenye.

„ En zullen alle die geene, die haar regt van ſtemminge aanmatigen, wegens haar plaatzen, ſchotſchietende huizen, ſtellen, of ploeggangen, mede gehouden wezen te hoeden de laſten

lasten van de doortogten of inlegeringe van Soldaten, alles in conformité van de poincten, belangende de verkiezinge tot Volmagten op den Landsdag, by de Staaten van 't Land den 4 Marty 1640 geapprobeert, voor zo verre 't zelve in vorige en volgende articulen by Resolutie van den 19 July 1698 niet is gecorrigeert en geamplieert.

„ De Volmagten met autentycque, copièle, of uit boeken geëxtraheerde procuratien komende, zullen niet worden geadmitteert; maar de geene zullen toegelaten worden dewelke compareren met originele naar behoren ondertekende procuratien, zo als Wy U een Formulier hier nevens overzenden.

„ Precifelyk zal worden geobserveert de Resolutie van den jaare 1616.

„ Dat niemant van Paapsche Ouders geboren, in 't toekomende op den Landsdag zal worden verkoren, ten waare alvorens Ledemaat van de Gereformeerde Religie is geworden, uitgezondert de zodanige, die voor dezen daar toe geadmitteert zyn geweest.

„ Wezende de voorsz. Volmagten, die op den Landsdag verschynen zullen, goede Patriotten, liefhebbers van de Waare Gereformeerde Religie, zo als dezelve in 't begin van de Reformatie aangenomen en geleert is, als meede van de Vryheid des Vaderlands, genegen tot Eendragt, en die als nog zodanige te weezen metter daad bevonden worden.

„ Gantschelyk vry en overdagt van alle suspicien, en eenige gunst tot den Vyand van deezen Staat te draagen, of ooit gedraagen te hebben; ende ook niet lasterlyk nog ergerlyk, dan eerlyk en vroom van leeven.

„ Zonder ook anderen toe te laaten, als die bevonden worden by de meeste stemmen der Ingezetenen, in conformité van deeze uitschryving, verkoren te weezen.

„ Invoegen dat het den Grietslieden en Secretarissen mede niet geoorlost zal weezen, eenige procuratien te schryven, en te bevestigen, dan op zodanige Personen als vooren verhaald, by pœne van voor goedgunners en toegedanen van den Vyand geagt; en naar eisch van zaaken over zulks gestraft te worden.

„ Om op den 1 February als vooren, precys en zonder eenig vertrek, 's avonds binnen Leeuwarden, en 's anderen daags

daags ten tien uuren voor noen op 't Landschaps-huis te compareeren.

„ En aldaar te ontvangen, 't geene de Heeren Staaten als dan, en daar na, by geschrift ter hand gesteld zal worden: En daar op, mitsgaders alle voorvallende zaaken, strekkende tot bevorderinge van de gemeene zaaken, te beraadslagen, raamen en sluiten, 't geen by gemeene, of meeste stemmen bevonden zal worden oorbaarlykst te weezen, zonder te vertrekken, voor en aleer 't poinct van de Consenten ten vollen zal zyn afgedaan.

„ Dat zal moeten geschieden binnen den tyd van zes weeken, in welken tyd alle 's Lands zaaken zullen moeten afgehandelt, en de Landsdag daar meede geslooten worden.

„ Ende wat na de voorsz. zes weeken zoude moogen worden gebesoigneert, zal alles van nul en onwaarde worden gehouden.

„ Ook meede te ontfangen bewys en aanwyzing, waar en tot wat einde de ingewilligde penningen tot nog toe opgenomen, aangelegt en bekeert zyn.

„ En dit alles met volkomen last, zonder eenige wydere rugspraak of restrictie.

„ Houdende den afwezende, en niet genoegzaam gemagtigden, voor consenterende en byvallende stemmen.

„ Waar toe Ons verlatende, beveelen Wy UEd. in de bescherminge van God Almagtig. Leeuwarden den 8 January 1784.

UEd. Goede VRIENDEN,

De Gedeputeerde Staaten van Vriesland,

Ter Ordonnantie van Hun Ed. Mog.

II. Is 'er eene vergadering van Gecommitteerde Heeren, die door de Heeren Staaten, in het begin van den gewoonen Landdag, tot het Mindergetal, zo als het genoemd werd, gekoozen en Gecommiteerd worden: uit ieder Kamer twee; welke agt Edele Mogende Heeren alle de verhandelende zaaken

ken in het bijzonder overleggen, en vervolgens in hunne bijzondere Kamers brengen; waar op vervolgens, door de Heeren Staaten, in ieder Kamer geadviseert, en eindelijk, bij stemming der Kamers, besloten word. Gewoonlijk word dit Ampt bekleed geduurende den tijd van drie Jaaren, door alle die geenen, die door de Staaten voor af daar toe benoemd zijn.

III. Is 'er een Collegie van Gedeputeerde Staaten, uit IX Leden bestaande: twee uit ieder Kamer der Provintiaale Kwartieren, en drie uit de Steden; zij worden gewoonlijk voor een Jaar, doch ook wel langer verkooren. De verkiezing uit de Steden staat aan den Stadhouder. Deeze Edele Mogende Heeren bestieren de zaaken des Lands, na den Landdag, en in afweezen der Algemeene Staaten, met een volkomene magt. Zij beslissen alle voorvallende zaaken, 's Lands bestier betreffende; schrijven Placaaten uit; geven Ordonnantie van betaaling. Wanneer 'er zaaken van groot gewigt voorkoomen, die geen uitstel lijden, en boven of buiten hunne instructie zijn, hebben zij de magt om de Heeren Staaten tot een Extraordinairen Landdag te beschrijven, gelijk ook door hun de Ordinaris Landdag word uitgeschreeven.

Dit illuster Collegie is, door de Heeren Staaten, op raad van Prinse WILLEM DEN I, ingesteld, met oogmerk om in alle Landszaaken, bij afweezigheid der Algemeene Staaten, een spoedigen toegang bij deeze Gedeputeerde Staaten te vinden, ter voorkoming van nadeelige gevolgen, die de Provintie zouden kunnen treffen.

Ook worden hier door de Heeren Staaten behoed voor langwijlige of geduurige vergaderingen; blijvende, intusschen, de volkoomen oppermagt bij de Algemeene Staaten. De ondervinding heeft al van het aanbegin geleerd, en doet nog heden zien, hoe nuttig dit Collegie voor de Provintie zij. Het heeft zijn begin genoomen, reeds ten tijde der *Spaansche* Stadhouders, LALAIN of RENNENBERG, in het Jaar 1577; maar heeft zijne volkomene magt en waarde eerst gekreegen na de afzweering van den Koning van *Spanje*, in het Jaar 1581, en de instelling van den nieuwen eed. Want vroeger

vond

vond men 'er zomtijds nog Lieden, die meer *Spaansch* dan *Staatschgezind* waren, en daarom ook van hunne posten verlaaten wierden.

'Er was in de daad, een Collegie van Gedeputeerden zedert het Jaar 1532; doch deszelfs Leden waren alleen aangesteld, om toezigt te houden, dat 'er geen inbreuk op de Privilegien, wetten en vrijheden geschiedde, en verpligt, in zulke gevallen, de Staaten des Lands daar van te verwittigen. Doch naderhand is dit veranderd, en den Gedeputeerden vollemagt in de Regeering gegeeven, omtrent zekere zaken van groot belang, waar van zig de Algemeene Staaten, als Souverainen, de magt voor zig behielden.

Dit Collegie vergadert, gemeenlijk, om de 3 weken, in een afzonderlijk gebouw.

Na de verandering en vastfelling van den Hervormden Godsdienst, in het Jaar 1576, wanneer de Prelaten van de Regeering ontzet wierden, die voorheen het eerste en aanzienlijkste Lid uitmaakten, is 'er een groot verschil, tusschen de Steden het platte Land, ontstaan; willende de laatstgenoemden toen als Hoofdleden van de Regeering worden aangezien: te weeten de drie Kwartieren, *Oostergoo*, *Westergoo* en de *Zevenwouden*, en dat de Steden alleen zouden behooren onder de *Gooën*, in welke zij geleegen waren.

De Steden, daarentegen, waren van gedagten, dat haar aandeel in de Regeering haar niet kon ontnomen worden, om dat in haaren vestingwerken grooter steun en bescherming der vrijheid en des Vaderlands geleegen was, dan in de platte Landen. Misschien herdagten ze ook aan de magt, welke ze voorheen, door de Privilegien in de Geregtsoefeningen, gehad hadden, die haar onder de *Saxische* Regeering ontnomen waren: terwijl zij, door toedoen en bemiddeling van den Stadhouder Prins WILLEM VAN ORANJE, in het Jaar 1577, op nieuw tot een vierde Lid van Staat aangenomen en erkend waren. Doch daar mede nog niet voldaan zijnde, begeerden zij de helft in de Regeering. *Leeuwaarden* inzonderheid drong hier op zeer sterk aan; 't welk het verschil nog hooger deed loopen. De Prins, om grooter onheilen voor te koomen, trad tusschen beiden, en bragt het, door zijne bemiddeling,

zo

zo verre, dat de zaak, van wederzijden, vooreerst voor het Hof Provintiaal bepleit; en daar na de stukken aan hem zouden ter hand gesteld worden, om alzo, met kennis van vier verstandige Regtsgeleerden, een eindelijke uitspraak in deeze zaak te doen. Het pleidooi ging zijnen gang. Doch de Prins, na het ontvangen der stukken, bevindende dat dezelve niet volledig genoeg waren, om daar uit een definitive sententie te formeeren, werd goedgevonden eene provisioneele uitspraak te doen, naar welke partijen zig zouden hebben te gedraagen, tot dat het proces zou voldongen zijn. Naderhand wierden drie Gedeputeerden aan de Steden verleend, en aan ieder *Goo* twee; zijnde alzo de Regeering voor een derde aan de Steden gekoomen.

Na dat nu de Steden dit voordeel ontvangen hadden, oordeelden zij mede geregtigd te zijn, om haare volmagten ten Landsdage of ter Staatsvergaderinge te zenden. Dit verwekte geen minder twist, die, egter, uit den weg geruimd werd door het voorzigtig en wijs beleid van Graave WILLEM LODEWYK. Het *Collegie der Gedeputeerden* heeft zijnen eigen *Secretaris*, die *ad vitam* word aangesteld; verder een Commis Generaal, een Clercq van de Finantie-Kamer, Clercquen van de Secretarij, Deurwaarders en Boden.

IV. Het Hof van Justitie, als het hoogste Regt oefenende, zo wel in Civile als Crimineele zaaken, over de geheele Provincie, bestaat uit twaalf Edel Mogende Heeren Raden, die, benevens een Procureur Generaal en Griffier, handelen uit naam van de Heeren Staaten, met een volle magt, zonder dat 'er eenig Apél op een hooger Gerichtshof is. — In Civile of Burgerlijke uitwijzingen en sententien, echter, kan, over zaaken van belang, 't kleine of grooter Revis, voor een zekere somme gelds, verzogt worden, ter naziening van de stukken, waardoor het dan ook zomtijds gebeurt, dat de eerst gevalle sententie verandert, en de zaak ten voordeele van de Gesententieerden uitvalt. — Van de Neder-Geregten, uit de Grietenijen en Steden, kan, in Burgerlijke geschillen, en wegens het *mijne en dijne*, voor dit Hof geäppelleerd worden. — En op dat iemand, die over eenig crimineel fait beschuldigd en geäpprehendeerd is, zig zal kunnen verantwoorden, zijn 'er agt van de

de oudste voor het Hof practiseerende Advocaaten, door de Staaten des Lands, op eene Jaarwedde van ieder 200 guldens aangesteld, om hunne zaak voor de Ed. Mogende Heeren Raaden te bepleiten; kunnende, echter, de beschuldigde geen Advocaat verkiezen, maar moetende hij gepatrocineert worden door den geenen van de agt oudsten, welke aan de tour is. Doch een man van middelen kan kiezen wien hij wil, zonder aan een van die agt gebouden te zijn. —

De Neder-Regters, Grietluiden en Magistraaten leveren de misdadigers over aan het Hof, met informatie; en indien ze ontvlugt zijn, geven zij de naamen op met de Informatie van 't fait, die bij het Hof geregistreerd en bewaard word; ten welken einde een Rol van de crimineele misdaaden, gelijk ook van de Procesfen, gehouden word.

Dit Hooge Gerichtshof, of Hof van Justitie, is allereerst, in het Jaar 1499, door Hertog ALBERT VAN SAXEN, te *Franeker* opgeregt, daarna, in 1550, naar *Leeuwarden* verplaatst. Vervolgens, en inzonderheid onder *Bourgondien* en *Spanjen*, heeft het teffens de magt verkreegen, om, nevens den Stadhouder, de Regeering en Bestiering der Provintie waarteneemen, en dus de strenge Plakaaten des Konings, in deszelfs naam, mede te helpen afkondigen en ten uitvoer brengen, die zo veel verstooring en verandering in *Friesland* veroorzaakt hebben, gelijk voorheen in de Geschiedenissen kortelijk vermeld is. Toen daarna de Republiek, in 1580 en 1581, werd vastgesteld, hebben de Heeren Staaten van *Friesland* dit Hof van Justitie in waarde gelaaten, en de Opperste Regtspleeging, met eenige verandering, laaten behouden. De Heeren Raaden worden uit de vier Kamers, uit ieder vier verkooren Dit Hof bestond, voorheen, ten deele uit Inlandsche, en voor het meeste gedeelte uit buitenlandsche Leden, die een bijzonderen President hadden. Maar dewijl zij, bij de verandering van de Regeering des Lands, nog den Koning van *Spanje* bleeven aankleeven, werden ze allen, in het Jaar 1578, ontslagen, en, in het volgende Jaar, nieuwe Raadsheeren aangesteld; drie van welken, in het Jaar 1580, om hunne aankleeving aan *Spanje*, wederom zijn afgezet, en drie anderen denkende in hunne plaats verkooren. Niet lang daar na gebeurde het,

het, dat 'er eenige verschillen ontstonden, tusschen het Hooge Hof van Justitie en de Gedeputeerde Staaten, over de magt en derzelver uitgebreidheid. Het Hof beweerde, dat het voorheen, onder de heerschappij van *Spanje*, met den Stadhouder over de Regeeringszaaken gezeeten hebbende, zulks over het algemeene best, en het zelve nu nog daar toe geregtigd was, alzo de Gedeputeerde Staaten toen nog niet in die uitgebreide magt gesteld waren, als daar na in het Jaar 1584, maar alleen, gelijk voorheen gezegt is, agt gaven of 'er inbreuk en op de Voorregten en Privilegien des Lands geschiedden. WILLEM DE I. ruimde ook dit geschil uit den weg.

De President, in de tijden van LEICESTER, zig in de factien mengende, verloor zijnen post. Ook is 'er naderhand geen President meer aangesteld; wordende die post door den oudsten Raadsheer bekleed.

Het ontbreekt, in deeze Provincie, niet aan een aantal Advokaaten, die de zaaken voor de Clienten bepleiten. want niemant mag aldaar, zo min als elders, zijn eigen zaak verdeedigen. Ook heeft *Friesland* den roem, van altoos zeer kundige Regtsgeleerden te hebben voortgebragt. Genoeg is het onder andere, deeze drie te noemen, VIGILIUS, HOPPERUS en HUBER, 't Regt word aldaar gehandhaafd volgens de eigene wetten der *Friezen*, en hunne Costumen, waarop zij ten allen tijde, zeer naijverig geweest zijn en nog zijn, Gezamentlijk zijn ze in een Codex, onder den naam van 's Lands Ordonnantien bij een gebragt, zijnde meestal naar de Keizerlijke wetten geschikt of daar uit opgemaakt. Over deeze wetten heeft de Heer en Mr. D. HAMERSTER, oudste Raadsheer en President van den Hove van *Friesland*, in het Jaar 1715, eene voortreffelijke verklaaring in 't licht gegeeven.

Bij deeze Heeren Raaden word geen Pardon verleend; de Heeren Staaten deezer Provincie, als den Souverain van den Lande vertegenwoordigende, hebben hier toe alleen de magt, in hunnen naam en in dien van den Stadhouder; dat, echter, zeldzaam gebeurt.

Dit Hof heeft ook zijne Suppoosten, als een Procureur Generaal, Substituut Griffier of Secretaris, Rolbewaarder, Deurwaarders, Clercquen, Boden en verdere Dienaars.

V. Voorts is in *Friesland* een Collegie van de Rekenkamer, uit vier Edele Mogende Heeren Gecommitteerden bestaande, die jaarlijks, op den gewoonen Landdag, gekooren worden uit ieder Kamer één; hebbende een Secretaris, een Pensionaris, die *ad vitam* zijn ampt bekleed, benevens Clercquen en een Bode. Deeze Heeren zitten over 's Lands Geldmiddelen, examineeren en vertekenen alle Ordonnantien, die bij het Collegie der Heeren Gedeputeerden gepasseert zijn. Zij ontvangen oók de Rekeningen van 's Lands Ontvangers en Rentmeesters, als mede van die 's Lands penningen banteeren; stellende wijders order op de cours van het Geld en 's Lands Muntweezen, en wat meer daar aan verknogt is, de inkomsten en uitgaaven betreffende.

Ten VI. komt in aanmerking het Collegie van de Admiraliteit, dat eerst te *Dokkum*, en naderhand te *Harlingen* vergaderde. Het werd ingesteld om zorge te draagen voor 's Lands Zeezaaken, en wat daar toe behoort. Het heeft een Fiscaal, Secretaris, Commis en verdere mindere bedienden. Zie ADMIRALITEIT.

VII. Het Krijgsgeregt is, met de verdelging van het bekende monster, de Militaire Jurisdictie, vernietigd.

VIII. Het Jagtgerigt, ingesteld om goede order te houden, op de Jagt en het Jagtweezen, 't geen zo wel hier als elders meer kwaad dan goed doet. Van wegens het bijzonder Jagtgerigt, dat te *Leeuwarden* plaats heeft, is de Stadhouder het Opperhoofd en Opperhoutvester, welke, in zijn plaats, een Lieutenant Houtvester aanstelt. Daarenboven behooren daar toe vier Meesterknaapen, uit ieder Kamer een, verder een Fiskaal, een Secretaris en mindere bedienden. Schoon *Friesland*, zints het begin zijner Vrijheid, namelijk van KAREL DEN GROOTEN af, meest altijd een hoofd, bekend onder den naam van POTESTAAT, gehad heeft, tot op de tijden der Hertogen van *Saxen* en daar na, onder de *Bourgondische* en *Saxische* Heerschappij, die, in naam hunner Meesters, het opperbewind, over de zaaken de Regeering en Justitie betreffende, gevoerd hebben, was en bleef, echter, altoos, de oppermagt bij de Staaten. De overtreeding van dat gezag gaf aanleiding tot die groote en verbaazende verandering, die

plaats

plaats had bij de oprechting van de Republiek, en de afwerping van het harde juk der *Spaansche* dwinglandij. Dan de gesteldheid van den Staat was zo zwak, en werd, op allerhande wijze, zodanig gefolterd, dat niemand der toen leevende, hoe vol moed en vrijheidsliefde, in bedenking durfde neemen, den Staat, als een wezenlijk vrijen Staat, zonder Opperhoofd, te vestigen. De diensten, welke de Prinsen en Graaven, uit de Huizen van *Oranje* en *Nassau*, in die benarde tijden aan den Lande beweezen, deeden hen, als de geschikste persoonen daar toe voorkoomen, en als zodanig altoos beschouwd worden, zonder dat men ooit in overweeging heeft genomen, of de maat van vergelding niet vol kon raaken, of in beraad leggen, of ook dat Gewest niet zonder Stadhouder, als een in de daad Vrij en Onafhanglijk Gewest, zou kunnen bestierd worden.

Na de overheersching der *Friezen* ende vernietiging hunner *Potestaten*, komen ons als Stadhouders van deeze Provincie allereerst voort:

1. Willem, Zoon van Hertog albrecht van saxen, in 't Jaar 1499.

2. Hugo leisenach, Heer *van Pennink*, Aº. 1500, in naam van gemelden Hertog.

Van 't Jaar 1504 tot 1506, werden, door georg van saxen, drie *Friezen* en drie *Duitschers* aangesteld, om dit land te regeeren. Doch dit aan 't oogmerk niet voldoende werd ten

4. Graaf hendrik van stolberg, in 't Jaar 1506, door hem tot Stadhouder aangesteld en gevolgd door

5. Graaf everyn van benthem, in 't Jaar 1509.

6. Floris ysselstein, Graaf *van Buuren*, als de eerste door den Hertog *van Bourgondien* aangesteld, in 't Jaar

 1515;

1515; zijnde inmiddels, HENDRIK VAN ARKEL, door de *Gelderschen* aangesteld.

7. WILLEM, Baron *van Reggendorf*, van wegen *Bourgondien*, in 't Jaar 1517, en door de *Gelderschen* MAARTEN VAN ROSSEN, in 't Jaar 1518.

8. GEORG SCHENK van *Tautenburg*, door KAREL DEN V, aangesteld in 't Jaar 1521, en CHRISTOPH, Graaf *van Meurs*, door de *Gelderschen*.

9. MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf *van Buuren*, in 't Jaar 1540.

10. JOHAN LIGNE, Graaf *van Aremberg*, in 't Jaar 1548.

11. CAREL BIENE, Graaf *van Megen*, door den Hertog van ALBA aangesteld, in 't Jaar 1568.

12. AEGIDIUS VAN BARLAIMONT, Baron *van Hierges*, van wegen *Spanje*, in 't Jaar 1575; doch WILLEM DE I. zond, om dien tijd, als zijnen Luitenant, derwaards SCHOUWENBURG: en CASPAR DE ROBLES verscheen aldaar als Luitenant van BARLAIMONT.

13. De laastgemelde werd, van wegen *Spanjen*; aangesteld in 't Jaar 1573, en gevolgd door

14. GEORG VAN LALAING, Graaf *van Rennenberg*, in 't Jaar 1577.

Na hem kwam FRANCOIS VERDUGO, Heer *van Schengen*, in 't Jaar 1581; op welken tijd Prins WILLEM derwaards zond, als zijnen Luitenant, BERNARD VAN MERODE.

15. Na den dood van Prins WILLEM DEN I, stelden de Staaten dezer Provintie, als hunnen Stadhouder, aan Graaf WILLEM LODEWYK *van Nassau*, in 't Jaar 1584, die gevolgd word door zijne broeder; zijnde inmiddels door Span-

Spanje aangesteld de Graaf VAN DEN BERGH en PHILIP DE CROY.

16. Graaf ERNST CASIMIR, in 't Jaar 1620, die sneuvelde in 't Jaar 1632.

17. Graaf HENDRIK CASIMIR, in 't Jaar 1632.

18. Graaf WILLEM FREDRIK, in 't 1640.

19. Prins HENDRIK CASIMIR, in 't Jaar 1664; wordende deeze, in 1675, tot Erfstadhouder verklaard, en gevolgd door zijnen zoon

20. Prins JOHAN WILLEM FRISO, in 't Jaar 1707.

21. WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, Prins *van Oranje* enz. geboren na den dood van zijns Vaders, onder Voogdijschap zijner Moeder, tot in 't Jaar 1731.

22. WILLEM DE V. aanvaardde 't Stadhouderschap in 't Jaar 1766.

Van alle welke mannen door ons, op hunne bijzondere Artijkelen, naar maate hunner verdiensten, reeds gewag gemaakt is of nog gewaagd zal worden; waar uit men zal konnen opmaaken, welke voor of nadeelen men, onder deeze of geenen, als Stadhouders, getrokken heeft.

Eene zeer groote verandering heeft het KERKBESTIER van dit gewest, van tijd tot tijd ondergaan. Voor den tijd der Reformatie, hadden de Kerken en Kloosters hunne Abten, Prelaten en Priors, die een groot gezag hadden, en zelfs een lid der Regeering uitmaaken, in welke zij zelfs, als zijnde de aanzienlijksten en vermoogensten, voorzaten. In die tijden had ieder Dorp één of meer Priesters, een Curé Prebendarius en Vicarius; terwijl na de Reformatie, een of meer Dorpen slegts één Predikant hebben, zo als wij nader zullen zien. Ook heeft thans de Geestelijkheid in 't geheel geen aandeel

aan de Regeering, en is verpligt, zig alleen bezig te houden met het Leeraarampt en de bestiering van kerklijke zaaken.

Wanneer 'er, in voorige tijden, merklijke twist ontstond, werd de naaste Bisschop, met eenigen van de geleerdsten uit de Geestelykheid, door den geenen, die het vonnis geweezen had, of door deszelfs opvolger, daarbij ontboden.

Niet alleen hadden de Abten doorgaans de eerste plaats op de Land-dagen, maar ook wierden de Priesters, zo uit de Steden als van het platte Land, dikwils ontboden om over de zwaarwigtigste zaaken der Provintie te helpen raadplegen; zij bragten hun oordeel, nevens de andere Staatsleden in, en gaven hunne stemmen tot het verkiezen der Magistraaten. Zomtijds hadden zij den voorgang, in andere zaaken, en bragten het eerst hunne stemmen uit, om dat zij den naam hadden, dat zij anderen in wijsheid en vromigheid te boven gingen. Ook was de manier, om dezelve tot Overste te kiezen, niet weinig onderscheiden van de verkiezingen zo als die elders geschiedden. Want als 'er geen regt van voorstelling, gelijk dat genoemd word, en het welk, volgens zeker verdrag, aan bijzondere Familiën behoorde, in den weg was (en dit regt, als der vrijheid nadeelig, was weinig in gebruik onder dit vrijheid minnend volk) werden dezelven door de Pastooren, die allen, de geringste niet uitgeslooten, even veel te zeggen hadden, bij meerderheid van stemmen gekooren, en vervolgens de goedkeuring des Bisschops ontvangen hebbende, door de Pastoors in het bezit gesteld. Hier door werd gezorgt, dat geene domme of onbekwaame persoonen, die niets dan de gunst des Bisschops of van eenige Grooten te baat hadden, maar doorgaans de deugdzaamsten en geleerdsten tot de kerklijke bedieningen verheeven worden. Dit had ook plaats bij de verkiezing van Abten en andere voornaame kerkelijken, zo lang de vrijheid ongeschonden bleef, en door *Saxen* en *Bourgondien* niet verkragt wierd. Doch na dat de Vorsten zig het regt hadden aangematigd, om zes Abtdijen, die na den eersten Januarij zouden openvallen, te begeeven aan wie hun goeddagt, is de domheid en ondeugd ten throon verheven, en de Hervorming noodzaaklijk geworden. De magt van deeze kan hier uit worden afgeleid, als men nagaat, dat in

Fries-

Friesland gevonden werden 7 Abdijen en 90 kloosters. Dus behoeft men zig niet te verwonderen, dat die geestelijkheid, welke, over het algemeen genomen, naar maate ze magtiger werd, te gelijk slegter geworden was, zig het gezag en de voordeelen niet gemakkelijk liet ontneemen. Het is bekend, hoe het oogmerk van FILIPS den II, ten aanzien van de invoering der nieuwe Bisdommen, alomme in de Nederlanden eene bevigen tegenstand ontmoette, en wel voornaamelijk in dit Gewest. De Hertoginne van PARMA had, op den 1 Augustus in 't Jaar 1561, aan de Staaten van *Friesland* en aan den Raad van *Leeuwaarden*, uit *Brussel*, hier over den volgenden Brief geschreeven.

„ Dat het FILIPS, Koning van *Spanje*, behaagt had, een Bisschopsstoel binnen *Leeuwaarden* te plaatzen; op dat het *Friesche* volk zo wel een Bisschop zoude hebben, als zijne andere onderdaanen. Dat hij, om deeze reden, FRANCISCUS SONNIUS, Leeraar in de Godgeleerdheid te *Leuven*, naar Paus PAULUS DEN IV en PIUS DE IV gezonden had, op dat niets onbedagtzaam mogt ondernomen worden; het welk de zo hoog gesteegen ongebondenheid der tijden en de afwijking van de Kerk mogt begunstigen.

„ Dat de Koning, die, om de menigvuldige bezigheden zijner uitgebreide Staaten, in *Spanje* moest blijven, door het Gezantschap van SONNIUS, en door dit decreet, niet anders beoogd heeft, met het invoeren van nieuwe Bisschoppen in gansch *Nederland* en in *Friesland*, dan den alouden Godsdienst, welke zo veele Jaaren had stand gehouden, benevens de geregtigheden en wetten des Vaderlands, te handhaven, en daar mede te beletten, dat 'er, door de omkeering van zaaken, wijl 'er tog niets bestendig was, geen grooter wanorder veroorzaakt werd. En vermids de Kerkelijke zaaken aldaar, zo lang de geheugenis der menschen strekte, tot den vierschaar des Bisschops van *Utrecht* behoord hadden, en de Prelaten van *Friesland* door hem gewijd moesten worden, de Koning, door de weldaad van deezen Stoel op te rigten, wel degelijk gezorgt heeft voor de geldkas der Geestelijkheid; dewelke nu niet behoeft, met zo groote kosten, naar *Utrecht* te reizen, wijl de *Friezen* nu iemand in hun eigen Land

hebben, die de zending en wijdsels aan de Geestelijkheid kan geeven.

„ Dat de Aartsbisschop van *Utrecht*, ten deezen einde, al het regt, dat hem dus lang toegekoomen had, heeft afgestaan aan den Bisschop van *Leeuwaarden*, op dat dezelve den last, die hem nu aanbevoolen was, met gelijke magt zoude bedienen (als de Aartsbisschop van *Utrecht*) van ouds altijd gedaan had. Dus verzogt zij aan de Staaten, en den Raad van *Leeuwaarden*, dat zij zo een heilig en oorbaar werk wilden voortzetten, om aldus den wil van Koning FILIPS genoegen te geeven.

„ De Landvoogdesse voegde 'er bij, dat de Koning geen inzigt had om 's Lands geregtigheid, eigendommen, voorregten, vrijheden, gewoonten of oude gebruiken, in eenigerwijze, te benadeelen, maar veel eer dezelve te handhaven en voortaan te vermeerderen; dat de Bisschoppelijke Stoel zoude strekken tot groote eendragt der Landen en Steden, en dat het stond te geschieden, dat de gemoederen der Landsaten, die te vooren verdeeld waren, door de gemeenschap van Kerklijke zaaken, aan malkander nu verknogt zijnde, als in één Lighaam, met uitsluiting van alle tweedragt, zouden vereenigd worden."

De Gemagtigden der Staaten en die der Stad *Leeuwaarden*, hebben, omtrent dien zelven tijd, op den bovenstaanden brief het volgende antwoord, aan den Stadhouder, President van den Raad en Raaden des Konings, eerst mondeling en daar na schriftelijk, overgegeeven.

„ Dat de opregting van een Bisschoppelijken Stoel, wat profijt en voordeel daar uit mogte volgen, eene nieuwigheid was, bekwaam om nieuwe beroerte en opschuddinge te verwekken; en om de geregtigheden en vrijdommen des Lands te krenken en te verbreeken, tegen de belofte, door Keizer KAREL, in het Jaar 1524 gedaan, en ook door den Koning meermaals hernieuwd, dat zij zig derhalven, in die zaak niet konden mengen, of eenigen raad daar in geeven, dan door een bijzonder bevel der Staaten van *Friesland*, dien dit aanging.

Hierop werd door den Stedehouder en Raad des Konings geantwoord: „ Dat de Koning geenzints voorneemens was, de Vrijdommen van 't Land of der Steden te bekorten, maar integendeel te zorgen, dat die door den Bisschop zouden gehandhaafd worden. Dat daarom aan den Hertog *Arenberg* gelast was, om het zelve heiliglijk aan de Grooten van het Land te belooven; dat ook de Bisschop, of deszelfs gemagtigden, gelast was, om op hunne Ziel te zweeren, dat zij de gemelde Vrijdommen, enz. geenzints zouden verbreeken, ja niet verminderen, maar eer vermeerderen; dat het voor 't Land, voor de Stad, voor het Volk dienstig was, een Bisschop in *Friesland* te hebben; om ontelbaare kosten te bespaaren, dewelken anders gedraagen moesten worden door de geenen, dewelke naar *Utrecht* moesten gaan, om aldaar de eerste Kruinscheering of de Kerklijke wijdzels te ontvangen, of tot Abten gewijd te worden, of die derwaart gedaagd mogen worden. Het was, zeiden zij, noodzaaklijk, dat *Friesland* een Bisschop had, dewijl de Aartsbisschop van *Utrecht* zijn regt, dat hij op de *Friezen* had, reeds had overgegeeven aan den Bisschop zijnen Suffragaan. Is de Bisschop, vroegen zij, niet geregtigt, om zijnen zetel zo wel te *Leeuwarden*, of elders te plaatzen, als hij die te *Utrecht* of te *Duurstede* plaats, dat hem niemant kan betwisten, dat het zelve billijk was, het zelfde aan zijn Suffragaan te weigeren. En nademaal de nieuwe Bisschoppen, door de Staaten van *Holland*, van *Zeeland*, van *Vlaanderen* en van *Naamen* gunstiglijk ingehaalt en van dezelven gepreezen waren, dat zij niet twijffelden of de Gemagtigden van *Friesland* en van *Leeuwarden* zouden het voorneemen des Konings niet tegenstreeven; dewijl door het zelve geen verkorting, geen benadeeling, geen nieuwigheid ingevoert, maar voor de Hervorming en het goed gedrag der Geestelijken en voor den welstand des Lands en der Stad, werd gezorgt; maar dat ze in tegendeel hun uitterste best zouden doen, dat de nieuwe Bisschop mogt ingeleid worden, of dat ze ten minsten deszelfs intreede zouden goedkeuren." De Landvoogdesse schreef, op dien tijd, een brief van genoegzaam den zelfden inhoud, aan de Pastooren van *Oldenhof*, en aan de Geestelijken van *Leeuwarden*. De Gedeputeerde Staaten hielden

den zig bij hun voorig antwoord; maar de vergadering der Geestelijkheid gaf ten antwoord.

„Dat de voorstelling haar zeer moeilijk voorkwam, en dewijl zij hunne Kerklijke ampten, en inkomsten bezaten door de verkiezing en gunste van de Staaten en Stads Overigheid; dat het hun niet vrijstond een besluit te neemen, strijdende tegen de meening der geenen, met dewelke zij vereenigd en verbonden waren."

Hier kwamen bij nog twee Abten van groot aanzien, die zig, met alle geweld, tegen de aanstelling van een nieuwen Bisschop aankanteden: REINIER VAN ASPEREN, Abt van *Mariengaard*, en YSBRAND VAN HARDERWYK, Abt van *Lidlum*, welker inkomsten, door de binnenlandsche Oorlogen, zeer verminderd waren, en die nu den Bisschoppelijken Stoel toegeweezen wierden. Heviger dan alle anderen hadden deeze in de vergaderinge der Gemagtigden geklaagt. Het werd gelooft, dat deeze Prelaaten, aan een gemakkelijk leven gewend zijnde, niet alleen van hun regt, maar ook van hun overdaadig leeven bezwaarlijk konden afstappen: en dat zij, voor de tugt bevreesd zijnde, zeer waren ingenomen tegen het opzigt van een Bisschop, die zo na bij de hand was.

Inmiddels was tot Bisschop van *Leeuwarden* verkooren, en te *Rome* bevestigd, REMIGIUS DIRUTIUS; doch hij heeft die waardigheid aldaar niet bekleed, wijl de *Friezen* volstrekt bleeven weigeren. Maar na dat *Groningen* daar toe gebragt was, en de Hertog VAN ALBA de zaak met ernst ter harte nam, dreigende den *Friezen*, indien zij zijne vermaaningen verder in den wind sloegen, met de legermagt alles het onderst boven te zullen keeren, moesten eindelijk de grootste tegenstanders, door vreeze gedwongen, hunne stem geeven.

DIRUTIUS, inmiddels, tot Bisschop van *Brugge* zijnde aangesteld, werd aldaar tot die waardigheid gekoozen CUNERUS PETRI, van geboorte een *Zeeuw*. Eer hij, in de maand December 1569, naar *Leeuwarden* vertrok, werd aan hem het volgende voorschrift ter hand gesteld, op den 14 November, door den Hertog VAN ALBA, ondertekend.

„ Aan

„ Aan den Bisschop zal door Koning FILIPS en den Hertog VAN ALBA een Geloofsbrief gegeeven worden, houdende aan den Aartsbisschop van *Utrecht* en den Bisschop van *Munster* (zijnde dit geschrift getrokken uit de Bulle van PIUS DEN IV) om hun berigt te geeven van deeze aanstelling, door den Paus gedaan, en van het regtsgebied des nieuwen Bisschops,"

„ De Bisschop zal zijnen lastbrief vertoonen aan den Stadhouder en den Raad des Konings, dewelke hem in de tegenwoordigheid der Geestelijkheid van St. *Vitus* en der Stads Overigheid in het bezit van zijnen Stoel zullen stellen; aan welke ten dien einde een brief zal gezonden worden."

„ De Bisschop zal den dag van zijne inhaalinge bepaalen; dan zal hij met de Geestelijkheid, door den Stadhouder, den Raad des Konings, de Magistraat en den nabuurigen Adel, geleid worden naar de Kathedraale Kerk van St. *Vitus*, en zal daar den Eed, volgens opgesteld formulier, afleggen."

„ De Geestelijkheid van St. *Vitus* zal den Bisschop insgelijks gehoorzaamheid belooven; indien zij daar zwaarigheid in maaken, om dat zij zig verbonden achten aan den Bisschop van *Utrecht*, zal hij zijne magt doen blijken, door schriftelijke goedkeuringe des Aarts-Bisschops van *Utrecht* en door Pausselijke Bulle."

„ Na dat hij in het bezit van zijnen stoel zal getreeden zijn, zal hij predikatien doen voor het volk, om dezelve in de Catholijke Godsdienst te onderwijzen, den staat der Kerke gaan opneemen, behoorlijk onderzoek doen na de zeden van Stads Geestelijkheid en de geleerdheid der Priesteren, met magt om de geenen, die omtrent hun gedrag en geloof verdagt zijn, te straffen en aftezetten.

„ Ook zal hij agt geeven op de Bedelordens, dat zij behoorlijke onderregtinge doen; ook zal hij de dooling en ergernisse der Monniken verbeteren."

„ In de openstaande plaatzen zal hij godvrugtige en geleerde Persoonen tot Pastooren en Kerkmeesters bezorgen; hij zal agt geven op de Schoolen van de geheele Provintie, en zien wat daarin geleerd word."

„ Met

„ Met overleg der Pastooren en der Magistraat zal hij een Kweekschool opregten, volgens voorschrift van de vergadering te *Trente*."

„ Hij zal de Boekwinkels onderzoeken, en toezien, dat daarin niets gevonden word, strijdende tegen de Plakaaten des Konings."

„ Hij zal de decreten der Kerkvergadering van *Trenten* afkondigen; indien niet geheel, ten minsten die, welken de Leeringen raaken, en op de denkbeelden des Volks passen."

„ En vermits de reden, waarom zulks te vooren, door den Aartsbisschop van *Utrecht* niet uitgevoerd is, ophoud, zal de Raad nu beter onderregt zijnde, de Decreten afkondigen."

„ De Bisschop zal zorge draagen, dat de Geestelijkheid de Plakaaten des Konings, omtrend den Godsdienst gehoorzaame; de wederspannige zal hij in de Kerker doen werpen."

„ Ook zal hij de Magistraat en anderen, die de Plakaaten niet gehoorzaamen, aan den Raad des Konings; en als die te traag te werk gaat of door de vingeren ziet, aan den Landvoogd deezer Provintie aanklaagen."

„ Na en in de Abdijen en Kloosters, zo van Mans als Vrouwen, zal hij behoorlijk onderzoek doen: te weeten volgens zijn ordinaris regt, na die onder zijn gebied behooren, volgens de magt, door de Paus aan hem verleend.

„ De Kerken, door ouderdom vervallen, zal hij doen herstellen.

„ De Stadhouder en de Raad zullen hem in allen deezen behulpzaam zijn; ook zal hem des noods van 's Konings wegen, daar toe Volk bijgesteld worden.

„ LAURENTIUS, Deken van *St. Goele*, zal hem vergezellen; en tot alles in order gebragt is, als raadsman dienen."

„ Verder zal de Bisschop behoorlijk onderzoek doen, naar alle die geenen, die van ketterijen, omtrent het geloof verdagt zijn; en hun zaak naar den eisch des rechts behandelen.

„ Hij zal de gezonden van de besmetten onderscheiden; den raad des Konings behulpzaam zijn in het verkiezen van Magistraatspersoonen, en aan dezelven aanwijzen, wie dat 'er behooren verkooren te worden.

„ En

„ En dewijl zijne Heiligheid zes Geestelijke plaatzen met haare inkomsten aan den Bisschop heeft toegeweezen, als onder anderen de Kathedraale Kerk van *St. Vitus*; de Abtdij van *Mariengaarde*; de Abdij der regulieren Kanoniken te *Bergum*; en de Proosdij te *Bolswaard*, zo zal hij die plaatzen aan zijn Stoel hegten; en zal des nodig zijnde, den Fiskaal te hulpe neemen, en zig met de Bulle van den Paus n het bevel des Konings verweeren.

„ Eindelijk zal hij alles en elk in het bijzonder doen, zo als hij zal dienstig oordeelen voor de behoudenisse van den Katholijken Godsdienst, en algemeene rust en vrede."

CUNERUS, in het begin van het Jaar 1570, te *Leeuwaarden* gekoomen zijnde, voorzien met dit bevelschrift, deed aldaar een plegtige intreede, wordende door een groot aantal van menschen geleid naar de Kerk van *St. Vitus*, alwaar hij, een zijden mijter op het hoofd en een zilveren staf in de hand hebbende, het tegenwoordig zijnde volk den zegen gaf. In de maand Februarij kwamen eenige Kerklijke Ordonnantien van hem te voorschijn.

Zijn bestier ging verzeld van veele moeilijkheden, niet alleen om dat de Hervormden hem alle laagen leiden, maar ook de Aartsdiaconen van *St. Jan* te *Utrecht* hem overal den voet dwars zetten. Anderen beschuldigden hem van geldzugt en gierigheid, en van een onzedig gedrag; waar van, egter, meest al de bewijzen ontbraken.

Na dat hij zijn ampt agt Jaaren bekleed had, en de woede daaglijks meer en meer toenam, tot zo verre zelfs dat *Leeuwaarden* bemagtigd was, heeft LALAINQ hem, *als de bevelen des Konings tegenstreevende, en het volk ontstigtende*, gevangen doen zetten op het Slot van *Harlingen*.

Van daar werd hij gezonden naar de Abtdij te *Bergum*; en hem aldaar toe gewezen een Jaarlijks pensioen van 800 guldens.

Twee Jaaren daar na begaf hij zig naar *Munster*, en verder naar *Keulen*, alwaar hij in ballingschap, den 15 Februarij van het Jaar 1580, zijn leven eindigde.

Geen Bisschop na hem weder aangesteld zijnde, hebben de Vikarissen van het *Haarlemsche* Bisdom, onder het gezag van

van den Pausselijken Vikaris, het bestier waargenoomen, tot dat hem, met de invoering van de Reformatie, alle gezag ontnomen is geworden.

Betreffende den tegenwoordigen Kerkstaat van *Friesland*; het is buiten tegenspraak, dat de meeste inwooners den Hervormden Godsdienst zijn toegedaan, welke, gelijktijdig met de andere Provintien, de heerschende geworden is. Nogthans zijn de Roomschgezinden aldaar, op zommige plaatzen, zeer meenigvuldig; maar nog talryker de Doopsgezinden, dewijl MENNO SIMONSZ, naar wien zij doorgaans *Mennonieten* genaamd worden, zo als bekend is, een *Fries* was, en in dit gewest allereerst heeft aangevangen zijne leere te verkondigen: gelijk ook onder hun eene bijzondere gezintheid, in deze Provintie allereerst bekend geworden, ter onderscheidinge van de *Waterlanders* en *Vlamingen*, de *Friezen* genaamt word. Men ontmoet niet alleen de Doopsgezinden in de Steden, maar ook in grooten getale op de Dorpen en ten platten Lande. Van de 194 Doopsgezinde gemeenten, die in de Nederlanden worden gevonden, zijn 'er in *Friesland* 59, of, zo als andere willen, 61. In den aanvang leefden deze met de Gereformeerden (gelijk ook de Leeraaren met elkander) in goede vriendschap. Dan na dat de *Sociniaanen*, in de XVII. Eeuw, uit *Poolen* verdreeven, in deeze Landen een schuilplaats zogten, wil men dat een merkelijke verwijdering daardoor veroorzaakt is, wijl zij zig bij hen en bij de Remonstranten voegden.

Bij de Gereformeerden raakten veelen van derzelver Leeraars in verdenking, als of ze de Leerstellingen der *Sociniaanen*, meer of min, waren toegedaan. Van tijd tot tijd klom dit vermoeden zo hoog, dat die van de Hervormde Kerk zig verpligt agtten, daar tegen te waken. In de Provinciaale Sijnode van het Jaar 1722 stelden ze een ontwerp op van vier Artikelen. Als: *Eene Belijdenisse aangaande de Goddelijke Drieëenheid.*

2. *Aangaande de eeuwige en waarachtige Godheid van Christus.*

3. *Dat ook de H. Geest, met den Vader en den Zoon, waarachtig God zij.*

4. En,

4. *En, eindelijk, de volkomen genoegdoening van Gods Zoon aan de goddelijke geregtigheid.*

Gaarne hadden de Sijnodaale Leden gezien, dat alle Doopsgezinde Leeraaren, in deze Provintie, genoodzaakt werden, deze vier Artijkelen te ondertekenen. Men zie wat wij reeds onder het Art. DOOPSGEZINDEN hier van gezegt hebben.

Alle de Gereformeerde Gemeenten, in deeze Provintie, zijn gebracht tot zes bijzondere Klassen, onderscheidenlijk benoemt naar de naamen der Steden. 1. De Klassis van *Leeuwaarden*; 2. Van *Dokkum*; 3. Van *Franeker*; 4. Van *Sneek*; 5. Van *Bolswaert* en *Workum*; 6. Van de *Zevenwolden*, bevattende een getal van 208 Predikanten.

De Jaarwedde der Predikanten te *Leeuwaarden*, buiten eenige voordeelen, is 1100. Ten aanzien van die der Dorpen, onder de Klassis van *Leeuwaarden* en andere, is zedert eenige Jaaren, eene groote en voordeelige verandering ingevoerd. Te vooren hadden zij allen onder hunne bestiering eenige Pastory-Goederen, bestaande in Landerijen, welke zij verhuuren, en van welker inkomsten zij moesten leeven. Hier door was de Jaarwedde zeer ongelijk, en die van zommigen zo gering, dat een Predikant 'er onmooglijk van bestaan kon, en daarom jaarlijks door de Staaten moest ondersteund worden. Om deze wanschikkelijkheid voortekomen, werd, door WILLEM DEN IV, op den 24 December 1748, een Reglement gemaakt, waarin bepaald wierd; „ dat alle de Pastoriegoederen, „ behoorende tot zodanige Dorpen, die suppletie gelden genoten, „ zouden worden verkocht bij perceelen, binnen den tijd van „ drie Jaaren." Op dit Reglement is nader gegrond, de Resolutie der Heeren Staaten van deeze Provintie, in dato 12 Maart 1762, uit kracht van welke alle die Pastorijgoederen daadelijk verkogt zijn, ten voordeele van de Provintie. In gevolge de Resolutie der gemelde Heeren Staaten, van den 8. Maart 1764, en nader authorisatie aan het Collegie van Heeren Gedeputeerde Staaten van 26. Febr. 1765, is zedert aan die Predikanten, wier Pastorijgoederen dus verkocht zijn, een vaste jaarwedde van vijfhonderd Carolie guldens toegelegd, die hun in twee termijnen betaald word; op den 1 Maij en 1 November, uit het Provintiaal komptoir.

De overige Predikanten der *Leeuwaarder* Klassis, wier Pastorijgoederen niet verkocht zijn, hebben dezelve behouden, als ten minste 500 opbrengende. Zelfs zijn 'er onder, die meer of min van 600 — 1000 gl. bedragen.

Behalven de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente, is binnen *Leeuwaarden* een Waalsche Gemeente; die door één Predikant bediend word.

De Lutherschen hebben aldaar een zeer fraaije Kerk; als mede de Doopsgezinden. Voorts zijn 'er verscheide Kerkhuizen der Roomschgezinden, en eene Joodsche Sijnagoge.

De Klassis van *Leeuwaarden* vergadert altijd binnen de Hoofdstad, in de Konsistoriekamer van de groote kerk, in den zomertijd, zeven of agtmaal in het Jaar.

De Predikanten binnen *Dokkum* genieten jaarlijks voor Tractement 700 guldens en vrij woning. In deze Klassis is, in het Jaar 1754, een Weduwen beurs opgerigt, uit den inleg der somme van de daar aan deel hebbenden. Hier is ook eene vergadering van Remonstranten, de eenigste in de Provincie, en eene Doopsgezinde Gemeente. Zij heeft mede, even als die van *Leeuwaarden*, haar Maandelijksche vergaderingen.

De Klassis van *Franeker*, wier Hoofdplaats vermaard is, door haare Academie, gesticht in 't Jaar 1585; (zie ACADEMIEN), bestaat uit 29 leeden. De Predikanten van *Franeker* genieten Jaars 900 guldens. Aldaar is mede een Waalsche Gemeente, die door één Predikant bedient word, als mede eene Doopsgezinde.

Harlingen, onder deze Klassis behoorende, heeft vier Predikanten, wier Jaarwedde is 1000 guldens. Men vind aldaar Lutherschen, veele Doopsgezinden en Roomsch Katholijken, als mede eenige Jooden. De Jaarlijksche vergaderingen der Klassis beginnen op Dingsdag in de week na Paaschen en in ieder der volgende maanden tot October.

De Klassis van *Sneek* bestaat uit 29 leden. In deeze stad zijn mede Doopsgezinden.

De Predikanten van *Bolswaard* en *Workum* genieten voor traktement 700.

Het getal der Leden van de *Klassis van Zevenwolden*, bestaat uit 36 Predikanten; zij houden hunne vergaderingen op de tijden boven gemeld.

Uit

Uit ieder deezer Klassen worden vier Leden, naamelijk twee Predikanten en twee Ouderlingen, naar de Sijnode gezonden, uit welke een Preses en eene Scriba benoemd word. Van de Deputaten dezer Sijnode (die twaalf in getal zijn,) hebben slegts drie zittingen in die vergadering welke Deputaten van de verrigting der zaaken, op de voorledene jaarlijksche Sijnode, aan de aanwezenden verslag moeten doen. Daar bij komen zes Korrespondenten der andere Provintiaale Sijnoden; maakende dus te zaamen een getal van 33 persoonen.

De Edele Mogende Heeren Commissarissen Politiek, die in die vergaderingen 's Lands hoogheid vertegenwoordigen, en de voorvallende zaaken, naar hun wijs oordeel, helpen bestieren, zijn twee in getal, uit het Collegie van de Edel Mogende Heeren Gedeputeerde Staaten derwaarts afgevaardigd.

De Orde, die men in acht neemt, ten aanzien der plaatzen, in welke de Friesche Sijnode, van Jaar tot Jaar, gehouden word, is deeze: 1. te *Leeuwaarden.* 2. op 't *Heerveen*, wegens de Klassis van *Zevenwolden*; 3. te *Sneek*; 4. te *Bolswaard*; 5. te *Franeker*. 6. te *Harlingen* en 7. te *Dokkum*.

Als eene bijzonderheid mag men hier bij aanmerken, dat tot Deputaten Sijnodi, niet alleen Predikanten; maar ook een even gelijk getal van Ouderlingen benoemd worden, en wel zodanigen, die, zo wel als de zittende Predikanten, geene leden van de Sijnode zijn. Zij worden, voor het scheiden van de vergadering, door de tegenwoordig zijnde leden gekooren; hunne commissie duurt één Jaar; uitgezonderd de twee Deputaten, die 's jaars te vooren, uit de Sijnodaale Klassis, benoemd waren, die tot het volgende Jaar gecontinueerd worden. Deeze XII. Deputaten Sijnodi zijn verpligt ter uitvoering te brengen, al wat in de Sijnodie besslooten is; zij vergaderen te *Leeuwaarden*, gewoonlijk viermaals 's Jaars, tweemaal met, en tweemaal zonder de negen daartoe behoorende Ouderlingen. De eerste vergadering die in het midden der maand Julij, en de laatste, die 4 of 5 weeken voor het houden van de Sijnodi invallen, bestaan uit alle de leden van dit kollegie van Predikanten en Ouderlingen. In deeze twee volledige vergaderingen worden alleen de gewoone hun toevertrouwde zaaken verhandeld: doch, in sommige gevallen, ook

buitengewoone zaaken. Bij voorbeeld de verschillen, die, na dat zij, door de Kerkenraaden en Klassen, overwoogen zijn, niet ten genoegen van wederzijdsche partijen zijn beslist, worden voor deezen hooger Kerklijken Regtbank, bij wijze van appèl, gebragt, die dezelven dan geheel afdoet, of op zig neemt dezelve te brengen op de aanstaande Sijnode, die dezelve, als de hoogste Kerklijke Regtbank, volkoomen afdoet.

Dit moet, egter, alleen verstaan worden van Kerklijke verschillen en censuuren: want bijaldien het verschil betreft een gedaan beroep, of dimissie van een Predikant, hoedanige geschillen men, in deeze Provintie, meerendeels politiek behandelt, konnen dezelve, door een laatst appèl, gebragt worden voor H. Edel Mogende de Staaten deezer Provintie.

Behalven die twee volledige bijeenkomsten, vergaderen de VI Deputaten, alleen uit de Predikanten bestaande, nogmaals op den 1 November; alleenlijk tot het doen der rekeningen en verdeeling der weduwe penningen. Eindelijk is 'er nog een vierde vergadering der Deputaten, die eeniglijk drie derzelven betreft, en genoemd word met den naam van *Deputati ad causas*; zijnde de *Bursarius*, de *Exbursarius* en een derde *Deputatus ad causas*, welke aan de volle vergadering van den uitslag hunner commissie verslag doet.

De gewoone tijd van de vergadering der *Friesche* Sijnode, is in de week na Pinxter, het zij dezelve vroeger of later invalle; ten ware in die week eene algemeene Provintiaale Bededag was vastgesteld, wanneer de bijeenkomst agt dagen later gehouden werd.

Tot een besluit van dit Artikel, zullen wij 'er nu nog 't een en ander wegens *Frieslands* Koophandel bijvoegen. Dezelve heeft hoofdzaaklijk zijne betrekking op de nodige waren, die in deeze Provintie gebruikt en verteerd, en meest uit *Holland*, *Breemen*, *Hamburg*, *Noorweegen*, de *Oostzee*, *Frankrijk* en *Engeland* gehaald worden, als: *Graanen*; veelerlei *Wollen*, *Linnen*, *Catoenen* en *Zijden Stoffen*; *Vlas* en *Hennip*; voorts *Hout*, *Steen* en *IJzer*, *Koper*, *Tin*, *Loot*, *Goud* en *Zilver*.

Ten

Ten dien einde vind men in dit Gewest een groot aantal van Schippers en Schepen. Dan de groote Koophandel en Zeevaart, naar verre Gewesten, als *Portugal*, *Spanje*, *Africa*, *America*, *Smirna*, *Turkije*, *Arabie*, *Egijpten*, enz. word 'er niet gedreeven; ten deele, om dat sommige van die vaarten in *Holland* geoctroieerd zijn, en ook om dat deeze Provintie daar toe min geschikt is. Doch de *Friesche* Schippers vaaren daarom niet minder dan anderen voor rekening van *Hollandsche* Koopliedeu; waar van het zo groot getal van *Friesche* Smakken, en vooral van Koffen, ten voldoenden bewijze dient.

Ook ontbreekt het in deeze Provintie niet aan Fabrieken van zijden en wollen Stoffen. Zeer vermaard, hoe wel thans merkelijk vervallen, plagten voormaals de *Harlinger* Bontreederijen te zijn. Dit heeft ook plaats omtrent de Kalkbranderijen, door welke het welvaarend Vlek *Makkum* eertijds zeer vermaard was. Ook worden, in andere Steden, deeze en geene wollen Stoffen gemaakt. Een groot aantal Wolkammers vind men 'er, die de Wol kammen en bereiden, vervolgens doen spinnen, en het sajet aan arme menschen geeven, om 'er kousfen, handschoenen en mutzen van te breiden, of buiten de Provintie verzenden.

De Producten, die van daar buitenlands gezonden worden, bestaan meest in eigen voortbrengzels, als: *Tarwe*, *Rogge*, *Garst*, *Haver*, *Veldboonen*, enz. voorts *Osfen*, *Koeijen*, *Kalven*, *Schaapen*, *Varkens*, *Paarden*, *Hoenders*, *Duiven*, *Wilde Enden*, *Booter*, *Kaas*, *Honing*, *Was*, *Hooi*, *Turf* en klein *Brandhout*. Doch de uitvoer van Hooi is, zedert eenigen tijd, door 's Lands Staaten verbooden. Het Wapen van deeze Provintie bestaat uit twee Goude Leeuwen *boven malkander op een blaauw veld*, *waar tusschen zeven turven zijn; zijnde voorts gedekt met een gouden Gravelijke Kroon.* Dit Wapen word zomtijds verbeeld, als gehouden wordende door twee regtopstaande Leeuwen, (*Penants*) ten bewijze van de oppermagt deezer Provintie.

Het oudste Wapen van *Friesland*, 't welk de eerste Vorsten voerden, bestond, zo men wil, uit *drie schuinsche zilveren, van de regter naar de linkerhand nedergaande balken*,

ken, op een blaauw veld, op de bovenste en benedenste balk twee en op de middelste balk drie roode bladen van Waterroozen; welk Wapen naderhand, toen *Westfriesland*, onder den *Frieschen* Vorst BERWALD, na het verslaan van RUPYARD, in de V Eeuw, weder aan *Friesland* kwam, in zo zo verre veranderd is, dat 'er *een balk* en *vier bladen* bijkwaamen; de balken van de regter naar de linkerhand schuins afloopende, en op de eerste balk één, op de tweede drie, op de derde vier, en op de vierde drie van gemelde bladen waren.

Dit Wapen was in gebruik tot aan den tijd van KAREL DEN GROOTEN, wanneer zij van dien Vorst het nog in wezen zijnde Wapen verkreegen. De Leezer houde ons ten goede, dat wij, bij dit Art. van alle de menigvuldige Schrijvers, hier toe gebruikt, geene aanwijzing doen, om reden dat de meesten, bij de beschrijving der bijzondere Steden, moeten worden aangeweezen, en daar bij ook van de Schutterijen en gewapende Corps enz. gewag zal moeten gemaakt worden.

FRIESMA, eene Edele Staate, in de Grietenij *IJdaarderadeel*, Noordwaards van de Kerk van *IJdaard*.

FRISO, bij veelen der oude Schrijvers, voor den Stamvader der *Friezen* gehouden, van wien zo wel het Land als het volk dien naam zou ontleend hebben. Maar dewijl daar aan alle bewijs ontbreekt, houd men, in meer verligte tijden, al wat daar van verhaald word, voor fabelen, ten minste dat alle de vertellingen zeer opgesmukt zijn. Zie hier in 't kort wat de Ouden daar van geschreeven hebben. TRITHEMIUS, een man, die nog al eenig geloof verdient, zegt dat de *Frank* CLODIO zijnen zoon FRISO benoemde, om de Provintie, naast aan de *Duitschers* grenzende, als ook aan de Noordzee woonende, te bestieren; dat het Land, naar hem, *Frisoo'sland* genaamd wierd. Maar dat hier in een misslag is, blijkt uit TACITUS en PLINIUS; en ook hier uit, dat de naam van FRISII ouder is dan de Regeering der *Franken* in *Gallie* MEZERAY en anderen schijnen zelfs deezen FRISO niet gekend, veel min als een zoon CLODIO te hebben aangemerkt.

Van eenen anderen en veel ouder FRISO heeft men ons verteld: dat hij uit het Geslagte van SEM gesprooten, en de zoon van ADEL, Prins van *Benedicta Fresia* was. ADEL had dat Prinsdom of Koningrijk van zijne voorvaderen geërft, maar werd (volgens het verhaal) door eenen tijran, AGRAMMES, onregtvaardig daar van beroofd, en met zijne drie zoonen, FRISO, SAXO en BRUNO verdreeven. ADEL reisde naar *Athene*, alwaar FRISO de lessen van vermaarde wijsgeeren hebbende bijgewoond, zig begaf in dienst van Koning FILIPPUS, en na diens dood in dienst van zijnen zoon ALEXANDER DEN GROOTE. Hij had den roem van zonderlinge dapperheid, en zou ter vrouwe gehad hebben HILLE, de dogter van AGATHOCLES, die de zoon was van LYSIMACHUS. Bij deeze zijne vrouw won hij zeven zoonen en éene dogter. Na den dood van ALEXANDER, toen SANDROCOTUS den *Macedoniers* afviel, de *Indiaanen* ophitste, en de *Macedonische* bezetting verdreef, moest ook FRISO met zijn twee broeders, nevens veelen zijner vrienden, van daar wijken, en keerde daarna na *Fresia*. Maar de tijran verbood hun 't te landen. Toen verliet hij, met de zijnen, de *Indiën*, en kwam, na veele ontmoetingen, bij PTOLOMEUS in *Egijpten*; van daar bij LYSIMACHUS in *Tracien*, daar hij in kennis geraakte met eenige *Duitschers*. Van hun kennis van de gelegenheid van hun Land bekoomen hebbende, rustte hij, met bewilliging van zijnen schoonvader, een vloot toe, en zeilde daar mede de *Middelandsche* Zee uit, door de *Straat van Hercules*, in den *Occeaan*, voorbij *Spanje*, *Frankrijk* en *Engeland*, het *Flie* in. Daar zette hij voet aan land, en bouwde, ter eere van zijnen Afgod STAVO, eene Kerk, en leidde de grondvesten van *Stavoren*, om te dienen tot een sterkte tegen de *Sueven*, toen bewooners van *Friesland*. Ook deed hij verscheidene togten tegen hun en de *Sclaven*; zo dat hij hun het Land deed ruimen; noemende voorts het op hun veroverde Land, *Frisoo'sland*, *Friesland*, en de nieuwe bewooners, *Friezen*. Als nu deeze *Friezen*, na verloop van dertig Jaaren, zodanig vermenigvuldigt waren, dat *Friesland* hun niet langer voeden kon, werden SAXO en BRUNO, op zekere voorwaarden, door FRISO, met een groote heirmagt, uitgezonden; zij voeren de

Elve op, en vermeesterden de Landen aan de *Wezer*, en de volken, daaromstreeks woonende. FRISO bemagtigde, intusschen, den geheelen *Zeekant*, tot aan *Denemarken*, verdeelde het Land in zeven *Zeelanden*, onder zijne zeven zoonen, die ze met Dammen en Sluizen wel voorzagen, 'er huizen bouwden, en met hunne nabuuren een verbond slooten, waar bij hun de bewaaring der Zeekusten tegen de rovers aanbetrouwd werd. Verder maakten zij Wetten en Ordonnantien, en rigtten Schoolen en Wapenhuizen op. Men verhaalt al verder dat FRISO zelve zijne verbonden, met die Vorsten gemaakt, zou beschreeven, en aan zijne zoonen aangeweezen hebben, wat zij te doen en te laten hadden, om in vrede te leeven. Zijn oudste zoon ADEL was door hem gesteld tot erfgenaam van *Staveren*; aan ieder der andere zes besprak hij een der zes *Zeelanden*. Men stelt dat hij 60 Jaaren *Friesland* zou beheerscht hebben, voor CHRISTUS geboorte 245 of 247 Jaaren. Men zie wat wij, over de afkomst der *Friezen*, op 't Art. FRESIA, gezegd hebben.

Zie de Schrijvers, die van den *Alouden Staat van Friesland* gewag gemaakt hebben.

FRISO, (*de jonge*) zoon van GRUNO, dien men wil dat de Stad *Groningen* zou gebouwd hebben, had ter vrouwe de dogter van UBBO, den derden Prins van *Friesland*; zij was genaamd FROUW. Van hem word gezegd, dat hij eene nieuwe Kolonie, of Volkplanting der *Friezen* heeft opgeregt. Met een deel van hen trok hij ten Westen, over 't *Flie*, en kwam aan een woest Eiland, daar hij zig nederzette, en noemde het *Nieuw Friesland*, en de volken, die hij aldaar plaatste, FRISIABONES. Omtrent een mijl van *Alkmaar* zou hij een Stad gebouwd, en dezelve, naar zijne vrouw, *Frouwgast* of *Frouwgeest* genoemd hebben. Dus beschouwt men deezen FRISO, als Koning van *Westfriesland*. Doch dit alles is even zeker, als de Historie van den ouden FRISO.

Zie WINSEMIUS en PETIT, *Republiek der Nederlanden*.

FRI-

FRISO, (JOHAN WILLEM) Prins van *Oranje* en *Nassau*, was de eenige Zoon van Prins HENDRIK KASIMIR, Erfstadhouder van *Friesland*, Stadhouder van *Groningen*, *de Omlanden* in *Drenthe*, en van vrouwe AMELIA, Prinsesse van *Anhalt*; zijnde de eerste Zoon, uit dit Huwelijk geboren, WILLEM GEORGE FRISO, nog geen Jaar oud zijnde, overleden. JOHAN WILLEM werd geboren den 4 Augustus van het Jaar 1687. Over de geboorte van den Prins werd te *Dessau*, alwaar hij ter waereld kwam, als ook te *Leeuwaarden*, groote vreugde bedreeven. Naauwlijks had hij den ouderdom van zeven jaaren bereikt, of hij kreeg als Leermeester den Heer LEMONON, Predikant en Hoogleeraar te *Franeker*; een man, die alle bekwaamheid, ter onderwijzing van een jong Prins, bezat. Maar toen de hoop, die men van zijne bekwaamheid hadt opgevat, met de jaaren begon te vermeerderen, verloor de edele jongeling zijnen Vader, voor dat hij nog negen jaaren bereikt had.

De Prinses zijne Moeder nam toen de zorge voor haaren Zoon op zig. Voogdesse en Stadhouderesse zijnde van *Friesland*, verwierf zij voor hem, in het 1696, van de Staaten van *Groningen* en *de Omlanden*, het Stadhouderschap van dit Gewest.

Inmiddels werd 'er niets verzuimt, om hem in alle wetenschappen en taalen te doen onderwijzen. WILLEM DE III, geene kinderen, uit zijn Huwelijk met MARIA STUART, verwekt hebbende, vond onder zijne bloedvrienden niemant waardiger, om zijn Erfgenaam te zijn, dan den jongen Prins VAN NASSAU, kleinzoon van zijns Vaders Zuster. Hij nam een gewigtig deel in zijne opvoeding, en verklaarde hem, in het Jaar 1695, tot zijnen vollen Erfgenaam. De Koning gaf hem, met toestemming zijner Moeder, tot Gouverneur, den Heer DE CORCELLES CHANDIEU, oversten Luitenant, in dienst van den Staat; een officier van uitmuntende verdiensten, en kort daarna de Heer DUPUI, tot Onder-Gouverneur, op dat zij beiden om strijd mogten arbeiden, om hem bekwaam te maaken, tot den aanzienlijke waardigheden, die hij, tot jaaren gekomen zijnde, moest bekleeden.

In de Lente van het Jaar 1700, vertrok de jonge Prins

naar de Academie te *Franeker*, alwaar hij, met een fierlijke redenvoering, door den Heer CORTIER, verwelkomt werd. Inzonderheid genoot hij aldaar, geduurende den tijd van anderhalf jaar, het onderwijs in de Wiskunst, van den Hoogleeraar FULLENIUS. Van daar begaf hij zig naar de Academie te *Utrecht*, alwaar hij de Wiskunst verder leerde, onder opzigt van den Heer SAURIN; nog andere takken van geleerdheid beoeffende hij, onder de Hoogleeraaren van dien tijd.

Niet lang daarna (1702) verloor hij zijnen Voestervader, Koning WILLEM; waarna de zorge zijner verdere opvoeding alleen op zijn Vrouw Moeder bleef berusten; die hem, in plaats van voorheen gemelden, tot onderrigter en zedemeester gaf, den Heer HEEMSTRA, een *Friesch* Edelman, luisterrijk door zijne geboorte en verdiensten.

Na dat het Testament van wijlen Koning WILLEM, door de Staaten Generaal, op den 8 Maij 1702, geopend was, namen dezelve den post als uitvoerders van den laatsten wil des Konings op zig. Schoon FRISO daarbij als eenige Erfgenaam verklaard was, matigden zig, echter, meer andere Vorsten het regt tot een gedeelte der nalatenschap aan; en de Koning van *Pruissen*, die wel den magtigsten arm had, stelde zig in het bezit van verscheiden treffelijke landen en goederen, ten nadeele van den jongen Prinse. FRISO had, echter, moeds genoeg, om den tijtel van Prins van *Oranje* aanteneemen, en zig dien waardig te maaken.

Na dat, in het Jaar 1702, door de Bondgenooten, de Oorlog aan *Frankrijk* en *Spanje* verklaard, en werklijk was aangevangen, verscheen JOHAN WILLEM, in den tweeden veldtogt, in het leger der Bondgenooten, als vrijwilliger. Hij verliet *Utrecht*, om de konst des oorlogs te leeren, onder de vermaarde Veldoversten, EUGEEN MARLBOROUGH en OUWERKERK. Een onvoorzien toeval had hem bijna het leven gekost. De jonge Prins, van *Leeuwaarden*, op het *Oranjewout* gekomen zijnde, wilde, eer hij zig verder op weg begaf, zijne Lijf-Compagnie de revue doen passeeren. Hij steeg op een klein *Spaansch* paardje, dat zeer moedig was; door den grooten toeloop van menschen begon het zodanig te steigeren, dat de Prins ruggelings ter aarde geworpen wierd; het paard zette hem

hem in het oogenblik den voet op den rug, kort onder de schouders. Ten allen gelukke ligtte het van zelfs zagtkens den voet op; niet, echter, zonder de deelen vrij gevoelig getroffen te hebben. De Prins was genoodzaakt het bedde te houden; doch herstelde spoedig in zo verre, dat hij, den 25 Junij 1703, met den Jonker HELMSTRA en den Heer HIKKEN, zijnen Opperstalmeester, zig naar het Leger begaf. Hij bezag Roermond en Maastricht; trok van daar over Bilj, naar Loemel, daar hem, door den Heer VAN OUWERKERK, zijn kwartier werd aangeweezen. Hij bevond zig, eenigen tijd daarna, bij den Veldslag te Ekeren. Daags daarna vertrok hij, met het Leger, van Castel tusschen Barse en Gilrle. Nog zwak zijnde van den voorgemelden val, werd hij hier van eene ziekte overvallen: evenwel belette hem zijn ijver niet, om den 28 Julij het leger te volgen naar Boersen, alwaar de Franschen voorgegeeven hadden, den Hertog VAN MARLBOURG af te willen afwagten; 't geen zij, echter, niet deeden. De Prins volgde, op alle togten van eenig aanbelang, MARLBOURG en OUWERKERK, en was dus ook tegenwoordig bij de vermeestering van het Kasteel van Huij; waarna hem zijn kwartier, in het Dorp Bruestein, werd aangeweezen. Daarna beschouwde hij, met meer gemelde Bevelhebbers, de Liniën der Franschen. Het Leger, na de verovering van Limburg, gescheiden zijnde, begaf FRISO zig naar Maastricht, en van daar naar het Loo.

Met de Lente van het Jaar 1704, maakte de Prins van Oranje zig wederom gereed tot den Veldtogt. Maar de Provintien Friesland en Groningen, en ook de Prinses zijne Moeder, oordeelden het met zijnen rang niet overeen te komen, het Gemeenebest, zonder rang of tijtel, als vrijwillige te dienen. In de geschieddenissen van Friesland hebben wij gezien, hoe de Friezen en Groningers zig beijverden om hem eenige waardigheid te doen opdraagen, en wat daaromtrent werd toegestaan. Op de gemelde voorwaarden trok hij dan naar 't Leger, 't welk tusschen Luyk en Maastricht verzameld werd. Na eenige dagen te Nymegen vertoeft te hebben, kwam hij, den 25 Maij, in het Leger, woonde de monstering bij, en begaf zig daarop naar Luyk; beschouwende alles met een oplettendheid, zijne jaaren te bovenstreevende.

Het

Het Leger der Bondgenooten kwam, den 20 Junij, te *Mol* en *Bal.* Eenige dagen daarna bevond zig de Prins nevens alle de Generaals in groot gevaar.

De Heer VAN OUWERKERK, de Graaf VAN NOYELLES, ORANJE en anderen waren, den 26 Junij, uitgetrokken, om naar den kant van *Hul* de *Franschen* te bespieden, hebbende tot hun geleide 5 a 600 Paarden, onder den Brigardier GROVESTEINS. Terwijl de Generaals door een hollen weg trokken, bezet met heggen en struiken, en niet meer dan 50 Dragonders tot voorhoede hadden, (door dien GROVESTEINS, met de Ruiterij, op de hoogte was) ontmoet hun, aan den uitgang van een hollen weg, en digt bij een brug, een partij *Franschen*, onder den berugten Partijganger PASTEUR, uitgetrokken met 100 Granadiers, om de Staatsche voederhaalders te onderscheppen. Deeze partij brandde eerst op de voorhoede der Opperhoofden los, en dreef ze terug. Maar dat kleine hoopje aangemoedigd door de tegenwoordigheid hunner Generaals en een meenigte wakkere Edellieden, sloot zig in één, bood dapperen tegenstand, dreef de partijgangers op hunne beurt te rug, en vervolgde dezelven tot aan eene kleine vlakte bij *Tongerloo*, daar zij zig weder verzamelden en in één slooten. Maar GROVESTEINS, mede den hollen weg doorgetrokken zijnde, deed hun spoedig dien post verlaaten, stelde zig aan het hooft van zijn Esquadron, viel 'er met den sabel in den vuist op in, en noodzaakteze om kwartier te roepen. Zestig Soldaaten nam hij gevangen, als ook eenige Dragonders, en redde dus de Generaals. Elk stond verbaast over den moed en de gerustheid van den jongen Prins, in deze gelegenheid; gestadig hield hij zig aan de zijde van den Heere VAN OUWERKERK. Schoon een Ruiter achter hem nederviel, en een ander aan zijne zijde gekwetst werd, zag hij, echter, met afkeer eenen Officier aan, die hem raadde te wijken. Van den 26 tot den 29 werd *Namen* vrugteloos gebombardeerd; alle dagen verscheen de Prins op de Batterijen.

Glorierijker was de slag bij *Hochstet*, op den 13 Augustus, waarbij de Bondgenooten eene volkomen overwinning behaalden, en onze jonge Prins zig mede bij uitstekenheid dapper gedroeg. Na de zege vertrok hij uit het Leger.

In 't begin van Junij des Jaars 1705 kwam de Prins VAN ORANJE in het Leger, bij *Maastrigt*. Eenige dagen daar na bezag hij de beschansingen op den *St. Pietersberg*. Na dat men in beraad genoomen had, de *Franschen* in hunne liniën aantetasten; werd het plan beraamd, eerst meer met list dan met geweld te werk te gaan. Ten dien einde verzelde ORANJE den Heer VAN OUWERKERK, den 17 Julij, naar de Rivier *Mehaigne*; hier floegen zij de bruggen over de Rivier, en trokken 'er met het Leger over, om alzo den vijand in den waan te brengen, dat men hun van dien kant zogt aan te tasten.

De Prins, die geduurig den Heer VAN OUWERKERK verzelde, deelde dus in den roem van deezen Krijgslist, die gedeeltelijk gelukte. Toen men, op den 15 Augustus, deeze onderneeming zogt te voltooijen, trokken de Heer VAN OUWERKERK en ORANJE, 's morgens om vier uuren, zagtkens voor uit; doch alzo de gedagten der Bevelhebberen verschillende waren, hield het Leger zig in slagorder, tot tusschen den 18 en 19, wanneer de zaak ondoenlijk geoordeeld werd, en het Leger gebrooken zijnde, zig te *Landen* nedersloeg. De vijand tragtte wel het zelve in de agterhoede te vallen; maar door het beleid van den Heer VAN OUWERKERK werd hem het zelve belet. De Prins verliet, den 31 October, het Leger, begeevende zig over *Breda*, naar den *Haag*.

Door eenige onvoorziene toevallen was het den Prinse VAN ORANJE, die zijn eigen meester nog niet was, ondoenlijk geweest, in het volgende Jaar 1706, tegenwoordig te zijn bij den beroemden veldslag van *Romelies*; hij kwam eerst uit *Friesland* in den *Haag* den 20 Maij, den zelfden dag dat de slag geschied was. Zes dagen daar na vertrok hij, zeer misnoegd van geen deel aan die glorie gehad te hebben, uit den *Haag* naar *Maastrigt*, om het Leger op te zoeken, dat hij bij *Arsele* aantrof. Den 15 van de volgende maand was hij tegenwoordig bij de blokkade van *Dendermonde*, en daags daar aan verzelde hij OUWERKERK in de belegering van *Oostende*; welke Stad, den 3 Julij, veroverd werd. Geduurende dit beleg bevond hij zig, dag aan dag, in de loopgraaven, met zulke eene bezadigheid en moed, dat alle de soldaaten

zig

Vooral wilden zij niet, dat de Prins, gelijk zijne voorzaten, zou voorzitten in het Collegie der *Arbiters*, of *Monster-Heeren*, welke oordeelen over de wettigheid van de verkiezingen der geenen, die in de Staaten der Provintie gedeputeert worden. Zij zonden zelfs eenige Persoonen uit hun kwartier aan den Prins, om van hem afstand van dat voorregt te verzoeken. Men begreep toen niet, zo als men nu ziet, dat de Stadhouders nimmer iets van hunne ingebeelde regten laaten glippen. Zijn antwoord was, dat hij, in zaaken, die hem raakten, zig zou gedragen aan het geen de twee leden van Staat te zamen beslooten. Hij wist naamlijk, dat zijne vrienden in de Stad de zaak ten zijnen voordeele zouden doen uitvallen. 't Kwartier der *Omlanden*, den streng vasthoudende, wilde dit geschil aan de Staaten Generaal gebracht hebben, zo als zij ook deeden. Vier Provintien stemden ten hunnen voordeele, en wenschten verder, dat 'er Gedeputeerden naar den *Haag* gezonden werden, om het verschil aldaar te doen beslissen; maar hier toe wilde de Stad in geenen deele verstaan.

De Prins nog in die zelfde maand te *Groningen* gekoomen zijnde, werd, na het wegneemen van eenige zwarigheden, in zijne waardigheden gesteld, leide in de vergadering der Staaten, op dezelfde Instructie, wijze en voorregten, als de Prins zijn Vader gedaan had, den Eed af. Eenige Gedeputeerden uit de *Omlanden* lieten echter niet na, zig daar tegen te verzetten; waar door het misnoegen onder de twee Leden lang aanhield. In de maand van April vertrok de Prins van *Oranje* uit *Leeuwaarden*, naar *Cassel*; met oogmerk om zig in den Echt te begeeven met de Prinsesse MARIA LOUISA van *Hessen Cassel*: doch de voltrekking daarvan werd uitgesteld tot na het eindigen van den Veldtogt. In het laatst van de maand Maij kwam zijne Hoogheid in het Leger der Bondgenooten, dat toen bij *Hal* gelegerd was.

Na dat de Veldslag van *Oudenaarden* reeds was aangevangen, deed de Stadhouder van *Friesland* het Voetvolk van de linkervleugel, dat onder zijn bevel stond, insgelijks aanrukken, en kweet zig zo dapper in dit gevegt, dat ieder zig over hem verwonderde. Hij viel aan op de vijanden, die op een grond vol heggen post gevat hadden, deed door zijn volk een

kleine

kleine opening fluiten, waar door men uit de vlakte op de hoogte van het gebergte kon koomen; en, niettegenstaande hij te doen had met de troepen van 's Konings huis, die zeer voordeelig gepofteert waren, bragt hij de zijnen, het eene Bataljon na het ander, rondom dat veld: na hier twee liniën gemaakt te hebben, nam hij deel aan het gevegt, met zulk een stoutmoedigheid en voorzigtigheid, dat de *Franschen* alomme moesten terug wijken, en daar na vlugten, zonder ergens stand te houden. Hij had dus geen gering deel aan de behaalde victorie. Op deeze overwinning volgde het beleg van *Rijssel*, 't welk door den Prins werd aangevangen. Hij vertrok, ten dien einde, den 11 Augustus, van *Comine*, met 30 Bataljons en 34 Esquadrons, uit het Leger van den Hertog VAN MARLBOROUGH, verhaastte zijnen togt dwars door *Meenen*, en kwam, den 12, bij de Abtdij van *Marquette*, niet verder dan een kanonschoot van *Rijssel*. Vervolgens trok hij over den *Marquestroom*, tastte eenige *Franschen* aan, die in de huizen, langs den hoogen dijk, naar de *Magdalenapoort*, gelegerd waren, en verdreef hun tot aan de Stad. Alle de manschap bij een gekoomen zijnde, werd, den 13, de Stad berend; drie dagen daar na was dezelve reeds van rondsom ingeslooten.

Prins EUGENIUS had zig bij de Abtdij *Loos* neder geslaagen. JOHAN WILLEM FRISO besloeg van daar al den grond tot aan *Marquette*. Naderhand plaatste hij zig in het Dorp *Lambersart*, waar op de *Franschen* gestadig vuur gaven. De kanonkogels hadden al reeds digt bij 's Prinsen verblijf eene opening gemaakt. Op den 18 Augustus, des morgens, terwijl hij gekleed wierd, snorde een kogel door het venster, dat bij geluk open stond, over zijn schouder, vijf of zes vingeren breed van zijn aangezigt, en nam het halve hoofd van zijnen eersten Kamerdienaar weg, DU CERCEAU genaamd was. LAMIGUE kwam bij hem, en voor hem staan bij het doode lighaam, zonder dat de Prins iets anders zeide, dan *mijn arme* DU CERCEAU *is dood*. Men noodzaakte, na dit voorval, den Prins zijn verblijf op het Kasteel *Holbeeke* te neemen. Den 30 dreef hij de *Franschen* uit het Dorp *Houw*, en veroverde, met de bajonet op den snaphaan, een zeer wel versterkte Kapel. Maar

de *Franschen* deeden zo veel weer om die Stad te behouden, dat het aanliep tot den 14 October, eer dezelve zig overgaf; waar van de Prins VAN ORANJE, daags daar aan H. H. Mog. bij Missive kennisse gaf. Daar op volgde het beleg van het Kasteel, waar van de overgave den 8 December voorviel. Hoe verre ook het saizoen mogt verloopen zijn, scheiden, egter, het Leger niet, maar trok over de *Schelde*, ter ontzetting van *Brussel;* ORANJE geleidde een derde deel daar van. De *Franschen*, deezen overtogt niet hebbende kunnen verhinderen, namen de wijk naar *Gend.* Zij wierden vervolgd door MARLBOROUGH, die 'er het beleg voorsloeg. Den 13 voegden zig de Prinsen van *Savoijen* en *Oranje* bij hem; waar na de Stad onmiddelijk berend, en den 9 Januarij van het Jaar 1709, bij verdrag, ingenoomen werd. In de felste koude van dien winter vertrok ORANJE naar *Leeuwaarden.* Na aldaar de vergadering der Staaten bijgewoond, en order op zijne zaaken gesteld te hebben, begaf hij zig naar *Cassel*, alwaar hij den 21 aankwam, en den 29, met veel pragt en luister, zijn voorgemelde huwelijk voltrok. Gedurende zijn verblijf aldaar, ontving het Vorstelijk paar de gelukwenschingen de algemeene en bijzondere Staaten.

Frankrijk, het gewigt van eenen ongelukkige oorlog beginnende te voelen, deed voorslagen van vrede, en zond, ten dien einde, den 19 Maij, den Marquis DE TORCY, als Buitengewoon Afgezant, naar *'s Hage.* Doch alle de voorslagen, door dat Hof gedaan, geen ingang vindende, maakten de Legers zig tot den veldtogt gereed. De Prins hier van berigt gekreegen hebben, verliet zijne Gemalin en het Hof van *Kassel*, en kwam, den 22 Junij, te *Rijssel.* Vier dagen daar na trokken de Bevelhebbers hooger op, terwijl de *Franschen* agter *Douaij* verschanst lagen. ORANJE werd toen afgezonden om *St. Amand* te berennen. Zo dra hij zig daar voor vertoonde, boden de *Franschen*, aan, mids vrijen uittogt genietende, de plaats te willen overgeeven; 't welk door ORANJE werd toegestaan. Daar na vertoonde hij zig voor *Mortaigne*, 't welk, in 't eerst scheen, zig te willen verdedigen. Nogthans gaf zij zig spoedig over. Het gevolg hier van was het beleg van *Doornik*, welke Stad aan drie kanten genaderd werd, door

MAR-

MARLBOROUGH, EUGEEN en ORANJE. Den 7 Julij werden de loopgraaven geopend; den 30 van die maand de capitulatien gesloten zijnde, trok de bezetting daar uit. Op het beleg van het Kasteel volgde spoedig, den 4 Augustus, de capitulatien. Even ongelukkig was voor de *Franschen* de beroemde slag van *Malplacquet*. Dewijl ons bestek vordert, alleen van den Prins JOHAN WILLEM FRISO gewag te maaken, kunnen wij niet voor bij te melden, dat hij, volgens eenparig getuigenis, zig in den zelven als een regtschapen held heeft gedraagen; zelfs verwonderde allen die 'er bij tegenwoordig waren, dat hij 'er het leven had afgebragt. Hij had het bevel over het voetvolk, aan den linker vleugel, en ging daar mede, volgens het beraamd Plan, op de *Franschen* los, waar na, volgens afspraak, ten zelven zijde het gevegt een aanvang zou neemen. ORANJE tastte hun aan, daar zij het sterkste waren en verrigtte wonderen van dappesheid.

Twee of drie paarden werden onder hem gekwetst; bijna alle zijne Adjudanten en Hofbedienden, die rondom hem waren, behalven zijn groot Hofmeester, den Overste VERSCHUUR, sneuvelden of werden gekwetst. Zeer zonderling was dus zijn behoud. Ook ontving de Prins, voor deeze zijn betoonde dapperheid en moed, eene bijzondere dankbetuiging van de Staaten Generaal, van de Staaten van *Friesland* en andere aanzienlijke Personaadjen.

De Prins dus rijkelijk in deeze zegen gedeeld hebbende, werd hij benoemd om het beleg te slaan voor *Bergen* en *Henegouwen*, eene plaats van de allergrootste aangelegenheid. Hij liet 'er twee aanvallen op doen, en de loopgraaven openen den 25 van de maand September. Het gelukte hem, op den 17 October, *Bergen*, bij verdrag, van meester te worden; waar van zijne Hoogheid, den 21 van die maand, bij missive, kennis gaf aan H. H. Mogenden: welk hem, schriftelijk, hunne dankbaarheid betuigden.

Na zig eenige dagen daar na te *Brussel* te hebben opgehouden, begaf zig de Prins naar *Leeuwaarden*, alwaar hij, den 17 November, aankwam, doch vertrok den 28 verder naar *Rintelen*. Na het scheiden van het Leger der Bondgenooten, had de Compagnie van 's Prinsen lijfwagt, op den

 weg

weg naar *Friesland*, eene onaangenaame ontmoeting. De Partijganger DU MOULIN, die, met een grooten hoop, door gantsch *Braband* ſtroopte, overviel de Compagnie digt bij *Putten*, in eenen hollen weg. Na dat hij de voorhoede had ſtaande gehouden, viel hij, met zijne meerderheid van manſchap, op hun aan, verſloeg dezelve, doodde den Majoor FABER en BEAUREGARD, die de Compagnie geleidden en aanvoerden, als mede nog anderen. Eenigen werden gevangen genoomen; de overigen ontvlugtten het naar *Mechelen*.

ORANJE, die naar *Rintelen*, in *Heſſenland*, getrokken was, om zijne Gemalin van daar te haalen, en zijne intrede met haar te *Leeuwaarden* te doen, verliet, met die Prinſes, het Hof van *Casſel*, in de maand December, en kwam, nog in dezelfde maand, op het *Oranjewout*, zeven uuren van *Leeuwaarden* geleegen. Hunne Hoogheden vertoefden aldaar eenige dagen.

Intusſchen zonden de Heeren Staaten hunne Gedeputeerden, als ook het Hof van Juſtitie, die van de Rekenkamer, enz. om bij den Prins en de Prinſesſe hunne gelukwenſchen af te leggen, op den 30 van die maand. Den 1 Januarij van het Jaar 1710 kwamen zij, van 't *Oranjewoud*, binnen *Leeuwaarden*, alwaar dezelven, met groote vreugde en de gewoone plegtigheden, ontvangen werden. In Maart daar aan volgende deeden zij hunne intrede binnen *Groningen*.

De aangevangen vredehandel werd ondertusſchen ras weder afgebrooken. Het Leger der Bondgenooten verzamelde hier op te *Doornik*, brak den 20 April van daar op, en maakte een aanvang van den veldtogt met het beleg van *Douaij*, waar over de Prins VAN ORANJE mede het bevel had. Den 27 Junij trokken de overwinnaars daar binnen. De Prins, den Staaten Generaal daar van kennis gegeeven hebbende, ontving tot antwoord, „ dat ze zig zeer verheugden over de „ jongſte overwinning; dat de vlijt van hem Heer Prince „ VAN ORANJE, daar toe aangewend, hun zeer aangenaam „ was, niet twijffelende of zijne Hoogheid zou in den ijver „ ten algemeenen welzijn volharden." De Raad van Staate zond hem dergelijke dankbetuiginge.

De

De Bondgenooten besloten daar op tot het beleg van *Bethum*, 't welk op den 15 Junij berend, en den 31 Augustus veroverd werd. De Krijgsmagt, die deeze verovering behaald had, voegde zig, den 5 September, bij het gros van het Leger; waar na de Prins werd afgezonden tot het beleg van *St. Venant*, waar van het verdrag den 30 getekend werd. De Prins vertoefde aldaar, tot dat *Arien*, door den Prins VAN ANHALT, gewonnen was. Het Leger thans van een scheidende, begaf de Stadhouder van *Friesland* zig naar dat Gewest, om zig in het volgende, 't welk ook het laatste Jaar zijns levens was, vroegtijdig te veld te begeeven.

Boven hebben wij gezegd, dat schoon deeze Prins, door Koning WILLEM DEN III, tot zijnen eenigen erfgenaam verklaard was, egter nog andere Vorsten op 's Konings nalaatenschap aanspraak maakten, bijzonderlijk de Koning van *Pruissen*. Deeze Vorst, dien men ontzien moest, verzogt, met zeer grooten ernst en nadruk, aan de Algemeene Staaten, dat deeze zaak mogt worden afgedaan. Na veele voorafgegaane onderhandelingen, werden 'er bijeenkomsten in den *Haag* over gehouden. De Heer HYMEN, van wegen zijne Majesteit, en de Heer HUBER, van wegen zijne Hoogheid, waren meermaalen bij een geweest, om tot een minnelijk verdrag te koomen; dog vrugteloos. In de maand van Junij van het Jaar 1711 kwam de Koning in persoon in den *Haag*, om met den Prins een mondgesprek te houden. De Staaten, om aan zijne Majesteit alle genoegen te geeven, vonden zig verpligt, den Prins te verzoeken, uit het Leger in den *Haag* te willen koomen. Schoon die reize bij hem, noch bij zijne Raaden werd goedgekeurd, ondernam hij, egter, dezelve, om aan het verzoek des Konings en dat der Staaten te voldoen.

Den 11 Julij vertrok zijne Hoogheid uit het Leger, met zijnen Opperstalmeester den Heer HILKEN, zijnen groot Hofmeester VERSCHUUR, en eenige mindere bedienden. Des nagts te *Rijssel* geslaapen hebbende, vertrok hij daags daar aan, en kwam, den 14, aan den *Moerdijk*. Na hier eerst in de Schuit getreeden te zijn, om 'er mede over te vaaren, slapte hij

hij vervolgens, over in de pont, daar zijn koets in stond, om zig aldus voor wind en regen te beveiligen, die beide schielijk opkwamen. Toen zij nu digt bij land waren, en de Schipper wilde wenden, om het haventje van het *Strijensche Sas*, aan de andere zijde, te bereiden, wierp een ongelukkige rukwind het vaartuig op zijde: waar door de Prins en allen, die bij hem waren, in den stroom vielen. Een tijd lang hield hij zig aan een touw vast; doch een geweldige golf spoelde hem van daar, en sleepte hem naar den grond. In doodangst riep hij nog uit: *Heer ontfermt u mijner!* Nadерhand zag men hem niet meer. Dus jammerlijk verdronk de Prins, in den bloei zijner Jaaren; hebbende hij den ouderdom van vierentwintig Jaaren nog niet bereikt. Alle anderen, die in de Pont geweest waren, werden gered, uitgenomen den Prins, en zijn getrouwen Dienaar HILKEN.

Vergeefsch zogt en vischte men naar 's Prinsen lijk. Een Schipper, van de *Kluinder* komende, vond het, op den 28 drijven, bijna ter zelver plaatze, daar hij verdronken was; hij bragt het te *Dordrecht*, alwaar het gebalzemd en van daar naar *Leeuwaarden* gevoerd werd, alwaar het in het graf zijner voorvaderen werd bij gezet, met een heerlijke doch treurige lijkstaatsie.

Vier dagen daar na (op den 29 Februarij van het Jaar 1712), gaf de Academie van *Franeker*, waar van de Prins de eerste en grootste verzorgen geweest was, openbaare blijken van de agting, die zij voor zijn persoon gehad had, en van de droefheid, welke zij thans over het gemis gevoelde, door eene plegtige lijkreden, welke, door den Heer COTIER, Hoogleeraar in de Historien en welsprekenheid, werd uitgesprooken, in bijzijn van eene ontelbaare schaare van toehoorderen.

Door dit ongeval werden de Doorlugtige Huizen van *Hessen* en *Nassau* in eenen allerdiepsten rouw gedompeld. Doch niemands droefheid was grooter noch regtmatiger, dan die van 's Prinsen nagelaatene zwangere weduwe. Het gansche Leger der Bondgenooten betreurde zijnen vroegtijdigen dood.

Zes weeken naar 's Vorsten ongelukkig einde verloste zijne Gemalinne van eenen zoon, WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, van wien wij gewag zullen maaken, op het Art. WILLEM DE IV, onder de *Nederlandsche* Stadhouders.

Het leven van deezen Prins is beschreeven, in twee deelen, in 8vo in het *Fransch*, door J. LA MIGUE, en in het *Nederduitsch* vertaald en uitgegeeven door F. HALMA, in 't Jaar 1716.

FROYMONT, (JAN *van Bourgondien*, Heere van) was, in het Jaar 1577, Slotvoogd van het Kasteel van *Naamen*. Hij liet zig, door DON JAN en der zijnen eerst verschalken, om hun binnen te nodigen; gedaan hebbende, ontving hij ten loon, dat hij, met de gantsche bezetting, daar uit gedreeven werd. Toen, in het Jaar 1581, *Vlissingen* en *Veere* aan Prinse WILLEM DEN I verkogt waren, kwam hij op met den eisch van zekere somme, ten laste van het Markgraafschap, en bood, daags vóór den verkoop, twintig duizend guldens voor *Vlissingen* meer dan anderen. Dan de Prins, om meester te blijven, kwam met hem overéén, dat hij den Heere VAN FROYMONT zijnen eisch, met 24000 guldens, in twee Jaaren, voldoen zou.

Vaderl. Hist. VII. Deel, bl. 152 en 385.

FRONEKERA, was de naam van een Kerk, aan den Oostkant van den *Rhijn*, met drie daar aan ondergeschikte Kapellen; een van deeze laatste is alleen overig, een uur gaans ten Oosten van *Mijdregt*.

ALTING, *Not. Germ.* part. II' fol. 64.

FROUWGEEST, een Stad, die, zo als wij hier voor gezien hebben, door FRISO den jongen zou gebouwd zijn, ter plaatze daar nu *Alkmaar* legt. Zie verder VROONE of VERONA.

FRUGERSA. 'Er is eene plaats, aan den Westkant van den *Rhijn*, digt bij *Sivißen* (*Sueta*), welke DIRK DE V, in zijnen giftbrief van het Jaar 1083, *Frugersa* genoemd heeft. MELIS STOKE noemt ze *Vrijtgers*. Bij beiden heeft ze den toenaam van Graaf. Te dier plaatse heeft DIRK DE III, aan de Kerk van *Egmond*, geschonken een Landgoed, met een rente van XVI oncen, zo als de *Rijm-Chronijk* zegt:

Onzen St. Albrecht,
In sin Vrijtgers hi berecht
Sestien oncen penningen enz.

Beide spreekwoorden toonen genoeg, dat dit een soort van gemeene benaaminge is: gelijk daar zijn, *Land*, *Hage*, *Moer*, *Hoek*, *Werthen*; doch wat het in zig zelve betekene, kan men ligtelijk afneemen uit het woord *Vrijtgers*, dat naar vrijheid of ontheffing zweemt, namelijk Graaflijksheids vrijdom, vrije ban of dergelijke, welke Landerijen niet aan dit *Vrijtgers* behoord hebben, moet worden gezogt uit de Graaflijke Domainen.

ALTING, Part. II. fol. 64.

FRUTERIUS, (LUCAS) een zeer geleerd *Nederlander*, bezat reeds in zijne jeugd zo groote geleerdheid, dat andere, minder van de natuur bedeeld, naauwelijks in rijper Jaaren zo verre kunnen vorderen. Hij schreef zeer sierlijk, zo in verzen als in prosa, versierende zijne werken met een aangenaame deftigheid. Naauwlijks was hij twintig Jaaren oud, wanneer hij te *Parijs*, met andere *Nederlanders*, als DOUZA, OBERTUS, en andere, zig in de kaatsbaan te zeer verhit hebbende, kout water dronk, en zig zelven dus den dood veroorzaakte, in het Jaar 1566. TEISSIER, in zijne Eloge, Tom. 2. vermeld zijne schriften.

FRUITIER, (JACOBUS) gebooren den 5 Junij van het Jaar 1659, te *Middelburg*, alwaar zijn vader een aanzienlijk Koopman was. Onder zijne voorouders telde hij JAN FRUITIER,

Re-

DE GRAAF VAN FUENTES.

Requestmeester van Prinse WILLEM, die toen reeds tegen het Pausdom geschreeven heeft. JACOBUS, tot Predikant opgeleid zijnde, werd, in het Jaar 1681, Proponent, en voorts Predikant te *Aardenburg*; in het Jaar 1688 te *Dirxland*; in het Jaar 1689 te *Vlissingen*; in het Jaar 1695 te *Middelburg*, en eindelijk te *Rotterdam*, alwaar hij overleed, den 23 Maij van het Jaar 1731. Zijne schriften, tot agttien in getal, zijn te over bekend, en meest alle met een geest van bitterheid tegen andersdenkenden geschreeven.

FRIJTAMA, een Edele State, in *Franekeradeel*, onder het Dorp *Doinjum*.

FUENTES. (DON PEDRO HENRIQUES, *Graaf van*) Kort voor den dood van den Hertoge VAN PARMA was hij uit *Spanje* in de *Nederlanden* gekoomen, met last om een wakend oog op de zaaken des Konings te houden, en, bij overlijden van den Hertog, 'er de handen aan te slaan. 'Er zijn 'er, die meenen, dat hij zelve bevel had, PARMA van het bewind te ontslaan en in hegtenis te neemen, en dat deeze daarom te spoediger den togt naar *Frankrijk* aannam, zonder zelfs FUENTES gezien te hebben. Na zijn overlijden werd de Landvoogdij, bij voorraad, aan den ouden Graave PIETER ERNST VAN MANSFELD opgedraagen, schoon de klem der Regeeringe eigenlijk bleef in handen van twee *Spanjaarden*, FUENTES en IBARRA. FUENTES, die van een strengen aart was, dreef eerlang door in den Krijgsraad, die zig al het gezag had aangematigd, dat men de vrijwaaringen, ten platten Lande, moest afschaffen, en de gevangenen niet op losgeld stellen, maar zonder genade ten dood brengen. Doch de Staaten verbooden hem die strengheid zeer spoedig. Na den dood van den Aartshertog ERNESTUS, in het Jaar 1595, werd de Graaf VAN FUENTES, bij voorraad, als Landvoogd aangesteld, en door den Koning, eenigen tijd daar na, bevestigd. Zijn bewind was van geen langen duur: want, nog in dat zelve Jaar, droeg FILIPS de Landvoogdij op aan den Aartshertog ALBERTUS. In het volgende Jaar werden FUENTES en IBARRA naar *Spanje* te rug ontboden.

Zie BOR, XXIX en XXX Boek der *Nederlandsche Oorlogen*.

FUGENHOUTEN. Dus werd, in een giftbrief van ANSFRIDUS, van het Jaar 1096, genoemd een Bosch in 't Landschap *Drenthe*.

ALTING, fol. 69.

FULNAHO, was de oude naam der Stad *Vollenhove*.

FURMERIUS, (BERNADUS GERBRANDUS), van geboorte een *Leeuwaarder*, der beiden rechten Doctor, bloeide in het Jaar 1600. Van hem zijn in 't Latijn beschreeven, negen *Friesche* Jaarboeken; zijnde de *Libri tres Annalium Phrysicorum* eerst uitgegeeven. In het eerste handeld hij over de Vorsten; in 't tweede over de Hertogen; en in het derde over de Koningen der *Friezen*. Dit werk is gedrukt te *Franeker*, in het Jaar 1609. Na zijnen dood, in het Jaar 1612, zijnde drie volgenden uitgekoomen, vervolgende den draad van het verhaal, van den tijd van KAREL DEN GROOTEN af tot op het einde van KAREL DEN DIKKEN; en in het Jaar 1617 de drie laatsten, waar in verhandeld worden de geschillen tusschen *Holland* en *Friesland*. Deeze schriften hebben verscheidene tegenstreevers ontmoet.

Zie WINSEMIUS, SCHOTANUS, PARS, F. SJOERDS, enz.

FURS. Zekere brief van verruilinge, van het Jaar 1085, noemt dit een Bosch (*Saltum*) paalende aan die van *Trenskoten* en te gelijk met het zelve aan de Moeren of Veenen. FURS of FURST wil niet anders betekenen dan *Forreest*, *Bosch* of *Warande*, tusschen *Mijdrecht* en *Woerden*, in een streek van Veertig Hoeven.

ALTING, Part. I, pag. 65.

FIJNAARD, een der twee Dorpen, in het Noorderkwartier van het Markgraafschap *Bergen op den Zoom*, een uur gaans

van

van het eerste, *Zand* daar buiten genaamd, waar van het is afgescheiden door de *Rooyaard*, die uit de *Mark*, langs de *Klundert*, naar het *Hollandsch Diep* loopt. *Fijnaard*, legt met *Willemstad* en de *Klundert*, op een en het zelve Eiland, en genoegzaam in de midden. Ten aanzien van het Crimineel en Civil-Regtsgebied, behoord dit Dorp volstrekt aan het Markgraafschap *Bergen*; doch wat de lasten aanbelangt, deswegen zijnde Ingelanden, zo wel van den *Fijnaard*, als der andere omleggende Polders, den 30 Junij van het Jaar 1587, in een tijd, als zij van de Algemeene Staaten, gelijk mede van die van *Braband*, als verlaaten scheenen, met Prins MAURITS, als Heer van de *Wilmstad*, overeengekoomen, om hunne gemeene middelen, ter verbetering, vermeerdering en onderhouding der vestingwerken van gemelde Stad, toetereiken. Om die reden trekken de Algemeene Staaten, aldaar, tot heden toe, niets van de lasten, die door dezelven in andere plaatzen geheeven worden. Alleenlijk betaalen de Polders van de *Fijnaard* en van de *Heiningen* den honderdsten penning, en de belastingen op de komsumptie, aan den Prins VAN ORANJE, die daar uit het onderhoud der gemelde vestingwerken, als mede van de *Berlake* Schans, bekostigd.

Ten aanzien van het Kerklijke, is dit Dorp mede van het Markgraafschap gescheiden; zijnde de Predikant aldaar een Lid van de Klassis van *Dordrecht*

RE-

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER F.

XV. en XVI. DEEL.

Feen-

Fle-

Fuen-